Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Maruška Agrež

Členki v slovenskem knjižnem jeziku od 17. do 19. stoletja

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2016

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Maruška Agrež

Členki v slovenskem knjižnem jeziku od 17. do 19. stoletja

Doktorska disertacija

Študijski program: humanistika in družboslovje
Področje: slovenistika

Mentorica: red. prof. dr. Irena Orel
Somentorica: izr. prof. dr. Mojca Smolej

Ljubljana, 2016

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Maruška Agrež

Členki v slovenskem knjižnem jeziku od 17. do 19. stoletja

Doktorska disertacija

Študijski program: humanistika in družboslovje
Področje: slovenistika

Mentorica: red. prof. dr. Irena Orel
Somentorica: izr. prof. dr. Mojca Smolej

Ljubljana, 2016

Zahvaljujem se Ustanovi patra Stanislava Škrabca in Mestni občini Ljubljana za štipendiranje in komisiji z mentoricama za strokovno spremljanje. Nadaljnji hvala bi lahko izrekla marsikomu, v prvi vrsti pa nedvomno prof. dr. Bži Krakar Vogel, prof. dr. Miranu Hladniku, prof. dr. Alenki Sivic Dular, prof. mag. Andreji Sturm, prof. mag. Anji Valentinitsch, prof. mag. Jožefu Novaku in kolegicama Urški Gračner in Nini Ditmajer za spodbudo, prijateljstvo in kvalitetne debate v času oz. ob koncu študija in v trenutku govorjenja.

Doktorsko delo obravnava členke (jezikovna sredstva, ki pomensko modificirajo določen del besedila ali pomensko povezujejo dele besedila med seboj) v zvrstno različnih besedilih in ostalem gradivu v vseh štirih pokrajinskih različicah slovenskega knjižnega jezika med 17. in 19. stoletjem z vidika nabora in skladenjsko-pomenske analize rabe, ki vključuje skladenjski, semantični in pragmatični vidik in razmejitev členkov od ostalih funkcijskih besed (veznikov, prislovov, predlogov, medmetov). Pozornost je usmerjena na besedilnovrstno, časovno in pokrajinsko pogojene razlike v naboru in rabi členkov. Teoretska osnova za skladenjsko-pomensko analizo je funkcijska delitev na naslednje krovne skupine: modalni in skladenjskonaklonski, poudarni, povezovalni, časovni, modalno-poudarni, modalno-povezovalni in poudarno-povezovalni, časovno-modalni in časovno-povezovalni členki. Orisana je tudi tipološka delitev na prave oz. besednovrstne in funkcijske členke, tj. druge besedne vrste in skladenjsko višje jezikovne enote v vlogi členkov.

Ključne besede: členki, funkcijske besede, funkcijska delitev, skladenjsko-pomenska analiza, zgodovina slovenskega knjižnega jezika.

This Phd-Thesis discusses inventory and use of particles (i.e. linguistic units, modifying the meaning of a particular part of a text or connecting parts of a text in a sense of meaning) in different text types and other material in all four variants of the Slovene standard language between 17th and 19th centuries. Appropriate attention is devoted to temporally, regionally and textually arranged differences in the inventory and use of particles. The analysis of the use of particles includes semantic, syntactic and pragmatic analysis and distinction between particles and other functional words (i.e. conjunctions, adverbs, interjections and prepositions). It is based on functional classification of particles, according to which particles are divided into modal (with mood), emphatic, cohesive, temporal, modal-emphatic, modal-cohesive, emphatic-cohesive, temporal-modal and temporal-cohesive particles. The analysis also touches typological division of particles into true particles (i.e. particles as parts of speech) and functional particles (i.e. other parts of speech and syntactically higher linguistic units, functioning as particles).

Keywords: particles, functional words, functional classification, syntactic-semantic analysis, history of the Slovene standard language.

Kazalo vsebine

1 Uvod 1
2 Teoretski del 3
2.1 Členki v tujem jezikoslovju 3
2.1.1 Členki v germanskem in romanskem jezikoslovju 3
2.1.2 Členki v slavistiki 9
2.2 Členki v slovenskem jezikoslovnem prostoru 20
2.3 Teoretske osnove za analizo gradiva 36
3 Analitični del 39
3.1 Izhodišča za analizo 39
3.1.1 Raziskovalne smernice in metode dela 39
3.1.2 Predhodne raziskave avtorice disertacije 40
3.2 Členki v 16. stoletju in Pleteršnikovem slovarju 44
3.2.1 Členki 16. stoletja 44
3.2.2 Členki v Pleteršnikovem slovarju 46
3.3 Analiza besedil 52
3.3.1 Ali 52
3.3.2 Amen 56
3.3.3 Anti 58
3.3.4 Baje 59
3.3.5 Blizu 59
3.3.6 Bogu se smili 61
3.3.7 Bržčas 61
3.3.8 Celo 62
3.3.9 Da 68
3.3.10 Deno 70
3.3.11 Drugoč 72
3.3.12 Edino 72
3.3.13 (G)lih 73
3.3.14 Gotovo 74
3.3.15 Členkovni frazemi tipa *hvala bogu* 77
3.3.16 In 78
3.3.17 Itak 79

3.3.18 Ja 80
3.3.19 Jeli 86
3.3.20 Kaj 87
3.3.21 Kajne 90
3.3.22 Kajpada 91
3.3.23 Kaj še 91
3.3.24 Kakopa 91
3.3.25 Kali 92
3.3.26 Komaj 93
3.3.27 Kratkomalo 94
3.3.28 Le, li 95
3.3.29 Lej ga šenta 116
3.3.30 Mar 117
3.3.31 Menda 118
3.3.32 Morda 119
3.3.33 Morebiti 122
3.3.34 Naj 125
3.3.35 Namreč 134
3.3.36 Ne 136
3.3.37 Neki 138
3.3.38 Nič 139
3.3.39 Nikak(or) 140
3.3.40 Nikar 141
3.3.41 No 150
3.3.42 Pa 153
3.3.43 Pač 193
3.3.44 Pole 198
3.3.45 Popolnoma 200
3.3.46 Členki s podstavo -*seb*- 201
3.3.47 Potem(takem) 203
3.3.48 Prav 205
3.3.49 Pravzaprav 208
3.3.50 Ra(j)mno, rameno 209
3.3.51 Ravno 210

3.3.52 Členki s podstavo *-res-* ... 217
3.3.53 Samo ... 224
3.3.54 Samoč ... 229
3.3.55 Seveda ... 230
3.3.56 Sicer ... 232
3.3.57 Skoraj ... 238
3.3.58 Spet ... 241
3.3.59 Sploh ... 249
3.3.60 Še ... 251
3.3.61 Šele ... 277
3.3.62 Tako ... 280
3.3.63 Tako rekoč ... 283
3.3.64 Tedaj ... 284
3.3.65 Torej ... 288
3.3.66 Tudi ... 290
3.3.67 Več ... 306
3.3.68 Vendar ... 312
3.3.69 (V)saj ... 321
3.3.70 Vseglih ... 328
3.3.71 (Za)gvišno ... 329
3.3.72 Zgolj ... 331
3.3.73 Zlasti ... 332
3.3.74 Zlomka ... 333
3.3.75 Znabiti ... 334
3.3.76 Že ... 335
3.3.77 Členki kot sestavni deli protivno-stopnjevalnega prirednega veznika tipa *ne – temveč* ... 351
4 Sklepni del ... 356
4.1 Glavne ugotovitve ... 356
4.2 Sklep ... 364
5 Viri in literatura ... 366
5.1 Viri ... 366
5.1.1 Besedila ... 366
5.1.2 Ostali viri ... 369
5.2 Literatura ... 374

SEZNAM OKRAJŠAV 382
POVZETEK 384
SUMMARY 387
PRILOGA: Seznam vseh v disertaciji omenjenih členkov 391

Kazalo tabel

Tabela 1: Členki, prisotni v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku..... 356
Tabela 2: Časovno zaznamovani in narečni členki 358

1 Uvod[1]

Doktorsko delo bo obravnavalo členke, tj. jezikovna sredstva, ki pomensko modificirajo[2] del besedila, na katerega se nanašajo, ali pomensko povezujejo dele besedila med seboj,[3] v slovenskem knjižnem jeziku med 17. in 19. stoletjem. Gre za slabše raziskan jezikoslovni problem, potreben teoretske osvetlitve in analize rabe v konkretnih primerih. Teoretski del bo obsegal predstavitev obravnav členkov, predvsem v smislu jezikovnih sredstev z zgoraj navedenima funkcijama, [4] pri čemer bo upoštevano tako tuje (s težiščem na slovanskem) kot slovensko jezikoslovje. V analitičnem delu bosta s pomočjo teoretskih osnov analizirana nabor in raba členkov v slovenskem (knjižnem) jeziku med 17. in 19. stoletjem, upoštevano pa bo tudi stanje v 16. stoletju in sodobnosti. V disertacijo bodo vključena zvrstno različna besedila osrednjeslovenskega knjižnega jezika (kranjskega z zahodnoslovensko različico) ter vzhodnoštajerskega knjižnega jezika.[5] Ravno tako bo upoštevano stanje v prekmurskem in koroškem prostoru, pri čemer si bom pomagala s slovarskim gradivom, predvsem s Pleteršnikovim slovarjem kot prvim izčrpnim popisom besedja različnih časovnih obdobij in narečij, ki v digitalni obliki omogoča natančno iskanje,[6] ter s poznavanjem stanja v dosedanjih raziskavah.[7] V sklepnem delu bodo predstavitvi glavnih ugotovitev sledili predlogi za nadaljnje raziskovanje jezikoslovnega problema členkov.

Namen raziskave je s pomočjo raziskovalnih smernic, navedenih v 3.1, ugotoviti podobnosti in pokrajinsko, časovno ter besedilno pogojene razlike v naboru in rabi členkov

[1] Besedilo celotne doktorske disertacije je pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (http://zrcola.zrc-sazu.si/), ki ga je na ZRC SAZU v Ljubljani (http://www.zrc-sazu.si/) razvil dr. Peter Weiss.

[2] Pojem modifikacija je v disertaciji mišljen kot dodajanje pomenskih odtenkov posameznim besedam, deloma celotnim stavkom oz. večjim delom besedila (prim. Smolej 2009: 14)

[3] Natančnejša definicija členkov z razmejitvijo od ostalih nepregibnih oz. funkcijskih besed (veznikov, prislovov, medmetov in predlogov) je podana v zadnji točki teoretskega dela.

[4]Termin členek je rabljen tudi kot nadpomenka vsem nepregibnim besednim vrstam ali kot besedotvorni morfem, za kar sama (razen pri povzemanju oz. citiranju) uporabljam termin členica. Več o tem gl. v teoretskem delu.

[5] Členke v prekmurskem knjižnem jeziku sem na osnovi besedil in slovarjev (F. Novak, V. Novak 1985, Pleteršnik 2006, Novak 2006) obdelala v posebnem prispevku (Agrež 2015b). Večina prekmurskih členkov se bistveno ne razlikuje od vzhodnoštajerskih. Ostalo gradivo prekmurskega knjižnega jezika mi je bilo težko dosegljivo. Gradivo koroške različice sem pregledala na spletni strani Knjižnice dr. Franca Sušnika v Ravnah na Koroškem (http://www.rav.sik.si/sl/e-knjiznica/rokopisno-gradivo-in-stari-tisk), *Kolomonov žegen* še med jezikovnimi viri IMP. Gre za grafično zahtevne rokopise oz. jezikovno zelo zahtevna besedila. Med členki pa nisem zasledila posebnosti v naboru oz. rabi. Zato besedil v disertacijo nisem vključila. Parhammerjev katekizem iz koroškega prostora mi ni bil dosegljiv. V Jarnikovih delih (1814, 1817) in Drabosnjakovem *Marijinem pasijonu* (1811), ki sem jih že po opravljeni analizi odkrila na portalu dlib.si, posebnosti v rabi členkov, vezanih na koroški prostor, ravno tako nisem zasledila. Zato besedil nisem naknadno vključila v analizo.

[6] Za podatek, katere slovarje sem še upoštevala, gl. seznam virov.

[7] Mišljene so vse raziskave, ki se nanašajo na členke v slovenskem knjižnem jeziku in narečjih (gl. 2.2, 3.2 ter seznam strokovne literature).

v slovenskem knjižnem jeziku med navedenima časovnima obdobjema. Glede na do sedaj znano stanje predvidevam, da bo večina členkov ne glede na časovno obdobje, pokrajinsko različico in besedilno vrsto enaka kot v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku (npr. *le*, *naj*, *nikar*, *še*, *tudi*, *že*). Ravno tako pričakujem členke, ki smo jih v knjižnem jeziku zaradi tujega (večinoma nemškega) izvora opustili, a se ohranjajo v neknjižnih zvrsteh (npr. *ja*, *glih*, *gvišno*) ter danes le narečno rabljene členke, vezane predvsem na vzhodnoslovenski prostor (npr. *bar*, *deno(k)*, *ovači*, *nanč*).Pričakujem tudi nekaj redkih posebnosti, vezanih na določene avtorje (npr. *rajmno* in *natirleh* pri Pohlinu).

2 Teoretski del

Najprej bodo predstavljeni členki v tujem (germanskem in romanskem ter slovanskem), nato pa v slovenskem jezikoslovju. Pri predstavitvi bom upoštevala strokovno literaturo, ki je dosegljiva v slovenskih knjižnicah ali prosto dostopna na spletu in razen v slovenščini večinoma pisana v angleščini, nemščini ali jezikih srbohrvaškega prostora.[8]

Spodaj predstavljeni avtorji tujega in domačega jezikoslovnega prostora v največji meri prinašajo različne klasifikacije členkov oz. njihovih drugače poimenovanih ustreznikov. Ravno tako se ukvarjajo s stavo členkov in pomenskimi odtenki, izraženimi s členki. Razmejitev členkov od ostalih funkcijskih besed pa ni zadovoljivo pojasnjena.

2.1 Členki v tujem jezikoslovju

2.1.1 Členki v germanskem in romanskem jezikoslovju

Členki so teoretsko najbolje obdelani v nemškem jezikoslovnem prostoru. Z disertacijo H. Weydta (1969) je začelo zanimanje za členke skokovito naraščati. Nastajale so številne monografije in prispevki, posvečeni posameznim skupinam členkov oz. posameznim členkom.[9] V vseh navedenih obravnavah so členki predstavljeni kot večfunkcijski oz. večpomenski izrazi. Torej lahko isti izraz glede na rabo v kontekstu[10] pripada različnim spodaj navedenim skupinam členkov in izraža številne pomenske odtenke, ki jih ne more natančno obvladati noben slovar, lahko pa se pojavi tudi v nečlenkovni funkciji, največkrat kot veznik ali prislov. Kontrastivne analize (npr. Beerbom 1992, Heinrichs 1981, Nekula 1996, Szulc Brzozowska 2002) členke razen kot večpomenske oz. večfunkcijske predstavljajo kot izraze, ki jim je težko najti točno prevodno ustreznico v tujem jeziku, saj je inventar členkov v nekaterih jezikih (npr. nemščini) zelo bogat, medtem ko je v drugih (npr. angleščini, ruščini, francoščini) bistveno revnejši (Helbig 1988: 11, Berger 1998: 30).

Oblikovanih je bilo več različnih delitev členkov, ki se med seboj bistveno ne razlikujejo, saj vse temeljijo na funkcijskem vidiku. Se pravi, da so členki razdeljeni po različnih skupinah glede na obseg skopusa,[11] stavo in izražene pomenske odtenke. Kot temeljne skupine, prisotne v vseh delitvah, velja izpostaviti modalne (*Modalpartikeln* oz.

[8] Mišljeni so srbski, hrvaški, bosanski in črnogorski jezik.
[9] Gl. seznam strokovne literature. Enako velja za vsa mesta v disertaciji, kjer avtorji niso eksplicitno navedeni.
[10] Kot kontekst je mišljeno besedilo z upoštevano zunajbesedilno dejanskostjo.
[11] Izraz skopus je rabljen po nemških jezikoslovcih (npr. Altmann 1976, Bublitz 1978) in označuje del besedila, na katerega se navezuje posamezen členek.

Abtönungspartikeln),[12] npr. *Du hast ja recht*,[13] skalarne (*Gradpartikeln*) oz. členke fokusa (*Fokuspartikeln*), npr. *Er hat lediglich zwei Schwestern*,[14] z intenzivnostnimi členki (*Intensivpartikeln*), npr. *Zehn, wenn nicht sogar fünfzehn*,[15] ki ustrezajo v nadaljevanju predstavljenim poudarnim, ter členitvene členke (*Gliederungspartikeln*) oz. členke govornega dejanja (*Sprachhandlungspartikeln*), npr. *– Du hast mir noch keine Antwort gegeben. – Doch.*[16] Nekateri jezikoslovci (npr. Altmann 1976) navajajo tudi časovne členke (*Temporalpartikeln*), ki jih drugi (npr. Helbig 1988) uvrščajo med skalarne, npr. *Es ist schon spät*.[17]

Avtorji nemškega jezikoslovja so se razmeroma veliko ukvarjali z razmejitvijo členkov (predvsem modalnih) od ostalih nepregibnih besed, tj. veznikov, prislovov, predlogov in medmetov. Razmejitveni kriteriji temeljijo predvsem na skladnji. Npr. A. Kriwonosov (1977: 193) izpostavi, da modalni členki ne morejo stati med istovrstnima stavčnima členoma kot priredni vezniki, in da ne morejo biti jedro vprašanja kot priredni in podredni vezniki ter medmeti. Helbig-Buscheva nemška slovnica (1996: 475) členke razmejuje od prislovov in navede, da za razliko od prislovov členki niso stavčni členi in ne morejo biti odgovor na vprašanje. Da členki za razliko od prislovov ne morejo biti stavčni členi, navede tudi M. Nekula (1996: 21) in doda, da se členki ne morejo stopnjevati, medtem ko se prislovi lahko (prav tam). Ravno tako členke razmeji od medmetov, pri čemer izpostavi, da členki za razliko od medmetov niso vzklični in onomatopoetski izrazi, ravno tako pa ne morejo stati ločeno od povedi, na katero se navezujejo (prav tam).

V angloameriškem prostoru (npr. Fraser 1976, Quirk idr. 1985) je termin členek (*particle*) opredeljen kot prislovni oz. predložni del fraznega glagola. Teoretske osnove, vezane na angloameriške ustreznice členka v smislu pomenskega modifikatorja, v slovenskem prostoru deloma že predstavi A. E. Skubic (1999). Po Hallidayu (1985) prevzame termin

[12] Modalnost je v pričujoči disertaciji opredeljena kot tvorčevo razmerje do povedanega in zajema izražanje različnih stopenj verjetnosti, vključno z gotovostjo, ter obveznosti in želje, pripravljenost oz. sposobnost opraviti dejanje in čustven odnos do povedanega (prim. npr. Bublitz 1978, Palmer 2001, Collins 2009). V slovenskem jezikoslovnem prostoru večina avtorjev (npr. Černelič 1993, Jakop 2001, Smolej 2004a, Žele 2014a) rabi domač termin naklonskost oz. analogno z njim naklonski členki. V disertaciji bo kljub težnji po rabi domače terminologije uporabljen prevzet izraz, saj je tako vidnejša razlika z naklonom kot oblikoskladenjsko kategorijo glagola. Analogno z modalnostjo bo uporabljen tudi termin modalni členki.
[13] *Seveda imaš prav*.
[14] *Ima samo dve sestri*.
[15] *Deset, če ne celo petnajst*.
[16] *– Nisi mi odgovoril. – Pa sem ti.*
[17] *Pozno je že*.

adjunkt in delitev adjunktov na kohezijske, modalne in okoliščinske. V prvi dve skupini nato razporedi vse slovenske členke.

Če sledimo Quirkovi slovnici (1985: 566–612), členkom v besednovrstnem oz. funkcijskem smislu ustrezajo nekateri prislovi v funkciji subjunktov (*subjuncts*), tj. prislovov, ki imajo nekoliko podrejeno vlogo v primerjavi z ostalimi stavčnimi členi.[18] Členkom so sorodni predvsem **časovni subjunkti** oz. **subjunkti časovnih razmerij** (*time relationship subjuncts*, *other time subjuncts*),[19] npr. *Do you **still** see him*,[20] *He's **just** stopped talking*,[21] **poudarjalci** (*emphasizers*), ki so povezani z izražanjem modalnosti, npr. *They will **surely** object to his intervention*,[22] **ojačevalci** (*intensifiers*), ki intenzivnost povečajo, npr. *He has **completely** ignored my request*,[23] medtem ko jo drugi zmanjšajo, npr. *I **almost** resigned*.[24] Nato členkom ustrezajo še **subjunkti reme** (*focusing subjuncts*), ki izpostavljajo določen stavčni člen kot pomembno informacijo in se delijo na **omejevalce** (*restrictives*) in **dodajalce** (*additives*), npr. *John has **also** seen it*.[25] Restriktivi se nato delijo na **izvzemalce** (*exclusives*), npr. *She is charming **only** to her clients*,[26] in **izpostavljalce** (*particularizers*), npr. ***Especially** the girls objected to his manners*.[27]

Van der Wouden in Foolen (2009) se ukvarjata s stavo členkov v nizozemskem jeziku, deloma primerjalno z ostalimi jeziki. Teoretsko se razen na nizozemsko naslanjata tudi na nemško jezikoslovje (npr. Krivonosov 1977, König 1991). V uvodnem delu kratko predstavita tipično stavo členkov oz. njihovih ustreznikov v posameznih jezikih. In sicer angleški diskurzivni označevalci[28] običajno stojijo na začetku povedi, nemški in nizozemski modalni členki na sredini, stari grški na drugem mestu, medtem ko vzhodnoazijski na koncu povedi (prav tam: 1). Nato natančneje obravnavata nizozemske členke. Razen modalnih in členkov fokusa med členke umestita tudi prislove, medmete in

[18] Termina podrejena vloga ne pojasni, a verjetno misli predvsem odsotnost stavčnočlenske funkcije in razvidnost smisla posameznega izraza šele v kontekstu.
[19] Razlika med navedenima skupinama ni zadovoljivo pojasnjena.
[20] *Ga še vidiš?* Če ni opozorjeno drugače, so prevodi v slovenščino delo avtorice disertacije (M. A.). Polkrepki tisk je v teoretskem delu in metabesedilu analitičnega dela deloma delo M. A. in deloma avtorjev obravnavane strokovne literature, medtem ko je v zgledih analitičnega dela skupaj s podčrtavami v celoti delo M. A.
[21] *Pravkar je nehal govoriti.*
[22] *Gotovo bodo nasprotovali njegovemu posredovanju*.
[23] *Popolnoma je ignoriral mojo prošnjo*.
[24] *Skoraj sem dal odpoved*.
[25] *Tudi John je videl*.
[26] *Šarmira samo pred svojimi strankami*.
[27] *Posebej dekleta ne odobravajo njegovega vedenja*.
[28] Termina diskurzivni označevalci in metadiskurzivni elementi označujeta oblikoskladenjsko heterogeno množico jezikovnih sredstev, ki izražajo tvorčevo razmerje do povedanega ali povezujejo dele besedila med seboj (Agrež 2015a: 32).

veznike. Členke glede na stavo razdelita na tiste, ki stojijo **na koncu stavka** (*sentence final particles*) in tiste, ki stojijo **na nekončnih pozicijah** (*particles in non-final positions*). Natančneje obravnavata funkcije prve omenjene skupine. Ugotovita, da končni členki povedi dodajo **ekspresivni** oz. **mirativni element** (npr. če končnemu *ook* 'tudi' prej dodamo *nog*,[29] je izraženo presenečenje); ali **diskurzivno funkcijo**[30] (npr. *hoor* 'poslušaj' označuje opozorilo, *kortom* 'če povzamemo' izraža povzetek). Nekateri členki pa so izraženi na koncu, ker so bili prej pozabljeni, npr. v *Ik ben toen naar huis gegaan* ***maar***[31] je prisoten členek *maar*, ki običajno stoji sredi stavka. Toda v podanem primeru ga je govorec med govorom pozabil in ga zato dal na konec.

W. de Beijer (2009) se v svojem magistrskem delu ukvarja z nizozemskimi modalnimi in aspektualnimi[32] členki. Enako kot prej omenjena avtorja se razen na nizozemske (npr. Van der Wouden) v veliki meri naslanja tudi na avtorje nemškega prostora (npr. Weydt 1981, König 1991). **Modalnim** členkom v grobem pripiše izražanje čustev in odnosa do povedanega, medtem ko so **aspektualni** členki povezani predvsem z izražanjem časa (prav tam: 8–12). Natančneje razišče usvajanje navedenih skupin členkov pri otrocih rojenih govorcih in otrocih, ki se učijo nizozemščine kot tujega jezika. Ugotovi, da usvajanje modalnih členkov v obeh skupinah poteka hitreje kot usvajanje aspektualnih.

G. Turco idr. (2013) primerjalno obravnavajo rabo nizozemskih in nemških členkov za izražanje polarnosti,[33] pri čemer se osredotočijo na izražanje pritrditve. Ugotovljeno je, da v nemščini za to uporabljajo predvsem rastočo intonacijo, medtem ko v nizozemščini večkrat uporabljajo členek *wel*.[34]

V obravnavani danski slovnici (Allan idr. 2000) členkom ustreza »nekaj težavnih prislovov«[35] (prav tam: 111), npr. *ikke, også*, *sandt* v pomenu vprašalnega *kajne*: *Vejret er*

[29] Najboljši slovenski prevodni ustreznici za *nog* sta *zdaj pa še to* ali *povrh vsega*. Za pomoč pri iskanju prevodne ustreznice se iskreno zahvaljujem nekdanjim študentom nizozemskega lektorata Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
[30] Termin diskurzivna funkcija ni posebej pojasnjen, a je iz primerov razvidno, da gre za povezovanje delov besedila in izražanje tvorčevega odnosa do povedanega (prim. Agrež 2015a).
[31] *Potem sem šel domov*.
[32] Aspektualni členki so opredeljeni kot členki, ki izražajo čas in glagolski vid (De Beijer 2009: 10).
[33] Polarnost vključuje le stalno stopnjo zanikanja (-) ali pritrditve (+). V disertaciji je polarnost obravnavana v okviru modalnosti
[34] Nizozemski členek *wel* je večfunkcijski (prim. Hogeweg). Kot sredstvo za izražanje polarnosti nima direktne prevodne ustreznice. Če je prevod povedi *Ik had wel best wel veel bronnen* v angleščino *I did have quite a lot of sources* (prav tam: 4) je potem najboljša slovenska prevodna ustreznica navedenega členka *res*, torej *Res sem imel veliko virov*.
[35] *Some difficult adverbs.*

koldt, ***ikke****?* (prav tam: 111).[36] Prislov *gerne* ‘willingly; z veseljem’, v primeru *Jeg gør det* ***gerne***[37] pa bolj ustreza načinovnemu prislovu, čeprav je meja z modalnim členkom nejasna. Navedena je tudi skupina modalnih prislovov, ki izražajo tvorčevo razmerje do povedanega, in je za njihovo rabo težko postaviti jasna pravila (prav tam: 112). Glede na podane primere izražajo različne pomenske odtenke, povezane z odnosom do povedanega, npr. čustven odnos, npr. *Det var* ***da*** *godt du kom*,[38] potrditev resničnosti, npr. *Hvor er Karen* ***dog*** *rar*;[39] prošnjo, npr. *Vil du* ***lige*** *holde mit glas?*[40](prav tam).

V latinski slovnici (Allen, Greenough 1903) členki zajemajo vse nepregibne besedne vrste, tj. veznike, prislove, predloge in medmete. V italijanskem jezikoslovju (npr. Iacobini, Masini 2007) se, podobno kot v angloameriškem, termin členek uporablja za prislov oz. predlog kot sestavni del fraznega glagola.

J. Kenda (2008) italijanske členke obravnava v okviru diskurzivnih označevalcev, ki so z oblikoskladenjskega stališča sicer večja množica od členkov. Toda lastnosti, ki jih navede za diskurzivne označevalce, ustrezajo prav (pod)množici členkov. In sicer se po t. i. diskurzivnih označevalcih ni možno vprašati, skladenjsko in pomensko niso obvezni, a so pomembni za sporočilo povedanega, ker naslovnika vodijo k pravilni interpretaciji, možno jih je parafrazirati, a se pri tem izgubi čustvena in interakcijska vrednost označevalca, ni jih možno zanikati in v stavku nimajo stalnega položaja. Nato natančneje obravnava italijanska diskurzivna označevalca *si* ‘da’ in *no* ‘ne’.

V obravnavani španski slovnici (Bradley, Mackenzie 2004) termina členek nisem zasledila. Členkom so najbliže prislovi stopnje oz. količine, npr. ***Casi*** *hemos terminado*,[41] ali prislovi v vključevalno-stopnjevalnem pomenu ‘celo’, npr. ***Hasta/incluso*** *los abuelos bailaban*[42] (prav tam: 67–68). J. Brody (1987) obravnava iz španščine prevzete členke v majskem jeziku. Poimenovanje členki uporablja za vse nepregibne oz. funkcijske besede (veznike, konektorje, medmete, diskurzivne in konverzacijske elemente, kot so mašila in fraze). Veznike opredeli kot fonološko kratke besede, ki se pojavijo na začetku stavka (Brody 1987: 511). Pri opredelitvi diskurzivnih označevalcev sledi Schiffrinovi (1987) in jih

[36] *Hladno je, kajne?*
[37] *Z veseljem bi naredil to*.
[38] *Vendarle si prišel.*
[39] *Karen je res prijazno dekle*.
[40] *Mi lahko, prosim, podaš kozarec*.
[41] *Skoraj smo končali*.
[42] *Celo stari starši so plesali*.

opredeli kot sekvenčno odvisne elemente, ki oklepajo govorne enote (prav tam: 512). Mašila (*hesitations*) opredeli kot členke, ki stojijo na začetku stavka in jih govorec uporablja, ko ne ve oz. se odloča, kaj bi rekel v nadaljevanju (prav tam: 514). Konektorjev, medmetov in fraz natančneje ne opredeli.

Členki oz. izrazi, ki jim funkcijsko ustrezajo, so v španščini pogosto obravnavani v okviru večjih množic funkcijskih besed oz. izrazov. E. Montolio (2001: 35) obravnava konektorje in jih razdeli na **parentetične konektorje** (*parentéticos*),[43] ki se pojavijo med pavzami v govorjenem oz. med ločili v zapisanem jeziku, in **konektorje, vključene v poved** (*integrados en la oración*). Drugo skupino definira tudi z oblikoskladenjskega vidika. In sicer vsebuje **veznike** in **predloge** (prav tam). V prvi skupini izrazi, kot so *sin embargo* ‘vendar’, *no obstante* ‘vendar pa’, *de todas maneras* ‘kakorkoli že’, ustrezajo povezovalnim členkom, npr. *Podría pensarse que tomamos una decisión equivocada*. *No es, **sin embargo**, así*[44] (prav tam: 35–36).

N. Domínguez García (2007: 16–19) obravnava diskurzivne označevalce. Prva skupina diskurzivnih označevalcev so **operatorji** (*operadores*), med katerimi členkom ustrezajo nekateri **dodajalni operatorji** (*operadores aditivos*), npr. *también*, *tampoco* ‘tudi’ (prav tam: 18). Med t. i. **modalizatorji** (*modalizadores*) modalnih členkov ni videti. Ti namreč zajemajo modalne prislove (*adverbios de modalidad*), npr. *honestamente*, *sinceramente* ‘odkrito povedano’, in ostale modalizatorje (*otros modalizadores*), ki glede na podane primere ustrezajo metabesedilnim stavkom, npr. *en mi opinión* ‘po mojem mnenju’, *a mi parecer* ‘zdi se mi’ (prav tam). Razen operatorjev diskurzivni označevalci vključujejo še **označevalce, ki členijo besedilo**. Pomembna podmnožica slednjih so **konektorji** (*conectores*), za katere je značilno izražanje argumentacije.[45] Glede na navedene oblikoskladenjske lastnosti med konektorje sodijo tudi členki. In sicer konektorji stojijo na začetku, sredini ali koncu izjave, so nepregibni, ne morejo se vezati v priredja s funkcijsko sorodnimi izrazi in so funkcijsko neodvisni od sestavnih delov izjave, tj. niso zaimenske soodnosnice, odgovori na vprašanje ipd. Neargumentacijski označevalci, ki zajemajo označevalce zaporedja (*ordenadores*), digresive (*digresivos*)[46] in reformulatorje

[43] Izraza parenteza natančno ne opredeli. Najverjetneje je mišljeno jezikovno sredstvo, vrinjeno v poved oz. stavek (prim. Vičar 2011).
[44] *Morda misliš, da si se odločil narobe. Vendar ni tako*.
[45] Pojma argumentacije natančno ne utemelji, za pojasnilo termina gl. 2.2.
[46] Digresija označuje oddaljevanje od glavne teme (SSKJ (2)). Oklepaj v zapisu SSKJ (2) pomeni izbirnost, tj. da se določena beseda oz. razlaga s kvalifikatorji pojavi v SSKJ in SSKJ 2.

(*reformuladores*),[47] pa glede na podane zglede v največji meri zajemajo povezovalne prislove, npr. *para empezar* ʻza začetek', *por ultimo* ʻnazadnje', *por cierto* ʻgotovo', *a todo esto* ʻše več', *mejor dicho* ʻbolje rečeno', *en otras palabras* ʻdrugače povedano' (prav tam: 21).

C. Fuentes Rodríguez (2009) je na osnovi svojih raziskav o konektorjih, modalnih členkih in medmetih sestavila slovar t. i. **konektorjev** in **operatorjev**. Prvi izražajo oz. uvajajo dodajanje (*adición*), nasprotje (*oposición*), posledico (*consecutivo*), zaključek (*conclusivo*), povzetek (*recapitulativo*), primere (*ejemplificador*), pogoj (*condicional*), čas (*temporal*), zajemajo pa tudi množico konektorjev, ki urejajo snov diskurza (*ordenador de la materia discursiva*) in izražajo oz. uvajajo začetek (*inicio*), zaključek (*cierre*), naštevanje (*enumerativo*), medosebno komunikacijo (*interactivo*) in nadaljevanje (*continuativo*) ter reformulacijo (*reformulativo*), ki zajema popravke (*corrección*), razlago (*explicación*) in natančnejšo razlago (*concreción*) (prav tam: 14–15). Operatorji se delijo na ilustrativne (*enunciativo*), informativne (*informativo*), modalne (*modal*) in argumentativne (*argumentativo*) (prav tam: 15). Opozorjeno je tudi na večfunkcijskost izrazov, ki je potem natančneje predstavljena v slovarskem delu.

2.1.2 Členki v slavistiki

Starocerkvenoslovanske slovnice členkom (tako kot ostalim funkcijskim besedam) namenjajo zelo malo pozornosti. V starejših slovnicah (npr. Tomšič 1943: 55, Hamm 1958: 181–184) so členki na kratko obravnavani v okviru prislovov oz. veznikov. J. Hamm (1958: 184) za členke navede le podatek, da ne sodijo v slovnico, ampak v slovar.

Starocerkvenoslovanske členke najnatančneje obdela V. Babič (2003: 230–233) v poglavju o veznikih in členkih, ki je obdelano v okviru nepregibnih besednih vrst. Po Haburgajevu[48] kot razmejitveni kriterij med danima besednima vrstama navede stavo. In sicer vezniki stojijo na začetku stavka, členki pa za prvo polnopomensko besedo. Opozori, da se določeni vezniki lahko pojavijo tudi kot členki, npr. *i* kot veznik priredno povezuje stavke in njihove posamezne dele, npr. *I sъnidǫ dъždi **i** pridǫ rěky*,[49] medtem ko se kot členek pojavlja v pomenu ʻtudi', npr. *Jakože rozga ne možetъ ploda tvoriti o sebě ... tako **i** vy*[50]

[47] Iz zgledov je jasno, da gre za označevalce parafraz.
[48] Za referenco gl. Babič (2003: 235).
[49] *Ulila se je ploha in pridrlo je vodovje*. Mat. 7.25. Pri prevajanju starocerkvenoslovanskih zgledov je V. Babič uporabila *Slovenski standardni prevod Svetega pisma* (1996).
[50] *Kakor mladika ne more sama roditi sadu ... tako tudi vi ne*. Jan. 15.4.

(prav tam: 231–232). Kot najpogostejše starocerkvenoslovanske členke navede *že* ʻpa', *bo* ʻnamreč, pač', *li* ʻali', *ne*. Najpogostejši izmed vseh navedenih je *že*, ki izraža nasprotje in poudarja besedo, za katero stoji, npr. *Kogda* ***že*** *tę viděhomъ stranna*[51] (Babič 2003: 232–233). *Že* se (razen *bo*) lahko pojavlja kot veznik, npr. *I dastъ učenikomъ učenici* ***že*** *narodomъ*[52] (prav tam). Vendar si glede na pravkar podan primer Babičeva z vezniško opredelitvijo pride v kontradikt. *Že* namreč stoji za prvo polnopomensko besedo stavka, kar je značilnost členkov.[53] *Bo* izraža vzročna razmerja (prav tam: 233).[54] *Li* je dodan vprašanjem, npr. *Ty* ***li*** *jesi cěsarь ijuděiskъ*[55] (prav tam). *Ne* je edini izmed najpogostejših členkov, ki ne stoji za prvo polnopomensko besedo, ampak na prvem mestu stavka, npr. ***Ne*** *moja volja nъ tvoja da vǫdetъ*[56] (prav tam). Razen najpogostejših členkov je naveden še *en* kot osnovni členek pritrjevanja, npr. *Bǫdi že slovo vaše .* ***en*** **.** ***en*** *i . ni . ni* (prav tam).[57] *En* oz. *jen* v pomenu ʻda, resnično' je naveden tudi med medmeti (prav tam: 244). Razmejitev med členkovnim in medmetnim *en* ni zadovoljivo pojasnjena. Termin členek razen za v pričujoči disertaciji obravnavane funkcijske besede Babičeva uporablja tudi za pri- in predponska obrazila, dodana zaimkom in zaimenskim prislovom, npr. *-žьdo* za izražanje določnosti (*koli****ždo***), *-žde* enakosti (*tъ****žde***), *ni* nikalnosti (***ni****kakъ*) (prav tam).

Ruske členke A. Derganc in J. Sever (2010: 200–202) delita na **poudarne** , npr. *daže*, *i* ʻtudi', *že*, *vedь* ʻsaj', *ni* ʻniti', **omejevalne**, npr. *tolьko* ʻšele', *lišь* ʻsamo', in **kazalne** , npr. *bot* ʻpa', *bon* ʻglej'. Kot množico z enim elementom izpostavita **nikalni členek** *ne.*[58] Kot posebno skupino členkov predstavita tudi členke, »ki sodelujejo pri tvorjenju novih besed in besednih oblik« (prav tam), npr. členka *ne* in *ni* za tvorjenje nikalnih zaimkov oz. prislovov, *by* za tvorjenje pogojnika (prav tam).

V ruski slovnici E. Nekrasove členki kot besedna vrsta sploh niso navedeni. Termin členek se pojavi edino v smislu pripone za tvorjenje nedoločnih zaimkov, npr. *-to* (*kto-to* ʻnekdo')

[51] *Kdaj pa smo te videli tujca*. Mat. 25.38.
[52] *In dajal učencem, učenci pa množicam*. Mat. 15.36.
[53] Enako velja za primer, podan za vezniški *bo* (Babič 2003: 233).
[54] S pravkar navedeno opredelitvijo se vsaj glede na podani primer ne strinjam. V *Reče imъ čьto* ***bo*** *zъlo sъtvori* (*Rekel jim je: »Kaj je vendar hudega storil?«* Mat. 27.23.) namreč *bo* pomeni ʻvendar' (prav tam). Torej ne izraža vzroka, ampak kot sestavni del vprašanja poudarja nestrpnost oz. željo po nadaljnjih informacijah ali sklep na prej povedano v pomenu ʻtorej'.
[55] *Si ti judovski kralj?* Mat. 27.11.
[56] *Ne moja volja, ampak tvoja naj se zgodi.* Lk. 22.42.
[57] *Vaša beseda pa bodi: Da, da in ne, ne.* Prevod je iz *Supraseljskega zbornika*.
[58] V prvem od podanih zgledov *Sonja* ***ne*** *pridjot segodnja* (*Sonja ne pride danes*; prevod A. D., J. S.) (Derganc,
Sever 2010: 201) nikalnega členka ne opredeljujem kot členek, ampak kot prosti morfem za zanikanje glagola.

(Nekrasova 2002: 72). V cambriški ruski slovnici (Timberlake 2004: 467–472) so členki *takže*, *tože* 'tudi' in *že* 'samo' navedeni med vezniki, pri čemer je *že* kljub uvrstitvi med veznike poimenovan členek. Kot delo, posvečeno samo členkom, velja omeniti slovar ruskih členkov (Šimčuk, Ščur 1999). Teoretskega uvoda nima, so pa v njem sistematično predstavljene funkcije posameznega členka.

U. Hinrichs (1991: 316–324) ruske členke obravnava kot skupino t. i. metaznakov (*Metazeichen*) govorjenega diskurza, tj. jezikovnih sredstev, ki izražajo odnos do povedanega ali povezujejo dele besedila med seboj. Glede na t. i. eksplicitni komunikacijski izraz (*explizit kommunikativer Ausdruck*) členke deli na **1) delokutivne in deavditivne**, ter **2) ostale členke, obvezne za komunikacijski izraz.** Prva skupina najbolj ustreza povezovalnim členkom, s katerimi tvorec usmerja pozornost naslovnika na v nadaljevanju povedano in so tipični predvsem za govor, npr. *požaluj*,[59] *mol.*[60] Druga skupina je zelo široka in pravzaprav zajema vse ostale skupine oz. vrste členkov, omenjene v dani disertaciji, npr. *vedь* 'kajne', *nu* 'no', *ešče* 'še', *už* 'že'.
Sodobna ukrajinska slovnica (Leška idr. 2001: 177–178), nastala v češkem jezikoslovnem prostoru, členke najprej razdeli na **pozivne** in **vrednotenjske.** Prve nato razdeli na **vprašalne**, npr. *či* 'ali', **spodbujevalne**, npr. *Davaj*,[61] **pritrdilne**, npr. *tak* 'da', in **nasprotovalne**, npr. *ne* 'ne'. Druge razdeli na **členke gotovosti oz. stopnje verjetnosti**, npr. *mabut'* 'verjetno', **omilitve**, npr. *majže* 'skoraj', ter **kazalne** členke, npr. *ot* 'tu'.[62] Kot večjo skupino nato izpostavi še členke, ki **poudarjajo posamezne besede**, npr. *liš* 'samo', ali **dodajajo nove predmete**, **lastnosti** ipd., npr. *tež* 'tudi'. Slednji se po funkciji približujejo veznikom. Na koncu poglavja o členkih (prav tam: 178) je opozorjeno, da ukrajinska slovnica med členki navaja tudi besedo- oz. oblikotvorne morfeme.

V češki slovnici (Havránek, Jedlička 1960: 271–272) so členki že navedeni kot samostojna besedna vrsta. Funkcijsko uvajajo samostojne stavke in izražajo njihovo vrsto, npr. ukaz, vprašanje, vzklik, izražajo različne modalne odtenke ali čustvena stanja. Opozorjeno je, da se kot členki lahko pojavljajo tudi vezniki, če ne vežejo stavkov. Navedeno je tudi, da

[59] Angleška prevodna ustreznica je *well*. Torej je slovenska prevodna ustreznica *dobro*, v slogu *Dobro, to bi že morali opraviti*, v govorjenem jeziku pa je lahko uporabljen tudi angloamerikanizem OK, npr. *OK*, *to bi že morali opraviti*.
[60] Angleške prevodne ustreznice so npr. *you know*, *watch out* , torej slovensko *veš*/*veste*, *pozor*/*pazi*/*poglej* ipd.
[61] Slovenska prevodna ustreznica za *davaj* je velelnik *daj* oz. pogovorno kranjsko *dej* ***(Daj, gremo)***.
[62] S stališča slovenske slovnice gre za kazalne zaimke oz. prislove.

členki niso stavčni členi, in da za razliko od veznikov ne vežejo stavkov (prav tam, prim. Černelič 1991: 82–83).

Klasifikacija čeških členkov iz *Mluvnice češtiny* (Jan idr. 1986: 228–238) je brez navedbe vira in teoretskega uvoda kot t. i. prva klasifikacija navedena v zadnji izdaji *Slovenske slovnice* (Toporišič 2000: 445–448, prim. Smolej 2009). Členki se po navedeni klasifikaciji delijo na pozivne, vrednotenjske, čustvenostne in členitvene, znotraj navedenih skupin pa so razdeljeni po pomenskih odtenkih, ki jih izražajo. Torej pozivni členki zajemajo vprašalne , npr. ***Ali*** *si storil, kar si mi obljubil?*, zahtevalne, npr. ***Le*** *povej že enkrat, kaj misliš storiti,* želelne, npr. ***Da*** *bi ga vrag*, prepričevalne, npr. *To si pa* ***res*** *lepo povedal*, zagotavljalne, npr. ***garantirano*** *dobra svila*, nasprotovalne, npr. *saj sami ne vejo, kaj hočejo*, grozilne, npr. *Boš* ***že*** *videl, kam te bo to pripeljalo*, in očitalne členke, npr. ***Pa*** *bi morali gledati tudi na svoje zdravje*, vrednotenjski zajemajo modalne, npr. ***Gotovo*** *dobro spite*, primerjalne, npr. ***Tako rekoč*** *neznosne razmere so bile v taboriščih*, popravne, npr. *Roman,* ***bolje*** *povest, je naletel na lep sprejem*, domnevalne, npr. ***Za čuda*** *nihče ni ugovarjal*, merilne, npr. *Prišli so* ***samo*** *trije*, in poudarne členke, npr. ***Že*** *tedaj mi vse to ni šlo v račun.* Čisto čustvenostnih členkov je malo in izražajo pomiritev, npr. *hvala bogu*, razočaranje, npr. *žal*, in strah, npr. *bog ne daj*. Pri drugi vrsti čustvenostnih členkov pa je čustvenost povezana s pozivanjem in vrednotenjem, npr. *Saj mi ne boste storili žalega*, *Končno si prišel domov*. Členki, ki členijo besedilo oz. njegove dele, označujejo začetek besedila, npr. ***Tako****, sedaj pa še meni postrezite*, besedilo členijo premočrtno, npr. ***Pravzaprav*** *sem bil preveč naiven*, implicirajo pa tudi sovsebnostne členke, npr. ***Samo*** *jaz sem za delo*.

Pravkar omenjena češka slovnica se ukvarja tudi z vprašanjem razmejitve členkov od prislovov in medmetov. In sicer se členki »tako kot prislovi, a seveda nesintagmatsko,[63] nanašajo na pridevnike, prislove, samostalnike [...], številnike in cele povedi [...]« (Jan idr. 1986: 229).[64] Od medmetov so razmejeni členki, ki se nanašajo na celotno propozicijo povedi (prav tam). In sicer se členek lahko navezuje na celotno propozicijo, medtem ko je medmet od povedi intonacijsko ločena enota (prav tam).[65]

[63] Termin sintagmatskost v omenjeni češki slovnici ni zadovoljivo opredeljen. Predvidevam, da gre pri sintagmatskosti za vprašanje dela stavčnega člena, se pravi, da prislovi so deli stavčnega člena, medtem ko členki niso, kar izpostavi tudi Toporišič (gl. 2.2).
[64] »Jako přislovce, ovšem nesyntagmaticky, se mohou vztahovat ke slovesům, k přídavným jménům a k přislovcím; navíc se vztahují i k podstatným jménům [...] a také k obsahu celé výpovědi [...].«
[65] Navedeni razmejitveni kriterij je brez navedbe vira upoštevala tudi I. Černelič (1991: 83).

V *Češki slovnici za bohemiste* (Stankovska 2009: 203–204) se členki delijo na **modalne**, ki izražajo stopnjo verjetnosti vsebine, npr. ***Asi*** *se to ne povede*,[66] **poudarne**, ki poudarjajo pomen katere od besed v stavku, npr. *Stalo se to* ***právě*** *ted'*,[67] **odgovarjalne**, ki odgovarjajo na vprašanja, npr. *ano* 'da' za izražanje soglašanja in *ne* za izražanje nesoglašanja, ter **želelne**, ki vedno stojijo na prvem mestu v stavku in sodelujejo pri izražanju želje kot sporočanjske vloge stavka,[68] npr. ***At'*** *už zavolá.*[69]

Slovaška slovnica (Pauliny idr. 1968: 325) členke glede na skladenjski naklon povedi razdeli na **vprašalne** (*opytovacie*), npr. ***Či*** *sám prišiel domov?*,[70] **velelne** (*rozkazovacie*), npr. ***Tak*** *to urob*,[71] **vzklične** (*zvolacie*), npr. ***Ale*** *sa leje*,[72] in **želelne**, npr. ***Kiež*** *by sa vratili ešte dnes*.[73] Nadalje kot členke določi tudi veznike, ki ne vežejo stavkov, ampak stojijo na njihovem začetku in jih tako poudarjajo oz. kako drugače modificirajo, npr. ***A*** *čo teraz?* (prav tam).[74] Nato navede še členke, ki poudarjajo opozorilo ali razpoloženje, npr. ***Nuž*** *napokon uveril*,[75] **izvzem**, npr. *Boli sme tam* ***len*** *my sami*,[76] **domnevo ali negotovost**, npr. ***Snád'*** *sa ešte polepší*,[77] ali **gotovost**, npr. ***Veru*** *je to tak*.[78] Opozori tudi na spremenljivost pomena členkov v različnih situacijah in s tem povezane težave pri sistematizaciji vseh možnih situacij rabe členkov ter posledično težav pri njihovi delitvi po pomenskih skupinah (prav tam: 326).

V *Slovaški slovnici za Slovence* (Vaňko 2004: 185–186) se členki delijo na dve krovni skupini: 1) **uvajalne**, ki »umeščajo poved v sobesedilo ali okoliščino, obenem pa izražajo tudi stališče govorečega do vsebine« (prav tam: 185), in 2) **usmerjevalne**, ki »modificirajo pomen dela povedi in imajo v primerjavi z uvajalnimi členki konkretnejšo pomensko veljavnost (pojasnjujejo, vrednotijo, omejujejo pomen nekaterih izrazov ipd.)« (prav tam: 186). Prva skupina se dalje deli na 1.1) **navezovalne**,[79] ki navezujejo razmerje s

---

[66] *To verjetno ne bo uspelo*.
[67] *To se je zgodilo ravno zdaj*.
[68] Če sledimo Toporišičevi slovnici (2000: 513), sta izraza skladenjski naklon in sporočanjska vloga povedi sopomenska. Je pa prvi rabljen v skladenjskem, medtem ko drugi v besediloslovno-pragmatičnem smislu. Gre za različne načine upovedovanja pomenske podstave povedi, na osnovi katerih ločimo pripovedne, vprašalne, pozivne in želelne povedi.
[69] *Naj že pokliče*.
[70] *Ali je sam prišel domov?*
[71] *Potem storite to!*
[72] *Vendar se meče!*
[73] *Ko bi se vrnili še danes.*
[74] *Kaj pa zdaj?*
[75] *No, končno verjame.*
[76] *Tam smo bili samo mi*.
[77] *Morda še bolje.*
[78] *Resnično je tako*.
[79] Omenjeni avtor, ravno tako pa predstavljeni avtorji v slovenskem jezikoslovnem prostoru (npr. Toporišič, Černelič, Jakop) uporabljajo termin navezovalni členki. Vendar je izraz lahko razumljen preširoko, saj se vsi

predhodnimi povedmi in jih povezujejo s sobesedilom. Navadno stojijo na začetku stavka, katerega vsebino aktualizirajo, npr. ***Nuž*** *ja sa tomu nevyhýbam*,[80] in 1.2) **spodbujevalne**, ki uvajajo velelne, želelne in vprašalne stavke ter poudarjajo njihovo modalnost, npr. ***Azda*** *mu neveriš?*[81] Druga skupina se deli na 2.1) **pojasnjevalne**, ki uvajajo določen del povedi in obenem natančneje določajo njegov pomen, npr. *Bola to* ***fakticky*** *moja prehra*,[82] 2.2) **vrednotenjske**, ki vrednotijo izraz na osi *da–ne* in se uporabljajo kot sredstvo t. i. persuazivne modalnosti.[83]

Delijo se na 2.2.1) **trdilne**, npr. *ano* ʻda', 2.2.2) **nikalne**, npr. *nie* ʻne', 2.2.3) **poljubne**, npr. *možno* ʻverjetno, mogoče', in 2.2.4) **poudarne**, ki poudarjajo izraz, pred katerim stojijo, npr. *Venoval sam* ***iba*** *jemu*.[84] Kot razlika v rabi členkov med slovenščino in slovaščino je izpostavljen vprašalni členek *ali*, ki se v slovenščini pojavlja na začetku vprašanja,[85] medtem ko ga v slovaščini ni (prav tam: 186).

Poljska slovnica (Jaworski 1974: 44) členke deli na poudarne in modifikacijske. Glede na podane zglede v obe skupini sodijo tako funkcijske besede kot oblikotvorni morfemi. Poudarni členki poudarjajo sporočilo, npr. *Chodź* ***no*** *tutaj*,[86] *Idźże prędzej*.[87] Modifikacijski členki se nato razdelijo na vprašalni členek *czy* ʻali', npr. ***Czy*** *Marek już przyszedł*,[88] členek *-by*, ki tvori pogojni naklon glagola, npr. *Napiłbym się kawy*,[89] želelna členka *niech* in *oby*, npr. ***Niech*** *Janka nas odwiedzi*,[90] ***Obyś*** *mial rację*,[91] in nikalni členek *nie*, npr. ***Nie*** *wyjade w lipcu na wczasy*.[92]

členki navezujejo na določen del besedila. Zato bo v nadaljevanju disertacije načeloma rabljen termin povezovalni členki. Termin navezovalni členki pa bo rabljen le, ko bodo ti mišljeni kot podmnožica povezovalnih členkov (gl. nadaljevanje).

[80] *No, jaz se temu ne izogibam*.
[81] *Mu mogoče ne verjameš?*
[82] *Dejansko je bila to moja napaka*.
[83] Persuazivna modalnost sicer ni eksplicitno definirana, a je glede na primere jasno, da gre za prepričevanje naslovnika o resničnosti povedanega.
[84] *Posvetil sem se samo njemu*.
[85] Več o tem gl. 2.2 in analitični del pri obravnavi *ali*.
[86] *No, pridi sem*.
[87] *Hodi no hitreje*.
[88] *Ali je Marek že prišel?*
[89] *Želel bi piti kavo*.
[90] *Naj nas Janek obišče*.
[91] *Imej prav.*
[92] *Ne vem, ali bom junija šel na dopust*. Nikalni členek je glede na podani zgled prosti morfem za zanikanje glagola.

Najpomembnejše delo o členkih oz. nepregibnih besedah v poljskem jezikoslovnem prostoru je monografija M. Grochowskega (1986).[93] Grochowski (1986: 63) trdi, da členki vstopajo v skladenjsko razmerje[94] z delom besedila, na katerega se navezujejo (predvsem s posameznim stavčnim členom). Vstopanje v skladenjsko razmerje uporabi tudi kot razmejitveni kriterij med členki in prislovi oz. vezniki. In sicer v nasprotju s členki vezniki ne vstopajo v skladenjsko razmerje s posameznimi stavčnimi členi, za razliko od prislovov pa ne vstopajo v skladenjsko razmerje s samostalniki (prav tam: 74). Razen omenjenega vstopanja v skladenjsko razmerje M. Grochowski (prav tam) navede, da členki za razliko od veznikov ne odpirajo dveh skladenjskih mest za stavka ali nestavčni strukturi. Ravno tako izpostavi, da je za veznike značilna stalna stava, in da za razliko od veznikov členki ne pripadajo stavkom v kompleksnejši povedi (prav tam).[95]

S členki srbohrvaškega jezikovnega prostora, s težiščem na modalnih, se ukvarja M. Džanko (2010). Najprej izpostavi opredelitve pojma členek, ki razen omenjene besedne vrste oz. funkcije vključuje tudi vse nepregibne besede (Džanko 2010: 42). Nato predstavi razmejitvene kriterije členkov od ostalih nepregibnih besed. Členke skupaj z vezniki in predlogi umesti med t. i. sinsemantične besede (prav tam).[96] Kot razločevalno lastnost predlogov in členkov navede slovnično odvisno rekcijo, medtem ko za veznike in členke poudari, da je njihova sintagmatska odvisnost drugačne narave (prav tam).[97] Pri razmejitvi členkov od veznikov sledi Sesarjevi (1992)[98] in kot razločevalno lastnost členkov izpostavi modalno funkcijo.[99] Členke razmeji tudi od prislovov. In sicer prislovi stojijo ob glagolih in jih modificirajo[100] ali pa izražajo okoliščine kraja, časa, načina in vzroka dejanja, stanja ali dogodka (prav tam: 42–43). Za razliko od prislovov se členki navezujejo na cel stavek

[93] Klasifikacijo členkov po M. Grochowskem, ki temelji na pomenskih lasnostih, je že natančneje predstavila M. Smolej (1999: 374–375). Ker klasifikacija ne prinaša bistvene teoretske inovativnosti, je ne predstavljam še enkrat.
[94] Termina skladenjsko razmerje zadovoljivo ne pojasni, vendar je iz besedila jasno, da kot vstopanje v skladenjsko razmerje razume nanašanje členka na določen stavčni člen. Sama omenjeni pojem razumem v tradicionalnem smislu, torej kot priredno, podredno ali soredno razmerje, česar pa členki s svojim skopusom ne tvorijo. Torej je navezovanje členkov na skopus zgolj pomensko. Kot bo razvidno iz nadaljevanja, v slovenskem jezikoslovnem prostoru, izraz vstopanje v pomenski (in ne skladenjski) odnos (členka in dela besedila, na katerega se navezuje) uporablja M. Smolej.
[95] Navedeni kriteriji niso zadovoljivo pojasnjeni.
[96] Izraza sinsemantične besede ne opredeli. Gre pa za besede, ki dobijo pomen le v kombinaciji z drugimi besedami (http://www.encyclo.co.uk/meaning-of-synsemantic).
[97] Pojma slovnična odvisnost ne opredeli, a pri razmejitvi členkov od predlogov verjetno misli (ne)narekovanje sklona. Kakšne narave je sintagmatska odvisnost veznikov in členkov ne pojasni.
[98] Upošteva prispevek O mogućnostima kategorizacije partikula u hrvatskom jezičnom standardu (1992). Zaradi težje dosegljivosti strokovno literaturo povzemam posredno. Razlog velja za vsa mesta posrednega citiranja oz. povzemanja. Ker te literature sama ne poznam, je ne navajam na končni seznam literature.
[99] Izraza natančno ne opredeli. Iz splošnega poznavanja pojma modalnosti pa lahko sklepam, da gre za izražanje tvorčevega razmerja do povedanega.
[100] Kako jih modificirajo, ne pojasni.

(prav tam, po Sesar 1992) in kvalitativno ne določajo glagola, tj. ne odgovarjajo na vprašalnico *kako*, niso tvorjeni iz pridevnikov in se ne morejo stopnjevati (prav tam, po Tekavčić1992[101]). Izpostavi tudi, da imajo členki dva ali več pomenov (prav tam).

Nato predstavi izčrpen pregled obravnave členkov v srbohrvaškem jezikoslovnem prostoru, kjer upošteva tako tradicionalne slovnice kot literaturo, posvečeno samo členkom (prav tam: 43–56). V tradicionalnih slovnicah so členki obravnavani med prislovi ali vezniki (npr. Maretić 1963) ali kot samostojna besedna vrsta (npr. Barić idr. 1979, Težak, Babić 2000) (prav tam: 43–47).[102] Izpostavi tudi, da so v slovnicah členki predstavljeni kot večpomenski leksemi in zato navedeni med več besednimi vrstami (prav tam: 47). Posledično kot največjo pomanjkljivost predstavitve členkov v slovnicah navede pomankljiv prikaz rabe členkov v ustreznih kontekstih, ki bi natančneje prikazal njihove možne pomene (prav tam).[103]

Zanimanje za členke, predvsem modalne, je v srbohrvaškem jezikoslovnem prostoru naraslo v sedemdesetih letih 20. stoletja (prav tam: 48). Kot eno prvih del na temo členkov šteje delo M. Ivić (1978)[104] o t. i. povednih modifikatorjih (*rečenični modifikatori*), razdeljenih na modifikatorje internega, npr. *verovatno* ʻverjetnoʼ, *na žalost* ʻžalʼ, *uopšte* ʻna splošnoʼ, in eksternega značaja, npr. *inače* ʻdrugačeʼ, *međutim* ʻmedtem koʼ, *naime* ʻnamrečʼ. Bošnjaković (1980)[105] se natančneje ukvarja z internimi povednimi modifikatorji (prav tam). Zanje izpostavi, da ne spreminjajo pomena povedi, ampak poved zgolj čustveno obarvajo. Kot posebno skupino internih modifikatorjev navede t. i. modalne besede, ki izražajo možnost, predpostavko ali verjetnost, npr. *valjda*, *možda*, *sigurno*, *vjerovatno*. M. Jocić (1983)[106] obravnava t. i. modifikatorje komunikative, ki precizirajo, povezujejo, pojasnjujejo, povzemajo, poudarjajo, povezujejo. S. Šokica (1987)[107] v okviru analize konverzacije obravnava t. i. konverzacijske členke, npr. *ajd*, *ej*, *halo*, *znaš*, *dobro*. Obravnavane skupine členkov pa ne opredeli dovolj jasno oz. na podlagi podanih domačih in tujih definicij členkov ni možno razbrati kriterijev za umestitev členkov med

[101] Upošteva delo Prema kontrastivnoj pragmatici tzv »čestica« u hrvatskom ili srpskom i talijanskom jeziku (1992).
[102] Ker je pregled členkov po slovnicah srbohrvaškega jezikoslovnega prostora v omenjeni monografiji dovolj izčrpen in zajema tudi večino v slovenskem prostoru dosegljivih slovnic, bistvene teoretske inovativnosti pa ne prinaša, v disertaciji ni natančneje predstavljen.
[103] Izpostavljena pomankljivost velja za večino pregledane strokovne literature in virov.
[104] Delo na končnem seznamu strokovne literature (Džanko 2010: 200–214) ni navedeno.
[105] Mišljeno je delo O upotrebi izraza za internu rečeničnu modifikaciju (1980).
[106] Mišljeno je delo Jedan aspekt razvoja komunikativno-lingvističke kompetencije kod djece (1983).
[107] Mišljeno je delo O značenju konverzacionih partikula u telefonskoj komunikaciji (1987).

konverzacijske (Džanko 2010: 51–52). M. Ličen (1989)[108] natančneje obravnava funkcije srbohrvaškega členka *pa* in njegovih nemških ustreznic.

Nastajale so tudi kontrastivne raziskave na temo srbskih, hrvaških oz. bosanskih in nemških modalnih členkov (npr. Ličen, Dahl 1981, Dahl 1988, Uvanović 1997)[109], ki teoretsko sledijo predvsem nemški strokovni literaturi. Na nemške teoretske osnove se opira tudi P. Mrazović (1990).[110] Uvanović (2004)[111] pa kot ekvivalente nemških modalnih členkov predstavlja t. i. markerje v hrvaškem jeziku. Teoretsko se opira na angloameriški jezikoslovni prostor, in sicer na teorijo diskurzivnih označevalcev (*discourse markers*) in na Searlovo teorijo govornih dejanj. D. Sesar (1992) se pri opredelitvi členkov naslanja na slavistično, predvsem bohemistično teorijo.[112] Kot glavno pomanjkljivost njenega raziskovanja Džankova (2010: 53) vidi, da členke obravnava na nivoju stavka oz. povedi, medtem ko zanemari pragmatični vidik.[113] Ena najizčrpnejših raziskav srbohrvaških členkov je delo P. Tekavčića (1992). Tekavčić meni, da členki niso slovnične besede brez pomena, ampak imajo tako leksikalni[114] kot pragmatični pomen in se zato ne morejo uvrstiti na isto raven kot vezniki, predlogi in pomožni glagoli. Izpostavi tudi, da členki ne izražajo samo govorčevega osebnega razmerja do povedanega, ampak tudi objektivne omejitve (npr. členek *samo*).

Prispevek B. Künzmann Müller (1988) primerjalno obravnava protivne konektorje v srbohrvaškem, slovenskem in nemškem jeziku. V omenjeno večjo množico so umeščeni protivni priredni, npr. *a*, *ali*, *nego, no*; *pa*, *a*, *ampak*, *marveč*; *aber*, *sondern*, in podredni, npr. *dok*; *medtem ko*, *während*, vezniki ter vezniški prislovi in vezniško rabljeni členki, npr. *medjutim*, *naprotiv*, *zato*, *ipak*, *unatoč tome*, *samo*, *jedino*, *samo da*, *pak*, *tek*; *vendar*(*le*), *toda*, *le*, *samo*, *kljub temu*, *le da*; *(je)doch*, *immerhin*, *allerdings*, *dennoch*, *hingegen*,

[108] Mišljeno je delo Die serbokroatische Partikel »PA« und ihre deutschen Entsprechungen.
[109] Mišljena so dela Die Modalpartikeln ja und doch und ihre serbo-kroatischen Entsprechungen (1981), *Ausdrucksmittel fur Sprechereinstellungen im Deutschen und Serbokroatischen. Eine Untersuchung der deutschen Abtönungspartikeln und ihrer serbokroatischen Entsprechungen* (1988), *Die deutschen Modalpartikeln aber, denn, doch und schon und ihre kroatischen Entsprechungen* (1997).
[110] Mišljeno je delo : *Klasifikacija partikula (u užem smislu) u srpskohrvatskom jeziku* (1990).
[111] Mišljeno je delo *Kroatische Konversationsmarker, Versuch einer Extraktion im translatologischen Vergleich mit deutschen Modalpartikeln (d.h. Abtönungspartikeln) und deren englischen Entsprechungen*. (2004).
[112] Podatek, na katere avtorje oz. dela se opira, ni naveden.
[113] Pragmatičnega vidika natančneje ne opredeli, toda možno je razbrati, da gre za upoštevanje širšega sobesedila in zunajbesedilne dejanskosti. Torej je kot pragmatični pomen mišljen sporočeni pomen oz. smisel (termin po Kunst Gnamuš 1983) povedanega v danem kontekstu.
[114] Tudi termin leksikalni pomen ni natančneje opredeljen, a je možno razbrati, da gre za od konteksta neodvisen oz. slovarski pomen kot inherentno lastnost vsake besede oz. slovarske enote. Torej za dobesedni pomen (termin po Kunst Gnamuš 1983), problem semantike.

dagegen, *dafür*, *trotzdem*, *nur*, *allein* (prav tam: 9–10). V nadaljevanju so natančneje obravnavani protivni vezniki.[115]

V obravnavani bolgarski slovnici (Leafgren 2011) členki med besednimi vrstami niso navedeni. Termin členek je večinoma rabljen v besedo- oz. oblikotvornem smislu. Npr. postpozicijski členek (*postpositional particle*) je pripet na prvo besedo samostalniške besedne zveze in nastopa kot določni člen, npr. *nova**ta** knjiga*,[116] če besedni zvezi seveda ni dodan kazalni zaimek *tozi* 'ta' ali *onzi* 'tisti' (Leafgren 2011: 33). Za tvorjenje primernika pridevnika je rabljen členek *po*, npr. *po-nov*[117] (prav tam: 42). Členku v smislu jezikovnega sredstva, ki pomensko modificira svoj skopus, ustreza vprašalni členek *li*, npr. *Ne razbiraš **li**?*[118] (prav tam: 76).

V makedonskih slovnicah (Lunt 1952, Mareš 1994) termina členek nisem zasledila. So pa modalni členki obravnavani v prispevku o modalnosti v makedonščini (Kramer),[119] npr.*bi* 'would',[120] *da* 'da', *dodeka* 'dokler', *neka* 'naj' (prav tam: 263).[121] Na podlagi podanih primerov členkovno določitev nekaterih izrazov v makedonščini podpira stava. Ne stojijo namreč med povezanima deloma, ampak znotraj stavka, npr. *Puknat **li**, prviot kuršum može da te pogodi*[122] (prav tam: 264). Modalni členki se nato delijo na neodvisne in podredne (prav tam: 264). Prvi se pojavljajo v neodvisnih oz. glavnih, npr. ***Da** mi ja doneseš knigata*,[123] medtem ko se drugi v odvisnih stavkih.[124]

Zanimivo delo, ki vključuje južnoslovanske členke, je diplomsko delo A. Vastenius (2011), ki primerja srbske, bolgarske, grške in kurdske ekspresivne členke. Avtorica omenjenega dela izpostavi, da je pomen ekspresivnih členkov težko definirati (Vastenius 2011: 5). Opredeli jih kot medmete za usmerjanje pozornosti, omilitev oz. izostritev

[115] Razmejitveni kriteriji med navedenimi tremi skupinami niso pojasnjeni. Kot je razvidno zgoraj, so primeri vezniških prislovov in vezniško rabljenih členkov navedeni skupaj. Odsotnost stavčnih zgledov razlago za umestitev posameznega izraza v določeno skupino dodatno otežkoča.Glede na splošno poznavanje slovenske slovnice se mi zdi umestitev posameznih izrazov sporna, npr. *toda* je običajno obravnavan kot priredni veznik, *medtem ko* pa glede na ostale podane primere sodi med povezovalne prislove.
[116] *The new book* (*nova knjiga*).
[117] *Novejši.*
[118] *Ali ne razumeš?*
[119] Članek sem našla na spletu, letnice mi ni uspelo izslediti.
[120]Če je v članku kot angleška prevodna ustreznica naveden modalni glagol, ga ne prevajam v slovenščino, saj ga je težko prevesti enobesedno povsem brez pomenskih sprememb.
[121] Da so med modalnimi členki vključeni tudi nekateri izrazi, ki izražajo pogojnost, ni nič nenavadnega, saj meja med pogojnostjo (*conditionality*) in modalnostjo (*modality*) ni ostra.
[122] *Če streljajo, te lahko zadene prva krogla*.
[123] *Bi mi, prosim, prinesel knjigo?*
[124] Gl. predhodni zgled z *li*.

zahteve, vprašanja ali izjave (prav tam). Iz definicije se vidi tanka meja med ekspresivimi oz. čustvenostnimi členki in medmeti, v sicer izčrpnem delu pa ni pojasnjeno, ali so členki mišljeni kot besedna vrsta ali funkcija ali kot nepregibne oz. funkcijske besede na splošno. Pri analizi se avtorica diplomskega dela osredotoči na t. i. B- in M-členke (*B-Particles*, *M-Particles*).[125] Kot prve misli členke tipa *bre* (npr. srbski *bre*, bolgarski in grški *be*), kot druge pa členke tipa *more* (npr. srbski, bolgarski in grški *more* oz. *mori*).[126] Tovrstni členki so v različnih izraznih variantah (vključno z narečnimi) prisotni v vseh balkanskih jezikih. Členek *bre* pa se na isti način uporablja tudi v kurdščini kot indo-iranskem jeziku izven balkanskega območja. Ugotovljeno je, da so M-členki v vseh obravnavanih jezikih rabljeni redko, če sploh so (prav tam: 32), medtem ko so B-členki v vseh jezikih rabljeni pogosto in podobno (prav tam: 34). V kurdščini je *bre* razen členkovno rabljen tudi v prvotnem samostalniškem pomenu ʻbratʼ (prav tam). Ravno tako je ugotovljeno, da rabo tovrstnih členkov narekujeta družbena hierarhija in tradicija (prav tam). In sicer so ti členki v komunikaciji s spoštovanimi oz. nadrejenimi osebami rabljeni redkeje kot v komunikaciji s sorodniki oz. prijatelji (prav tam: 29).

[125] Raba B- in M- členkov je natančneje predstavljena v omenjenem diplomskem delu. V grobem pa gre v obeh skupinah za izražanje jeznih vzklikov (npr. *Idi bre*.)
[126] Izvira iz grškega *moros* ʻidiotʼ (Vastenius 2011: 10). Za prvotni pomen B-členkov gl. nadaljevanje odstavka.

2.2 Členki v slovenskem jezikoslovnem prostoru

Termin členek je bil v slovenskem jezikoslovju pred letom 1974 rabljen kot nadpomenka za vse nepregibne besede, tj. veznike, prislove, predloge in medmete (npr. Bohorič 1584, Pohlin 1783, Kopitar 1808, Murko 1850, Janežič 1854, Breznik 1916, 1924) ali za besedotvorne morfeme oz. členice (npr. Metelko 1825, Bajec idr. 1956: 254–256, 1964: 280–281) (prim. Černelič 1991: 73–80). Členki v smislu besedne vrste oz. funkcije[127] so bili pred navedenim letom uvrščeni med veznike, prislove in medmete (prim. prav tam). Toda posamezni jezikoslovci so že ugotovili, da uvrstitev nekaterih izrazov v navedene tri skupine ni povsem ustrezna.

Kot prvi je L. Svetec (1862) v svoji razpravi o veznikih *i*, *a*, *no*, *ko*, *kar* ugotovil, da *i* v primerih tipa ***I** kaj praviš?* in *a* v primerih tipa ***A** veš, kdo je?* nista veznika. F. Jesenovec (1944) je členke opredelil kot besede z modalno vlogo, ki modificirajo povednik, velelnik ali samostalnike in krepijo pomen besed, ob katerih stojijo. Natančneje obravnava besede *naj*, *bodi*, *si*, *li*, *bi*, *pač*, *neki*, *mar*, *češ*, *no*, *nu*, *ne*, *nikar*, *ni* in navede vse njihove funkcije, vključno z vezniško in besedotvorno. Torej členke v smislu pomenskih modifikatorjev in večfunkcijskih besed že definira, čeprav ne razmišlja o njihovi »besednovrstni osamosvojitvi« (Černelič 1991: 76).

V *Slovenski slovnici* (Bajec idr. 1956: 260–261, 1964: 285–287) so členki uvrščeni med poudarne in miselne prislove. Poudarni prislovi dajejo večji ali manjši poudarek besedam v stavku tako, da na določeno besedo pokažejo, npr. *prav*, *ravno*, *posebno*, besedo izpopolnijo v obsegu, npr. *čisto*, *prav*, *popolnoma*, omejujejo obseg (npr. *le*, *samo*, *vsaj*, *kvečjemu*) ali kažejo na čustveno razmerje do povedanega v smislu presenečenja, veselja, pridržka, samoumevnosti, dopuščanja, nasprotja, npr. *le*, *vendar*, *pa*, *že*, *še*, *tudi*. Miselni prislovi zajemajo pritrdilnice, nikalnice, vprašalnice in zvalnice. Pritrdilnice pritrjujejo izrečene misli, npr. *seveda, kajpada*. Kot glavna pritrdilnica je izpostavljen *da*, ki je rabljen samostojno (tj. medmetno). Pritrjevanju je lahko dodano tudi izražanje dopuščanja oz. pridržka, npr. *saj*, *že*, *še*, *tudi*, ugovora, npr. *pač*, *(za)torej*, *tedaj*, *tako*, ali dvoma, npr. *menda*, *morda*, *morebiti*, *baje*. Kot nikalnica je izpostavljen samo *ne*. Besednovrstnemu členku ustreza v primerih, kjer je rabljen samostojno oz. medmetno, npr. *Ne, to ni res*, sicer gre za predpono, npr. *neprijeten*, ali prosti morfem za zanikanje glagola, npr. *ne morem*. Vprašalnice so opredeljene kot izrazi, rabljeni za spraševanje (razen vprašalnih) zaimkov. Lahko so rabljene kot samostojne vprašalnice, npr. *Je to prav, a?*, ali kot sestavni deli

[127] Za natančnejšo definicijo gl. pri teoretskih osnovah za analizo gradiva.

stavčnih zvez, npr. *Mar se je še gibala?* Označene so kot neobvezni sestavni deli vprašanj, saj so ta izražena že z besednim redom in rastočo intonacijo. Pri zvalnicah, npr. *lej*, *na*, *nu*, *nate*, je opozorjeno, da so po obliki in rabi enake medmetom.[128]

V pravkar omenjeni slovnici je opozorjeno tudi na večfunkcijskost poudarnih prislovov in njihov pomen za komunikacijo, predvsem v govorjenem jeziku:

> Mnogo teh izrazov srečujemo tudi v vlogi drugih prislovov, zlasti med miselnimi jih je veliko, pa tudi v vlogi veznikov. Včasih je pomen takim drobnim besedam le težko opredeliti, a vendar je jezik za njih pravilno uporabo zelo občutljiv. Z navadno stavčno analizo teh prislovov ne moremo zajeti v nobeno od zgoraj naštetih vrst. Za dobro razumevanje jezika, njegovih miselnih in čustvenih odtenkov pa je poznavanje teh izrazov pomembno; v živem ljudskem jeziku jih je navadno zelo veliko in mu dajejo pravo voljnost in gibčnost. Zato pazi na ta besedni drobiž in njegovo uporabo pri dobrih pisateljih! Narečja dobivajo mnogo krajevne barve prav od uporabe teh besed (Bajec idr. 1956: 261, 1964: 286).

Kot odgovor na navedeno slovnico so izšli prispevki, ki obravnavajo različne funkcije besed *tudi* (Šolar 1957), *in* (Šolar 1960) ter *vendar* (Suhadolnik 1957).[129] Ugotovljeno je, da navedene besede niso vedno rabljene kot vezniki. *Tudi* je celo označen kot členek.[130]

J. Toporišič (1974a: 48) členke kot prvi navede med besednimi vrstami. Kot temeljni razmejitveni kriterij od prislovov izpostavi, da se po členkih za razliko od prislovov ni mogoče vprašati. Njegova klasifikacija temelji na pomenskih odtenkih, izraženih s členki, in obsega 13 skupin: 1) skupino členkov, ki se na kaj navezujejo, npr. *potem*, 2) izražajo soodnosnost, npr. *zato*, *da*, 3) poudarjajo, npr. *ravno*, 4) izvzemajo, npr. *le*, 5) izražajo sodbo, npr. *približno*, 6) dodajajo, npr. *tudi*, 7) izražajo zadržek, npr. *pravzaprav*, 8) potrjujejo, npr. *da*, 9) izražajo možnost ali verjetnost, npr. *baje*, 10) vprašujejo, npr. *ali*, 11) spodbujajo, npr. *da*, 12) zanikajo, npr. *ne*, in 13) izražajo čustvovanje, npr. *žal*. Ta klasifikacija se z izpuščeno skupino členkov soodnosnosti in dodano skupino členkov mnenja oz. domneve, npr. *baje*, *menda*, *češ*, *denimo*, *recimo*, pojavi tudi v prvi izdaji *Slovenske slovnice* (Toporišič 1976: 12) in kot t. i. druga klasifikacija ohrani v zadnji (Toporišič 2000: 448).

[128] Več o medmetni oz. členkovni določitvi podobnih izrazov gl. pri *pole*.
[129] Navedeni prispevki služijo tudi kot pomoč pri obravnavi omenjenih členkov in so v poglavjih o njih tudi natančneje obravnavani.
[130] V sicer izčrpnem prispevku pojem členek ni pojasnjen.

V slovnici J. Toporišič (2000: 445) členke opredeli kot nepregibno besedno vrsto, ki vzpostavlja zveze s sobesedilom, izraža pomenske odtenke posameznih besed, delov stavkov in povedi ali celih stavkov, lahko pa tudi tvori skladenjske naklone povedi. Ravno izpostavi, da se nekateri členki po funkciji približujejo veznikom, drugi pa prislovom.[131] Nadalje poudari, da členki niso sestavni deli stavkov, v okviru katerih se pojavljajo, ampak skrčki, ki nadomeščajo izpuščene stavke, npr. *Sosedovi imajo samo enega otroka →Sosedovi imajo enega otroka, imeli pa bi jih lahko več*. Stavčno naravo slovenskih členkov sistematično predstavi v posebnem prispevku (Toporišič 1991: 7–16). Ravno tako pa stavčnost členkov izpostavi kot razmejitveni kriterij med členki in prislovi v *Novi slovenski skladnji* (1982: 70), kjer na šaljiv način zapiše, da je za razliko od prislova členek kot »zastopnik druge stavčne strukture v dani le gost.«

I. Černelič (1991) predstavi zgodovino obravnave pojma členek in členkov kot besednih vrst. Razen vseh zgoraj navedenih avtorjev izpostavi zadrege pri označevanju nepregibnih besed v Pleteršnikovem slovarju, ki kažejo na slabo raziskanost problema nepregibnih besed (Černelič 1991: 75–76). Ob koncu pregleda ugotovi, da so »primeri členkov[132] registrirani od vsega začetka, vendar so obravnavani v okviru prislovov, ker nimajo posebnih oblikoslovnih lastnosti« (prav tam: 82). Nato členke opredeli s pomočjo razmejitve od prislovov, veznikov in medmetov in tako določi njihove skladenjske lastnosti, na osnovi katerih poveže skupine Toporišičeve klasifikacije (prav tam: 82–83).[133]

Za razliko od prislovov členki ne morejo pojasnjevati glagola, pridevnika, prislova ter izjemoma samostalnika kot desnega prilastka. Členkov tudi ni možno stopnjevati in določiti kot stavčne člene. Ravno tako členki za razliko od prislovov niso nikoli odgovori na vprašanja, ki sprašujejo po delu stavka,[134] npr. – *Kje stanuje brat? – Doma*. Členki, ki se sicer pojavijo ob povedku (pritrjevalni, možnostni in verjetnostni členki, členki zanikanja, nesoglašanja, mnenja in domneve) pa so lahko odgovor na odločevalna vprašanja, ki ne sprašujejo po členku, ampak po določenem dejstvu, na katerega je možno odgovoriti glede na realnost ali na vedenje oz. prepričanje, npr. – *Ali je brat doma? – Da./Ne*. Poudarne, izvzemalne in dodajalne členke od prislovov loči stava ob

[131] Približevanje veznikom oz. prislovom ni zadovoljivo pojasnjeno.
[132] Mišljeni so seveda členki v funkcijskem oz. besednovrstnem smislu.
[133] V sicer izčrpnem prispevku ne navede, na katere avtorje se opira pri oblikovanju razmejitvenih kriterijev členkov od ostalih treh nepregibnih besednih vrst. Glede na prej predstavljene obravnave pa zelo verjetno upošteva omenjeni češki slovnici ter avtorje nemškega jezikoslovja.
[134] I. Černelič ne uporablja termina dopolnjevalna vprašanja, ki ga sama, enako kot poimenovanja za ostale tipe vprašanj, omenjene v disertaciji, rabim po J. Toporišiču (2000: 515–518).

samostalnikih. Torej členki navedenih treh skupin pogosto stojijo ob samostalnikih, npr. ***Ravno*** *ti bi moral to vedeti*/***Le*** *ti bi moral to vedeti*/***Tudi*** *ti bi moral to vedeti*, medtem ko prislovi ob samostalnikih stojijo le izjemoma, npr. *hoja* ***počasi***. Presojevalni členki za razliko od prislovov (ki sami izražajo količino) stojijo ob izrazih količine, npr. *Tehta* ***približno*** *50 kg*. Kot razmejitveni kriterij med prislovi stopnje in členki navede možnost vprašalnice. Npr. po *približno* v predhodnem primeru se ni možno vprašati, medtem ko se je v primeru *zelo rdeč* po *zelo* možno vprašati z vprašanjem *Kolikanj rdeč?* Med prislove so umeščeni tudi izrazi, ki izražajo približevanje polni meri oz. polno mero, npr. ***skoraj*** *prazen*, ***popolnoma*** *nova obleka*, za katere poudari, da bo mejo s členki treba še raziskati.[135]

Od veznikov loči predvsem členke, ki izražajo skladenjski naklon. In sicer zanje izpostavi, da ne vežejo stavkov, ampak skladenjsko modificirajo povedi, npr. *ali* v primeru ***Ali*** *ste bili takrat doma?* uvaja vprašanje. Dejstvo, da členki ne vežejo stavkov, ampak izražajo razmerje do prej povedanega oz. iz okoliščin govornega položaja znanega, namesto med veznike med členke uvršča tudi skupino navezovalnih členkov, npr. ***In*** *kako je s tabo?* Kot členke, ki jih je treba razmejiti od medmetov, izpostavi členke čustvovanja. Za slednje poudari, da so sestavni del stavka, npr. ***Žal*** *je tako*, medtem ko so medmeti rabljeni pastavčno, npr. ***Joj****, kakšna nesreča*.[136]

V naslednjem prispevku (Černelič 1993) najprej predstavi klasifikacije in definicije členkov v slovaškem, češkem, ruskem, bolgarskem in nemškem jezikoslovju[137] ter povzame zgoraj predstavljene ugotovitve o členkih v slovenskem jezikoslovju (Černelič 1993: 213–221). Ob koncu predstavitve ugotovi, da so v tujih in domačih delih navedene podobne značilnosti členkov v smislu oblikoslovja (nepregibnost), vloge na različnih jezikovnih ravninah (nestavčnočlenskost) in položaja v stavku (navezovanje na cel stavek

[135] V pričujoči disertaciji so tovrstni izrazi prav zaradi nemožnosti odgovora na vprašanje uvrščeni med členke (več o tem gl. analitični del).
[136] Pastavčne rabe zadovoljivo ne pojasni. Toda glede na to, da je pastavek opredeljen kot »stavek, sestoječ iz členka, medmeta ali zvalnika oz. vzklika, /ki/ nastopa sam ali v zvezi z drugimi stavki (torej soredno in ločeno z vejico), npr. Da.; Oh!; Tone!« (SP 2001: 203, prim. Toporišič 2000: 289), pastavčnost ni ustrezen razmejitveni kriterij med členki in medmeti. Glede na postavljeno vejico bi bilo bolje govoriti o intonacijski ločenosti od ostalega dela povedi, ki pa je vezana na govorjeni jezik.
[137] Upošteva slovaško slovnico *Morfológia slovenskeho jazyka* (1966), češki enozvezkovni slovar *Slovnik spisovne češtiny pro školu a veřejnost* (1978), rusko slovnico *Russkaja grammatika I* (1980), bolgarsko slovnico *Gramatika na sъvremnija bъlgarski knjižoven jezik II* (1983) ter že omenjeni Helbigov slovar členkov (1988). Ker navedena dela slovanskega sveta bistvene teoretske inovativnosti glede na strokovno literaturo, predstavljeno v predhodnem poglavju, ne prinašajo, ne bodo natančneje predstavljena.

ali njegov del, uvajanje povedi ali ločenost od stavka oz. pastavčnost[138]) (prav tam: 223). Ravno tako se prekrivajo funkcije členkov v stavku oz. besedilu (vloga pri tvorbi skladenjskega naklona, dodajanje posameznih odtenkov stavkom in njihovim delom, dajanje čustvenih odtenkov in vzkličnega značaja pripovednim, vprašalnim in želelnim stavkom,[139] natančnejše določanje razmerja do celotne misli, poudarjanje polnopomenskih besed, besednih zvez in stavkov ter dajanje smiselnega poudarka in izražanje tvorčevega odnosa do stvarnosti in jezikovnega ali situacijskega konteksta) (prav tam).

S pomočjo predstavljenih delitev za slovenski jezikoslovni prostor oblikuje delitev členkov, ki temelji na njihovi vlogi[140] v stavku in vezanosti na določeno besedno vrsto oz. stavčni člen, tj. **funkcijsko delitev členkov** (prav tam: 224). Členke razdeli na štiri večje skupine, znotraj katerih potem razvrsti skupine členkov po Toporišičevi delitvi. Torej na osnovi navedenih kriterijev loči: 1) **skladenjskonaklonske členke**, ki opravljajo določeno vlogo v stavku glede na skladenjski naklon (spodbujalni, vprašalni),[141]2) **modalne členke**, ki izražajo določeno razmerje do stvarnosti oz. resničnosti povedanega (možnostni oz. verjetnostni členki, členki mnenja oz. domneve in zadržka), 3) **poudarne členke**, ki se navezujejo na posamezen stavčni člen in ga izpostavljajo kot pomembno informacijo (poudarni, izvzemalni, presojevalni členki), 3) **povezovalne členke**, ki ne vežejo stavkov, ampak izražajo razmerje do sobesedila. V nobeno skupino ne uvrsti členkov zanikanja oz. nesoglašanja in čustvenostnih členkov (prav tam). Posebej opozori tudi, da ima nikalnica *ne* načeloma drugačno vlogo v stavku (prav tam).[142] N. Jakop (2001: 311) funkcijsko delitev dopolni tako, da členke čustvovanja ter zanikanja oz. nesoglašanja uvrsti med modalne in skladenjskonaklonske členke določi kot podmnožico modalnih.[143]

V. Gorjanc (1998) členke obravnava v okviru množice konektorjev, ki jih po van Dijku[144] opredeli kot oblikoskladenjsko heterogeno množico jezikovnih sredstev, ki izražajo medstavčna oz. medpovedna razmerja ali razmerja med delom besedila in njegovim

[138] Pri navajanju pastavčnosti si pride v kontradikcijo s predhodnim prispevkom, kjer navaja pastavčnost kot razločevalni kriterij med členki in medmeti. Torej pokaže, da navedeni razmejitveni kriterij res ni ustrezen.
[139] Termin stavek je rabljen skladno z avtorico prispevka, sicer pa bi bil na navedenem mestu rabljen termin poved, saj gre navadno za zaokrožene enote sporočila, omejene s končnimi ločili.
[140] Izraza vloga in funkcija sta rabljena sopomensko.
[141] Zglede za posamezno (pod)skupino členkov gl. pri obravnavi predhodnega članka.
[142] Drugačne vloge ne pojasni, zelo verjetno pa je mišljen prosti morfem za zanikanje glagola, ki tudi pri analizi gradiva ni upoštevan kot členek (gl. tudi obravnavo členka *ne*).
[143] I. Černelič (1993: 224) opozori na združenost modalnih in skladenjskonaklonskih členkov zaradi navezovanja na cel stavek v bolgarskem in nemškem jezikoslovju.
[144] Upošteva prispevek Connectives in Text Grammar and Text Logic (1977) in monografijo *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse* (1977).

nadaljevanjem (prav tam: 367). Členkovne konektorje opredeli s pomočjo razmejitve od vezniških in prislovnih. Za razliko od vezniških členkovni konektorji nimajo stabilnega konektorskega položaja, tj. ne stojijo na prvem konektorskem mestu. Za razliko od prislovnih pa imajo mnogo manj predvidljivo navezovalno funkcijo. Kot tretjo lastnost, ki členkovne konektorje loči od obeh skupin, pa izpostavi odsotnost kohezivne vezi.[145]

M. Smolej (2004a: 143) omenjenih 13 skupin Toporišičeve klasifikacije združi na osnovi skladenjskega, besedilnega in pragmatskosporočevalnega kriterija v šest skupin. Tako poudarne, izvzemalne, dodajalne in presojevalne členke na osnovi vstopanja v pomenski odnos s posameznim stavčnim členom in stave pred oz. za njim združi v skupino **poudarnih členkov oz. poudarnih modifikatorjev** (prav tam). Členke zadržka, potrjevanja in soglašanja, možnosti in verjetnosti ter mnenja in domneve združi v skupino **modalnih členkov**, ki pomensko modificirajo celotno poved tako, da vnašajo subjektivno stališče govorca oz. pisca do povedanega in krepijo oz. slabijo gotovostno modalnost (prav tam). Vprašalni in spodbujevalni členki so združeni v skupino **tvorcev stalnih sporočanjskih oblik povedi** (prav tam). V skupino **členkov pritrditve in zanikanja** združi členek *da/ja* ter členke zanikanja, iz Toporišičeve klasifikacije pa ohrani **členke čustvovanja** in **povezovalne členke oz. besedilne povezovalce** (prav tam). Nadalje navedenih šest skupin razdeli glede na obveznost v povedi. Torej na osnovi vprašanja, ali odsotnost členka v določeni povedi uniči 1) celotno sporočanjsko obliko povedi ali 2) besedilni tok ali pa 3) le odvzame pomensko dopolnitev povedi, loči **dvo-** in **enostopenjsko obvezne** ter **neobvezne členke** (prav tam: 144–151).

Dvostopenjsko obvezni členki uničijo celotno sporočanjsko obliko povedi do te mere, da postane nezmožna funkcijsko sodelovati pri vzpostavljanju ilokucijske vrednosti, kakršno je imela pred odstranitvijo (prav tam: 145–146). Implicirajo nekatere tvorce stalnih sporočanjskih oblik povedi, npr. *da*, *ko* (prav tam). Npr. če povedi ***Ko** bi bil ti že enkrat tiho* odvzamemo členek *ko*, ima novo nastala poved *Bi bil ti že enkrat tiho* drugačno ilokucijsko vrednost, saj jo lahko razumemo kot vprašanje in ne nujno kot željo (prav tam: 146). Razen navedenih členkov pa dvostopenjsko obvezni členki implicirajo tudi nikalni členek *nič*, vendar le v primerih, kjer ga je možno razumeti kot členek in kot zaimek (prav

[145] Pojmov prvo konektorsko mesto in navezovalna funkcija ne opredeli, a predvidevam, da gre pri prvem za stavo na začetku ene izmed povezanih enot, medtem ko pri drugem za koreferirajoče izraze. Ravno tako ni zadovoljivo pojasnjena odsotnost kohezivne vezi. Verjetno je mišljena nezmožnost tvorjenja priredij oz. podredij in koreferiranja. Ker pa sama kohezijo razumem kot vsakovrstno povezovanje delov besedila v skladenjsko zaokroženo celoto, se mi zdi pravkar omenjeni kriterij za določitev množice členkovnih konektorjev sporen.

tam: 145). Npr. v povedi *Avstrijska javnost **nič** ne ve o mednarodni pogodbeni ureditvi o miroljubni uporabi jedrske energije* je leksem *nič* možno razumeti kot členek, ki poudarja zanikanje in kot rodilniško obliko nikalnega zaimka (prav tam). Če ga iz navedene povedi odstranimo, je struktura povedi porušena, saj je glagol *vedeti* vezljivostno neizpopoplnjen (prav tam).[146] V primerih tipa *Poznam te teorije, pa me **nič** ne ganejo* je leksem *nič* možno razumeti le kot členkovni poudarjalec zanikanja, katerega odstranitev ne uniči niti strukture povedi niti koherence in torej kot neobvezni členek (prav tam).

Enostopenjsko obvezni členki implicirajo členke pritrdilnosti in tudi zanikanja, če so sredstvo odgovora na vprašanje ali stavčnega zanikanja, modalne členke z vlogo slabljenja gotovostne modalnosti, npr. *menda*, *mogoče*, in tudi njene krepitve (če so odgovor na polno vprašanje),[147] poudarne členke z vlogo besedilnega povezovanja, npr. *tudi*, *prav*, *le*, *sam*o, in besedilne povezovalce, npr. *sicer*, *skratka* (prav tam: 147). Z njihovo odstranitvijo je prekinjen samo besedilni tok oz. smisel (koherenca) (prav tam). Če v primeru – *Moram iti, imam trening. Vera, greš z mano? – **Ja**.* odstranimo členek *ja*, primer ni več smiseln (prav tam: 147).

Neobvezni členki implicirajo poudarne nikalne členke,[148] nekatere tvorce stalnih sporočanjskih oblik povedi, npr. *mar*, modalne členke z vlogo krepitve gotovostne modalnosti (če niso odgovor na polno vprašanje), npr. *vsekakor*, členke čustvovanja, npr. *na žalost*, in poudarne členke (če ne opravljajo besedilnotvorne vloge), npr. *okrog*, *približno*, *takorekoč* (prav tam: 150–151). Tovrstni členki odvzamejo le pomensko dopolnitev vsebine povedi (prav tam). Npr. če v povedi *To ne bo držalo, ker sem z mladimi začel, ko POP TV **sploh** še ni bilo* odvzamemo členek *sploh*, je odvzeto le poudarjanje zanikanja (prav tam: 150).

V naslednjem prispevku (Smolej 2004b) obravnava členke, ki se pojavljajo kot besedilni povezovalci, in za razliko od členkov z modifikacijsko funkcijo, tj. modalnih in poudarnih, ne vstopajo v pomensko razmerje z delom besedila in nimajo modifikacijske moči, ampak izražajo besedilnoskladenjska razmerja, tj. logične odnose med deli besedila oz. razmerje med posameznimi polnopomenskimi enotami (Smolej 2004b: 49). Med tovrstnimi členki

[146] Ravno zaradi vezljivostnih lastnosti glagola *vedeti* sama menim, da je leksem *nič* v takšnih primerih kljub temu, da funkcijsko poudarja zanikanje, možno razumeti le kot rodilniško obliko nikalnega zaimka in ne kot členek. Zato ga sama ne bi uvrstila v skupino obveznih členkov.
[147] Za primer gl. podani zgled.
[148] Za primer gl. podani zgled.

navede sekundarne nosilce vsebine, ki prenašajo vsebino predhodnega dela v nadaljnje dele besedila: *Res je sicer, da razkritja medijev o nezakonitostih lahko povzročijo kakšno duševno bolečino. Vendar je tudi res, da je splošna korist ob razkritih nepravilnostih bistveno večja od bolečin posameznega državnega uradnika.* ***Konec koncev****, tudi palačink se ne da speči, če prej ne razbijemo jajca* (prav tam: 49–50) , napovedovalce modifikacije oblike oz. parafraz, ki povezujejo polnopomenske enote, ki so nosilke istega ali podobnega pomena: *V kliničnem centru, kjer so doumeli pomen te spremembe (saj so jo oni predlagali), so v manj kot treh letih skrajšali ležalno dobo bolnikov za skoraj četrtino in to jim je prineslo dve milijardi prihrankov (****bolje rečeno****: za toliko so imeli manjšo izgubo)* (prav tam: 50–54). Tretja navedena skupina so delilni signali, ki se funkcijsko udejanjajo na ravni organizacije besedila in označujejo začetek, konec, ponovno navezovanje, prekinjanje ipd., npr. ***Prvič*** *se je oženil s Slovenko,* ***drugič*** *s tujko* (prav tam: 54–56).[149]

M. Schamberger Brezar (2011) obravnava nekatere členke v okviru teorije argumentacije.[150] Členki kot jezikovna sredstva sodijo med argumentacijske operatorje. Torej omejujejo možnosti argumentacije. Npr. povedi *Ura je osem* je možno dodati tako poved *Pohiti* kot poved *Ni treba hiteti*. Če tej isti povedi, dodamo členek *šele*, prve povedi ne moremo več uporabiti, medtem ko drugo še vedno lahko. Ravno tako lahko členki delujejo kot argumentacijski konektorji. Npr. *že* v konektorski vlogi deluje kot zaznamovalec dopuščanja (*Rezultati realsocialitičnega gospodarstva in današnji polom vseh teh velikanov kažejo, da je to bila skrajno naivna, če* ***že*** *ne bedasta koncepcija*).

A. Žele (2014b) se ukvarja s členkovno izraženimi prostorskimi razmerji. Členke, povezane s tovrstnimi razmerji, opredeli kot »razmerijske metafore prvotno zunajokoliščinskih prostorskih prislovov oz. prislovnih zaimkov, npr. *blizu*, *okoli*, *daleč*, *nekje*, *nekam*, *tam*, ki omogočajo metaforični pomenski prenos od nedoločne posplošene prostorskosti v zgolj razmerijske pomene približnosti, omejenosti, nedoločene količinskosti in še naprej v vrednotenje ali poudarjanje upovedenega v besedilu« (prav tam: 321). Torej se s členkovno rabo navedenih besed možnost njihove rabe širi s prostorske na t. i. medosebno ali povezovalno besedilno rabo, npr. prislov *blizu* kot členek izraža približno oceno oz. približevanje določeni meri, npr. *Tehta* ***blizu*** ‘skoraj’ *sto kilogramov* (prav tam:

[149] Izraze tipa *prvič/drugič* sama obravnavam kot povezovalne prislove, saj so še vedno lahko odgovori na dopolnjevalna vprašanja, npr. *– V katerem poskusu se je poročil s tujko? – Drugič.*
[150] Pri oblikovanju teorije argumentacije se naslanja predvsem na dela, katerih (so)avtor je O. Ducrot, npr. *Le dire et le dit* (1980), *Argumentation dans la langue* (1983) ter na delo J. Moeschlerja *Argumentation et conversation* (1985). Argumentacija temelji na namernosti. Se pravi, da vsak argument služi oblikovanju določenega sklepa. Sogovorec pa v govorčevem dejanju prepozna namen argumentacije.

326). Predstavi tudi postopno pomensko posplošitev iz prislova v predlog in nato v členek,[151] npr. prislov *blizu* izraža majhno razdaljo, npr. *Tu* ***blizu*** *ni nikogar*, predlog se veže z rodilnikom in ravno tako izraža majhno razdaljo, npr. *vas* ***blizu*** *Metlike*, členek *blizu* pa, kot je bilo omenjeno, izraža približno oceno (prav tam).

Največje delo na področju členkov zadnjih let je gotovo *Slovar slovenskih členkov* (Žele 2014a).[152] Avtorica slovarja (2014a: 10) členke s sporočanjsko-pragmatičnega vidika razdeli na 1) **povezovalne oz. besedilne**, ki izhajajo iz pragmatičnih okoliščin in jih vključujejo v besedilo, torej predstavijo sporočilo kot besedilo v sobesedilu; ter 2) **modalne oz. medosebne** členke, ki »izhajajo iz sporočanjskih razmerij in vplivanj med udeleženci diskurza – gre za predstavitev (z)možnosti (verjetnostnih in pogostnostnih glede na obveznost in pripravljenost) uresničitve propozicije« (prav tam). Prva skupina se dalje deli na **dodajalne**, npr. *celo*, *kaj šele, še več*, **izbirne**, npr. *drugače*, *sicer pa*, **izvzemalne**, npr. *edino*, *le*, *sicer (pa)*, **povezovalne oz. nadaljevalne**, npr. *kakorkoli (že)*, *najsibodi*, *potemtakem*, *vendarle*, *vsekakor*, **nadomestne**, npr. *namesto tega*, *nasprotno*, **nasprotovalne**, npr. *zato pa*, **pojasnjevalne**, npr. *to se pravi*, *torej*, **ponazarjalne**, npr. *namreč*, **popravne**, npr. *ali bolje*, *namreč*, *oziroma*, **poudarne**, npr. *pravzaprav*, *predvsem*, *vsaj*, *zlasti*, **povzemalne**, npr. *skratka*, *torej*, in **zastranitvene** členke, npr. *mimogrede* (prav tam). Pri drugi skupini so navedene štiri večje podskupine: **čustvenostni**, npr. *bogvaruj*, *saj*, *začuda*, **pozivni**, npr. *dejansko*, *kajne*, *naj*, *mar*, **vrednotenjski**, npr. *baje*, *morda*, *navsezadnje*, *nemara*, *takorekoč*, *verjetno*, in **členki zanikanja**, npr. *nikar* (prav tam).[153]

[151] Za takšen postopek je v tujem in domačem jezikoslovju rabljen termin gramatikalizacija (prim. Diewald 1999, Autenrieth 2002, Vojvodić 2012, SoonCheon 2013, Lipavic Oštir 2004, Klančar Kobal 2002, Bažec 2012, Ilc 2014). Bistvo omenjenega procesa je prehod od stavčnočlenske do funkcijske besede in nato do besedotvornega obrazila. Pri vmesnih stopnjah se ugotavlja oddaljenost od prvotnega pomena. Podvrženost procesu gramatikalizacije oz. kronološko zaporedje stopenj je treba ugotoviti s pomočjo etimologije in analize rabe na zelo velikem korpusu besedil različnih časovnih obdobij zgodovine določenega jezika. Samo na sinhroni ravni pa je bolje kot o procesu govoriti o soobstoju rabe določene besede kot stavčnočlenske in funkcijske besede ter besedotvornega morfema. Korpus besedil, upoštevan v pričujoči disertaciji, je za preučevanje gramatikalizacije neprimeren. Je namreč premajhen, ravno tako pa besede, primerne za ta problem (npr. *kaj*, *potem*, *prav*, *ravno*, *tedaj*, *tako*) ne glede na časovno obdobje soobstajajo kot stavčnočlenske in funkcijske besede, nekatere pa še kot besedotvorna obrazila.

[152] Teoretske osnove, na katerih temelji omenjeni slovar, in leksikografsko obravnavo členkov v danem slovarju, podkrepljeno z nekaterimi zgledi, omenjena avtorica predstavi tudi v prispevku (Žele 2015).

[153] Pri navajanju zgledov sledim avtorici slovarja, vendar se z vsemi umestitvami izrazov v dane skupine ne strinjam, ravno tako pa se v slovarskem delu ne strinjam z določitvami vseh izrazov kot členkov. Problem je vreden samostojne razprave, v grobem pa menim, da avtorica slovarja preveč upošteva (subjektivno) pomensko interpretacijo, premalo pa skladenjski vidik v smislu stave in stavčnočlenske funkcije. Npr. samostalnik *groza* v primeru ***Groza*** *je, če ti gre vse narobe* res izraža veliko težavnost oz. mučnost česa, toda kljub temu opravlja stavčnočlensko funkcijo povedkovega določila, zato ni členek, ampak samostalnik v navedeni stavčnočlenski funkciji.

A. Žele (prav tam) se dotakne tudi razmejitve med členki in medmeti ter poudari, da je ta razmejitev včasih najtežja, saj sta obe modifikacijski nestavčnočlenski besedni vrsti. Kot pomensko razliko med njima navede, da členek pomen sporočila spreminja, medtem ko medmet sporočilo razpoloženjsko obarva, npr. v *Kaj **zaboga** dela* je *zaboga* členek v pomenu ʻneki', v *Zaboga! Kaj dela?* pa medmet (prav tam). Intonacijsko so členki del povedne intonacije, medtem ko so medmeti intonacijsko samostojne povedi (prav tam).[154]

25. 8. 2015 je bil v radijski oddaji *Jezikovni pogovori* pogovor z A. Žele kot avtorico pravkar omenjenega slovarja. V dani oddaji je členkom pripisan velik vpliv na razumevanje sporočila povedanega. Označeni so namreč kot »drobne besede, s katerimi lahko sprevrnemo cel stavek«, kot ključni vlogi členkov pa sta izpostavljeni komunikacijska in povezovalna. Avtorica slovarja oz. gostja oddaje je izpostavila, da so členki etimološko večkrat sklopi. Opozorila je tudi na odsvetovano rabo členkov v strokovnih besedilih in pogostejšo rabo členkov v manipulativnih besedilih[155] ter na težavno mejo med členki in prislovi, pri čemer kot glavna razloga navaja izražanje okoliščin ter večfunkcijskost obeh besednih vrst.

Tik pred oddajo disertacije sta izšla še dva prispevka, ki se nanašata predvsem na problematiko predstavitve členkov v slovarjih in sodobnih jezikovnih orodjih (Smolej 2015, Balažic Bulc 2015). M. Smolej v svojem prispevku izpostavi razlago oblikoskladenjskih specifikacij na spletni strani korpusa JOS, ki opozarja na težave pri označevanju členkov in veznikov kot besednih vrst pri ročnem in še bolj pri avtomatskem korpusnem označevanju (Smolej 2015: 672). Natančneje razčlenjuje trditvi, da si priročniki pri besednovrstnem označevanju členkov nasprotujejo, in da je možna rešitev pri besednovrstnem določanju členkov postavljanje vprašalnic (prav tam). Takoj ugotovi nezadostnost trditve, da je za določanje besedne vrste členkov ključno postavljanje diagnostičnih vprašanj, saj s postavljanjem diagnostičnih vprašanj ni mogoče ločiti členkov in veznikov (prav tam: 676). Nato analizira označevanje besed *ali*, *da*, *če*, *pa* in *saj* v SSKJ (2), *Slovenski slovnici* (Toporišič 1976, 1984, 1991, 2000), *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a) in v korpusu JOS. Neenotno označevanje obravnavanih besed je v prispevku

[154] Strinjam se, da je intonacijska razlika lahko jasen razmejitveni kriterij, toda bolj zanesljiv je v govorjenih besedilih oz. njihovih zvočnih posnetkih. Zato pri analizi starejših besedil ne pride v poštev. Med t. i. razpoloženjsko obarvanostjo in spreminjanjem sporočila ni jasne meje oz. je prvo podpomenka drugega. Npr. v ***O**, kako je to hudo* medmet *o* poudarja izražanje žalosti, nezadovoljstva. Enako funkcijo pa ima tudi členek *žal* v ***Žal** je zelo hudo*. Da je *o* medmet in *žal* členek, utemeljujem s tem, da *o* je onomatopoetski izraz, ki posnema vzdih, medtem ko *žal* ni.

[155] Mišljena so predvsem propagandna besedila.

tabelarično prikazano (prav tam: 676–677). Ob koncu prikaza je ugotovljeno, da je za navedene besede najustreznejša oznaka veznik v členkovni vlogi, ki kaže na t. i. konstrukcijski pristop (prav tam: 677–678). To pomeni, da je treba vlogo besed in posledično besednih vrst določati »s celostnega funkcijskega in pomenskega okvira, kar pomeni, da je za določitev vloge posamezne besede nujno upoštevati tudi druga leksikalna in slovnična sredstva, ki so soudeležena v preučevani konstrukciji oz. strukturi« (prav tam: 677). Tako beseda *da* v primeru ***Da*** *mi takoj utihneš* nima modifikacijske vloge sama po sebi (za razliko od členkov, kot so *zagotovo*, *morda*, *res*), ampak jo dobi šele v kombinaciji z ostalimi jezikovnimi sredstvi (prav tam).V tem konkretnem primeru torej skupaj z velelno povedjo, ki jo uvaja.[156]

T. Balažic Bulc (2015) v svojem prispevku najprej predstavi nekatere različne, neenotne, opredelitve in klasifikacije členkov v slovenskem jezikoslovju, pri čemer upošteva znano strokovno literaturo slovenskega jezikoslovja (Toporišič 1974, 1976, 2000, Černelič 1991, 1993, Skubic 1999, Jakop 2000, 2001, Smolej 2001, Žele 2015a). Nato izpostavi neenotnost predstavitve členkov v slovenski leksikografiji, za kar uporabi SSKJ (2), SP 2001, *Slovar slovenskih členkov* (Žele 2014a), oblikoslovni leksikon *Sloleks* in Presisov večjezični slovar. Pri členkih v SSKJ (2) in SP 2001 izpostavi ugotovitev S. Kreka (2014: 152–153) o neenotnosti označevanja členkov, veznikov in prislovov v SSKJ (2) in SP 2001 (Balažic Bulc 2015: 535).[157] Doda, da je v *Slovarju slovenskih členkov*, ki je izšel približno istočasno kot SSKJ 2, označevanje členkov ponovno drugačno kot v SSKJ 2 in ostalih dveh priročnikih, pri čemer izpostavi predvsem besede, ki so v SSKJ 2 označene kot medmeti, medtem ko so v omenjenem slovarju členki, npr. *ah*, *aha*, *eh* (prav tam: 536).[158] Ravno tako opozori na neenotnost pri določitvi podvrst posameznih členkov med teoretskimi predpostavkami, podanimi v prispevku, ki predstavlja omenjeni slovar (Žele 2015), npr. *torej* je v omenjenem prispevku (Žele 2015: 17) označen kot povezovalni pojasnjevalni, medtem ko je v slovarju označen kot povezovalni navezovalni členek (Balažic Bulc 2015: 536). Nadalje opozori na težave pri avtomatskem označevanju členkov in prislovov, pri čemer enako kot M. Smolej (2015) izpostavi nezadostnost kriterija postavljanja vprašalnice (Balažic Bulc 2015: 236).

[156] Tudi sama se strinjam s takšnim pristopom določanja. Več o tem pišem pri obravnavi členkov *pa*, *saj* in v sklepu.
[157] S. Krek je upravičeno kritičen do neskladnosti označevanja členkov v SP 2001 in SSKJ 2. Čeprav izpostavi dejstvo, da SSKJ členke obravnava v besedotvornem smislu (po Bajec idr. 1956) in se torej zaveda, da členek v času nastajanja SSKJ še ni bil opredeljen kot besedna vrsta, pa pri analizi dano dejstvo premalo upošteva.
[158] Na nekatere neenotnosti pri označevanju bo opozorjeno tudi ob obravnavi posameznih členkov v analitičnem delu.

Ob koncu prispevka ugotovi, da je členek zaradi prekrivnosti z ostalimi besednimi vrstami zelo težko definirati na podlagi pomena in oblikoslovja, zaradi odsotnosti stavčnočlenske funkcije pa ga je težko določiti skladenjsko (prav tam: 537). Kot najustreznejši pristop izpostavi določanje členkov na osnovi funkcije v besedilu (prav tam). Predlaga izdelavo klasifikacije členkov na osnovi korpusne analize, saj so se dosedanje klasifikacije, narejene na osnovi »jezikovnih občutkov, drugih klasifikacij« v praksi izkazale kot neuspešne (prav tam: 538).[159] Izpostavi tudi, da je slovarska razlaga členkov v slovarjih za uporabnike večinoma neprimerna oz. prezahtevna, saj vključuje premalo t. i. situativne semantike (predstavitve situacij, v katerih se uporablja določen členek) in preveč slovničnih podatkov (prav tam).[160] Opozori tudi, da so posebne pozornosti v analizi členkov vredni tudi večbesedni členki oz. členkovni frazemi (prav tam).

Posamezne razprave se nanašajo tudi na členke v slovenskih narečjih in besedilih starejših obdobij zgodovine slovenskega knjižnega jezika. D. Zuljan Kumar (2002) obravnava členke v beneškoslovenskih govorih (v briških in nadiških narečnih besedilih). Kot teoretska osnova ji služi prej predstavljena funkcijska delitev I. Černelič. Natančneje obravnava stavo posameznih krovnih skupin členkov in ugotavlja razlike s sodobnim slovenskim knjižnim jezikom in morebitne vplive italijanščine in furlanščine kot stičnih jezikov na stavo členkov v obravnavanih govorih. Ugotovi, da povezovalni[161] členki (*ben*, *alora*, *ma*, *pole*[162]) navadno stojijo v izhodišču izreka,[163] a njihova stava ni stalna, kar pomeni, da lahko stojijo tudi znotraj izreka, ki ga povezujejo s predhodnim. Več odstopanj od slovenskega knjižnega jezika je opaziti v stavi modalnih členkov, predvsem *seveda* in *maɣar* ʻmogočeʼ.[164] Navedena odstopanja, npr. stavo obeh navedenih členkov za prvo besedo v izreku in pred naslonskim nizom, pripisuje vplivu omenjenih stičnih jezikov. Pri stavi skladenjskonaklonskih členkov, med katerimi je posebej izpostavljen narečni vprašalni *ki* ʻaliʼ, ni opaziti posebnosti. Poudarni členki niso vedno vezani na stavo tik pred

[159] Načina, kako bi določali členke na osnovi korpusne analize, ne predstavi.
[160] Glede na večfunkcijskost členkov bi lahko bilo v slovarjih res predstavljenih še več situacij rabe, čeprav bi bilo vse seveda težko (ali celo nemogoče) zajeti. Ne strinjam pa se s pretiranim navajanjem slovničnih dejstev, saj so ta obvezni sestavni del slovarskega članka, uporabnik pa jih lahko upošteva, kolikor jih potrebuje.
[161] Avtorica obravnavanega prispevka uporablja termin navezovalni členki.
[162] Tovrstni *pole* ne usmerja pozornost naslovnika na v nadaljevanju povedano (gl. nadaljevanje), ampak izraža ločnost (Zuljan Kumar 2002: 100). Zaradi stave med povezanima deloma in izražanja ločnega razmerja bi ga sama raje kot členek določila kot ločni priredni veznik.
[163] Izraza izrek ne opredeli, a je glede na pragmatični pristop obravnave jasno, da gre za poved, rabljeno v določenih okoliščinah sporočanja.
[164] Razen navedenih dveh členkov so med modalnimi členki navedeni še *žal*, da, *verjetno*, *gotovo*, *gvišno*, *sigurno* in *morebiti* (Zuljan Kumar 2002: 103).

skopusom, ampak je njihova stava ravno tako pod vplivom italijanščine in furlanščine nestalna in jo je večkrat možno razbrati šele s pomočjo intonacije in konteksta.

M. Kosi (2012) obravnava t. i. poudarne členkovne konektorje[165] prleške vasi Cven. Upošteva teorijo konektorjev, ki jo je predstavil V. Gorjanc (1998), in omenjenih šest skupin členkov, ki jih je predstavila M. Smolej (2004a). Najprej izpiše nabor tovrstnih členkovnih konektorjev in njihovo rabo ilustrira s primeri. Nato izpostavi posebnosti glede na slovenski knjižni jezik. In sicer kot posebnosti cvenskega govora izpostavi členke *bar* ‘vsaj’, *brž* ‘bržčas, verjetno’, *pa* ‘spet’ ter germanizem *glih*, za katerega poudari, da je prisoten tudi v osrednjeslovenskih narečjih (Kosi 2012: 172–173). Na koncu obravnava še prisotnost omenjenih členkov v slovarjih[166] in ugotovi, da se tovrstni členki pojavijo tudi v prekmurskem in jugovzhodnoštajerskem narečnem prostoru (prav tam: 173–174).

F. Premk (2002) pri besednovrstnem oz. funkcijskem določanju besed *saj* in *vsaj* v jeziku 16. stoletja upošteva prevodoslovni vidik. Torej je za vprašanje, ali sta v prevodih v slovenščino navedeni besedi členka ali veznika, treba upoštevati izvirnik. Tako je možno priti do ugotovitev, ki so v nasprotju s prvotnimi pričakovanji. Npr. v primeru iz Trubarjevega prevoda *Novega testamenta* (1566) *Inu ſe shnih velikim blagum hualijo.* ***Sai vſaj*** *en brat ne more nikoger odreshyti, Ne Bogu ſa nega plazhati*, bi bil *saj* najverjetneje določen kot protivni priredni veznik, medtem ko *vsaj* kot poudarni členek (Premk 2002: 273). Vendar primerjave s prevodi in hebrejskim izvirnikom, ki so služili kot predloge za prevajanje Biblije, kažejo na drugačno stanje. Dokaz, da *saj* in *vsaj* v podanem primeru nista veznika, je Lutrov prevod *Kann* ***doch*** *ein Bruder niemand erlösen/Noch Gotte jemand versünen*, ki namesto navedenih dveh funkcijskih besed vsebuje členek *doch*, rabljen v podobnem pomenu kot *ja* ali členka zadržka *pa* in *vendar* (prav tam). Posledično nobena izmed navedenih besed ne more biti določena kot veznik (prav tam). Ob pregledu hebrejskega izvirnika je vezniška interpretacija takoj izključena in je ugotovljeno, da gre za dvakratno zaporedno ponovljeni poudarni členek (*saj, vsaj*), ki skuša podati moč v izvirnikovem nedoločniku, ki je učinkovito poudarno sredstvo (prav tam).

[165] Dejansko gre za poudarne členke, vendar imajo ti razen modifikacijske večkrat tudi povezovalno funkcijo, zato je poimenovanje upravičeno.
[166] Upošteva Pleteršnika, Bezlajev in Snojev etimološki slovar, *Slovar beltinskega govora* in *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Razen navedenih, ki sem jih za svoje delo uporabila tudi sama, pa M. Kosi upošteva še Mukičev *Porabsko-knjižnoslovenski-madžarski slovar* (2005) ter Skokov etimološki slovar hrvaškega oz. srbskega jezika (1974).

T. Korošec (2009) obravnava členke v Trubarjevem *Katekizmu* (1550), pri čemer upošteva besedilnovrstni vidik. V *Katekizmu* našteje 15 členkov: *tudi*, *pa*, *le*, *nikar*, *glih*, *gar*, *spet*, *vsaj*, *vže*, *še*, *ja*, *stoprav*, *zgolj*, *raven*, *celo*.[167] Kot najpogostejša členka sta navedena *tudi* in *pa*. Ugotovi, da je takšen nabor členkov sploh v primerjavi s pridigami skromen, kar pripisuje besedilnovrstni omejenosti katekizemskega besedila (Korošec 2009: 221),[168] vendar še vedno bogatejši kot v *Eni dolgi predgovori* (1557) (prav tam: 222). Takšno stanje je povezal z dejstvom, da je *Katekizem* kot učno-vzgojno besedilo še vedno blizu ljudskemu jeziku, medtem ko je *Ena dolga predgovor* teološki traktat, v katerem je vidna težnja po intelektualizaciji jezika, ki je temeljila na klasični retoriki (prav tam).[169]

Koroščev prispevek je pomemben tudi s teoretskega vidika določanja členka kot besedne vrste oz. funkcije. Omenjeni avtor opozori, da bi bilo treba analogno s sistematiko tradicionalne slovnice členke deliti na prave (besednovrstne) členke (npr. *le*, *samo*, *še*, *že*)[170] in členkovne besede, ki implicirajo ostale besedne vrste v vlogi členkov (npr. prislov *gotovo* v primeru *Gotovo dobro spite*) ter členkovne frazeme oz. členkovnike[171] (prav tam: 222–223) Pri slednjih opozori, da so se razvojno večkrat sklopili in postali pravi členki (npr. *seveda*, *kajpada*, *potemtakem*, *navsezadnje*) (prav tam). Ravno tako se členkovniki ne obnašajo vedno v celoti kot členki (npr. *bog vedi*)[172] ali pa jih pravopisna norma ne priznava več (npr. *tako in tako*) (prav tam). Ravno tako pa Korošec opozori na napačne določitve členkov v ilustrativnih primerih, podanih v Toporišičevi slovnici (prav tam: 222). Npr. v primerih *Begunci v kupeju so bili* ***dobesedno*** *drug na drugem*, ***Po podatkih*** *se je izgubil v Avstraliji* in ***Obenem*** *je stopil še v trgovino* ter ***Zakaj*** *ne ostaneš doma?* označene izraze določa kot prislove, saj se je po njih možno vprašati, v primeru *Bilo je* ***okoli*** *božiča* izraz *okoli* določa kot predlog, v primerih ***Vendar*** *so na to tudi drugi pogledi* in *Privlekel se je na cilj,* ***čeprav*** *skrajno težko* pa *čeprav* in *vendar* določa kot podredni oz. priredni veznik.[173]

[167] Za razlago pomenov in rabe gl. analitični del.
[168] Pojma besedilnovrstna omejenost natančno ne pojasni. Glede na kontekst rabe pa se mi zdi ustreznejše poimenovanje vsebinska omejenost besedilne vrste katekizma.
[169] Glede na dejstvo, da so bili členki v klasičnem (tj. starogrškem in rimskem) jezikoslovju večinoma označeni kot »nepotrebnne besede« (Szulc-Brzozowska 2002: 21), je t. i. intelektualizacija jezika med drugim zahtevala čim manj členkov.
[170] Primere je dodala M. A.
[171] Gl. primere spodaj.
[172] Če gre za primer tipa *Bog vedi, kje hodi*, zveze *bog vedi* ne določam kot členek oz. členkovnik, saj je strukturno glavni stavek. Je pa res, da opravlja funkcijo metabesedilnega stavka, s katerim tvorec pove naslovniku, da podatka, kje se v trenutku govorjenja nahaja tretja oseba, ne pozna.
[173] Z večino Koroščevih določitev se strinjam. Dodajam utemeljitev, da je *okoli* predlog in ne členek, ker je v primerih, sorodnih navedenemu, vedno rabljen s samostalniki v rodilniku, *čeprav* pa je podredni veznik, ker uvaja dopustni odvisnik. Za besednovrstno oz. funkcijsko določitev *vendar* pa bi bilo treba navesti več

Prispevek M. Kalin Golob (2002a: 296–300)[174] obravnava členke v začetkih slovenskega poročevalstva in sodi med diahrone obravnave členkov v starejših slovenskih besedilih. Členki so predstavljeni kot najpogostejša sredstva za izražanje nezanesljivosti v poročevalstvu. Kot najpogostejši je izpostavljen *baje*, ki se pojavlja že v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*[175] in v Levstikovem *Naprej*. Kot časovno zaznamovana[176] ustreznica *baje* in *menda* se v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* pojavlja členek *neki*, npr. *4. dan t. m. je knez Gorčakov* ***neki*** *pred cesarja položil odgovor zapadnim pismom*. V *Slovenskem narodu* (1886–1869) so rabljeni členki *menda*, *neki* in *baje*, redkeje tudi *bojda*, npr. *Ruski poslanec v Parizu* ***bojda*** *prav pridno dela, da bi osnoval prav ozko zvezo nad Rusijo torej Prusijo in Francijo*. Opozorjeno je tudi na danes neznani členek *nekda*, ki se je pojavil v izvodu iz leta 1886, npr. *Turčija ima* ***nekda*** *zbranih 500.000 vojakov* (prav tam). Ne gre za varianto prislova *nekdaj* (prav tam: 297). Najverjetneje gre za sklop členkov *neki*, ki je po narečnem odpadu izglasnega *-i* uporabljen kot *nek*, in *da*, ki se je v časopisju 19. stoletja uporabljal v t. i. navezovalni sklicevalnosti (prav tam).

M. Kalin Golob predstavi zvezo dvodelnega členka *naj bi*[177] in tvornopreteklega deležnika na *-l* (2002a: 300–304), ki jo skupaj z G. Červ (2012) obravnava tudi v sodobnem tiskanem poročevalstvu. Omenjena zveza se začne pojavljati v Levstikovem časopisu *Naprej* (Kalin Golob 2002a: 300). Izraža željo oz. omiljeni ukaz, npr. *Levovsko deželno sodstvo je 11. dan t. m. izpoznalo, da se je državni poslanec Rogavski najbrže vdeležil tacega početja, ktero ima po § 58. kazenskega zakona v sebi hudodelstvo velicega izdajstva; torej* ***naj bi*** *se deželnemu sodstvu* ***dovolilo****, da bi Rogavski še ostal zaprt, in da bi se dalje preiskavala njegova reč* (prav tam). Konec 19. stoletja se je zveza začela uporabljati tudi za izražanje nezanesljivosti (2002a: 303) oz. slabitve gotovostne modalnosti tistega dela povedi, v katerem novinar upoveduje informacije, ki jih je dobil od določenega vira (Kalin Golob, Červ 2012: 131). Torej propozicije, izražene z dano zvezo, »dobijo status domneve ali pa

konteksta. Če bi stal med povezanima deloma besedila in bi bil sestavni del replike, ki bi jo izrekel isti govorec, npr. *Tvoji pomisleki so utemeljeni, vendar so na to tudi drugi pogledi* bi bil nedvomno protivni priredni veznik. Kot sestavni del dialoga – *Imam pomisleke. – Vendar so na to tudi drugi pogledi*. Pa bi bil res povezovalni členek (za pojasnilo gl. 2.3).

[174] M. Kalin Golob (2002b) obravnava tudi t. i. členkovno zvezo *le-ta* v pravnem jeziku, pri čemer termin členek uporablja v besedotvornem smislu.

[175] V izvodih, obravnavanih v pričujoči disertaciji, ga nisem zasledila. Je pa evidentiran v jezikovnih virih IMP.

[176] Izraz časovno zaznamovan se v pričujoči analizi nanaša na besede, ki so v SSKJ (2) označene s kvalifikatorjem zastarelo (zastar.) ali starinsko (star.).

[177] Menim, da ne gre za dvodelni členek, ampak za zvezo členka *naj* in pogojnika glagola *biti*.

so povezane z drugimi poročevalskimi okoliščinami, ki novinarju onemogočajo rabo trdilnega naklona« (prav tam).

M. Kalin Golob obravnava členke tudi s prevodoslovnega vidika (2002a: 305–308). In sicer opravi primerjavo z nemško publicistiko, pri čemer navede nekatere nemške ustreznice slovenskih členkov. Tako so nemške ustreznice členka *baje* modalna glagola *dürfen* in *sollen,* stavčni zvezi *man sagt*, *es heiß,* ravno tako pa členek *angeblich*, *menda* in *neki* sta ustreznici modalnega glagola *sollen*, zveza *naj bi* + deležnik na *-l* pa je ustreznica konjunktiva I in modalnega glagola *sollen*, kar kaže, da je bila zveza v 19. stoletju res rabljena za izražanje želje oz. omiljene velelnosti ipd.

2.3 Teoretske osnove za analizo gradiva

Na osnovi zgoraj predstavljenih raziskav je podana še natančnejša definicija členkov, ki bo upoštevana tudi pri analizi gradiva. Kot je že bilo omenjeno v uvodu, sta glavni funkciji členkov pomenska modifikacija skopusa in povezovanje delov besedila med seboj. Členki so opredeljeni kot jezikovna sredstva, kar pomeni, da ne zajemajo le členkov v smislu nepregibnih besednih vrst (tj. **pravih členkov**), ampak tudi ostale besedne vrste in skladenjsko višje jezikovne enote, ki se pojavljajo v omenjenih funkcijah (tj. **funkcijske členke**).[178] S pomenskega stališča so členki določeni kot večinoma večpomenske slovarske enote s sporočanjsko-pragmatičnim pomenom, tj. kot uslovarjena govorna dejanja s stavčno strukturirano razlago *kdo izraža/poudarja kaj* (Vidovič Muha 2000: 86).[179] Členki nimajo stavčnočlenske ali kakršnekoli druge skladenjske funkcije na strukturni ravni, npr. glavnega stavka v primerih tipa *Bog ve, kje hodi*.

Nestavčnočlenskost členke loči predvsem od prislovov. Torej členki ne opravljajo funkcije prislovnega določila ali prilastka in posledično ne morejo biti odgovori na dopolnjevalna vprašanja (npr. – *Kdaj? –* ***Jutri.*** */*–* ***Še.***; *– Kako lep? –* ***Zelo*** *lep.*; * *– Do kolikšne mere 50 kilogramov? –* ****Skoraj*** *50 kilogramov*).

Odsotnost skladenjske funkcije na strukturni ravni členke loči predvsem od veznikov in predlogov. Za razliko od veznikov členki ne vežejo besed, stavkov ali povedi v priredna ali podredna razmerja,[180] ampak omenjene in tudi skladenjsko višje enote povezujejo le na pomenski ravni. Vezniki (razen podrednih, če je odvisnik pred glavnim stavkom, npr. ***Če*** *želiš, lahko gremo*) vedno stojijo med povezanima deloma besedila (npr. *Janko* ***in*** *Metka*, *Lahko gremo,* ***če*** *želiš*), medtem ko členki običajno stojijo znotraj enote, ki jo pomensko povezujejo z ostalimi (npr. *Jaz grem, ti* ***pa*** *kakor hočeš*).[181]

V dialogih (npr. – *Problem je brezupen. –* ***Vendar*** *vsi ne mislijo tako.*), pa je za funkcijsko besedo kljub temu, da stoji med povezanima deloma besedila in izraža pomensko razmerje, ki je značilno tudi za priredne strukture, bolj logična členkovna kot vezniška določitev, saj je zaradi menjave govorca priredna struktura pretrgana. V nekaterih primerih (npr. – *Naredil sem. –* ***Pa*** *nisi.*) pa povedi brez poznavanja okoliščin sporočanja sploh niso povezane v smiselno (pomensko in strukturno) celoto. Zato takšnih primerov ni mogoče

[178] Poimenovanje funkcijski členki je uvedla M. A. Je pa sopomensko poimenovanjema členkovne besede (Korošec 2009) oz. členkovne vloge (Žele 2014a).
[179] V slovarskih razlagah pomena členkov se lahko pojavijo še ostali tipski glagoli, npr. *krepi*, *omejuje*, *opozarja*, *stopnjuje*, *utemeljuje*, *uvaja* (Žele 2014a: 12).
[180] Toporišič (2000: 490) povedi tipa *Da, tako je bilo* obravnava kot soredne.
[181] Več o tem gl. v poglavjih pri posameznih členkih.

označiti kot priredne strukture, ker so povezani zgolj na pragmatični ravni (pomensko z upoštevanimi okoliščinami sporočanja).[182]

Za razliko od predlogov se členki ne navezujejo izključno na samostalnike in ne določajo njihovih sklonov.[183] Pri razmejitvi členkov od medmetov bo upoštevano dejstvo, da so medmeti onomatopoetski izrazi, medtem ko členki niso. Medmeti bodo določeni kot samostojne, pomensko zaokrožene enote, ki so lahko rabljene tudi brez sobesedila (npr. *au* posnema izražanje bolečine kot odziv na zunajbesedilno dejanskost), medtem ko členki sobesedilo potrebujejo (npr. členek *ja* potrebuje izjavo, s katero se bo strinjal).

Pri analizi rabe členkov bo upoštevana dopolnjena funkcijska delitev, ki jo je v slovenskem jezikoslovnem prostoru predstavila I. Černelič. Navedena delitev je primerna, ker členke razen na osnovi pomenskih lastnosti, ki so v veliki meri povezane s subjektivno interpretacijo in jih je za natančno delitev tudi preveč, deli na osnovi obsega skopusa ter stave kot razmeroma objektivnih kriterijev in tako omogoča natančno razvrstitev vseh členkov v navedene krovne skupine. Zaradi manjšega števila skupin pa je tudi najpregledenejša.[184]

V predhodnem poglavju opredeljenim krovnim skupinam (**modalnim s skladenjskonaklonskimi**, **poudarnim** in **povezovalnim členkom**) bo po vzoru zgoraj predstavljenih nemških jezikoslovcev dodana še skupina časovnih členkov. Gre za izraze, ki v določen del besedila vnašajo informacijo o času, a ne nastopajo kot prislovna določila časa, saj se po njih ni mogoče vprašati (npr. *Njegov brat še živi. – Kdaj živi njegov brat? – *Še.*). Za časovne členke je težko presoditi, ali se navezujejo na povedek kot vodilni stavčni člen ali na cel stavek.[185]

V nekaterih funkcijah imajo členki lastnosti dveh krovnih skupin zastopane v približno enaki meri. Zato so uvedeni še **modalno-povezovalni členki**, ki izražajo odziv na prej povedano v smislu tvorčevega odnosa do resničnosti (npr. – *Si prišel? – **Da./Ne.***), **modalno-poudarni členki**, ki izražajo tvorčevo razmerje do resničnosti, a se za razliko od

[182] Razmejitev med členki in vezniki, predstavljena v danem odstavku, je zaenkrat le moje mnenje, izoblikovano na osnovi analize gradiva in splošnega poznavanja skladnje. Strokovna literatura takšne primere povezovanja v dialogih navaja le bežno oz. jih največkrat ne. Torej gre za problem, vreden nadaljnjega raziskovanja.
[183] Gl. zglede v predhodnem poglavju.
[184] Seveda je zelo pregledna tudi delitev glede na obveznost v stavku, vendar bi bila ta primerna, če bi členke natančno preučevala samo s skladenjskega vidika.
[185] Gl. predhodni primer.

modalnih členkov navezujejo le na posamezen stavčni člen,npr. *To je **najbrž** on*, **poudarno-povezovalni členki**, ki se navezujejo na posamezen stavčni člen in ga obenem izpostavljajo kot pomembno informacijo ter povezujejo z ostalimi sorodnimi elementi v besedilu,npr. ***Tudi** Tone spi doma*, **časovno-povezovalni**, ki izražajo dodajanje v določenem času,npr. *O tem se bomo **še** pogovarjali*, **časovno-modalni**, ki izražajo trajanje možnosti do trenutka govorjenja, npr. *Lahko je **še** vse v redu*, ter **časovno-poudarni členki**, ki določenemu stavčnemu členu dajejo informacijo o času in ga obenem izpostavljajo kot pomembno informacijo, npr. ***Že** danes bomo odšli*.[186]

Pri natančnem določanju pomenskih lastnosti členkov znotraj posamezne skupine funkcijske delitve sem si pomagala s klasifikacijama, navedenima v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 445–449) ter z branjem in razumevanjem besedil.
Če ni posebej opozorjeno na časovno oz. narečno zaznamovanost pomena oz. funkcije posameznega členka, to pomeni, da je dani pomen oz. funkcija prisotna v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku.

[186] V tem odstavku navedene skupine členkov v obravnavani strokovni literaturi niso predstavljene. Oblikovala in poimenovala sem jih s pomočjo analize gradiva. Primeri tovrstnih členkov so v strokovni literaturi razvrščeni v prej predstavljene krovne skupine funkcijske delitve.

3 Analitični del

3.1 Izhodišča za analizo

3.1.1 Raziskovalne smernice in metode dela

Pred natančno analizo členkov, prisotnih v obravnavanih besedilih,[187] bom v 3.1.2 predstavila rezultate raziskav, opravljenih pred disertacijo, v 3.2 pa navedla členke, ki sem jih zasledila le v 16. stoletju (3.2.1), in členke, odsotne v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku, ki sem jih zasledila le v Pleteršnikovem slovarju (3.2.2). V 3.3 bo sledila omenjena jedrna analiza. Členki bodo razvrščeni abecedno. Pod posameznim členkom bo navedeno, v katerih besedilih oz. pri katerih avtorjih se pojavlja in v katerih izraznih variantah.[188] Nato bo predstavljen etimološki izvor obravnavanega členka. Opozorjeno bo na prisotnost posameznega členka v 16. stoletju in v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku ter narečjih. Dodane bodo zanimivosti, ki sem jih zasledila o danem členku v starejših in sodobnih normativnih priročnikih.

Sledila bo skladenjsko-pomenska analiza rabe posameznega členka, ponazorjena z zgledi iz obravnavanega korpusa besedil. Skladenjska analiza bo osredotočena na stavo posameznega členka glede na skopus. Pomenska analiza bo vključevala semantično in pragmatično analizo. Prva bo ugotavljala, kateri pomenski odtenek obravnavanih členkov je aktualiziran v danem delu besedila, medtem ko bo druga osredotočena na (ne)skladje dobesednega slovarskega pomena s sporočenim pomenom oz. smislom, ki ga posamezen členek izrazi ali okrepi v danem kontekstu. V analizi bo pozornost vedno usmerjena na časovno, pokrajinsko in besedilnovrstno pogojene razlike v rabi posameznega členka ter na razmejitev členkov od ostalih funkcijskih besed. Ob koncu obširnih poglavij, ki se nanašajo na izrazito večfunkcijske členke, bo naveden sklep, kjer bodo povzete funkcije posameznega členka, prisotne v obravnavanih besedilih. Na koncu celotne analize bodo podane glavne ugotovitve, povezane z naborom in rabo obravnavanih členkov.

Zgledi bodo razvrščeni kronološko in deloma pokrajinsko, besedilnovrstno ali po avtorjih. Obravnavani členek bo v podanem zgledu vedno označen **polkrepko**.[189] Skopus členka bo v zgledih načeloma podčrtan ravno. Če bo skopus določenega členka celoten izpisani del besedila, v zgledu podčrtave ne bo. Pikčasto bodo podčrtani deli besedila, ki se posebej navezujejo na (povezovalni) členek in njegov skopus. Če se na členek in njegov skopus

[187] Gl. seznam virov in naslednjo točko.
[188] Število pojavitev namerno ne bo navedeno. Štetje bi namreč potekalo ročno in bi zato hitro prišlo do napak.
[189] Polkrepki tisk in podčrtave v analitičnem delu so v celoti delo avtorice disertacije.

navezuje celoten preostali izpisani del besedila, pikčaste podčrtave ne bo. Črtkano bo podčrtano besedilno okolje, ki ga je skupaj z ravno podčrtanim delom možno razumeti kot sestavni del skopusa členka. Dvojno bo podčrtan del besedila, ki ga razen ravno podčrtanega lahko tudi razumemo kot skopus členka, a ne skupaj z njim. Pod zgledom bo vedno podana razlaga konteksta rabe členka, nad njim pa bodo navedene bistvene skladenjske lastnosti in morebitne posebnosti v rabi posameznega členka. V izogib velikim številom in napakam pri štetju, bodo zgledi številčeni v vsakem poglavju posebej.

Nekateri zgledi ponazarjajo rabo več členkov. Da bi se, kolikor je mogoče, izognila ponavljanju, bom kontekst rabe razložila le ob prvi pojavitvi zgleda. Zaradi večje preglednosti bo v podanem zgledu vedno označen le členek, na katerega se nanaša poglavje, kjer se nahaja zgled. Pri analizi naslednjega členka, katerega rabo ponazarja isti zgled oz. njegov del, bom iz prve pojavitve zgleda izpisala toliko besedila, kolikor ga je potrebnega za razumevanje rabe tega členka in v opombi napotila na razlago konteksta s številko zgleda in podatkom, pri obravnavi katerega členka se ta razlaga nahaja, v slogu *Za razlago konteksta gl. zgled (1) pri le*. Takšni zgledi ne bodo številčeni.

Pri izpisu zgledov bom sledila originalnemu besedilu. Pri zgledih, ki sem jih morala pretipkati, bodo zanemarjena edino diakritična znamenja. Ker se členki pojavljajo v številnih izraznih variantah, bo (razen seveda v zgledih) uporabljena le tista varianta, ki je danes knjižna (npr. *še*). Pri členkih, ki jih v knjižnem jeziku ni, bom izbrala najpogostejšo izrazno varianto. Če bodo vse variante zastopane v približno enaki meri, pa bom uporabljala najkrajšo. Če se v obravnavanih besedilih prisotne izrazne variante razlikujejo glede na prvo črko oz. prvi besedotvorni morfem, bo ta naveden v oklepaju (npr. *(g)lih*, *(za)gvišno*).

3.1.2 Predhodne raziskave avtorice disertacije

Pregledovala sem besedilnovrstno in pokrajinsko heterogena besedila v slovenskem knjižnem jeziku med 17. in 19. stoletjem (Agrež 2013, 2014a, b, c, č, 2015b, c). Vodilna ugotovitev vseh raziskav je, da so v obravnavanih besedilih, ne glede na kraj in čas nastanka ter besedilno vrsto, členki večinoma enaki sodobnim slovenskim knjižnim in so v slovenskem knjižnem oz. neknjižnem pogovornem jeziku prisotni v vseh časovnih obdobjih, vključno s 16. stoletjem in sodobnostjo, npr. *ja*, *le*, *naj*, *nikar*, *pa*, *samo*, *še*, *tudi*, *(v)saj*, *zgolj*, *več*, *(vse)glih*, *(za)gvišno*, *že*. Raba takšnih členkov v skladenjsko-pomenskem smislu je ravno tako podobna današnji. Najbolj izrazite razlike v naboru členkov so

pokrajinsko pogojene. In sicer se največ členkov, odsotnih v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku, pojavi v vzhodnoslovenskem (vzhodnoštajerskem in prekmurskem) jezikovnem prostoru.

Spodaj navajam seznam členkov, ki se pojavijo v besedilih, obravnavanih v zgoraj omenjenih prispevkih. [190]

Še v sodobnem slovenskem (knjižnem) jeziku prisotni členki

Ali: Svkr., ŠP, Gut., MŽ, Jap., Šmig., Prim., Dajn., Mur., Prem., pkm.

Ampak: Svkr.

Bogu se smili: Poh., Jap.

Celo: Svkr., Poh., MŽ, Jap., pkm.

Da: Al., Prem.,[191] Dajn.[192]

Dobro: Mur.

(G)lih: Svkr., ŠP, Gut., Poh., Šmig., pkm.

Gotovo: Dajn, Mur.

Tip *hvala bogu*: Šmig., Mur.

In: Jap., Šmig., Dajn., Prem.

Ja: Al., Svkr., ŠP, Rog., Gut., Poh., MŽ, Jap., Šmig., Prim., Prem., pkm.

Jeli: Poh., Dajn., Mur.

Kaj: Svkr., ŠP, Prim., Dajn., Mur.

Kajne: MŽ

Kajpada: MŽ, Prim., Mur.

Kakopa: MŽ.

Komaj: Svkr., Dajn., Mur.

Le: Al., Svkr., Rog., Gut., Poh., MŽ, Jap., Prim., Dajn., Met., Mur., pkm.

Mar: MŽ,[193] Prim.[194]

Moj bog: Šmig., Mur.

Moje veselje: Mur.

Morda: Poh.

Morebiti: Svkr., ŠP, Gut., Linh., Jap., Šmig., Prim., Mur., pkm.

Naj: Svkr., ŠP, Poh., Gut., Linh., Jap., Šmig., Prim., Dajn., Mur., pkm.

Namreč: Rog., Dajn.

---

[190] Podatki o izraznih variantah, funkcijah in pomenskih odtenkih spodaj navedenih členkov so predstavljeni v omenjenih prispevkih. Opozorjeno pa je na posebnosti, ki jih v gradivu, ki sem ga obravnavala v disertaciji, nisem zasledila. Besedila, obravnavana v prispevkih, so navedena na seznamu virov. Za razlago kratic avtorjev oz. njihovih del gl. seznam oznak.

[191] Pri Alasii in Premruju se pojavi kot pritrdilnica. V Premrujevih pogovorih se pojavi izrazna varianta *de*, verjetno analogno z veznikom, manj verjetno pa je tudi okrajšana narečna varianta *jade*, ki se pojavi npr. v Poljanski dolini (prim. Agrež 2014c).

[192] V Dajnkovih pogovorih se pojavi vzhodnoslovenski *da* ‘vendar’, ki stoji za velelnikom in verjetno izhaja iz velelnika *daj* (prim. Agrež 2014c). Gre za homonim v tem poglavju obravnavanega *da*.

[193] Pojavi se izrazna varianta *mari*.

[194] Pojavi se v protivnem pomenu ‘temveč’.

Nasproti: Poh.[195]

Ne: Al., Šmig., Mur., Prem.

Nikar: Svkr., ŠP, Gut., Linh., Jap., Poh.

No: Al., Svkr., Linh., pkm.

Pa: Svkr., ŠP, Rog., Gut., Poh., Linh., Jap., Šmig., Prim., Dajn., Mur., Prem., pkm.

Pač: Rog., Poh., Linh., Prim., Dajn., pkm.

Po pravici: Šmig., Mur.

Poleg tega : Svkr.

Potemtakem: Gut., Jap.

Prav: Svkr., ŠP, Poh., Šmig., Prim., Dajn., Met., Mur., Prem., pkm.

Predvsem: Poh.[196]

Ravno: Svkr., ŠP, Rog., Gut., Jap., Šmig., Prim., Dajn., Mur., pkm.

Členki s podstavo -*res*-: Šmig., Prim., Dajn., Prem.

Samo: Svkr., ŠP, Rog., Jap., Dajn., pkm.

Seveda: MŽ, Prem.

Sicer: Svkr., Rog., Gut., Poh., Jap.

Skoraj: Svkr., ŠP, Gut., Poh., Jap., Dajn., Mur.

Spet: Svkr., Poh., MŽ, Jap., Prem., pkm.

Členki s podstavo -*seb*-: Svkr., Gut., Jap., Poh., Prem.

Še: Al., Svkr., Rog., Gut., Poh., MŽ, Jap., Šmig., Prim., Dajn., Met., Mur., Prem., pkm.

Šele: Svkr., Gut., Poh., MŽ, Mur.

Tako: Svkr., ŠP, Poh., Šmig., Prim., Dajn.

Tako rekoč: Svkr.

Tedaj: Poh., Jap., Prim., Met., Mur., pkm.

Tudi: Al., Svkr., ŠP, Rog., Gut., Poh., Linh., Jap., Šmig., Prim., Dajn., Mur., Prem., pkm.

Več: Svkr., ŠP, Jap., Dajn., pkm.

Vendar: Poh., Gut., Linh., pkm.

(V)saj: Svkr., Gut., Poh., Linh., Jap., Prim.

Za božjo voljo: Linh., Šmig., Mur.

(Za)gvišno: Svkr., MŽ, Jap., Prim.

Zgolj: Svkr., Poh., Jap.

Zlasti: Gut., Poh. , MŽ.

Znabiti: Linh.

Že: Al., Svkr., ŠP, Rog., Gut., Poh., Linh., Jap., Šmig., Prim., Dajn., Mur., Prem., pkm.

[195] Pojavi se tudi v zvezi *nasproti pa.*
[196] V sodobnem SKJ se pojavi sklopljena varianta.

V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku odsotni členki

Vzhodnoslovenski členki[197]

Bar ʻvsajʼ

Deno ʻvendarʼ

Drugoč ʻspetʼ

Inda ʻsicerʼ

Členki s podstavo *-istin-* ʻresʼ[198]

Jalno ʻmendaʼ[199]

Končí ʻvsajʼ[200]

Listo ʻle, samoʼ[201]

Leprav[202]

Ni ʻnitiʼ

Načí ʻsicer, drugačeʼ[203]

Nanč ʻnitiʼ

Ovak ʻsicer, drugačeʼ[204]

Te ʻpotemʼ

Tolikajše ʻtudiʼ

Venda ʻverjetnoʼ

Samo v Pohlinovem jeziku se pojavita *rajmno* ʻenako, ravno, pravʼ[205] in nemčizem *natirleh*. V pridigah o. Rogerija in J. Japlja pa se pojavi členek *pole* ʻpoglejʼ.[206] Posebnost je izraz ***javalne***. Gre za nemčizem (*ja wohl nicht*), ki pomeni ʻzelo verjetno neʼ.[207] Zasledila sem ga v Pleteršnikovem slovarju ter v Murkovi in Murščevi (1847: 60) slovnici. Kot časovno zaznamovan je evidentiran tudi v SSKJ (2) (***Javalne*** *ga bom pozabil čez leta*), kjer je označen kot prislov, a se z določitvijo ne strinjam, saj dani izraz ne more biti odgovor na vprašanje (– *Kako verjetno?* *– ***Javalne***.). Po podatkih Pleteršnikovega

[197] Za podatke, v katerem gradivu se nahajajo, gl. Agrež (2014c, 2015b).

[198] Varianto *istina* Pleteršnik evidentira pri Jurčiču (sama sem jo zasledila v prekmurskem prostoru), *za istino* pri Cigaletu in v prekmurskem prostoru (sama sem jo zasledila še pri Šmigocu). V jugovzhodnoštajerskem prostoru je pri Pleteršniku naveden sklop *zaisno*, pri Janežiču *zaisto*, pri Trubarju varianta s poudarjalno členico *-r zaistor*, pri Cigaletu pa predložna zveza *v istini* (Pleteršnik 2014). Več o etimološkem izvoru in rabi danih členkov gl. Agrež (2014c, 2015a).

[199] Raba besede *jalno* je vredna nadaljnjega raziskovanja. V prekmurskem prostoru je namreč evidentirana le v pomenu ʻgoljufivo, sleparskoʼ, Pleteršnik pa jo navaja v pomenu ʻmendaʼ.

[200] Pleteršnik ga navaja še za Belo krajino in Janežiča. Zasledila sem tudi variante *končimar*, *končema*, *končí*, *končibar* in *končka*.

[201] Pojavi se še pri Krelju in Juričiču. Zasledila sem tudi varianti *listor* in *lestor*.

[202] Pojavi se tudi varianta *lepraj*.

[203] Zasledila sem tudi varianti *inače* in *načik*.

[204] Pojavita se še varianti *ovači* in *vači*.

[205] Več o tem gl. pri *rajmno*.

[206] Več o tem gl. pri *pole*.

[207] *Ne* lahko razumemo kot slovensko oz. slovansko sestavino, lahko pa tudi kot pogovorno varianto nemškega *nein*.

slovarja je razen pri omenjenem Murku prisoten pri Cigaletu, Janežiču, v gorenjskem in tolminskem prostoru in v novem knjištvu, tj. v vseh knjigah in časopisih druge polovice 19. stoletja (prim. Pleteršnik 2006: XV).

3.2 Členki v 16. stoletju in Pleteršnikovem slovarju

3.2.1 Členki 16. stoletja

Navedene členke sem zasledila le v *Besedju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (Ahačič idr. 2014).[208] Popis besedja ne prinaša informacij o rabi navedenih izrazov. Za vsak členek sem preverila prisotnost v drugih časovnih obdobjih in navedla v uporabljeni strokovni literaturi in virih dostopne informacije o njegovi rabi.

Frajle

Naveden je le pri Znojilšku, verjetno je nemškega izvora in je ustreznica nemškemu *freilich* ʻsevedaʼ.

Gar

T. Korošec (2009: 227) ga kot izrazno varianto členka *kar* evidentira tudi v Trubarjevem *Katekizmu*.V podanem zgledu *Ta prerok Eſaias vnega buquah* ***gar*** *zheſtu od Jeſuſa inu nega martre prerokuye* je premalo sobesedila, da bi lahko ugotovili, ali gre dejansko za pomen ʻkarʼ ali se je avtor sicer izčrpnega prispevka zmotil in gre za iz nemščine prevzet *gar* ʻceloʼ. Kot členek je *gar* evidentiran v Megiserjevem mnogojezičnem slovarju (1603), kjer je označen kot koroški, kot prislov pa v 14 besedilih, tudi v *Katekizmu*. Raba besede *gar* v 16. stoletju je vsekakor potrebna nadaljnjega raziskovanja.

Item

Ta latinski citatni členek pomeni ʻenako, prav takoʼ in ima enako funkcijo kot današnji odstavki, lahko pa tudi povezuje naslednji stavek s predhodnim (Ahačič 2007 : 306).

Nego

V mlajših virih sem ga zasledila le v vezniški funkciji in lahko pomeni ʻkakorʼ, ʻampakʼ ali ʻrazenʼ (prim. SSKJ (2), Pleteršnik 2014, Novak 2014). Kot veznik in členek evidentiran v tretjem (vzhodnoslovenskem oz. kajkavskem) stolpcu Dalmatinovega registra.

[208] Na splošno se v Besedju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja pojavi 153 členkov, med njimi so tudi izrazne variante, npr. *glih/glihi*, *jeli/jedali* (več o tem gl. tudi pri analizi gradiva).

Neka

Evidentiran je le pri Juričiču, zato je najverjetneje hrvaška beseda, ustreznica velelno-želelnemu *naj*.

Niki

Členkovna raba v kasnejših obdobjih ni več evidentirana. Kot zaimek in prislov (ta še v Klombnerjevi izdaji pesmarice iz l. 1563) se pojavlja pri Krelju in Juričiču, kar kaže na vpliv hrvaščine. Možno je, da gre za izrazno varianto členka *neki* oz. *nekaj*, glede na to, da je v zaimenski rabi navedenih besed prisoten v prekmurskem knjižnem jeziku.

Pake

Verjetno gre za izrazno varianto *pa*. Pojavi se le v Megiserjevem štirijezičnem slovarju (1592).

Se

Nahaja se v Trubarjevem prevodu Lutrove *Hišne postile*. V odlomkih, ki sem jih obravnavala za diplomsko delo, ga nisem zasledila. Enako velja za možnostni *si*.

Si

Lahko stoji ob velelniku. Pojavi se pri Trubarju, Dalmatinu, Krelju in Juričiču, skupaj v 20 knjigah. Lahko izraža tudi možnost oz. verjetnost in se pojavi pri istih avtorjih, le da je prisoten skupaj v 10 knjigah.

Takaj

Pomeni ‘tudi, enako’. Beseda je evidentirana v Dalmatinovem registru v tretjem stolpcu in v Megiserjevem štirijezičniku, kjer je označena kot hrvaška. Razen v 16. stoletju je navedena tudi v prekmurskem knjižnem jeziku.

Ostali členki

Razen zgoraj navedenih členkov sem le v 16. stoletju zasledila še členke *ter*, ki sem ga sicer od 16. stoletja do sodobnosti zasledila le kot veznik, *vner* oz. *uner* (verjetno *vendar*), *vlasti* (verjetno *zlasti*) ter *varle*, o katerem nisem našla nobenih podatkov.

3.2.2 Členki v Pleteršnikovem slovarju

Navajam izraze, ki so v Pleteršnikovem slovarju označeni kot prislovi, vezniki ali medmeti, glede na zglede ali poznavanje pomena pa ustrezajo definiciji členka. Pleteršnikov slovar je pionirsko delo na področju zgodovinsko-dialektološkega slovaropisja, nastalo v času, ko so bile funkcijske besede še bolj obroben jezikoslovni problem kot danes. Zato je predstavitev izrazov v slovarju nedosledna. Predvsem bi bilo potrebnih več stavčnih zgledov.[209] Kljub temu pa je slovar bogata zakladnica v slovenskem (knjižnem) jeziku redkih členkov.

Ančeš

Pleteršnik navaja, da je značilen za Levstikov jezik in tvorjen iz besed *anti* in *češ*. Logična se mi zdi razlaga, da gre za tvorjenko iz členice *an* kot *nъ*-prevojne stopnje členka *no* (prim. Bajec 1954: 197), za katero v upoštevani strokovni literaturi nisem dobila potrditve. V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku ni evidentiran. Pod gesloma *anti* in *hoteti* sem zasledila tudi obliko *anti češ*, ki je (pri *hoteti*) označena kot jugovzhodnoštajerska.
Kot je že razvidno iz Pleteršnikovega slovarja, pomen *ančeš* oz. *anti češ* ustreza *češ*, okameneli (pogovorni) obliki glagola *hoteti*, ki se še danes uporablja kot modalno-povezovalni členek za izražanje domneve ʻkot bi hotel povedatiʼ: *Držal se je samozavestno,* ***češ****, jaz se ne bojim nikogar* (prim. SP 2001, SSKJ 2).

Baš

Naveden je z nemškima ustreznicama *gerade* in *just* ʻravnoʼ kot značilnost Levstikovega jezika: ***Baš*** *tod je prišel*, Vodnikovih pesmi: *Iščimo si pomočnika, zdaj je sila* ***baš*** *velika* in *Ljubljanskega zvona*. Z ustreznico *allerdings* ʻsevedaʼ je izpostavljen kot značilnost dolenjskega območja (Mirna peč): ***Baš*** *ko bi glave ne imel/****Ja****, wenn er kein Talent hätte*. Z ustreznico *durchaus* ʻpopolnomaʼ je izpostavljen kot značilnost Levstikovega jezika: *baš nič*, naveden pa je tudi v Cafovem slovarskem gradivu za okolico Ptuja. Pri Ravnikarju je z nemško ustreznico *ja freilich* ʻja sevedaʼ evidentirana labializirana varianta *boš*. Rabljena je v ironičnem smislu: ***Boš****, da bi jim kaj takega na misel prišlo.* Navedena je tudi zveza *pa boš* z ustreznico *doch leider*, s katero je izražena resničnost proti pričakovanjem: ***Pa boš****! Tudi lepi Samuelov zgled ni poboljšal Helijevih sinov*.

V obravnavanem slovarju so navedene tudi tvorjenke s členico *-ti bašti* oz. *bašte* ter *bošt* oz. *bošti* (prim. Bajec 1954: 224, Bezlaj 1976: 13). Po podatkih Bezlajevega slovarja

[209] Pleteršnik ima stavčne zglede tam, kjer je imel zanje vir.

(1976: 13) je *bašti* vzhodnoštajerska, *bašte* pa dolenjska varianta. Najstarejši vir, kjer Pleteršnik evidentira varianto *bašti*, je Pohlinova slovnica: ***Bašti*** *bi bilo dobro*/***Freilich*** *wäre es gut*. Navedena varianta je evidentirana tudi v dolenjskem in vzhodnoštajerskem prostoru (pri Miklošiču, v Cafovem slovarskem gradivu in v slovenskogoriškem narečju). V dolenjskem prostoru je evidentiran v mladinskem časopisu *Vrtec* pri nekem avtorju iz Stične: *Žena, danes ni mraz. –* ***Bašt(i)*** *mraz je*. Za slovenskogoriško narečje je navedena ironična raba *O bašti ne! = O seveda ne!* V Jurčičevem jeziku se pojavi varianta *bašte*, npr. ***Bašte*** *je je škoda.* Varianta *bošt* je z nemškimi ustreznicami *allerdings*, *wohl* ʻpravzaprav', *traun* ʻv resnici' evidentirana pri Miklošiču (***Bošt*** *je vesel moral biti Abraham/* ***Wohl*** *musste sich A. Freuen*); in Ravnikarju. Za Murka in Janežiča je evidentirana varianta *bošti*, ki sta ji navedeni sopomenki *boš* in *bošt* ter kazalka na *bašti*.

Bajec (1954: 224) *baš* navede še kot značilnost Ravnikarjevega jezika. S stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika je časovno zaznamovan.[210] Seveda je izraz prisoten tudi v srbohrvaškem jezikovnem prostoru. Toda mišljenje, da gre za srbohrvatizem, je zmotno (Bajec 1954: 224). Gre za splošni južni slavizem, ki izhaja iz praslovanskega **bъšь* (Bezlaj 1976: 13). V SSKJ (2) in SP 2001 je naveden pomen ʻravno, prav' in glede na zglede ustreza funkcijam v nadaljevanju predstavljenega *ravno*, npr. *Ne more se* ***baš*** *trditi*, ***Baš*** *tod je prišel*. Izpostavljen je tudi pomen 'pač': *Plačeval je, kakor se mu je* ***baš*** *zljubilo*, in časovni pomen 'ravnokar, pravkar': *Baš je šel mimo*. V pomenu ʻravno, prav' je navedena tudi varianta *bašti*: ***Bašti*** *tedaj ni mogel na semenj.*

Der

Stoji za velelnikom, podobno kot v nadaljevanju predstavljeni *da*, zato je označen kot medmet.[211] Evidentiran je v prekmurskem in jugovzhodnoštajerskem prostoru, torej tudi v Pleteršnikovih krajih. Pleteršnik in kasneje Bezlaj (1976: 96) po Miklošiču navajata izvor iz **dej-že*.

Dor

Pleteršnik *dor* navede z ustreznicama *da* in *ja*. Evidentira ga v koroškem rožanskem narečju, v celovški literarni reviji *Kres* (1881–86) in v Cafovem slovarskem gradivu. Ne gre za izrazno varianto *da*, ampak za glasovno varianto pritrdilnice *dobro*, saj v koroškem prostoru sklop *br* preide v *r*. To Pleteršnik pojasni pri varianti *dro*, ki je v povedkovniški

[210] Kot časovno zaznamovane v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku so mišljene besede, ki imajo v SSKJ (2) kvalifikator zastar. ali star.
[211] Za pomen in rabo gl. 3.3.9.

(*Bog daj **dro**, oj kraljič mlad*) in prislovni (*Oba bi ti **dro** povedala, Ti bi se preveč prestrašila*) rabi evidentirana v narodnih pesmih koroških Slovencev, ki jih je zbral J. Scheinigg. Prislovnemu *dro* je pripisana tudi nemška prevodna ustreznica *wohl*. Varianti *dro* pa sta pripisani nemški členkovni ustreznici *ja* in *allerdings*, ki sta navedeni pri Janežiču in v Miklošičevem slovarskem gradivu. V slednjem sta označeni kot koroški.

Jedva

V slovarju se pojavi z nemško prevodno ustreznico *kaum* ʻkomaj'. Torej izraža majhno, a zadostno mero. Pleteršnik ga evidentira pri Janežiču in v prekmurskem prostoru ter v novem knjištvu, za beneškoslovenski prostor pa navede varianto *odvo*, dvojnico z o-jevskim vokalizmom, ki jo evidentira pri Miklošiču (prim. Bajec 1954: 224). Za Miklošiča navede tudi varianto *jedvaj.* Gre za splošnoslovanski izraz, ki izvira iz praslovanskega **jedъva*, tvorjenega iz **ed-* ʻglej' in *-va* ʻkomaj' (Bezlaj 1976: 225). Bezlaj (1976: 224) navaja *jedvaj* ʻkomaj' kot vzhodnoštajersko narečno varianto. V 16. stoletju sem zasledila le varianto *odvaj*, ki se pojavi pri Krelju (Bajec 1954: 224, Ahačič idr. 2014) in jo je Pleteršnik našel v Miklošičevem gradivu. V SSKJ (2) je *jedva* časovno zaznamovani izraz za *komaj*.

Kor

Gre za labializirano varianto, ki se pojavi namesto *kar* oz. *nikar*. Pleteršnik jo označi kot značilnost koroškega in zahodnoštajerskega prostora, pri čemer rabo za zahodnoštajerski prostor evidentira v *Ljubljanskem zvonu*.[212]

Nemara

Pleteršnik ga evidentira pri Janežiču in v kranjskem prostoru, npr. ***Nemara** nocoj pride*. V sodobnem knjižnem jeziku je časovno zaznamovan. V 16. stoletju ni evidentiran, ravno tako ne v obravnavanem gradivu. Izraža verjetnost in pomeni ʻmorda, morebiti'. Snoj (2003: 442) besedo razlaga kot sklop iz nikalnice *ne* in 3. osebe ednine glagola *marati*. Bezlaj (1982: 219) pa jo povezuje s pridevnikom *nemarast* ʻgnusen'.

Olik

Pleteršnik ga z ustreznicama *nein* in *keineswegs* ʻne, nikakor' evidentira v koroškem prostoru pri Jarniku in v Miklošičevem ter Cafovem slovarskem gradivu, kjer je naveden kot značilnost slovenskega dela Koroške. Kot koroško značilnost ga navede tudi v 16.

[212] Kot zahodnoštajerski prostor misli predvsem kraje ob Dravi, proti koroški meji.

stoletju na Dalmatinovem registru. Razen na registru je ravno tako kot koroška značilnost naveden v obeh Megiserjevih delih (1592, 1603) (Ahačič idr. 2014). Toda v 16. stoletju je označen kot prislov oz. zaimek (prav tam). Bezlaj (1982: 247) ga označi kot koroški dialektizem in osamljeno besedo, za katero je možno, da izvira iz praslovanskega **lichъ* ali cerkvenoslovanskega **otъlěkъ*.

Onakajše

V slovarju se pojavi z nemško prevodno ustreznico *ebenso* ʻtudi, prav takoʼ. Pleteršnik ga evidentira v Cafovem slovarskem gradivu.

Poimenoma

Blizu je pomenu ʻnamrečʼ. Evidentiran je v Cafovem slovarskem gradivu in v časopisu *Zora*, v Janežičevem slovarju (1867) pa je evidentirana varianta *poimence*. Pojasnila etimološkega izvora nisem našla, a sklepam, da je podoben kot pri *namreč*, le da je namesto *na-* predpona *po-*, samostalniški osnovi *-imen-* pa je dodano prislovno obrazilo *-oma* oz. *-ce*. V tretjem stolpcu registra in v obeh Megiserjevih slovarjih je evidentirana tudi izrazna varianta *poimeni* (Ahačič idr. 2014).

Povsakoma

Naveden je z nemško prevodno ustreznico *auf jeden fall* ʻvsekakorʼ in je evidentiran v Cafovem slovarskem gradivu.

Povse

Je sklop predloga *po* in celostnega zaimka *vse* v tožilniku ednine. Gre za časovno zaznamovano varianto členka *povsem*. Evidentirana je v Cafovem slovarskem gradivu, pri Navratilu in v *Ljubljanskem zvonu*. V slovarju sta navedeni tudi nemški prevodni ustreznici *durchaus* in *gänzlich*.

Praj

Pleteršnik *praj* evidentira v prekmurskem prostoru in poda zgled *On je **praj** bolan*/*Er soll krank sein*. Gre za okamenelo obliko 3. osebe ednine glagola *praviti*, tj. *pravijo* (prim. Bajec 1954: 221). V haloškem narečju je zabeležena glagolska oblika *prejo*: *Letos, **prejo**, bo dosti sadja* (prim. Bajec 1954: 221), v vzhodnoštajerskem prostoru, pri Miklošiču, Janežiču in Cigaletu pa okrajšana varianta *pre* z nemškimi ustreznicami *wie man sagt, wie es heißt, angeblich* in zgledom *Ima pre denarje, man sagt, er habe Geld.* Pleteršnik ga

razlaga iz *pravijo* > *prejo* > *pre*. V prekmurskem slovarju (Novak 2014) je evidentiran *praj*, v SSKJ (2) pa *pre*, ki je označen kot vzhodna narečna varianta.

Stoprav

V 16. stoletju je evidentiran v pomenu ʻšele', v Kastelec-Vorenčevem slovarju (Stabej 2014) v pomenu ʻzlasti', pri Svetokriškem (Snoj 2014) pa v pomenu ʻše'. Pleteršnik ga (skupaj z izrazno varianto *stoprv*, ki je ravno tako prisotna v 16. stoletju), navede v pomenu ʻšele' in ga razen v 16. stoletju in pri Svetokriškem evidentira še v 19. stoletju pri Levstiku in v novem knjištvu, samo *stoprv* pa pri Janežiču in Miklošiču. V SSKJ (2) je kot časovno zaznamovana navedena varianta *stoprv* v pomenih ʻšele' (*Stoprv včeraj mu je vrnil denar*) ter ʻkomaj' (*Prizanesite mu, saj je stoprv petnajst let star*). Izraz je vsekakor vreden nadaljnjega raziskovanja.

Ta

Evidentiran je v goriškem prostoru po zapisu F. Erjavca, torej v drugi polovici 19. stoletja: ***Ta*** *rekel sem ti, da ne hodi* (prim. Bezlaj 2005: 144). Dodani sta mu nemški ustreznici *ja* in *doch*. Pomen naj bi izviral iz *tako* in se pojavlja tudi v ostalih slovanskih jezikih (prim. prav tam).

Toti

Pomeni ʻsicer'. Tvorjen je iz poudarne členice **to* in kazalnega zaimka **tъ* (Bezlaj 2005: 207). Pleteršnik ga označi kot prekmurskega. Bezlaj (2005: 207) ga evidentira v vzhodnoslovenskem prostoru, za ziljsko narečje pa navede reducirano varianto *totə* (prav tam: 207). V srednještajerskem prostoru in na zahodu je dodana še členica *-le.* (*totle*).

Veli

Evidentiran je v vzhodnoštajerskem prostoru in Cafovem slovarskem gradivu s sopomenko *pravijo*. Izhaja iz glagola *veleti*, ki v (jugo)vzhodnoštajerskem in belokranjskem prostoru pomeni ʻgovoriti' (Bezlaj 2005: 294).

Vešda

Pleteršnik ga evidentira v Cafovem slovarskem gradivu in jugovzhodnoštajerskem prostoru. Navede še nesklopljeno varianto *veš da* ter nemški prevodni ustreznici *ja freilich* in *natürlich.* S stališča sodobnega knjižnega jezika je označen kot knjižni pogovorni izraz. Gre za sklop iz 2. osebe ednine sedanjika glagola *vedeti* in veznika *da* (Žele 2014a: 71). V

SSKJ (2) je označen pogovorno ʻseveda’, v SP 2001 pa kot knjižni pogovorni soglašalni členek.

Zbilja

Naveden je z nemško prevodno ustreznico *in der that* ter z latinsko ustreznico *a propos*. Torej pomeni ʻv resnici’. Pleteršnik navede, da ga je evidentiral Miklošič v belokranjskem prostoru po Levstiku. Ravno tako opozori na prevzetost izraza iz srbohrvaškega jezikovnega prostora, kar potrdi tudi Bezlaj (2005: 398). Slednji navede, da je izraz prevzet iz srbohrvaškega *bil* ʻresnica, stvarnost’, ki izvira iz praslovanskega **byl*ъ. *Zbilja* je izvorno predložna zveza **sъ byl'ę* (prav tam).

Znamda

Izraz je naveden s sklopljeno sopomenko *vemda* in nemškimi ustreznicami *ohne Zweifel* ʻnedvomno’, *ohnehin* ʻnekako’ in *ja*. Gre za sklop prve osebe ednine glagola *znati* in veznika *da*. Evidentiran je v Cafovem slovarskem gradivu.

3.3 Analiza besedil

3.3.1 Ali

CM: alle, olli, alli, ŽM: ali, al, Prim.: al, Met.B.: alə.; Volk.,[213] Cig., KRN, Slom.P., Šerf, Mal., Levst., Jur.[214]

Izvira iz praslovanskega **ali*, ki je sklop iz **a* 'in, toda' in členice **li* (Snoj 2003: 10, prim. Bajec 1954: 197, Bezlaj 1982: 138). V knjižnem jeziku je tudi kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti, še pogosteje pa se pojavi kot ločni ali protivni priredni veznik, pri čemer je protivna vezniška raba v SSKJ (2) časovno zaznamovana. Razen spodaj navedenih členkovnih funkcij ga Murko (1832: 117, 1843: 143) navaja tudi kot pritrdilnico, značilno za kranjski jezikovni prostor, npr. – *Morebiti ga neſi vidil./Vielleicht haſt du ihm nicht geſehen? –* ***Ali****./Wohl./Ja wohl.* Torej izraža pritrditev v nasprotju s pričakovanji.

V obravnavanem gradivu največkrat nastopa kot skladenjskonaklonski vprašalni členek, lahko pa tudi vzhodnoslovensko narečno[215] kot povezovalni členek v sklepalnem pomenu 'torej'.

Skladenjskonaklonski členek

Uvaja različne vrste vprašalnih povedi oz. vprašanj[216] in navadno stoji na prvem mestu v stavku.

Odločevalna vprašanja

Največkrat se pojavi v zapisih dialogov v leposlovju oz. v poučnih zgodbicah. V prej obdelanem gradivu se večkrat pojavi v pogovorih (Agrež 2014c). Odgovori na odločevalna vprašanja so najpogosteje pritrditve ali zanikanja s členki, ki so jim ponekod dodana enostavnejša pojasnila, lahko pa so tudi izčrpnejši, na kar bo opozorjeno sproti ob razlagi konteksta posameznih primerov (prim. Agrež 2012b).

---

[213] Če za oznako besedila ni navedena izrazna varianta, pomeni, da besedilo vsebuje zgolj danes knjižno varianto *ali*.

[214] Beseda *ali* je sicer prisotna v večini besedil, a v vezniški funkciji. Torej so navedena le besedila, v katerih se pojavi kot členek. Enako velja za ostale izraze, ki lahko nastopajo tudi v nečlenkovnih funkcijah.

[215] Pri določanju izrazov kot vzhodnoslovenskih, tj. vzhodnoštajerskih in prekmurskih, sem si razen s Pleteršnikovim in Bezlajevim slovarjem ter Bajčevim prispevkom pomagala z jezikoslovnimi analizami oz. slovarji danega območja (F.Novak, V. Novak 1985, Unuk 1995, Koletnik 1995, 2001, Rajnar 1998, Rajh 1998a, b, 2010, Markoja 2004, Novak 2006, Ivanšek 2009, Novak 2006, 2014).

[216] Tipologija vprašanj je prirejena po O. Kunst Gnamuš (1983: 83–87) in J. Toporišiču (2000: 515–518) (prim. Agrež 2012b).

V primeru (1) členek *ali* uvaja drugo odločevalno vprašanje, medtem ko je prvo podano samo z vprašalnim besednim redom in brez členka.

(1) Ima ta Goſpod eno dobro ſlushbo? **al** je bogat? /[217] Miz. To ſe vęj, de; ſej je en shlahtni Goſpod – (Linhart 1790: 8.)

Kontekst: Sternfeldovka povpraša Micko o resničnosti lastnosti, tj. dobre službe, bogastva, njenega snubca. Micka ji potrdi in pojasni, da je to samoumevno, ker je plemič.

(2) /V/praɯa svǫje tovarɯiɳe: **Alꙗ** nesꙗm tako velika kakor vǫl? Nesꙗ ne, ji pravijo. (Metelko 1825: 281.)

Kontekst: Žaba vpraša ostale žabe o resničnosti stanja (ali je tako velika kot vol). Žabe ji odgovorijo, da navedeno stanje ni resnično.

(3) Ljuba mati! povejte nama, kakſhin ſo vender naſh ozhe, ki jih niſva nikoli posnala, **ali** bi jih mogla midva ſposnati, ko bi nasaj priſhli, pa bi vaſ ne bilo, ker ſte od dela in shaloſti tako slo oſlabeli, ko bi vi nama utegnili umreti. Mati shaloſtna odgovori: Ne mogla bi vidva ozheta posnati ne, ker ſta bila komej po dve leti ſtara, kader naſ je mogel ozhe sapuſtiti. (Cigler 1836: 11.)

Kontekst: Sinova povprašata oslabelo mater o možnosti uresničitve dejanja (ali bi lahko spoznala očeta). Mati jima žalostno poudari, da dejanje ni uresničljivo in pojasni, da je tako zato, ker sta bila še premlada (stara 2 leti), ko ju je že moral zapustiti.

V spodnjem primeru skladenjskonaklonski *ali* zaradi ločnega elementa meji na povezovalni členek. Ni pa veznik, saj ne stoji neposredno med deloma besedila, povezanima v ločno razmerje, ampak vmes stoji še spremni stavek.

(4) **Ali** ſi ti tajiſti, kateriga sa odreſhenika zhakamo, ſta djala, **ali** ſhe naj drugiga dalej zhakamo? (Slomšek 1835: 10.)

Kontekst: Iz predhodnega dela besedila je jasno, da je Janez k Jezusu poslal dva apostola. Njuna naloga je bila preveriti resničnost stanja. In sicer sta ju zanimali dve možnosti: 1) je oseba, s katero govorita, dolgotrajno pričakovani odrešenik; 2) morajo pravega odrešenika še čakati? Iz nadaljevanja besedila je jasno, da jima je Jezus resničnost stanja potrdil z dejanji (čudeži).

V enem izmed Jurčičevih primerov je *ali* rabljen tudi v kombinaciji s poudarnim členkom *mar*, ki poudarja vprašanje.[218]

(5) **Ali** mu **mar** vest ni dala zlekniti se po mehkih blazinah? (Jurčič 1864: 143.)

Kontekst: Vprašanje je iz uvodega dela Jurčičeve povesti. Odgovor se razjasni ob koncu besedila. In sicer drži, da graščaku Sovi vest ni dala spati, saj se je izkazalo, da je bil Domen njegov nezakonski sin.

[217] Poševnica v zapisih dialogov v zgledih označuje mejo med replikama.
[218] Več o tem gl. pri *le*.

V pismih se odgovor na postavljeno vprašanje ne pojavi. Na nobeno od obravnavanih pisem namreč nisem našla odgovora drugega dopisovalca, ki bi moral vsebino, po kateri sprašuje tvorec oz. prvi dopisovalec, potrditi ali ovreči. Edino v korespondenci Coraduzzi–Marenzi so res objavljena pisma obeh dopisovalk, toda le dve sta hčerini, večina pa je materinih, zaradi večkrat slabe vidljivosti datumov pa jih je tudi težko kronološko urediti (prim. Merkù 1980: 8).

(6) **Olli** be me gei nutzolu na shilla pusot/./ (Merkù 1980: 74.)

Kontekst: Mater zanima resničnost oz. smiselnost dane možnosti (izboljšanja zdravstvenega stanja po puščanju krvi).

(7) /O/dpusti mi to vprašanje, pa dolgo molčanje mi ga iz serca posili – **ali** si še moj prijatel, kakor nekadaj? – (Malavašič 1849: 150.)

Kontekst: Tvorca zanima trajanje veljavnosti stanja do trenutka govorjenja, torej ali je oseba, ki ji je pismo namenjeno, še pripravljena negovati prijateljske odnose z njim (glede na to, da se mu nič ne oglasi).

Retorična vprašanja

Največkrat je z retoričnim vprašanjem izraženo zanikanje oz. zavrnitev resničnosti povedanega.

(8) Kaj ſi vunder miſlila, sa boshjo volo, de ſi ſe hôtla ſkrivę omoshit? tvojga Ozhęta toku reshalit? – **Ali** ſim te kedaj ſilil, Ansheta jemati? (Linhart 1790: 19.)

Kontekst: Oče Jaka pove Micki, da je ni nikoli silil v poroko z Anžetom (čeprav si jo seveda želi).

V primeru (9) strukturno gledano vprašalni členek *ali* meji na ločni priredni veznik. Tudi na semantični ravni je vidno ločno razmerje. Toda smisel rabe zveze *ali kaj* na koncu vprašanj ni podajanje nove možnosti, ampak zveza še danes nastopa kot mašilo na koncu odločevalnih vprašanj (*A res ali kaj?*). Zato je prvi *ali* najbolje razložiti kot skladenjskonaklonski vprašalni členek, medtem ko je drugi *ali* sestavni del mašila *ali kaj*, ki je frazeološka enota, v kateri pomen ni transparenten iz njenih sestavin.

(9) /K/do bi mislil, da lipove pravde še zdaj ni kraja ne konca? **Ali** je bilo tisto drevesce vaš bog **ali kaj**? (Levstik 1858: 28.)

Kontekst: Krpan se ne more prečuditi, da so na dunajskem dvoru še vedno jezni nanj, ker je posekal cesaričino najljubšo lipo, saj ta ni bila dvorni bog. Kot je znano iz besedila kot celote, pa si je iz lipe izdelal kij, da je lahko premagal velikana Brdavsa, ki je grozil Dunaju in ga nihče ni mogel ustaviti.

Z retoričnimi vprašanji lahko tvorec tudi seznanja naslovnika z določenimi dejstvi oz. dogodki ali ga spominja nanje in jih tako napelje na ustrezno ravnanje.

(10) /M/oreta na vertu (v'ogradi) oſtati ino ne tje (ta) vun leteti. /.../ Na enkrat sagleda Franzik te sadnje vertne vrata odperte, ino proſi ſvojiga brata, de bi s'njim tjevun ſhel. //[219] »**Al** neveſh, kaj ſo Ozha rekli: de imava na verti oſtati?« odgovori njegov brat. (Primic 1813: 7.)
Kontekst: Frančkov brat želi z rabo retoričnega vprašanja zavrniti bratovo željo, da bi šla z vrta skozi zadnja vrata, saj jima je oče to prepovedal.

(11) Cesarost! **ali** več ne morete pametovati, kaj se je godilo predlansko zimo blizo Tersta? (Levstik 1858: 2.)
Kontekst: Iz predhodnega dela besedila je znano, da po Dunaju grozi velikan Brdavs in pobija junake. Zato kočijaž spomni cesarja na dogodke pred dvema letoma pozimi v okolici Trsta (na srečanje s Krpanom, ki je z lastnimi rokami prestavil svojo kobilico). S tem mu namigne, naj za spopad z Brdavsom pošlje po Krpana.

V (12) je z retoričnimi vprašanji izražena potrditev resničnosti povedanega oz. seznanjanje naslovnika z njo.

(12) Poglęj ta perſtan, inu poglej tvojga – **al** nyſta oba glih. Vidiſh! tęga, kè ti imaſh, ſim jeſt njemu dala, inu tęga je Tulpenheim, (to je njegovu pravu imę) meni dal – To je moje imę, inu to je njegovu. (Linhart 1790: 9.)
Kontekst: Sternfeldovka predoči Micki, da sta njen in Mickin prstan enaka, razen vgraviranega imena (ki ga Micka ni znala prebrati). Torej je Mickin prstan tisti, ki ga je Sternfeldovka dala Tulpenheimu.

Posebni primeri

V Volkmerjevem primeru je *ali* rabljen v kombinaciji z *morti*, narečno varianto *morebiti*. Smiselno ga je razložiti kot vprašalni skladenjskonaklonski členek ali kot ločni priredni veznik, saj obenem uvaja vprašanje in možnost izbire in stoji med povezanima deloma besedila. Postavljeno vprašanje je retorično. Torej je možnost izbire le na ravni dobesednega pomena. Na ravni smisla pa tvorec naslovniku predoči napačno ravnanje.
(13) Ah moj Bog! Namesto tega dabi ti greſhni v tuaji hiſhi pravizhni gratali ſhe ti pravizhni v-nyaj greſhni postanejo: gde gde bodo ti naduſhni tebe naiſhli. da bi ti v-tuaji neduſhnosti sluſhili, zhi v-zirkvah nuza nimajo, zhi tam ſapelani grattajo, zhi tam ob ſuojo neduſhnost pridejo? **ali morti** jas prevezh guzhim? (Volkmer1778 : 3.)
Kontekst: Pridigar kot tvorec vernikom kot naslovnikom očita nemoralnost.

V spodnjem primeru je del besedila možno razložiti kot premi govor, pri čemer je *ali* vprašalni členek, lahko pa tudi kot odvisni govor, pri čemer je *ali* podredni veznik, ki uvaja prilastkov odvisnik.

[219] Dve poševnici označujeta meje med odstavkoma.

(14) Dovolite v blagor soseske javno vprašanje: **ali** se res lov ne sme v najem dajati po posameznih davkarskih soseskah? (Bleiweis 1881: 3.)

Kontekst: Gre za vprašanje enega izmed bralcev časopisa. Tvorca zanima resničnost stanja (ali se lov ne sme dajati v najem v davkarskih soseskah). V nadaljevanju besedila vprašanju sledi izčrpen odgovor uredništva, ki s sklicevanjem na zakone pove, da se lov sicer res ne sme dajati v najem po posameznih davkarskih soseskah, se pa lahko županstvo davkarskih občin obrne na okrajno glavarstvo in jim pove, da želi najem lova samo za eno sosesko. Če to zavrne, pa se lahko s prošnjo obrne na deželno vlado.

Povezovalni členek

V pridigah vzhodnoštajerskih avtorjev je rabljen tudi narečno v sklepalnem pomenu 'torej'. Tovrstni *ali* stoji na neprvem mestu v stavku,[220] običajno za glagolsko obliko.

(15) On je ſhe sdaj per nas, hozhe do konza ſveta per nas ostati. On je med nami ſuajo hiſho ſtavo. Veseli se **ali**, o Israel! (Volkmer 1778: 3.)

Kontekst: Glede na to, da želi Jezus med verniki ostati do konca sveta, naj se izraelsko ljudstvo veseli.

(16) /V/idil je [Janez Krstnik], da je ɳegova plauɑ v'nebesah vekſa, kak vse nevole no terpleɳa na zemli. – To je **ali** tydi za nas lepi navyk v'terpleɳi, da se nebi na Bogi pohyſali, posebno, kda po neduxnem terpimo, to je, da nebi mermrali ali Boga prekliɳali, ɥi nam nesreɥo ali nevolo poſle; kajti dosti jih jeste/./ (Šerf 1835: 10.)

Kontekst: Janez Krstnik je spoznal, da bo za svoje trpljenje poplačan v nebesih in je zato brez težav in potrpežljivo trpel. Glede na podani primer tvorec pričakuje od naslovnikov, da bodo tudi oni laže prenašali zemeljsko trpljenje in se veselili nebes.

Sklep: Največkrat je rabljen kot skladenjskonaklonski členek, ki uvaja odločevalna ali retorična vprašanja.[221] Pri vzhodnoštajerskih avtorjih (Volkmerju in Šerfu) je rabljen tudi narečno kot povezovalni členek, ki izraža sklep na prej povedano.

3.3.2 Amen

P17, CM, Bas., Volk., Šerf, Slom.B.

Beseda je prevzeta prek latinščine in grščine iz hebrejščine. Prvotni pomen je 'utrjeno je, tako je' (Snoj 2003: 13). V slovenskem knjižnem jeziku je prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. Nastopa kot povezovalni členek in izraža zaključno potrditev oz. željo. Vedno stoji na zadnjem mestu v celotnem besedilu.[222] Kot členek je označen v SSKJ 2 in SP 2001

[220] Kot neprvo mesto je dejansko mišljeno neprvo in nezadnje, v večini besedil največkrat drugo ali tretje. Na stavo na zadnjem mestu bo opozorjeno posebej.

[221] Izraza skladenjskonaklonski vprašalni členek in skladenjskonaklonski členek, ki uvaja vprašanja, sta rabljena sopomensko. Enako velja za ostale členke, ki so v besedilu poimenovani z besedno zvezo ali opisno, in izražajo iste pomenske odtenke.

[222] V korespondenci Coraduzzi-Marenzi mu lahko sledi še pripis.

ter v Slovarju slovenskih členkov (Žele 2014a: 18). V nekaterih slovarjih (npr. Snoj 2014)[223] je označen tudi kot medmet. Ker ni samostojna pomensko zaokrožena enota, ampak izrazito sestavni del besedila, je členkovna oznaka ustreznejša od medmetne.

Najpogosteje se pojavi ob koncu nabožnih besedil in potrdi vodilno misel, ki je razčlenjena v celotnem besedilu.

(1) /B/odi to tuoje naprej uſetje, de u'uſsimu tuojmu dianju, inu obrazhanju uſselej porezheſh s'Svetim Ignatiam: Omnia ad Majorem DEI gloriam. Uſse k'vezhni Boshji zhaſti, **AMEN**. (Basar 1734: 10.)
(2) Gda koli ſe vi k-nyenim vratam pribliſhavate: smisl tesi da grete v-to hiſho boshio, v-to hiſho te molitve. **Amen**. (Volkmer 1778: 7.)

(3) Gledaj! jas sirota pridem k'tebi bogatemi, jas nevolen k'tebi miloserꝙnemi, nepysti me praznega no zaverxenega od tebe iti. **Amen**. (Šerf 1835: 18.)

(4) Sdaj poſluſhajte mili glaſ Jesuſa, ſvojiga isvelizharja, de njega tudi enkrat veſelo saſliſhali bote: »Pridite vi isvoljeni mojiga Ozheta! poſedite kraljeſtvo vam pripravleno od sazhetka ſveta.« **Amen**. (Slomšek 1835: 9.)

V Slomškovem učbeniku *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* se pojavi ob koncu molitvenega obrazca.

(5) Sveti Duh! Ti boshja luzh, rasſvetli naſho pamet – poshlahtni nam ſreze, de bomo snali, kar je prav, pa tudi tak ravnali, kakor tebi, o Bog, dopade. **Amen**. (Slomšek 1842: 10.)

V pismih 17. stoletja *amen* sledi frazam s sestavino *bog*, ki nastopajo kot zaključni pozdravi. Z njegovo rabo je torej tudi v posvetnem besedilu potrjen božji blagoslov naslovniku.

(6) Goſpud Bug inu negoua Sueta Mati bodi Snami **Amen**. Pletarie 19. Nouemb. 1612. Vaſhe urednosti noui, ale serzhni inu sueſti priatel ter sluſabnik. Albertus Ocicky mppa. (Mejač 1995: 67.)
(7) /O/stanem do smorti tuaia suesta matti gosput bugh vas sagnei **amen**/./ (Merkù 1980: 98.)

[223] Upoštevam le slovarje, ki imajo besednovrstni kvalifikator členek.

3.3.3 Anti
Levst.: anti

Gre za veznik *an* ʻtemveč, razen', ojačan s členico *-ti* (prim. Bezlaj 1976: 4, 1982: 224, Žele 2014a: 18), v njem pa se kaže tudi *nъ* kot prevojna stopnja členka *no* (Bajec 1954: 197). Pleteršnik ga navaja za Belo krajino, Notranjsko, Rezijo, Gorenjsko, Levstika, Navratilove spise in Svetčevo slovarsko rokopisno gradivo, v največji meri zbrano okrog Kamnika in Litije. Bezlaj (1976: 4) ga označi kot belokranjskega, dolenjskega in notranjskega. Za vzhodnoštajerski prostor navaja labializirano varianto *onti*.

Pleteršnik *anti* navede nemški prevodni ustreznici *doch wohl* in *doch ja* ʻvendar', npr. ***Anti*** *si ga videl*, ***Anti*** *bo i meni kaj ostalo*; zvezama ***anti*** *je da*, ***anti*** *seveda* navede ustreznico *natürlich* oz. *das versteht sich von selbst*; zvezi *anti da* navede *ja wohl*. Navede tudi ustreznici *eben* in *halt* ʻravno', npr. ***Anti*** *je težava*/*Es ist* ***halt*** *ein Kreuz.* Navede tudi zgled, kjer je *anti* rabljen v pomenu ʻtorej': ***Anti*** *pojdi*/***Nun*** *so geh meinetwegen*. Navaja pa tudi zvezi *anti reče*, *anti misli*, *anti češ* v pomenu ʻčeš': ***Anti reče****: kaj bom hodil,* ***Anti misli****: čemu to?*

V SSKJ (2) in *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 18) je *anti* označen kot narečen. Navedena je le raba v pomenu ʻmenda', v vprašanjih tipa ***Menda*** *ne boš rekel, da je to narobe*? Suhadolnik (1958: 300) kot ustreznico *anti* navede *pa menda vendar*. Izpostavi tudi, da ga je Navratil v drugi polovici 19. stoletja prav predlagal namesto navedene zveze, toda neuspešno (prav tam). Torej v knjižnem jeziku anti ni bil nikoli pogost, na kar kaže tudi obravnavano gradivo.

V edinem primeru iz gradiva se pojavi kot modalni členek v pomenu ʻmenda'. Z njim tvorec potrdi resničnost prej povedanega, čeprav se mu zdi nenavadna. Tako v primerih iz Pleteršnikovega slovarja kot v podanem Levstikovem primeru *anti* stoji na prvem mestu v stavku.

»I kaj pa nosiš v tovoru?« cesar dalje vpraša. Kerpan se naglo izmisli in reče: »I kaj? Kresivno gobo, pa nekaj brusov sem naložil, gospod!« Na to se cesar začudi in pravi: »Ako so brusi, pokaj so pa v vrečah?« Kerpan se ne umišlja dolgo, ampak urno odgovori, kakor vsaki človek, ki ve, kaj pravi: »Bojim se, da bi od mraza ne razpokali; zato sem jih v slamo zavil in v vrečo potisnil.« Cesar, ki mu je bil menda silni možak všeč, dalje pravi: »**Anti** veš, kako se takej reči streže.« (Levstik 1858: 2.)

Kontekst: Ko Cesar povpraša Krpana, zakaj ima bruse v vrečah, mu ta pove, da zato, da mu ne bi od mraza popokali. Cesar se potem strinja, da Krpan ve, kaj počne, čeprav se mu dajanje brusov v vreče ne zdi običajno.

3.3.4 Baje

Jur.: ***boje***

Verjetno gre za 3. osebo množine glagola *bajati* 'govoriti, pripovedovati' – *bajijo* oz. **bajetъ* (prim. Bajec 1954: 221, Snoj 2003: 28). Pleteršnik navaja še varianto *bajda* (*baje da*), značilno za tolminsko območje, ter varianti *boj*, evidentirano v Cafovem slovarskem gradivu, in *bojda*, značilno za Pohlina. Zadnja izmed navedenih variant je danes časovno zaznamovana. Labializirana varianta *boje* je razen v Pleteršnikovem slovarju (za Cigaleta in Janežiča) evidentirana prav pri Jurčiču.

Nastopa kot modalni členek, ki izraža verjetnost povedanega. Stava na drugem, mestu (za povedkom) je z vidika sodobnega knjižnega jezika zaznamovana, saj bi ga pričakovali na prvem (*Baje je imel*).

Imel je **bojé** posebno lepe černe oči, sicer pa ničesa druzega, česar iščejo ljudjé, zvlasti dekliči na človeku, da reko potem: lep je. (Jurčič 1864: 134.)

Kontekst: Pripovedovalec opisuje Domnov izgled. Naj bi imel izjemno lepe črne oči. Toda v nasprotju s tem na njem ni bilo nič drugega, zaradi česar bi ga ljudje, pri čemer so izpostavljena dekleta, označili za lepega.

3.3.5 Blizu

Dajn.: blizo, KRN: blizo, Jur.: blizo.

Bajec (1954: 212) obliko *blizъ* označi kot imenovalnik pridevnika. Ko so ga v jeziku občutili kot prislov, pa so mu začeli dodajati še druge končnice, npr. *blizi* (Svetokriški), *blizo* (Murko), *blizu* oz. *blezu* (Vodnik), *blizek* (notranjski prostor) (prav tam). Bezlaj (1976: 27–28) meni, da je *blizu* najverjetneje rodilnik samostalnika, za katerega ni navedenega pomena, *blizo* pa je verjetno novi tožilnik. Snoj (2003: 47) meni, da je praslovanski **blizu* otrdeli mestnik pridevnika **blizъ*. Pleteršnik navaja še variante s polglasnikom *bləz*, ki se pojavi pri Murku in v goriškem prostoru, *bləzi*, ki se pojavi v Japljevih pridigah in goriškem prostoru, ter *bləzo*, ki se pojavi pri Murku, Cigaletu in Janežiču ter *blezu*, ki ga razen pri Vodniku evidentira še v tolminskem prostoru.

V slovenskem knjižnem jeziku je kot krajevni prislov in kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. Razen spodaj predstavljene funkcije, ki je tudi danes označena kot členkovna, je v sodobnem knjižnem jeziku rabljen kot poudarni členek, ki izraža približno primerjavo in pomeni ʻnekakoʼ, npr. *Redko govoril je* ***blizu*** *takole* (Žele 2014a: 19). SSKJ 2 *blizu* v sorodnih primerih označi kot prislov. Sama menim, da gre za členek, saj se po njem ni mogoče vprašati in ga je težko določiti kot prislovno določilo mere ali prilastek.

V gradivu nastopa kot poudarni členek v pomenu ‘skoraj’, torej izraža približevanje določeni meri. V vseh primerih stoji tik pred stavčnočlenskim skopusom.

V Dajnkovem primeru se navezuje na celostni zaimek *vse* v vlogi osebka.

(1) Znajde se sicer tudi veų knig, iz katerih bi se take vednosti dobivati znale, alipa neke njih so prevelike ino za dexelaka predrage, polek tega **blizo** vse le nemſke, ino ſe dostakrat vu previsokemi jeziki, ali ne vu primerjeni razumetni slovenſini spisane. (Rajh 1998a: 89.)
Kontekst: Za učenje čebelarstva je načeloma na voljo več knjig. Vendar so te predrage. Pomembno dejstvo pa je tudi, da skoraj nobena ni napisana v drugem jeziku kot v nemščini in to v zelo oz. prezapleteni, namesto v razumljivi slovenščini.

V Jurčičevem primeru se navezuje na samostalniško besedno zvezo v vlogi prilastka (*sedemdeset let*), ki pojasnjuje jedro povedkovega določila (*star*). Stava samostalniškega prilastka levo od jedra je danes zaznamovana, saj naj bi bili tovrstni prilastki desni.

(2) Ko bi bil kdo videl, kako je starček urno prestopaval v temni noči na pol s snegom zasute razbore in kotanje po njivah, menil bi, da ta človek nikdar ni še **blizo** sedemdeset let star. (Jurčič 1864: 139.)
Kontekst: Primer opisuje Jurca, ko je hodil h graščaku Sovi. Glede na njegovo urno gibanje tvorec ne bi pod nobenim pogojem pomislil, da se do trenutka govorjenja približuje sedemdesetim letom.

V primeru iz *Kmetijskih in rokodelskih novic* se navezuje na prislovno določilo časa.

(3) /T/acih radikalnih sredstev[224] odločno se poslužiti, ne bo težko stalo ministra Taaffe-a, ki se je v **blizo** 2 letih prepričal, da trdno na njegovi strani stojí večina zborova, za to večino pa večina narodov avstrijskih. (Bleiweis 1881: 1.)

[224] Iz besedila kot celote in poznavanja zgodovine kot zunajbesedilne dejanskosti je razvidno, da gre za ukrepe konzervativno usmerjene Taaffejeve vlade (1879–1893) na področju rabe nenemških jezikov in pravic nenemških narodov, ki so jih nemški ustavoverci skušali popolnoma zatreti. Zaradi bonitet na področju rabe nenemških jezikov in prisotnost nenemških strank v državnem zboru na Dunaju so Taafejevo vlado podpirali tudi konservativno usmerjeni Slovenci, za katere so bili dani ukrepi radikalni. Za liberalce pa je bila navedena vlada s svojimi spremembami prepočasna.

Kontekst: Čas, ko je minister Taafe prepričal nemške in nenemške narode, da so na njegovi strani, je trajal malo manj kot 2 leti.

3.3.6 Bogu se smili

Skal.: smili ſse Bogu.

Gre za stavčno strukturo, torej členkovni frazem, s katerim tvorec izraža pomilovalen odnos do povedanega. Zasledila sem ga že v Trubarjevem prevodu Lutrove *Hišne postile*. Da bi lahko ugotovili, v katerih stoletjih se pojavlja oz. se neha pojavljati, bi bilo treba pregledati več gradiva. Gradivo sicer kaže, da je dani členek vezan na nabožna besedila, a je primerov premalo, da bi to lahko z gotovostjo trdili. Današnja različica *bog se usmili* ni vezana na konkretno besedilno vrsto, ampak na pogovorni jezik.

Mejo med členkovnim in medmetnim frazemom je v spodaj podanem primeru zelo težko določiti, saj so lahko tako členkovni kot medmetni frazemi povezani z izražanjem čustvenega odnosa do povedanega. Zaradi rabe oklepajev ga lahko razumemo kot ločeno enoto od ostalega besedila in torej kot medmet. Kljub oklepajem pa še vedno stoji znotraj povedi, ki jo komentira. Zato ga je možno razumeti tudi kot modalni čustvenostni členek, s katerim tvorec izraža pomilovalen odnos do povedanega.

Potem (**smili ſse Bogu**) kader ie ta zelli zhloueski spul skusi nashe perue starishi zellu silnu super boga grishil, ie Bogu Vſiga mogozhnimu koker spodobnu hudu diallu, se ie sa tega vollo taku mozhnu reserdil, de ie ta zelli zhloueski spul od sebe sunil/./ (Skalar 1633: 002r–002v.)

Kontekst: Tvorec pomiluje človeka, ki se je na samem začetku (tj. z Adamom in Evo) uprl bogu. Bog je namreč po uporu izgnal (iz raja) celoten človeški rod.[225]

3.3.7 Bržčas

Prim.: bershzhaſ

Gre za sklop iz prislova *brž* in samostalnika *čas* (Žele 2014a: 21, prim. Bajec 1954: 223). Pomensko je verjetnostni členek, ki izraža precejšnjo verjetnost ʻnajbrž’. Danes je redek, a ga SSKJ 2 časovno ne označuje. Pleteršnik ga evidentira v slovenskogoriškem narečju in *Škrabčevem Cvetju z vrtov svetega Frančiška*. Sama ga v gradivu, vezanem na sodobna slovenska narečja, nisem zasledila.

[225] Beseda *spol* je v podanem primeru rabljena v pomenu ʻrod’, ki je naveden tudi v Pleteršnikovem slovarju (2014).

V podanem primeru se pojavi kot modalno-povezovalni členek v funkciji odgovora na odločevalno vprašanje. Z njim tvorec izrazi, da je povedano možno oz. se z njim strinja, a v svoje soglasje ni povsem prepričan.

To more pazh pravo veſelje biti, eno tako poslazheno kozhijo ino take urne konje, ino tako lepo oblezhene lakaje imeti, ino ſam tako napravlen biti, kakor je ta Goſpa bila, kaj ne, Katinka? / To ſe ve de (kaj pa de, **bershzhaſ)**. (Primic 1813: 18.)

Kontekst: Primic v svoji poučni zgodbici ponuja hčerkine odzive na očetovo izjavo, da je ljudem, ki imajo pozlačeno kočijo, hitre konje in lepo oblečene lakaje, kot jih ima gospa, ki se je pravkar peljala mimo, gotovo dobro. Z rabo členkov *seveda* in *kajpada*[226] se hči z očetom povsem strinja, z rabo členka *bržčas* pa mu pove, da je njegova izjava verjetno resnična, a v to ni povsem prepričana.

3.3.8 Celo

Skal.: zellu, zillu, **Kast.: cilu, CM: zillu, zollo, zolla, zollu,Volk.: zelo, Poh.: zel, Prim.: zelo, Dajn.: celo, Kremp.: celo, Levst.: celo.**

Izvira iz praslovanskega pridevnika **cělъ* ʻzdrav, nepoškodovanʼ (prim. Bezlaj 1976: 60, Snoj 2003: 69, Bajec 1954: 213). V knjižnem jeziku je kot členek v stopnjevalnem pomenu prisoten od 16. stoletja do danes. Pleteršnik v Recljevem *Vinogorskem zakonu* z ustreznico *ganz und gar* ʻpopolnomaʼ evidentira še varianto *celovno* ter reducirano varianto *clo*. Pomen ʻpopolnomaʼ je v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku odsoten.[227] SSKJ (2) in SP 2001 razen omenjenega stopnjevalnega pomena evidentirata *celo* tudi v pomenu ʻsploh, nikakorʼ. Ta raba je v SSKJ (2) označena kot ekspresivna (*Dolgočasiti pa se še* ***celo*** *ne smete*) ali redka (*Svojega daru ni* ***celo*** *nič izrabil*). Razlik med eno in drugo rabo iz podanih zgledov nisem razbrala. Tovrstno rabo *celo* pa z zgledom *Tega pa že* ***celo*** *ne*/ *Das schon* ***gar*** *nicht* evidentira tudi Pleteršnik.[228]

V SSKJ (2) in SP 2001 je *celo* vedno označen kot členek. Z določitvijo se načeloma strinjam, le v primerih tipa *To je huda pijača,* ***celo*** *za krepkega moža*, kjer stoji med povezanima deloma besedila in izraža stopnjevanje, menim, da gre za stopnjevalni priredni veznik.

[226] Več o navedenih členkih gl. pri *kajpada* in *seveda*.
[227] Za odgovor na vprašanje, ali je prisoten v 16. stoletju, bi bilo treba pogledati v besedila danega časovnega obdobja.

[228] *Celo* se vsaj v besedilih 16. stoletja lahko pojavi tudi kot prislov stopnje ʻzeloʼ. Te rabe v obravnavanih besedilih nisem zasledila.

Stopnjevanje

Tovrstni *celo* je poudarno-povezovalni členek, ki stopnjuje povedano z dodatnim, močnejšim oz. nepričakovanim elementom. Lahko je rabljen v kombinaciji z ostalimi funkcijskimi besedami ali samostojno. Največkrat se navezuje na posamezen stavčni člen, lahko pa tudi na večji del besedila.

Navezovanje na posamezen stavčni člen

V vseh primerih stoji tik pred stavčnim členom, na katerega se navezuje.

V primeru (1) se navezuje na prislovno določilo načina. Pred njim stoji protivni priredni veznik *samuč*. Kombinacija navedenih funkcijskih besed pove, da je bil način nepričakovano povsem drugačen.

(1) Ta millost ie tudi poklizana inu sashlishana billa, vender ni toku supernu **samuzh zellu** troshtlivu odgouorila. (Skalar 1633: 004v.)
Kontekst: V predhodnem delu besedila je bog za nasvet, ali grešnemu človeštvu izkazati milost, vprašal pravico, ki je ideji zelo nasprotovala in predlagala, da se jih pošlje v pekel. Enako vprašanje je zastavil milosti, ki pa ni nasprotovala. Odgovorila je tolažljivo, kar je glede na prej omenjeni odgovor pravice presenetljivo.

Navezuje se na povedek. Rabljen je v kombinaciji z vezalno-stopnjevalnim veznikom *in*. V dani zvezi *celo* izostri stopnjevalni element.

(2) Tu ſramovanie, tu sakrivanie, tu samolzhanie ta naſh narvekſhi ſovrashnik hudyzh zhloveku notardaje, kateri v'taki vishi miſli tebe sapelati, **inu cilu** pogubiti. (Kastelec 1684: 19.)
Kontekst: Hudič ogovorjenega prepričuje, naj molči o svojih grehih, jih skriva in se jih sramuje. Tako ga želi zapeljati in, še huje, ga pogubiti.

V spodnjem primeru je rabljen v kombinaciji s poudarnim členkom *tudi.* Ker *tudi* stoji med povezanima sestavinama, je vezalni priredni veznik, medtem ko je *celo* poudarno-povezovalni členek.

(3) Vu kratkemi ɥasi je dryxba igraŋskih priatelov esterajskega cesarstva dobila blizo ze vsih, **tydi celo** iz naj dalnesih stanov velikega cesarstva. (Rajh 1998a: 107.)
Kontekst: Družba glasbenikov iz avstrijskega cesarstva je v kratkem času dobila ljudske pesmi iz vseh predelov cesarstva, vključno s tistimi najbolj oddaljenimi, kar je za naslovnika presenetljivo.

Navezuje se na zadnjo sestavino priredno zloženega osebka znotraj predmetnega odvisnika.

(4) Svaja[229] med enimi samimi naredi, da nastane bitje, ranenje, ino večkrat **celo** vmorenje/./ (Krempl 1845: 14.)
Kontekst: Sestavina, ki jo uvaja *celo*, pomeni skrajno stopnjo med posledicami prepira med posamezniki, torej ubijanje (*umorenje*), ki je hujše od pretepa (*bitja*) in poškodb.

V spodnjem primeru se navezuje na povedek.

(5) Veja se mora vselej tikoma in gladko pri deblu odrezati, tako, da zamore deblova skorja berž čez odrezo se zarasti in se rana tako zaceliti. Če pa pustimo dolgo rogovilo, mora deblo skorjo še čez to rogovilo poganjati; preden konec rogovile doseže, preteče več let. V tem pa začne rogovila sahneti, nazadnje **celo** gnjiti/./ (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Veje je treba odžagati čisto pri deblu, da potem lubje hitro zarase čez odrez in se tako rana zaceli. Če se pusti nepožagana rogovila, je treba več let, da jo lubje prerase. In v tem času lahko začne rogovila usihati in nazadnje, kar je še huje, gniti.

V spodnjem primeru se navezuje na osebek. Stopnjevanje v danem delu besedila ni eksplicitno izraženo, je pa jasno iz širšega konteksta (Martin Krpan je bil duhovit in so mu zato ljudje radi prisluhnili, med njimi tudi cesar kot pomembnejša oseba od večine).

(6) Martina je bilo čudno gledati: njegova kobilica je bila majhna, noge je imel velike, tako da so se skoraj po tleh za njim vlekle; na glavi je pa nosil star klobuk širocih krajev, na sebi pa debelo suknjo iz domače volne: vender se nobenega ni bal; **celo** sam cesar ga je rad poslušal, kader je kakšno prav žaltovo razderl. (Levstik 1858: 26.)
Kontekst: Krpan je bil kljub čudnemu izgledu neustrašen, Dunajčani, med njimi cesar kot najpomembnejša avtoriteta, pa so radi poslušali njegove robate šale.

V naslednjem primeru je rabljen v kombinaciji s členkom *še*. Zveza *še celo* se navezuje na premi predmet.

(7) /»S/varim te, vari se, da te kteri ne ubije ; konji so iskri.« // Martin Kerpan pak izleče pervega in zadnjega, in vse druge čez prag; **še celo** tistega, ki ga je sam cesar jahal samo dvakrat v letu/./ (Levstik 1858: 5.)
Kontekst: Cesar Krpana opozori, da so konji nevarni in ga lahko ubijejo. Toda Krpan se ne prestraši in vse prestavi čez prag, kar je najbolj presenetljivo, z najmočnejšim vred. Torej s tistim, ki ga je cesar jezdil samo dvakrat letno.

[229] *Svaja* je vzhodnoslovenski narečni izraz za *prepir* (SSKJ (2)).

V primeru (8) je poudarno-povezovalni členek *celo* rabljen v kombinaciji z ločnim prirednim veznikom *ali* ter z nikalnim zaimkom *nič*. Približuje se pomenu ʻniti' in torej izraža stopnjevanje v negativno smer. Navezuje se na nikalni zaimek v funkciji premega predmeta.

(8) Enega skoporitza inu eno skoporitko, katira usega obilnu ſadoſti imata; si pak malu, **ali zel** nezh napervosheta. (Pohlin 1788: 10.)
Kontekst: Skopuh in skopulja imata veliko. V nasprotju s pričakovanji si privoščita malo ali, kar je še bolj presenetljivo, nič.

Navezovanje na večji del besedila

V takšnih primerih *celo* poudarja presenetljive dogodke. Stoji tik pred enoto, ki jo uvaja.

V spodnjem primeru se približuje pomenu ʻniti'. Navezuje se na zanikani povedek (*ne morem hodit*) in prislovno določilo kraja (*po štengah*).

(11) /M/aia luba dete me shelis gtuoie atratzie postolli bugh otu da bi billa sdraua da bi mogla jasdet /.../ jest **zolla** na morem po stengeh hodet darsim se sleht/./(Merkù 1980: 30.)
Kontekst: Mati se hčeri opravičuje, da ne more priti k njenemu porodu, saj je zelo slaba in ne more jezditi in, kar je še huje, ne more hoditi po stopnicah.

V spodnjem primeru se navezuje na stavek, ki sestoji iz osebka (*sodni den*) in povedka (*prišel*), modificiranega s časovnim členkom *že*, ki izraža dopolnjenost.

(12) Postalo je sunꝙno omraꝙeꝙe; deca ino dryxina sta ne vedle, kaj bi to bilo, ino vsi so bojeꝙ oꝙo pitali, zakaj bi zdaj tako temno biti zaꝙelo, jeli bi, zna biti, **celo** sodni den xe prišel. (Rajh 1998: 61.)
Kontekst: Ko se je stemnilo, Izidorjeva družina ni vedela, kaj to pomeni. Zato so prestrašeni vprašali očeta, zakaj je tako temno. Zanimalo jih je, ali je možno, da je do trenutka govorjenja prišel sodni dan, čeprav ga še niso pričakovali.

Pomen ʻpopolnoma'

Celo v zgoraj navedenem pomenu je možno modificirati z mernostnimi členki (npr. *skoraj*, *tako*), vendar se je po njem težko vprašati in ga je težko določiti kot levi prilastek. Zato je težko presoditi, ali gre za poudarni mernostni členek ali za prislov stopnje in sta tako možni obe določitvi. Sama se bom odločila za členkovno. Členki se namreč med seboj

lahko družijo in se pomensko dopolnjujejo, *celo* ‘popolnoma’ pa je težko samostojni odgovor na vprašanje.[230]

V gradivu do konca 18. stoletja je tovrstni *celo* opaziti v vseh besedilih, ne glede na pokrajinsko različico, medtem ko ga je v 19. stoletju, razen pri Primcu, ki ima v svojem jeziku vplive štajerskega prostora, opaziti izključno v vzhodnoslovenskem narečnem prostoru, kjer je evidentiran še danes.

Običajno se navezuje na posamezen stavčni člen oz. njegov del in stoji neposredno pred njim.

V Kastelčevem primeru se navezuje na drugo sestavino priredno zloženega povedkovega določila (predložno zvezo *pres vsiga greha*).

(13) Kadar bi on rekel, de on niſhter hudiga per tebi ne posna inu ne naide, nikar ſe ne sdy, inu ne veri de ſi ti popolnama zhiſt inu **cilu** pres vſiga greha/./ (Kastelec 1684: 17.)
Kontekst: Če spovednik reče ogovorjenemu, da na njem ne najde nič hudega, to nikakor ne pomeni, in naj zato ne verjame, da je do polne mere čist in brez greha.

V naslednjih dveh primerih se navezuje na povedek.

(14) /F/isolla no lotza **zolla** nimam/./ (Merkù 1980: 46.)
Kontekst: Mati pove hčeri, da nima popolnoma nič fižola in leče.

(15) Moji Isvoleni zhi nam glih ena vsaka ſtvar Boga pokashe, zhi nam glih nebo no ſemla nyegovo ime osnani, ta ſi je denog na ſveiti posebne mesta isvoliti mogo, gde bi te naſhim ozhem bol perkaso, ovači bi morti na nyega **zelo** posabli/./ (Volkmer 1778: 2.)
Kontekst: Četudi je bog prisoten povsod in v vseh stvareh, je vendarle določil posebna mesta, kjer naj bi se bolj prikazoval, v nasprotnem primeru bi bilo možno, da bi verniki povsem pozabili nanj.

[230] Enaka razlaga velja tudi za izraze kot npr. *popolnoma*, *povsem*, *čisto*, ki so v SSKJ 2 in SP 2001 določeni kot mernostni prislovi, *povsem* pa je naveden tudi v *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 54). Razloga, zakaj nista tam navedena tudi *čisto* in *popolnoma*, mi ni uspelo najti. Z razlago, da je v primerih *Razmere so se **povsem** spremenile* in *Trditev ni **povsem** utemeljena povsem* modalni vrednotenjski členek, ki izraža prepričanost v povedano, se ne strinjam. Možno se mi zdi le, da prepričanost v povedano v ustreznem kontekstu izraža celotna poved. *Povsem* pa se še vedno navezuje na posamezen stavčni člen (v danih primerih povedek oz. povedkovo določilo) in izraža popolno mero. Torej v prvem primeru pove, da so se razmere do polne mere spremenile (in je torej vse popolnoma drugače, kot je bilo v preteklosti), medtem ko je v drugem primeru rabljen v zanikani povedi in tvorec z njegovo rabo pove, da trditev ni do polne mere pravilna, ravno tako pa ni napačna. Je pa res, da meji na modalni členek, saj razen prej omenjenega tvorec z njim vzpostavlja zanikanje povedi in omilitev trditve oz. izraža dvom v utemeljenost trditve.

(16) Podnęvi nimam **zel** nezh oppraveti; morem v' enemu kotu leſhati. Al kumej se mrak ſturi, tok morem le enu ſa drugem ſevati, ter ogn, inu plemen poſhirati. En fushilnek, ali shnajzar. (Pohlin 1788: 11.)
Kontekst: V uganki opisana naprava nima podnevi popolnoma nobene funkcije, ampak leži v kotu. Ponoči pa mora izključno sevati ter požirati ogenj in plamen. Sledi odgovor, da gre za stenj (*fužilnik* ali *šnajcar*).

V spodnjem primeru se navezuje na nikalni zaimek *nič* v vlogi levega pridevniškega prilastka.

(17) /T/e mali fantizh je bil she vſe potergal. // Matevshik nej tedaj ta bart **zelo** nizh rosh dobil. (Primic 1813: 11.)
Kontekst: Do trenutka govorjenja je fantič, ki mu Matevžek ni želel pomagati, potrgal vse rože. Posledično Matevžek ni dobil popolnoma nobenih rož.

V Dajnkovem primeru se navezuje na prislov *kratko*, ki je sestavni del priredno zloženega prislovnega določila načina. Glede na kontekst ga lahko razumemo kot členek v pomenu ‘popolnoma’ ali kot prislov stopnje v pomenu ‘zelo’.

(18) Za tega volo sem jas nazoųni podvuk **celo** kratko ino tak spisal, kak bode vsakemi ųelari naj lexej na pomoų. (Rajh 1998: 89.)
Kontekst: Dajnko je svoj čebelarski priročnik napisal popolnoma kratko in tako, da je vsakemu čebelarju v pomoč, kolikor je mogoče.

V spodnjem primeru je *celo* rabljen v kombinaciji s členkom *skoraj*. Zveza *skoraj celo* se navezuje na povedkovo določilo.

(19) Niedna reų ne plaųa na se storjenega zatroſka , mara ino truda tak bogato, kak ųelna reja, ino le je ona blizo po vsih naſih krajih **skoro celo** zapuſena. (Rajh 1998b: 87.)
Kontekst: Vložiti trud v razvoj čebelarstva je vredno še bolj kot v ostale dejavnosti. Kljub temu pa se skrb za čebelarstvo v slovenskih krajih približuje popolni zanemarjenosti.

V Kremplovem primeru je rabljen v kombinaciji s poudarnim mernostnim členkom *tako*, ki polno mero še poudari. Navezuje se na prislovno določilo načina (*znovega*).

(20) Njih [praljudi] govorenje ali jezik je bil, kak vse drugo, prost, namesto besed zvekšinom same slovke; ali **tak celo** znovega, kak kader se otroci govoriti vučijo, so pa ne govorili/./ (Krempl 1845: 13.)
Kontekst: Jezik praljudi je bil prost, kot vse ostalo pri njih. Torej je nastajal spontano, namesto besed pa so večinoma uporabljali zloge. Toda popolnoma na novo, kot otroci, ki se učijo govoriti, ampak jezika niso ustvarjali.

Sklep: Pojavlja se kot poudarno-povezovalni členek, ki izraža stopnjevanje in stoji tik pred skopusom (največkrat stavčnim členom, redkeje večjim delom besedila). V danes vzhodnoslovenskem narečnem pomenu ʻpopolnomaʼ je do vključno 18. stoletja rabljen v vseh različicah slovenskega knjižnega jezika, od 19. stoletja dalje pa sem jo (z izjemo Primca) zasledila le v gradivu vzhodnoslovenskega prostora.

3.3.9 Da

ŽM: de, Met.B.: de, Levst.: da.

Pritrdilnica in veznik *da*, ki je v nekaterih primerih že izgubil svojo funkcijo (npr. *toda*, *seveda*, *kajpada*) imata prvotni prislovni pomen ʻtakoʼ, ki se je razvil iz kazalnega korena **do* (Bajec 1954: 196), s katerim je praslovanski **da* v prevojnem razmerju (Snoj 2003: 94). Pritrdilnica *da*, ki jo je v slovenskem prostoru močno izpodrinil *ja* (Bajec 1954: 196), je splošnoslovanska, znana že v praslovanščini (**da*), podredni veznik *da* je znan predvsem v južnoslovanskih jezikih (prim. Bezlaj 1976: 93, Snoj 2003: 94).

V 16. stoletju *da* kot členek ni evidentiran.V SSKJ (2) je kot členek označen *da*, ki izraža pritrjevanje (– *Si pripravljen? –* ***Da****.*), podkrepitev trditve (***Da****, tako je bilo*.) ter domislek (***Ah da****, zdaj se spomnim*) in obotavljanje oz. pomislek (***Da****, kje sem že to zvedel?*). Vsi navedeni odtenki so predstavljeni tudi v *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 23). Kot veznik v členkovni rabi je naveden *da*, ki izraža ukaz oz. željo (***Da*** *mi pri priči izgineš*, ***Da*** *ste mi zdravi*), ugibanje (*Pa ne,* ***da*** *si bolan*), začudenje oz. ogorčenje (***Da*** *te vendar, kako si nališpana*, ***Da*** *te ni sram*) ter poudarjanje (*Baje* ***da*** *pride*). Prva navedena odtenka sta v *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 23) združena v izražanje prizadetosti. Tretji odtenek ni naveden, lahko pa bi sodil k izražanju lastnega sklepanja, kamor sodi tudi primer, ki je naveden za izražanje ugibanja, kamor bi sama uvrstila tudi pravkar navedeni primer za izražanje poudarjanja, medtem ko bi v primeru *Pa ne, da si bolan da* določila kot podredni veznik, čeprav je težko ugotoviti, kateri glagol je izpuščen v glavnem stavku, saj je zveza *pa ne, (da)* frazeologizirana in izraža začudenje oz. ogorčenje (npr. *Pa ne,* ***da*** *še nisi naredil*). Kot veznik v členkovni rabi je določen tudi *da*, ki izraža poudarjanje oz. pojasnjevanje (*Ne maram zanj,* ***da*** *boš vedel*) ter stopnjevanje z dodatno trditvijo (*Živela sta zadovoljno,* ***da*** *ne rečem srečno*). V takšnih primerih sama *da* določam kot veznik, saj je v njih lepo vidna podredna struktura. Kot veznik v členkovni rabi je določen tudi *da*,

rabljen v kombinaciji z *le* in *samo* (*Takoj pridem,* ***samo da*** *se oblečem*). Takšne zveze bi določila kot zveze podrednega in prirednega veznika (kot npr. *ampak da*).
V obravnavanem gradivu se *da* pojavi zgolj v nekaterih besedilih kranjske jezikovne različice.[231] Pri Linhartu in Metelku se pojavi do srede 19. stoletja tipična kranjska izrazna varianta *de*, v Martinu Krpanu pa je prisoten *da*, ki je bil normiran z novimi oblikami. Vedno nastopa kot skladenjskonaklonski velelno-želelni členek. Strinjam se z mnenjem M. Smolej (2015: 675), da je najustreznejša oznaka za tovrstni *da* veznik v členkovni rabi, ki se pojavi tudi v SSKJ 2. Stava namreč povsem ustreza podrednemu vezniku *da*. Izgleda, kot bi uvajal namerni odvisnik, le da potem ni glavnega stavka. Smisel celotne povedi pa je izražanje čustvene prizadetosti oz. jeze (prim. Smolej 2015: 675). Pojavi se v dobesednem govoru in uvaja pragmatične medmetne frazeme, s katerimi tvorec izraža jezo na naslovnika (prim. Agrež 2012a).[232]

(1) Miz. Kaj jim kaj faly? – Naj bodo dobre vole – dones, ke je moja obluba – / Tulp. (Jęso nasajdershy) O ſej ſim dobre vole – prov dobre vole – (sa ſe) – **De** bi te slode – (Linhart 1790: 30.)
Kontekst: Micka vidi, da osramočeni Tulpenheim (ki je na njeni poroki le poročna priča in ne ženin) ni dobre volje in ne želi niti piti. Zato ga vpraša, če kaj pogreša in ga spodbudi, naj bo dobre volje na njeni poroki. Tulpenheim ji sicer odgovori, da je zelo dobre volje, sam zase pa izrazi jezo na Micko, ker vidi, da zdaj ona smeši njega, namesto da bi on njo.

(2) **Da** te bes opali! Ne veš, da cesarica raje da vse konje od hiše, kakor to lipo od mize! (Levstik 1858: 5.)
Kontekst: Cesar izraža jezo na Martina Krpana, ker je posekal cesaričino najljubšo lipo (čeprav jo je zato, da bi si naredil kij, s katerim bi laže premagal Brdavsa).

Nastopa tudi kot modalno-povezovalni členek, ki v odvisnem govoru poudarja ugibanje, sklepanje, vprašanje in stoji na neprvem mestu v stavku.
V spodnjem primeru stoji za vprašalnim zaimkom *zakaj*.
(3) /P/ride tudɜ lɜˈsiɥɜŋa kɜ bɜrlogu; pa vnɛ obstoji, tɜr skɜrbno okolɜ sebe ogledava. Lev jo vpraɯa, ʒakaj **de** kɜ ŋemu ne pɜrstopɜ. Alɜ odgovori mu: ʒato kɛr vidɜm veliko stopiŋ protɜ tebɜ obɜrŋenɜh, naʒaj pa nɜɥ. (Metelko 1825: 286.)
Kontekst: Lev vpraša lisico, zakaj ne pride v njegov brlog, kar je izraženo z odvisnim govorom. Lisica mu v obliki premega govora pojasni, da tega ne naredi zato, ker vidi veliko stopinj, obrnjenih v brlog, medtem ko iz brloga nobene. Torej ne želi, da bi jo lev pojedel.

[231] V funkciji podrednega veznika je v vseh besedilih izjemno pogost. Enako velja za v nadaljevanju predstavljeni *in*.
[232] Gl. tudi *da* pri frazi *da bi le*.

3.3.10 Deno

Volk.: denog; Dajn.: deno, denok, Šerf.: deno.

Prevzet je iz nemškega *dennoch* (Kopečný idr. 1980: 165) in torej pomeni ‘vendar’. V različnih izraznih variantah, npr. *deno*, *denok, dönok*, *denk* (Agrež 2015b), je prisoten v celotnem vzhodnoslovenskem prostoru. Pomen je v vseh primerih rabe skladen z *vendar*. Vedno stoji na neprvem mestu v stavku.

Povezovalni členek

Izraža protivno-dopustno razmerje s prej povedanim.

V Volkmerjevem primeru stoji za osebkom in povratnim svojilnim zaimkom v vlogi nepremega predmeta ter za povedkom.

Moji Isvoleni zhi nam glih ena vsaka ſtvar Boga pokashe, zhi nam glih nebo no ſemla nyegovo ime osnani, ta ſi je **denog** na ſveiti posebne mesta isvoliti mogo, gde bi te naſhim ozhem bol perkaso/./ (Volkmer 1778: 2.)[233]

Modalno-povezovalni členek

Razen protivno-dopustnega razmerja izraža veselje kot posledico prijetnega presenečenja nad prej povedanim.

V podanem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom *biti*.

(1) Kaj se jemi je v'svetemi pismi, posebno v'novemi zakoni jako dopadnulo, so bile lepe pripodobe, kere je Jezus vyuil: od kmetyvaña, od sejaña, od xetbe, od tersa, od drevja, od vtiuov, od ovc i.t.d. Ino zato je on Jezusa mouno rad imel, da je od takih reui govoril. Dostakrat je rekel Izidor: lybi Jezus je **denok** tydi od nas kmetov ino od nasega dela govoril. (Rajh 1998b: 51.)

Kontekst: Kmet Izidor je rad bral Sveto pismo. V njem je Jezus v svojih prilikah med drugim veliko govoril o problemih kmetov (setvi, žetvi, trsu, drevju, pticah, ovcah ipd.), nad čimer je bil Izidor prijetno presenečen.

Modalni členek

Tovstni *deno* poudarja moč prošnje.

V podanem primeru stoji znotraj dobesednega navedka za osebkom in povedkom.

[233] Gl. razlago pri zgledu (15) pri *celo*.

(2) /M/ejmo moꝙno vero na zavypaŋe na Boga, ino si prosmo za pomoꝙ no poveseleŋe vse lehko prestati, tak kak sveti Avguſtin prosi: Gospod Jezuſ Kriſtuſ! Sin xivega Boga! ker si ti na krixi z'raspetimi rokami, naj bi vse lydi odreſil, kupo terpleŋa pil, oberni se **deno** k'meni dnes s'tvojoj pomoꝙjoj! (Šerf 1835: 17.)
Kontekst: Tvorec uči naslovnike, naj prosijo Kristusa tako, kot jih je prosil sveti Avguštin. Torej ga morajo goreče prositi, naj jim pomaga.

Kombinacije z ostalimi funkcijskimi besedami[234]

V danem gradivu je vedno rabljen v kombinaciji z vezniki, ki izražajo protivno-dopustno razmerje in omenjeno razmerje dodatno poudari. Takšne kombinacije se pojavijo v verskih besedilih, v katerih je informacija, ki je v nasprotju s predhodno, za naslovnika precej pomembna in jo je treba dodatno poudariti, da si jo naslovnik laže zapomni.

S protivnim prirednim veznikom in oz. pa

Vedno stoji neposredno za veznikom.

(3) Sagviſhno oistro, **pa denog** reſnizhno je to ſin boſhji guzho, dare je v'jerusalemskemu templni ludi naiſho, teri ſo tam ſvojo kerstvo derſhali. Moja hiſha je ena hiſha te molitve, vi pa ſte nyo napravli k eni rasbojniski jami. (Volkmer 1778: 1.)
Kontekst: Jezus je nedvomno ostro, toda poudarjeno po resnici oz. upravičeno, govoril ljudem, da je njegova hiša svetišče, toda oni so iz nje naredili hlev.

(4) Komaj ſe ta zhlovik na ſveit porodi, tak je ſhe njegovo pervo delo ta jazh kres nadloge, kere ſhe ne vidi, **no denog** ſhe obzhuti/./ (Volkmer1785 : 2.)
Kontekst: Prvo opravilo človeka je ob njegovem rojstvu, torej zelo zgodaj, preden bi bilo pričakovano, spopadati se z nadlogami, ki jih do trenutka dejanja niti ne vidi, a jih kljub temu do tega istega trenutka občuti.

Kombinacija z dopustnim veznikom če ravno oz. z dopustnim odvisnikom

Stoji na drugem mestu glavnega stavka, za prislovnim zaimkom *tak*, tj. soodnosnico propozicije dopustnega odvisnika ʻv primeru, da mati pozabi na otrokeʼ.

(5) /K/aj nas zna k'vypaŋi na Boga bole byditi, kak pridoꝙe besede boxje: »Zna le mati na svojo dete zabiti, kero je ona porodila? Ч**i** pa bi **ravno** ona na ŋe pozabila, tak **deno** jas neꝙem na te pozabiti: kajti glej! Jas te mam v'mojih rokah zapisanega.« Iz. 49. 15. 16. (Šerf 1835: 13.)
Kontekst: Tvorec naslovnika spodbuja k veri v boga in svojo spodbudo podkrepi s citatom iz *Svetega pisma* (po preroku Izaiju). Z retoričnim vprašanjem mu najprej pove, da mati ne more pozabiti na svojega otroka. Če slučajno bi, pa bog kljub temu ne bi pozabil na nikogar od svojih vernikov (ki so vsi njegovi otroci).

[234] Zveza *se pa deno*, ki se pojavi pri Dajnku, je že obdelana v (Agrež 2014b: 37).

Sklep: Pojavi se izključno v gradivu vzhodnoslovenskega prostora in je v narečjih omenjenega prostora prisoten še danes. Nastopa kot **povezovalni členek**, ki izraža protivno-dopustno razmerje s prej povedanim, **modalno-povezovalni členek**, ki razen omenjenega razmerja izraža še (prijetno) presenečenje nad povedanim, ter kot **modalni členek**, ki poudarja moč prošnje. V vseh funkcijah stoji na neprvem mestu v stavku. Od ostalih funkcijskih besed se druži s protivnim prirednim veznikom *in* oz. *pa* ter s podrednim veznikom *če ravno* oz. z dopustnim odvisnikom. Njegova splošnoslovenska in današnja knjižna ustreznica je *vendar*.

3.3.11 Drugoč

Dajn.: drygoų.

Izhaja iz splošnoslovanskega pridevnika *drug*, ki je bil prvotno že v praslovanščini samostalnik v pomenu‘ tovariš, prijatelj, sopotnik’, v praslovanščini pa se je razvil tudi pridevnik v pomenu ‘ne ta’ (prim. Bezlaj 1976: 118, Snoj 2003: 126–127).[235] Beseda *drugoč* vsebuje tudi členico *-č* kot prevojno stopnjo *-ka*, nastalo iz zaimenske osnove *-kъ* (prim. Bajec 1954: 198).

Nastopa kot časovni členek, ki izraža ponovitev dejanja. Torej pomeni ‘spet’.

V podanem primeru se navezuje na priredno zloženi povedek in stoji neposredno pred njim.

Veųno ednaki v'sebi ostane iztok vsega xivleŋa, keri iz sebe preveno nove stvari rodi, na neki ųas preminuti pysti, zadnių pa je vse **drygoų** zbydi ino oxivi. (Rajh 1998b: 53.)
Kontekst: Izvir življenja je vedno enak. Vedno rojeva nove stvari, jih po nekaj časa pusti preminiti in jih nazadnje ponovno zbudi in oživi.

3.3.12 Edino

Jur.: edino.

Izvira iz praslovanskega števnika **(j)edьnъ* (Bezlaj 1976: 125).

[235] Samostalniška raba je v slovenskem (knjižnem) jeziku zastarela, pogosta pa je v srbohrvaškem jezikovnem prostoru (prim. Snoj 2003: 126).

Nastopa kot poudarni izvzemalni členek, pomen je skladen z *le*, *samo* in *zgolj*. V podanem primeru se navezuje na osebek (*ta napaka*), ki je natančneje pojasnjen v prvi povedi izpisanega dela besedila. Stoji za njim, vmes pa stoji še pomožni glagol *biti.* S stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika je dana stava zaznamovana, saj bi pričakovali stavo tik pred dotičnim stavčnim členom.

Neka deklica v vasi (ime nič ne dé) bila je tako srečna, da je v deveto vas zaslovela zavoljo svoje berhkosti. Ali ni je sreče brez nesreče, tako je tudi ona imela svoje križe in težave manjkalo jej je posvetnega premoženja. Ta napaka je **edino** kazila, da je niso šteli za najlepšo, in da se snubač le ni hotel ter ni hotel prikazati. (Jurčič 1864: 134.)
Kontekst: Pomanjkanje premoženja je bila edina napaka lepe deklice (Domnove nezakonske matere). Zaradi dane napake deklica kljub lepoti ni mogla dobiti snubca.

3.3.13 (G)lih
Skal.: lih, Kast.: lyh,Volk.: glih.

Je nemčizem (*gleich*), prevzet iz srednjevisokonemškega *gelich* oz. *glich* ali starovisokonemškega *gilich* ʻenak', iz česar je nastal tudi sodobni nemški *gleich* v enakem pomenu (Snoj 2003: 174). Prisoten je že v 16. stoletju, kjer se pojavi varianta *glihi*. Še danes je prisoten v mnogih slovenskih narečjih.

Nastopa kot poudarni členek v pomenu ʻravno, prav, točno', torej je skladen z navedenim pomenom *ravno* in *prav*. Navadno se navezuje na posamezen stavčni člen in stoji direktno pred njim.

V spodnjem primeru se navezuje na osebek.

(1) /K/ateri ie leta kir se usmilli zhes ta ubogi , reuni inu sapusheni zhloueski spul? odguuor. **Lih** taisti mogozhni Bug, kateri se ie poprei toku mozhnu serdil. (Skalar 1633: 008r.)
Kontekst: Pomensko je dani osebek odgovor na dopolnjevalno vprašanje, ki sprašuje, kdo je tisti, ki se bo usmilil ubogega in zapuščenega človeštva. Odgovor pove, da je to točno tisti bog, ki se je prej močno jezil na človeštvo.

V naslednjem primeru se navezuje na deiktično predložno zvezo *za tega voljo*, ki je soodnosnica vzroku, navedenemu v delu pred členkom ʻljudje se trudijo za posvetno veselje in zahajajo daleč od prave, božje dobrote'.

(2) /T/aku ſe po tem poſvitnim veſselji trudio, mujajo, inu dalezh sahajajo od te prave dobrute: inu **lyh** sa tega volo ſo revni, inu neſrezhni, dokler ne ſpoſnajo ſvoje neſrezhe, inu ſlipote. (Kastelec 1684: 3.)
Kontekst: Ljudje (grešniki) so ubogi in nesrečni, dokler ne spoznajo svoje zaslepljenosti, prav zato, ker se zatekajo v posvetne užitke in bežijo od prave dobrote, tj. zglednega krščanskega življenja, ki vodi v nebesa.

V Volkmerjevem primeru se navezuje na primerjalni odvisnik, ki ga uvaja narečni primerjalni veznik *kak*.

(3) **Glih** kak je negda, da bi ludem to oblast pokaso, tero on kres vse ſtvari ma, je hteo dabi nyemi ta ſedmi den vtedni k zhasti prasnuvali/./ (Volkmer 1778: 2–3.)
Kontekst: Točno tako, kot je bog ljudem pokazal svojo oblast nad stvarmi, je od njih pričakoval, da praznujejo sedmi dan v tednu njemu v čast.

3.3.14 Gotovo
LN, Met.B., Dajn., Slom.B., KRN, Mal., Levst.[236]

Najverjetneje izvira iz praslovanskega **gotovъ* (Bezlaj 1976: 165, Snoj 2003: 184). Bezlaj (prav tam) izpostavi še, da je izraz manj verjetno prevzet iz gotskega *gatavaws* ‘opremljen’. V gradivu sem ga zasledila pozno, prvič v Vodnikovih *Lublanskih novicah*, večinoma pa v 19. stoletju. V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku se pojavlja kot členek, ki po podatkih SSKJ 2 in *Slovarja slovenskih členkov* (Žele 2014: 28) izraža prepričanost, npr. *Takemu delu gotovo ne bo kos*, nepreklicnost česa oz. veliko prepričanost v povedano, npr. *To bom gotovo naredil do jutri*, ali soglasje, npr. *– Tega ne bi smel reči. – Gotovo, predaleč je šlo*. SSKJ 2 ga evidentira tudi kot prislov, izpeljan iz pridevnika *gotov* in na podlagi podanih primerov, npr. *Na ta način se da najbolj gotovo ugotoviti, kako se ptice selijo*, pomeni ‘zanesljivo’ ter v povedni rabi, torej kot povedkovnik,[237] ki izraža podkrepitev trditve, npr. ***Gotovo** je, da o tem ne bi smel javno govoriti*.

V gradivu se pojavi kot modalni členek, ki je povezan z zagotavljanjem resničnosti povedanega. Navezuje se na enostavčno ali večstavčno poved ali na del večstavčne povedi. Stoji lahko na prvem ali neprvem mestu v stavku.

Navezovanje na enostavčno poved

[236] V vseh besedilih je prisotna izrazna varianta *gotovo*.
[237] Termin povedkovnik označuje posamezne besede v funkciji povedkovih določil. Zaradi besed, ki se pojavljajo le kot povedkovniki (npr. *rad*) je vprašanje, ali je povedkovnik kot besedna vrsta upravičeno ovržen (prim. Žele 2011).

V podanem primeru stoji za osebkom.

(1) Vſaka neſrezha **gotovo** ſrezho prineſe. (Slomšek 1842: 4.)
Kontekst: Tvorec zagotavlja naslovniku, da vsaki nesreči sledi sreča. Iz besedila kot celote je razvidno, da ga s tem spodbuja k trpljenju na zemlji, da bo potem lahko užival nebesa.

V naslednjem primeru stoji na četrtem mestu – za prislovnim določilom časa (*v tem času*), nepremim predmetom (*vam*) in pomožnim glagolom *biti* v prvi osebi ednine.

(2) /P/rosim Vas še štiri tedne odloga. V tem času Vam bom **gotovo** svoje obresti plačal. (Malavašič 1849: 152.)
Kontekst: Tvorec, ki ni plačal obresti in je bil zato opomnjen, prosi naslovnika za 4 tedne odloga in mu zagotovi, da bo v navedenem času plačal obresti.

Navezovanje na večstavčno poved

Lahko se navezuje tako na podredje kot na priredje.

Navezovanje na podredje

V vseh tovrstnih primerih stoji na prvem mestu glavnega stavka.

(3) D/okler boste vꙁ ɹubeʒnꙁ med seboj ʒdruꙗenꙁ, ne bodo vaɯe sovraꙗnꙁkꙁ nꙁų opravitꙁ nad vamꙁ; ako boste pa vꙁ raʒpꙁrtii, **gotovo** vam povem, vas bodo ʒaporedama pokonɥalꙁ. (Metelko 1825: 289.)
Kontekst: Oče svojim trem sinovom pove, da bodo premagali sovražnike, če bodo združeni med seboj. V nasprotnem primeru (tj. če bodo med seboj sprti) jim zagotovi, da bodo sovražniki pokončali njih.

(4) /K/dor se je skusil ž njim, **gotovo** je bil zmagan. (Levstik 1858: 2.)
Kontekst: Primer se nanaša na junake, ki so se skušali spopasti z velikanom Brdavsom. Tvorec naslovniku zagotavlja, da je Brdavs premagal kogarkoli, ki se je skušal spopasti z njim.

Navezovanje na priredje

V spodnjem primeru se navezuje na protivno priredje in stoji na začetku povedi.

(5) Ne sem nikaj povedal, kaj mnoge skuꙩenosti ne poterdijo, ino kaj se ne najde resniɥno ino dobro. **Gotovo** zato tudi nikoga ne bode boganje totih navukov xalostilo, temoɥ vsaki bode od svojega ɥelarstva po totemi naɥini veliki prid ino hasek, veselje ino zadovolnost v'obilnosti dobival. (Rajh 1998b: 89.)
Kontekst: Dotična poved predstavlja sklep na prej povedano. Tvorec pove, da nikoli ni povedal ničesar, kar ni potrjeno z mnogimi dobrimi izkušnjami. Zato čebelarjem kot naslovnikom zagotovi, da jih sledenje

predstavljenim naukom za uspešnejše čebelarjenje ne bo razočaralo, ampak jim bo koristilo in bodo z njimi zadovoljni.

V naslednjem primeru se navezuje na ločno priredje in stoji na tretjem mestu prvega stavka, tj. za osebkom in pomožnim glagolom. Je edini primer, ki sem ga zasledila v gradivu, v katerem se *gotovo* navezuje na priredje in stoji na neprvem mestu, čeprav je takšna raba tipična tudi danes.

(6) Mož, ki tako blodi, je **gotovo** iz norišnice ušel ali pa nima daleč do nje. (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Kot je znano iz predhodnega dela besedila, primer govori o gospodu H. W. Bachu iz Hamburga, t. i. kmetijskem sleparju, ki kmete prepričuje v raznovrstne nebuloze, npr., da se rastline najbolje počutijo v negnojeni zemlji, da preparirana semena lahko brez težav kalijo tudi, če se prevažajo zelo daleč po svetu. Tvorec naslovniku zagotavlja, da omenjena oseba ni prištevna. Dejstvo ilustrira z dvema možnostma. Torej je možno, da 1) je omenjeni gospod ušel iz umobolnice, 2) ne manjka veliko in bo pristal tam.

Navezovanje na posamezen stavek večstavčne povedi

Takšni primeri se pojavijo pri Malavašiču. *Gotovo* se lahko navezuje na stavek kot sestavino priredja ali podredja.

V spodnjem primeru se navezuje na drugi stavek vezalno-stopnjevalnega priredja, ki vključuje še časovni odvisnik. Stoji na prvem mestu stavka.

(7) /D/obro spoznam, kako veliko hvaležnost sim jim dolžan in de bom vsake priložnosti se poprijel, Vam to hvaležnost, kadarkoli bo mogoče, v djanju pokazati; **gotovo** pa se bom prizadeval to storiti, kakor koli mi bo mogoče. (Malavašič 1849: 143.)
Kontekst: Tvorec naslovniku pove, da mu je dolžan vrniti uslugo (posoditi denar) in mu zagotovi, da bo to naredil v najkrajšem možnem času.

Navezuje se na predmetni odvisnik in stoji na tretjem mestu – za veznikom, glagolom *imeti* in osebkom.

(8) De ima priporočba pošteniga moža **gotovo** dobre nasledke, sim se ravnokar v svoje serčno veselje prepričal/./ (Malavašič 1849: 144.)
Kontekst: Tvorec naslovniku sporoči, da se je v trenutku govorjenja prepričal, da ima priporočilo poštenega človeka dobre posledice. S tem se mu zahvali za napisano priporočilo, kot je razvidno iz besedila kot celote.

Sestavni del členkovnih frazemov

V nekaterih primerih je *gotovo* tudi sestavni del podredno oz. priredno zloženih besednih zvez, ki kot členkovni frazemi nastopajo v isti funkciji kot samostojni členek *gotovo*.

V *Lublanskih Novicah* se pojavi kot del podredno zložene besedne zveze *tako zares kakor gotovo*, ki se navezuje na glavni stavek podredja s pogojnim odvisnikom in stoji neposredno pred njim.

(9) /K/ader bo tręba terjavzam leſem priditi ſvoje dolgove inu iſkanje ſkasat **tako sareſ, kakor gotovo** bode ravno ta dan leto blago bres sadershika deleno, inu deleſham isrozheno. (Vodnik 1798: 8.)
Kontekst: Primer je iz oglasa za delitev zapuščine po pokojniku. Tvorec naslovnikom (dedičem zapuščine dotičnega pokojnika) zagotavlja, da jim bo zapuščina na točno navedeni datum (29. 1. 1798) razdeljena in izročena, pod pogojem da bodo prišli in povedali, kaj jim pokojni dolguje.

V primeru iz Slomškove pridige se pojavi priredno zložena besedna zveza *resnično in gotovo* kot sestavni del tipične svetopisemske fraze tipa *resnično povem vam*, ki jo je Jezus uporabljal, ko je govoril svojim učencem in jim tako zagotavljal resničnost svojih besed.

(10) **Reſnizhno ino gotovo vam povem**: Zhloveſhki rod ne bo preſhel, dokler ſe bode vſe to [razodetje] dopolnilo. (Slomšek 1835: 6.)
Kontekst: Jezus svojim učencem zagotavlja, da se človeštvo ne bo izumrlo, dokler se ne bo zgodilo razodetje.

3.3.15 Členkovni frazemi tipa *hvala bogu*

CM: bodega bug qualem, Levst.: hvalo Bogu.

Gre za okamenele stavčne strukture, torej členkovne frazeme s sestavino *bog*. Zasledila sem jih že v 16. stoletju, prisotni pa so v slovenskem knjižnem jeziku do sodobnosti. Nastopajo kot modalni čustvenostni členki, s katerimi tvorec izraža olajšanje ali zadovoljstvo. Ker v podanih primerih stojijo znotraj stavka in ne ločeno od njega, je ustreznejša členkovna kot medmetna interpretacija.

V spodnjem primeru stoji za nagovorom in osebkom.

(1) Vaseg.da Perserzhena moia Luba Gospa Matti Mi **bodega bug qualem** smo sdraue. (Merkù 1980: 20.)
Kontekst: Hči v pismu materi izrazi zadovoljstvo, da so ona in njena družina zdravi.

V naslednjem primeru se nahaja v drugem stavku pojasnjevalnega priredja in stoji za veznikom in povedkom.

(2) Bilo je po zimi, in sneg je ležal krog in krog. Deržala je samo ozka gaz, ljudem dovoljna, od vasi do vasi, ker takrat še ni bilo tako cest, kakor dan danes. V naših časih je to vse drugače, se ve da; saj imamo, **hvalo Bogu**, cesto do vsacega zelnika. (Levstik 1858: 1.)
Kontekst: V Krpanovem času je bila zasnežena pokrajina zelo neprehodna – od vasi do vasi je vodila komaj kakšna gaz. V trenutka govorjenja je logično, da je čisto drugače, ker so ceste tako rekoč do povsod (tj. do vsakega zelnika), nad čimer tvorec izrazi olajšanje.

3.3.16 In

ŽM: inu; Prim.: ino, Levst.: i.

Prvotni praslovanski izraz je **i*, že v praslovanščini pa se je pojavila tudi tvorjenka s poudarno členico, starim protivnim **-no* (prim. Šolar 1959: 14, Bezlaj 1976: 207, Snoj 2003: 219–220). V zgodovini slovenskega knjižnega jezika in v narečjih se pojavi v številnih izraznih variantah. V *Brižinskih spomenikih* se pojavi najstarejša varianta *i*, v Stiškem in Rateškem rokopisu *ino/inu* in *no* (Šolar 1959: 14). V 16. stoletju so normirali *inu*, ki je prevladoval dve stoletji (prav tam). Potem pa je začel prevladovati *ino*, ki ga je že v prvi polovici 19. stoletja začel izpodrivati *in*, kar je izpostavil tudi Metelko, ki je navedel več izraznih variant dane besede, pri čemer je *i* mišljen kot medmet (prav tam). Šolar (prav tam) med prvimi, ki so uporabljali pretežno varianto *in*, izpostavi Prešerna, ki je *ino* rabil le, če je od njega to zahteval ritem (prim. prav tam).

Stanje, ki ga je orisal J. Šolar potrjuje tudi v disertaciji obravnavano gradivo, kjer se *in* občutno pogosteje pojavlja kot priredni veznik in zato pojav ni tako izčrpno ilustriran s primeri. Velja omeniti, da izrazno varianto *in* (seveda v vezniški funkciji) še pred Prešernom zvesto uporablja Vodnik v *Babištvu*. V 16. stoletju je *in* evidentiran zgolj kot veznik. V obravnavanem gradivu sem ga v členkovni rabi prvič zasledila konec 18. stoletja pri Linhartu. Za odgovor na vprašanje, kdaj se prvič pojavi kot členek, bi bilo treba pregledati še več gradiva.

V besedilih je kot povezovalni členek največkrat rabljen v dialogih, in sicer v vprašanjih, kjer govorec izraža željo po nadaljnjih informacijah.
(1) Shternf (sa ſe). vbogu dekle! kok ſe mi ſmili! – ſhe bom to nedolſhnoſt lohka reſhila – (k' Mizki) Ima ta Goſpod eno dobro ſlushbo? al je bogat? / Miz. To ſe vęj, de; ſej je en shlahtni Goſpod – / Sternf. **Inu** kdaj bo tedej poroka? / Miz. Koker hitru bo njegov Striz vmerl/./(Linhart 1790: 8.)

Kontekst: Sternfeldovka najprej vpraša Micko, ali ima gospod, s katerim se misli poročiti, dobro službo, oz. ali je premožen. Ko ji Micka pritrdi, jo nadalje vpraša, kdaj bo poroka, na kar ji Micka odgovori, da bo to takoj, ko bo umrl njegov stric.

Pri Linhartu se povezovalni členek *in* pojavi še v trdilni in velelni povedi.

(2) Tulp. Jeſt? – sdej, sdej – De te vùnder, meni je roka saſpala – – (Prime sa pero s' jęso , inu mo nizh kaj od rok ne grę.) Monk. **Inu** meni je kèrzh noter priſhal – (Linhart 1790: 33.)
Kontekst: Tulpenheim pove, da se ne more podpisati kot priča, ker mu je zaspala roka, na kar Monkof doda, da se ne more, ker ga je prijel krč.

(3) Jak. /.../ /P/ojdi Anshe, poglej ſkusi okno, al ſo vshę na prelasu, inu pridi mi povędat. /Ansh. Vshę prov, (grę, Mizka prineſse vino.) / Jak. **Inu** nizh ſe noter nevtikui – (Linhart 1790: 23.)
Kontekst: Jaka veli Anžetu, naj pogleda, če je Tulpenheim s spremstvom že na prelazu. Anže privoli, čeprav ne pretirano rad. Nadalje mu Jaka zabiča, naj se nič ne vtikuje vanje, tj. naj se ne norčuje iz njih.

Levstik kot veznik sicer rabi *in*, le v vprašanjih rabi varianto *i*, ki jo je možno razložiti kot povezovalni členek, saj je z njim izražena želja po nadaljnjih informacijah. Lahko pa ga razumemo tudi kot vzklični onomatopoetski element in torej kot medmet.

(4) Cesar, to vidivši, veli kočijažu, da naj konje vstavi. Ko se to zgodi, vpraša silnega moža: »Kdo pa si ti?« Ta mu da odgovor: »Kerpan mi pravijo; doma sem pa z Verha od svete Trojice, dve uri hoda od tukaj.« »I kaj pa nosiš v tovoru?« cesar dalje vpraša. Kerpan se naglo izmisli in reče: »I kaj? Kresivno gobo, pa nekaj brusov sem naložil, gospod!« (Levstik 1858: 2.)
Kontekst: Cesar nenavadnega tovornika, ki je prestavil kobilico, najprej povpraša, kdo je. Ko se mu ta predstavi kot Krpan z Vrha pri Sveti Trojici, cesarja nadalje zanima, kaj tovori, na kar se mu Krpan (ki seveda tovori angleško sol) hitro izmisli, da nosi kresilno gobo in bruse.

3.3.17 Itak
Dajn.: ***itak***

Vsebuje slovansko predpono *i-* (prim. Bajec 1954: 196–197, Bezlaj 1976: 208). Snoj (2003: 227) pa ga razloži kot sklop iz *i* ‘in’ in *tak* ‘tako’. Bajec (1954: 197) *itak* označi kot značilnost panonskih narečij. Kateri pomen besede misli, ne navede. V SSKJ (2) je *itak* označen kot prislov oz. členek, ki poudarja dejstva, znana brez nadaljnjih podatkov ‘tako in tako’, npr. *Ostani še, vlak si* ***itak*** *zamudil*.[238] Kot zastarela je označena raba v pomenu

[238] SP 2001 navaja le to rabo *itak*. Rabo besede bi bilo sicer treba še natančneje raziskati, a predpostavljam, da je v sodobnem slovenskem (knjižnem) jeziku najpogostejša prav v pomenu ‘tako in tako’.

‘kljub temu, vendar’, ki je razen časovne ‘še vedno’ evidentirana tudi v prekmurskem knjižnem jeziku (Novak 2014). V podanem primeru iz SSKJ (2) *Bila je bogata,* ***itak*** *ni mogla dobiti ženina* je tovrstni *itak* protivni priredni veznik ‘vendar’, v primerih iz *Slovarja stare knjižne prekmurščine* pa povezovalni členek ‘kljub temu’, npr. *Ka je gotovo ino se* ***itak*** *vsaki dén znova rédi*. Pleteršnik *itak* navaja nemške ustreznice *ohnehin* ‘nekako’, za katero navede še varianto *itako*, ki jo evidentira pri Navratilu, *für alle Fälle* ‘v vsakem primeru’, *dennoch* oz. *doch* ‘vendar’ in *wieder* ‘spet’. Vsi pomeni so navedeni za vzhodnoštajerski jezikovni prostor.
V edinem primeru iz gradiva nastopa kot časovni členek, ki poudarja nadaljevanje dejanja ‘še vedno’ in stoji na tretjem mestu v stavku – za osebkom in pomožnim glagolom. Ta raba je evidentirana tudi v prekmurskem knjižnem jeziku (Novak 2014).

Xaba je vidila na travnikih bika, ino od nevoꞩlivosti za ŋegove velikosti volo prieta, je zaɥela svojo gerbavo koxo napihyvati, ino svoje mlade pitati, jeli bi xe vekꞩa bila kak bik. Mlade so rekle: Ne. Drygoɥ se je zato dosta bole napiŋala ino pitala, jeli bi xe zdaj vekꞩa bila. Mlade so **itak** tajile. Na to rasserdena ꞩe se je enkrat ze vsimi moɥami napeti htela, ino je raspoɥena smert najꞩla. (Rajh 1998b: 150.)
Kontekst: Stara žaba je bila nevoščljiva biku zaradi njegove velikosti in se je napihovala, da bi bila večja od njega. Ko je prvič vprašala mlade žabe, ali ji je to uspelo, so te zanikale in drugič so še vedno tajile. Ko se je hotela napeti tretjič, pa se je razpočila in umrla.

3.3.18 Ja
Skal.: ia, EL: ja, Kast.: ja, Bas.: ja, Poh.: ja, ŽM.: ja, Prim.: ja, Preš.: ja, Šerf.: je.

Je nemčizem, prisoten v slovenskem knjižnem jeziku od 16. stoletja do sodobnosti, pri čemer je danes označen kot pogovorni. V 16. stoletju in tudi nekaterih normativnih priročnikih 19. stoletja (npr. Murko 1843: 140) je navedena preglašena varianta *je*.

Modalno-povezovalni členek
Tovrstni *ja* zaradi stave med povezanima sestavinama na besednozvezni (1, 6, 7, 11, 12), medstavčni (2, 9) ali medpovedni (3, 4, 5, 8, 5, 10) ravni[239] meji na pojasnjevalni priredni veznik in sem ga v svojem diplomskem delu (Agrež 2011a: 46–86) tudi opredelila tako. Vendar vsebuje močno izražanje pritrditve resničnosti, česar veznik v besedilo ne more prinesti, zato vidim, da je ustreznejša členkovna interpretacija. V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku je v podobnih kontekstih bolj običajno rabljen členek *res*.

[239] Ker bistvenih razlik glede na besednozvezno, medstavčno ali medpovedno raven povezovanja ni bilo opaziti, ravno tako pa nobena raven v nobenem besedilu izrazito ne prevladuje, je delitev zgledov na povezovanje po ravneh zanemarjena. Utemeljitev velja za vsa takšna mesta.

Pritrditev s pojasnilom in stopnjevanjem

Tovrstni *ja* potrjuje prej povedano kot samoumevno in zelo pomembno ter uvaja povzetek, pojasnilo oz. parafrazo le-tega ali pa povedano stopnjuje. Predstavljena raba je pogosta predvsem v nabožnih besedilih, saj mora njihovo vsebino naslovnik večkrat slišati, da si jo kot življenjsko resnico res dobro zapomni in jo upošteva.

(1) Ta greh ie odgnal od zhloueshkiga spollu, kuliku ie nemu mogozhe billu, te nar shlahtnishi zhednosti, namuzh to lubesen, milost, poterpeshlivost, zhistost, ponishuane, **ia** vſe zhednosti/./ (Skalar 1633: 002v–003r.)

Kontekst: Tvorec pove, da je greh od človeštva odgnal najbolj cenjene človeške lastnosti (čednosti) in jih našteje. Nato še enkrat povzame oz. poudari, da res misli vse.

(2) Mene je miſſil, inu shela, tebe sa roke popaſti (katerikuli lete Buquize beresh) inu v'Nebeſsa pelati: tu je h timu narbulſhimu zylu. Kateri kadar doſheshesh, ti ne moresh nyzh vezh, inu nyzh drusiga sheleti. Tu je ta narvekſha dobruta, tu je zyl, tu je konz, h'katerimi po Naturi vſi hite, inu en ſledni vsdihuje: **ja** vſi hozheo isvelizhani biti, inu po ſmerti dobru jmeti. (Kastelec 1684: 2.)

Kontekst: Tvorec že na začetku razkrije namen svojega dela. In sicer želi naslovniku predstaviti, kako mora živeti, da bo po smrti prišel v nebesa, kar je nedvomno najpomembnejši življenjski cilj slehernika. Povedano najprej potrdi in nato povzame oz. na kratko parafrazira s premim govorom, katerega govorec je slehernik.

(3) Ti morebit mejniſh, de ſdei tuoji grehi neſso tok' gardy, neſso tok' grosnu teſhki, inu oſtudni, koker ſo bili nekedei? Koker ſo bili nekedajni drugi grehi grosni, inu teſhki, toju ſo tuoji ſedajni. Aku tedej je Bog sa vol' ene preusetne miſli pogubil te lube, lepe Angele, kuliku vezh bo tebe ſhtraffal sa vol tulkain tuojih nazhiſtoſti, preklinvanja, golufanja &c. **Ja**, ti ſe troſhtaſh, inu praviſh: Bog je dobrutliv, inu miloſtiv. Reiſs je, prov praviſh, al sraven moreſh vedit, de je dobrutliv, inu miloſtiv pruti uſsem, inu ne ſamu pruti tebi**,** tar vuner je gune savergel u'ta vezhni ogen, kateriga ſe moreſh ti tudi bati. Slaſti, zhe premiſliſh, de ſi ti sa vol' tuoje ſlabotne nature raunu, koker ena perſtena poſsoda**)**, lohku tedej ſe tegne pergoditi, de boſh tok' hitru, koker oni, al pak ſhe hitreſhi pogublen. (Basar 1734: 17–18.)

Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da ga bog lahko kaznuje zaradi njegovih grehov, četudi je milostljiv. Tako je naredil tudi z angeli, ki jih je kaznoval zaradi prevzetne misli o uporu proti njemu. Vsebina je potrjena kot resnična in potem parafrazirana ter rahlo stopnjevana. Torej je bog res milostljiv, in to do vseh, ne izključno do naslovnika. Toda kljub temu je uporne angele vrgel v večni ogenj, ki se ga mora bati tudi naslovnik, predvsem če se zave svoje ranljivosti.

(4) /P/ovsodig mi naſhe proſhnye lehko k-nyemu poſhlemo, povsodig on naſho sdihovanye ſliſhi. /…/ **ja** to je ena resniza, kero nas, zhi glih vere ne bi meli, she ta pamet ſama vizhi, dabi mi, kak ta Apostl pravi, is ſtvorenya tega ſtvarnika pousodig ſposnati mogli. (Volkmer 1778: 2.)

Kontekst: Resničnost izjave, da je bog povsod, in da naj se ga povsod moli in spoznava, je potrjena z modalno-povezovalnim členkom *ja* in z metabesedilnim stavkom tipa *to je resnica*. Sledi parafraza prej

povedanega, dopolnjena z informacijo, da bi bilo treba boga tudi nevernikom spoznavati povsod. Dana informacija je potrjena še s sklicevanjem na apostole kot avtoriteto.

Tvorec lahko s kombinacijo potrditve resničnosti in parafraze povedanega poudari tudi ogorčenje nad napačnim ravnanjem, od katerega želi odvrniti naslovnika.

(5) /K/ak mozhno ſe tiſti Kriſtiani v-ſuaji pameti vkanio, keri menio, da nym Bog nekar ſa ſlo ne vsame, zhi ſe v-nyegovih hiſhah nedostoino ſaderſhio. **Ja** to oni menio, no sato ſe na boijo tam prevsetuvati/./ (Volkmer 1778: 1.)
Kontekst: Tvorec je ogorčen nad nekaterimi kristjani, ki razen tega, da se prevzetno obnašajo v cerkvah, menijo, da bog njihovega obnašanja absolutno ne vzame kot slabega.

V Kremplovi zgodovini tvorec z njim potrdi resničnost dejstva in jo v nadaljevanju pojasni z natančnejšimi podatki.

(6) Še dugo potli,[240] **ja** doklam so Panonci ino Noričani v'svoji sloboščini bili, je pri njih ne bilo plačane vojske/./ (Krempl 1845: 15.)
Kontekst: Pove, da plačane vojske na ozemlju, ki je v trenutku govorjenja dežela Štajerska, ni bilo dolgo, dokler sta bila Norik in Panonija neodvisna (tj. od časa po kameni dobi in dokler ju niso zavzeli Rimljani).

Stopnjevanje

Tovrstni *ja* potrjuje prej povedano in uvaja stopnjevanje le-tega. Ta raba *ja* je pogosta predvsem v nabožnih besedilih. V njih je namreč razen že omenjene potrditve resničnosti povedanega naslovniku pomembno predstaviti tudi manj pričakovana, nenavadna dejstva in tako pridobiti njegovo pozornost in poskrbeti, da si povedano res zapomni.

(7) En k/u/pez[241] gre na morje, svoje blago, **ja** ſvoj shivot u'nevarnoſt poſtavi. sakai? sa vol'dobizhka. /.../ Sa en majhin dobizhik ſe hodi, inu tezhe po dougi poti: sa nebeſhku veſelie ſe kumei ena ſtopyna ſtury. (Basar 1734: 9.)
Kontekst: Tvorec predoči naslovniku, da se trgovec poda na morje zaradi materialnega dobička, za kar je pripravljen tvegati svoje imetje in celo življenje, torej vložiti res veliko truda (hoditi in teči po dolgi poti). V nasprotju s tem pa za dosego nebeškega veselja naredi zelo malo (stori komaj kakšno stopinjo).

V spodnjem primeru je razen stopnjevalnega impliciran še pojasnjevalni element.[242]

[240] Mišljen je čas po kameni dobi do časa, ko so Rimljani zasedli Norik (40 n. št.) in Panonijo (107 n. št.).

[241] V besedilu je zapisano *kepec*, kar je najverjetneje napaka in je mišljeno *kupec*, časovno zaznamovano poimenovanje za trgovca (prim. Pleteršnik 2014, SSKJ (2)).

(8) Meni je prov zlo žov de Vam upanje Vaše spolniti ne morem. **Ja** ke bi bil od konca to vedil, kar zdej vem, to skusil, kar zdej skusim, toko bi jest gvišno na bil vidil Duneja; al zdej je prepozno. (Kidrič 1936: 273.)
Kontekst: Prešeren se staršem opravičuje, ker ne more izpolniti njihovih pričakovanj (tj. postati duhovnik). Nato svoje obžalovanje potrdi in doda, da je prepričan, da sploh ne bi šel na Dunaj, če bi vnaprej vedel, kaj ga čaka tam.

Pri Skalarju je stopnjevalni *ja* rabljen v kombinaciji s *tudi*, ki v sporočilo bolj kot stopnjevalni prinese dodajalno-poudarni element. *Ja* stoji neposredno pred *tudi*.

(9) /O/n je leta pred katerim trepezheio inu se boio zillu te mozhi tih nebes, **ia tudi** leta vkateriga mozhi stoy nash shiuot inu dushiza, katere on more vpeklenski ogen vrezhi. (Skalar 1633: 007r.)
Kontekst: Za Kristusa je povedano, da je on tisti, pred katerim trepečejo nebeške moči. To je potem potrjeno, potrditvi je dodana pomembna informacija, da je Kristus celo tisti, ki odloča o življenju in smrti in o tem, koga mora vreči v pekel.

V Schönlebnovem primeru *ja* ni povezan s *tudi*. Prvi se namreč navezuje na celotno poved, medtem ko se drugi samo na povedkovo določilo (*več, kakor en prerok*).

(10) Kaj ſte vy vunkaj hodili gledat? /…/ Eniga Preroka! **Ja** jeſt vam povem, kateri je tudi vezh, kakor en Prerok. (Schönleben 1672: 6.)
Kontekst: Jezus je prepričan, da so njegovi učenci v puščavo hodili gledat preroka in jim slednje potrdi ter doda, da pozna nekoga, ki je celo več kot prerok (boga svojega očeta).

Pri Volkmerju in Kremplu se *ja* pojavi v kombinaciji s poudarnim členkom *celo*, ki izostri stopnjevalni element, medtem ko *ja* poudarja pritrdilnost.

(11) /T/i Aidi ſo tak tihi v-ſuajih templnih, da ne vupajo eno besedo ſpreguzhati, oni trepezhejo od ſtraha pred ſvoimi bogovy, teri ſo is ſlata ſrebra kamna, **ja zelo** is leſa nareti. (Volkmer 1778: 4.)
Kontekst: Tvorec potrdi naslovniku, da so bogovi, ki jih častijo oz. pred njimi trepečejo, res narejeni iz nenavadnih materialov – iz zlata, srebra, kamna, in še več, iz lesa, za katerega je iz zunajbesedilne dejanskosti jasno, da je najbolj uničljiv material. Torej mu želi povedati, da so poganski bogovi zelo uničljivi.

(12) Vindički, ker obseže vse Slovence ali Slavjane, ter Litvane. Toti rod je skoro po pol zdajnih nemških deželah, zosebno po severnih, po vseh Zatatranskih, po vsoj zdajnoj Vogerskoj, noter do adriatskega morja, ter po zdajnoj europejskoj Turskoj, **ja celo** po mali Aziji razširjen bil. (Krempl 1845: 7.)

[242] Primer sodi v predhodno skupino, a ga nisem prestavila v izogib napakam pri številčenju in napotovanju na zglede.

Kontekst: Primer govori o razširjenosti vindišarskega (tj. balto-slovanskega) kot enega izmed indoevropskih ljudstev. In sicer se razširjenost navedenega ljudstva približuje polovici nemških dežel, predvsem severnih. Nadalje so bili razširjeni za Tatrami in po vsem ozemlju, ki je v trenutku govorjenja Ogrska, do Jadranskega morja ter po evropski Turčiji. Zadnje je za naslovnika predvidoma najbolj presenetljiva informacija, zato jo tvorec še enkrat potrdi in pojasni, da razširjenost po Turčiji pomeni razširjenost po Mali Aziji.

Pritrdilni odgovor na odločevalno vprašanje

Pojavi se v zapisih dialogov in nastopa kot pritrdilni odgovor na odločevalno vprašanje. Torej izraža potrditev resničnosti ali strinjanje s prej povedanim.Največkrat stoji na začetku replike.

(13) Shternf. On je vshę eni drugi oblublen – – / Miz. To morejo meni ſkasat – / Shternf. (en perſtan is perſta slęzhe) Poglęj ta perſtan, inu poglej tvojga – al nyſta oba glih. Vidiſh! tęga, kè ti imaſh , ſim jeſt njemu dala, inu tęga je Tulpenheim, (to je njegovu pravu imę) meni dal – To je moje imę , inu to je njegovu. / Miz. Tok ony ſo tjiſta Goſpa – Shternf. **Ja**, jeſt ſim, vidiſh Srota, inu ta tvoj sapeliviz je moj oblubleni Shęnèn:[243]
(Linhart 1790: 9.)
Kontekst: Ko Sternfeldovka pove Micki, da je Tulpenheim že obljubljen drugi in ji pokaže prstan, jo Micka povpraša, ali je ona sama tista gospa, na kar ji Šternfeldovka pritrdi. Pritrditvi s členkom *ja* sledi ponovitev bistvenih informacij. Torej, da je omenjena gospa res Sternfeldovka, in da je Tulpenheim njen obljubljeni ženin.

(14) O. Al pa nejſi vidila, kako naſlamurjeno ino bolehno ſę je ta tako lepo napravlena Goſpa v'ſvoji slati kozhiji dershala, ravno tako, kakor de bi bila sa pokoro (ſhtrafingo, kaſhtigo) noter saperta bla? / K. **Ja**, to je reſ, ravno taka je bila vidit, kakor naſha Miza, tazhaſ ko je merslizhna bila. (Primic 1813: 18.)
Kontekst: Hči se strinja z očetom, da je omenjena gospa kljub lepi kočiji, hitrim konjem in lakajem izgledala zelo slabo, kar pritrdi s členkom *ja* in stavkom *to je res*. Pritrditvi doda primerjavo omenjene (mimoidoče neznane) gospe in Mice (najbrž sorodnice), ki je podobno izgledala, ko jo je tresla mrzlica.

Pri Linhartu lahko stoji tudi na koncu replike. Pred njim pa stoji ponovljena informacija, po kateri sprašuje predhodno vprašanje. Razen potrditve izraža nasprotovanje dvomu o uresničitvi dejanja.

(15) Shternf. Vsęl te bo, praviſh? – / Miz. Bo me **ja**/./ (Linhart 1790: 8)
Kontekst: Sternfeldovka sprašuje Micko, ali jo bo Tulpenheim res vzel za ženo in obenem izrazi dvom o uresničitvi pravkar omenjena dogodka. Micka nasprotuje njenemu dvomu in pritrdi, da povedano drži.

[243] Raba dvopičja je načrtna, saj se tako pojavi v originalu.

V enem izmed Primčevih primerov je sestavni del odgovora na dopolnjevalno vprašanje. Z njim tvorec potrdi njegovo resničnost in s tem na naslovnika deluje vzgojno.

(16) Veſel je Joshik s'njim na vert tekel; ino Matevshik? – **ja** ta je mogel shaloſten ſam oſtati, ker ga ni nobeden povabil. (Primic 1813: 11–12.)
Kontekst: Matevžek je zaradi svoje sebičnosti (ker ni želel niti nahraniti lačnega dečka) na koncu ostal sam, medtem ko se je Jožek igral z novim prijateljem na vrtu.

Tovrstni *ja* je lahko rabljen tudi v kombinaciji z medmetom *o*. V *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 50) je zveza *oja* zapisana kot sklop. Označena je kot povezovalni členek, ki izraža podkrepljeno pritrjevanje. Tudi v danem primeru je ta funkcija ustrezna za *ja*, medtem ko medmetni element izraža vzklik in s tem dodatno okrepi strinjanje.

(17) O. Al ſe ſhe ſpomniſh na tiſto lepo gisdavo (ofertno) ino koſhato Goſpo, ka ſe je vzheraj v'eni lepi bogati kozhiji prot Shentvidu (ſvetimu Vidu) pelala? K. **O ja!** To je bla pazh lepa kozhija, ino tako lepi bersditi konji ſpredej. (Primic 1813: 18.)
Kontekst: Pritrjevanje je podkrepljeno z elementom navdušenja. Hči očetu pritrdi, da je videla gospo, ki se je peljala v kočiji in doda, da sta se ji kočija in konj zdela res lepa.

Modalni členek

Stoji na neprvem (običajno drugem ali tretjem) mestu v stavku. Z njim tvorec izraža samoumevnost oz. prepričanost v resničnost povedanega.

V spodnjem primeru stoji za osebkom.

(18) /U/ganka **ja** drugega nezh ni, koker ena ſavytu povędana beseda/./ (Pohlin 1788: 4.)
Kontekst: Tvorcu se zdi logično, da uganka ne pomeni nič drugega kot drugače povedana beseda.

V naslednjem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom.

(19) Slovenci so **ja** zred Trakmi, Celtmi, Nemci ino Litvani jednako stari ino jednako velki europejski narod, ker je svoje starodavne naselbine imel na sredi Europe v'zdajni Vogerski, v podunajskih zemlah, v zdajni Ilirii, Krajnski, Koroški, Štajerski. Da je pa naša Štajerska v'Panonio ino Norikum (Noriko) spadala, tak se pita, kod je segnola Panonia, kod Norika. (Krempl 1845: 8.)
Kontekst: Tvorcu je samoumevno, da so Slovani (ki jih imenuje Slovenci) enako stari kot Tračani, Kelti, Nemci in Litavci, kar utemeljuje z razprostrtostjo naselbin v osrednji Evropi: po Madžarskem, v Podonavju, na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem. V naslednji povedi pa poudari in uvede naslednjo temo, in sicer

razširjenost Norika in Panonije, saj se mu zdi to pomembno razložiti, glede na to, da je Štajerska sodila v Panonijo in Norik.

Pri Šerfu se pojavi preglašena varianta *je*. V podanem primeru stoji za osebkom.

(20) Vi **je** vete milost Gospoda naſega Jezuſa Kriſtuſa, kajti da je za vaſo volo sirmak postal, kda je bogat bil, da bi vi skoz ŋegovo sirmaſtvo bogati postali. (Šerf 1835: 3.)
Kontekst: Tvorec je prepričan, da naslovnik pozna Jezusa Kristusa. Ta je namreč postal revež (tj. je živel preprosto in na koncu še umrl na križu), ko je bil bogat (je imel božansko naravo). To je naredil zato, da bi bili grešni ljudje (ki so v osnovi reveži) potem z njegovo pomočjo bogati (bi dosegli nebesa po smrti).

V enem izmed Linhartovih primerov modalni členek *ja* krepi poziv z grožnjo. Stoji med glavnim in odvisnim stavkom, s stališča členitve po aktualnosti med temo in remo povedi. Takšna stava okrepi pomen vsebine reme, ki jo mora naslovnik upoštevati, da se ne bo uresničila posledica, navedena v nadaljevanju.

(21) Jak. Anshe, boſh enkrat molzhal? / Ansh. No, tok pak nebom nizh vezh rekal – (na ſtrani) – ta ſhęntana Goſpoda mi ne grę is glave. / Jak. Jeſt ti ſvetijem, **ja**, de boſh molzhal – ſizer ti per moji duſhi deklęta ne dam/./ (Linhart 1790: 22.)
Kontekst: Jaka poudari, kaj svetuje Anžetu. In sicer, da bo molčal pred gospodo. V nasprotnem primeru mu ne bo dal svoje Micke za ženo.

Sklep: Kot **modalno-povezovalni členek** stoji med povezanima deloma in izraža pritrditev s pojasnilom in stopnjevanjem, kar je pogosto predvsem v nabožnih besedilih. V zapisih dialogov pa se pojavi kot pritrdilni odgovor na postavljeno odločevalno vprašanje. Kot **modalni členek** stoji na neprvem (navadno drugem ali tretjem) mestu v stavku in izraža samoumevnost oz. prepričanost v resničnost povedanega, v enem izmed Linhartovih primerov pa krepi poziv z grožnjo.

3.3.19 Jeli
Dajn.: jeli.[244]

Gre za skladenjskonaklonski vprašalni členek ʻali’. Tvorjen je iz izvorno indoevropske členice **e*, ki ji je dodan protetični *j-* in iz členice *-li* (Bajec 1954: 197, Bezlaj 1976: 124). V rabi je bil že v 16. stoletju. Za navedeno časovno obdobje sta evidentirani tudi varianti

[244] Pojavi se tudi pri Volkmerju, vendar kot veznik.

jedali, ki je kasneje nisem zasledila, ter *neli*, ki jo Pleteršnik evidentira še v Goriških Brdih in pri Janežiču.

Murko (1832: 117, 1843: 147) vprašalnico *ali* določi kot kranjsko*, jeli* pa kot štajersko. Ravno tako opozori, da *jeli* oz. *ali* začenja vprašanja (prav tam), torej na stavo omenjenih členkov na prvem mestu. Danes je tovrstni *jeli* časovno zaznamovan (prim. Agrež 2014c, 2015b). Drugi pomen, v katerem se lahko pojavi *jeli*, je 'kajne', ki je danes tudi zastarel. Pleteršnik ga navaja za Ravnikarja, evidentiran je tudi v prekmurskem knjižnem jeziku. V obravnavanem gradivu pa ga nisem zasledila.

Enako kot že obravnavani *ali*, *jeli* uvaja odločevalno vprašanje in torej stoji pred celotno povedjo.

V spodnjem vprašanju je vidno neskladje med pomenom in smislom, saj ne gre za odločevalno vprašanje, s katerim tvorec od naslovnika pričakuje pritrdilni ali nikalni odgovor, ampak navedeno vprašanje uvaja novo temo.

Dostakrat bote dugo kaj xeleli; ino kak hitro de prišlo, de se vam xe pa odvzelo. **Jeli** pa je ne tydi z'našim xivlenom ravno tak? Mi pridemo na svet, hodimo neko leto po nemi, ino nato se moremo xe pa napotiti, pride smert, ino mi idemo ta, odkod smo prišli. (Rajh 1998a: 60.)

Kontekst: Izidor najprej pove svoji družini, da bodo večkrat nekaj dolgo želeli, potem to dobili in nato spet izgubili. Z vprašalno povedjo potem napove primerjavo prej povedanega s človeškim življenjem, ki deluje na podoben princip: človek se rodi, hodi po svetu, nato umre in mora ponovno iti tja, od koder je prišel.

3.3.20 Kaj

ŽM, Vod.P., Levst.[245]

Izhaja iz praslovanskega zaimka **ka*, ki mu je dodana poudarjalna členica oz. oziralni zaimek ** jь* (prim. Bajec 1954: 199, Bezlaj 1982: 9, Snoj 2003: 248). V slovenskem knjižnem jeziku je tudi kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti.[246]

Po SSKJ 2 členek *kaj* uvaja vprašanje (***Kaj*** *je res bolan?*) in v retoričnem vprašanju poudarja nasprotno trditev (*Stotak,* ***kaj*** *je to kak denar?*), izraža ukaz, grajo (***Kaj*** *te ni sram, da se potepaš?*) in nejevoljo oz. presenečenje (*Ravno sem hotel na sprehod,* ***kaj*** *ti ne pride obisk*).

[245] V vseh besedilih se pojavi izrazna varianta *kaj*.
[246] Še večkrat se seveda pojavi v zaimenski funkciji, ki je niti v gradivu niti v slovarjih nisem natančneje pregledovala.

Kot prislov v členkovni rabi SSKJ 2 določa še *kaj*, ki izraža začudenje oz. nejevoljo (***Kaj**, ti si še zmeraj tu!*), grožnjo (***Kaj**, še ne bo miru*.), ravnodušnost oz. vdanost (*Pa **kaj**, saj nič ne pomaga.*), pričakovanje pritrditve (*Janez ni slab delavec, **kaj**?*). Kot členek *kaj* v danih pomenskih odtenkih določa tudi *Slovar slovenskih členkov* (Žele 2014a: 33). Sama *kaj*, ki izraža pričakovanje pritrditve določam kot členek ʻkajneʼ, za ostale v tem odstavku omenjene pomenske odtenke pa menim, da so izraženi s samostalniškim vprašalnim zaimkom z ekspresivnim elementom. V vseh primerih je namreč možno formirati dopolnjevalno vprašanje, čeprav njegov smisel res ni spraševanje po manjkajočih podatkih: ***Kaj** vidim, ti si še zmeraj tu*/*še ne bo miru*, ***Pa kaj** lahko naredimo, saj nič ne pomaga*.

Slovar slovenskih členkov (Žele 2014a: 32–33) razen v omenjenih pomenskih odtenkih kot členek navaja tudi *kaj*, ki v retoričnih vprašanjih poudarja nasprotno trditev (***Kaj** se jeziš?* ʻne jezi seʼ), opozarja na razloge oz. okoliščine, zaradi katerih nastopi dejanje (*Kaj da gostov še ni*), izraža pričakovanje oz. namig (*Pokliči me kaj*). Kot členek določam zadnji navedeni *kaj*, saj res ni niti stavčni člen niti nima iste stave in pomena kot katera izmed vprašalnic. Prvi *kaj* je prislovni zaimek ʻzakajʼ, čeprav smisel postavljenega vprašanja ni spraševanje po vzroku, drugi pa je ravno tako vprašalni zaimek, saj ga lahko skladenjsko in pomensko zamenjamo s *kako* oz. *kako to* (*Kako to, da gostov še ni?*) ali pa upoštevamo elipso glagola (*Kaj se je zgodilo, da gostov še ni?*).

V Pleteršnikovem slovarju je vprašalni *kaj* predstavljen le z zgledom v okviru predstavitve zaimka (*Kaj me nič več ne poznaš?*/ *Kennst du mich denn nicht mehr?*). *Kaj*, ki izraža visoko mero, pa je z nemškima ustreznicama *besonders viel* in *recht viel* evidentiran z zgledom iz Cafovega slovarskega gradiva (*Bilo je kaj ljudstva na bregu*) in gradiva za Levstikov rokopisni slovar, kjer je evidentiran za govor Lašč (*Letos je bilo kaj gob*). Z ustreznicama *sehr* in *recht* ter besednozveznim zgledom *kaj malo*/*gar wenig* je evidentiran pri Cigaletu, z zgledom *To je kaj lepo*/*Das ist recht schön* pa spet v Cafovem in Levstikovem slovarskem gradivu.

Skladenjskonaklonski členek

Najpogostejša členkovna funkcija je vprašalni skladenjskonaklonski členek ʻaliʼ. Kot istovrstna *ali* in *jeli* tudi *kaj* uvaja odločevalna ali retorična vprašanja ter stoji na prvem mestu v stavku.

Miz. **Kaj** jim kaj faly? (Linhart 1790: 30.)[247]

Vprašalni *kaj* se pri Linhartu pojavi tudi v frazi tipa *kaj res*. Skladenjsko je ravno tako vprašalna poved, če seveda upoštevamo elipso glagola. Pomensko pa gre za vprašanje čudenja, torej se tvorec čudi glede na prej povedano.

(1) Ansh. /.../Mizka, koku ti ta ſukna dopade ? Miz. Prezh mi jo vèrſi, kmętiſhka je gorſhi; nemorem te vidit takiga: / Ansh. **Kaj rękſ**, Mizka? ne verjamem, ni mogozhe – (Linhart 1790: 22.)
Kontekst: Iz besedila kot celote je znano, da je oče Jaka Anžetu povedal, da si Micka želi ženina, ki bi se obnašal in oblačil kot gospod. Zato se Anže čudi, da Micka ni niti najmanj navdušena nad njegovo gosposko suknjo in mu ukaže, naj jo takoj vrže proč in mu celo doda, da je kmečka boljša.

Smisel spodnjega retoričnega vprašanja je predstavitev dejstva in izražanje užaljenosti.

(2) Kaj ſe mi vedno rugaſh? ... to rezhem po Pivſhko ... **kaj** meniſh de bo kdo drugi mojih ſhtirideſet ſto beſędi naſhel? 40 dni delam, pa ſe komaj eno mervo posna/./ (Kos 1988: 283.)
Kontekst: Vodnikove besede se nanašajo na sestavljanje njegovega nemško-slovenskega slovarja. Iz predhodnih pisem je Vodnik izvedel, da Kopitar želi, da bi bil Vodnik pri svojem slovarskem delu hitrejši (Kos 1988: 483). Vendar mu Vodnik pove, da slednje ne bo mogoče tako, da mu predoči dejstvo o 4000 zbranih besedah. Takšne količine pa ne bo mogel v kratkem času zbrati nihče, saj sam dela že 40 ni, rezultati pa so glede na vloženo delo in čas vidni v zelo majhni meri.

Modalno-povezovalni členek

Z njim tvorec izraža začudenje glede na prej povedano.

(3) Miz. /O/n je toku grob - / Jak. **Kaj!** grob? Kaj tęj je ſturil? – govori Mizka – – de te vunder! grob praviſh/./ (Linhart 1790: 4.)
Kontekst: Ko Micka očetu Jaki pove, da je Anže grob, se oče začudi in jo takoj povpraša, kaj ji je storil, ter jo pozove, naj mu problem razloži dalje.

Poudarni členek

Izraža precejšnjo mero oz. stopnjo izrečenega.

(4) Kerpanu se je to **kaj** dobro zdelo, da je dosegel toliko čast/./ (Levstik 1858: 26.)
Kontekst: Iz predhodnega dela besedila je znano, da je bilo ljudstvo nad Krpanom čisto navdušeno, ko je premagal velikana Brdavsa in celo sam cesar ga je prišel objet. Takšna čast pa je Krpanu precej prijala.

[247] Gl. razlago pri primeru (1) pri *da*.

Sklep: V gradivu se najpogosteje pojavlja kot **skladenjskonaklonski členek**, ki uvaja odločevalna vprašanja. V posameznih primerih se pojavlja tudi kot **modalno-povezovalni členek**, ki izraža začudenje glede na prej povedano, in kot **poudarni členek**, ki izraža precejšnjo mero oz. stopnjo izrečenega.

3.3.21 Kajne

ŽM: kaj ne, Prim.: kaj ne, Levst.: kaj ne, kajne.

Je sklop iz členkov *kaj* in *ne* (Žele 2014a: 33). Pojavi se kot povezovalni vprašalni členek, ki izraža vprašanje po potrditvi domneve oz. ob pričakovanju pritrditve. Najstarejše obdobje, v katerem sem ga zasledila, je druga polovica 18. stoletja.[248] Z izjemo Levstika, kjer je zapisan dvojnično, je v gradivu zapisan narazen. Vendar Pohlin (1781) v svojem slovarju navaja sklopljen zapis, [249] zato zapisovanje skupaj oz. narazen ni nujno časovno pogojeno in bo treba problem še raziskati. Zagajšek (1791: 215) navaja stavčni zvezi *Kaj ne?* in *Morebiti ne?* Druga navedena zveza je še danes ostala stavek. Levčev pravopis (1899: 115) navaja zapis obravnavanega členka narazen, a v enem izmed naključnih zgledov, brez pravila. V kasnejših normativnih priročnikih pa je normiran sklopljen zapis.

(1) Sternf. /.../ Lohko nozh, Ozha – Shupan , – Mizka – lohko nozh – dobru ſe imęjte – kader bo poroka , mi bote puſtili vędit, **kaj ne**? (grędo) Anshe , Jaka, Mizka (jo ſpremijo). Zhe ſe ſmęmo podſtopit – Naj ſrężhnu damu pridejo – Bog jim lonej! Bog jih obvari! (Linhart 1790: 37.)

Kontekst: Sternfeldovka vpraša Anžeta, Jako in Micko, ali jo bodo obvestili, ko bo Anžetova in Mickina poroka, torej ali jo bodo povabili, in pričakuje pritrditev. Ti ji potem kot socialno nižji sloj vljudno pritrdijo s frazo če se smemo podstopit 'če si lahko drznemo'.[250]

To more pazh pravo veſelje biti, eno tako poslazheno kozhijo ino take urne konje, ino tako lepo oblezhene lakaje imeti, ino ſam tako napravlen biti, kakor je ta Goſpa bila, **kaj ne**, Katinka? / To ſe ve de (kaj pa de, bershzhaſ). (Primic 1813: 18.)[251]

(2) /»/ Cesarost! nekdaj ste me bili srečali s kobilico v snegu **kajne**?« Cesar: »Bilo je tako bilo!« (Levstik 1858: 29.)

Kontekst: Krpan želi preveriti, ali se cesar spomni v trenutku govorjenja skoraj davnega dogodka, ko ga je srečal v snegu s kobilico. Cesar mu pritrdi. Iz nadaljevanja je potem jasno, da je bilo preverjanje dejstva uvod v Krpanovo prošnjo, da naj mu cesar za nagrado, ker je premagal Brdavsa, pusti legalno tovoriti angleško sol.

[248] Enako velja za *kajpada* in *seveda*.
[249] Enako velja tudi za *kajpada*, *kakopa*, *seveda* in *zares* (*kajpakde*, *kokupak*, *tsevede*, *saręs*).
[250] *Podstopiti se = drzniti si* (Snoj 2006).
[251] Gl. razlago konteksta pri *bržčas*.

3.3.22 Kajpada
Prim.: kaj pa de.

A. Žele (2014a: 33) ga označi kot sklop iz členka *kajpa* in veznika *da.* Dejansko gre za sklop treh besed: zaimka *kaj* in členka *pa* ter veznika *da*. Je pa res, da prvi dve sestavini lahko tvorita tudi istovrstni členek brez *da*. Z izjemo omenjenega Pohlina do konca 19. stoletja prevladuje zapis narazen, od Pleteršnikovega slovarja dalje pa je normiran le sklopljen zapis.
Nastopa kot modalno-povezovalni členek, ki izraža samoumevno potrditev resničnosti prej povedanega (*kakopa*, *seveda*).

To more pazh pravo veſelje biti, eno tako poslazheno kozhijo ino take urne konje, ino tako lepo oblezhene lakaje imeti, ino ſam tako napravlen biti, kakor je ta Goſpa bila, kaj ne, Katinka? / To ſe ve de (**kaj pa de**, bershzhaſ). (Primic 1813: 18.)[252]

3.3.23 Kaj še
Jur.: kaj še.

Gre za okamenelo stavčno strukturo, ki sem jo prvič zasledila pri Jurčiču, prisotna pa je še danes. Nastopa kot modalno-povezovalni členek, s katerim tvorec izraža močno zavrnitev prej znanega predloga. Res stoji kot samostojna enota, a ni pomensko zaokrožena, saj se izrazito navezuje na sobesedilo oz. kontekst. Ravno tako ne gre za onomatopoetski izraz.

»Kaj ti ne trešči v glavo, hlapče!« zagermi stari. »**Kaj še**; jaz bi ti dajal hčer! Že res, ako psu ponudiš grizo kruha, šavsne te za roko. Kam človek zaide!« (Jurčič 1864: 137.)
Kontekst: Jurec močno zavrne iz predhodnega dela besedila znano idejo, da bi se Domen (kot nezakonski otrok in njegov hlapec) poročil z njegovo hčerjo Anko. Nato sprijaznjeno ugotovi, da drži pregovor, da če psu ponudiš grižljaj kruha, zgrabi za roko – Domna je kot nezakonskega otroka z materjo vred imel pri hiši zastonj, on pa želi zdaj kar njegovo hčer za ženo.

3.3.24 Kakopa
ŽM: koku pak.

V slovenskem knjižnem jeziku je kot edini izmed členkov za izražanje samoumevnosti tipa *kajpada/kakopa/seveda* prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. Zanimivo, da je v SP 2001 in SSKJ časovno zaznamovan oz. označen kot redek, v SSKJ 2 pa ne. Od 16. do 19. stoletja sta evidentirana zapisa sklopljeno (npr. Ahačič idr. 2014, Pohlin 1781) in narazen,

[252] Gl. razlago konteksta pri *bržčas*.

pri čemer glede na stanje v besedilih prevladuje zapis narazen. Od Levčevega pravopisa (1899) dalje je normiran le sklopljen zapis (prim. Agrež 2014c).[253]

V gradivu nastopa kot modalno-povezovalni členek, s katerim je potrjena samoumevna resničnost povedanega.

V podanem primeru je potrditvi resničnosti dodano stopnjevanje z utemeljitvijo.

Jak. /S/ej boſh dobra s'njim, kader pride? kaj ne Mizka? – /Miz. **Koku pak**, prov dobra ! – Jeſt vidim sdej, de on dobru smano miſli, inu de me prov is ſèrza lubi – (Linhart 1790: 20–21.)
Kontekst: Jaka vpraša Micko, ali bo dobra z Anžetom, ko pride, na kar mu Micka pritrdi in doda, da bo zelo dobra. Nato še pojasni, da bo takšna zato, ker v trenutku govorjenja vidi, da jo Anže res ljubi.

3.3.25 Kali

Levst.: ka-li.

Gre za tvorjenko iz členic *ka-* in *-li* (prim. Bajec 1954: 197, Bezlaj 1982: 7). V SSKJ 2 je časovno zaznamovan. Zapisan je lahko skupaj, podana pa je tudi varianta z vezajem. Pomensko lahko izraža vprašanje po potrditvi domneve v pomenu ʻali ne oz. kajne' (*Menda spiš, **kali**?*) oz. ʻali kaj'(*Poldrugo leto je **ali kali**, kar je odšel*). Lahko pa se pojavi tudi kot modalni členek v pomenu ʻnajbrž, menda'(*Resnica bo **kali** ta, da ni več živ*).

Pleteršnik navaja le nemško prevodno ustreznico *oder was* oz. *oder nicht* ʻali kaj' in nekaj zgledov (brez podatkov, od kod so): *Ali kaj gori, **ka-li**? /Brennt es?*, *Ali bi mu rekla, **ka-li**?/ Soll ich es ihm sagen oder nicht?*

V edinem primeru iz obravnavanega gradiva je rabljen kot povezovalni členek v pomenu ʻkajne'.

Menite, da je Kerpana to[254] kaj mudilo **ka-li**? Bilo mu je, kakor komu druzemu stol prestaviti. (Levstik 1858: 2.)
Kontekst: Pripovedovalec kot tvorec bralcu kot naslovniku predoči, da Krpanu prestaviti kobilico ni bilo nič zamudno, ampak tako kratko in enostavno, kot bi prestavil stol.

[253] Glede zapisovanja sklopljeno oz. narazen velja tudi za *seveda* in *kajpada* (Agrež 2014c). Razlago pomena gl. pri *kajpada*.
[254] Nanaša se na prestavljanje kobilice.

3.3.26 Komaj

CM: kcumai, gumei, Bas.: kumej, ŽM: komej, LN: komaj, Vod.P. : komaj; Prim: komej, Cig.: komej, Levst.: komaj.

Možno je, da izvira iz praslovanskega **tъkoma-j* ʻravno, pravʼ, lahko pa je tudi prevzet iz starovisokonemškega *chumo* oz. *kumo* ʻmukoma, s težavoʼ (Bezlaj 1982: 60). Snoj (2003: 295) navaja slovanski izraz **koma(jь),* ki je prvotno pomenil ʻmukoma, s pritiskomʼ. V tem primeru je beseda izvorno deležje glagola **komati*, ki je ohranjen v hrvaščini (prav tam, Bezlaj 1982: 60).

V slovenskem knjižnem jeziku je členek *komaj* prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. Vedno nastopa kot poudarni členek. Poudarja majhno mero oz. stopnjo in težavno uresničitev dejanja. Običajno se navezuje na posamezen stavčni člen (pogosto prislovno določilo mere) in stoji neposredno pred njim.

(1) /B/ug je moia prizha de do sdai nisem mogla priti, de scusele smo iemele dosti oprauet, pak se Bug da kenem pridemim bode usse pouedela Sdaj pak smo **kcumai** eno mallo oprauele nase rezhi/./ (Merkù 1980: 20.)
Kontekst: Hči se materi opravičuje, ker je ni obiskala, saj so z družino s težavo opravili še svoje stvari. Seveda pa ji tudi obljubi, da jo bo.

40 dni delam, pa ſe **komaj** eno mervo posna/./ (Kos 1988: 283.)[255]

(2) Na to pravi minister Gregor: »Ne veš, da je prepovedano? To je nevaren človek; državi dela škodo. Primite ga, zaprimo ga!« Kerpan odgovori: » Kdo me bo? Morda vi dolgopetec, ki ste suhi kakor ražen; ki je vas in vašega magistrovanja z vami **komaj** za polno pest? (Levstik 1858: 29.)
Kontekst: Ko minister Gregor ukaže, da bi Krpana zaprli, se ga ta ne prestraši, ampak se le norčuje iz njega tako, da ga vpraša, če ga bo on, ki je zelo šibek in skupaj s svojim t. i. magistrovanjem s težavo doseže velikost polne pesti.

V Basarjevem primeru se navezuje na osebek trpnika, ki je pomensko predmet dejanja.

/S/a nebeſhku veſelie ſe **kumei** ena ſtopyna ſtury. (Basar 1734: 9.)[256]

V Primčevem primeru se navezuje na povedek in pomeni ʻs težavoʼ.

[255] Gl. razlago konteksta pri primeru (2) pri *kaj*.
[256] Gl. razlago pri primeru (7) pri *ja*.

(3) Ko bi mi dva tam sraven bila, bi jo[257] **komej** sagledala. (Primic 1813: 16.)
Kontekst: Hčerki Katinki se od daleč zdi megla zelo velika in gosta. Oče pa ji pove, da bi jo od blizu le s težavo videla.

V naslednjem primeru se *komaj* približuje pomenu ʻšele'. Navezuje se na levi prilastek, ki določa jedro povedkovega določila. Vmes stoji še pomožni glagol *biti*. Stava je s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovana. Danes bi namreč pričakovali stavo neposredno pred skopusom, ravno tako pa stavo zadnjega elementa na začetku namesto na koncu (*stara sta komaj dve leti*).

(4) Kam ſe bom sdej djala ſama s'fantizhama, **komej** ſta po dve leti ſtara? (Cigler 1836: 9.)
Kontekst: Mati je zaskrbljena, kako bo, odkar je oče šel v vojsko (kar je znano iz predhodnega dela besedila), preživela sama z dvojčkoma, ki sta stara dve leti, kar je zelo malo.

Ko se navezuje na glagol *čakati* in njegov predmet, poudarja težko pričakovanje uresničitve določenega dogodka.

(5) /O/n[258] ſtoi s'nemu dobro snanimi oroshniki, katęri **komaj** zhakajo ſovrashnika mahniti, inu podpęra naſhe upanje. (Vodnik 1800: 1–2.)
Kontekst: Primer se nanaša na spopade s Francozi z Napoleonom na čelu. V časniku poročajo, da nadvojvoda Karel (v besedilu imenovan princ Karl) s svojo vojsko težko čaka, da bo napadel sovražnika (Francoze), kar predstavlja upanje za prebivalce avstrijskih, torej tudi slovenskih dežel.

(6) Ludje **komaj** zhakajo na Grammatiko. (Kos 1988: 280.)
Kontekst: Vodnik v svojem pismu Kopitarju poroča, da ljudje težko pričakujejo izid slovnice. Iz zunajbesedilne dejanskosti je jasno, da gre za Kopitarjevo slovnico, za katere tisk je bil po Kopitarjevem odhodu na Dunaj zadolžen Vodnik (Kos 1988: 469).

3.3.27 Kratkomalo
Jur.: ne kratko ni malo.

Današnji *kratkomalo* je sklopljen iz prislovov *kratko* in *malo* (Žele 2015: 37), Jurčičev pa vsebuje še členek *ne* oz. *ni*.

Nastopa kot modalno-povezovalni členek, ki izraža močno zavrnitev določene možnosti.

[257] Nanaša se na meglo.
[258] Mišljen je nadvojvoda Karel, češki vojvoda in avstrijski nadvojvoda, brat svetorimskega cesarja Franca II.

/»/Kako bi se oklic glasil z lece, ko bi oznanjevali: Domen, nezakonski sin očeta Nevemokterega, jemlje poštenega moža pošteno hčer. – **Ne kratko ni malo** ne; to je neumno!« »Tedaj jaz nisem pošten ko vi in vaša hči?« (Jurčič 1864: 137.)

Kontekst: Jurec ne želi niti pomisliti, da bi se Domen kot nezakonski otrok poročil z njegovo hčerjo.

3.3.28 Le, li

Skal.: le, EL: li, P17: le, CM: le, Kast.: li, Bas.: ly, Volk.: le, Poh.: le, Vod.Pr.: lę, Vod.K.: lę, Vod.P.: li, Vod.B.: le, Prim.: le, Cig.: le, Met.Š.: le, Dajn.: le, Šerf: le, Preš.: le, Slom.P.: le, Slom.B.: le, KRN: le, Kremp.: le,

Mal.: le, Jur.: le, Levst.: le.

V praslovanščini so obstajale členice **le*, **li* in **lě*. Njihov etimološki izvor na indoevropski ravni ni povsem pojasnjen (prim. Agrež 2011a: 88). Zato je težko pojasniti njihov pomenski sovpad, viden tudi v slovenščini. Členka *le* in *li* sta v slovenskem knjižnem jeziku prisotna od 16. stoletja do sodobnosti. Vlogo izvzemalnega in vprašalnega členka in tudi členice v različnih narečjih ter v knjižnem jeziku starejših obdobij opravljata oba navedena členka (prim. Bajec 1954: 197). V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku pa prvo navedeno funkcijo opravlja *le*, *li* pa je v SSKJ (2) naveden le kot časovno zaznamovani členek, ki krepi ali uvaja vprašanje.[259] Na stavo vprašalnega členka *le* oz. *li* za prvo besedo v stavku je opozorjeno v starejših slovenskih slovnicah (npr. Pohlin 1768: 99, Gutsman 1777: 122–124, 1829: 89–91, Zagajšek 1791: 215, Vodnik 1811: 134–135, Janežič 1854: 111–112, 1857: 112), pri Vodniku (1811: 134–135) pa razen tega še na stavo izvzemalnega *le* na prvem mestu, torej pred skopusom (prim. Sever Torkar 2013: 14–15, 20).

Le

Vedno je povezan z izražanjem izvzema. Od 16. stoletja do sodobnosti se večinoma pojavlja kot členek. Edino v primerih, kjer stoji med povezanima deloma besedila je v SSKJ 2 in SP 2001 določen kot členek, ki izraža omejevanje prej povedanega, npr. *Tudi v naši tovarni imamo iznajditelje,* ***le*** *da premalo*, in kot veznik v pomenu ‘vendar’, npr. *Govori lepo,* ***le*** *malo pretiho*. V *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 38) je v takšnih primerih določen kot členek. Smiselne razlage za vezniško določitev v enih in členkovno v drugih primerih mi na podlagi podanih zgledov ni uspelo najti. V vseh primerih sta namreč izražena tako omejitev kot nasprotje. Zaradi stave med povezanima deloma se mi zdi bolj

[259] V metajeziku bo torej za izvzemalni členek rabljen *le*, za vprašalni pa *li*.

logična vezniška določitev. Torej je tovrstni *le* v disertaciji določen kot protivni priredni veznik, ki uvaja edini element v nasprotju s predhodnimi.

Členek *le* je v vseh spodaj navedenih funkcijah povezan z izražanjem izvzema, ki so mu lahko dodani še drugi pomenski odtenki.

Poudarni členek

Izvzem

Tovrstni *le* izvzema določen element iz množice in ga s tem poudarja kot za besedilo najpomembnejšega od vseh možnih elementov. Navezuje se na posamezen stavčni člen in stoji neposredno pred njim.

V spodnjem primeru se navezuje na osebek.

(1) Nah potem ſe je ta greh po vsem ſveiti kak eno morie rasleio, da je ta duh boshy ne mogo vezh med ludmi prebivati, je blo potrebno, da je toti duh Bogi eno hiſho poſvetio, gde bi ſe nyegovo ime zhestilo: ravno to je blo kakaj vurshah da je ta ſtara ſapoved prepovedala Bogi gde [???][260] offrati, **le** gviſhne meſta ſo ſa offrange ble odlozhene. (Volkmer 1778: 3.)

Kontekst: Ravno razširitev grehov, katere posledica je bilo prenehanje možnosti prebivanja božjega duha kjerkoli in potreba po svetiščih, je bil razlog za prepoved opravljanje daritve bogu kjerkoli. Zdaj se je ne sme opravljati nikjer, razen na za to določenih mestih, tj. na mestih, kjer je bog gotovo prisoten.

V naslednjem primeru se navezuje na prislovno določilo časa.

(2) /S/hrebęta ſe **lę** v'hladi na paſho ſpuſte, kadar je ſonze viſsoku, ſe kojni inu krave v'hleve vshenejo. (Vodnik 1795: 5.)

Kontekst: Primer je iz poglavja o kmečkih opravilih v juliju. Žrebe se poleti zunaj ne pase nikoli, razen ko je hladno (tj. zjutraj in zvečer). Podnevi (ko je sonce visoko) pa morajo biti konji in krave v hlevu.

V Dajnkovem primeru se navezuje na pridevnik *nemške,* ki je sestavni del priredno zloženega povedkovega določila (*le nemške ino še dostakrat vu previsokemi jeziki, ali ne vu primerjeni razumetni slovenšini spisane*).

[260] Zglede iz Volkmerjevih pridig sem pretipkovala iz rokopisa. S tremi vprašaji sem označila težje berljiva mesta.

/N/eke njih so prevelike ino za dexelaka predrage, polek tega blizo vse **le** nemſke, ino ſe dostakrat vu previsokemi jeziki, ali ne vu primerjeni razumetni slovenſini spisane. (Rajh 1998a: 89.)[261]

V Primčevem primeru se navezuje na prislovno določilo kraja.

(3) Kadar ſta na meſto priſhla, niſta nizh drugiga vidila, kakor en tenek dim (ſlap), kateri ſe je **le** od delezh tako goſt vidil. (Primic 1813: 17.)
Kontekst: Dim oz. variantno slap, ki sta ga opazovala oče in hči, se ni videl gost od nikoder drugod, razen od daleč.

V spodnjem primeru se navezuje na predmet v rodilniku.

(4) Franze! Vſhezh mi je, de ſi tako priden; vidim, de ſi pomagaſh. Narbolj vſhezh **pa** mi je, ki vidim, de nikoli s'hudobnimi tovarſhi ne potegneſh, ſe **le** ſvojiga dela dershiſh, rad moliſh in v'zerkev hodiſh/./ (Cigler 1836: 2.)
Kontekst: Gospodar suknarije pove Francu Svetinu, da so mu pri njem všeč številne lastnosti. Najprej delavnost in pripravljenost pomagati. Nato, kar je pomembnejše: ne druži se z moralno pokvarjenimi in ne dela drugega kot svojega dela ter moli in hodi v cerkev.

V Slomškovem in Bleiweisovem primeru (5, 7) se navezuje na prislovno določilo ozira, v Vodnikovem (6) pa na premi predmet.

(5) Oblazhite ſe zhedno **le** po ſvojim ſtani. (Slomšek 1842: 7.)
Kontekst: Primer je iz pravil obnašanja v šoli (točka o urejenosti). Tvorec poudarja, da šolarji pri oblačenju ne smejo upoštevati nič drugega kot svoj stan.

(6) Grammatika mi nobena ne preſtaja, imam **li** ſamize, nobenih dvojzov. (Kos 1988: 285.)
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju poroča, da nima nobene slovnice odveč. Torej ima izključno po en izvod (samice) in nobenih duplikatov(dvojcev).

(7) Skoraj bi ne bilo treba opomniti, de ſe zhes to[262] **le** po bolj dolgi ſkuſhnji prav ſoditi more; sakaj tiſta semlja obrodi v ſuſih in mokrih letih v zhaſih vſe drugazh/. /(Bleiweis 1843: 2.)
Kontekst: Rodovitnost zemlje se ne more soditi drugače kot po preizkušnji v daljšem, tj. večletnem, časovnem obdobju. Kajti ista zemlja lahko obrodi čisto drugače v suhih in v mokrih letih.

Navezuje se na samostalniški zaimek *njim*, ki je koreferirajoči izraz za samostalnik *pravični* v predhodnem stavku.

[261] Za razlago konteksta gl. zgled (1) pri *blizu*.
[262] Nanaša se na rodovitnost zemlje.

(8) Jezuſ ųe praviųne s tem spomenuti, da skos ŋega **le** ŋim kak jeųnikom odreſeŋe od nevole tote zemle, z ŋene xalosti no bridkosti pride, ino se samo skoz zadno sodbo v'popunoma svojſino boxjih otrokov, ino v'svojo dugo si xe voſeno domovino, v nebeſko kralestvo, s'telom no z'dyſoj postavijo/./ (Šerf 1935: 2.)
Kontekst: Jezus ne bo odrešil trpljenja nikogar drugega kot pravične. In sicer jih bo popeljal v nebesa. To pa se ne bo zgodilo drugače kot s poslednjo sodbo.

V Levstikovem primeru se navezuje na formalni osebek stavka, ki pomensko ni skladen z nosilcem stanja, ampak z njegovo vsebino in se zato pojavlja na začetku povedi.

(9) Kdo bi bil cesarju bolj ustregel, kakor te besede![263] **Le** nekaj ga je še skerbelo; zato pa tudi reče: »Da si močan, tega si me preveril; ali pomisli ti: on je orožja vajen iz mladih dni; ti pak si prenašal zdaj le bruse in kresivno gobo po Krajnskem; sulice in meča menda še nisi vidil nikoli drugej, kakor na križevem potu v cerkvi. Kako se ga boš pa lotil?« (Levstik 1858: 4.)
Kontekst: Ko je Krpan cesarju povedal, da na svetu gotovo lahko nekdo premaga Brdavsa, je bil ta vesel in je računal prav na Krpana. Edino, kar ga je še skrbelo, je bilo Krpanovo poznavanje orožja in torej vprašanje, kako se bo lotil Brdavsa.

Izvzem z dodanimi pomenskimi odtenki

V sledečih primerih so pri izražanju izvzema izrazitejši še drugi pomenski odtenki: majhnost kot najpogostejši, lahko pa tudi poveličevanje ali natančnost. Ker gre za izražanje osebnega odnosa do povedanega, tovrstni *le* že meji na modalni členek. Toda zaradi izrazitega navezovanja na posamezen stavčni člen in izpostavljanje le-tega, ga je še vedno bolje določiti kot poudarni členek.

Majhnost

Lahko gre za majhno količino ali za omalovaževanje.

Majhna količina

Takšen *le* izraža informacijo o majhnemu številu ali o majhni meri. Njegov skopus navadno vsebuje glavni številnik.

Majhno število

Največkrat se navezuje na levi pridevniški prilastek.

[263] Gre za besede, s katerimi je Krpan povedal cesarju, da je na svetu gotovo junak, ki bo premagal Brdavsa.

(10) /I/s sneperga mi na pusti tlatsanu se som moria Sneperg na tloga hodit Sam shia **le** enega tsloboga prisilla da be ga ktebi poslalla miga nisa dalli/./ (Merkù 1980: 54.)
Kontekst: Mati toži hčeri, da ji graščak z gradu Snežnik (Schneberg) jemlje tlačane, ki jih potem ne more več uporabiti niti minimalno število. Ko je hotela hčeri poslati dobrine, na gradu ni prosila za več kot enega tlačana, a ji ga niso dali.

(11) Čudno je, da **le** malo gospodarjov je, ki po pravi vrednosti cenijo moč pepela na travnikih. (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Tvorec se čudi, da je gospodarjev, ki cenijo moč pepela kot gnojila, malo.

V naslednjih dveh primerih je treba upoštevati elipso jedra, ki je izraženo v predhodnem stavku in zato ni še enkrat ponovljeno.

(12) Veų ko je ɯtevilk; veųꝛ je ɯtꝛvilo. 277 goldinarjev je veų, ko pa 33; glej, 277 ima tri ɯtꝛvilke, 33 pa **le** dve. (Metelko 1830: 6.)
Kontekst: Tvorec želi naslovniku predočiti, da imajo večja števila več številk kot manjša. Dejstvo mu ilustrira s primerom zneskov denarja (277 in 33 goldinarjev). Prvi znesek, ki ima tri številke, je večji od drugega, ki nima nič več (in nič manj) kot dve številki.

(13) Joshik je en velik puſhliz rosh (zvetov), Matevshik pak **le** malo domu perneſel. (Primic 1813: 10.)
Kontekst: Jožek je prinesel domov velik šopek rož, medtem ko jih Matevžek ni prinesel več kot malo.

V naslednjih dveh primerih se navezuje na prislovno določilo – v Vodnikovem na prislovno določilo mere, v Dajnkovem pa na prislovno določilo časa.
(14) Shopan mi je dal 10 f sa te; je dolshen **li** 9 f, 43 kr[264] po tvojim laſtnopiſu, ki ſim ga vidil. (Kos 1988: 283.)
Kontekst: Vodnik poroča Kopitarju, da mu je župan dal zanj 10 goldinarjev. Kolikor je zapisal Kopitar sam, pa mu je dolžan manj, torej ne več kot 9 goldinarjev in 43 krajcarjev.

(15) Kda je zadnių priſel, se je ne mogel duxe, kak **le** dve vyri pri njih pomyditi. (Rajh 1998: 59.)
Kontekst: Ko je stric oz. Izidorjev brat nazadnje prišel obiskat Izidorja in njegovo družino, se pri njih ni zadržal več kot dve uri. Torej se je pri njih zadržal zelo kratek čas.

V naslednjih primerih (16–21) je poudarjena majhna (tudi minimalna) količina oz. pogoj, ki zadošča za spremembo stanja. Tovrstni le se pogosto navezuje na glavni številnik *ena*.

V Basarjevem primeru je številnik *ena* v vlogi levega prilastka in modificiran še z zaimkom *sam*.

[264] F. = goldinar ali forint; kr. = krajcar.

(16) Bog uſsigamogozhni, aku je on lyh vidil, de jih[265] je neishtvenu veliku, inu uſsih **ly** en ſami greh, vener je uſſe bres uſsiga daljniga zhakanja u'eni minuti is viſsokih Nebeſ pahnil u'prepad vezhniga pogublenja. (Basar 1734: 15.)
Kontekst: Četudi je bog videl, da je angelov veliko, in da niso storili več kot en greh, je to zadoščalo, da jih je iz nebes pahnil v prepad večnega pogubljenja oz. v pekel.

V Pohlinovem primeru se navezuje na glavni številnik *ena* v vlogi osebka.

(17) Mi imamo 2. vekshe, inu 2. majnshe seſtre, katire so ali use 4. glih per myru, inu pokoju: ali, zhe se **le** ena pregane, tok ſhe te druge ſa njo teko. /.../ So 4 Kolęsa v'voſu. (Pohlin 1788: 10.)
Kontekst: Uganka govori o štirih sestrah. Ni treba, da se premakne več kot ena izmed njih, pa je dovolj, da se začno premikati ostale. Na koncu je navedena rešitev uganke (kolesa na vozu).

(18) En hlęv, katerimu **le** ena od letęh laſtnoſt manka, ny sdrav, ampak en bolehen hlęv. (Linhart 1792: 21.)
Kontekst: V predhodnem delu odstavka so naštete lastnosti t. i. zdravega hleva: lega na suhem, malo od tal in obrnjenost proti soncu; dovolj prostora, svetlobe in zraka; žlebi, po katerih odtekajo iztrebki in pokritost. Da hlev ni zdrav, zadošča odsotnost ene izmed naštetih lastnosti.

V Prešernovem primeru se navezuje na prislovno določilo vzroka.

(19) Pred bi bil pisal, al ker Vam je Čop odgovoril, sim se bal, de bi Vam ne bilo ustreženo z'mojim listam, in zraven sim tako zanikern pisar, de se mi je ljubezen z 'nekakšino Gospodično v'Gradcu **le** zavolj tega poderla, ker sim ji premalokedaj pisal. (Prešeren 1936: 292.)
Kontekst: Prešeren v pismu Čelakovskemu poroča, da za konec ljubezni z neko gospodično iz Gradca ni bilo treba nič več kot to, da ji je preredko pisal.

V Slomškovem primeru se navezuje na prislovno določilo sredstva ali orodja.

(20) /O/d dalezh goboviga **le** s'ſamoj beſędoj ozhiſti/./ (Slomšek 1835: 10.)
Kontekst: Primer se nanaša na Jezusove čudeže. Da je gobavec ozdravil, je zadoščalo, da Jezus ni naredil drugega kot (oddaleč) izrekel eno besedo.

V Malavašičevem primeru se navezuje na premi predmet.

(21) /Č/e bi mi tudi **le** par besedic pisali, bodo dovolj mojimu sercu/./ (Malavašič 1849: 148.)
Kontekst: Primer je iz pisma, ki ga piše otrok enemu od staršev o bolezni drugega starša. Ob koncu naslovnika spodbudi, naj mu piše pisma kot tolažbo, četudi ne več kot nekaj besed.

[265] Zaimki za 3. osebo množine v podanem primeru se nanašajo na angele.

Majhna mera

V takšnih primerih se *le* vedno navezuje na prislovno določilo mere.

(22) /D/e bodo ſvine dobru dojile, njeh moreſh taku paſti, kakor ſe saklanje pitajo. Siradke njem nizh nedaj, mleka pak **le** po malim, ſizer ti mali drenje dobę. (Vodnik 1795: 2)
Kontekst: Če naslovnik želi, da bi svinje dobro dojile, jih mora pasti kot za zakol. Nadalje jim ne sme dajati sirotke, medtem ko mleka ne več kot v majhnih količinah, da mladiči ne bodo dobili driske.[266]

(23) Dalja od ſrede krishnizhne naravnoſt v ſklep ſramniz je nekih pet pavzov, naprek pa od ſrede ene do druge ſednize je **le** polpetiga pavza. (Vodnik 1818: 17.)
Kontekst: Tvorec natančno opisuje razporeditev kosti pri ženskih rodilih in določa razdalje med njimi. Od srede križnice do sklepa sramnic je približno pet palcev, od sredine ene do sredine druge sednice pa štiri palce in pol, kar je v primerjavi s predhodno razdaljo malo.

(24) Monk. Huſh – huſh – huſh – (gori inu doli hodi.) Jih kaj sębe, Glashek? / Glash. En malu – en malu – Monk. **Le** en malu ? Tok naj dajo plajſh meni; mene slo sębe. (Linhart 1790: 18.)
Kontekst: Ker Glažka ne zebe pretirano, Monkof želi, da posodi svoj plašč njemu.

(25) Perva svesda pravizhniga je sdershanje ali perterganje nevarniga posemeljſkiga veſęlja ino poſvetnih dobrot, de ſe zhaſnih rezhi **le** toliko poſlushimo, kolikor nam pomagajo ſę s'Bogam bolj in bolj ſkleniti. (Slomšek 1835: 11–12.)
Kontekst: Vzdržnost pomeni, da se zemeljskih oz. posvetnih[267] stvari ne poslužimo v večji meri kot toliko, da se nam pomagajo še v večji meri povezati z bogom.

(26) Ko bi imel tako pamet, da bi si bil mogel Oralkovo povest do besede zapomniti, rad bi jo bil častitim bravcem po starčevem jeziku povedal; a ker sem si jo **le** po obsežku[268] v spominu ohranil, hočem jo s svojo besedo priobčiti. (Jurčič 1864: 134.)
Kontekst: Tvorec pove naslovniku, da bi si želel zapomniti povest o Domnu dobesedno, kot mu jo je povedal stari Oralek. Vendar si ni zapomnil drugega kot vsebino. Zato bo pripovedoval s svojimi besedami.

Omalovaževanje

V takšnih primerih tvorec pove, da izvzet element ni prav pomemben oz. je nepomemben.

V Linhartovem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(27) Shlahtni Goſpodje! jeſt ſim **le** en kmét – ampak sa norza ſe ne puſtim dersháti/./ (Linhart 1790: 31.)

[266] *Drenje = driska* (Pleteršnik 2014).
[267] Časni je časovno zaznamovan izraz za posvetni oz. zemeljski, tudi za minljiv (SSKJ (2)).
[268] *Obsežek = vsebina* (Pleteršnik 2014).

Kontekst: Oče Jaka sicer ve, da njegov položaj v družbi v primerjavi z ostalimi (višjimi) ni pomemben oz. spoštovan (ni več kot kmet). Toda kljub temu ne pusti pomembnejši oz. bolj spoštovani gospodi, da bi ga imela za norca.

V Primčevem primeru se nanaša na predmet v orodniku.

(28) Kdor sa njimi [posvetnimi dobrinami] teka, teka le sa enim dimam (ſlapam) kateri njemu nej sa nizh, kakor hitro ga je dotekel. (Primic 1813: 19.)
Kontekst: Tvorec želi naslovniku predočiti nepomembnost posvetnih dobrin. Pehanje za njimi primerja s tekom za dimom ali slapom. Z omenjenim dimom oz. slapom se takoj, ko ga človek doteče, ne zgodi nič drugega, kot da se razblini v nič.

V Slomškovem primeru se navezuje na povedkov prilastek.

(29) /S/kos greh oſlepleni, ga [Judje] niſo hotli viditi sa boshjiga Sina, le sa goliga zhloveka so njega imeli. (Slomšek 1835:5.)
Kontekst: Judje so bili zaslepljeni z grehom in Jezusa niso imeli za več kot za človeka (čeprav je bil božji sin).

V Kremplovem primeru se nanaša na osebek.

(30) Le takši spisatelni mazači od strajnskih,[269] posebno nemškega naroda, keri v'znotrine naših dogodivšin nemorejo ali nečejo pogledati, nespametno rečejo, da je naš slovenski narod en potlanji v'Evropo vdiravec od Mongolov, ino naš jezik tatarski/./ (Krempl 1845: 8.)
Kontekst: Tvorec poudarja, da nihče drug izmed tujih zgodovinopiscev, kot tisti, ki ne morejo oz. nočejo poznati dogodkov na slovenskem ozemlju, nespametno ne pravi, da s(m)o Slovenci Mongoli, in da je naš jezik tatarski.

V Levstikovem primeru se navezuje na povedek.

(31) Saj vem, da le širokoustiš. Kdaj bom jaz papež v Rimu? Takrat, kader boš ti zmogel velikana. (Levstik 1858: 5.)
Kontekst: Cesar je bil jezen na Krpana, ker je posekal cesaričino najljubšo lipo. Zato ga je začel omalovaževati in mu očitati, da ne dela drugega, kot da se širokousti, in mu predočil, da ne bo nikoli premagal velikana.

V Jurčičevem primeru se navezuje na prislovno določilo načina.

[269] *Stranski = tuj* (Pleteršnik 2014). Izraz je tipičen za vzhodnoštajersko področje (prav tam).

(32) Naposled so bili tako bogati, da so se bali tatov, in v gnoj pred svinjskim hlevom denar v mehovih zakopavali. Toda **le** slabo so s tem skrili svoje bogastvo, kajti prasice so kmalo izrile težek meh penezov na dan; ljudjé so vkup leteli in razgnali še veliko več hrup o grozovitem bogastvu gospodovem. Tako se je razvedelo, da je gospod Sova silo dnaren. (Jurčič 1864: 141.)
Kontekst: Denar gospoda Sove je bil skrit v mehovih in zakopan v gnoj pred svinjskim hlevom. Tako ni bil skrit nič bolje kot slabo. Zato so ga kmalu izkopali in se je med ljudmi razvedelo, da je gospod Sova zelo bogat.

Poveličevanje

Tvorec poudari, da je izvzet element zelo pomemben.

V podanem primeru se navezuje na predmet v orodniku.

(33) Vſe ſvoje saupanje ſta **le** v'Boga imela; torej njima je ſhlo vſe po ſrezhi. (Cigler 1836: 3.)
Kontekst: Ker zakonca Svetin nista imela zaupanja v nikogar drugega kot v boga kot najvišjo avtoriteto, jima je šlo dobro.

Natančnost

V Vodnikovem *Babištvu* je izvzem z *le* največkrat povezan z natančnostjo, kar je pričakovano, glede na to, da je za uspešno delo babice treba zelo natančno poznati človeško oz. žensko telo in njegove funkcije.

(34) Podobo te zherte[270] naj ſi babiza tak shivo vtiſne v pamet, kakor de bi jo s'ozhima vidila; ſej **le** po ti shivo miſleni vidbi bo vedila, po kakſhini poti bo o porodu hoditi detetu, in pa po kakſhni poti je babizi ſkos duplo ſęgati v maternizo. (Vodnik 1818: 18)
Kontekst: Tvorec besedila babicam kot naslovnikom pove, naj si dobro zapomnijo podobo medenične osi, ker ne bodo drugače kot na podlagi te podobe videle, kako bo prišel otrok na svet, in kako morajo seči v maternico.

Sestavni del retoričnih vprašanj

V takšnih primerih se *le* navezuje na vprašalni zaimek in stoji za njim, kar je s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovano. Danes je namreč običajnejša stava pred vprašalnim zaimkom (npr. *Le kaj počnete?*). Če postavljeno vprašanje ne bi bilo retorično, namreč tvorca ne bi zanimalo nič drugega kot podatek, po katerem sprašuje. Ta podatek bi zato bil izpostavljen kot najpomembnejša informacija.

[270] Nanaša se na medenično os.

V spodnjem primeru sta možni dve interpretaciji. In sicer se le lahko navezuje na vprašalni zaimek in poudarja retorično vprašanje, katerega smisel je izražanje navdušenja. Lahko pa se navezuje tudi na osebek oz. sredstvo dejanja (samostalnik *lubav* 'ljubezen') in poudarja njegovo edinost.

(35) Kak hitro zagleda oddaleč jastreba, te se dere ino skaꙗe, ino se nasersena pripravi na boj ino ise pomoꙋ. // Kaj **li** lybav xe pri toti nerazumni stvari vse velikega ne zmore! /.../ Kaj se li ne bi mogla lybav za otroke pri lydeh opraviti? (Rajh 1998b: 59.)
Kontekst: Ko kokoš zagleda jastreba, ki želi napasti piščance, začne vpiti in skakati ter se pripravi na boj. Če upoštevamo prvo razlago: Tvorec je navdušen, kako močna je ljubezen kokoši do svojih piščancev, kljub temu, da ne uporablja razuma. Glede na pravkar povedano, meni, da je ljubezen človeških staršev kot razumskih bitij še veliko močnejša. Če upoštevamo drugo razlago: Tvorec je navdušen, da kokoš lahko zaščiti svoje mladiče, čeprav je pri tem ne vodi nič drugega kot nagonska ljubezen do njih. Glede na navedeno dejstvo, meni, da lahko človeški starši, ki razen nagona uporabljajo še razum, za svoje otroke naredijo še veliko več.

V primeru iz *Kmetijskih in rokodelskih novic* med vprašalnim zaimkom in členkom *le* stoji pomožni glagol *biti*.

(36) V hamburškem vertnarskem časniku priporoča neki H. W. Bach rastlinsk balzam, s katerim se debla, veje in perje namažejo, in vsaka rastlina, če je tudi na pol mertva, se oživi po tem mazilu! (Kdo bi **le)** verjel, da je mogoče ljudi tako slepariti, in vendar je tako. (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Tvorec z rabo retoričnega vprašanja poudari, da nihče ne verjame, da z uporabo omenjenega rastlinskega balzama lahko oživi celo skoraj mrtva rastlina. Kljub temu pa trdi, da je moč omenjenega balzama resnična.

Poljubnost dejanj

V podanem primeru se navezuje na modalni glagol *hoteti*.

(37) Mnogi ne ꙗinijo niꙗ za otroke /.../; so ne tak skerbni za svojo deco, jo pystijo bexati, kam ona **le** ꙗe/./ (Rajh 1998: 59.)
Kontekst: Tvorec poudari, da slabi starši ne naredijo nič za otroke. Med drugim jih pustijo, da gredo kamorkoli – edini pogoj je, da to otroci sami hočejo.

Modalni oz. skladenjskonaklonski členek

Želja, ukaz, pogoj, spodbuda

Težko je presoditi, ali se navezuje na cel stavek ali na povedek kot vodilni stavčni člen. Zaradi pomenskih odtenkov je opredeljen kot modalni členek. Tvorec s tovrstnim *le* izraža edino željo, ukaz ali pogoj, večkrat s prisotnim spodbujevalnim elementom. Meja med

danimi pomenskimi odtenki je običajno zelo zabrisana. Stoji lahko na prvem ali neprvem mestu v stavku. *Le*, rabljen v kombinaciji z velelnikom, je določen kot skladenjskonaklonski členek, saj vpliva na skladenjski naklon in strukturo povedi, medtem ko je v ostalih primerih zgolj sestavni del trdilne povedi.

Stava na prvem mestu

(38) /K/je je O Bog tuoja miloſt? perpuſti jim uſaj zhas te pokure, al uſaj, aku jih otzhes ſhtrafat, nikar jih naſtrafei s'vezhnim pogublenjam. Sabſton je, sklenjenu je: **le** k'malu, bres uſsiga zhakanja morejo s'vezhnim pogublenjam ſhtrafani biti/./ (Basar 1784: 13.)
Kontekst: Pridigar prosi boga, če lahko odpusti angelom kot grešnikom. Vendar njegova prošnja ni uslišana. Bog se je namreč že odločil in ne zahteva drugega, kot da jih pogubi v zelo kratkem času, tj. kmalu oz. brez čakanja.

(39) /M/i te ſposnamo sa Gospoda Nebes, no Semle: **le** sapovej no vse bo tebi pokorno/./ (Volkmer 1792a: 2.)
Kontekst: Jezusu, ki ga verniki (v imenu katerih govori pridigar) spoznajo za svojega boga, ni treba narediti drugega kot nekaj zapovedati in ga bodo ubogali.

V Linhartovem primeru se navezuje na prislovno določilo kraja, ki opravlja funkcijo ukaza. Če upoštevamo elipso glagola, lahko primer razumemo tudi kot uvajanje velelne povedi.

(40) **Le** noter Goſpodje, **le** noter – naj ſturę, koker de bi doma bili – (Linhart 1790: 27.)
Kontekst: Oče Jaka Tulpenheimu in Monkofu, ki sta prišla na Mickino svatbo, veli, naj ne naredita drugega, kot da gresta noter.

(41) **Le** se opomnete na to; ja ino mati sva dosta tryda ino noꝙi brez spaŋa mela, doklių ste ne sami le stati ino jesti znali. (Rajh 1998: 56.)
Kontekst: Izidor opominja svoje otroke, naj se ne spomnijo na drugo kot na to, koliko neprespanih noči sta imela on in mati, ko niso znali niti jesti in stati.

(42) **Le** ɯtej, in boɯ najdƨl: 1 in 1 je 2 /[271] 1 „ 2 „ 3 / 1 „ 3 „ 4 / 1 „ 4 „ 5 (Metelko 1830: 8.)
Kontekst: Tvorec pozove naslovnika, naj ne dela drugega kot šteje in bo dojel sistem.

(43) /P/ovej mi, kako je to, de niſi nikoli veſela, kar ſva vkup; nikoli te ne vidim ſe naſmejati, ali sapeti, ampak vedno ſi samiſhljena in shaloſtna, in pa vezhkrat te sdihvati ſliſhim. Kaj ti je vender? **Le** povej mi, vſe rad ſtorim, kar koli sheliſh, de boſh le veſela. (Cigler 1836: 8.)
Kontekst: Franc Svetin je zaskrbljen, ker je njegova žena Neža stalno žalostna. Spodbuja jo, naj ne naredi drugega, kot mu pove, kaj jo teži in doda, da bi naredil karkoli izključno za to, da bi bila vesela.

[271] Poševnice označujejo meje med vrsticami v tabeli.

(44) Veſhani na krizh perletijo, in hozhejo ſrozhe glavo poſtaviti. »Nikarte!« savpije Florjanova Bariza. »Ravno preteklo nedelo ſmo v'ſholi ſliſhali vtoplenih ne na glavo poſtavljati. **Le** v'bajto ga saneſmo, pa varno na klop poloshimo./«/ (Slomšek 1842: 2.)
Kontekst: Ko želijo vaščani vtopljenega dečka postaviti na glavo, jih Florjanova Barica odločno odvrne od dejanja in pojasni, da so prav prejšnjo nedeljo slišali v šoli, da se tega ne dela. Zaenkrat ne smejo narediti nič drugega, kot da ga nesejo v hišo in položijo na klop.

(45) **Le** urno zapri kobilo v konjak, pa se hitro pražnje obleci, pojdeva na Dunaj do cesarja. (Levstik 1858: 3.)
Kontekst: Cesarjev odposlanec veli Krpanu, naj ne naredi drugega, kot da zapre svojo kobilico v hlev in se nato pražnje obleče, ker gresta na Dunaj do cesarja.

(46) Imenovali ste ga, morda se vam je zareklo; toda tudi ko bi ga ne bili povedali, jaz bi ga bil uganil, kdo me je tožil. **Le** pustite; bodeva se že midva pomenila pri priliki! (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Domen pove Jurcu, da je imenoval gospoda Sovo, četudi je možno, da se mu je zareklo. Ravno tako ve, da je gospod Sova izdal njegovo ljubezen do Anke. Edino, kar mora Jurec narediti, mora problem pustiti pri miru. Z gospodom Sovo se bo gotovo, četudi ne ve točno kdaj, pomenil Domen sam.

Stava na neprvem mestu

V spodnjem primeru *le* stoji za prislovnim določilom kraja (*k moji hiši*) in nepremim predmetom (*mi*). *Le* je rabljen v kombinaciji s členkom *nikar*, ki poudarja prepoved dejanja. Torej tvorec poudari edino dejanje, ki ga prepoveduje. Zaradi prepovedi dejanja pa potem ne bo imel opravka z vršilcem, do katerega ima negativen odnos.

(47) Corsentze prauia da gia on soia regina je leia tisti fazonatl gar ga gne lubi na sei dau o to je en shleht tslobek kmaie hisi (?) mi **le nigar** na hodi/./ (Merkù 1980: 86.)
Kontekst: Prvi del primera je težje razumljiv. Korsenc pravi, da je nekdo vrnil robec (*faconetel*) svoji Regini, [272] ki ga ne ljubi. Možno, da gre za robec v znamenje zaroke, torej jo je z vrnitvijo pustil. Mati nato pove, da gre za slabega človeka (pri čemer ni jasno, ali misli Korsenca ali tistega, ki je vrnil robec Regini), in da si ne želi drugega, kot da ne hodi k njej. Torej ne želi imeti nobenega opravka z njim.

V spodnjem primeru stoji za nepremim predmetom.

(48) /Č/e Vas bo kdo vprašal, al rajtam kdej nazaj k Teologiji jiti, mo **le** recite, de te misli več nimam. (Kidrič 1936: 273.)
Kontekst: Prešeren v pismu staršem naroča, naj vsakomur, ki ga bo zanimalo, ali se misli vrniti na študij teologije, ne rečejo drugega, kot da o tem ne razmišlja več.

[272] Natančnejših podatkov, kdo sta bil Korsenc in Regina, nisem zasledila (prim. Merkú 1980)

V Slomškovem primeru stoji za prislovnim določilom časa.

(49) Doſehmal ſte vezhidel eden drugiga hujſhali, sa naprej **le** eden drugiga boljſhajte ino na deſno ſtran pomagajte ſi. (Slomšek 1835: 9.)
Kontekst: Ogovorjeni so do trenutka govorjenja večinoma moralno slabo vplivali eden na drugega. Vnaprej pa naj ne delajo drugega, kot da eden drugega izboljšujejo in si pomagajo na pravo (desno) stran.

Kombinacije s podrednimi vezniki

Modalni *le* se večkrat druži s podrednimi vezniki.

S če

Stoji za omenjenim veznikom. *Le* poudarja edini pogoj.

(50) Jak. Tok ſturi, de ti bo dopadel. / Miz. Koku bom to ſturila? / Jak. Lohka, **zhe le** hozheſh. (Linhart 1790: 4.)
Kontekst: Jaka pove Micki, da je edini pogoj, da vzljubi Anžeta, če si to želi.

V primeru (51) se pojavi frazeološka zveza *če le mogoče* ‘če je zato vsaj minimalna možnost’.

(51) Per ſvetim opravili ſte dolshni v'zerkvi peti, ako ſe poje, zhe ne, is molitvinih bukviz – alj pa roshenkranz moliti. Bres pridige ne oſtati, ino **zhe le mogozhe**, tudi kerſhanſki nauk saſliſhati. (Slomšek 1842: 6.)
Kontekst: Primer je eden izmed 12 pravil nedeljske šole. Tvorec naslovnikom predoči dolžnosti, ki jih imajo pri sveti maši. Razen petja in molitve šolarji ne smejo ostati brez pridige. Enako morajo poslušati krščanski nauk, če je za to vsaj minimalna možnost.

Z da

V kombinaciji z namernim ali pogojnim veznikom *da* je sestavni del fraze *da (bi) le*. Sestavine dane fraze večinoma stojijo ena za drugo (43, 52, 53, 56–61) v nekaterih primerih pa vmes stoji še nepremi predmet (54, 55).

(52) /T/a tsarni kang agu im da padi sa patron **da** bi ga **le** na sa pustilli ga nimaste hlobtza/./ (Merkù 1980: 28.)
Kontekst: Mati g. Marenziju zapušča črnega konja, če mu bo ta všeč. Ne postavi drugega pogoja, kot da ga družina Marenzi ne zapusti, če ne bodo imeli hlapca.

(53) Te ſmerdezhe rane na tvoim shivoti, tudi v'teh skrivnih meiſtih ſe ne ſramujesh timu Arzatu, inu vſakimu pokasati, **de** bi **li** mogl osdravlen biti/./ (Kastelec 1684: 19–20.)

Kontekst: Ogovorjeni pred zdravnikom in ostalimi ne skriva grdih ran niti na najbolj intimnih mestih. Ne želi si namreč drugega kot ozdraveti.

(54) Ah! **da** bi mi **le** veꝝkrat naſe ſerca snaxili, kak lehko bi nam te bilo. (Rajh 1998: 55.)
Kontekst: Če ljudje ne bi naredili drugega, kot da bi večkrat očistili svoja srca, tj. se spovedali grehov, bi jim bilo v življenju res lahko.

(55) **De** mo **le** dnar pokasheſh, ti bo ſturil, kar boſh hotel. (Linhart 1790: 13.)
Kontekst: Edini pogoj za pridobitev pisarja Glažka na svojo stran je, da mu pokažeš denar.

Le povej mi, vſe rad ſtorim, kar koli sheliſh, **de** boſh **le** veſela. (Cigler 1836: 8.)[273]

(56) Veſelo k'domu perdirjata ino ne moreta nedele dozhakati, **de** bi **le** ſkoraj v'ſholo ſhla. (Slomšek 1842: 5.)
Kontekst: Blaže in Nežica težko pričakujeta nedeljo in si ne želita drugega, kot da bosta kmalu šla v šolo.

(57) Zapomnite si, cesarost! kar sem obljubil, storil bom, če prav od jeze popokajo vsi obrekovavci, ki me mrazijo pri vas. **Da** bi **le** vsi ljudje vselej deržali se svojih besedi tako, kakor se mislim jaz, ako me Bog ne udari; pa bi nihče ne vedil, kaj se pravi laž na zemlji! (Levstik 1858: 6.)
Kontekst: Krpan cesarju zagotovi, da bo izpolnil obljubo, četudi mu očitno dvorjani ne zaupajo in so jezni nanj zaradi posekane lipe. Nato doda, da za odsotnost laži na zemlji ne bi zadoščalo nič več, kot če bi vsi izpolnjevali obljube tako, kot jih on.

Če se stavek z zvezo *da (bi) le* pojavi brez glavnega stavka, lahko to razumemo kot elipso le-tega in torej *da* kot podredni veznik. Možno pa ga je razumeti tudi kot skladenjskonaklonski velelno-želelni členek. Bistvenih razlik v pomenu med obema interpretacijama ni.

(58) **De** bi **le** Anshe tak hruſt ne bil – – – on je toku grob – (Linhart 1790: 4.)
Kontekst: Micka si ne želi nič drugega, kot da Anže ne bi bil tako grob. Če bi se slednje izpolnilo, bi ga lahko ljubila.

(59) Moje beſediſhe pozhiva – **de** bi **li** ſkoro to butaro odloshil! (Kos 1988: 280.)
Kontekst: Vodnik Kopitarju v pismu poroča, da (zaradi zaposlenosti s tiskanjem Kopitarjeve slovnice) njegovo slovarsko delo, s katerim ga Kopitar tudi priganja, stoji. Nato pove, da si ne želi drugega kot se znebiti tega bremena.

V spodnjem primeru je izraženo obžalovanje kot želja, ki ni v trenutku govorjenja ni več uresničljiva.

[273] Gl. razlago konteksta pri primeru (43).

(60) Tedaj ſta mogla fantizha sa naprej sa dobro vseti, de ſta v'hiſhi ſedela, kadar Ozha nej (ni) zhaſa imel (vtegnil) s'njima vred na vert iti. O kolko krat ſta potlej sdihovala: o **de** bi **li** ne bla nepokorna bila! (Primic 1813: 9.)
Kontekst: Dečka sta šla kljub očetovi prepovedi skozi vrtna vrata. Potem nista več smela brez očeta na vrt. Zato si nista želela nič drugega kot, da ne bi bila tako nepokorna oz. sta obžalovala svojo nepokornost.

(61) Ako bi bila s'Janesam taka, **da bi le** iſkal dopaſti poſvetnim ljudem, bi on v'kraljevih hiſhah prebival. On pa je le v'puſhavi reſnizo osnanoval, ino savoljo pravize sdaj v'jezhi terpi. (Slomšek 1835: 11.)
Kontekst: Če Janez ne bi želel drugega kot ugajati posvetnim ljudem, bi prebival v kraljevih hišah. Toda ni delal drugega, kot da je oznanjal resnico v puščavi, kar je pravilno. Vendar je v trenutku govorjenja zaradi tega preganjan in trpi v ječi.

S ko

Tudi fraza *ko bi le* izraža edino željo.

V podanem primeru med sestavinami stoji še nepremi predmet.
(62) /»/Glavo mu bomo vzeli, pa je!« Cesar ga žalosten zaverne: »Menim da, **ko** bi jo **le** mogli!« (Levstik 1858: 4.)
Kontekst: Cesar enako kot Krpan meni, da bodo težave z Brdavsom rešene, če mu odbijejo glavo. Edini pogoj pa je, da bo to mogoče. V slednje je Krpan prepričan, da bo, medtem ko cesar ni.

S kadar

Fraza *kadar le mogoče* uvaja edini pogoj.

(63) **/G/ader le mogotzu** bo na maia sdrauie ino na bremeni tagu bom porsla kbam/./ (Merkù 1980: 78.)
Kontekst: Edina pogoja, da mati obišče hčer v Trstu, sta dobro zdravje in vreme.

Očitanje

S tovrstnim *le* tvorec očita naslovniku, da v določeni situaciji ne ravna drugače kot nepravilno oz. omejuje dejanje na moralno negativne skopuse. Lahko se navezuje na cel stavek ali na posamezni stavčni člen, pri slednjem meji na poudarni členek, a je zaradi izražanja čustvenega odnosa do povedanega še vedno bliže modalnemu.

V spodnjem primeru se navezuje na priredno zloženi namerni odvisnik, vmes stojita še povedek in prislovno določilo kraja.

(64) /N/a mesto tega da bi vi pomagali tem meſhnikom ſkos vaſhe molitve tega jasnega Boga pomirili, na mesto tega, dabi vaſhe glave naklonili, s-ozhmi na ſemla gledali, no ſami ſebe ſa greſhnike ſposnali, le pridete ſem da bi to kri Jesusa Kristusa s-nogami poteptali, da bi tega meſhnika skos vaſho ſhepetanye v-molitvah molili, da bi ſe pred ſveitom sa brumne vun dali, s.enoj besedoj, da bi pazh Bog ta prizha bio od vaſhe malovrednosti/./ (Volkmer 1778: 5–6.)
Kontekst: Namesto da bi ogovorjeni bogu pokorno priznali svoje grehe, ne pridejo v cerkev z drugimi kot slabimi nameni: da bi ponižali Kristusa, ki se je žrtvoval zanje s svojo krvjo, molili k mašniku namesto k bogu, se delali pobožne pred svetom. Skratka, treba se je sprijazniti, da ljudje hodijo v cerkev, da bi bil bog priča njihovi nevrednosti.

Nanaša se na povedek (*za nos vodi*) s povedkovim določilom (*rada*).

(65) Kaj niſi vędla, de Goſpoda naſs kmęte le rada sa noſs vodi? (Linhart 1790: 20)
Kontekst: Oče Jaka predoči Micki, da gospoda s kmeti ne dela ni drugega, kot da se norčuje iz njih.

Nanaša se na premi predmet.

(66) Tako govore neumneȥȥa, kterа le sami sebe in nȥų druȝȥga ne poȝnajo. (Metelko 1825: 283.)
Kontekst: Žabe so se smejale otovorjenemu oslu, ki je padel v mlako in takoj začel tuliti, medtem ko so same že dolgo v mlaki, pa ne tulijo. Na koncu basni tvorec poda nauk, da tako govorijo neumneži, ki ne poznajo drugega kot sami sebe.

Povezovalni členek

Izraža protivno-dopustno razmerje s prej povedanim. Stoji na neprvem (navadno drugem ali tretjem) mestu v stavku. Pomen je soroden *vendar* oz. *vendarle*.
V spodnjem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom.

(67) Kda sta si belice xe lyѕiti zaųela, najdeta, da so v ņih xe piѕanci. Eden ny zato straѕno zaųne prekliņati, ino se ųe mouņo nad kerųmarico odserditi; drygi pa jemi v'vyho reųe: Tiho bodi, norc! Midva sva le kerųmarico, ne pa ona naju vkanula. Чi ji povejva, da so v'belicah piѕanci, bova zvyn belic, ѕe tydi piѕance plaųati mogla. (Rajh 1998b: 154.)
Kontekst: Ko sta popotnika v kuhanih jajcih (tj. *belicah*) videla piščance, se je eden od njiju začel jeziti na krčmarico. Drugi mu je prišepnil, naj utihne, saj sta kljub nevščnosti onadva ukanila krčmarico in ne ona njiju. Če bi izvedela, da so v jajcih piščanci, bi namreč morala plačati še za piščance, ne samo za jajca.

V spodnjem primeru stoji za naročnim posledičnim prislovnim konektorjem *tak* in osebkom.

(68) Siscianci ali segestanci od straha že svojo mesto Rimlanom hočejo prekdati, si pa na enkrat odmislijo, mestne vrata dolzaprejo, ino se celih 30 dni vitežko branijo. Ali da Oktavian druge njim na pomoč pridoče Panonce vse razplodi, tak oni **le** mestne vrata odprejo. (Krempl 1845: 12.)
Kontekst: Siščani, ki so se že hoteli predati Rimljanom, so si naenkrat premislili, zaprli vrata in se cel mesec viteško branili. Gaj Oktavijan (kasneje cesar Avgust) je pregnal Panonce, ki so jim prišli pomagat. Posledično so potem Panonci kljub razmeroma dolgi in pogumni obrambi odprli mestna vrata.

(69) Minister Gregor se je kislo deržal, branil se pa **le** ni, kar so mu veleli/./ (Levstik 1858: 30.)
Kontekst: Minister Gregor bi moral napisati pismo, v katerem je cesar dovoljeval Krpanu tovoriti sol. Kljub neodobravanju dejanja, zaradi česar se je držal kislo, se minister ni branil ukaza dvora.

V Jurčičevem primeru stoji znotraj drugega stavka, priredno zloženega posledičnega odvisnika. In sicer za vezniško zvezo *in da*, prostim glagolskim morfemom *se* in osebkom.

Neka deklica v vasi (ime nič ne dé) bila je tako srečna, da je v deveto vas zaslovela zavoljo svoje berhkosti. Ali ni je sreče brez nesreče, tako je tudi ona imela svoje križe in težave manjkalo jej je posvetnega premoženja. Ta napaka je edino kazila, da je niso šteli za najlepšo, in da se snubač **le** ni hotel ter ni hotel prikazati. (Jurčič 1864: 134.)[274]

Kombinacije z ostalimi funkcijskimi besedami[275]

S protivnimi prirednimi vezniki

Skupaj s protivnimi prirednimi vezniki tvori protivno-izvzemalno zvezo in poudarja izvzemalni element. Če ni opozorjeno drugače, *le* stoji tik za veznikom.

(70) /S/dei nimam nitz tatziga poslat **anpak le** lepu se perporotzim sem kupeiu/./ (Merkù 1980: 100.)
Kontekst: Mati hčeri piše, da ji sicer ne more ničesar poslati, lahko pa edino lepo pozdravi vse skupaj.

(71) /J/eſt neuredna ſtuar ſe ſizer letej tuoji ſodbi ſoper napoſtavim, temuzh ſamu odprem miſli mojga ſerza, inu rezhem, de be morebiti sadoſti bilu, keb' ne uſše, **ampak ly** nikatere, namrezh tih drugih sapelvavze pogubil. (Basar 1734: 14.)
Kontekst: Tvorec načeloma ne nasprotuje božji sodbi o pogubljenju. Edino, kar res naredi, je, da razmisli (odpre misli svojega srca) in reče, da bi verjetno zadoščalo, če bog ne bi pogubil vseh grešnikov, ampak izključno nekatere. In sicer tiste, ki zapeljujejo druge.

(72) Sladke vina ſe nepuſtę do sdaj v'ſodih darshati, **temuzh lę** v'ſklęnizah, katęre ſe v'pęſk sakoplejo. (Vodnik 1795: 5.)

[274] Gl. razlago konteksta pri *edino*.
[275] Gl. tudi razdelek o modalnem *le*.

Kontekst: Primer je iz poglavja o kmečkih opravilih oz. shranjevanju živil v avgustu. Sladkega vina se ne sme shranjevati v sodih, ampak izključno v steklenicah,[276] ki se zakopljejo v pesek.

(73) /P/okrij, poſtavi od delezh k' ognu, de nebode vezh vrẹla, **ampak lę** en malo poganjala. (Vodnik 1799: 7.)
Kontekst: Primer je iz kuharskega recepta za t. i. rumeno juho. Naslovnik mora juho k ognju postaviti od daleč. To pa z namenom, da ne bo res vrela, ampak bo izključno malo poganjala (tj. na rahlo vrela).

V spodnjem primeru med *temveč* in *le* stojita premi predmet (*vse*) in povedek (*je iskal*). *Le*, ki meji na modalni členek za izražanje edine želje, se navezuje na nedoločniški polstavek v vlogi prislovnega določila namena (*v hasek spraviti* ‘narediti koristno’) in stoji neposredno pred njim.

(74) Niedna reų jemi je ne bila malovredna, ino nad niųim je ne merzlega serca skazal, **temoų** vse je iskal **le** v'hasek spraviti/./ (Rajh 1998: 51.)
Kontekst: Kmetu Izidorju ni bilo nič odveč, ampak je vse želel dojeti nič drugače kot tako, da bi bilo koristno.

(75) Od take ųelne reje se ne priųaka dobiųẹk, **temoų le** zguba ino kvar. (Rajh 1998: 89.)
Kontekst: Prej opisano čebelarstvo, ki se ga ljudje lotijo brez vsakega predznanja, ne prinaša dobička, ampak nič drugega kot izgubo in škodo.

(76) Nekak barantavez I. ji je poſojval, pa ne de bi bil dobro ſtoril, in revni Svẹtinovi drushini pomagal, **ampak le** ſvojiga dobizhka je iſkal. (Cigler 1836: 12.)
Kontekst: Neki barantač ni Svetinovi družini posojal denarja zaradi želje po pomoči, ampak izključno zaradi lastnega dobička.

Pri Dajnku je *le* pogosto rabljen v kombinaciji s protivnim veznikom *in*. Za razliko od ostalih tu navedenih kombinacij, kjer ima le izvzemalni pomen, ima tu protivnega ‘vendarle’.

Niedna reų ne plaųa na se storjenega zatroſka , mara ino truda tak bogato, kak ųelna reja, **ino le** je ona blizo po vsih naſih krajih skoro celo zapuſena. (Rajh 1998a: 87.)[277]

S členki

S samo

Zvezo *le samo* lahko razumemo kot poudarjanje izražanja izvzema. Obravnavana zveza se navezuje na posamezen stavčni člen oz. njegov del in stoji tik pred njim.

[276] *Sklenica* je časovno zaznamovan izraz za steklenico (prim. SSKJ (2)).
[277] Za razlago konteksta gl. zgled (19) pri *celo*.

V naslednjih dveh primerih se navezuje na predložni zvezi, ki nastopata kot prislovni določili načina.

(77) /U/ganke ene **le samu** v'eni zherki /.../ obſtoje. (Pohlin 1788: 5.)
Kontekst: Nekatere uganke ne vsebujejo več jezikovnih enot kot eno črko.

(78) Kdor **le samo** zꝛ glasam pomaga, malo pomore. (Metelko 1825: 290.)
Kontekst: Žabe gadu v spopadu z belouško niso pomagale drugače kot z regljanjem, zato je bil nanje jezen. Izpisani del predstavlja nauk basni: kdor ne pomaga drugače kot z glasom (torej z govorjenjem), pomaga malo.

V naslednjem primeru se navezuje na premi predmet.

(79) /Ч/lovek **le samo** sebi no svoji sreꝙi kvar dela, ꝙi je Bogi nepokoren, ino **ſe** ŋemi potle hyſe gre/./ (Šerf 1835: 15.)
Kontekst: Tvorec naslovniku poudari, da človek, če je nepokoren bogu, ne dela škode nikomur drugemu kot sebi in doda, da mu potem gre hujše, kot mu je šlo prej.

S še

Le poudari kratkost*, še* pa trajanje dejanja.

V podanem primeru se zveza *le še* navezuje na prislovno določilo časa.

(80) /G/leite kak ludi ſovraſhio eno nedostoino ſaderſhanye v-teh zirkvah /…/ Poterpyte Moji Isvoleni **le ſhe** eno malo, jas vam ga zhem ſhe na enem drugem kraji pokasati, no vi bote vso nyegovo gnusobo vidli. (Volkmer 1778: 4.)
Kontekst: Ogovorjeni morajo do trenutka govorjenja potrpeti čisto malo in jim bo tvorec pokazal dodaten primer nedostojnega obnašanja na drugem kraju kot v cerkvi.

Z vendar

Zveza členkov *le* in *vendar* izraža oz. poudarja protivno-dopustno razmerje. *Le* lahko stoji pred ali za *vendar*. Zveza, kjer stoji za njim, se danes pojavlja kot sklop *vendarle*. Najstarejši vir, kjer sem zasledila omenjeni sklop, je Breznik-Ramovševev pravopis (1935: 18).

V Pohlinovem primeru je protivno-dopustno razmerje izraženo tudi s protivnim prirednim veznikom *ali*. Torej obravnavana zveza členkov protivno-dopustno razmerje dodatno

poudari. Obravnavana zveza stoji za omenjenim prislovnim veznikom in predložno zvezo *per vsemu temu* v vlogi prislovnega določila dopustitve ‘ne glede na vse povedano’.

(81) Med drugemi se ſna tu ſdej skus uganke: ſdei skus zhudne kunshte daſezhi. **Al** pèr usemu temu **le vonder she** eni ugank (de od zhudneh kunsht nezh narezhem) terpeti namorejo/./ (Pohlin 1788: 5.)
Kontekst: Dobro razpoloženje se lahko doseže tudi z ugankami in t. i. čudnimi kunštami.[278] Kljub temu pa do trenutka govorjenja obstajajo nekateri, ki danih sredstev ne odobravajo oz. ne prenašajo.

V Linhartovem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom *biti* v drugi osebi ednine.

(82) J/eſt ſim tęj vshę odpuſtil – – ti ſi **vunder le** moja Mizka/./ (Linhart 1790: 19.)
Kontekst: Jaka pove Micki, da ji je do trenutka govorjenja vse napake odpustil (da se je brez očetove vednosti sestajala in celo hotela poročiti s Tulpenheimom, kar bi ji v družbi prineslo sloves prešuštnice in morebitne nezakonske matere). Kljub omenjenemu slabemu slovesu, ki bi ji ga prineslo nadaljevanje predstavljenega početja, je namreč njegova hči.

Skladenjskonaklonski vprašalni členek *li*

Poudarja odločevalna ali retorična vprašanja. Vedno stoji za povedkom oz. njegovo sestavino.

Odločevalno vprašanje

(83) V'vnim iſtim zhaſsu, ſo Judje bily poſlali is Jerusalema Farje inu Levite k'Joannesu, de bi njega vpraſhali: Gdu ſi ti? Inu on je ſposnal, inu ny tayl, inu on je ſposnal, Ieſt neſim Chriſtus. Inu ony ſo niega vpraſhali: Kai ſi tedaj? Si **li** ti Elias? On je djal: Ieſt neſim. Si **li** ti en Prerok? Inu on je odgovuril: Nikar. (Schönleben 1672: 7–8.)
Kontekst: Judovski duhovniki so Janeza najprej vprašali, ali je Kristus. Ko jim je zanikal, jih je zanimalo, ali je Elija oz. prerok, na kar je ravno tako odgovoril nikalno.

(84) Kaj slomka bo neki kdo reči mogel Ribnizhenam, ako oni *poſvodim* namest *poſodim* pravio? Smiſhleno ni; al druga je: imam **li** jes po njih piſati, al po Gorenzih? (Kos 1988: 286.)
Kontekst: Vodnik Kopitarju najprej pove, da Ribničanom ne more nihče reči ničesar, če govorijo *posvodim* namesto *posodim*, ker je to dejstvo. Zanima pa ga, ali mora on pisati kot Ribničani ali kot Gorenjci.

V Levstikovem (85) in Jurčičevem (87) primeru lahko *je-li* razumemo kot zvezo pomožnega glagola *biti* in poudarnega vprašalnega členka *li*. Če upoštevamo elipso glagola *biti*, pa tudi kot ločni priredni veznik *jeli – ali ne*. Pomen se glede na interpretacijo bistveno ne spremeni. Vedno gre za spraševanje po pritrditvi ali zavrnitvi.

[278] Gre za neke vrste logične naloge.

(85) Ko prideta v konjak, povpraša: »Po čem bodeš pa konja poznal, **je-li** dober ali ne?« Kerpan odgovori: »Po tem, da se mi ne bo dal za rep čez prag potegniti.« (Levstik 1858: 6.)
Kontekst: Odločevalno vprašanje je podano v poročanem govoru in je sestavni del dopolnjevalnega vprašanja po kriteriju, ki loči med dvema možnostma. Cesar Krpana povpraša, kako loči dobrega in slabega konja. Krpan mu odgovori, da mu dober konj ne bo pustil, da ga potegne za rep čez prag (medtem ko mu slab bo).

V primeru (86) je *li* rabljen v kombinaciji z modalnim členkom *morebiti*, ki poudari izražanje možnosti oz. verjetnosti.

(86) /P/redno spregovorimo o krščanstvu pri naših očetih, seznanimo se z njihovim prihodom v te pokrajine in drugič vprašajmo se: niso **li morebiti** uže poprej, nego se navadno misli, tù stanovali? (Bleiweis 1881: 3.)
Kontekst: Primer je sestavni del uvoda v članek o širjenju krščanstva pri Slovencih do Cirila in Metoda. Še preden bo tvorec pisal o navedeni temi, pa želi naslovniku odgovoriti na vprašanje, ali niso predniki Slovencev stanovali na ozemlju slovenskih dežel prej, kot bi pričakovala večina naslovnikov.

(87) /A/ko so tovaršice Anke same povprašale: **je-li** res ali ne, kar se govori, bila je vselej huda in je odgovorila: »Jaz ne vem, kaj sem komu storila, da ravno mene ne pusté jeziki pri miru.« (Jurčič 1864: 135.)
Kontekst: Odločevalno vprašanje je del premega govora. Dekleta na vasi so spraševala Anko, ali je govorica, da je zavrnila premožnega snubca, resnična. Ta jim je na vprašanje le jezno odgovorila, da je očitno res glavna tema govoric.

Retorično vprašanje

(88) Stury **li** tebi ta Arzat eno shkodo, ali kai hudiga, kadar on tebi tvojo bolesn pokashe? Inu v'tvoji nevarnoſti tebi rezhe: tebi je hudu, ti jmash eno mozhno merslizo /…/ sa letu ti neſi ſerdit na tega Arzata, aku lih ta pulferz je grenak, aku lih je tebi teshku ſtradati, inu kuhano vodo pyti/./ (Kastelec 1684: 20–21.)
Kontekst: Tvorec z rabo retoričnega vprašanja pove naslovniku, da mu zdravnik ne želi slabo, če mu pove, da je hudo bolan (ima močno mrzlico). Zaradi dobrega namena nanj ni jezen, četudi je zdravljenje (stradanje in pitje kuhane vode) neprijetno.

(89) O neumni zhlovek, ſi ſe morebiti Bogo odpovedal?/S/i ſe **ly** odpovedal nebeſsam? (Basar 1734: 4.)
Kontekst: Tvorec z rabo retoričnih vprašanj naslovnika opominja, da se s svojimi dejanji (neposvečanju duhovnemu življenju; odsotnosti skrbi za božjo službo, čast in zveličanje svoje duše) odpoveduje bogu in nebesom.

(90) Kaj pomenijo tisti krishi (x) per Dobrovſkovih beſedah is njega böhm. Literatur 1780? Nove beſede ludem ponuditi je Dobrovſki meni dovolil v'ſvojmu piſmu, pa vuner s'veliko tresnoſtjo inu s'perſtavlenim praſhvanim snaminam. Je **li** to greh? (Kos 1988: 284.)

Kontekst: Vodnika zanima, kaj pomenijo križi pri besedah Dobrovskega. Torej ga zanima, ali je te besede Kopitar, znan kot strogi cenzor, prepovedal. Zato Kopitarju pojasni, da mu je te besede Dobrovski sam zelo premišljeno dovolil in mu z rabo retoričnega vprašanja pove, da se mu to dejanje ne zdi greh.

(91) Zna **le** mati na svojo dete zabiti, kero je ona porodila? Чi pa bi ravno ona na ŋe pozabila, tak deno jas neцem na te pozabiti/./ (Šerf 1835: 13.)
Kontekst: Tvorec naslovniku z rabo retoričnega vprašanja pove, da mati načeloma ne pozabi na otroka. In doda, da četudi bi se to zgodilo, bog ne bi pozabil nanj.

3.3.29 Lej ga šenta
Jur.: lej ga šenta.

Gre za povezovalni členek, ki izraža sklep glede na prej povedano oz. s stališča pragmatične frazeologije členkovni frazem. Kot osamljen primer sem ga zasledila pri Jurčiču. Njegovo rabo bi bilo treba še natančneje raziskati na večjem obsegu gradiva. Zaradi ločenosti od ostalega dela stavka ga je možno opredeliti tudi kot medmet (prim. Černelič 1991: 83). Toda, ker ne funkcionira kot samostojna, pomensko zaokrožena enota, ampak je izrazito vpet v kontekst, je ustreznejša členkovna določitev.

Lej ga šenta, res ga sovraži Sova že od svojih dni, kar se je zlegel in zgódil. (Jurčič 1864: 142–143.)
Kontekst: V predhodnem delu besedila gospod Sova pohvali Jurca, ker je Domna spodil od doma in mu da vedeti, da bi to moral narediti že prej. Nato mu pove, da bi ga rad poslal v vojsko (da bi se ga znebil). Jurec glede na prej navedene besede gospoda Sove ugotovi, da Sova dejansko sovraži Domna.

Sklep: Vedno je povezan z izražanjem izvzema. Največkrat se pojavlja kot poudarni členek. Tovrstni *le* največkrat izraža izvzem, ki so mu lahko dodani še ostali pomenski odtenki (majhnost, poveličevanje, natančnost). Lahko pa poudarni *le* poudarja tudi (retorična) vprašanja in poljubnost dejanj. Najpogosteje stoji tik pred skopusom. Modalni oz. skladenjskonaklonski členek *le* izraža željo, ukaz, pogoj oz. spodbudo ter očitanje. Skladenjskonaklonski *le* stoji na prvem, medtem ko modalni na neprvem mestu v stavku. Kot povezovalni členek *le* izraža protiovno-dopustno razmerje s prej povedanim. *Le* se večkrat druži z ostalimi funkcijskimi besedami, in sicer s podrednimi (*da*, *če*, *ko*, *kadar*) in protivnimi prirednimi (npr. *ampak*, *temveč*, *in*) vezniki ter s členki (*samo*, *še*, *vendar*). Skladenjskonaklonski členek *li* poudarja odločevalna ali retorična vprašanja in vedno stoji za povedkom oz. pomožnim glagolom.

3.3.30 Mar

Vod.B.: mar, Met.B.: mar.

Beseda *mar* je prisotna v slovenščini in ostalih južnoslovanskih jezikih tako v vlogi samostojne besede kot besedotvornega morfema (prim. Bezlaj 1982: 166). Lahko gre za prevzet izraz iz srednje visoke nemščine *(u)mari*, ki prihaja iz starovisokonemškega *moere* oz. *ummaere* ‘nepriljubljen’, napačno pa je sklepanje, da prihaja iz nemškega *meh*r ‘več’, kar na osnovi veznika *marveč* navaja Kopečný, ki ga označi za hibrid med *mehr* in *več* (prim. Bajec 1954: 225, Bezlaj 1982: 166). Snoj (2003: 379) ga označi kot velelnik praslovanskega glagola **mariti* ‘skrbeti’, ki je danes ohranjen v hrvaščini.

V slovenskem knjižnem jeziku je kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti.[279] V vseh obdobjih, vključno s sodobnostjo, je evidentirana tudi etimološko starejša varianta *mari*, ki je okameneli velelnik 3. osebe ednine glagola *mariti* ‘skrbeti’ (prim. Žele 2014a: 39).

Skladenjskonaklonski členek

Tovrstni *mar* v podanem primeru poudarja retorično vprašanje. Stoji na drugem mestu v stavku, tj. za pomožnim glagolom.

(1) Je **mar** kaj nerodniga, je kaj neſpodobniga mladenzhe v ſholah tazih navukov vuzhiti, in jim odkrivati take rezhi? Bi mlajzam to vſe mi kratili, od kod bi nam hodili vuzheni sdravniki? (Vodnik 1818: 6.)
Kontekst: Z retoričnim vprašanjem tvorec predoči naslovniku, da učiti babištvo mlade fante ni nič nespodobnega (kot najbrž mnogi mislijo). V naslednjem retoričnem vprašanju pove, da če jih ne bi, ne bi bilo dobrih zdravnikov.

Modalno-povezovalni členek

S tovrstnim *mar* tvorec izraža željo po nasprotnem oz. po drugačni situaciji od predhodne.Nastopa v velelnem ali pogojnem naklonu. Stoji na prvem mestu v stavku.

(2) Pꝛs je lꝛsiɳo lovil, inꝛ ker mu ne mogla uitꝛ, mu reɥe: ʒakaj me loviɯ? pꝛr menꝛ ne boɯ nꝛɥ dobrꝛga mesa dobil; **mar** unꝛga ʒajɳa tamle vjeme, on ima dobro meso. (Metelko 1825: 291.)
Kontekst: Lisica si je želela, da je pes ne bi lovil. Zato mu je rekla, da od nje ne bo dobil dobrega mesa. Nato pa si zaželi, da bi pes (u)lovil zajca in mu zato pove, da ima zajec dobro meso.

[279] Lahko je tudi povedkovnik, a je meja s členkom jasna. Časovno zaznamovamna pa je tudi samostalniška raba ‘skrbnost, vnema’, npr. *Delo je opravil z lastnim marom* (SSKJ (2)).

(3) Ko ugleda Berdavs jezdica, svojega sovražnika, začne s hrohotom smejati se, in reče: »Ali je to tisti Kerpan, ki so ga poklicali nad me tako daleč, tam z Verha od svete Trojice? **Mar** bi raje bil ostal doma za pečjo/.«/ (Levstik 1858: 26.)
Kontekst: Brdavs posmehljivo ogovori Krpana in mu želi, da bi ostal raje doma za pečjo. Iz nadaljevanja besedila je jasno, da pravzaprav njemu v dobro, saj je prepričan, da ga bo premagal.

Sklep: Kot **skladenjskonaklonski členek** poudarja (retorično) vprašanje in stoji na neprvem mestu v stavku. Kot **modalno-povezovalni členek** izraža željo po drugačni situaciji in stoji na prvem mestu v stavku.

3.3.31 Menda
Jur.: menda, Levst.: menda

Gre za sklopljeno in okamenelo stavčno zvezo *meni(m) da* (prim. Bezlaj 1982: 177, Snoj 2003: 392). Po podatkih jezikovnih virov IMP, portala Fran in tu obravnavanega gradiva se začne v jeziku pojavljati šele v 30. letih 19. stoletja. Razen *menda* se pojavlja še varianta *mende*, ki je danes prisotna le v govorjenem jeziku. V Pohlinovem slovarju je razen *mende* evidentirana varianta *mendej* (prim. Bezlaj 1982: 177).

Vedno se pojavi kot modalni členek in je povezan z izražanjem mnenja tvorca o povedanem ‘menim, da’. Tvorec največkrat meni, da je povedano resnično oz. samoumevno, a o tem ni povsem prepričan. *Menda* lahko stoji na prvem (1, 2) ali neprvem mestu (ostali primeri) v stavku. Zelo pogost je pri Levstiku.

(1) /K/er zdaj nimamo nobenega Berdavsa več, **menda** ne bo napek, če osedlaš imenitno svojo kozico, ki praviš da je kobilica, pa greš lepo po časi proti Verhu. (Levstik 1858: 28.)
Kontekst: Cesarica je še vedno jezna na Krpana, ker ji je posekal lipo. Zato meni, da je najbolje in logično, da gre v trenutku govorjenja, ko ni več Brdavsa, domov na Vrh.

V naslednjem primeru stoji znotraj prilastkovega odvisnika – za podrednim veznikom *ki*, nepremim predmetom in pomožnim glagolom *biti* v tretji osebi preteklika ednine.

Cesar, ki mu je bil **menda** silni možak všeč, dalje pravi: »Anti veš, kako se takej reči streže. Kaj pa da si konjiča tako lahko prestavil? Res nima dosti mesa; pa ima vsaj kosti.« (Levstik 1858: 2.)[280]

Zveza *menda vendar ne* izraža začudenje z upanjem, da povedano ne drži.

[280] Za razlago konteksta gl. zgled pri *anti*.

(2) /»/ Uni gospod na vozu je bil cesar, pa nihče drugi, veš.« Kerpan se začudi in pravi: »Cesar? – **Menda vender ne**?« (Levstik 1858: 3.)
Kontekst: Krpan se začudi, ko mu cesarjev odposlanec pove,m da je bil gospod na vozu, ki se je tistega zimskega večera peljal mimo njega, cesar. Obenem upa, da je samoumevno, da povedano ne drži. Zaveda se namreč, da ga je cesar srečal med tihotapljenjem soli in se zato boji kazni.

Menda se pojavi kot del retoričnega vprašanja, v katerem poudari samoumevno dejstvo.

(3) Orožje imam, ali konja nimam. Saj **menda** se ne bova peš lasala? (Levstik 1858: 5.)
Kontekst: Krpan pove cesarju, da kljub orožju nima konja, pri čemer meni, da je logično, da se z Brdavsom ne bo spopadel peš.

V Jurčičevem primeru stoji za prislovnim določilom kraja in prostim glagolskim morfemom *se*.

(4) Gospodar je bil danes slabo pri volji. Z jezo je kruh rezal, nikogar nič prašal, nič odgovarjal; čelo pak se mu je vedno gerbančilo in obervi so mu lezle vkup. Ko so hlapci in dekla videli, da mu nekaj ni po všeči, molčali so, vsi, celo hči ni zinila besede. »Kaj mu je neki?« ugibala sta hlapca, »v koprivah se **menda** ni opekel, saj je sneg.« (Jurčič 1864: 135.)
Kontekst: Domači so videli, da je Jurec slabe volje, a so molčali. Dva izmed hlapcev sta ugibala, kaj mu je, pri čemer se jima je zaradi snega zdelo samoumevno, da se ni opekel v koprivah.

3.3.32 Morda
Poh.: mordej, KRN: morde, Mal.: morde, Levst.: morda.

Gre za sklop, oblikovan že v praslovanščini, nastal iz 3. osebe ednine glagola *moči* in veznika *da* (prim. Pleteršnik 2014, Bajec 1954: 196, Bezlaj 1982: 177, Snoj 2003: 415).V slovenskem knjižnem jeziku je samo kot členek prisoten vsaj od konca 18. stoletja dalje.[281] V vseh primerih rabe je povezan z izražanjem verjetnosti.

Modalni členek
V tej funkciji lahko izraža možnost ali verjetnost povedanega ali pa poudarja vljudnost vprašanja.

Možnost oz. verjetnost

[281] V slovarjih oz. popisih besedja 16. in 17. stoletja ga nisem zasledila. Seveda pa bi bilo treba problem še natančneje raziskati.

Nastopa kot modalni členek za izražanje možnosti/verjetnosti. Lahko stoji na prvem ali neprvem mestu v stavku.

Navezovanje na cel stavek

Stava na neprvem mestu

Pri Pohlinu se pojavi varianta s poudarjalno členico *-j* (*mordej*) (prim. Pohlin 1781, Bezlaj 1982: 195, IMP).

V spodnjem primeru stoji znotraj primerjalnega odvisnika: za primerjalnim veznikom *kakor* in prostim glagolskim morfemom *se*.

(1) V' S. Pismu se uganke najdejo: koker tudi v' buqvah teh Modrijanov ſtarega svejta; **tok** niso **tedej** ludęm uganke toku naunzne, koker se **mordej** enemkatirem ſdę. (Pohlin 1788: 6.)
Kontekst: Uganke se najdejo tako v *Svetem pismu* kot v nekaterih knjigah modrecev starega sveta. Glede na povedano niso tako neuporabne, kot je možno, da menijo nekateri.

V podanem primeru stoji znotraj namernega odvisnika: za veznikom *da*, pomožnim glagolom *biti* in povratnim osebnim zaimkom.

(2) /P/risadeva ſi [rokodelec oz. obrtnik], v daljnih krajih ſvoje blago na ogled poſtaviti, de bi ſi **morde** ſkosi obilnejſhi prodajo ali vezhji zéno vezh dobizhka pridobil. (Bleiweis 1843: 3.)
Kontekst: Rokodelec oz. obrtnik si prizadeva svoje izdelke razstaviti v daljnih krajih. To počne zaradi možnosti bolj množične prodaje ali višjih cen in posledično več dobička.

V naslednjem primeru stoji znotraj predmetnega odvisnika: za veznikom *da*, prostim glagolskim morfemom *se* in nepremim predmetom.

(3) Kakor mi tadaj težko dene, de se Vam **morde** zanikern plačnik zdim /./ (Malavašič 1849: 153.)
Kontekst: Tvorcu, ki naslovniku ni vrnil posojenega denarja, je težko, ker je možno, da se zdi naslovniku neodgovoren plačnik.

Stoji za nepremim predmetom.

(4) Hlapčeva roka stisne kolec; a spoznavši gospodarja se pobesi. Vsacemu drugemu, ki bi ga bil zalotil takti, **morda** ne bi bil prizanesel. (Jurčič 1864: 139.)
Kontekst: Domen svojega gospodarja Jurca ne udari s kolom. Možno je, da vsakemu drugemu, ki bi ga takrat zalotil na polju (potem, ko je bil izgnan), ne bi prizanesel.

Stava na prvem mestu

(5) /K/dor ni gerbast, **morda** je pa trobast! (Levstik 1858: 29.)
Kontekst: Krpan pojasni cesarju, da imajo vsi napake in slednje ilustrira s primerom. Za tistega, ki ni grbast, je verjetnost, da je trobast, tj. ima naprej štrleče ustnice.

Vljudnost vprašanja

Tovrstni *morda* se pojavi pri Levstiku. Stoji lahko na prvem ali neprvem mestu v stavku.

(6) »Cesarost! veste kaj? Vaš norec Stehan je umerl; včeraj smo imeli osmi dan za njim, Bog mu daj nebeško luč! Stehan in Kerpan, to si je nekam jako podobno. Kaj menite? **Morda** bi le-ta prevzel njegovo službo?/«/ (Levstik 1858: 29.)
Kontekst: Minister Gregor vljudno povpraša cesarja, ali bi Krpan prevzel službo dvornega norca, glede na to, da je cesarjev norec ravnokar umrl.

V spodnjem primeru je vprašanje izraženo v obliki poročanega govora. *Morda* stoji znotraj predemetnega odvisnika: za veznikom *če* in pomožnim glagolom *biti.*

(7) Le ti meni povedi, če bi **morda** še kaj rad. Midva ne bova v sovraštvu ostala ne, če Bog da, da ne. (Levstik 1858: 30.)
Kontekst: Večina dvorjanov ima do Krpana negativističen oz. posmehljiv odnos, četudi je premagal Brdavsa, kar je za Dunaj zelo velika zasluga. Poplačati mu želijo z nemogočimi stvarmi ali mu sploh ne želijo. Zato ga cesar spodbudi, naj pove njemu, če bi kaj želel.

Modalno-poudarni členek

Tovrstni *morda* izpostavlja posamezen stavčni člen kot pomembno informacijo, hkrati pa izraža verjetnost.

V spodnjem primeru se navezuje na osebek in poudarja, da je ta verjetni nosilec stanja.

(8) Anka, kteri je bil oče tudi namignil naj počaka, sedla je bila v bolj temen kraj za vrata, in plaho gledala očeta. Očetov obraz in **morda** lastna vest jej ni nič dobrega prerokovala. (Jurčič 1864: 136.)
Kontekst: Ko so vsi zapustili sobo in je morala Anka počakati z jeznim očetom, jo je bilo strah zaradi očetovega obraza, možno pa tudi da zaradi lastne vesti (verjetno se je zavedala, da ljubezen do hlapca in nezakonskega otroka ni družbeno sprejemljiva).

Sklep: Kot **modalni** členek izraža možnost oz. verjetnost ali pa poudarja vljudnost vprašanja. Stoji lahko na prvem ali neprvem mestu v stavku. Kot **modalno-poudarni** členek stoji neposredno pred stavčnočlenskim skopusom, ki ga izpostavlja kot pomembno informacijo. Obenem pa izraža verjetnost.

3.3.33 Morebiti

CM: mori vit, Bas.: morebiti, Volk.: morti, ŽM: morebiti, LN: morebit, Vod.P.: morebit, Met.B.: morebitz, Slom.P.: morebiti, Preš.: morebiti, Mal.: morebiti.

Gre za sklop 3. osebe ednine glagola *moči* in glagola *biti*, znan že iz praslovanščine (**može-byti*) (prim. Bezlaj 1982: 195, Snoj 2003: 415). V slovenskem knjižnem jeziku je prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. V 16. in 17. stoletju sta evidentirana zapisa narazen in sklopljeno, kasneje le sklopljeno. Za ribniški prostor Pleteršnik navaja tudi varianto *more*. V Pohlinovem slovarju se pojavi tudi reducirana varianta *morebet*.

Modalni členek

Podobno kot *morda* lahko izraža možnost oz. verjetnost ali vljudnost.

Možnost oz. verjetnost

Stoji lahko na prvem ali neprvem mestu v stavku.

Stava na prvem mesto

(1) **Mori vit** da se na boma nigolli videle dei nam bugh da se nabesoh boma gupi snesli. (Merkù 1980: 50.)
Kontekst: Mati domneva, da se s hčerjo ne bosta več srečali v tem življenju (ker bo kmalu umrla) in upa, da se bosta videli po smrti v nebesih.

(2) /K/aj ſe vshę v' trideſéjtih lęjtih ny prebernilu! **morebiti** je tudi v'lubesni ena nova ſhęga gori priſhla. (Linhart 1790: 5.)
Kontekst: Oče Jaka se čudi, kaj vse se je spremenilo v 30 letih kot v kratkem časovnem obdobju. Domneva, da je med drugim v ljubezni nova navada (dvorjenje dekletom v poetičnem jeziku).

(3) Kar ʒde ne morew storitz, poꝙakaj inz potzrpz, **morebitz** bow sꝙasama lahko. (Metelko 1825: 288.)
Kontekst: Gre za nauk k basni o lisici, ki ni mogla iz debla drevesa, ko se je najedla in ji je kuna svetovala, naj počaka, da bo spet lačna. Torej je treba, če česa ni mogoče storiti v trenutku govorjenja, potrpeti. Obstaja namreč možnost, da bo čez nekaj časa to mogoče.

(4) Poharjov Matija vse pozdravi, jesen bo venizštudiral, potlej pa na ve, kam se bo obernil, **morebiti** bo šu v Gorico al pa na eno Grajšino na dolenjsko, al pa bo na Duneju ostal/./ (Prešeren 1936: 274.)
Kontekst: Prešeren staršem pošlje pozdrave svojega (izgleda da študijskega kolega) Matije Poharja in poroča, da slednji jeseni zaključuje študij, po navedenem dogodku pa nima dokončnih načrtov, kam bi šel. Navedenih je nekaj možnosti: Gorica, neka graščina na Dolenjskem, Dunaj.

Stava na neprvem mestu

V spodnjem primeru stoji znotraj vzročnega odvisnika – za veznikom *kir* ‘ker’in pomožnim glagolom *biti*.

(5) Tri pote ſem pred enim tednam u'moji pervi pridigi u'miſsu uſel, po katerih vaſ shelim pelati: pak navejm, koku bote hodyli, kir ſte **morebiti** ſvesani, inu uklenjeni. (Basar 1734: 10.)
Kontekst: Tvorec je za naslovnike izbral tri poti, po katerih jih želi peljati, a ni prepričan, kako bodo hodili po njih. Možno je namreč, da so zvezani in uklenjeni. Primer je metaforičen: pot je metafora za način življenja, ki vodi v nebesa, medtem ko zvezanost in uklenjenost za prežetost z grehom.

Pri Volkmerju se pojavi vzhodnoslovenska skrajšana varianta *morti* (prim. Pleteršnik 2014, Novak 2014). Stoji za pomožnim glagolom *biti*.

/T/a ſi je denog na ſveiti posebne mesta isvoliti mogo, gde bi te naſhim ozhem bol perkaso, ovači bi **morti** na nyega zelo posabli/./ (Volkmer 1778: 2.)[282]

V Vodnikovem primeru stoji znotraj prilastkovega odvisnika, ki pojasnjuje samostalnik *upanje* v vlogi povedkovega določila – za pomožnim glagolom *biti*, prislovnim določilom kraja (*v kratkim*) in osebkom (*en morski boj*).

(6) Is broda Kadix ſe svę, de ſo ſhpanzu Britanze odgnali, kupzhio odperli, eno kralevo barko domu perpravili, kira je tri millione piaſter is Lime v'Ameriki noſila, inu de ſo eno britanſko fregato vjęli. Imajo vupanje, de bode v'kratkim en morſki boj **morebit** sa ſhpanze ſrężhen. (Vodnik 1797: 7.)
Kontekst: Navedeni zgodovinski dogodki bodo verjetno Špance pripeljali do zmage v pomorski bitki.[283]

V primeru iz Vodnikovega pisma stoji za ločnim veznikom *ali*.

(7) Peutingerjove table[284] i. dr. smo dobili; Siauve[285] je tiga veſel; al **morebit** bo mogel v'Tirole iti: bo pa tam Aguntum[286] iſkal. (Kos 1988: 283.)

[282] Gl. razlago konteksta pri primeru (15) pri *celo*.
[283] Del besedila govori o dogodkih angleško-španske vojne (1796–1808), ki je potekala v sklopu francoskorevolucionarnih in napoleonskih vojn. Ko so Španci po porazu vojne z revolucionarno Francijo stopili na francosko stran, so jim Britanci blokirali poti na morje in omejili njihove stike z južnoameriškimi kolonijami. Pod vodstvom admirala Nelsona so Britanci oblegali pristanišče (*brod*, Pleteršnik 2014) Cadiz, a so se morali umakniti zaradi španskega obstreljevanja z ladjami. In tako se je pomorska zapora odprla (https://en.wikipedia.org/wiki/Anglo-Spanish_War_(1796%E2%80%931808)). Kot piše v danem odlomku iz časopisnega članka, je tako lahko prišla domov v Španijo iz Lime ladja, na kateri je bilo milijon neangleških funtov (*piaster*, SSKJ (2)); ravno tako pa so ujeli eno izmed britanskih bojnih ladij s tremi jambori (*fregato*, Pleteršnik 2014).
[284] Gre za edini ohranjeni zemljevid Rimskega imperija iz rimskih časov. Okrog l. 1500 ga je odkril Konrad Peuntinger, po katerem je zemljevid dobil ime.
[285] Siauve je francoski arheolog, ki je Vodnika uvedel v arheologijo in skupaj z njim raziskoval ostanke rimske Emone, rimske spomenike, napise in novce, Zois pa je z Dunaja preko Kopitarja naročal Siauveju potrebne knjige (http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi566620/).

Kontekst: Vodnik poroča Kopitarju, da so že dobili Peuntingerjev zemljevid, česar je arheolog Siauve zelo vesel kljub verjetnosti, da bo moral iti na Tirolsko raziskovat Aguntum.

Vljudnost vprašanj

Tudi *morebiti* je enako kot *morda* modalni členek, s katerim tvorec poudarja vljudnost odločevalnega ali retoričnega vprašanja, redkeje tudi prošnje. Vedno stoji na neprvem mestu v stavku.

Pri Basarju stoji za pomožnim glagolom *biti* in prostim glagolskim morfemom *se*.

O neumni zhlovek, ſi ſe **morebiti** Bogo odpovedal? (Basar 1734: 4.)[287]

V Slomškovem primeru stoji za vprašalnim členkom *ali* in povedkom.

(8) Ali ſte vidili **morebiti**, de je bil on [Janez Krstnik] kak poſvetni mehkushnik, kateri le po shlahnim oblazhili ſega, ino sdaj na kraljevim dvoru mene savoljo moje niskote posnati vezh nozhe? (Slomšek 1835: 11.)
Kontekst: Jezus svojim učencem z rabo retoričnega vprašanja pove, da Janez Krstnik gotovo ni posvetni mehkužec, oblečen v lepa oblačila in na dvoru, ki ga v trenutku govorjenja noče niti poznati zaradi njegove revščine. Iz nadaljevanja besedila je potem jasno, da je Janez Krstnik puščavnik, ki oznanjuje božjo besedo.

V spodnjem primeru tvorec z *morebiti*, ki stoji znotraj pogojnega odvisnika za veznikom *če* in časovnim členkom *še*, poudari vljudnost prošnje.

(9) Ker se za mladiga moža poroka ponudim, Vas prosim, mojiga priporočenca v svojo imenitno hišo vzeti, če še **morebiti** nimate v svojo dovoljnost dosti služabnikov/./ (Malavašič 1849: 155.)
Kontekst: Tvorec prosi naslovnika, naj vzame priporočenega človeka za služabnika. Da bi zvenel vljudneje, doda, naj to naredi pod pogojem, da do trenutka govorjenja nima dovolj služabnikov.

Modalno-poudarni členek

Tovrstni *morebiti* enako kot *morda* izpostavlja posamezen stavčni člen kot pomembno informacijo, hkrati pa izraža verjetnost.

V podanem primeru se navezuje na premi predmet, modificiran s členkom *še* ‘celo’.

---

[286] Ruševine rimskega mesta na Tirolskem, cca. 4 km od Lienza (https://de.wikipedia.org/wiki/Aguntum).
[287] Za razlago konteksta gl. primer (89) pri vprašalnem *li*.

(10) Ko bꙁ jo boꙉ obilno redila inꙁ pasla, sꙁ mislꙁ ѫena, bꙁ na dan po dvę, **morebitꙁ** ɯe po tri jajŋa od ŋe dobivala/./ (Metelko 1825: 284.)

Kontekst: Kot je znano iz predhodnega dela besedila, je neka ženska imela kokoš, ki ji je vsak dan znesla eno jajce. Mislila je, da bo z več hrane kokoš nesla dve, po možnosti pa, še več, tri jajca.

Sklep: Skladenjsko in pomensko se obnaša enako kot prej predstavljeni (verjetno mlajši) *morda*.

3.3.34 Naj

CM: nai, nei, Bas.: nej, ŽM: naj, Vod.B.: naj, LN: nej, naj,[288] Vod.P.: naj, Dajn.: naj, Slom.P.: naj, Slom.B.: naj, KRN: naj, Preš.: nej, Šerf: naj, Mal.: nej, Levst.: naj.

Razvil naj bi se iz velelnika glagola *nehati* (**ne xati*), tj. **ne xaj* (prim. Bezlaj 1982: 213, Snoj 2003: 430). Izvor iz velelnika se vidi tudi v nekaterih variantah *naj*, ki so sicer redko rabljene z oblikotvornimi obrazili,[289] npr. *najta*, *najmo*, *najte*, v nekaterih primerih iz vzhodnoslovenskega prostora pa se je še občutil glagol, npr. ***Naj*** *me žaliti* (prim. Bajec 1954: 222). V slovenskem knjižnem jeziku je kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti.

Skladenjskonaklonski velelno-želelni členek

Ukaz, želja, spodbuda

Stoji lahko na prvem ali neprvem mestu v stavku.

Stava na prvem mestu

(1) /M/oia drusina nima chai prest, **nai** me posleio moia vretenza ih prosem/./ (Merkù 1980: 24.)

Kontekst: Hči materi pove, da ne more ničesar presti in ji veli oz. izrazi željo, da bi ji poslala njena vretena.

(2) O Miloſtvi Bog! Sakai ſi uſse pogubil? Jeſt neuredna ſtuar ſe ſizer letej tuoji ſodbi ſoper napoſtavim, temuzh ſamu odprem miſli mojga ſerza, inu rezhem, de be morebiti sadoſti bilu, keb ne uſse, ampak li nikatere, namrezh tih drugih sapelvavze pogubil./.../ Prov je tedej: uſsi ſo greſhili, **nej** tudi uſſi bodo pogubleni. Kir jeſt to premiſhlujem, meni ſupet nasnanu naprei pride: Sakaj je Goſpod Bog ſuoje Angele k'malu ſhtrafal, koker ſo hitru greh ſturili? (Basar 1734: 15.)

Kontekst: Tvorec meni, da bi bog lahko prizanesel tistim grešnim angelom, ki so bili zapeljani od drugih. Vendar je bog neusmiljen in ukaže pogubo za vse uporne angele (tako za zapeljavce kot za zapeljane). V vseh je namreč videl smrtni greh. Ob premišljanju pa tvorec ponovno pomisli, zakaj je bog kaznoval angele takoj, ko so grešili.

[288] V izvodu iz leta 1797 je *nej*, iz 1798 pa *naj*.
[289] Bajec oblikotvorna obrazila imenuje osebila.

(3) Shternf. perſtan hitru pobere. Lubka, kaj ſi ſe vſtraſhla ? – Sej bo priſhal: ob oſmih bo priſhal – – – Ovbe, kaj je to sa en lep' perſtan. (na ſtrani) o ti goluf neſramni! Miz. **Naj** mi ga dajo! kaj jim am grę? (Linhart 1790: 7.)
Kontekst: Ko Sternfeldovka vzame Micki (svoj) zaročni prstan, Micka zahteva, da ji ga vrne.

Pri Linhartu se *naj* pojavi tudi v kombinaciji z *no*, ki poudari nestrpnost, drugi pa v kombinaciji z *le*, ki poudari edinost želenega dejanja.

(4) Miz. **Naj** pridejo, **no** – / Tulp. Pak je eden noter – / Monk. Dva kmęteſhka – / Miz. **Naj le** pridejo – ſei moj ozhatoku vſe vedó – (Linhart 1790: 27.)
Kontekst: Tulpenheim in Monkof oklevata z vstopom v županovo hišo. Zato ju Micka dvakrat pozove, naj vstopita in doda, naj se ne bojita zaradi očeta, ker ta ne glede na nadaljnje podatke oz. dogodke ve, da se želi Tulpenheim poročiti oz. se poigrati z njo.

V primeru iz Vodnikovih pisem prvi *naj* stoji na prvem, drugi pa na drugem mestu v stavku, tj. za premim predmetom.

(5) Rezar ne da Krishov pot Gaſlerju, kir je kufrene podobe ſeboj vsel; pravi: **naj** da nove podobe resat, ſtare **naj** mu poſhle/./ (Kos 1988: 282.)
Kontekst: Vodnik poroča Kopitarju, da založnik in knjigotržec Retzer ne želi izpolniti njegove prošnje, tj. dati prevajati *Križevega pota* dunajskemu založniku Gasslerju (prim. Kos 1988: 479), ker je slednji vzel njegove bakrene podobe. Zato Retzer zahteva, da naroči rezanje novih podob, medtem ko mu mora stare vrniti oz. poslati.

(6) **Nej** Ti ta moj opominj kaj velja; sej ti dam v teh besedah kaj tolažbe/./ (Malavašič 1849: 149.)
Kontekst: Iz predhodnega dela besedila je razvidno, da je tvorec prijatelja, ki mu je umrla žena, opomnil, naj ne žaluje predolgo oz. preveč, saj ga žena pričakuje v nebesih, ravno tako pa ne sme preveč žalovati zaradi otrok. V izpisanem delu tvorec izrazi željo, da bi naslovniku (prijatelju, ki mu je umrla žena) njegov opomin kaj pomenil. Če nič drugega, tolažbo.

(7) **Naj** se ti ne senjá o njem, moraš ga z nimar pustiti. (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Jurec ukaže hčerki Anki, da ne sme sanjati o Domnu.

(8) **Naj** bi novo leto srečno bilo in blagoslovljeno/./ (Bleiweis 1881: 1.)
Kontekst: Tvorec naslovniku želi oz. vošči srečno novo leto.

Stava na neprvem mestu

V Linhartovem primeru stoji za prislovnim določilom časa.

(9) V'eni uri **naj** ſe tam na prelasi snajdejo/./ (Linhart 1790: 15.)
Kontekst: Micka naroči Tulpenheimu, da se mora s svojim spremstvom znajti čez eno uro na prelazu.

V Vodnikovih *Lublanskih Novicah* se *naj* vedno pojavi v pozivih na delitev premoženja, kjer so dediči premoženja pokojnega pozvani v določenem času na določen kraj, da se tam potem dogovorijo glede premoženja oz. ga prevzamejo.

V izvodu iz leta 1797 *naj* v vseh tovrstnih oglasih stoji za osebkovim odvisnikom in pred ostalimi sestavinami stavka.

(10) Kateri imajo kej per premoshenji rankiga fajmaſhtra v Loshi Jacoba Nebojſa iſkat, **nej** ſe 22. dan perhodniga męſza maliga Serpana ob devetih sjutrej v'Lublani per goſpoſki pravizi Landrecht oglaſio. (Vodnik 1797: 8.)

V izvodu iz leta 1798 je načeloma rabljen znotraj poročanega govora, vendar ohrani vlogo členka, saj kot podredni veznik, ki uvaja predmetni odvisnik, nastopa *da*, za katerim stoji *naj*.

(11) Od Brikſenke Blędſke Goſpoſke ſe osnani taiſtim, kateri kaj iſkat imajo per sapuſhenim premoshenji rankiga Josefa Prętnar ali Sashmann v'Gradi, de **naj** 7. Dan prehodniga Svizhana ob devetih sjutra v'to Kanzlio pridejo, ſvojo pravizo isvishajo/./ (Vodnik 1798: 8.)

V enem izmed primerov pa stoji za osebkom.

(12) Od Brikſenſke Blędſke Goſpoſke ſe postavi dan sa rasdelenje premoshenja rankiga Blasha Supanzhizh ali Bohinz v'Gradu na 22. Dan Proſenza 1798. Ob devetih sjutra v'ti Kanzlii; dolshniki **naj** ſe oglaſijo, ſvojo pravizo isvishajo/./ (Vodnik 1798: 8.)

V Vodnikovem *Babištvu* je členek *naj*, ki vedno stoji na neprvem mestu, zelo pogost. Z uvodim delom vred se že na prvih straneh pojavi na več kot 20 mestih.[290] Razlog za tako visoko frekvenco je, da besedilo kot priročnik temelji na izražanju navodil oz. napotkov.

V spodnjem primeru stoji za osebkom.

(13) Babiza **naj** sna ſhe nektere lekarſke in zelniſhke snanja/./ (Vodnik 1818: 5.)

[290] V ostalih besedilih je običajno manj kot 10 pojavitev.

Kontekst: Gre za ponavljanje vzorca *Babica naj* v uvodem delu, kjer tvorec navaja pričakovane oz. zahtevane lastnosti in znanja žensk, ki se odločijo za delo babice. Torej je za babico (razen vsega ostalega navedenega, npr. poznavanja lastnosti rodil, znanja branja, pisanja, navajenosti fizičnega dela) potrebno poznavanje lekarništva in zeliščarstva.

V primeru iz Vodnikovih pisem in v Šerfovem primeru stoji za osebkom.

(14) Piſani liſtek **naj** gre Dobrovſku sveſto v'roke! (Kos 1988: 286.)
Kontekst: Vodnik naroči Kopitarju listek z besedami izročiti Dobrovskemu.

(15) /S/veti Pavel nas vyqi: »Bog poterplivosti no poveseleŋa – ino vypaŋa **naj** vas napuni ze vsem veseljom no mirom v'veri.« Rim. 15, 5. 13. (Šerf 1835: 13.)
Kontekst: Gre za citat iz Svetega pisma, s katerim tvorec podkrepljuje uresničitev ene izmed idej pridige. In sicer želi naslovniku enako kot Sv. Pavel v Pismu Rimljanom – da ga Bog napolni z veseljem in mirom v veri.

V primeru iz Slomškovih pridig stoji za predmetnim odvisnikom.

(16) /A/ko vaſ k'pobolſhanju nobena rezh ne oberne, **naj** trobentin glaſ poſledne ſodbe vaſhe greſhne koſti ſpreleti. (Slomšek 1835: 9.)
Kontekst: Bog ukaže nemilostno poslednjo sodbo za grešnike, ki se ne želijo poboljšati.

V primeru iz *Blažeta in Nežice* stoji znotraj drugega stavka brezveznegav vezalnega priredja:[291] za osebkom (*dekliči*) in predmetom v orodniku (*z dekličami*) ter pred povedkom. Navezuje pa se na celotno priredje.

(17) V ſholo alj is ſhole mladenzhi s'mladenzhami, deklizhi s deklizhami pametno **naj** hodijo. (Slomšek 1842: 7.)
Kontekst: Tvorec naroča naslovnikom, da je v šolo oz. iz nje treba hoditi skupaj s šolarji istega spola.

V Malavašičevem primeru stoji za osebkom. Prošnja, namenjena pomembni avtoriteti, zaradi rabe pogojnika zveni bolj vljudno.

(18) Ker me je nesreča že tolikrat zadela, de nisim v stanu, svoje otroke v šolo pošiljati in šolski denar zanje plačevati, me ta žalostni stan k prošnji prisili: Častitljivi gospod fajmošter **nej** bi mojo prošnjo milostljivo uslišali in kadar bo mogoče, moja dva sina brez plačevanja v šolo vzeli. (Malavašič 1849: 142.)
Kontekst: Obubožan oče prosi gospoda župnika, da bi vzel njegova dva sinova brezplačno v šolo.

[291] V prvem stavku glagol ni izražen, saj je isti kot v drugem.

Gre za kombinacijo skladenjskonaklonskega velelno-želelnega členka *naj* in ločnega prirednega veznika *ali*, rabljenega skupaj s členkom *pa*. Tvorec zvezo *ali pa naj* uporablja, ker ga zanima, ali bo za izpolnitev želje oz. ukaza poskrbel naslovnik ali mora to storiti sam.

(19) Pošljite mi hitro po kobilo; **ali pa naj** grem sam po njo. (Levstik 1858: 6.)
Kontekst: Krpana zanima, ali bo dvor s cesarjem na čelu poskrbel, da bodo poslali po njegovo kobilico ali mora iti ponjo sam.

Odvrnitev od dejanja

V kombinaciji z nikalnimi besedami *naj* izraža odvrnitev od dejanja.

V Linhartovem primeru *nikar* stoji pred *naj*, celotna zveza pa pred vsemi ostalimi sestavinami stavka.

(20) Glash. (sa ſe) Jemenes! posna me, – kaj bo? / Shternf. **Nikar naj** ſe neboje – mi bodo le tudi shenitnu piſmu gori poſtavili –s' Goſpod Shönhejmam – (pokashe, koker de bi ſe norza dęlala, na Tulpenheima) (Linhart 1790: 36.)
Kontekst: Sternfeldovka prestrašenega pisarja Glažka odvrne od tega, da bi se je bal. Ne bodo se namreč norčevali iz njega, ampak iz t. i. Schönheima oz. Tulpenheima.

Naj stoji za nepremim predmetom in pred *nikar*, pri čemer med *naj* in *nikar* stojita premi predmet in povezovalni členek *pa*, ki izraža nasprotje s prej povedanim.

(21) Gospod Nabois mi je rekel de bi vas prosil, Žagarjo povedati, de se mo zahvali, zato ker Naboisovo kajžo dobro oskerbi, in de ga prosi, de bi vse, kar je treba za popravlenje preskerbil. Če kajža tolk noter na nese, toko bo že on vse povernil, Miklavžo **nej** jo pa **nikar** čes na da. (Kidrič 1936: 274.)
Kontekst: Prešeren naroča staršem, naj Žagarju sporočijo zahvalo g. Naboisa za skrb za hišo s prošnjo, da poskrbi za popravila (verjetno glede puščanja). Če ne pušča pretirano, Nabois zagotavlja, da bo vse povrnil. Obenem pa Žagarju odsvetuje oz. prepove, da bi hišo prepustil Miklavžu.

Pri Dajnku je rabljen v kombinaciji z vzhodnoslovenskim narečnim členkom *nikak* ʻnikakor’. *Naj* stoji pred *nikak*, celotna zveza pa za nepremim predmetom in osebkom.

(22) Чi se od drygih zaniцavamo ino zametavamo, nas to **naj nikak** ne oxali[292]/./ (Rajh 1998b: 62.)
Kontekst: Tvorec (kmet Izidor) odvrača naslovnike (svojo družino in tudi ljudi na splošno, glede na to, da gre za poučne zgodbe, namenjene sleherniku) od žalovanja kot posledice zaničevanja oz. zavračanja s strani drugih.

Pri Jurčiču je tovrstni *naj* rabljen v kombinaciji z zvezo časovnega prislova *nikdar* in časovnega členka *več*. *Naj* stoji za protivnim prirednim veznikom *pa* in soodnosnico osebkovega odvisnika (*to*). Med *naj* in zvezo *nikdar več* stoji nepremi predmet.

(23) /T/voj oče ni bil pošten, to sem že rekel. Ko bi imel poštenega, svetu znanega očeta, ne bi rekel; zdaj pa ne vem kdo si, da-si vem, kakov si. Žal mi je, pa to **naj** ti nikdar več v misel ne pride, da bi vzel mojo Anko/./ (Jurčič 1864: 137.)
Kontekst: Jurcu je žal, da je bil Domnov oče nepošten. Toda kljub temu mu kot nezakonskemu otroku prepove še kdaj pomisliti na poroko z njegovo hčerjo Anko.

Poročani govor

Členek *naj* v poročanem govoru vedno stoji na neprvem mestu v stavku.[293]

V Slomškovem primeru stoji v drugem stavku vezalnega priredja za vprašalnim zaimkom *kaj* in prostim glagolskim morfemom *se*.

(24) Per misi jim ozhe perpovedujejo, kaj ſo goſpod Jakob (tako je bilo kaplanu ime) od ſvetiga Joana kerſtnika povedali, in kaj ſe **naj** vſako od njega uzhi. (Slomšek 1842: 5.)
Kontekst: Oče pri kosilu Blažetu in Nežici poroča o pripovedovanju kaplana Jakoba o Janezu Krstniku in o vsebinah, ki se jih mora od njega vsakdo naučiti.

V naslednjem primeru tvorec izraža željo, ki bi se morala uresničiti že v preteklosti. *Naj* je sestavni del prilastkovega odvisnika, ki se nanaša na premi predmet glavnega stavka in predmet želenega dejanja v odvisniku.

[292] Glagol *ožaliti* (*bedauern = obžalovati*, *kesati se*) že Pleteršnik (2014) navaja kot značilnost Dajnkovega jezika.
[293] *Naj* lahko v poročanem govoru nastopa tudi kot podredni veznik, ki uvaja nekatere predmetne odvisnike, pri čemer ima še vedno viden velelno-želelni element. V vzhodnoslovenskem prostoru *naj* kot podredni veznik uvaja še druge vrste odvisnikov, npr. predmetne, namerne, pogojne in dopustne. B. Vičar (2005: 180–194) tovrstnim odvisnikom pravi členkovni odvisniki, ker jih uvaja skladenjskonaklonski členek *naj*. Poimenovanje se mi razen pri predmetnem odvisniku kot poročanem govoru ne zdi ustrezno. V ostalih podredjih namreč velelno-želelni element ni viden.

(25) Tebi se ne zdi to nič, ako se hoče hči tistega moža zapeljati, ki ti je nameščeval očeta, ki ga **naj** bi bil blisk zadel, kajti hudoben človek je moral biti, da se ni izdal in da si ga, še tvoja mati ni upala imenovati, reva! (Jurčič 1864: 136.)
Kontekst: Jurec meni, da je Domen nehvaležen, ker kot nezakonski otrok zapeljuje njegovo hčer. Nadomeščal mu je namreč očeta, ki ga je zapustil in mu zato želi, da bi se mu že v preteklosti zgodilo nekaj zelo hudega.

V Levstikovem primeru stoji za podrednim veznikom *da*.

Cesar, to vidivši, veli kočijažu, da **naj** konje vstavi. (Levstik 1858: 2.)[294]

V primeru iz KRN stoji za oziralnim zaimkom *kateri*, ki nastopa kot podredni veznik, ki uvaja prilastkov odvisnik, in obenem kot osebek omenjenega odvisnika.

(26) Naj bode ta zavest vodílo prihodnji politiki grofa Taaffe-a, pa tudi vodilo avtonomistični večini državnega zbora, katera **naj** ne zabi, da je veliko odgovornost nase vzela, ko je izvoljena od ljudstva stopila v državni zbor, da se na tem vzvišenem mestu boruje za blagor posameznih dežel ravno tako, kakor za blagor skupne države/./ (Bleiweis 1881:1.)
Kontekst: Vlada grofa Taaffeja mora imeti ves čas v zavesti odgovornost, da se bori tako za bonitete vsakega avstro-ogrskega naroda posebej kot za skupno dobro v monarhiji.

Neskladje med pomenom in smislom

V naslednjih primerih velelno-želelne povedi s členkom *naj* ne izražajo želje oz. ukaza, ampak neko drugo govorno dejanje.

Kombinacija z glagolom zašafati

V kombinaciji z glagolom *zašafati* ‘ukazati zapovedati’ (Murko 1833a) *naj* tvori ustaljene fraze, s katerimi tvorec izraža pripravljenost na uslugo.

Zveza z omenjenim glagolom je najpogostejša v korespondenci Coraduzzi–Marenzi. Kontekst je v vseh primerih rabe podoben: tvorec se naslovniku zahvali za poslane dobrine in se mu potem ponudi na uslugo (prim. Agrež 2015a: 34). Pojavi pa se tudi pri Linhartu.

(27) /P/oslem kogna pa teran ino Prosem da bi na sa morlli **nei** tudi is mona sasafaia gar morem slusit/./ (Merkù 1980: 60.)

[294] Za razlago konteksta gl. zgled (4) pri *in*.

Kontekst: Mati hčeri pošilja konja in teran ter se ji opravičuje. Za kaj točno, ni jasno, zelo verjetno pa za kakšno dobrino, ki ji je ni mogla poslati. Nadalje izrazi pripravljenost ustreči in ji poslati karkoli želi, seveda v skladu z zmožnostmi.

(28) Jeſt ſim ga en polizhek ſerknil, de ſe je duſha pervesala, vidijo; sdej **naj** pak s' mano saſhaſajo. (Linhart 1790: 14.)
Kontekst: Pisar Glažek pove Tulpenheimu in Monkofu, da je do trenutka govorjenja popil polič vina in se potešil, zato jima je v omenjenem trenutku na uslugo.

Opravičilo

Fraze z zanikanim glagolom *zameriti* izražajo opravičilo.[295]

(29) **Naj** nesamerijo Goſpodje –morebiti ſim presgodej priſhal/./ (Linhart 1790: 17)
Kontekst: Plemiča Tulpenheim in Monkof se s pisarjem Glažkom odpravljata vasovat k Micki. Pisar Glažek se opravičuje plemičema, če je morda prišel prezgodaj.

Grožnja

V spodnjem primeru tvorec zvezo *naj le* izraža grožnjo neudeležencu pogovora.

(30) Miz. Ony ſhe nevedó vſe – Dones ob oſmih ima ta gerdeſh ſhe s'enim drugim, inu s'enim ſhribarjam priti – de bodo shenitnu piſmu gori poſtavili, inu v' treh dneh ima poroka biti – Sternf. **Naj le** pride – me dvę ga boma prejęle, de mo bode luſht preſhal, nedolshne dekleta sapeluvati/./ (Linhart 1790: 10.)
Kontekst: Sternfeldovka je že seznanjena, da bo Tulpenheim prišel, zato mu ničesar ne ukazuje oz. si ničesar ne želi. Pove le, da bo ob njegovem prihodu poskrbela, da bo konec njegove zabave, tj. da ne bo več istočasno imel nje kot bogate zaročenke in hkrati zapeljeval mladih deklet.

Neprostovoljna privolitev

Izražena je s frazami tipa (*pa*) *naj bo*.

Danes je pogostejša stava *pa* pred *naj* (npr. *pa naj bo*), v podanem primeru pa je obratno.

(31) Jak. Kader nje ozhy hozheſh hvalit, toku rezi, de eden noter ſedy, katęri vun ſtręla. – Ansh. Ozha, ona bo rekla, de ſim obnoril – Jak. Anshe, jeſt tęj povem, mojo dekle ima vezh pameti, koker mi dva oba vkup – ona vshę vęj, koku more biti – toku ti salubleni ludję v'Lublani med ſabo govorę –Ansh. **Naj** pak bo – bom vidil, koku ſe bom svunej navadil – ampak jeſt vam povem, Ozha, mene bo ſmęh ſilil/./ (Linhart 1790: 11.)

[295] S členkom *nikar* ali zgolj s prostim glagolskim morfemom *ne* se pojavijo tudi v korespondenci Coraduzzi– Marenzi.

Kontekst: Anže ne želi opevati Mickine lepote z visokoletečimi primerami (npr. *da ji v očeh sedi Amor in strelja iz njih*). Meni namreč, da mu bo šlo na smeh, ravno tako pa da bo Micka mislila, da se mu je zmešalo. Toda glede na Jakovo opozorilo, da tako govorijo zaljubljenci v Ljubljani, čeprav nerad, privoli.

(32) Kdor noče dati, pa **naj** ima sam! (Levstik 1858: 28.)
Kontekst: Krpan je jezen na nehvaležno gospodo, ki ga zaradi podrte lipe ne želi poplačati, čeprav je premagal Brdavsa. Zato se sprijazni, da ne bo poplačan – bolje, da zadržijo, kar imajo zase, kot da mu dajo neradi.

Dejstvo oz. mnenje

Tvorec naslovniku z rabo velelno-želelnih povedi, ki jih uvaja *naj*, predoči določeno dejstvo ali poda svoje mnenje. Tovrstni *naj* lahko stoji na prvem ali neprvem mestu.

(33) Torek drugi dan Proſenza ſe je goſpod Molitor en mojſter v'muſiki na ſvoje goſli tukaj v'Lublani ſliſhat puſtil; **naj** ſe vſi Shihkarji pruti nemu ſkriejo de ſi lih jo dobro vſtershejo. (Vodnik 1798: 4.)
Kontekst: Tvorec poroča o koncertu violinista, ki je zelo lepo igral 2. januarja 1798 v Ljubljani. Primerja ga tudi z violinisti iz Šiške (tj. Šiškarji), ki igrajo veliko slabše od njega.

V Malavašičevem primeru stoji za osebkovim odvisnikom.

(34) Moj sosed je pa kmalo previdil Vaše misli, in tako sim ostal opravičen pred njim, Vi pa v svoji pravi podobi. De se Vam ni po Vaši volji izšlo, **nej** Vam je to za Vašo hudobijo nekaj res zaslužene kazni (štrafe)/./ (Malavašič 1849: 150–151.)
Kontekst: Tvorec naslovniku očita, da ga je obrekoval sosedu. Predoči mu, da se je pred sosedom očrnil sam. To je kazen, za katero je tvorec prepričan, da si jo naslovnik zasluži.

Zahvala

(35) **Nej** Vam bo tadaj današnji dan goreča hvala za vse, kar ste mi pretečeno leto skazali, in obljubim Vam, de nič druziga ne želim, kakor de zdravi ostanete. (Malavašič 1849: 144.)
Kontekst: Tvorec se v svojem voščilu zahvali staršem za vse, kar so naredili zanj preteklo leto in jim v prihajajočem letu zaželi zdravja.

Sklep: Kot **skladenjskonaklonski** členek izraža ukaz, željo oz. spodbudo, v kombinaciji z nikalnimi besedami (členkoma *nikar* oz. *nikak*, prislovno zvezo *nikdar več*) pa odvrnitev od dejanja. V premem govoru lahko stoji na prvem ali na neprvem mestu v stavku, medtem ko v poročanem zgolj na neprvem. Če stoji na prvem namreč stoji med povezanima deloma besedila in opravlja vlogo podrednega veznika. V velelno-želelnih povedih s členkom *naj* večkrat prihaja do neskladja med pomenom in smislom. Torej tovrstne povedi

ne izražajo želje oz. ukaza, ampak pripravljenost na uslugo (v kombinaciji z glagolom *zašafati*), opravičilo, grožnjo, neprostovoljno privolitev, dejstvo oz. mnenje ter zahvalo.

3.3.35 Namreč

Bas.: namrezh, Linh.Ž.: namrezh, LN: namrezh, namręzh, Met.B.: namreu, **Kremp: najmre, Mal.: namreč, Levst.: namreč, Jur.: namreč.**

Izvira iz predložne zveze *na ime*, znane že iz praslovanščine (**na jьmę*) (prim. Bajec 1954: 216, Bezlaj 1982: 213, Snoj 2003: 432). Kot *najme* oz. *najmre* je prisoten tudi v srbohrvaškem jezikovnem prostoru in kajkavščini (Bezlaj 1982: 213), ravno tako pa v prekmurskem prostoru. V slovenskem knjižnem jeziku se pojavlja od 16. stoletja do sodobnosti. Velja omeniti, da se v obravnavanem gradivu pri Skalarju sicer v vezniški funkciji pojavi varianta *namuč*, ki je analogna *samuč* oz. *temuč* (prav tam). Pri Svetokriškem pa je gotovo že prisoten tudi kot členek, čeprav je označen kot veznik (npr. *My n'hozhemo vezh poshlushat vaſhe fable, de* ***namrezh*** *vaſhi Boguvi ſo preobernili ſolse v'shlahtne kamene, laſsy v'kazhe*).[296] Pleteršnik po Miklošiču evidentira tudi varianto *namre*, ki se pojavi v Valjavčevih narodnih pripovedkah iz okolice Varaždina.

V slovarjih meja med prirednim veznikom in členkom *namreč* ni dovolj jasna niti na osnovi primerov. Tako je v SSKJ 2 in *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 44) *namreč* v primerih tipa *Midva,* ***namreč*** *žena in jaz, se nikoli ne pričkava* in *Število tekmovalcev je omejeno, nastopa jih* ***namreč*** *lahko samo dvajset* določen kot členek, medtem ko je v SP 2001 v obeh tipih določen kot priredni veznik. Menim, da je najzanesljivejši razmejitveni kriterij stava. Veznik povezuje dele besedila v priredne strukture, zato je bolj logično, da stoji med povezanima deloma kot znotraj enega izmed njih, medtem ko je povezovalnemu členku težko določiti stalno stavo. Torej je v prvem tipu primerov *namreč* veznik, medtem ko je v drugem členek. Ravno tako pa je členek v primerih, kjer stoji na zadnjem mestu stavka, npr. *Posestvo je bilo brez dolga, brez vknjiženega* ***namreč***.[297]

V vseh podanih primerih se pojavi kot povezovalni členek, ki utemeljuje oz. pojasnjuje prej povedano.

[296] Za pojasnilo, zakaj je členek in ne veznik, gl. naslednji odstavek.
[297] Enaka razlaga velja tudi za besede *pa* (prim. Korošec 2009: 226, Agrež 2014: 36), *vendar* in *torej*.

V Basarjevem primeru stoji znotraj namernega odvisnika, ki nastopa kot odgovor na dopolnjevalno vprašanje – za namernim podrednim veznikom *da* in pomožnim glagolom *biti*.

(1) O zhlovek: sakai si na ſvet ſtuarjen? De be **namrezh** tuojga Boga zhaſtil, inu hualil s'serzam, s'beſedo, inu s'dianjam. (Basar 1734: 4.)
Kontekst: Tvorec naslovniku pojasni odgovor na zastavljeno vprašanje. In sicer mu pojasni, da je človek ustvarjen z namenom, da bi častil in hvalil boga z mislijo, besedo in dejanjem.

V primeru iz Metelkovih basni stoji znotraj vzročnega odvisnika (za veznikom *ker* in premim predmetom).

(2) Ko pa petelꙁn po svꙍji navadꙁ pꙍje, se lesiɳa ʒbudi, pꙁrteɥe, tꙁr ga prosꙁ ʒꙁ drꙁvesa skoɥitꙁ: ker ga **namreɥ** ʒavol ɳegovꙁga tolꙁkaɳ pꙁrjetnꙁga glasu objetꙁ ӕeli. (Metelko 1825: 284.)
Kontekst: Lisica prosi petelina, ki lepo poje, da bi skočil z drevesa. Pojasni mu, da ga želi objeti zaradi lepega glasu.

V primeru iz *Številstva* stoji za premim predmetom in pred njegovim pojasnilom.

(3) De ʒvemo, ktero ɯtꙁvilo imajo mnoge stvari enꙁga imena, jih moramo ɯtetꙁ, to je, ʒ'eno ʒaɥetꙁ, pꙁrdajatꙁ po enꙍtꙁ, in iʒrekvatꙁ. // Ɯtejemo pa takole: ena, dve, tri, in tako dalej do devet. // Ɯtevila tudꙁ lahko ʒꙁ ʒnamna piɯemo. Pomenꙁ **namreɥ**: 1 eno, 2 dve, 3 tri, 4 ɯtirꙁ ... (Metelko 1830: 2.)
Kontekst: Tvorec pojasnjuje način, naveden v predhodni povedi. Na osnovi primerov pojasni, kaj pomeni zapisovanje števil z znamenji.

Pri Kremplu je *namreč* razmeroma pogost členek, ki se pojavi na približno desetih mestih, medtem ko je v ostalih besedilih pojavitev manj kot pet. Kot zgodovinska knjiga navedeno delo vsebuje veliko dejstev, ki jih potem avtor še dodatno pojasni.

V spodnjem primeru stoji za predmetom v rodilniku.
(4) V'toto [Sisak] on [Oktavijan] preci rimsko posadko dene, vojšake **najmre** za varuvanje. (Krempl 1845: 12.)
Kontekst: Tvorec naslovniku pojasni besedno zvezo rimska posadka. In sicer rimska posadka, ki jo je Oktavijan dal v Sisak takoj ob zavzemu, pomeni vojake za varovanje oz. stražo mesta.

V naslednjem primeru stoji za povedkom in premim predmetom.

(5) Povem Vam tadaj kar kratko, zakaj Vam te verstice pišem. Opravljali ste me **namreč** pri mojimu sosedu Orehvencu iz prav gerdiga namena/./ (Malavašič 1849: 150.)
Kontekst: Tvorec naslovniku pojasni namen pisma. In sicer mu piše, da bi ga opomnil na zlonamerno obrekovanje pri sosedu.

V Levstikovem primeru stoji znotraj priredno zloženega pojasnila zaimensko izraženega nepremega predmeta, in sicer za prvo sestavino.

(6) In ko bi se zdaj na cesti nama spet kaj tacega nakretilo, vaši hčeri **namreč** in pa meni? Od tukaj do Verha se pot vleče, kakor kurja čeva. Koša revež nemam, kobilica ima pa samo eno sedlo! Pa tudi ne bi bilo čudo, ko bi zbolela; saj vemo vsi, da take mehkote niso vajene od petih zjutraj do osmih zvečer cika coka, cika coka s konjem.(Levstik 1858: 27.)
Kontekst: Krpan cesarju pojasni, da kot udeleženca verjetnega dogodka (da žena na poti zboli) misli cesarjevo hčer in sebe. V nadaljevanju pojasni, zakaj je dogodek verjeten (dolga pot, ni koša, eno sedlo in nevajenost cesarične potovati od zgodnjega jutra do večera).

V Jurčičevem primeru stoji za povedkom.

(7) /G/ospod Sova še ne bi bil prenapečen mož, ko ne bi bil tako neznano skop, in tako malo z ljudmi. Pečal[298] se **namreč** ni z nikomur razun s sosedom Jurcem. (Jurčič 1864: 140.)
Kontekst: Gospod Sova ne bi bil pretirano slab, če ne bi bil skop in odljuden. Njegova odljudnost pomeni, da se ni družil z nikomer, razen s sosedom Jurcem.

3.3.36 Ne
ŽM, Prim., Met.B., Cig., Jur., Levst. [299]

Je splošnoslovanski izraz, znan že v praslovanščini (**ne*) (prim. Bezlaj 1982: 217, Snoj 2003: 438). V slovenskem knjižnem jeziku je kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. Kvalifikator členek oz. partikula se pojavi že v Pleteršnikovem slovarju. Pleteršnik razen *ne* navede tudi varianto *na'a*, pri čemer opozori, da se zadnji a izgovarja aspirirano (kot koroški Slovenci izrekajo k). Evidentira ga pri Levstiku. Navede tudi varianti *naka* in *nak*, ki ju evidentira pri Janežiču.

V gradivu se *ne* pojavi kot modalno-povezovalni in poudarni členek.

[298] *Pečati se = družiti se* (SSKJ (2)).
[299] Izrazna varianta je vedno *ne*. Najpogosteje in v vseh obravnavanih besedilih se *ne* pojavi kot (prosti) morfem za zanikanje glagola. V slovarjih (npr. Žele 2014a: 45, SSKJ 2, SP 2001, Stabej 2014) je tudi tovrstni *ne* (torej v primerih tipa *Nas ne vpraša nihče*) določen kot členek. Vendar ne ustreza definiciji členka v pričujoči disertaciji, saj je kot slovnični morfem sestavni del zanikanega glagola in v tem smislu stavčnočlensko nastopa kot del povedka.

Modalno-povezovalni členek

Z njim tvorec poudari nikalni odgovor na odločevalno vprašanje, zavrnitev prej povedanega oz. strinjanje z zanikano trditvijo.

Če poudari nikalni odgovor ali zavrnitev, vedno stoji na zadnjem mestu v stavku. Na ponovitev besede *ne* »zavolj teršega zanikanja« opozori že Janežič (1857: 112).

(1) /K/oʒiɥꞩa se spomnꞩ maternꞩga povela,[300] poluka skoʒꞩ bꞩʒꞩn, in zagleda volka.Tebꞩ ne bom odpirala **ne**/./ (Metelko 1825: 282.)
Kontekst: Ko kozica vidi pred vrati volka, ki se pretvarja, da je mama koza, odločno zavrne pobudo, da bi odprla vrata.

Ne mogla bi vidva ozheta posnati **ne**, ker ſta bila komej po dve leti ſtara, kader naſ je mogel ozhe sapuſtiti. (Cigler 1836: 11.)[301]

(2) Ne boš je imel, **ne**! Lipo si mi izpridil; hčere ti pa ne dam! (Levstik 1858: 27.)
Kontekst: Čeprav je Krpan premagal Brdavsa, mu cesarica poudari, da kot plačilo ne bo dobil njene hčere za ženo. Še vedno je namreč jezna nanj, ker ji je posekal najljubšo lipo.

(3) /N/e bo veljala tako kakor se bo zgodilo v tvoji glavi; **ne**, dokler bo mezinec gibal na moji roci/./ (Jurčič 1864: 136–137.)
Kontekst: Jurec svoji hčerki Anki poudari, da ne bo mogla izbrati snubca po svoji želji brez njegovega soglasja.

Ne, ki izraža strinjanje z zanikano trditvijo, se pojavi le v dialogu ene izmed Primčevih poučnih zgodbic. Stoji kot samostojna replika.

(4) O. Ona tedaj vender nej mogla veſela (sadovolna) biti, de ſi lih je v'lepi kozhiji ſedela, ino toliko lepih rezhi imela. / K. »**Ne.**« (Primic 1813: 19.)
Kontekst: Gospa, ki se je peljala v lepi kočiji, je izgledala zelo bolehno. Oče predoči hčerki, da kljub vsemu bogastvu ni mogla biti srečna, s čimer se hči strinja.

Poudarni členek

Tovrstni *ne* se pojavi v pomenu ‘niti’.

[300] Mama koza mali kozici zabiča, naj nikomur ne odpira vrat.
[301] Za razlago konteksta gl. primer (3) pri *ali*.

V podanem primeru se navezuje na predmet v rodilniku in stoji tik pred njim.

(5) Jak. Le mene puſti govorit – me saſtopiſh Anshe? / Ansh. Vshę prov, Ozha – / Jak. Inu nizh ſe noter nevtikui – / Ansh. **Ne** beſędze ne bom govoril – (Linhart 1790: 26.)
Kontekst: Jaka zabiča Anžetu, naj se ne norčuje na glas iz Tulpenheima in njegovega spremstva, ko bodo prišli na Mickino poroko, in naj besedo prepusti njemu. Anže mu obljubi, da bo čisto tiho.

Sklep: Kot **modalno-povezovalni** členek izraža nestrinjanje oz. zavrnitev prej povedanega. Stoji lahko na zadnjem mestu stavka ali pa je samostojna replika. V enem izmed Linhartovih primerov se pojavi tudi kot **poudarni** členek v pomenu ʻnitiʼ in stoji tik pred skopusom.

3.3.37 Neki
ŽM: neki, Vod.P.: neki, Vod.B.: nek, Jur.: neki.

Izvira iz praslovanskega **nĕkъjь*, ki vsebuje posplošujočo, omejujočo predpono *ne-* (praslovansko **nĕ*) in členico *-ki*, vokalno stopnjo vprašalne zaimenske osnove **kъ* in poudarjalno členico *-j*, nastalo iz oziralnega **jь* (prim. Bajec 1954: 198, Bezlaj 1982: 217, Snoj 2003: 441). V slovenskem knjižnem jeziku je razen kot nedoločni zaimek tudi kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti.

Nastopa kot poudarni vprašalni členek in poudarja ugibanje. Navezuje se na vprašalni zaimek in pri Linhartu in Vodniku stoji takoj za njim, v Jurčičevem primeru pa sta vmes še nepremi predmet in pomožni glagol *biti*.

(1) Kaj **nęki** te Lublanſke beſhtje tukej iſhejo ? – Pak ne, de bi hôtli s'mojo Mizko vaſsvati/./ (Linhart 1790: 19.)
Kontekst: Anže ugiba, kaj gospoda išče okrog županove hiše in sumi, da je eden izmed njih tisti, ki se želi poročiti (oz. poigrati) z Micko.

V primeru iz Vodnikovih pisem med vprašalnim zaimkom *kaj* in členkom *neki* stoji modalni členek *zlomka* in pomožni glagol *biti* v tretji osebi prihodnjika ednine.

Kaj slomka bo **neki** kdo reči mogel Ribnizhenam, ako oni *poſvodim* namest *poſodim* pravio? (Kos 1988: 286.)[302]

[302] Za razlago konteksta gl. primer (84) pri *le*.

(2) /K/do **nek** bi klizal neſnashno, gnuſno, ali zlo ſmradno. (Vodnik 1818: 5.)
Kontekst: S postavljenim retoričnim vprašanjem tvorec pove, da nihče ne bi k porodu klical babice, ki ne skrbi za higieno. Torej mora ženska, ki se odloči za poklic babice, dobro skrbeti za higieno.

»Kaj mu je **neki**?« ugibala sta hlapca/./ (Jurčič 1864: 135.)[303]

3.3.38 Nič

Linh.Ž: nizh, Levst.: nič.

Nastal je iz praslovanskega **ni-čъ* (*-že*), starocerkvenoslovanskega ostanka negirane oblike brez podaljšave s *-to* (prim. Bezlaj 1982: 222, Snoj 2003: 445). Kot členek je označen le še v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku (SSKJ, Žele 2014: 84). Da bi ugotovili, kdaj se prvič pojavi v členkovni funkciji, bi bilo treba pregledati več gradiva. Kot členek po SSKJ 2 in *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 48) izraža popolno zanikanje stopnje, npr. *Njegova krivda ni **nič** manjša*, oz. količine/mere, npr. ***Nič** denarja nisem vzel s seboj*. V kombinaciji z zanikanim velelnikom oz. želelnikom krepi željo, da se kaj ne zgodi, npr. ***Nič** ne govorite*. V primerih, ki so v SSKJ 2 navedeni v frazeološkem gnezdu, je označen kot ekspresiven, po slovarju členkov (Žele 2014a: 48) pa izraža osebno mnenje oz. stališče, npr. *Ubogi otrok, saj ga **nič** ni* ‘je zelo slaboten’, *Njemu pa res ni **nič** vzdigniti vrečo* ‘z lahkoto naredi’, ***Nič** nimamo proti pošteni zabavi* ‘ne nasprotujemo’, *Ja **nič**, kar počakajmo* ‘ne preostane nam drugega, kot da’. V večini pomenskih odtenkov, ki ne sodijo v frazeološko gnezdo, gre za števnik, medtem ko je v kombinaciji z nikalnim velelnikom oz. želelnikom samostalniški nikalni zaimek. Kot členek ga določam le v primerih, kjer izraža zanikanje stopnje, saj v takšnih primerih ne izraža fizične količine in se je zato po njem težko vprašati. V frazeološkem gnezdu ima v vsakem posameznem primeru drugačno funkcijo in bi bilo podane primere treba še natančneje raziskati in sortirati. Kot členkovno iz frazeološkega gnezda določam zvezo *ja nič*. Slednja izraža sklep na prej povedano in ne tvori priredja, zato ni veznik. Ker je zelo vpeta v kontekst in ni pomensko zaokrožena enota, pa ni medmet.

V obravnavanem gradivu *nič* nastopa kot poudarni členek, ki poudarja popolno zanikanje stopnje. Običajno se navezuje na povedek, lahko pa tudi na lastnostni pridevnik. Vedno stoji tik pred skopusom.

[303] Za razlago konteksta gl. primer (4) pri *menda*.

V spodnjem primeru se navezuje na priredno zvezo lastnostnih pridevnikov v vlogi povedkovega določila.

(1) /P/er dolgim deshęvji, v jeſsęni ali ſpomlad plava vaſha shivina v'blati, kadar bo is hlęva vun isgnana. Zeli hribi od gnoja, inu jeseri od ſmerdlivih lush inu mlak obdajo prebivaliſha letęh ſtvary. // Takuſhne ſo vaſhe ulize, hlęvi, inu dvoriſha. **Nizh** bolſhi, ali zhędniſhi niſo ob letih zhaſsih: namrezh v'jeſsęni inu ſpomlad pota po vaſsęh, gaſse inu zęſte po tergih, inu majhnih męſtih, po katerih vaſho shivino tolikrat zhes dan shenete/./ (Linhart 1790: 23.)
Kontekst: Tvorec naslovniku poudari, da čistoča v manjših mestih in trgih, kjer kmetje ženejo živino absolutno ni prisotna v večji meri, kot je prisotna na domačih dvoriščih in v hlevih. Na vseh navedenih mestih je namesto nje prisotna umazanija.

V Levstikovem primeru se navezuje na povedek.

(2) »**Nič** se ne bojte,« pravi Kerpan; »kako ga bom in s čim ga bom, to je moja skerb.« (Levstik 1858: 4.)
Kontekst: Krpan cesarju pove, naj bo stopnja skrbi najmanjša oz. odsotna, in naj izbiro sredstev in načina, kako premagati Brdavsa, prepusti njemu.

3.3.39 Nikak(or)

Dajn.: nikak,[304] KRN, Levst: nikakor.

Nikakor je zanikan zaimenski prislov *kakor*, ki vsebuje zaimek **kъ* in rotirano členico *že* (prim. Bajec 1954: 200, Žele 2014: 48). Etimologije *nikak* nisem našla. Logično sklepam, da gre za zanikano vzhodnoslovensko narečno varianto zaimenskega prislova *kako(r)*, torej narečno varianto členka *nikakor*. V slovenskem knjižnem jeziku je *nikakor* prisoten od 16. stoletja do sodobnosti.V jeziku 16. stoletja je evidentiran le kot prislov (Ahačič idr. 2014). Vendar si primera, kjer bi bil rabljen prislovno ne predstavljam. Tudi v SSKJ 2 in SP 2001 je evidentiran le kot členek.

V podanih primerih je težko presoditi, ali se navezuje na cel stavek ali zgolj na povedek kot vodilni stavčni člen. Zaradi izražanja oz. poudarjanja zanikanja je bliže modalnemu kot poudarnemu členku.[305] Običajno stoji tik pred povedkom in na neprvem mestu v stavku.

V primeru iz *Kmetijskih in rokodelskih novic* poudarja neuresničljivost dejanja. Stoji med sestavinami povedka: za zanikanim modalnim glagolom in pred nedoločnikom.

[304] Gl. zgled (21) pri *naj*.
[305] Razlaga velja tudi za istovrstni členek *nikar*.

(1) Uzhenoſti, umetnoſti in snajdenja ſo ſe v kratkih letah tako raſhirile, de kdorkoli s njimi naprej ne hiti, ne poſnema, kar ſo drugi koriſtniga snajdli, ampak ſe terdovratno ſtariga dershi, gre rakovo pot, vſaki dan mèjn sna, ſe v sdanjim obrasenji ſvetá ne snajde, v ſredi ſvojih rojakov, snanzov ino prijatlov ſi nesnan ptuj deshélez sdi, in ſi ne more **nikakor** pomagati. Slaſti krajnſkim kmetam ino rokodelzam, kteri ſe ptujih jesikov niſo uzhili, ſe tako godi/./ (Bleiweis 1843: 1.)
Kontekst: Obrtnik, ki ne sledi novostim na področju znanj, umetnosti in iznajdljivosti (doma in v tujini) pod nobenim pogojem ne more uspeti. Nato tvorec za ta problem posebej izpostavi kranjske kmete in rokodelce, ki se niso učili tujih jezikov.

V Levstikovem primeru stoji tik pred povedkom. Pomensko poudarja močno nestrinjanje.

(2) Cesar je bil precej pri volji, minister Gregor pa **nikakor** ni pritegnil.[306] (Levstik 1858: 30.)
Kontekst: Podani primer je odziv cesarja in ministra Gregorja na Krpanovo prošnjo za cesarjevo dovoljenje, da lahko legalno tovori sol. Cesar se je strinjal (in mu je kasneje to tudi odobril), medtem ko se minister Gregor pod nobenim pogojem ni strinjal.

3.3.40 Nikar

Skal.: nikar, EL: nikar, CM: nigar, nigor, P17: nikar, nekar,[307] Kast.: nikar, Volk.: nekar, Poh.: nekar, kratkunekar, Vod.Pr.: nikar, ŽM: nikar, Linh.Ž.: nikar, Prim.: nikar, Cig.: nikar, Preš.: nikar, Slom.B.: nikarte, Mal.: nikar.

Gre za zanikan slovenski spodbujevalni členek *kar* (prim. Snoj 2003: 445, Bezlaj 2005: 382). V slovenskem knjižnem jeziku je kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. Pleteršnik navaja tudi varianto brez členice *-r nika*, ki jo evidentira v Schönlebnovih *Evangelijih in pismih* (1672): *Vi ste čisti, ali **nika** vsi*, in v ljudskih pesmih, ki jih je zbral E. Korytko: *Ne vekaj pa **nika***. Varianta *nikarte* je knjižna še danes, a je razmeroma redka (prim. SP 2001).[308] Členku *nikar* je dodana še členica *-te*, ki izvira iz zaimenske osnove **tъ* (prim. Bajec 1954: 201). Pri Pohlinu se pojavi še sklop *kratkonikar*, ki je evidentiran edino še v Dalmatinovem prevodu *Svetega pisma* (prim. Ahačič idr. 2011), v svoji slovnici pa Pohlin (1768: 93) med prislovi zanikanja navaja besedeno zvezo *kratko malo nikar* (*kratku malu nekar*).

V obravnavanem gradivu se pojavi kot modalni, modalno-poudarni in modalno-povezovalni členek.

---

[306] *Pritegniti* = ‘pritrditi, strinjati se’ (SSKJ (2)).
[307] V pismih 17. stoletja je razen *tudi* najpogostejši členek *nikar*.
[308] Podatke sem preverila še v korpusu Gigafida, kjer je za *nikarte* le 128, medtem ko za *nikar* kar 26.702 zadetkov.

Modalni členek

V dani funkciji lahko poudarja zanikanje ali izraža odvrnitev od dejanja. Tako kot za *nikak(or)* je težko presoditi, ali se navezuje na cel stavek ali na povedek kot vodilni stavčni člen in enako kot *nikak(or)* navadno stoji tik pred povedkom, le da razen na neprvem lahko stoji tudi na prvem mestu v stavku.

Poudarjanje zanikanja

V primeru iz korespondence Coraduzzi–Marenzi med *nikar* in povedkom stoji osebni zaimek za 3. osebo ednine moškega spola v funkciji predmeta v rodilniku.

(1) /T/uoimo gospuda bugh groh utpusti da on ima ena taga in grat sartze proti meni no proti sagimo tsloboga mi opraulla da bi billa se Marentoba ino Coraduzne ga blagu billa sa dialla be gumei blu **nigor** ga[309] nimam drugu anpak gar mia moia luba matti pustila ino is moie sporeigne no flisa dobilla sei sam bas postena at partilla bas gagor gatera grafigna gei nutza sa bunder butzem strahi ino bets crat tepena gagor obena dogla. (Merkù 1980: 50.)
Kontekst: Mati je jezna na gospoda Marenzija, ker ji je nehvaležen in okrog govori, da je zapravila vso Coraduzzijevo in Marenzijevo imetje. Nadalje poudari, da nima ničesar, razen, kar je dobila od svoje matere. Ostalo je namreč žrtvovala za svoji hčeri, razen za Marijo Izabelo še za Terezijo oz. klariso s. Maksimilijano, v pismih imenovano (*naša*) *nuna*. Podani primer učinkuje čustveno, saj rabi členka *nikar* sledi izražanje samopomilovanja. Mati hčeri potoži, da je kot »nagrado« za svojo požrtvovalnost dobila le trpljenje (prim. Agrež 2015a: 40).

Med povedkom in členkom *nikar* stoji nepremi predmet (*človeški naturi*).

(2) /T/u **kratkunekar**, zhlovęshki naturi nasluſhe, kader se zhlovek ſmirej kislu, inu potuhnenu derſhy/./ (Pohlin 1788: 4.)
Kontekst: Slabo razpoloženje in neiskrenost (če se človek drži kislo in potuhnjeno) na noben način ne služi (tj. koristi) človeški naravi.

V Volkmerjevem primeru stoji znotraj predmetnega odvisnika, za veznikom *da*, nepremim predmetom in osebkom.

/K/eri menio, da nym Bog **nekar** ſa ſlo ne vsame, zhi ſe v-nyegovih hiſhah nedostoino ſaderſhio. **(** Volkmer 1778: 1.)[310]

[309] Zaimek se navezuje na Coraduzzijevo in Marenzijevo imetje.
[310] Za razlago konteksta gl. zgled (5) pri *ja*.

Odvrnitev od dejanja

Tovrstni *nikar* lahko stoji na prvem ali neprvem mestu v stavku. Nekateri primeri odvrnitve od dejanja imajo drugačen smisel.

Stava na prvem mestu

V Skalarjevem primeru stoji na prvem mestu neizraženega drugega stavka ločnega priredja.

(3) Ta prauiza ie vprashana billa: aku ima tiga zhlouekiga spollu shraiane, Jokane, proshnia inu shelie vshlishanu biti, inu aku se ima nemu pomagat ali **nikar**. (Skalar 1633: 003v–004r.)
Kontekst: Gre za izbiro med možnostma oz. spraševanje za nasvet, ali je določeno ravnanje priporočeno ali odsvetovano. Bog je vprašal pravico za nasvet, ali naj glede na jok in prošnje pomaga grešnemu človeškemu rodu ali ne.

Zelo pogosto je odvrnitev dejanja izražena v Linhartovi *Županovi Micki*, kjer lahko *nikar* stoji na prvem ali neprvem mestu v stavku.

(4) Tiho! **nikar** tak ſhum nedęlejte! – mi moremo od tę hiſhe prozh jiti, toku dolgu de ura pride. (Linhart 1790: 18.)
Kontekst: Tulpenheim Monkofu in Glažku prepoveta delati hrup, saj pred dogovorjeno uro (časom Mickine poroke) ne sme nihče vedeti, da oprezajo okrog hiše.

V enem izmed Kastelčevih primerov stoji na prvem mestu priredno zložene povedi, ki vsebuje glagola *zdeti se* in *verovati*. V povezavi s prvim glagolom *nikar* poudari zanikanje, medtem ko z drugim odvrnitev od dejanja.

Kadar bi on rekel, de on niſhter hudiga per tebi ne posna inu ne naide, **nikar** ſe ne sdy, inu ne veri de ſi ti popolnama zhiſt inu cilu pres vſiga greha/./[311]

Stava na neprvem mestu

V spodnjem primeru *nikar* stoji znotraj predmetnega odvisnika – za podrednim veznikom *da* in pomožnim glagolom *biti*.

(5) Gospud Caspar meni pisse de bi iest nega per nih Firstoui Gnadi iemel recommendirat, debi on Benefitium S: Mariae Magdalene mogel dobiti, kateri Benefitium nih Firstua Gnada imaio unkai daiati, nu

[311] Za razlago konteksta gl. zgled (13) pri *celo*.

iest sadai nebodem drusiga Gospud Caspario Anduort dal, temuz de iest nih Firstua Gnada prossim, de bi **nikar** nedali unkai taku dolgu dokler oni spet Vlublana prideio. (Mejač 1995: 65.)
Kontekst: Generalni vikar ljubljanske škofije Adam Sontner kot podrejeni tvorec poroča Tomažu Hrenu kot nadrejenemu naslovniku, da ga je Gospod Caspario prosil, naj mu pomaga do prestižne cerkvene službe (beneficija sv. Marije Magdalene). Nadalje tvorec poroča, da gospodu ne bo odgovoril drugega, kot da bo prosil naslovnika kot pomembno avtoriteto, naj mu te službe pod nobenim pogojem ne da, dokler ne pride ponovno v Ljubljano.

V naslednjem primeru stoji znotraj načinovnega odvisnika – za veznikom *da*, prostim glagolskim morfemom *se* in prislovnim določilom kraja (*h'tvojmu ſerzu*) ter pred zanikanim povedkom (*ne perlipe*).

(6) /R/ovnai s'tvojmi posemilskimi rizhmy, de ſe h'tvojmu ſerzu **nikar** ne perlipe/./ (Kastelec 1684: 6.)
Kontekst: Ogovorjeni mora s posvetnimi stvarmi ravnati tako, da se na noben način ne usedejo v njegovo srce.

V Basarjevem primeru stoji za pogojnim odvisnikom oz. na začetku glavnega stavka.

(7) /P/erpuſti jim [angelom] uſaj zhas te pokure, al uſaj, aku jih ozhes ſhtrafat, **nikar** jih naſtrafei s'vezhnim pogublenjam. (Basar 1734: 13.)
Kontekst: Tvorec prosi boga, naj da angelom čas za pokoro kot najmanj, kar je treba za izboljšanje stanja, in naj jih pod nobenim pogojem ne kaznuje z večnim pogubljenjem.

V Linhartovem primeru stoji znotraj drugega stavka sklepalnega priredja za sklepalnim prirednim veznikom *tako* in premim predmetom.

(8) Zhe ozheſh, de ti bom dobra, tok mi **nikar** napręj ne mezhi – (Linhart 1790: 22.)
Kontekst: Micka zabiča Anžetu, da ji ne sme sponašati podleganja Tulpenheimovemu zapeljevanju, če želi, da mu ostane naklonjena.

V praktičnih priročnikih (Linhartovem *Od kug ino bolezni goveje živine* in Vodnikovi *Veliki pratiki*) tvorec naslovniku odsvetuje določeno ravnanje in pojasni, zakaj.

V Linhartovem primeru stoji za premim predmetom.

(9) Krave, katere ſo volam enake, **nikar** ne kupujte, sakaj niſo nuzne krave, imajo malu, inu malukadaj dobru mlęku/./ (Linhart 1792: 19.)

Kontekst: Tvorec naslovniku odsvetuje nakup krav, ki izgledajo enako kot voli. Takšne krave imajo namreč malo mleka in še tisto je redkokdaj dobro.

V Vodnikovem primeru stoji med predmetom v rodilniku in povedkom.

(10) Shganiga vina na popotvanji **nikar** ne py: onu mrasi, inu na poti lohku smersneſh. (Vodnik 1795: 1.)
Kontekst: Tvorec naslovniku odsvetuje pitje žganega vina, ker se zaradi njega lahko podhladi in na poti domov zmrzne.

Primeri odvrnitve od dejanja z drugačnim smislom

V tovrstnih primerih je sicer težko govoriti o neskladju med pomenom in smislom, saj je odvračanje od določenega dejanja vidno v vseh primerih. Res pa je, da ne gre za nasvet nekaj ne narediti ali prepoved kot v predhodnih primerih.

Opravičilo

V pismih 17. stoletja je smisel povedi, ki vsebujejo *nikar*, tudi izražanje opravičila.

V korespondenci Coraduzzi–Marenzi imajo to vlogo fraze tipa *nikar ne zameri*(*te*).

(11) **/N/igar na sameri** da sleht pisem lesim/./ (Merkù 1980: 70.)
Kontekst: Mati se hčeri opraviči za grdo pisavo in ji pojasni, da je tako zato, ker leži, torej zaradi bolezni oz. opešanosti.

V spodnjem primeru *nikar* stoji znotraj predmetnega odvisnika, ki ga uvaja podredni veznik *da*. Pred *nikar* stojijo pogojnik pomožnega glagola *biti*, osebek (*vaša gnada*) in premi predmet (*nemu*).

(12) /S/a tiga uolo ie mene proſsil, de bi iest ſa nega ſluſs moje piſmu proſil, debi uaſcha gnada nemu **nikar** ſaſlu ne vſeli, ſakai on ſe nozhe Vte rizj meshati. (Mejač 1995: 62.)
Kontekst: Primer je ena izmed slovenskih povedi iz sicer latinskega pisma župnika Kropivca škofu Hrenu. Smisel dane povedi je izražanje opravičila. Župnik Kropivc kot podrejeni tvorec nadrejenemu naslovniku škofu Hrenu opravičuje tretjo osebo. In sicer ga prosi, naj pod nobenim pogojem ne vzame za zlo njenega dejanja, saj je tako naredil zato, ker se ne želi vtikati v določeno stvar.[312]

[312] Za poznavanje točnih podatkov, kdo je tretja oseba, za katero dejanje gre, in v kaj se ne želi vtikati, bi bilo treba prebrati tudi latinsko besedilo.

Zagotovilo

Nikar lahko uvaja komentarje, s katerimi tvorec naslovniku zagotovi, da je povedano proti njegovim pričakovanjem resnično.

(13) **Nikar** ſe nad tim ne zhudi, luba moja Katinka, na ſveti je ſhe vezh rezhi, katere ſe, od delezh Bog ve, kako velike vidijo, ino kadar eden bliso njih pride, nej ſo nizh drugiga, kakor prasen dim (ſlap). (Primic 1813: 17.)
Kontekst: Hči se čudi, da se od daleč gost dim oz. slap od blizu skoraj razblini v nič. Oče ji nato predoči, da to ni nič čudnega in doda, da stvari večkrat od daleč izgledajo velike, od blizu pa jih tako rekoč ni.

(14) **Nikar** ne misli, de je namen mojiga pisanja, Ti povedati, de ne žaluj po rajnci/./ (Malavašič 1849: 148.)
Kontekst: Tvorec prijatelju, ki mu je umrla žena, kot naslovniku takoj po tem, ko mu izreče sožalje, zagotovi, da mu pisma ne piše z namenom, da bi ga odvrnil od žalovanja.

(15) »Le urno zapri kobilo v konjak, pa se hitro pražnje obleci, pojdeva na Dunaj do cesarja.« Kerpan ga neverno pogleda in odgovori: »Kdor če iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj, to sem slišal starih ljudi; jaz ga pa menim sabo nositi, koder bom tovoril, in dokler bom tovoril.« Služabnik mu pravi: »**Nikar** ti ne misli, da šale vganjam.« »Saj bi tudi ne bilo zdravo,« reče Kerpan. Na to zopet govori sel: »Kar sem ti povedal, vse je res./«/ (Levstik 1858: 6.)
Kontekst: Cesarjev služabnik se znenada pojavi pri Krpanu in ga pozove na Dunaj k cesarju. Ko mu Krpan očitno ne verjame, mu ta zagotovi, da se ne šali, oz. da je povedano resnično.

Tolažba

Pri Ciglerju je *nikar* sestavni del fraze tipa *ne boj se*, ki je še danes lahko modificirana z modalnima členkoma *nikar* ali *nič*. Z dano frazo tvorec potolaži naslovnika, da se povedano ne bo uresničilo. Če se slučajno bo, pa ne bo tako hudo, kot je videti.

(16) **Nikar** ſe tega ⌈nesreč⌋ ne boj, zhe naji tudi kaj hudiga sadene, na Boga ſe saneſiva, in dobrotljivi Bog naji ne bo sapuſtil. (Cigler 1836: 8.)
Kontekst: Neža zaupa svojemu možu Francu, da se boji nesreč, ki bi lahko zadele njuno družino. Franc jo potolaži. Četudi se jima kaj zgodi, namreč situacija ne bo pretežka, saj ju bog ne bo zapustil.

Slovo

Nikar je lahko tudi sestavni del vljudnostne fraze z zanikanim glagolom *zameriti*, ki v podanem primeru izraža slovo ob odhodu. Rabljena je v kombinaciji s pozdravom ob slovesu tipa *bog koga* (*ob*)*varuj* (prim. Agrež 2012a: 14).

(17) »Veste kaj? Bog vas obvari! Pa **nikar kaj ne zamerite**!« Na te besede prime za kljuko, pa kakor da bi hotel iti. Cesar poteče za njim: »Čaki no! Daj si dopovedati! Bog nas vari; saj menda nisi voda!« (Levstik 1858: 28.)
Kontekst: Krpan se z rabo navedenih dveh fraz poslovi in že hoče oditi z dvora, četudi brez nagrade. Cesar, ki ga je kljub vsemu želel nagraditi, je njegov odhod zaustavil in ga potem v nadaljevanju vprašal, kaj si želi za nagrado.

Modalno-poudarni členek

Tovrstni *nikar* se navezuje na posamezen stavčni člen, ki ni povedek. Izpostavlja ga kot pomembno informacijo in obenem odsvetovan oz. prepovedan element.

V spodnjem primeru se navezuje na premi predmet in stoji tik za njim.

(18) /S/e utzem rada nutzat le purgatziu (?) is opatoga **nigar**/./ (Merkù 1980: 74.)
Kontekst: Mati pove hčeri, da je pripravljena uporabljati vsa zdravilna sredstva, razen purgativa, tj. odvajalnega sredstva (*purgatziu*), iz apoteke (*opatoga*) oz. lekarne.

Modalno-povezovalni členek

Pojavi se v dialogih kot nikalni odgovor na prej postavljeno odločevalno vprašanje.

Si li ti Elias? On je djal: Ieſt neſim. Si li ti en Prerok? Inu on je odgovuril: **Nikar**. (Schönleben 1672: 7–8.)[313]

Veſhani na krizh perletijo, in hozhejo ſrozhe na glavo poſtaviti. »**Nikarte**!« savpije Florjanova Bariza.[314]

[313] Za razlago konteksta gl. zgled (83) pri *le*.
[314] Za razlago konteksta gl. zgled (44) pri *le*.

Kombinacije z ostalimi funkcijskimi besedami

S podrednim pogojnim veznikom ako

Sodobna različica navedene zveze je *če ne* ‘pod nasprotnim pogojem’.

(20) O neſrezhni zhlovek, koku boſh obſtal pred tuojim Bogam, kir boſh mogel od tuojga sadershania raitingo dati? Kir tebi porezhe: /.../ Dej raitingo od uſſih prejetih gnad, s katerimi ſim te k'brumnimo shivlenjo vishal, &c. Povej, si ly upaſh lohku odgovor dati? **Aku nikar**: tok sdei naprej pridi, ponishej ſe, inu s'grevanim ſerzam proſſi rekozh: Jeſt te proſſim, O nebeſhki Ozha, skus tuoja neisrezhena miloſt, proſſim te O edinu rojeni Syn Boſhji, Chriſte JESU skus tiſto lubeſin, katero si greſhnikam skasal/./ (Basar 1734: 8.)

Kontekst: Tvorec naslovnika (slehernika) vpraša, kako bo ob smrti obračunal z bogom glede svojega obnašanja,[315] ko mu bo ta rekel, naj mu da račun z vsemi prejetimi milostmi, ki so ga vodile k pobožnemu življenju. Nadalje ga vpraša, če si upa z lahkoto odgovoriti na postavljeno vprašanje. Pod pogojem, da je odgovor negativen (tj. nasproten pritrdilnemu), naj boga in njegovega sina Jezusa Kristusa skesano (*z grevanim srcem*) prosi za milost, ki jo je izkazal grešnikom.

Z veznikom in

Priredni veznik *in*, s katerim je rabljen *nikar*, je protiven. *Nikar* v navedeni zvezi poudari zanikanje in s tem izostri nasprotje predhodni informaciji.

(21) /Z/hednoſt ſe gmera, inu raſte kadar ſe v'miſli jma, inu ſe veliku od nie govory. Enyh je ſram: inu letá je en hud, doſti shkodliu tadl shenski, inu otrozhki, **inu nikar** eniga ſerzhniga moshá, kateri shely ſe pobullſhati. (Kastelec 1684: 19.)

Kontekst: Čistost[316] se pri človeku večajo, če je prisotna v mislih, in če se o njej veliko govori. Nekatere je govoriti o čistosti sram. To je škodljivo, graje vredno, žensko in otroško obnašanje in ne obnašanje srčnega moža, ki se želi poboljšati.

[315] *Zadržanje = obnašanje* (Snoj 2014).
[316] Izraz *čednost* je rabljen v smislu dobrih lastnosti in čistosti (SSKJ(2)).

Sestavni del večbesednega veznika nikar – nikar [317]

Veznik *nikar – nikar* kot enota nastopa v vlogi stopnjevalnega prirednega veznika. Znotraj danega veznika vsak *nikar* samostojno nastopa kot poudarni členek ʻniti'.

Veznik povezuje sestavini predmeta v rodilniku.

(22) /S/e smejati, inu veſelega serza, ali dobre vôle biti, tuje: svoje vesêle is eno rezhjo inu v' eni rezhi imęti, katira **nekar** Boga, **nekar** svojega bliſhnega nareſlhâle/./ (Pohlin 1788: 4.)
Kontekst: Razloženo je, kaj pomeni glagol *smejati se*. Gre za pozitivno razpoloženje brez negativnega vpliva oz. žaljenja boga kot pomembnejše in sočloveka kot enakovredne entitete. Zadnje je za naslovnika še bolj presenetljivo.

Sklep: Kot **modalni** členek poudarja zanikanje ali izraža odvrnitev od dejanja. Težko je presoditi, ali se navezuje na cel stavek ali na povedek kot vodilni stavčni člen. Lahko stoji na prvem ali neprvem mestu v stavku, navadno pa tik pred povedkom. V primerih z modalnim členkom *nikar* večkrat prihaja do neskladja med pomenom in smislom. Smisel takšnih povedi je lahko izražanje opravičila, zagotovila, tolažbe in slovesa. **Modalno-poudarni** členek *nikar* se navezuje na posamezen stavčni člen, ki ni povedek, in ga izpostavlja kot pomemben in odsvetovan element. **Modalno-povezovalni** *nikar* se pojavlja v dialogih in kot samostojna replika izraža nikalni odgovor na odločevalno vprašanje. Od funkcijskih besed je *nikar* rabljen v kombinaciji s pogojnim podrednim veznikom *ako*, s protivnim prirednim veznikom *in*, ravno tako pa je sestavni del večbesednega stopnjevalnega prirednega veznika *nikar – nikar*.

3.3.39 Nikdar

Jur.: nikdar

Kot časovni prislov se v slovenskem knjižnem jeziku pojavlja od 16. stoletja dalje, medtem ko sem ga kot členek prvič opazila pri Jurčiču. V obeh navedenih funkcijah je prisoten tudi v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku. Gre za tvorjenko, ki sestoji iz nikalnice *ni-*, prislovnega zaimka **kъg(ъ)a* in rotirane členice *-že* (prim. Bezlaj 1982: 223).

[317] *Nikar* se z ostalimi funkcijskimi besedami pogosto druži v zveze tipa *nikar – temveč*, ki nastopajo kot (protivno-)stopnjevalni priredni vezniki. Zaradi pogoste prisotnosti več kot dveh členkov znotraj zveze, so tovrstne vezniške zveze obravnavane kot posebno poglavje.

V podanem primeru nastopa kot modalni členek, ki poudarja zanikanje oz. veliko neverjetnost trditve. Stoji znotraj predmetnega odvisnika za podrednim veznikom *da* in osebkom.

Ko bi bil kdo videl, kako je starček urno prestopaval v temni noči na pol s snegom zasute razbore in kotanje po njivah, menil bi, da ta človek **nikdar** ni še blizo sedemdeset let star. (Jurčič 1864: 139.)[318]

3.3.41 No

ŽM: no, Prim.: no, Jur.: no, nu, Levst.: no.

Varianti *no* in *nu* sta splošnoslovanski (prim. Bezlaj 1982: 229), najverjetneje sta se razvili iz kazalnega zaimka **ono* oz. **eno* (prim. prav tam). Snoj (2003: 448) pa navaja izvor iz praslovanskega **nǫ*. Obe varianti sta v slovenskem knjižnem jeziku prisotni od 16. stoletja do sodobnosti, pri čemer je varianta *nu* danes časovno zaznamovana. Pleteršnik v Cafovem slovarskem gradivu evidentira še varianto *noj*, pri Murku, Cigaletu, Miklošiču, Metelku in Levstiku, pri Miklolšiču še *nuti*, za prekmurski prostor navede variante *nuda*, *nuj* in *nut*, kot kajkavsko pa *nudar*.

V SSKJ 2 je *no* določen kot medmet, v slovarju členkov (Žele 2014a: 49) pa kot členek. Sama se strinjam z drugo določitvijo. *No* namreč ne nastopa kot pomensko zaokrožena enota, ampak za realizacijo pomena potrebuje sobesedilo.

V vseh spodaj navedenih primerih rabe nastopa kot modalno-povezovalni členek. Vedno namreč izraža odnos do povedanega oz. naslovnika, hkrati pa uvaja odziv na prej povedano oz. storjeno. Večinoma se pojavi v dialogih, predvsem v leposlovju. Zelo pogost in večfunkcijski je pri Linhartu in Levstiku. Najpogosteje stoji na prvem, redkeje tudi na zadnjem mestu.

Stava na prvem mestu

Tovrstni *no* izraža raznovrstne pomenske odtenke.

V prvem primeru je izražena spodbuda oz. poziv k dejanju, impliciran pa je tudi prehod na novo dejanje.

[318] Za razlago konteksta gl. zgled (2) pri *blizu*.

(1) Glash. /.../ /S/he en glashek, zhe ſmęm proſit – de ſe roka ne bo tręſla – / Jak. Me veſsely, de jim duſhy – **No** Goſpodje, na sdravle Nevęſte ! – (Linhart 1790: 29.)
Kontekst: Ko pisar Glažek prosi župana Jako za dodaten kozarček vina, mu ga ta da in je še vesel, da mu je dobro. V nadaljevanju pa se obrne na vse zbrane in jih pozove, naj pijejo na zdravje neveste.

V spodnjem primeru izraža ne popolnoma prostovoljno privolitev.

(2) Jak. Anshe, boſh enkrat molzhal? / Ansh. **No**, tok pak nebom nizh vezh rekal – (na ſtrani) – ta ſhęntana Goſpoda mi ne grę is glave. (Linhart 1790: 22.)
Kontekst: V predhodnih replikah Anže zbada Micko tako, da ji dvori gosposko oblečen in z visokoletečimi frazami. Oče Jaka vidi, da s tem njegovo hčer jezi. Zato ga prosi, naj utihne. Anže privoli, a ne povsem prostovoljno, saj mu »ta šentana[319] gospoda ne gre iz glave«. Torej je jezen na Micko, da je podlegla zapeljevanju Tulpenheima, ravno tako pa na Tulpenheima, ker se je hotel poigrati z njo.

V spodnjem primeru izraža obotavljanje.

(3) Miz. On mi nigdar nizh lepiga nepovę – /Jak. Koku to meniſh ? / Miz. **No** – on mi nigdar ne rézhe, de na mojih lizah roshze zvedó - (Linhart 1790: 4)
Kontekst: . Oče vpraša Micko, kaj misli s tem, ko reče, da ji Anže ne pove nič lepega. Micka se malo obotavlja, nato pa pojasni, da to pomeni, da ji nikoli ne reče, da ji na licih cveto rože.

V spodnjem primeru je izražena nestrpnost.
(4) /K/ar prime, vse v rokah zdrobi, ker je bil silen človek. Cesarja skoraj obide zona, ko to vidi: vender se stori serčnega in vpraša: »**No**, boš kaj kmalo izbral?«« (Levstik 1858: 5.)
Kontekst: Ko cesar pelje Krpana v orožarno, vidi, da zdrobi vse, kar prime v roko. Zato je prestrašen, a to skrije in s postavljenim vprašanjem vljudno ukaže, naj končno izbere ustrezno orožje.

V naslednjem primeru *no* izraža konec dejanja oz. dogodka in uvaja njegove rezultate.

(5) Berdavs visoko vzdigne meč, da bi uže o pervem odsekal sovražniku glavo; ali ta mu urno podstavi svoj kij, da se meč globoko zadere v mehko lipovino; in preden ga velikan more izdreti, odjaha Kerpan z male kobilice, potegne Berdavsa na tla, pa ga položi, kakor bi otroka v zibel deval, ter mu stopi za vrat in reče: »**No**, zdaj pa le hitro izmoli en očenašek ali dva, in pa svojih grehov se malo pokesaj/.«/ (Levstik 1858: 26.)
Kontekst: Ko Krpan podre Brdavsa na tla, napove konec boja in v nadaljevanju smrt premaganega Brdavsa, zaradi česar mu veli, naj zmoli Očenaš in se pokesa grehov.

V spodnjem primeru želi tvorec z rabo členka *no* pomiriti naslovnika.

[319] *Šentan* = presnet (SSKJ (2)).

(6) »Še ta večer grem!« odgovori hlapec. »Bog me varuj, da bi vam bil za nadlego, rajši nečem živeti pri ljudéh kakor po sili; in verjemite mi, za zdaj-le bi bili vi meni večo dobroto storili, ko bi me bili pustili, da bi se bil rodil v resi sredi gozda in tam umerl.« Jurcu, ki ni bil napečen mož prav za prav, segle so te besede v serce. »**No!** Domen«, rekel je, »sreče je veliko po širocem svetu, jaz ti nisem nevoščljiv, Bog vé da ne, dal ti bom že nekaj, da boš živel, in delo boš imel še kedaj pri moji hiši; tega pak ne morem dovoliti, vse drugo – « (Jurčič 1864: 157.)

Kontekst: Jurec Domnu ne želi dati svoje hčerke za ženo, saj bi bilo bi bilo to sramotno zanjo in za družino. Domen je užaljen in mu ne želi več biti v napoto. Zato se odloči, da bo odšel in živel neodvisno od njega. Jurca, za katerega avtor ugotavlja, da ni bil slab človek, so Domnove besede ganile. Obljubil mu je, da bo poskrbel zanj v smislu, da mu bo dal nekaj denarja, ravno tako delo in vse, kar bo želel, razen seveda hčerke.

Stava na zadnjem mestu

V Primčevem primeru stoji na zadnjem mestu prvega stavka soredja in izraža spodbudo.

(7) Pojdi **no**, lubi moj Tonzhik, poglej kako je tukej lepo. (Primic 1813: 8.)

Kontekst: Kot je znano iz predhodnega besedila, je oče sinovoma Tončku in Frančku prepovedal zapustiti vrt. Ko pa je Franček videl odprta zadnja vrtna vrata, je spodbujal Tončka, ki zaradi očetove prepovedi ni hotel iti ven, naj gre, saj je tam zelo lepo.

V enem izmed Levstikovih primerov je sestavni del členkovnega frazema *čaki no*, ki izraža zaustavitev dejanja.

»**Čaki no**! Daj si dopovedati! Bog nas vari; saj menda nisi voda!« (Levstik 1858: 28.)[320]

No se pojavi tudi kot sestavni del fraze tipa *lej (si) no*, ki izraža presenečenje oz. začudenje.

(8) /V/sacega je umoril, kogar je obladal. – To je cesarju začelo iti po glavi: **lejte-si no**! kaj bo, kaj bo, če se Berdavs ne ukroti? (Levstik 1858: 2.)

Kontekst: Cesar je začuden in obenem prestrašen glede na to, da Brdavs umori vsakogar, zato razmišlja, kako bi ga ukrotili.

Sklep: Pojavi se kot **modalno-povezovalni členek**. Najpogostejši je v dialogih leposlovja, predvsem pri Linhartu in Levstiku. Stoji na prvem ali zadnjem mestu v stavku in izraža veliko različnih pomenskih odtenkov: spodbudo oz. poziv, ne popolnoma prostovoljno privolitev, obotavljanje, nestrpnost, konec dejanja in njegove rezultate, pomiritev naslovnika ter spodbudo. Lahko je tudi sestavni del ustaljenih fraz *lej (si) no* in *čaki no*.

[320] Za razlago konteksta gl. zgled (17) pri *nikar*.

3.3.42 Pa

Skal.: pak, EL: pak, CM: pa, pak,[321] P17: pa, pak, pako (?), Volk.: pa, Poh.: pak, Linh.Ž.: pak, Vod.Pr.: pak, LN: pak, pa,[322] Vod.K.: pa, pak, Vod.P.: pa, Vod.B.: pa, pak, [323] Prim.: pa, pak, Met.B.: pa, Met.Š.: pa, Šerf: pa, Slom.P.: pa, pak, [324] Slom.B.: pa, Kremp.: pa, KRN: pa, pak,[325] Preš.: pa, Mal.: pa, Jur.: pa, pak,[326] Levst.: pa, pak.

Izvira iz praslovanskega **pakъ* ʻdrugače, ponovno, kasneje, nepravo, slaboʼ (Bezlaj 1995: 1, Snoj 2003: 484)). Je eden izmed najpogostejših[327] in pomensko oz. funkcijsko najkompleksnejših členkov v vseh besedilih. V slovenskem knjižnem jeziku je kot členek in kot veznik prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. V 16. stoletju srečamo izrazno varianto *pag*, ki se kasneje ne pojavi več. V besedilih do konca 18. stoletja je pogostejša starejša izrazna varianta *pak*, medtem ko v 19. stoletju prevladuje *pa* (Agrež 2014č: 34). Pri Jurčiču in Levstiku se dvojnično s *pa* spet pogosteje pojavlja *pak*, kar je posledica omenjene arhaizacije slovenskega knjižnega jezika. V starejših slovnicah (npr. Gutsman 1777: 122–124, 1829: 89–91, Zagajšek 1791: 217, Šmigoc 1812: 172) je večkrat opozorjeno na zapostavljeno stavo[328] besede *pa*.

V sodobnem slovenskem jezikoslovju se pojavi poimenovanje zapostavljena vezniška beseda/členek (npr. Rajh 2002: 139), ki kaže na težave pri razmejitvi med veznikom in členkom v primerih tipa *Janez prekopava prazno gredo, Marija **pa** na drugi seje endivjo*. Če sledimo *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 646) in SSKJ (2) je tovrstni *pa* vezalni oz. protivni priredni veznik, medtem ko gre po mnenju T. Korošca (2009: 226) za povezovalni členek. V disertaciji bo upoštevana Koroščeva razlaga. Torej bo *pa* v primerih, sorodnih pravkar navedenemu, določen kot povezovalni členek, v primerih, kjer stoji med povezanima deloma besedila, npr. *Rad bi šel v kino, pa ne sme*, pa kot priredni veznik [329]

V SP 2001 takšni primeri niso podani, ampak vezniški *pa* vedno stoji med povezanima deloma, npr. *Vem, **pa** ne povem*, medtem ko se členkovni *pa* pojavi le kot del vprašanj, ki

[321] V hčerinih pismih se pojavi varianta *pak*, medtem ko se v materinih dosledno *pa*.
[322] V 1797 je *pak*, v 1798 *pa*.
[323] Varianta *pa* je v *Babiških bukvah* občutno pogostejša kot *pak*.
[324] Mnogo pogostejša varianta je *pa*.
[325] Da se v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* pojavlja tudi pak, sem zasledila v jezikovnih virih IMP. Gre za izvod, datiran 1. 1. 1851. V navedenem izvodu je ravno tako prisotna varianta *pa*.
[326] *Pa* in *pak* sta približno enakomerno zastopana.
[327] Razen *tudi* je edini členek, ki se v več besedilih pojavi na 20 mestih ali več.
[328] Izraz zapostavljena stava je rabljen sopomensko izrazu stava na neprvem mestu..
[329] Več o tem gl. pri *namreč*.

stopnjuje povedano, npr. ***Pa*** *se že dolgo poznata?*, ali poudarja ugibanje, npr. – *Nekdo prihaja. – Kdo* ***pa****?* V *Slovarju slovenskih členkov* in SSKJ 2 razen v navedenih dveh funkcijah členek *pa* uvaja dodano mnenje oz. krepi veznik, npr. *Kaj takega že dolgo ne ali* ***pa*** *nikoli* (Žele 2014a: 51).

V vseh besedilih, ne glede na časovno obdobje nastopa kot povezovalni členek v podobnih funkcijah kot danes. V vzhodnoslovenskem prostoru se pojavi tudi kot časovni členek v prvotnem pomenu ʻspetʼ, večkrat se pojavi tudi nečlenkovno kot priredni veznik (prim. Agrež 2014b, č).[330]

Povezovalni členek

Če ni opozorjeno drugače, stoji na neprvem (največkrat drugem ali tretjem) mestu v stavku.

Dodajanje oz. naštevanje

S tovrstnim *pa* tvorec predhodnim informacijam doda pomensko sorodno informacijo.

Največkrat se pojavlja pri navajanju (zgodovinskih) dejstev.

V spodnjih dveh primerih stoji za osebkom.

(1) V'petnaiſtim Leiti tiga Ceſarſtva Cesaria Tiberia, kadar je Pontius Pilatus Deshelſki Oblaſtnik bil v'Judej, Herodeſh **pak** glavar v'Galilaeij, inu Philipp niegov brat v'Ituraeij, inu v Trachonitarſki desheli; inu Lyſanias Glavar v'Abilini pod vihſhimi Farij Annaſam inu Caiphaſham/./ (Schönleben 1672: 9–10.)
Kontekst: Našteti so vladarji v rimskih provincah v 15. letu vladanja cesarja Tiberija, Avgustovega posinovljenca in naslednika: Poncij Pilat je bil oblastnik Judeje, Herod Galileje, njegov brat Filip Itureje in Trakije, Lizanija (Lisanias, Novak 2014) Abiline, kjer sta bila še velika duhovnika Hana in Kajfež (Annas in Caiphaſham, Snoj 2014).

(2) Semena ali zerna kakoršne koli sorte, postavimo rež, koruza naj se vselej zmelejo, ali saj zdrobe in skuhajo; to je **pa** zatega voljo potreba, ker želodec semena ali zernje brez lušin lahko prebavlja, z lušinami pa ne. (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Navedeno je navodilo, da je treba kakršnakoli semena ali zrna vedno zmleti ali najmanj zdrobiti in skuhati. Nato je dodano pojasnilo danega navodila: to je treba narediti zato, ker želodec lahko prebavlja zrnja brez luščin, medtem ko z luščinami ne.

[330] Več o razmejitvi med vezniškim in členkovnim pa gl. Agrež (2014b, č). Kot je že omenjeno v disertaciji, je princip razmejitve isti kot pri besedah *namreč, vendar* in *torej* in je pojasnjen pri obravnavi členka *namreč*.

V Kremplovem primeru stoji za prislovnim določilom ozira (*od Slovencov* ‘glede na Slovence, s strani Slovencev’), ki v trpniku nastopa kot vršilec dejanja (prim. Žagar 1984: 135).

(3) K'totem rodi se računijo Keltovje ali Celtovje, tudi Galovje imenuvani, od Slovencov **pa** od negda Lahovje zvani/./ (Krempl 1845: 6.)
Kontekst: Primer je iztrgan iz dela, kjer so sistematično našteti indoevropski narodi. Mednje sodijo tudi Kelti kot pripadniki kelto-nemške skupine. Tvorec v izpisanem delu našteva poimenovanja zanje. In sicer razen poimenovanja Kelti navede poimenovanje Galci in potem doda poimenovanje Lahi, ki ga uporabljajo Slovenci.

V Malavašičevem primeru stoji za nepremim predmetom.

(4) Bog bo naše britkosti vidil, naše hrepenenje uslišal, in Vam ljubo ženo (ljubiga moža), meni **pa** preljubo mater (preljubiga očeta) ohranil. (Malavašič 1849: 148.)
Kontekst: Bolna oseba, omenjena v tolažilnem pismu, je s stališča naslovnika mož oz. žena, medtem ko je s stališča tvorca oče oz. mati. Tvorec upa, da bo omenjena oseba po zaslugi boga ozdravela, in svojo iskreno željo deli z naslovnikom.

Druga pogosta raba dodajalno-naštevalnega *pa* je pri opisu postopkov ali sestavnih delov v priročnikih.

V primeru iz *Kuharskih bukev* stoji za premim predmetom.

(5) V' eno koso deni putra, pol zhebula, ſhatraja, eno pero lorbarja, inu ribji drob dinſtat; kader je dinſtan, vsami zhebul inu lorbar ven; drob **pa** v'en piſker; ga nalí s' posębej kuhano grahovo shupo, inu ga puſti dobro kuhati. (Vodnik 1799: 4.)
Kontekst: Opisana je priprava juhe iz ribjega droba. Najprej je treba v t. i. kozi[331] dušiti polovico čebule in šetraja ter lovorov list. Ko se mešanica zduši, je treba čebulo in lovor vzeti ven, medtem ko je drob treba dati v lonec, naliti zraven grahovo juho in vse skupaj dobro skuhati.

V primerih iz Vodnikovih *Babiških bukev* in Metelkovega *Številstva* stoji za prislovnim določilom kraja.

(6) Spred imate lednizi vſaka ſvoj pik, pod njim **pa** ſpodreso. (Vodnik 1818: 11.)

[331] Narečno poimenovanje za okroglo lončeno posodo s tremi nogami ali brez njih (SSKJ (2)).

Kontekst: Tvorec opisuje, kako izgledata lednici (oz. črevnici) kot parni kosti medenice. In sicer imata od spredaj vsaka svoj pik (tj. izgledata v obliki pika oz. skupaj tvorita pik in vsaka izgleda kot polovica le-tega) in spodreco pod njim (luknjo, kot da sta odrezani).

(7) Po te raʒdelitvꝛ berꝛ od leve protꝛ desnꝛ, in reuꝛ pred rezjo miljon, pred piko **pa** tisuu/./ (Metelko 1830: 5.)
Kontekst: Opisano je branje števil. In sicer se jih mora od leve proti desni. Navedeno pred vejico se bere milijon, medtem ko pred piko tisoč.

Ravno tako je dodajalni *pa* rabljen za opise stanja.

V naslednjih treh primerih stoji za osebkom.

(8) Sakladaviz nima vezh papirja, ſtaviz **pa** nima poterplenja. (Kos 1988: 280.)
Kontekst: Vodnik poroča Kopitarju o težavah pri tiskanju slovnice. In sicer poroča, da je dobavitelju zmanjkalo papirja in doda, da stavec nima potrpljenja.

(9) Blashe je bil ravno v'ednajſtim, Neshika **pa** v'deſetim leti. (Slomšek 1842: 1.)
Kontekst: Predstavljena je starost Blažeta in Nežice v trenutku govorjenja, oz. ko so ju vpisali v nedeljsko šolo – Blaže je bil pravkar star enajst, medtem ko Nežica deset let.

(10) Z jezo je kruh rezal, nikogar nič prašal, nič odgovarjal; čelo **pak** se mu je vedno gerbančilo in obervi so mu lezle vkup. (Jurčič 1864: 135.)
Kontekst: Najprej so bila našteta dejanja in nato geste, ki so kazale, da je bil Jurec jezen.

Prvi *pa* stoji za prislovnim določilom kraja in pomožnikom *biti*, kar je za sodobni slovenski knjižni jezik neobičajno, saj je bolj pričakovana stava pred pomožnikom (*pa je*). Drugi *pa* stoji za prislovnim določilom kraja.

(11) Martina je bilo čudno gledati: njegova kobilica je bila majhna, noge je imel velike, tako da so se skoraj po tleh za njim vlekle; na glavi je **pa** nosil star klobuk širocih krajev, na sebi **pa** debelo suknjo iz domače volne/./ (Levstik 1858: 25–26.)
Kontekst: Opisana je zunanja podoba Martina Krpana – mahna kobilica, njegove velike noge, star klobuk na glavi in oblečena suknja iz domače volne.

V korespondenci Coraduzzi–Marenzi je izražanje dodajanja izrazito prevladujoča funkcija členka *pa*, kar je pričakovano, saj je eden najpogostejših vsebinskih elementov pisem naštevanje poslanih dobrin. V spodnjem primeru *pa* stoji za prislovnim določilom kraja.

(12) /P/o ueliche sreze smo dobile te Ribe ott 3 Sorte sgorai bodo nesle Girale na srede varole spodai **pak** sfoie usse dobro narieno u Marinade. (Merkù 1980: 24.)
Kontekst: Hči materi pove, da so dobili tri vrste rib, ki ji jih pošilja. Zgoraj ji bodo prinesli girice, na sredi brancine in spodaj morske liste. [332] Vse poslane ribe so dobro marinirane.

Nasprotje

V primeru iz korespondence Coraduzzi–Marenzi nasprotje izraža prvi *pa*, ki stoji za osebkom, medtem ko drugi *pa* lahko razumemo kot poudarni členek, ki se nanaša na prislovno določilo kraja, pred katerim stoji in ga poudarja. Lahko ga razumemo tudi kot mašilo ali kot ponovljeni členek zaradi vrivka, ki ga govorec izreče, ko pozabi, kaj je želel povedati, ali ko želi kaj poudariti. Oboje je značilnost govorjenega jezika, ki je za obravnavana pisma pričakovana, saj mati E. M. Coraduzzi ni obvladala knjižnega jezika 17. stoletja, ampak se je slovenščine priučila iz okolja (prim. Koruza 1976: 108, Merkù 1980: 10–16).

(13) Maia persartzna gospa htsi shellim vadet agu se se kupei sdraue neideste jest **pa** se neidem bogu se smili **pa** na postelli/./ (Merkù 1980: 72.)
Kontekst: Mater zanima, ali so hči in njena družina zdravi, medtem ko je ona bolna in v postelji, zaradi česar se samopomiluje.

V naslednjih dveh primerih stoji za osebkom.

(14) /T/akoi sche mo ie bilo narucheno de bi imal en ordentlih extrat uen suoiga vrbariuma dati on **pak** sato orsasgo sapoued nistar nemara, semuch ie posemtoga supet gwalt uchinil. (Mejač 1995: 69.)
Kontekst: Središčanski tržani kot tvorci poročajo štajerskim deželnim stanovom kot naslovnikom, da je bila oblast s strani države v trenutku govorjenja (kar je zgodaj) naprošena, naj izvrže sporni del iz urbarja, toda za to državno zapoved jim ni bilo mar, ampak so ponovno vzpostavili oblast.

(15) Eni poſtavio sa narvekſho dobruto, kadar ſo mogozhi, inu zhes druge poviſhani: ali pak kadar ſo jmenitni per teh mogozhih, ali per teh bogatih. Nyh doſti **pak** ſe poſtavi na neſpodobne lushte tega meſſa, inu dobriga vſakdaniga lebania/./ (Kastelec 1684: 2–3.)
Kontekst: Nekaterim je največja vrednota, če so mogočni in višje od drugih ali če so imenitni za mogočne ali bogate. Na drugi strani so mnogim največja vrednota užitki posvetnega življenja.

V podanem primeru protivni *pa* stoji za premim predmetom (*tebe*).

[332] *Girale*, *varole*, *sfoje* so italijanska imena za girice, brancine in morske liste (Merkù 1980: 25).

(16) Ti moj zhlovek ſi en tak ſlushabnek, kateriga ſi je Bog uſsigamogozhni is mei milion taushent, inu taushent druſig, katere bi bil lohku na meiſti tebe ſtuaril, inu jih je u'ſuoji nezhemernoiſti popuſtil, tebe **pak** je isvolil h'temo viſsokimo zil' inu konzu: deb' tukei niemo ſlushil, potem pak ſe ſhnim veſselil u'nebeſhkim kraileſtvi na vezhne zhaſſe, inu mu vuner naſlushiſh. (Basar 1734: 5.)
Kontekst: V nasprotju z ostalimi bitji je bog ustvaril človeka, da bi mu služil in se nato veselil z njim v nebesih, kar je najpomembnejši cilj oz. največja nagrada. Tvorec nato še poudari, da naslovnik bogu kljub navedenemu dejstvu ne služi.

Stoji za povratnim osebnim zaimkom v dajalniku.

(17) Enega skoporitza inu eno skoporitko, katira usega obilnu ſadoſti imata; si **pak** malu, ali zel nezh napervosheta. (Pohlin 1788: 10.)
Kontekst: Gre za rešitev prej navedene uganke o oslu, ki nosi vino in pije vodo in kameli, ki nosi polne vreče denarja, a je koprive.Torej sta v uganki predstavljena skopuh in skopulja, ki imata vsega dovolj, a si privoščita zelo malo ali celo ničesar.

V primeru iz Vodnikovih *Novic* stoji za osebkom.

(18) Zhes ſhtirdeſęt piſęm ſmo vam piſali, vi ſte jih moshęm pregledat isrozhili, ti **pak** niſo nizh odgovora dali. (Vodnik 1797: 5.)
Kontekst: Primer je iz odgovora oblastnikov na pismo državnih uslužbencev, ki so se pritožili, da niso prejeli plače. Oblastniki so povedali, da so jim napisali več kot 40 pisem. Uslužbenci so jih potem dali pregledati drugim uslužbencem. Toda ti jim po pregledu niso nič odgovorili.

V primeru iz Vodnikovih pisem stoji za pogojnim odvisnikom in pomožnim glagolom *biti*. Razen nasprotja izraža še odločitev pod drugačnimi pogoji oz. v nasprotnem primeru.

(19) Dve uri vſaki dan ſim ſe ponudil uzhiti: to bi ſe s mojim delom prav klemalo. Zhe pa ne, bom **pa** ſam ſvoj, kakor ſem rekel. (Kos 1988: 284.)
Kontekst: Vodnik Kopitarju poroča, da se je ponudil, da bi po upokojitvi vsak dan dve uri poučeval, kar se bo dobro ujemalo z njegovim delom. V primeru, da bodo ponudbo zavrnili, pravi, da bo popolnoma samostojen in bo lahko dokončal vse svoje delo.

V Primčevih in Metelkovih poučnih zgodbicah oz. basnih je izražanje nasprotja prevladujoča funkcija *pa*. Tovrstne zgodbe namreč temeljijo na prikazovanju dobrih in slabih lastnosti ter s tem povezanega pravilnega in napačnega ravnanja.

V Primčevem primeru stoji za osebkom.

(20) Peter je bil hudoben fant, on je bil lakomen, len ino potuhnjen. Janes **pak** je bil lubesnivo dobro dete, krotak ko ovzhiza, ino priden ko zhebelza (zhmelza). Tudi je rad dal polovizo ſvojmu bratu od vſiga kar je imel; doſti krat tudi zel ſvoj koſ kruha. (Primic 1813: 12.)
Kontekst: Predstavljene so lastnosti dveh bratov, ki sta pravo nasprotje dobrega in zla. Peter je bil zloben, lakomen, len in potuhnjen, medtem ko je bil Janez zelo dober, krotek in priden. Ravno tako je svojemu bratu vedno dal polovico vsega, kar je imel, ali, kar je še več, cel kos kruha.

V Metelkovem primeru stoji za prvim delom priredno zloženega predmeta v zanikanem rodilniku.

(21) Nekterꝛ velike inꝛ teꝛke reɥi poɥeŋajo, majhnꝛh **pa** inꝛ potrebnꝛwꝛh ne poʒŋajo, inꝛ se vꝛ nesrɛɥo pogreʒnejo. (Metelko 1825: 289.)
Kontekst: Gre za nauk basni o zvezdogledu, ki je gledal zvezde in padel v jamo. Torej je gledal zvezde v smislu velikih in težkih stvari, medtem ko jame v smislu majhne in potrebne stvari ni opazil in je padel vanjo.

V spodnjem primeru stoji za prostim morfemom za zanikanje glagola.

(22) Is tega sapopadka je lahko ſposnati namen, zilj in konz teh noviz, namrezh poduk in napeljevanje kmetvavzovin obertnikov ali rokodelzov ſi ſvoj ſtan kolikor je mogozhe sboljſhati; ne **pa** dobizhke s njimi iſkati/./ (Bleiweis 1843: 1.)
Kontekst: Primer je povzetek uvodnega članka v prvi številki *Kmetijskih in rokodelskih novic*. Kot nasprotje je predstavljena potrditev pozitivnega in zanikanje negativnega namena *Kmetijskih in rokodelskih novic*. Se pravi, da je njihov namen izobraževanje in usmerjanje kmetov in obrtnikov in ne iskanje zaslužka.

V naslednjem primeru stoji za povedkovim določilom.

(23) Ne miſli, de te nimam rada, ſrezhna vſaka shena, ktera ima tako dobriga in pridniga mosha, kakor ſi ti. Veſela **pa** nikoli ne morem biti, v'ſerzu me vedno nekaj ſkerbi, prihodnoſt premiſhlujem, in sdi ſe mi, de naji bodo velike neſrezhe sadele, in hude nadloge zhes naji priſhle/./ (Cigler 1836: 8.)
Kontekst: Neža zaskrbljenemu možu pove, da ga ima zelo rada in je srečna z njim, toda vesela ne more biti. Skrbi jo namreč, da ju bodo v prihodnosti pestile hude nadloge in nesreče.

V Slomškovem primeru stoji za osebkom.

(24) Nebo nad vami, ino semlja pod vami bota preſhla, moje beſęde **pa** bodo na vezhno reſnizhne oſtale. (Slomšek 1835: 6.)
Kontekst: Izraženo je nasprotje med minljivostjo celotnega sveta in večnostjo božjih besed.

V primeru iz *Blažeta in Nežice* prvi *pa* stoji med jedrom in prilastkom povedkovega določila, medtem ko drugi za povedkovim določilom.

(25) V'ſholo bota hodila, ne, de bi ſe gerdih rezhi nauzhila. Kaj pomaga veliko snati, pa ſe ſlabo sadershati – glave prebriſane, ſerza **pa** gerdiga biti – snati piſati ino brati, vſakimu odgovor dati, moliti **pa** ne! (Slomšek 1842: 5.)
Kontekst: Oče opozori Blažeta in Nežico, da ju v nedeljsko šolo ni vpisal zato, da bi se naučila slabega obnašanja, pri čemer je iz pojasnila, ki sledi, dovolj očitno, da misli nepobožnosti. Torej jima v obliki retoričnega vprašanja pojasni, da namen šole ni biti pameten (glave prebrisane[333]), a hudoben (grdega srca). To se pravi, da nista šla v šolo, da bi se naučila brati in pisati, medtem ko moliti ne.

V Kremplovem primeru stoji za vezalnim prirednim veznikom, osebkom in povratnim osebnim zaimkom *si*.

(26) Njihove ponižne prošnje [prošnje Siščanov] visokega Rimlana vtolažijo, ino on si samo od njih da nekaj plačati, drugo **pa** njim nič ne včini. (Krempl 1845: 12.)
Kontekst: Rimljani so se prošenj Siščanov usmilili in od njih niso zahtevali drugega, kot da jim nekaj plačajo, medtem ko jim drugega niso naredili (v smislu da bi jih napadli).

V primeru iz Prešernovih pisem stoji za vprašalnim zaimkom *kdaj*.

(27) Kastelic že dva leta Vodnikove pesmi, vse kar jih je rajnki zložil, med njimi tudi ljudske od njega zbrane, kar jih ni prekosmatih na svitlobo dati obeta, kdaj **pa** obljubo spolnil bo, se ne ve. (Kidrič 1936: 291.)
Kontekst: Prešeren v pismu Čelakovskemu poroča, da Kastelic dve leti obljublja izdati pesmi pokojnega Vodnika (vključno z ljudskimi, ki jih je zbral), kar je dolgo. Toda, kdaj bo obljubo dejansko izpolnil, ni znano.

V Malavašičevem primeru stoji za predmetom v orodniku, ki je pomensko koreferirajoči izraz predhodne povedi.

(28) Mislim tadaj, de imam pravico, Vam, dragi stric, blagovoljno svetovati, od časa polajšanje bolečin pričakovati. S tem **pa** nečem reči, de imate svojiga sina pozabiti/./ (Malavašič 1849: 147.)
Kontekst: Nečak piše stricu, ki je izgubil sina. Vljudno mu pove, da pričakuje, da se bo njegova bolečina sčasoma zmanjšala, in mu to isto tudi svetuje. Toda poudari mu, da s tem ne misli, da bi moral svojega sina pozabiti.

[333] Časovno zaznamovan pomen besede *prebrisan* je 'bister' (prim. SSKJ 2).

V Levstikovem primeru stoji za osebkom.V primeru sta prisotna dodajalni in protivni element. Ne gre za komplementarno nasprotje tipa noč–dan kot v spodnjih primerih, vseeno pa gre za naštevanje nasprotnih lastnosti (Krpan je trgovec, v nasprotju z njim je Brdavs bojevnik).

(29) /O/n je orožja vajen iz mladih dni; ti **pak** si prenašal zdaj le bruse in kresivno gobo po Krajnskem/./ (Levstik 1858: 4.)
Kontekst: Cesar Krpanu predoči, da je Brdavs bojevnik in zato vajen orožja že od mladosti, medtem ko on ni delal drugega kot prenašal bruse in kresilo po Kranjskem, torej se na orožje ne spozna.

Prisotnost dodajalnega in protivnega elementa

V takšnih primerih našteti elementi oz. dogodki vsebujejo komplementarna nasprotja.

V Schönlebnovem in Šerfovem primeru *pa* stoji za osebkom (*dan*), ki je pomensko nasprotje osebku v predhodnem stavku (*noč*), in pred povedkom (preteklikom glagola *približati se – se je perbližal*). Noči je konec, medtem ko se dan začenja.

(30) Nuzh je minila, dan **pak** ſe je perblishal. (Schönleben 1672: 1.)

(31) Noų je preminila, den **pa** se je priblixal/./ (Šerf 1835: 7.)

V Pohlinovem primeru stoji za osebkom in pred povedkovim določilom.

(32) Usak mesz ima po 30. dny, katireh eni so ardezhi praſneki: ti drugi **pak** zherni delovneki. (Pohlin 1788: 8–9.)
Kontekst: V nasprotju so barve in dnevi naštetih elementov (črno–belo, delovnik–praznik).

V primeru iz Vodnikovih *Novic* stoji za prislovnim določilom časa.

(33) Polejti imajo vſe shivali mersle shelodze inu trebuhe, po simi **pak** gorke/./ (Vodnik 1795: 5)
Kontekst: V nasprotju sta našteta letna časa in občutka (poletje–zima, hladno–toplo).

V primeru iz *Babiških bukev* stoji za nepremim predmetom.

(34) Moshu je dal rojila, porojila **pa** sheni. Raslozhik tedaj je vſtvarjen med porojili shenſkimi in med rojili moshkimi/./ (Vodnik 1818: 9.)
Kontekst: Bog je našteta nasprotna spola (moški–ženski) obdaril vsakega z drugačnimi organi za razmnoževanje – moške z moškimi (*rojili*), medtem ko ženske z ženskimi spolnimi organi (*porojili*). Torej je glede na povedano ustvarjena razlika med navedenimi spolnimi organi.

V Metelkovem primeru stoji za nepremim predmetom drugega stavka brezveznega vezalno-protivnega priredja.

(35) Kjer ne enøte, se ȝapiɯe niɥla, to je 0. Unƨm devet ȝnamnem in niɥlƨ pravƨmo ɯtevilke alƨ ɲifre, in devet pƨrvƨm ɯtevkę, niɥlƨ **pa** neɯtevka. (Metelko 1830: 2.)
Kontekst: Navedena so poimenovanja znamenj za zapisovanje števil. Za vsa znamenja od 0 do 9 je rabljeno poimenovanje številke. Našteti podpomenki za množico znamenj od 1 do 9 in množico za znamenje 0, ki sestoji iz enega elementa, sta postavljeni v nasprotje. Prva množica se imenuje števke, medtem ko se druga neštevka.

V primeru iz *Kmetijskih in rokodelskih novic* stoji za prislovnim določilom časa.

(36) Ko smo vprašali: koliko grojzdov napravlja ta velikanska terta? so nam odgovorili: »letos (1851) jih nima veliko, v vsem skupej le 1500, –druge leta **pa** jih je imela včasih veliko čez 2000«.[334] Je pač to terta, da bi človek s tremi zadosti imel! (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Navedeni so podatki o številu grozdov, ki jih ima v trenutku govorjenja največja trta na svetu.[335] In sicer je število grozdov v trenutku govorjenja 1500, kar je v nasprotju s povprečnim številom (2000), malo. Nato je podan še sklep, v katerem tvorec še enkrat poudari velikost trte. In sicer je tako velika, da bi človeku zadoščale 3 takšne trte, če bi jih imel.

V Slomškovem primeru stoji za prislovnim določilom časa.
(37) Svuzhil ſe je po leti sidariti, po simi **pa** ſtole, mise, omare ino take ropotije delati. (Slomšek 1842: 1.)
Kontekst: Našteta sta nasprotna letna časa (poletje in zima) ter opravila, povezana z njimi, ki jih je opravljal Blažetov in Nežičin oče oz. zidar Tomaž.

[334] Narekovaj pred piko se pojavi v izvirnem besedilu.
[335] Gre za trto, ki se je nahajala na vrhu Hampton Court, 12 milj od Londona (Bleiweis 1854: 1).

V Jurčičevem primeru stoji za osebkom.

(38) Eni – sosebno stari ljudjé, so ga hvalili, da je moder, eni **pak** so odkimavali rekši: »Jaz ne zaupam veliko temu človeku; tiha voda jezove podira, pravi star prigovor.« (Jurčič 1864: 134)
Kontekst: Tvorec našteva, kakšen odnos so lahko imeli ljudje do Domna. Nekateri, v največji meri starejši ljudje, so ga hvalili in mu pripisovali modrost, medtem ko mu drugi niso zaupali, saj so menili, da nekaj skriva, oz. da je zahrbten.

Navezovanje na posamezen stavčni člen

Lahko nastopa kot poudarno-povezovalni ali poudarni izvzemalni členek. V vseh primerih stoji neposredno pred stavčnim členom, na katerega se navezuje, in izraža nasprotje s predhodnim denotatom.

Poudarno-povezovalni členek

Tvorec z rabo tovrstnega *pa* pove, da se nekaj ne nanaša na določen element, ampak se na drugega, ki je potem tudi izpostavljen kot pomembna ali pravilna informacija.

V primerih iz pisem 17. stoletja in Metelkovih basni se navezuje na osebek.

(39) Gospud Visitator ie tudi pruti meni dial, Gospud Patriarcha ie pissal inu se silnu slobi sa uolo Fare Crainsche Gospud Patriarcha ie pissal inu se silnu slobi sa uolo Fare Crainsche inu te Vsaleki, sa tiga uola bi iest rad uidil, de bi nih Firstua Gnada Cessariu pissali inu prossili, de bi **pak** on Patriarhu pissal, dokler ie Gospud Visitator uase Firstoue Gnade Prauice uidil, de bi on Gospud Patriarcha V. Furst Gnade sa letih dueh Far uolo, per miru inu pokoiu pustil. (Mejač 1995: 65.)
Kontekst: Generalni vikar ljubljanske škofije Adam Sontner kot podrejeni tvorec prosi škofa Hrena kot nadrejenega naslovnika, naj za pisanje pisma patriarhu namesto (tvorcu nenaklonjenega) vizitatorja prosi cesarja (za katerega tvorec upa, da mu bo naklonjen).

(40) Ɜde je ravno pol leta, kar sꙁ me ti opravlalo. Kako? Odgovori jagnje, takrat me ɯe ne bꙁlo na svetꙁ. Je bil **pa** tvoj oцe, alꙁ tvoja matꙁ, ꙁavpije volk, inꙁ raꙁtꙁrga nedolꙗno jagne. (Metelko 1825: 281.)
Kontekst: Volk obtoži jagnje, da je v trenutku govorjenja minilo pol leta, kar ga je jagnje obrekovalo. Jagnje mu potem pojasni, da ga v danem trenutku ni bilo na svetu. Če ni bilo to jagnje, je volk prepričan, da je bil njegov oče ali mati, zato ga raztrga.

Poudarni členek

Tovrstni *pa* je vedno rabljen v kombinaciji s prislovom oz. pridevnikom v presežniku in poudari najpomembnejši element množice, ki se vedno nahaja v remi povedi.

V primeru iz Vodnikovih pisem se navezuje na podredno zložen osebkov odvisnik (S/S/S).

(41) Goſpod Kopitar! Veliko nadlogo ſte mi sapuſtili s'vaſho grammatiko; nar vezhi sadrega je **pa**, de vashih miſli ne vem, kako menite tablo sa beſede naredit, ktire ſe ravnajo po bogu, tatu inu moshu. (: na uni ſtrani ſim vſe take imena sapiſal :) // Naredite nu poſhlite jo tedaj vi. (Kos 1988: 280.)
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju poroča, da ga je s slovnico zelo obremenil. Kot najhujšo težavo izpostavi, da ne poznaa njegove zamisli, kako izdelati tabelo za samostalnike prve moške sklanjatve (*bog*, *tat*, *mož*). Zato ga prosi, naj naredi tabelo kar sam in mu jo pošlje.

V Kremplovem primeru se navezuje na prislovno določilo kraja.

(42) Povsod so se do zadne kaple kervi viteżko branili,[336] **naj bol pa** pri Setovii.[337] (Krempl 1845: 12.)
Kontekst: Prebivalci vseh dalmatinskih naselij so se junaško in vztrajno branili pred rimskimi osvajalci. Med njimi so bili posebej goreči v Setoviji in okolici.

Pa kot del vprašanja

Povezovalni členek *pa*, ki izraža dodajanje in redkeje nasprotje, se lahko pojavi kot del dopolnjevalnega vprašanja. V dialogih in pismih poudarja željo po nadaljnjih informacijah (prim. Agrež 2014b, č), medtem ko v besedilih z enim govorcem (npr. pridigah) poudarja prehod na novo temo. Če ni navedeno drugače, stoji za vprašalnico oz. za vprašalnico in enim izmed stavčnih členov ali pomožnim glagolom.

Dopolnjevalna vprašanja

(43) So bili duhovi zhiſti, lepy, zhaſtiti, gori useti, inu svoleni k'ner blishni ſlushbi Boshji. Samu jim je ſhe mankalu, de ſhe neſso bili noter perpuſheni u'to vezhnu isvelizhanje, pak be skorej, inu hitru bili noter useti u'domvanje tiga isvelizhanja, keb'ne bili greſhili. Kaj sa en greh **pak** ſo ſturili? Od tiga nyh greha piſhejo ti viſoku saſtopni Uzheniki: Suarez l. 7. De Angel. C. I8. N. I3. S. Cyprian. Tract. De zelo, & livor. S. Bernard. ſerm.i. de Adventu. S. Thomas i. p. q. 64. A. 9. Ad4. De je namrezh Luciferjo inu uſſim drugim Angelam resodivenu bilu, de ta druga Perſona u'Sveti Troyzi, Syn Boshji bo zhloveska natura naſe usel, inu de ta

[336] Nanaša se na Dalmatince, ki so se branili Rimljanom v času cesarja Avgusta.
[337] Setovija je bilo ilirsko naselje na Sinjskem polju v severni Dalmaciji (https://hr.wikipedia.org/wiki/Sinjsko_polje, https://en.wikipedia.org/wiki/Setovia).

zhloveshka natura bo povikſhana, inu poſtavlena u'Nebeſsih na desnizo Boga uſsigamogozhniga, inu de uſse ſtuari, tudi uſsi nebeshki Angeli ſę bodo mogli pred njo perklanjat, inu ponishnu zhaſtiti. (Basar 1734: 12–13.)
Kontekst: V delu pred vprašanjem je povedano, da so bili angeli čisti, lepi, spoštovani (*častiti*) in zato izvoljeni, da bi služili bogu. Vendar zaradi greha niso bili deležni večnega veselja. Nato tvorec z dopolnjevalnim vprašanjem napove da bo pojasnil, kakšen je bil ta greh. In sicer so se angeli z Luciferjem na čelu uprli služenju bogu. Pri pojasnilu se sklicuje na dela cerkvenih učiteljev (t. i. *učenikov*): Suareza,[338] Ciprijana,[339] sv. Bernarda[340] in Tomaža Akvinskega, ki pišejo o tem uporu.

(44) Kaj je tu per vas ſana Xtijana, katira je spręd, inu ſad glih, ter tebi, koker otshesh, rajmno toku lohka naprej koker naſaj grede? Ama/./ /.../ Kaj je **pak** una, katira je spred, inu ſad glih; na srędi pak toppelt? Ta beseda: Anna. (Pohlin 1788: 13.)
Kontekst: Uganke naslovnika sprašujejo po besedah. Prva ga vpraša, katera je beseda, ki se na vse strani enako bere, medtem ko ga naslednja po tem, katera beseda se začne in konča enako, medtem ko je vmes podvojena. Odgovora sta amma, tj. varuška oz. dojilja (Pohlin 1781), in Anna.

(45) »Kaj pa de v'ſholo ne hodita?« - »Ne vtegneva,« odgovori Neshiza. »Po simi pomagam jes mami, Blashe pa ateju. Po leti paſeva veſhko shivino, de ſi obleko saſlushiva.« »Prav tako,« rezhejo goſpod kaplan; »ſhkoda bi pa vaj vendar bilo, de bi ſe bolj ne svuzhila. Zheſar ſe v'mladoſti svuzhiſh, s tem ſe sa ſtaroſt oſkerbiſh. Ob nedelah nimata kaj samuditi. O boshizhi lehko med drugoſholze ſtopita. Vaj hozhem v'ſholo!« // »Kamo ſta **pa** ozhe ino mati?« » Mati ſo ſhli bolno Milejzo objiſkat, ki ſte jo v'tork prevideli; po ozheta ſo pa Kamenſki goſpod poſlali,« pravi Blashe. (Slomšek 1846: 4.)
Kontekst: Blaže in Nežica kaplanu pojasnita, da ne hodita v šolo zaradi hišnih oz. kmečkih opravil, npr. pomoči staršem, paše. Kaplan je pojasnilu naklonjen. Toda kljub temu se mu zdi škoda, da se ne bi otroka ničesar naučila. Zato ju povabi v nedeljsko šolo. V nadaljevanju ga zanima, kam so šli starši, na kar odgovorita, da je mati obiskala bolno Milejco, medtem ko je šel oče h kamniškemu gospodu.

(46) /P/les rod ſad ſin ſmrad ſtrah ſtan val. – tat koſ laſ noht taſt. // Kam **pa** s'temi? Drog drug jes kal /.../ (Vodnik 1988: 280.)[341]
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju poroča, kako je razvrstil navedene samostalnike v tabelo, omenjeno v primeru (41). Najprej mu poroča, kam je razvrstil določene, nato pa ga zanima, kam še z naslednjimi.

(47) Ko prideta na Dunaj, bilo je vse mesto černo pregernjeno; ljudje so pa klaverno lazili, kakor mravlje, kader se jim zapali mravljišče. Kerpan vpraša: »Kaj **pa** vam je, da vse žaluje?« »O Berdavs! Berdavs!« vpije malo in veliko, možje in žene: »ravno dans je umoril cesarjevega sina/.«/ (Levstik 1858: 3.)

[338] Francisco Suarez (1548–1617) je bil španski jezuit, teolog in filozof. Bil je takoj za Tomažem Akvinskim najpomembnejši sholastik (https://en.wikipedia.org/wiki/Francisco_Su%C3%A1rez).
[339] Ciprijan (200–258) je bil škof Kartagine in pomemben zgodnjekrščanski mislec (https://en.wikipedia.org/wiki/Cyprian).
[340] Možno, da gre za sv. Bernarda iz Clairvauxa (1090–1153), francoskega meniha, ustanovitelja cistercijanskega reda in prvega kanoniziranega cistercijanca (https://en.wikipedia.org/wiki/Bernard_of_Clairvaux).
[341] Na hrbtni strani pisma, ki se nanaša na nastanek slovnice, Vodnik Kopitarja sprašuje, kam naj razvrsti navedene besede. Seznam je v pismu sicer še daljši.

Kontekst: Ko sta Krpan in cesarjev služabnik šla na Dunaj, je bilo mesto odeto v žalovanju. Zato je Krpana zanimal vzrok za takšno stanje. Sledi pojasnilo, da je velikan Brdavs pravkar ubil cesarjevega sina.

(48) Ako si starega Oralka prašal: »Kedaj so bili Turki na zadnje v deželi«, odgovarjal ti je: »Tačas, ko jih je bil tisti Domen pripeljal – Bog mu grehe odpusti!« In če si mu bil siten in dalje popraševal: »Vi, oče Oralkov, kedaj **pa** je bilo to«, odgovoril je stari zgubani in sključeni možiček vselej: »I kaj meniš, to je že davno./«/ (Jurčič 1864: 2.)
Kontekst: Stari Oralek (pripovedovalec zgodbe o Domnu) kot tvorec je vsakemu sogovorcu kot naslovniku povedal, da so bili Turki nazadnje v deželi, ko jih je pripeljal Domen. Sogovorca je dalje zanimalo, kdaj je to bilo, na kar mu je Oralek odgovoril, da je to res davno nazaj.

Vprašanja kot prehod na novo temo

(49) Kaj **pa** beſediſhe dela? – Dvajſeti velkiga ſerpama ſmo ſhole povesali, od takrat ſim mu veſ zhaſ, kar je mogozhe, ſtregel: pa je tudi narvezh zhaſa dobilo, sa to ko me narbolj veſeli. Skosi lejto ſim ſame ſemline popiſe delal inu pergodbe bral, sdaj ſim veſ nabruſhen sa beſediſhe. (Kos 1988: 281.)
Kontekst: V predhodnem delu pisma Vodnik Kopitarju poroča o svoji arheološki dejavnosti in delu za *Križev pot*. Nato napove, da bo v nadaljevanju pisma poročal, kaj se trenutno dogaja z njegovim potem nedokončanim nemško-slovenskim slovarjem. Pove, da ima ravno v trenutku govorjenja več časa, da se mu posveti.

(50) »Oh! lubi moj pobizh, rezhe shena Matevshiku, podeli mojmu vbogimu lazhnimu otroku sa en saloshej (eno troho) kruha, on she od vzheraj jutra nej (ni) nizh jedel« »Jas ſem ſam lazhen,« odgovori Matevshik ino sajterk ſvoj pot naprej je. Kaj je **pak** Joshik ſturil? On je tudi bil lazhen; al ker je vidil, de ſe fantizh joka, mu hitro veſ ſvoj kruh da/./ (Primic 1813: 9.)
Kontekst: Tvorec najprej predstavi napačno ravnanje: ko je mati prosila Matevžka, naj da malo svojega zajtrka njenemu mlajšemu sinu, ta pove, da je sam lačen, in poje svoj zajtrk. Nato tvorec z rabo dopolnjevalnega vprašanja napove, da bo predstavil še Jožkovo (pravilno) ravnanje: Jožek je za razliko od Matevžka kljub lakoti dal jokajočemu dečku ves svoj zajtrk.

V Slomškovem primeru stoji na predzadnjem mestu – pred nepremim predmetom in ga izpostavlja kot informacijo, pomembno za nadaljevanje besedila.

(51) Nebo ino semlja bota preſhla, bratje ino ſeſtre moje! Kaj bo oſtalo **pa** nam? Nizh drugiga, kakor Jesuſove beſede: De pride ura, ino bodo ſliſhali vſi, ki po grobih ſpijo, vſigamogozhen glaſ boshjiga Sina: »Vſtanite mertvi, ino ſtopite k'ſodbi.« (Slomšek 1835: 6.)
Kontekst: Tvorec najprej predstavi naslovniku, da bo ob razodetju konec neba in zemlje (tj. konec sveta). Nato napove, da bo povedal, kaj bo ostalo človeštvu kot prejemniku dejanja oz. dogodka poslednje sodbe. In sicer človeštvu ne bo ostalo nič drugega kot to, da bo Jezus obudil mrtve in jih pozval k sodbi.

(52) /V/i ſami, ljubi kmetje, pri ſvojih potrebah orodja, oblek in drugih rezhi rasun dobrote tudi lizhno isdelanje hozhete iméti in ljudi poiſkati snate, ki narbolj po vaſhi volji delajo. – Kako **pa** ti delavni, vedno v velike opravke sakopani rokodelzi ſvoje déla popolnijo in tako vezh ispezhajo? Samo ſkosi ſkerbno pregledovanje popolniga blaga, ſkosi ſkuſhnje, ſkosi muſhtre, koriſtne bukve in podobſhine – poſlednizh ſkosi vedosheljnoſt in prisadevanje/./ (Bleiweis 1843: 3.)

Kontekst: Tvorec nagovori kmete kot naslovnike in jih pozove, naj poiščejo rokodelce, ki bodo delali skladno z njihovimi potrebami in željami. Potem napove, da bo pojasnil, kakšni morajo biti uspešni rokodelci, tj. da delajo veliko in popolno ter posledično več zaslužijo in ne morejo uspeti drugače, kot da pregledajo popolno blago, nabirajo izkušnje, spoznavajo vzorce, prebirajo ustrezne knjige ipd., in da so vedoželjni in prizadevni.

Retorična vprašanja

Redkeje je *pa* tudi sestavni del retoričnega vprašanja.

Pri Slomšku je z retoričnim vprašanjem predstavljeno pomembno dejstvo.

(53) »Tiſtokrat pak, pravi Jeſuſ, kedar bodo ljudem vſe poſvetne dobrote na nebi ino na semlji, tudi ljubo ſonze odvseto, bodo vidili priti boshjiga Sina, ki ſo ga le sa golo zhlovekoviga imeli, na nebeſhkih oblakih s'veliko oblaſtjo angelzov, s'veliko zhaſtjo isvoljenih; tiſtokrat bodo ſposnali mene sa Boga ino ſvojiga ſodnika.« – Kaj **pa** pomaga ſposnati ſvojo pogublenje in ſtrah, ako je poboljſhanje she preposno! (Slomšek 1835: 5.)

Kontekst: Jezus pove, da ga bodo tisti, ki ga niso prej, za boga spoznali ob poslednji sodbi. Z retoričnim vprašanje izpostavi, da jim to kljub temu, da so končno spoznali, ne bo pomagalo, ker bo že prepozno.

Pri Levstiku je retorično vprašanje komentar na prej povedano.

(54) Kerpanu se je to vele malo zdelo; polič vina tacemu junaku; pa je vender molčal, kar je preveliko čudo. Kaj **pa** je hotel? Saj menda je uže slišal, da gospoda so vsi malojedni zato, ker jedo, kader hoče in kolikor hoče kteri, zgolj dobrih jedi. (Levstik 1858: 4.)

Kontekst: Krpanu se je kot junaku, ki naj bi premagal velikana, zdelo zelo malo, da so mu dali piti samo polič vina. Kjub temu je molčal. Tvorec z retoričnim vprašanjem komentira, da niti ni mogel narediti drugega. In nato takšno stanje pojasni z dejstvom, da je Krpan do trenutka govorjenja gotovo slišal, da gospoda je, kadar želi in nič drugega kot dobre jedi (ki so večinoma še danes servirane na majhnih krožnikih).

V Jurčičevem primeru je retorično vprašanje jezen odziv na prej povedano.

(55) »Če si kedaj šel z mojega doma, vedel si, da te čaka gotova večerja. Če si česa potreboval, vse sem ti kupil, kakor svojemu sinu, ki mi ga je Bog vzel, – da bi ga ne, bil! In ko tvoja mati ni mogla več služiti, dal sem jej svojo kočo, da osebenkuje v njej. In od tebe nisem upal druzega, samo da mi bodeš hvaležen.« »Kdo **pa** se je predrznil reči, da nisem hvaležen!« (Jurčič 1864: 136.)

Kontekst: Jurec Domnu predoči vse argumente, zaradi katerih mu mora biti hvaležen, in mu potem očita, da mu ni. Domen se z očitkom ne strinja in mu to jezno zabrusi z označenim retoričnim vprašanjem.

Vprašanje čudenja

Pa poudari začuden odziv na prej povedano.

V spodnjem primeru je *pa* kljub stavi med povezanima deloma povezovalni členek. Povezuje namreč dve različni repliki z različnima govorcema, torej zaradi menjave govorca ne gre za povezovanje v priredno strukturo (prim. Agrež 2014b: 36).

(56) »Jaz imam doma kobilico, ktere ne izleče nobeden vaših junakov, stavim svojo glavo, če ni drugače; da ne poreko Dunajčanje z Berdavsom vred, da lažem./«/ »**Pa** ni tista«, vpraša cesar, »ki si ž njo plesal po snegu?« »Tista, tista!« zaverne on. (Levstik 1858: 6.)
Kontekst: Cesar ne more verjeti Krpanu, da se z Brdavsom namerava spopasti na kobilici, ki jo je ob njunem prvem srečanju prestavil v snegu, na kar Krpan pritrdi, da se bo z njim spopadel točno na tisti kobilici.

Raba v kombinaciji z ostalimi (funkcijskimi) besedami[342]

Kombinacije s prirednimi vezniki

Takšne kombinacije so zelo pogoste. Če ni opozorjeno drugače, *pa* stoji takoj za veznikom.

Z ločnim prirednim veznikom ali

V kombinaciji z ločnim prirednim veznikom *ali* členek *pa* izostri ločni element.

(57) /Se/i bes gei je da grat kmeti nits na bolleia luba moia dete retzi gei ti menes agu be reise hallerstan **ali pa** udusna[343] imela/./ (Merkù 1980: 36.)
Kontekst: Materi je samoumevno, da ne njej ne njeni hčeri kot obubožanima plemkinjima grad in tlačani ne prinesejo veliko koristi. Zato sprašuje hčer, ali bi raje obdržala grad Hallerstein ali bi raje, da ga prodajo in se finančno okrepijo.

Eni poſtavio sa narvekſho dobruto, kadar ſo mogozhi, inu zhes druge poviſhani: **ali pak** kadar ſo jmenitni per teh mogozhih, ali per teh bogatih. (Kastelec 1684: 2–3.)[344]

[342] Če ni opozorjeno drugače, so upoštevane le kombinacije, kjer se *pa* pojavi kot členek. Enako velja za ostale obravnavane besede.

[343] *Udusna* oz. v fonetičnem prepisu *udužna* (Merkù 1980: 37) verjetno pomeni ʻfinančna okrepitevʼ. Pomen sklepam glede na glagol *udužiti* = *stark, fett machen* ʻokrepiti seʼ(Pleteršnik 2014).
[344] Gl. razlago konteksta pri primeru (15).

(58) /Z/he premiſliſh, de ſi ti sa vol' tuoje ſlabotne nature raunu, koker ena perſtena poſsoda, lohku tedej ſe tegne pergoditi, de boſh tok' hitru, koker oni [angeli], **al pak** ſhe hitreſhi pogublen. (Basar 1734: 17–18.)
Kontekst: Tvorec ogovorjenega zaradi njegove nagnjenosti h grehu, ki jo primerja s prsteno posodo, opozori na dve možnosti: 1) da bo pogubljen enako hitro kot grešni angeli, 2) da bo pogubljen celo hitreje od njih.

(59) /N/a sęle, inu repo glej, de oſsęnze omedeſh, **ali pak** vſaku ſerze poſsebej s'laſhkim oljam pomashi, taku bodo oſsęnze preſhle. (Vodnik 1795: 6)
Kontekst: Tvorec naslovniku predlaga dve možnosti, kako se lahko znebi gosenic: 1) ometanje le-teh z zeljnih ali repinih listov, 2) mazanje vsakega srca (tj. osrednjega, najmanjšega lista; SSKJ (2)) z oljem.

(60) Od tęga [zmesi iz masla, govejega mozga, nageljnovih žbič ...] vſami dvę ſhlize prozh, inu naredi klobaſize, inu jeh ſzri ali pohej; **ali pa** knędelze, inu jih ſkuhaj. (Vodnik 1799: 8)
Kontekst: Tvorec predstavi naslovniku dve možnosti, kaj lahko naredi iz omenjene zmesi: 1) ocvrte klobasice, 2) kuhane cmoke.

(61) To pervo, kar imam s'vami, moji kmetje, v'letih bukvah govoriti, je od sbęranja tih junzov inu krav sa rejo. /.../ Od tega sbęranja pride, de lępo, sdravo, mozhno, inu na terpesh terdno shivino – **ali pak** mehko, ſlabo, bolehno, inu ne shlahtno v'vaſhe hleve dobote. (Linhart 1792: 12.)
Kontekst: Primer je iz uvodega odstavka prvega poglavja. Tvorec kmetom kot naslovnikom napove, da jim bo za začetek predstavil kriterije, po katerih morajo izbirati živino. Glede na (ne)upoštevanje v nadaljevanju navedenih kriterijev lahko kmetje v svoje hleve dobijo: 1) lepo, zdravo in trpežno, 2) slabotno in bolehno živino.

(62) To pokoro ima zeſarſki doktar (Fiſcus) tęrjat al od Provinzie, **ali pak** od kloſhtra, zhe orden nima Provinzie. (Vodnik 1797: 4.)
Kontekst: Odgovorni plačajo pokoro, če koga pred 26. letom spustijo v samostan. Navedeni sta dve možnosti, od koga lahko cesarski uradnik terja omenjeno pokoro: 1) od samostanske province, 2) od samostana (če red nima province).

(63) Spomiſlivſhi notrajno podobo medenzhno vidimo, de nje votlina je podobnaſta nevpravni in sviti ſtrugi, **ali pa** kurjimu jajzu po konzu poſtavlenemu. (Vodnik 1818: 17.)
Kontekst: Navedeni sta dve možnosti, s katerima se lahko primerja medenična votlina: 1) z zvito strugo, 2) s pokonci postavljenemim jajcem.

(64) Lashi je vſe kote polno, dnarjov pa nobeden sadoſti nima; na posvodo jih ni dobiti, **al pa** vſaj po 12–18–36 od ſto zhinsha plazhaj. (Kos 1988: 282.)
Kontekst: V predhodnem delu besedila Vodnik Kopitarju poroča, da imajo težave s pridobivanjem denarja, odkar so Francozi Zoisu naložili visoke prispevke (prim. Kos 1988: 480). Pritožuje se, da je veliko laži, in da sta dve možnosti: 1) denarja ni mogoče dobiti, 2) denar dobiš, če plačaš visoke obresti (*činž*).

(65) Vse ɯtɜvila spod sto so alɜ gøle enote, alɜ gøle desetiņe, **alɜ pa** obojne/./ (Metelko 1830: 3)
Kontekst: Navedene so tri možnosti sestave števil, manjših od 100: 1) samo enice; 2) samo desetice; 3) oboje.

(66) Snanja s'nikomur ne delajta, preden ozheta **alj pa** mater ne pobarata. (Slomšek 1842: 5.)
Kontekst: Oče zabiča Blažetu in Nežici, naj se z nikomer ne spoznata, dokler ne vprašata enega od staršev za dovoljenje.

(67) /T/retji prerahljá puſto semljiſhe in predela ga v vinograde **ali** ga **pa** s murbljami ali s ſadnim drevjem obſadí. (Bleiweis 1843: 2.)
Kontekst: Med *ali* in *pa* stoji premi predmet. Ena izmed možnosti, kako popraviti kmetijsko zemljišče je, da se ga prerahlja. Nato je možno narediti dvoje: 1) predelati zemljišče v vinograde, 2) zemljišče obsaditi z murvami ali sadnim drevjem.

(68) Ke bi stiftenge na blo, bi mi blo prov hudo šlo, toko je pa še za prestati. Ke bi me imelo kaj na enkrat pertisnit, toko že od Gospod Naboisa **al pa** od drugih perjatlov pomoč dobim. (Kidrič 1936: 274.)
Kontekst: Prešeren v pismu staršem poroča, da, dokler ima štipendijo (*štiftengo*), lahko shaja. V primeru finančnih težav je prepričan, da se lahko obrne na nekoga izmed navedenih: 1) gospoda Naboisa, 2) ostale prijatelje.

(69) »Čedna deklica«, mislil je včasi na samem, »in pa če še ni čisto gola in brez petic taka se že z lepo odpravi od hiše, **ali pa** kaj čednega k hiši dobi.« (Jurčič 1864: 135.)
Kontekst: Jurec je bil prepričan, da je za lepo in razmeroma premožno deklico, kot je Anka, možno dvoje: 1) nekam se priženiti, 2) priženiti koga domov.

Kombinacija *ali* in *pa* je lahko tudi v vlogi ločnega veznika[345] zapisana sklopljeno.

(70) Tak nas ali boxja previdnost, kera vse naj bolše ravna, v'terpleŋah no revnostah poveselyje no nas varje od pohyšaŋa na Bogi. **Alipa** tydi radovolno podaŋe v boxjo volo nas v'nadlogah poveselava, no od pohyšaŋa na boxjem ravnaŋi varje, kaj ɥemo viditi v'pridoɥem deli. (Šerf 1835: 14.)
Kontekst: Pred pohujšanjem lahko varuje: 1) božja previdnost, 2) predanost božji volji.

[345] Sklopljeni veznik *alipa* se običajneje pojavi kot protivni 'toda' in je značilen za Dajnka in Šerfa (prim. Rajh 2002, Vičar 2005).

Pa lahko v kombinaciji z veznikom *ali* izraža tudi nasprotje.

V Kremplovem primeru *ali* kot veznik stoji na začetku drugega stavka protivnega priredja oz. med povezanima deloma, medtem ko *pa* stoji za prislovnim določilom načina (*znovega*), modificiranim s prislovom stopnje *tako* in členkom *celo*, primerjalnim odvisnikom, in pomožnim glagolom *biti*.

Njih [praljudi] govorenje ali jezik je bil, kak vse drugo, prost, namesto besed zvekšinom same slovke; **ali** tak celo znovega, kak kader se otroci govoriti vučijo, so **pa** ne govorili/./ (Krempl 1845: 13.)[346]

Z vezalnim prirednim veznikom in

Členek *pa* vedno stoji takoj za *in* in poudari dodano informacijo kot novo oz. pomembno. Kombinacija *in pa* je rabljena za naštevanje elementov (71, 73) ter izražanje zaporedja dejanj (72).

V Vodnikovem *Babištvu* je kombinacija *in pa* zelo pogosta, saj je pri opisu zgradbe človeškega telesa veliko naštevanja elementov.

(71) /K/rishniza ſklepa ſvoj sgorni konz s'narſpodnim lednim vretenzam, ſklep med njima delajo mozhne veſila, **in pa** koshnati vmeſ leshezhi hruſtanzi/./ (Vodnik 1818: 14.)
Kontekst: Opisan sklep med zgornjim delom križnice in spodnjim ledvenenim vretencem je sestavljen iz močnih vezi in kožnatih hrustancev.

(72) Oterite ga prav dobro **ino pa** ſuknine sagrejte. (Slomšek 1842: 2.)
Kontekst: Potem ko se utopljenca dobro obriše, mu je treba segreti obleke.

No, zdaj pa le hitro izmoli en očenašek ali dva, **in pa** svojih grehov se malo pokesaj/.«/ (Levstik 1858: 26.)[347]

(73) Na starost si je bil kupil zopet v prejšnji kranjski domovini omenjeno grajščino **in pa** pridevek plemenitega imena. (Jurčič 1864: 141.)
Kontekst: Ko je gospod Sova obogatel s krošnjarjenjem in ostarel, si je kupil graščino in plemiški naziv.

[346] Za razlago konteksta gl. zgled (20) pri *celo*.
[347] Gl. razlago konteksta v zgledu (5) pri *no*.

S protivnim prirednim veznikom sicer

V dani zvezi *pa* izostri nasprotje.

Imel je bojé posebno lepe černe oči, **sicer pa** ničesa druzega, česar iščejo ljudjé, zvlasti dekliči na človeku, da reko potem: lep je. (Jurčič 1864: 134.)[348]

V Malavašičevem primeru sta pomen in smisel neskladna. Zveza *sicer pa* namreč uvaja prehod na novo temo oz. del besedila.

(74) Nadjam se tadaj pred ko pred pisanja od Tebe, ki me vsih dvomb reši. Upam, de se boš znal izgovoriti in de ne boš skušal, me z mlačnimi izgovori odpraviti. **Sicer pa** bodi prepričan, de sim i. t. d. (Podpis.)
(Malavašič 1849: 150.)
Kontekst: Oče sinu, ki se dolgo ni oglasil, v zaključku pisma navede, da pričakuje odgovor in verodostojno opravičilo in ga na koncu lepo pozdravi, kar učinkuje vljudno oz. prijazno v nasprodju s predhodno strogostjo.

Kombinacije s podrednimi vezniki

Vezniki, s katerimi se druži *pa*, bodo razdeljeni glede na odvisnike, ki jih uvajajo. *Pa*, rabljen s tovrstnimi vezniki, običajno izraža nasprotjein stoji neposredno za veznikom.

Osebkov odvisnik

Pa je rabljen v kombinaciji z oziralnim zaimkom *kdor*, ki nastopa kot podredni veznik in obenem osebek osebkovega odvisnika.

V podanem primeru *pa* poudarja, da je stanje pri nosilcu, v nasprotju s pričakovanji, prisotno v preveliki meri.

(75) Kar kdo ɜ̕eli, rad vɐrjame; **kdor pa** vsakɐ besedɐ vɐrjame, se bo kɐsal. (Metelko 1825: 287.)
Kontekst: Vsakdo rad verjame svojim željam. Toda tisti, ki verjame brez meja (vsaki besedi), bo to obžaloval.

Prislovni odvisniki

Časovni odvisnik

V podanem primeru *pa* implicira dodajalni in protivni element.

[348] Za razlago konteksta gl. zgled pri *baje*.

(76) Gad pride ponɷɥa va kovaɥnaŋo, ina hoɥe vse orodje raʒgrista. Narprej se sprava nad nakov (naklo). **Ko pa** naɥ ne oprava, ga ʒapusti, ina gre nad pilo: tukej, mena, bo loꭓe kej opravil. Pa tuda leta sa zastoŋ paɾzadeva. (Metelko 1825: 281.)
Kontekst: Gad je ponoči prišel v kovačnico in je želel razgristi orodje. Najprej se je lotil nakovala in ga v nasprotju s pričakovanji ni razgrizel. Zato se je potem lotil pile in je bil pri tem ravno tako neuspešen.

Vzročni odvisnik

Najpogosteje je rabljen v kombinaciji s *ker* in v sporočilo vnaša protivni element.

V Malavašičevem primeru med *ker* in *pa* stoji pomožni glagol *biti* za 3. osebo ednine, v Levstikovem razen tega še premi predmet.

(77) Dolžno pismo imate od mene, v kterim sim se zavezal, Vam konec tega mesca svoj dolg plačati. **Ker** sim **pa** ravno zdaj kupčijo naredil, ki se mi prav dobra zdi, sim prišel zavoljo dolžniga lista v nekako tesnobo, ker bi mogel novih denarjev si sposoditi, Vam dolg plačati. (Malavašič 1849: 141.)
Kontekst: Tvorec se zaveda, da mora naslovniku povrniti dolg do konca danega meseca. Toda zaradi pravkaršnje kupčije bi mu bilo v trenutku govorjenja to težko in zato naslovnika prosi za odlog.

(78) Mislil sem iti brez besedice govorjenja. **Ker** ste me **pa** sami vstavili, ne bodite hudi, če sem vam ktero grenko povedal/./ (Levstik 1858: 29.)
Kontekst: Krpan je želel oditi z Dunaja brez besed. Toda dvorjani mu niso pustili mirno oditi, zato se je tudi on odločil, da jim bo povedal kaj (sicer duhovito) kritičnega.

Pri Kremplu je *pa* rabljen v kombinaciji z narečnim vzročnim veznikom *da* 'ker'(prim. Vičar 2005: 180). *Pa* ima v podanem primeru razen protivnega izrazit dodajalno-poudarni element.

(79) Kaj se tedaj pervih naselnikov naše štajerske zemle dotiče, je že rečeno, da so Celtovje toti. Oni so poleg Trakov najprejdnji v'Europo prišleci. – **Da pa** se poleg Celtov v'podunajskih zemlah, v'Panonii ino Noriki, med kerivi[349] naša Štajerska spada, od Starih sploh tudi Ilirci imenujejo, tak tudi nje za perve naše zemle naselnike deržimo. (Krempl 1845: 8.)
Kontekst: Kot prvi naseljenci štajerskega ozemlja in Evrope na splošno so znani Kelti.Toda dodatno ob Keltih so bili na ozemlju Panonije in Norika prisotni Iliri, ki se zato ravno tako štejejo kot prvotni prebivalci ozemlja Štajerske.

[349] Zapis *kerivi* je naveden v originalu. Verjetno gre za napako in je mišljeno *kerimi*.

Pogojni odvisnik

V največ besedilih je *pa* sestavni del pogojnega odvisnika. Zveza *če pa* pomeni ‘pod nasprotnim pogojem’.

V spodnjem primeru med *če* in *pa* stoji prosti glagolski morfem *se*.

(80) Jakob Matzek ino niegovi verbi jemenvani Rot ino planino sna nuzat ino ushivat, ino bleški[350] gosposki ima svornego to dazio, koker zheš, zesarski douk ino use gošpoſkine pegervanie, koker odtakih gruntou per bleski gosposki navada je upokersheni odraitat, **zhe** se **pa** to nabo natanku dershavo, pa ta Rot ino planina gošpoški frei nasai pade. (Mejač 1995: 68.)
Kontekst: Podložnik Jakob Maček lahko uporablja omenjeni rovt oz. planino pod navedenimi pogoji, oz. če izpolnjuje navedene dolžnosti do blejske gosposke.

V spodnjem primeru *če* in *pa* stoji predmet v rodilniku.

(81) /Z/he njo boſte v' 7. dneh tega ſhenitnega goſtuvanja, ali svatbe uganili: vam otshem 50. tanzhiz, inu tolkajn sùkn dati; **zhe** nje **pak** uganili naboſte, boſte vi meni 30. tanzhiz, inu 30. sukn dali. (Pohlin 1788: 6.)
Kontekst: Navedene so posledice pravilne oz. napačne rešitve uganke iz Svetega pisma, ki jo je postavil sodnik Samson gostom na svoji svatbi. Pod pogojem, da v sedmih dneh svatbe uganejo, bodo dobili 50 srajc in prazničnih oblačil, medtem ko bodo pod nasprotnim pogojem morali oni njemu dati 30 srajc in prazničnih oblačil.

V Linhartovem primeru med *če* in *pa* stoji povratni svojilni zaimek. Danes je bolj pričakovana stava zaimka za zvezo *če pa* (*če pa si*).

(82) Kęr je ta shlahtna shivina mozhnęjſhi inu bol sdrava, kakor ta gmajn, taku je sa volo bolſhi nature tudi majn kushnim bolęsnam podvershena, kakor una. **Zhe** ſi **pak** shlahtne junze inu krave sberete, obvarujete vy ne ſamu, de ſę ſorta ne svershe, ampak saprete pot tudi vſęm kuſhnim inu drugim bolesnam/./ (Linhart 1792: 13–14.)
Kontekst: Tvorec naslovniku najprej predoči dejstvo, da je plemenita oz. pasemska živina močnejša in bolj zdrava od običajne oz. nepasemske. Toda pod pogojem, da si naslovnik izbere pasemsko živino, mora razen pred izumrtjem sorto braniti tudi pred kužnimi boleznimi.

[350] *Š* je napisan načrtno, ker se v danem pismu pojavlja (Mejač 1995: 36).

(83) V'en piſker deni dvę shlize zvętne moke inu en maſsélz ſmętane, dobro smęſhaj; potlej perdeni dvanajſt rumenakov, oſoli, supęt rastepi. Piſker poſtavi v' na pol vręli krop v' kaſtroli, vſe vkup na sherjavzo, de ſe ſkuha; sadnizh devaj s'shlizo na ſklędo, kakor je sgorej rezheno. – **Zhe pak** hozheſh zęliga v' shupo djati, moreſh en drugi piſker s' putram dobro namasat, to v' pervim piſkru narejeno meſhanje notri preliti, inu kuhat perſtaviti, kakor sgorej. (Vodnik 1799: 5.)
Kontekst: Predstavljen je recept za cesarjev ješprenj na juhi.Tvorec naslovniku predstavlja različne načine priprave jedi. Prvi način predstavlja postopno dajanje ješprenja v juho, medtem ko drugi, kaj je treba narediti pod nasprotnim pogojem. Torej, kaj mora naslovnik narediti, če želi dati v juho ves ješprenj naenkrat.

V primeru iz Vodnikovih *Novic*, Metelkovih basni in *Številstva* med *če* in *pa* stoji pomožni glagol *biti*.

(84) /V/'kloſhtre gori jemati nebranimo ob nobeni ſtaroſti; **zhe** je **pak** kdo v'mladih letih gori vsęt, inu ozhe pred ſhtir inu dvajſetim lętam venſtopit, neſmejo kloſhtri nizh od njih tęrjat, sa to kęr ſo prebivaliſhe inu shivlenje notri imęli, temuzh bres vſiga plazhuvanja imajo saſtojn ispuſheni biti. (Vodnik 1797: 3.)
Kontekst: Tvorec v časopisnem članku poroča, da ni prepovedano iti v samostan v nobeni starosti. Toda, če kdo vstopi mlad in želi izstopiti pred 24. letom, ga mora samostan izpustiti zastonj.

D/okler boste vꙁ lubeʒnꙁ med seboj ʒdruɜɛenꙁ, ne bodo vaɯe sovraɜɛnꙁkꙁ nꙁɥ opravitꙁ nad vamꙁ; **ako** boste **pa** vꙁ raʒpꙁrtii, gotovo vam povem, vas bodo ʒaporedama pokonɥalꙁ. (Metelko 1825: 289.)[351]

(85) Чe manɯꙁ ɯtꙁvilka na desnꙁ veɥꙁ ɯtꙁvilke, jo preɯtevamo kꙁ veɥꙁ; **ɥe** je **pa** manɯꙁ na leve veɥꙁ ɯtꙁvilke, jo odɯtevamo od veɥꙁ. (Metelko 1830: 7.)
Kontekst: Manjšo številko desno od večje prištevamo k večji. Medtem ko manjšo številko levo od večje od slednje odštevamo.

Zvezi *če pa* je lahko dodan tudi povezovalni členek *vendar*, ki okrepi protivno-dopustni element.

(86) Malokrat piɯemo ɯtꙁvila viɯe nad kej miljonov; **ɥe pa vꙁndꙁr** pride taka, se piɯejo po ravno taɥꙁh stopnah. (Metelko 1830: 6.)
Kontekst: Redko je treba pisati števila nad nekaj milijonov. Pod pogojem, da je treba zapisati takšno število, ga je treba po omenjenih stopnjah v predhodnem odstavku. Torej je treba upoštevati, da je vsaka ničla v desno desetkrat več od predhodne.

(87) Veja se mora vselej tikoma in gladko pri deblu odrezati, tako, da zamore deblova skorja berž čez odrezo se zarasti in se rana tako zaceliti. **Če pa** pustimo dolgo rogovilo, mora deblo skorjo še čez to rogovilo poganjati/./ (Bleiweis 1854: 1.)

[351] Za razlago konteksta gl. zgled (3) pri *gotovo*.

Kontekst: Podana so navodila o žaganju veje. In sicer se mora ta odrezati čisto na začetku, da se lahko skorja zaraste čeznjo. V nasprotnem primeru, tj. če se pusti dolga rogovila, mora drevesna skorja poganjati še čeznjo.

V Šerfovem primeru sta prisotna dodajalni in protivni element.

(88) Kda Bog, govori sveti Bernard, na sedexi svoje visokosti no veliɥesti sedi, zapovedava on strah no ɥastibojeɥnost, **ɥi pa** se kaxe v'spodobi deteta, te[352] vtaɥe on lybezen noter. (Šerf 1835: 4.)
Kontekst: Pridigar s citatom sv. Bernarda predstavlja dve podobi boga, ki vzbujata nasprotujoča si čustva. Ko sedi na božjem prestolu, vzbuja strah in strahospoštovanje. Ko se pojavi v svoji drugi možni podobi, tj. kot dete, njegova podoba ne izraža strahospoštovanja, ampak ljubezen.

Namerni odvisnik

Pa je rabljen v kombinaciji z veznikom *da* in v sporočilo vnaša dodajalno-poudarni element.

(89) Ravno zdaj sim se majhne kupčije lotil. **De** se **pa** bolj popolnama vstanovim, potrebujem kakih 200 goldinarjev na posodo za eno leto, brez kterih svojiga namena, ki mi veliko dobička obeta, ne zamorem doseči. Prederznem se tadaj, Vas poprašati, ali mi morete s toliko denarji pomožni biti. (Malavašič 1849: 141.)
Kontekst: Tvorec pove naslovniku, da se je pravkar lotil kupčije. Z izražanjem namena in sredstev, ki jih potrebuje zanj, počasi prehaja k bistvu: za popolno ustalitev,[353] tj. da potrebuje posojilo 200 goldinarjev za eno leto. Nato pokomentira, da mu brez posojila ne bo uspelo. Glede na povedano sklene, da bo naslovnika vljudno prosil za omenjeno posojilo.

Prilastkov odvisnik

Kolikor pa

Rabljen je v kombinaciji z oziralnim količinskim zaimkom *kolikor* v vlogi podrednega veznika in stoji neposredno za njim.

(90) On je priſhal v'ſvoje laſtine, inu ty njegovi ga neſo gori vseli: **kulikur pak** je jih njega gori vselu, tem je on dal oblaſt de bi Boshji otroci bily/./ (Schönleben 1672: 21–22.)
Kontekst: Zveza *kolikor pa* definira nasprotno ravnanje osebka oz. vršilca dejanja kot v predhodnem stavku. Vsi niso sprejeli Jezusa, ko je prišel v deželo, ki mu pripada. Toda tistim, ki so ravnali nasprotno od množice in so ga sprejeli, je dal moč, da bi bili božji otroci.

[352] *Te* je soodnosnica pogojnemu odvisniku in torej v prislovni funkciji (prim. Agrež 2014: 39).
[353] *Ustanoviti se = ustaliti se* (SSKJ (2)).

Odvisniki s kadar pa

Oziralni zaimek *kadar* lahko kot veznik uvaja časovni ali pogojni odvisnik.

Časovni odvisniki

Pa nastopa kot dodajalni členek, ki izraža sosledje dogodkov, lahko pa vsebuje tudi stopnjevalni element in tako usmerja pozornost na v nadaljevanju povedano, pomembno informacijo.

V obeh podanih primerih med *kadar* in *pa* stoji prosti glagolski morfem *se*.

(91) Ludje bodo na shivotu ſahnili od ſtraha, inu zhakajnja teh rezhy, katere imajo priti zhes vuſs volen Svejt: sakaj tudi Nebeſhke mozhy ſe bodo gibale: inu tedaj bodo ony vidili Synu tiga Zhloveka prideozhiga v'oblakih s'veliko oblaſtjo, inu s'velizhaſtvom. **Kadar** ſe **pak** letu bo ſazhelu goditi, taku gledajte, inu vsdignite gori vaſhe glave: sakaj vaſhe odreſhitvu ſe perblishuje. (Schönleben 1672: 2–3.)
Kontekst: Ljudi bo strah, ko se bo začelo razodetje po vsem svetu. V nadaljevanju tvorec nagovori naslovnika (ljudi, množico vernikov) in ga opozori, naj pozorno gleda, ko se bo to začelo dogajati, saj se bo takrat začel približevati zelo pomemben trenutek – odrešenje človeštva.

(92) Je ena ſtvar od ene ſhivale, od katire se ti lepu redish; **kader** se **pak** ſazhné sama sebe zęrati, tok merski enemu k'uku posvejte. Svejzha. (Pohlin 1788: 11.)
Kontekst: Opisani predmet v uganki je narejen iz živalske maščobe (loja), ki človeku omogoča hrano. Nato je poudarjeno, da če uničuje sama sebe, marsikomu posveti, da se lahko uči. Na koncu je podana še rešitev, da gre za svečo.

Pogojni odvisnik

Pa enako kot v zvezi *če pa* poudari nasprotni pogoj.

Med *kadar* in *pa* stoji pomožni glagol *biti*.

(93) /T/i jmaſh eno mozhno merslizo, danas je potreba malu jeſti, inu vodo piti, inu enumalu pulferza notarvseti, taku ta mersliza te bo puſtila: sa letú ti neſi ſerdit na tega Arzata, aku lih ta pulferz je grenak, aku lih je tebi teshku ſtradati inu kuhano vodo pyti; ſhe ga sahvalish, inu ga darujesh sa ta dobr ſvit, inu rad volnu vſe ſturysh kar ti rezhe, kir ſe troshtash skusi tu supet sdrou biti. **Kadar** bi **pak** tebi en Duhouni Arzat rekel: tvoje miſli inu shele ſo hudobne, ti ſi na enim hudim pooti,[354] tvoje rovnanie tebe sapelava, ti ſi delezh saſhil, ti ne shivysh kakor ſe ſpodobi, ti hozhes tvojo duſhizo na vezhnu pogubiti, lude od tebe hudu govore: takrat ti sdaizi savpyesh: gdu vei kai od mene? Gdu merka na moje shivenie? gdu bo mojo duſho paſſil? Kai koga angre sa moje djanie? Inu taku ſerditu yshesh maſzhuvania, inu taku smamlen ſam ſebe topysh, inu pres pobulſhania shivysh. (Kastelec 1684: 20–21.)

Kontekst: Če je ogovorjeni telesno bolan, tj. ima mrzlico, ni jezen na zdravnika, ki mu predpiše malo jesti, piti vodo in vzeti malo zdravilnega prahu (*pulferc*, Stabej 2014), ampak se mu celo zahvali, ga obdaruje[355] in z veseljem stori, kar mu ukaže, saj si želi, da bi bil ponovno zdrav. Toda če duhovnik kot duhovni zdravnik opozori ogovorjenega na grešno življenje, tj. slabe misli in želje, ki vodijo v pogubo duše in izgubo dobrega imena, je ta jezen, išče način maščevanja in zaslepljen pogublja (utaplja[356]) sam sebe in živi brez poboljšanja.

Časovni in pogojni pomen

V spodnjem primeru lahko odvisnik, ki ga uvaja *kadar*, razumemo kot časovni ali pogojni. Možno, da je celo oboje hkrati, ker v trenutku govorjenja še ni jasno, ali se bo dani pogoj uresničil ali ne. *Pa* v danem primeru implicira dodajalni in protivni element.

(94) Viſhi vajvoda Johan[357] pravi v'ſvojeh piſmih naſha sguba ſe iſtezhe v'novo perzhęti vojſki na 918 moſh mertlih,[358] 3514 moſh ranenih, 5396 moſh ujętih, inu sgublenih, **kader pak** ſe sgubleni najdujejo, inu pozhaſi ſpęt k'armadi zępajo, on tedaj sgube nemore na tanko popiſati. (Vodnik 1800: 4.)

Kontekst: V časopisu objavljajo poročilo nadvojvode Janeza o številu mrtvih, ranjenih, ujetih in izgubljenih vojakov. V trenutku govorjenja so se sicer številke zaključile. Toda ko/če se bodo izgubljeni našli, izgube ne bo več mogoče natančno popisati.

[354] Zapis z dvema o je naveden v originalu.
[355] Vezljivost glagola *darovati* ʻobdarovatiʼ je v podanem primeru časovno zaznamovana: *darovati koga*. Po podatkih Pleteršnikovega slovarja je značilna tudi za jezik 17. in zgodnjega 18. stoletja (npr. Kastelec, Basar), sicer pa je prisotna v vseh obdobjih od 16. do 19. stoletja.
[356] *Topiti = utapljati* (Stabej 2014).
[357] Gre za nadvojvodo Janeza, sina cesarja Leopolda II., ki je se je leta 1800 kot feldmaršal podal v Napoleonove vojne (http://www.steiermark.at/cms/beitrag/10042575/1947/).
[358] Zapis *mertlih* je naveden v originalu.

Primerjalni odvisnik oz. prislovno določilo primere

V spodnjem primeru *pa* implicira protivni element. Če upoštevamo elipso glagola, zveza *ko pa* uvaja primerjalni odvisnik, sicer pa uvaja prislovno določilo primere.

(95) Veꙋ ko je ɯtevilk, veꙋe je ɯtꙋvilo. 277 goldinarjev je veꙋ, **ko pa** 33. (Metelko 1830: 6.)
Kontekst: Tvorec navedeno trditev ʻveč številk, večje številoʼ ilustrira s primerom primerjave vrednosti dveh konkretnih števil (večjega 277 in manjšega 33).

Kombinacije s prislovi

Vsi spodaj navedeni izrazi so prislovi zaradi izrazitega časovnega oz. vzročnega pomena in koreferiranja na povedano v predhodnih izpisanih stavkih. Funkcijsko jih je zaradi stave med povezanima deloma in tvorbe prirednih struktur smiselno določiti tudi kot veznike. Najustrezneje pa je govoriti o povezovalnih prislovih oz. prislovnih konektorjih (prim. Gorjanc 1998: 371).

S časovnimi prislovi

S potem oz. potlej

Pa je možno razumeti kot členkovni dodajalno-poudarni element, ki usmerja pozornost naslovnika na nadaljnjo informacijo, navadno zadnjo v nizu in najpomembnejšo oz. najzanimivejšo. V vseh primerih stoji za povezovalnim prislovom *potem* oz. *potlej*.[359]

/T/ebe pak je isvolil h'temo viſokimo zil' inu konzu: deb' tukei niemo ſlushil, **potem pak** ſe ſhnim veſselil u'nebeſhkim kraileſtvi na vezhne zhaſſe, inu mu vuner naſlushiſh. (Basar 1734: 5.)[360]

(96) /G/eneralmajor Somariva[361] je od Jakina inu Urnino napręj męsta Peſaro, Rimini, Zesena inu Ravena poſędel; on je uſe Franzose katęri ſo v'tih meſtih bili, ujęl, nim je 14 velikih ſtukov, veliko shivesha, inu doſti puſh prezh usęl, **potim pak** ſe je on s'general majorjam ſhuſtek sklenil. (Vodnik 1800: 2.)
Kontekst: Predstavljeno je zaporedje dejanj, ki jih je opravil generalmajor Somariva.

(97) Hitro vſtaneta ino goſpodu roko poljubita, **po tem pa** tiho h'pezhi ſtopita. (Slomšek 1842: 3.)
Kontekst: Ko sta Blaže in Nežica obiskala Lojzeta, ki je okreval po utopitvi, je bil tam tudi gospod kaplan. Iz spoštovanja sta mu poljubila roko in nato tiho stopila k peči.

(98) Kerpan tedaj naredi naj pervo toporišče mesarici, **potem pa** obseka pol sežnja dolg ter na enem koncu jako debel kij/./ (Levstik 1858: 5.)

[359] Zaradi zgoščenosti besedila bo v nadaljevanju v metajeziku rabljena le varianta *potem*.
[360] Za razlago konteksta gl. zgled (16).
[361] Gre za grofa Annibala Marchesa di Sommariva (1755–1829), avstrijskega feldmaršala italijanskega rodu (https://sl.wikipedia.org/wiki/Annibale_Marchese_di_Sommariva).

Kontekst: Opisano je Krpanovo izdelovanje orožja iz lesa lipe, ki jo je pravkar posekal. Izdelavi držala (tj. toporišča) za mesarsko sekiro oz. mesarico je sledila izdelava kija.

Poharjov Matija vse pozdravi, jesen bo venizštudiral, **potlej pa** na ve, kam se bo obernil/./(Kidrič 1936: 274.)[362]

Pa lahko pri druženju s *potem* razen dodajalno-poudarnega vsebuje tudi protivni element. Zveza *potlej pa* v spodnjem primeru ne stoji neposredno med povezanima povedma, ampak pred njo stoji še časovni odvisnik.

(99) To moraš pa vse domu na Kranjsko spraviti, ako hočeš. Prodati pa ne smeš cepera, ne tukaj, ne na potu. Kader boš na Verhu pri sveti Trojici, **potlej pa** stori, kakor se ti zdi. (Levstik 1858: 28.)
Kontekst: Krpan mora vse dobrine, ki jih je dobil z Dunajskega dvora, spraviti domov in jih ne sme prodati na poti. Ko se zgodi naslednji dogodek (tj. ko se vrne domov na Vrh) v nasprotju s časom, ko je na poti, lahko z dobrinami naredi karkoli želi (torej jih lahko tudi proda).

Na podoben način kot s prislovom *potem* se pa lahko druži tudi s predložno zvezo *v tem* ʻmedtem, v tem času’.

Če pa pustimo dolgo rogovilo, mora deblo skorjo še čez to rogovilo poganjati; preden konec rogovile doseže, preteče več let. **V tem pa** začne rogovila sahneti, nazadnje celo gnjiti/./ (Bleiweis 1854: 1.)[363]

Z zdaj

V kombinaciji s prislovom *zdaj* je *pa* protivni element, ki pove, da je stanje v trenutku govorjenja drugačno od predhodnega. Zveza *zdaj pa* je večkrat povezana tudi s prehodom na novo temo.

(100) Se je sa prezhuditi, Moji Isvoleni; zhi vidimo, da ſe naſhe zirkve ſ telkimi Zeremoniami ſhegnavajo, da tisti dan, dare ſe ſhegnavajo, da tisti dan telko mashnikov vkupei pride, da ſa telke molitve smolio, da se telko kadila, no S. olia ſanuza? [364] ſe je prezhuditi, da ſo negda ti kristiani telko ſlata no ſrebra na to ſlavanye totih hiſh pokraſhili /…/ vse to ſe sgodi, kaiti pazh Bug v-teh Zirkvah prebiva. // **Zdaj pa** kaj ſe tam godi? Smem jas to ſamuzhati? Ah, pustmo enega S. Krisastumuſha na mesto mene guzhati: negder veli on ſo te posvetne hiſhe zirkvam ſpodobne ble, tak andohtno, tak pahleuno tak mirno ſa ti Kriſtiani v-nyh ſhiveli, ſdaj pa so naſhe zirkve glih tem posvetnim hiſham, kaj bi toti S. ozha sheli reko, zhi bi v-tistem zaiti v-zirkvah takſho preusetnost ſagledo, kakſhna se sdaj vidi. (Volkmer 1778: 5–6.)
Kontekst: V predhodnem odstavku je z retoričnimi vprašanji izraženo, da predstavljeno obnašanje v cerkvah (npr. ceremonije na dan žegnanja z veliko molitve in veliko potratno porabo kadila in svetega olja, krašenje

[362] Za razlago konteksta gl. zgled (4) pri *morebiti*.
[363] Za razlago konteksta gl. primer (5) pri *celo*.
[364] *Zanucati* = nespodobno, zanikerno uporabljati (Stabej 2014).

cerkva z zlatom in srebrom) ni nič nenavadnega, saj je samoumevno, da v njih prebiva bog. Naslednji odstavek se začne z zvezo *zdaj pa* in uvodnim vprašanjem (*kaj se tam godi*), ki napove novo temo odstavka (dogajanje v cerkvah – moralno negativna dejanja, v nasprotju s pričakovanimi). Z rabo retoričnega vprašanja (*Smem jas to famuzhati?*) tvorec izrazi kritičen odnos do v nadaljevanju predstavljenega dogajanja: kristjani so se v cerkvah nekoč obnašali pobožno in ponižno, medtem ko so v trenutku govorjenja cerkve postale zelo posvetne. To pomeni, da se v njih dogajajo sodbe oz. tožbe, posvetni užitki, ravno tako pa je v njih veliko prevzetnosti.

(101) Viſhi vajvoda Karl je lani sa voljo bolęsni armado sapuſtil, **sdaj pak**, kader je on sdrav, mu je ſvętli zeſer napelvanje nemſke armade zhęſ dal. (Vodnik 1800: 3.)
Kontekst: Nadvojvoda Karel je bil v času pred trenutkom govorjenja bolan in je moral zato zapustiti armado. V nasprotju s tem je v trenutku govorjenja zdrav in mu je zato cesar zaupal poveljevanje nemške armade.

(102) /V/em, koliko veselja Ti je Tvoja nevtrudljiva pridnost vedno delala; **zdaj pa** je treba, de se berzdaš, de Tvoji ljubi zavoljo Tvoje prezgodnje smerti ne bodo prevelike zgube imeli. (Malavašič 1849: 146.)
Kontekst: Naslovnik pisma je tvorčev prijatelj, ki je pravkar prebolel hudo bolezen. Pred trenutkom govorjenja je bil naslovnik zelo delaven in neutrudljiv. Toda po trenutku govorjenja se mora kontrolirati in delati manj, da njegovi dragi ne bodo imeli izgube zaradi njegove zgodnje smrti.

V kombinaciji z *zdaj* lahko *pa* izrazi tudi sklep glede na prej prej povedano oz. prej znane okoliščine.

(103) Ravno se je to veršilo, kar se v četver pripelja nova, lepa kočija. Iž nje nje stopi cesarski sel, ki je vse vidil, kar se je godilo, in naglo reče; »**Zdaj p**a uže vem, da sem prav pogodil. Ti si Kerpan z Verha od svete Trojice, kaj ne? (Levstik 1858: 3.)
Kontekst: Iz predhodnega dela besedila je jasno, da je cesarski odposlanec prišel na Vrh pri Sveti Trojici točno v trenutku, ko je Krpan mlatil mejače[365] tako, da je pograbil enega in z njim pomlatil druge. Glede na prizor, je videl, da je našel pravo osebo, ki bo lahko na Dunaju premagala Brdavsa.

Z nazadnje

Pa poudarja zadnjo informacijo v celotnem nizu kot najpomembnejšo.

(104) Pɜr taŋɜhle pɜrlikah, kjer je veliko skladkov[366] sɜɯtevatɜ, sɜ polajɯamo delo, ɥe raʒdɜlɜmo skladke v'dve, tri alɜ veɥ skladɜv; **na ʒadne pa** skladamo posebej dobɭene sklade vɜ ŋel sklad. (Metelko 1830: 11.)
Kontekst: Pri opisu matematičnih postopkov so namreč enako pomembne vse informacije, sicer lahko pride do napak. Če je treba seštevati veliko enot, je dobro, da se jih razdeli v 2, 3 ali več enot, znotraj teh med seboj sešteje in nazadnje sešteje rezultate v eno enoto, tj. skupno vsoto.

[365] *Mejač* =v preteklosti nižji uslužbenec, izvrševalec odločb finančne straže (SSKJ (2)).
[366] Iz konteksta je jasno, da gre za števila kot enote.

Z vzročnim prislovom zato

Kombinacijo *zato pa* v okviru sklepalnega priredja pri Šerfu že obdela B. Vičar (2005: 158–161, 164). Besedi *pa* v dani zvezi pripiše t. i. ublaževalni pomen. Z razlago se ne strinjam. Glede na tu izpisan primer in primere, ki jih je prej podala Vičarjeva (2005: 159–161), namreč ne gre za ublažitev, ampak za usmerjanje pozornosti naslovnika na sklep. Torej gre za poudarno-povezovalni element.

(105) Za toto velko dobroto se ŋemi v'adventnem ɥasi moremo lepo zahvaliti, skoz pobolſaŋe naſega xivleŋa, skos pravo pokoro serca, skoz zvesto zderxavaŋe ŋegovih zapovedi no navykov, skoz molitvo, dobre dela, poste, skoz pravo no popunoma zgrevaŋe no zvesto spoved. **Zato pa** pravi sveti Pavel: »Dajte vaſe proſŋe v'vseh vaſih molitbah no molbah z'zahvalnostjoj pred Bogom na zvedi.« Filip. 4, 6. (Šerf 1835: 5.)
Kontekst: Predstavljeni načini zahvaljevanja Kristusu v adventnem času (pobojšanje in pokora, spoštovanje zapovedi in naukov, molitev, dobra dela, post, kesanje in spoved) potrjujejo izpisan biblijski citat *Nič ne skrbite, ampak ob vsaki priložnosti izražajte svoje želje Bogu z molitvijo in prošnjo, z zahvaljevanjem* (Filip. 4.6., po SSP3).

Kombinacije pa s funkcijskimi besedami še, tudi in vendar

V kombinaciji z navedenimi besedami se *pa* lahko pojavi kot veznik in kot členek. Zaradi kompleksnosti oz. pogostosti besed *še*, *tudi* in *vendar* in njihovega ravno tako zapletenega oz. pogostega druženja s *pa* bodo vsi primeri navedenih kombinacij obdelani na enem mestu.

S členkom še

Pa v kombinaciji s *še* je povezovalni členek (109–111), ki izraža dodajanje in lahko implicira tudi stopnjevalni ali protivni element, lahko pa je tudi vezalni priredni veznik (112– 114). *Še* je lahko dodajalni ali stopnjevalni poudarni členek. Torej stavčni člen, na katerega se navezuje, izpostavlja kot novo oz. pomembno informacijo. Če ni opozorjeno drugače, členek *pa* stoji neposredno za *še*.

V naslednjih dveh primerih *pa* implicira vse tri navedene pomenske elemente in *še* oba. V spodnjem primeru *še* stoji za *pa*. Danes je pričakovana stava *še* pred skopusom in *pa* za njim (*Še dosti bolje pa se sliši*).

(109) Mi se lepo mijemo no hixo zesnaximo, no si lepe sveteŋe oblaɥila obleɥemo, naj bi skos to ŋemi naſo poɥteŋe skazali. Dosti bole **pa ſe** se sliſi, se na prihod naj vekſega Gospoda, krala neba no zemle, dostojno no

vredno pripraviti, vso nesnago greha no lagodnega zaderxaŋa od sebe spraviti, da se ŋemi ne bi zamerili/./ (Šerf 1835: 6.)

Kontekst: Tvorec naslovniku najprej predstavi posvetna opravila v adventnem času kot priprave na božič oz. Kristusov prihod. Nato mu predoči, da so duhovna opravila, ki implicirajo predvsem očiščenje od greha in lagodnega življenja, pomembnejša od posvetnih.

(110) /P/o frišnem iz 4/5 vode obstoječem kravjeku doleti zemlji gnjilca ravno toliko, fosforne kisline **pa še** več kakor ju je v enaki teži suhe slame. Frišni kravjek po tem takem v enaki teži dosto preseže suho slamo in je tedaj boljši gnoj, že tudi za tega voljo, ker se v kravjeku zapopadeni gnjilec veliko veliko hitrejše raztopi in razkroji, kakor tisti, ki ga ima suha slama v sebi.(Bleiweis 1854: 214.)

Kontekst: Opisana je sestava gnojila. Razen kravjeka, ki sestoji iz 4/5 vode, mora gnojilo vsebovati dušik in fosforno kislino. Vsebnost obeh sestavin je primerjana z njuno vsebnostjo v suhi slami, ki je prikazana v predhodni, tu neizpisani, tabeli. In sicer mora biti prve sestavine točno toliko, medtem ko druge celo več, kot je je v navedeni količini. Glede na pravkar dane informacije, je svež kravjek dosti težji gnoj in kvalitetnejši od suhe slame. Za boljšo kvaliteto pa razen povedanega zadošča tudi boljša topnost dušika v kravjeku kot v suhi slami.

V spodnjem primeru ima členek *pa* narečni dodajalni pomen ʻspet'. V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku je prisotna zveza *Eden dela to, spet drugi ono*. *Pa* stoji tik za *še*.

(111) Neke delajo lexnice, pa druge pripravlajo kaso za plod, **se pa** neke kermijo plod. (Rajh 1998b: 95.)

Kontekst: Našteta so opravila čebel delavk: nekatere delajo satje,[367]druge pripravljajo kašo za svoj rod,[368] medtem ko tretje navedeni plod krmijo.

Če ni opozorjeno drugače, v naslednjih treh primerih *še* stoji takoj za *pa*.

V primeru iz Vodnikovih pisem med *pa* in *še* stoji povedek. *Še* je v dani zvezi poudarni element, ki informacijo v remi povedi izpostavlja kot najpomembnejšo.

(112) Osnanila ſim poſlal na vſe kraje, Kopitarju 150 osnanil, ſkofii domazhi 70, goriſhki 60, tershaſhki 50, Primizu 3, v'Zele 1, **pa** pojdejo **ſhe** v'Graz, Zele, Prag, Savario in Küsmizhane, v'Lipizo[369] i. t. d. (Kos 1988: 289.)

Kontekst: Vodnik v pismu Jožefu Rudežu[370] poroča o nabiranju predplačnikov za nemško-slovenski slovar. Poroča, katerim posameznikom in v katere kraje je do trenutka govorjenja poslal slovar in v koliko izvodih. Dodatno mora v prihodnosti poslati v kraje, navedene v naslednjem stavku.

---

[367] *Ležnica = Bienenzelle* ʻsat' (Pleteršnik 2014).
[368] *Plod = rod* (Novak 2014).
[369] *Savaria* je latinsko ime za Sombotel, kot Küzmičane je mišljen kakšen kraj v Prekmurju ali Prekmurje na sploh, kot Lipica pa Leibnitz (Lipnica) na avstrijskem Štajerskem (Kos 1988: 497).

V naslednjem primeru se še navezuje na premi predmet (*vozel*).

(113) So tudi na pol okrogli; **pa ſhe** vosel ſkonzi imajo/./ (Slomšek 1842: 8.)
Kontekst: Tvorec opisuje črkovna znamenja. Razen ostalih oblik, naštetih v predhodnem delu besedila, so nekatera znamenja polkrožna, medtem ko imajo druga na koncu vozel.

V Levstikovem primeru je dodajanje izraženo s še danes znano ustaljeno frazo *pa še kaj po vrhu.*

(114) /»/ Mošnjo cekinov ti dam, ti boš pa blago pustil. Kdo bo to prenašal iz Dunaja do svete Trojice?« Kerpan odgovori: » Poldrugo mošnjo **pa še** kakšno krono **po verhu**, vem da je lepo vredno, ko bi prodajal brat bratu. Pa naj bo no, pri vas ne bom na tisto gledal./«/ (Levstik 1858: 30.)
Kontekst: Cesar se najprej odloči, da bo Krpanu v zahvalo, ker je premagal velikana, dal mošnjo cekinov namesto toliko hrane, da je ne bi mogel niti prenesti domov. Na to Krpan zbadljivo odgovori, da bi nagrada morala biti vredna mošnjo in pol in kakšno dodatno krono zraven, če bi prijatelj nagrajeval prijatelja, a se zaveda da pri gospodi ne bo tako in se bo s tem sprijaznil.

S členkom tudi

V dani kombinaciji lahko *pa* nastopa kot povezovalni členek ali kot priredni veznik, medtem ko je *tudi* vedno členek. Bistvene razlike med navedenima funkcijama *pa* so le v stavi, medtem ko jih v pomenu ni. Če ni opozorjeno drugače, *tudi* stoji takoj za *pa*.

Kombinacije členkov pa in tudi

Zaradi izjemne pomenske kompleksnosti obeh členkov primeri ne bodo razdeljeni po pomenskih odtenkih, ampak bodo razporejeni kronološko, pomenski odtenki obeh členkov pa bodo pojasnjeni za vsak primer posebej. *Pa* se v tovrstnih primerih vedno navezuje na cel stavek in lahko implicira dodajalni, protivni ali poudarni element. *Tudi* se navezuje na posamezen stavčni člen in ga izpostavlja kot pomembno informacijo. V podanih primerih obe besedi večkrat implicirata več pomenskih odtenkov hkrati. Torej dani primeri kažejo na njuno večpomenskost oz. večfunkcijskost, celo univerzalnost.

[370] Jožef Rudež je bil sin Vodnikovega sošolca in prijatelja Antona Rudeža. Oče je spremljal dejavnost razsvetljencev, sin pa se je zanimal za zbiranje ljudskega besedišča in poezije (prim. Kos 1988: 497, http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi523950/).

V spodnjem primeru dodajalno-poudarni *pa* stoji za povedkom (*sa gaste* = zaukažite; tj. velelnik glagola *zaukazati*). Dodajalno-poudarni *tudi* se navezuje na osebek (*vi*) in pomeni ʻenako’.

(115) /S/e visaka sahuallem sa ta dobra vino inu sa se bugh ti lonei i000crat ino tuaimo gospuda sa gaste **pa tudi** vi [hči in njena družina] smono ger bom slusit morem/./ (Merkù 1980: 94.)

Kontekst: Mati se hčeri in njenemu možu zahvali za vino in vse ostalo poslano ter hčeri poudari, naj ona in njena družina enako povedo, kaj želijo, in jim bo poslala, kar premore.

Pa stoji za pomožnim glagolom *biti* in razen dodajanja implicira še poudarjanje ter rahlo nasprotje. *Tudi* je dodajalno-poudarni element, ki se navezuje na prislovno določilo časa (časovni prislov *zdaj*, modificiran s časovno-poudarnim členkom *že*).

(116) Veselte se zato, otroki! bote **pa tydi** xe zdaj poboxni ino verli, da si ta priti tydi zaslyxite. (Rajh 1998b: 60.)

Kontekst: Kmet Izidor kot tvorec svojo družino kot naslovnike pozove, naj se veselijo nebes oz. večnega življenja po smrti. Vendar jim poudari, da morajo obenem biti v trenutku govorjenja, kar je zgodaj, vdani bogu (pobožni) in dobri (vrli) z namenom, da si bodo nebesa zaslužili.

V spodnjem primeru je prvi *pa* členek, ki stoji za povezovalnim vzročnim prislovom, modificiranim s členkom *ravno* ʻtočno’, medtem ko je drugi *pa* vezalni priredni veznik. Oba *tudi* se navezujeta na tvornopretekli deležnik v vlogi povedkovega določila, pojasnjen z nedoločniškim polstavkom, in stojita tik pred njim.

(117) /B/ridko je njemu bilo ſpazhen zhloveſhki rod ſpametvati, vſe njegove pregrehe na ſvoje rame sadeti, sa tajiſte terpeti, ino vmreti, alj is ljubesni do ſvojiga Ozheta, is vſmilenja do sapeljaniga zhloveka, vſe sveſto dopolni, dokler isrezhe tamkaj na krishi: »Dopolnjeno je.« - Ravno sa to **pa** je **tudi** ſklenjeno, zhloveku na semlji vſmilenje dati, ako hozhe po Jesuſovih naukih sveſto shiveti, **pa tudi** ſklenjeno, s'neſpokorjenim greſhnikam v'ojſtro ſodbo iti, ako sapravi ſvoje isvelizhanſke dni, ki ſo mu v'tem shivlenji odkasani/./ (Slomšek 1835: 4.)

Kontekst: Hkrati s Kristusovo smrtjo na križu je odločeno usmiliti se človeka na zemlji pod pogojem, da ta živi po krščanskih načelih, in soditi grešnikom.

V spodnjem primeru *pa* vsebuje dodajalni, poudarni in protivni element in se navezuje na cel stavek, medtem ko *tudi* vsebuje le prva dva in se navezuje na premi predmet (*telko ludstva*).

(118) Panonci ino Noričani, potem kak so Cimbri ino Dakovje njim svojo strahovotnost bili pokazali, ino si tudi pred rimsko duže strašnešo močjo že mogli v strahi biti, so se vu vojski pomnožili, so **pa tudi** telko ludstva meli, da njih je na hitrem jezere znalo vkup biti. (Krempl 1845: 15.)
Kontekst: Po ustrahovanju Kimbrov in Dakov in po okrepitvi Rimljanov so se Panonci in Noričani vojaško zelo okrepili. Obenem je treba poudariti, da so razen vojske imeli veliko ljudstva in jih je posledično hitro bilo tisoč.

Tovrstni *tudi* je lahko modalno-povezovalni členek, ki se pojavi v pomenu ʻspetʼ in izraža zanikano trditev oz. ugotovitev. Navezuje se na cel stavek. Členkovni *pa* v takšnih primerih izraža nasprotje. Zveza *pa tudi* se navezuje na cel stavek in je tako kot istovrstna zveza *pa spet* prisotna še v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku, npr. *Tako hudo pa spet/tudi ni*.

(119) Kar se pripeti, da pride na Dunaj strašen velikan, Berdavs po imenu, Ta je vabil, kakor nekdanji Pegam, vse junake našega cesarstva v boj. Ali cesar **pa tudi** ni imel tako boječih ljudi, da bi djal: nihče si ni upal nadinj/./ (Levstik 1858: 2.)
Kontekst: Na Dunaj je prišel strašen velikan Brdavs in je tako kot nekdaj Pegam vabil vse junake v boj z njim, misleč, da si nihče ne upa nadenj, kar ni držalo. Nasprotno z velikanovimi pričakovanji je ugotovljeno, da Dunajčani niso bili tako boječi, da se nihče ne bi upal spopasti z Brdavsom.

Kombinacije prirednega veznika pa in členka tudi

Pa je lahko protivni (120–121) ali vezalni (122–128) priredni veznik.

V spodnjem primeru je *pa* v kombinaciji s *tudi* protivni priredni veznik, medtem ko je *pa* v kombinaciji z *vendar* povezovalni členek, ki izraža nasprotje. Povezovalni členek *vendar* okrepi protivno-dopustni element, medtem ko poudarno-povezovalni členek *tudi* izraža veljavnost stanja še za tretjega nosilca in se navezuje nanj.

(120) /T/a perve ni bil rojen; je **pak vonder** umerl. Ta druge je bil rojen, pak ni umerl. Ta tréte ni rojen; **pak tudi** ni umerl. (Pohlin 1788: 11.)
Kontekst: Primer je iz uganke, ki se nanaša na svetopisemske osebe. Prvi, ki ni bil rojen, a je kljub temu umrl, je Adam. Drugi, ki je bil rojen, a ni umrl, je eden od prerokov (Enoh[371] ali Elija), tretji pa je angel.

[371] Enoh je po biblijskem izročilu Kajnov sin, torej Adamov vnuk, Metuzalemov oče in Noetov ded. Enohova knjiga je bila zaradi temačnosti in predstavitve spolnega življenja angelov umaknjena iz Stare zaveze. Je bila pa najverjetneje na njeni osnovi oblikovana podoba pekla.
(http://www.marasirako.info/index.php/sirako/blog/razmislek/83-enohova-knjiga).

Tudi se navezuje na prislovno določilo načina ter povedek (*nagloma izbriše in popravi*). Izraža razširitev veljavnosti dejanj, ki se nanašata na isto vsebino in sta si v nasprotju, ki je izraženo s protivnim prirednim veznikom *pa*.

(121) Sholarji poſkuſhajo, kakor ſo jim [učitelj] pokasali. Marſkterimu roka ſpoderkne, in gerdo kavko naredi, **pa** jo **tudi** nagloma isbriſhe ino popravi. (Slomšek 1842: 9.)
Kontekst: Ko se šolarji učijo pisati, marsikomu spodrsi roka in črko zapiše nerazločno.[372] Toda za to isto črko enako kot grd oz. nerazločen zapis velja, da jo hitro izbriše in popravi.

V vseh podanih primerih priredni veznik *pa* povezuje na medstavčnočlenski ravni. *Tudi* se navezuje na zadnji istovrstni stavčni člen v prirednem nizu in ga rematizira, tj. izpostavi kot pomembno informacijo.

(122) Bliso meſta L.... v'vaſi, kjer je bila nekdaj imenitna delezh ſlovezha ſuknarija ali fabrika, kjer ſo shlahtno ſukno tkali, in ga dalezh po ſvetu rasprodajali, je pred nekaj leti shivel dober poſhten **pa tudi** brumen junak. Franz Svetin mu je bilo ime. (Cigler 1836: 1.)
Kontekst: Tvorec našteva lastnosti junaka, ki je živel na navedenem kraju, in bo v nadaljevanju glavni junak povesti. In sicer je bil dober, pošten in nazadnje, kar je zelo pomembno, pobožen.

(123) Nove snajdenja [na področju kmetijstva in obrti] bodo rozhno osnanjene, **pa tudi** rasſojene, zhe ſo poſnemanja vredne ali ne. (Bleiweis 1843: 1.)
Kontekst: Tvorec predstavlja namen v trenutku govorjenja izšlega časopisa *Kmetijske in rokodelske Novice*. V danem časopisu bodo predstavljali nove izume na področju kmetijstva in obrti ter, kar je zelo pomembno, presojali o njihovi kvaliteti, tj. ali so vredni posnemanja ali ne.

V naslednjih dveh primerih tvorec naslovniku predstavi pomembno informacijo in utemelji, zakaj je tako pomembna.

(124) Boga sahvali, de niſi vtonil; **pa tudi** ta dva pridna otroka, ki ſta tebe ſmerti otela. (Slomšek 1842: 3.)
Kontekst: Kaplan naroči dečku Lojzetu, ki je bil rešen pred utopitvijo, naj se za to zahvali najprej bogu in nato, kar je zelo pomembno, Blažetu in Nežici, saj sta ga rešila pred smrtjo.

(125) Ljubeznjivi moj mož! Menda ti je kri v glavi zvrela – ne morem ti dobrega reči – da govoriš take besede, ki sam dobro veš, da so prazne ena in druga. **Pa tudi** vas naj bo sram, gospodje! Gerdo je tako, da se mora kmet za vas bojevati! (Levstik 1858: 27.)
Kontekst: Cesarica je jezna na moža, ker je govoril prazne besede – kot je znano iz predhodnega dela besedila, je Krpanu obljubljal svojo hčer. Moralo pa bi mu biti jasno, da je cesarica ne bi dala Krpanu, saj ji

[372] *Kavka* = nerazločno napisana črka. V SSKJ je beseda označena kot redka, v SSKJ 2 pa že kot starinska.

je ta posekal najljubšo lipo. Nato se razjezi še na vso gospodo, ki je tako nesposobna, da se je moral z velikanom spopasti kmet.

Celotna zveza *pa tudi ne samo* se navezuje na nedoločniški polstavek, ki nastopa kot sestavni del priredne zveze tovrstnih polstavkov v vlogi pojasnila premega predmeta (samostalnika *namen*).

(126) Is tega sapopadka je lahko ſposnati namen, zilj in konz teh noviz, namrezh poduk in napeljevanje kmetvavzov in obertnikov ali rokodelzov ſi ſvoj ſtan kolikor je mogozhe sboljſhati; ne pa dobizhke s njimi iſkati, **pa tudi** ne ſamo krajnſhine uzhiti, ali krajnſki jesik zhiſtiti. (Bleiweis 1843: 1.)
Kontekst: Tvorec ob koncu članka povzame namen s stališča trenutka govorjenja novega časopisa, za katerega poudari, da je pozitiven in ne negativen. Torej bo časopis do nadaljnjega izhajal zaradi izboljšanja položaja kmetov, rokodelcev in obrtnikov in ne zaradi dobička, niti ne izključno zaradi učenja slovenščine oz. kranjščine oz. čiščenja kranjskega jezika.

(127) Res je, de bi Vas bil mogel za odlog prositi; **pa tudi** zavoljo tega mi ne bote zamerili, če Vam odkritosrčno povem, de je občna nesreča, ki je našo vas zadela, zmešnjavo tako veliko storila, de nihče ni vedel več, kje se ga glava derži. (Malavašič 1849: 152.)
Kontekst: Tvorec naslovniku prizna, da je bila njegova napaka, da ga ni prosil za odlog. Toda kljub temu misli, da mu naslovnik ne bo zameril. Razlog za takšno ravnanje je namreč nesreča v vasi, ki je prinesla veliko zmešnjavo.

V spodnjem primeru zveza *pa tudi* uvaja drugo sestavino priredno zloženega predmeta v orodniku. *Tudi* je blizu pomenu ‘niti’.
(128) Prosto ti je od mene, moži se in srečna bodi; jaz ne bom prašal več za teboj, **pa tudi** za kako drugo ne/./ (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Domen Anki pove, da ga od trenutka govorjenja dalje ne bo zanimala niti Anka niti nobeno drugo dekle.

Z vendar

Zveza *pa vendar* izraža protivno-dopustno razmerje s prej povedanim.

Največkrat je ena izmed navedenih besed veznik in druga členek. Torej prva povezuje dele besedila v protivno priredno strukturo, medtem ko druga protivno-dopustni element še izostri. Redkeje sta tudi *pa* in *vendar* členka in kot kombinacija izražata močno nasprotje.

Veznik *vendar* in členek *pa*

V spodnjem primeru med *vendar* in *pa* stoji še pomožni glagol *biti* v 3. osebi ednine.

(129) /D/olg sa vollo tega dopernesheniga greha, ie toku velik, de ga namore obeden Angeliz samuzh ſam sin boshy plazhat. Kader ie Christus Jesus (pozhlouesкim od tega gouorit) lete strasliue beſsede sashlishal, se ie mozhnu sausel inu prestrashil, **uender** ie **pak** negoua lubesin pruki timu zhlouesкimu spollu, toku velika billa de se ie zellu lubesniuu skasal de bi otel use volnu preterpeti, kar ie ta modrust sklenila. (Skalar 1633: 006r.)
Kontekst: Kristus se je prestrašil, ko je slišal, da lahko edino on odplača dolg za človeški greh. Toda njegova ljubezen do človeštva je bila kljub navedenemu dejstvu tako velika, da se je izkazal kot zelo ljubezniv in je bil pripravljen pretrpeti vse, kar mu je naročila modrost.

V Kremplovem primeru *pa* stoji takoj za *vendar*.

(130) Na vojšački stan so [Panonci in Noričani] dosta deržali, **vender pa** so, posebno Slovenci poleg bojne segurnosti tudi mir ino obdelavanje zemle lubili/./ (Krempl 1845: 15.)
Kontekst: Panonci in Noričani (med katere so sodili tudi Slovenci oz. Slovani) so imeli dobro razvito vojsko. Toda kljub temu so imeli (posebej Slovenci oz. Slovani) radi tudi mir in obdelovanje zemlje.

Veznik pa in členek vendar

Če ni opozorjeno drugače, *vendar* stoji takoj za *pa*. *Pa* nastopa kot protivni priredni veznik, medtem ko *vendar* kot povezovalni členek, ki okrepi protivno-dopustno razmerje glede na predhodno dejanje.

V naslednjem primeru *pa* povezuje na medstavčni ravni, če v drugem stavku upoštevamo elipso glagola (*zoreti*). *Vendar* dodatno okrepi protivno-dopustno razmerje med prislovnima določiloma načina (*ložej* 'lažje' in *preveč*).

(131) Vinſkih tert pirje obęraj, de bo grosdje loshej sorilu, **pak vender** ne prevezh, ker perje tudi k'sorenji pomaga inu v'ſuſhi grosdji ſok daje. (Vodnik 1795: 6)
Kontekst: Tvorec naslovniku predlaga obirati listje (tj. *perje*, SSKJ (2)) vinskih trt. Toda kljub temu, da je opravilo priporočeno, se z njim ne sme pretiravati. Listje namreč pomaga k zorenju in daje grozdni sok v suši.

V primeru iz Vodnikovih pisem zveza *pa vendar* uvaja oz. poudarja način dejanja, ki omejuje dejanje v predhodnem stavku.

Nove beſede ludem ponuditi je Dobrovſki meni dovolil v'ſvojmu piſmu, **pa vuner** s'veliko tresnoſtjo inu s'perſtavlenim praſhvanim snaminam. Je li to greh? (Kos 1988: 284.)[373]

[373] Za razlago konteksta gl. zgled (90) pri vprašalnem *li*.

V naslednjem primeru je z zvezo *pa vendar*, ki kot celota povezuje na medstavčni ravni, omejena korist naravnih danosti na določene pogoje.

(132) Kmetu ſo k pomnoshenju rodovitnoſti njiv, travnikov in paſh zhvetérne gnojila (ſorte gnoja) od shivalſh, selſh in od perſti dane. **Pa vunder** ne ſme is nemar ſpuſtiti, de mora ſleherni, kdor hozhe ſvojo kmetijo reſ popraviti, s pripravljenjem gnoja sazheti in de ſe tudi gnoja prav poſlushi. (Bleiweis 1843: 2.)
Kontekst: Kmet lahko uporablja številna gnojila, ki izvirajo iz živali, zelišč in prsti.Toda kljub temu mora vsakdo, ki želi izboljšati svoje kmetovanje, začeti pripravljati gnoj in ga potem pravilno uporabiti.

V Prešernovem primeru med *pa* in *vendar* stojita premi predmet in pomožni glagol *biti*.

V naslednjem primeru *vendar* izpostavlja moč neznanega povzročitelja dejanja (*nekaj, jaz sam ne vem, kaj*), ki je v nasprotju s stanjem, opisanim v predhodnem stavku.

(133) /K/er sim bil v'Lublani, tok nisim nič pravga veselja do tiga stanu imel, **pa** me je **vender** nekej jest sam ne vem kaj ven na Dunej gonilo/./ (Kidrič1936: 273.)
Kontekst: Prešeren piše staršem, da ni imel nobenega veselja do duhovniškega poklica. Toda kljub temu ga je nekaj, za kar niti sam ne ve, kaj, gnalo na Dunaj.

Pri Levstiku je zveza *pa vendar* zelo pogosta (Suhadolnik 1958: 299). Zveza postavlja odločitev govorca v nasprotje s prej opisanim stanjem.

(134) Vem, da imajo vaši konji več mesa; **pa vender** ne dam svoje kobilice za vse štiri, ki so tukaj napreženi. (Levstik 1858: 2.)
Kontekst: Krpan kot govorec se zaveda, da imajo v cesarjevo kočijo vpreženi konji več mesa kot njegova kobilica. Toda kljub temu je ne želi zamenjati z njimi.

Členka pa in vendar

Oba členka se navezujeta na cel stavek, znotraj katerega stojita in dejanje oz. stanje postavljata v protivno-dopustno razmerje z dejanjem oz. stanjem v predhodnem stavku.

V Pohlinovem primeru *vendar* stoji takoj za *pa*.

/T/a perve ni bil rojen; je **pak vonder** umerl.[374]

V spodnjem primeru med *pa* in *vendar* stoji prislovno določilo časa.

[374] Za razlago konteksta gl. primer (120).

(135) Semljine (Grunti), ktere vi obdeljujete, ſo njive, vinogradi, reja murbelj in ſadja, travnizi, paſhe (s planinami) in gojsdovi. Sleherno téh hozhe po ſvojim obdelovano biti ; vſe ſe **pa** poſlednizh **vunder** véshe na eni ſtrani na dobro posnanje perſtí, njenih delov, njene lege, na drugi ſtrani pa na poſebne potrebe mnosih selſh s pogledam na perſt, lego in osrazhje (Klima)/./ (Bleiweis 1843: 2.)
Kontekst: Vsako kmetijsko zemljišče zahteva svoj način obdelovanja. Toda kljub temu je treba nekatere lastnosti vedno poznati, npr. lastnosti prsti, potrebe rastlin glede na prst, lego, podnebje.

V naslednjem primeru med *pa* in *vendar* stoji predmet v rodilniku (*vaj*).

»Kaj pa de v'ſholo ne hodita?« – »Ne vtegneva,« odgovori Neshiza. »Po simi pomagam jes mami, Blashe pa ateju. Po leti paſeva veſhko shivino, de ſi obleko saſlushiva.« »Prav tako,« rezhejo goſpod kaplan; »ſhkoda bi **pa** vaj **vendar** bilo, de bi ſe bolj ne svuzhila. Zheſar ſe v'mladoſti svuzhiſh, s tem ſe sa ſtaroſt oſkerbiſh. Ob nedelah nimata kaj samuditi. O boshizhi lehko med drugoſholze ſtopita. Vaj hozhem v'ſholo!« (Slomšek 1842: 4.)[375]

V spodnjem primeru je zvezi *pa vendar* dodan členek *drugače*, ki stoji med obema navedenima sestavinama in se pojavi v pomenu ʻsicer, načeloma’. Torej izraža, kakšno je dejanje oz. stanje ob drugačnih (pogostejših) priložnostih.

(136) Šege so njim ene še od prejdnjih ostale: naglojeznost, bitje, tudi vmaranje, so **pa drugač vender** pravico, zderžnost, odpertoserčnost lubili, ino tatbino najmenje mogli terpeti. (Krempl 1845: 14.)
Kontekst: Panonci so do trenutka govorjenja ohranili navedene slabe lastnosti (naglo jezo, pretepe in ubijanje). Toda kljub temu so načeloma občudovali pravico, vzdržnost in odkritosrčnost in obsojali krajo.

V naslednjem primeru sta *pa* in *vendar* sestavna dela zveze *pri tem pa vendar*, ki dodaja novo informacijo in jo postavi v protivno-dopustno razmerje s predhodnimi.

Pa v danem primeru vsebuje protivno-dopustni in dodajalni element, medtem ko *vendar* zgolj protivno-dopustnega in poudari informacijo, pred katero stoji (ʻnadvojvoda Karel misli voditi češko vojsko’).

(137) Prinz Karl je 14 dan prędniga męſza ven na Nęmſko ſhel, de bo napelvanje naſe uſęl, **per tim pak** on **vender** miſli pęmſke trume tudi napelvati/./ (Vodnik 1800: 5.)

[375] Za razlago konteksta gl. zgled (45).

Kontekst: Nadvojvoda Karel[376] je na dani datum (glede na datum časopisa 14. novembra 1800) odšel v nemške dežele poveljevat[377] vojski proti Francozom. Kljub temu, da bo vodil nemško vojsko, sočasno namerava še češko.

Časovni členek *pa*

V vzhodnoslovenskem prostoru se *pa* pojavlja tudi kot časovni členek v prvotnem pomenu ʻspet, ponovnoʼ (prim. Agrež 2014b: 38, 2014č, 2015b: 79). V obravnavanem gradivu primera s tovrstnim *pa* nisem zasledila. Se pa pojavita ravno tako za vzhodnoslovenski prostor značilni tvorjenki iz členka *pa* ter členice *le* oz. *li* (Bajec 1954: 197, prim. Agrež 2015b: 79): *pali* v Volkmerjevih pridigah in *pale* v Kremplovi zgodovini.
Tako kot *spet* tudi *pali* oz. *pale* izraža ponovitev enakega ali podobnega dejanja oz. stanja.

V Volkmerjevem primeru je ponovitev večkratna. *Pali* je rabljen v kombinaciji s časovnim povezovalnim prislovom *zdaj*. Zveza *zdaj pali* uvaja zadnji element v nizu, ki je nadpomenka vseh drugih naštetih in poudari, da seznam naštetih elementov ni končen.

(138) Ne je blo eno leto, da ne bi bla ena Nesrezha kako Mesto trufla: sdaj Potres, sdaj Oigen, sdaj pavoden, **sdaj pali** ena druga Nadloga.(Volkmer 1792a: 1.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da so se raznovrstne nesreče v različnih mestih ponavljale iz leta v leto.

(139) Od tote cimberske nevihte bi si naši ludje [Panonci in Noričani] bili **pale** gorpomogli, ali tečas je drugo ludstvo do naših krajov volo dobilo. Dakovje najmre. (Krempl 1845: 10.)
Kontekst: Panonci in Noričani bi si od Kimbrov lahko ponovno opomogli, toda začeli so jih ogrožati Dačani.

Sklep: Največkrat se pojavi kot **povezovalni členek** in stoji na neprvem (najpogosteje drugem ali tretjem) mestu, v replikah dialogov pa tudi na prvem mestu v stavku. Izraža dodajanje oz. naštevanje ali nasprotje. V nekaterih primerih sta prisotna tako dodajalni kot protivni element. Povezovalni *pa* se pojavi tudi kot del raznovrstnih vprašanj (dopolnjevalnih, vprašanj, ki izražajo prehod na novo temo, in vprašanj čudenja). Kot **poudarno-povezovalni** členek se navezuje na posamezen stavčni člen in pove, da se nekaj ne nanaša na določen element, ampak na drugega, ki je potem izpostavljen kot pravilna oz. pomembna informacija. Kot **poudarni členek** je rabljen v kombinaciji s pridevnikom oz. prislovom v presežniku, ki se nahaja v remi povedi, in je izpostavljen kot najpomembnejši element iz množice. Zelo pogosto pa se druži tudi z ostalimi funkcijskimi besedami, in sicer s **prirednimi** (*ali*, *in*, *sicer*), in **podrednimi** (*kdor*, *ko*, *ker*, *da*, *če*, *ako*, *kolikor*, *kadar*)

[376] Za pojasnilo, za koga in katere vojaške spopade gre gl. pri časovnem členku *komaj*.
[377] *Napeljevati* = *voditi* (Pleteršnik 2014).

vezniki, časovnimi prislovi (*potem*, *potlej*, *zdaj*, *nazadnje*) in z vzročnim prislovom *zato*. Zelo pogoste so kombinacije s členkoma *še* in *tudi* ter s členkom oz. veznikom *vendar*. V vzhodnoslovenskem prostoru se *pa* samostojno ali tvorjeno s členico *-li* oz. *–le* pojavi tudi kot časovni členek. Raziskava je pokazala, da je *pa* najpogostejši in najbolj večfunkcijski členek v obravnavanem gradivu. Pogosto prepletanje pomenskih odtenkov v podanih zgledih in druženje z ostalimi funkcijskimi besedami kažejo na njegovo univerzalnost.

3.3.43 Pač

CM: patz, Poh.: pozh, ŽM: pazh, Vod.P.: pazh, Prim: pazh, Met.B.: paų, Dajn.: paų, Šerf: paų, **KRN: pač, Slom.B.: pazh, Mal.: pač.**

Gre za splošnoslovanski izraz, nastal iz praslovanskega **pače*, primernika **pakъ* ʻponovno, kasnejeʼ (Bezlaj 1995: 2, Snoj 2003: 485).V slovenskem knjižnem jeziku je kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. Pleteršnik za Levstika in belokranjski prostor navaja etimološko varianto *pače.*

Če ni opozorjeno drugače, v vseh primerih rabe stoji na neprvem (največkrat drugem ali tretjem) mestu v stavku.

Povezovalni členek

Sklep

Tvorec z njim poudarja sklep na prej povedano. Tovrstni *pač* je blizu pomenu ʻtorejʼ.
V primeru iz Vodnikovih pisem stoji za prislovnim zaimkom *kako* in pomožnim glagolom *biti*.

(1) /N/i miru pred napiſi, ſtarmi dnarmi inu sgodbami! - imam she 91 ſrebrenih inu 30 kuprenih monet v'mojimu sboru – kak ſim **pazh** bogat? (Kos 1988: 283.)
Kontekst: Vodnik piše Kopitarju, da ima stalno veliko oz. preveč dela z arheološkimi najdbami, kot so napisi, star denar in zgodbe. Nato mu navede, koliko ima do trenutka govorjenja zbranih srebrnih in bakrenih kovancev. Glede na navedeno zbirko je torej bogat.

V primeru iz *Kmetijskih in rokodelskih novic* stoji za pomožnim glagolom *biti*.

Ko smo vprašali: koliko grojzdov napravlja ta velikanska terta? so nam odgovorili: »letos (1851) jih nima veliko, v vsem skupej le 1500, – druge leta pa jih je imela včasih veliko čez 2000«. Je **pač** to terta, da bi človek s tremi zadosti imel! (Bleiweis 1854: 1.)[378]

V Malavašičevem primeru stoji za podrednim veznikom *da*, ki uvaja predmetni odvisnik.

(2) Njih človekoljubnost mi je mogoče storila, svoje opravke, ktere bi bil mogel sicer po nesreči, ktera me je zadela in ktera Vam je znana, še dalje prideržati in z božjo pomočjo si spet pomagati. Sklenite iz tega, de **pač** dobro spoznam, kako veliko hvaležnost sim jim dolžan in de bom vsake priložnosti se poprijel, Vam to hvaležnost, kadarkoli bo mogoče, v djanju pokazati/./ (Malavašič 1849: 143.)
Kontekst: Tvorec se naslovniku zahvaljuje za posojen denar, ki mu je omogočil, da je opravil obveznosti (verjetno finančne narave). Če mu naslovnik denarja ne bi posodil, tvorec po naslovniku znani nesreči omenjenih obveznosti ne bi mogel opraviti. Glede na pravkar povedano se tvorec zaveda, da naslovniku veliko dolguje, in da mu bo ob prvi priložnosti, in kolikor bo mogoče, povrnil tudi v dejanju.

Usmerjanje pozornosti

S tovrstnim *pač* tvorec usmeri pozornost naslovnika na v nadaljevanju povedano.

V podanem primeru stoji na prvem mestu v stavku.

(3) /3/ajiɳ lǝsiɳo sreɥa, inǝ jo ʒmerja zavoɭ tistǝh besedi, kǝ jih je memo grede sliɯal. **Paɥ** sǝ ɥudǝn, mu odgovori lǝsiɳa, zde me kregaɯ, ko sǝm te hvalila, kaj bǝ mǝ ɯe le rekǝl, ko bǝ te bila grajala? (Metelko 1825: 291.)
Kontekst: Ko je pes lovil lisico, mu je ta svetovala, naj zaradi boljšega mesa raje lovi zajca. Zajec je potem lisico ozmerjal. Ta pa mu je poudarila, da se čudi njegovemu odzivu, saj ga je hvalila.

Modalni členek

Želja

V spodnjem primeru *pač* krepi moč želje. Pojavi se znotraj fraze *da bi pač* ‘da bi le’. Takšne funkcije v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku nisem zasledila (prim. Žele 2014: 51, SSKJ (2)).

(4) Poplačal je vse dolgove kmetov proti temu, da so se zavezali, posojeni denar mu s tem povrniti, da počasi z delom na polji njegovem si prislužijo toliko, kolikor je za vsacega dolgov plačal oderuhom. –**Da bi pač** veliko tacih grajščakov bilo! (Bleiweis 1881: 2.)

[378] Za razlago konteksta gl. zgled (36) pri *pa*.

Kontekst: Ob koncu predstavitve ravnanja omenjenega graščaka[379] tvorec kot komentar doda željo, da bi bilo več takšnih graščakov.

V naslednjem primeru je *pač* modalni členek, ki poudarja samoumevnost navedenega razloga oz. pojasnila. Rabljen je v kombinaciji z veznikom *kajti*. Danes je bolj običajna kombinacija z vzročnim podrednim veznikom *ker*. Kombinacija *kajti pač* se pojavi pri Volkmerju. *Pač* stoji takoj za *kajti*.

Se je sa prezhuditi, Moji Isvoleni; zhi vidimo, da ſe naſhe zirkve ſ telkimi Zeremoniami ſhegnavajo, da tisti dan, dare ſe ſhegnavajo, da tisti dan telko mashnikov vkupei pride, da ſa telke molitve smolio, da se telko kadila, no S. olia ſanuza[380]? ſe je prezhuditi, da ſo negda ti kristiani telko ſlata no ſrebra na to ſlavanye totih hiſh pokraſhili /…/ vse to ſe sgodi, **kaiti pazh** Bug v-teh Zirkvah prebiva. (Volkmer 1778: 5.)[381]

Modalno-povezovalni členek

Sprijaznjenje

Tovrstni *pač* poudari sprijaznjenje z danimi dejstvi kot sklep na prej povedano.

V spodnjem primeru stoji za prislovnim določilom časa.

(5) Zesar je predau se te serinsgi gradobu enimo lasgimo fiersta sdei na bo rigon nitz imu anpak lepi denarie bode blagu sei obena ratz gar suaia dni je satzel ni obena obstaatza sa me ie nei husi sdei **patz** obena pamutz na tem sueti bom imalla/./ (Merkù 1980: 46.)
Kontekst: Mati se sprijazni, da bo glede na dejstva, da je cesar prodal gradove, in da gospod Rigon kot vedno ne bo naredil nič, ampak ji bo le jemal denar, ostala brez kakršnekoli pomoči.

V Volkmerjevem primeru *pač* stoji za veznikom *da* in pogojnikom pomožnega glagola *biti*.

/L/e pridete ſem da bi to kri Jesusa Kristusa s-nogami poteptali, da bi tega meſhnika skos vaſho ſhepetanye v-molitvah molili, da bi ſe pred ſveitom sa brumne vun dali, s.enoj besedoj, da bi **pazh** Bog ta prizha bio od vaſhe malovrednosti/./ (Volkmer 1778: 5–6.)[382]

V Linhartovem in Dajnkovem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom *biti* v tretji osebi sedanjika ednine.

[379] Iz predhodnega dela besedila je znano, da gre za ogrskega graščaka Emila Marfyja.
[380] *Zanucati* = nespodobno, zanikerno uporabljati (Stabej 2014).
[381] Za razlago konteksta gl. zgled (100) pri *pa*.
[382] Za razlago konteksta gl. primer (64) pri *le*.

(6) Jak. /.../ /K/ader bo dober s'tabo, al kader mo boſh kaj pernęſil, poſtavim enu téle , al kaj takiga, bo toku perluden, inu ponishen , tjiſtikrat bo tudi tebi jęsik tękel, koker de bi ga bil namasal. Kadèr boſh pak kakſhno prepirengo, al sdrashbo imel, bo vſe drugazhi –on te bo ſukal, on te bo svijal, de ti bo beſęda v' uſtih oterpnęla – / Ansh. To je **pazh** ręſs –Ny davnu tęga, ke me je Shribar v' graſhini savolo primſhine v' ſtrahu imel –jeſt ſim mo povędal , kar ſim vędil, potler ſim pak molzhal, inu ſim mo figo v' arshati molil – (Linhart 1790: 26–27.)
Kontekst: Anže se sprijaznjeno strinja z Jako glede predstavljenega dvoličnega obnašanja gospode v smislu, da so prijazni, če jim kmetje prinesejo svoj pridelek in neusmiljeni, če se želijo prepirati z njimi. Svoje strinjanje utemelji z lastno izkušnjo, ko so ga v graščini ustrahovali zaradi primščine, in prizna, da se jih je prestrašil in je zato molčal. Torej se je sprijaznil, da se ne bo preveč drzno norčeval iz t. i. svatov, ki naj bi kmalu prišli.

(7) Na lepi trati je lexal veliki kamen. Xe davno bi ga Izidor rad tam v'kraj[383] imel. Pozval je zato enkrat vse v'kyp: Prite, mi ųemo viditi, jeli ga ne moremo dale spraviti, alipa s'silo razbiti. Niedno se je ne moglo zgoditi. Izidor se je sel na kamen, vsi ovi pa na travo okoli kamna, ino so z'globokim zgihavaŋom rekli: Toti kamen je **paų** xmeten ino terdi. (Rajh 1998: 54.)
Kontekst: Izidorjeva družina se je sprijaznila, da je kamen težak in trd, in da ga žal ne bo mogoče odstraniti s trave, kot je Izidor že dolgo želel.

V Šerfovem primeru stoji za povedkom.

(8) Sveti Augustin veli: »Zna **paų** ųloveųja prevzetnost tak nadyta biti, kaj bi je taka ponixnost ne bi vergla?« (Šerf 1935: 4.)
Kontekst: Sveti Avguštin je sprijaznjen z dejstvom o veliki človeški prevzetnosti (znani iz zunajbesedilne dejanskosti). Toda kljub sprijaznjenosti je prepričan, da bo ponižnost premagala takšno prevzetnost.

Nasprotovanje

Z rabo tovrstnega *pač* tvorec nasprotuje prej povedanemu in obenem izraža čustveno prizadetost.

Prvi *pač* v podanem primeru je rabljen v kombinaciji z naročnim protivnim prirednim veznikom *ma* in stoji takoj za njim, medtem ko je drugi rabljen samostojno in stoji za nagovorom in predmetom v rodilniku.

(9) /G/agor ena suesta matti se nitz na tosem **ma patz** mene moia sartze bolli da ste dosta sa me opatoga ste mogle platzat gagor sta se tosilli o maia luba dete tega **patz** nisam bredna/./ (Merkù 1980: 50.)

[383] *Vkraj = stran* (SSKJ 2).

Kontekst: Mati hčeri pove, da se nič ne pritožuje, ampak ji je hudo, ker so morali hči in njena družina veliko plačati za njena zdravila iz lekarne, kot so se pritoževali, in meni, da si glede na vse, kar je naredila za svoji hčeri, takšnega odnosa ne zasluži.

Strinjanje in spodbuda

S tovrstnim *pač* tvorec izraža strinjanje s prej povedanim, zaradi podvojene rabe pa implicira spodbudo. Danes bi bil v takšni funkciji bolj pričakovan podvojeni členek *ja* (*ja ja*).

(10) »Mlinarizha! – sazhnejo goſpod kaplan, dajta Blasheta ino Neshizo v'nedelſko ſholo!« – »**Pazh, pazh**, « prigovarjajo grajſki goſpod. »Is pridnih otrok ſhe kdaj kaj bo. Od nog do glave ju bom oblekel, pa jima vſiga omiſlil, zheſar sa ſholo potrebujeta/./« (Slomšek 1842: 4.)
Kontekst: Kaplan spodbuja starše, naj dasta Blažeta in Nežico v nedeljsko šolo, s čimer se strinja tudi graščak.

Del vprašanja

Kot del vprašanja se *pač* pojavi v pomenu ‘neki’. Torej je poudarni členek, ki se navezuje na vprašalni zaimek, stoji za njim in poudarja ugibanje oz. čudenje.

V spodnjem primeru med vprašalnim zaimkom in členkom *pač* stoji še pomožni glagol *biti*.

(11) Kokú je **pózh** tu; si bo merski êdn mislel, katiremu bodo lete bukuvze v'roke, ali pred ozhy prishle, koku je tu: de en zhlovek je na tu ſapadl, kraynzam take qvante (kakershne so uganke, inu zhudne kunshte) pisati, inu v' druku vonjidti puſtiti? (Pohlin 1788: 3.)
Kontekst: Naslovnik (marsikateri bralec danega besedila) se bo verjetno čudil, kako je lahko nekdo dobil idejo pisati uganke za Kranjce in jih dati natisniti, saj v času pred trenutkom govorjenja v slovenskem prostoru niso izdajali tovrstnih besedil.

Sklep: Kot **povezovalni členek** izraža sklep na prej povedano ali usmerja naslovnikovo pozornost na v nadaljevanju povedano. Kot **modalni členek** poudarja samoumevnost navedenega pojasnila ali izraža oz. poudarja željo. Izražanja želje s členkom *pač* v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku nisem zasledila. Bi bilo pa treba raziskati še več gradiva, da bi ugotovili, v katerih časovnih obdobjih se pojavlja, saj je na podlagi osamljenega primera težko priti do smiselnih ugotovitev. Z **modalno-povezovalnim**

členkom *pač* je izraženo nasprotovanje, sprijaznjenje, strinjanje in spodbuda. *Pač* je lahko rabljen tudi v pomenu ‘neki’, torej kot **poudarni členek**, ki se navezuje na vprašalni zaimek.

3.3.44 Pole
EL, Bas., ŽM[384]

Zanimivo je vprašanje besednovrstne in funkcijske oznake besede *pole* in ostalih sorodnih besed (npr. *glej*, *poglej*). Pleteršnik izraz *pole*, ki ga evidentira pri Trubarju, Dalmatinu, Svetokriškem in Japlju, označi kot medmet, ki izvira iz velelnika *poglej*. Kot medmet označi tudi varianto *glej*. Pohlin (1768: 92) v svoji slovnici tovrstne izraze uvršča med kazalne prislove, ki sodijo med prislove z različnimi lastnostmi. Variante navede z ločili oz. stavčno ter v drugi osebi ednine in množine: *Glej!* oz. *Poglej!* in *Glejte*! oz. *Lejte!* Ravno tako ima v slovarju kot samostojno geslo *Glej!* oz. *Glejte!* ter *Lej!* oz. *Lej*. Tudi Gutsman v svojem slovarju navaja velelniško obliko *sieh* z ustreznicami *glei*, *poglei*, *lei*, *gledai* kot samostojno geslo. Metelko (1825: 167, 1830: 83) med spodbujevalnimi medmeti navaja oblike *(g)lej!*,[385] *(sieh), lejta, lejte (sehet)*, Murko (1832: 122, 1843: 148) in Muršec (1847: 62) imata (*g*)*lej*,[386] *lejta*, *lejte* med spodbujevalnimi medmeti. V slovarju Murko navaja gesla *poglej*, *pogledaj* in *gledaj*. Janežič (1854: 94, 1857: 94, 1900: 123) navaja *lej*, *glej*, *lejta*, *lejte* med t. i. znamenji spodbude (spodbujevalnimi medmeti); v nekaterih izdajah (1864: 113, 1894: 120) pa navaja *lej*, *lejta*, *lejte no* med t. i. glasovi za opominjevanje, ki sodijo med medmete. Bajec idr. (1956: 64) imajo med zvalnicami, ki jih umeščajo med prislove, (*g*)*lej*(*-ta/-te*).

Funkcija vseh navedenih izrazov je usmerjanje pozornosti naslovnika na v nadaljevanju povedano. Torej izrazi ne stojijo kot samostojne pomensko zaokrožene enote. Zato oznaka medmet oz. medmetna funkcija zanje ni ustrezna.V primerih, kjer je jasno izražena (druga) oseba množine in redkeje dvojine, je sporna tudi oznaka povezovalni členek oz. členkovna funkcija. Že iz samih slovarskih gesel oz. zgledov v slovnici je namreč jasno, da gre za pregibne besede, četudi res vezane na drugo osebo, vendar ne moremo mimo dejstva, da spreminjajo števili. Ravno tako so nekateri izpisani primeri že zapisani z ločili, tako da bi jih lahko razložili kot stavke s povedkom in morfemsko izraženim osebkom. Zato gre zgolj za glagolske oblike, rabljene za usmerjanje pozornosti.

[384] V vseh primerih se pojavi izrazna varianta *pole*.
[385] *Glej* se pojavi le v izdaji 1825, v 1830 pa samo *lej*.
[386] *Glej* se pri Murku pojavi samo v drugi izdaji (1843).

Edninska oblika *(g)lej* je danes lahko rabljena v vseh številih (kot nekoč *pole*). V obravnavanem gradivu nisem zasledila primera rabe omenjene oblike, ki bi zajemal več konteksta. Zato je težko presoditi, ali gre za členek ali za glagolsko obliko in bi bilo treba njeno rabo še raziskati.

Pole je okamenela oblika *velelnika glagola (po)gledati* (praslovansko **ględi*) (prim. Bezlaj 1982: 122), ki nastopa kot povezovalni členek. Najpogosteje se pojavi v nabožnih besedilih, v slovenskem knjižnem jeziku je prisotna od 16. in vsaj do konca 18. stoletja.[387]Razen v nabožnih besedilih sem pole zasledila tudi pri Linhartu. Vedno stoji pred skopusom.

(1) /T/a Angel je rekal k'nym:[388] Nebujte ſe, **pole**, jeſt vam osnanujem veliku veſselje, kateru ſe bo vſem Ludem godilu. Sakaj danas vam je rojen Isvelizhar, kateri je Chriſtus Goſpud, v'Davidovim Mesti. (Schönleben 1672: 16.)

Kontekst: Angel je rekel pastirjem, naj se ne bojijo in jim predstavil zelo pomembno informacijo: da bo na dani večer v Betlehemu rojen dolgo pričakovani odrešenik.

(2) **Pole**, moji laſsje vshę ſivi ratujejo! Kdu vęj, koku dolgu bom ſhe shivel. (Linhart 1790: 5.)

Kontekst: Jaka usmeri Mickino pozornost na svoje do trenutka govorjenja siveče lase. S tem jo opomni, da postaja star. Zato dvomi, da bo lahko še dolgo skrbel za Micko.

Pole je rabljen tudi v kombinaciji z vezalnim prirednim veznikom *in.* V takšnih primerih tvorec usmeri pozornost naslovnika na dogodek, ki je prekinil določeno stanje in je ključen za nadaljnje dogajanje (3), ali na dogodek, ki je pomembna posledica predhodnega ravnanja (4).

(3) /V/'tiiſtim kraiu ſo bily Paſtirji na puli, ty ſo zhuli inu ſtrasho dershali po nozhi verhu ſvoje zhede. **Inu pole**, ta Angel Goſpodni je k'nym ſtopil, inu ſvitloba Boshja je nje obſvejtila/./ (Schönleben 1672: 15–16.)

Kontekst: Ko so pastirji pasli svojo čredo, se je prikazal angel in obsvetila jih je božja svetloba. Navedeni dogodek je bil znamenje, da se bo v njihovem hlevu rodil božji sin.

(4) Syn Boshji bo zhloveshka natura naſe usel, inu de ta zhloveshka natura bo povikſhana, inu poſtavlena u Nebeſsih na desnizo Boga uſsigamogozhiga, inu de uſse ſtuari, tudi uſsi nebeshki Angeli ſe bodo mogli pred njo perklanjat, inu ponishnu zhaſtiti. Lucifer, kir je to saſtopil, je nevoshliv poſtal, inu nevolen, deb to zhloveshtuo h'taki zhaſti pousdigneno bilo: je sdaizi ſam per ſebi sklenil, de ſe ne bo podvergel, ſe ne bo ponishal, inu de nikoli nozhe temo, to ner mainshi zhaſt skasati. Ta ſuoja miſsu je na snanje dal ſuojim

[387] V jeziku 19. stoletja sem zasledila le omenjene glagolske oblike – razen v nabožnih tudi v posvetnih besedilih (prim. IMP).
[388] Zaimek *njim* se nanaša na pastirje.

tovarſham, inu sdaizi treti dev tih Angelov ſo letej preusetni miſli pervolili. **Inu pole**: zilu na naglu ſe je zhes nje iſsula jesa boshja/./ (Basar 1734: 13.)
Kontekst: Tvorec usmeri naslovnikovo pozornost na božjo kazen, ki je sledila Luciferjevemu uporu bogu.

3.3.45 Popolnoma

Kast.: popolnama, popolnoma, Bas: popolnema, Mal.: popolnama.

Vsebuje praslovanski koren **pьlnъ* (prim. Snoj 2003: 541). V slovenskem knjižnem jeziku je kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. V večini normativnih priročnikov je označen kot prislov in ne kot členek, ravno tako ni naveden v *Slovarju slovenskih členkov*. Toda, glede na to, da ni samostojni odgovor na vprašanje (– *Do kolikšne mere?* * – *Popolnoma.*) , je členkovna določitev ustreznejša od prislovne. Razen kot členek je med 16. in 18. stoletjem lahko rabljen tudi kot nesklonljivi pridevnik.

V vseh spodnjih primerih nastopa kot poudarni členek, ki izraža polno mero. Če ni opozorjeno drugače, stoji tik pred stavčnim členom, na katerega se navezuje.

V spodnjem primeru se navezuje na prvo sestavino priredno zloženega povedkovega določila.

/N/e veri de ſi ti **popolnama** zhiſt inu cilu pres vſiga greha/./ (Kastelec 1684: 17.)[389]

V Basarjevem primeru se navezuje na levi pridevniški prilastek.

(1) Pridige, katere donaſhni dan ſazhnem, inu skusi pomuzh Boshjo bom do finkushtne Nedele naprej neſel, nemajo pridige, ampak premiſhlovanje imenvane biti, dokler ſo sloshene is bukviz imenvanih Exercitia Svetoga Ozheta Ignatia. U katerih zhloveka po treh potah pelje k'enimo **popolnema** ſvetimo shivlenio/./ (Basar 1734: 1.)
Kontekst: Tvorec naslovniku kratko predstavi zbirko pridig oz. premišljevanj, ki vodijo v sveto življenje brez slabosti.

V naslednjem primeru stoji pred pridevniškim jedrom povedkovega določila.

(2) Kar ſe je uni dan glaſilo, de ſo nam Britanzi Porto Ricco inu Caracas v'Ameriki vsęli, ſhe ni reſnizi **popolnoma** podobno. Saj ni ſhe nizh poterjenja ne is Madrida, ne is Londona. (Vodnik 1797: 5.)
Kontekst: Primer je del poročila o dogodkih v britansko-španski vojni. Resničnost podatka, da so Britanci zavzeli španski Caracas in Porto Ricco, ni do polne mere preverjena. Do trenutka govorjenja namreč ni bilo potrditve niti iz Madrida niti iz Londona.

[389] Gl. razlago konteksta v primeru (13) pri *celo*.

(3) To [ponovno zidanje hiše zaradi poplave] mi je mošnjico **popolnama** na suho djalo. (Malavašič 1849: 152.)

Kontekst: Tvorec naslovniku pojasnjuje, zakaj mu ne more plačati zapadlih obresti. In sicer so mu poplave uničile hišo in je moral plačati za gradnjo nove, zaradi česar je ostal do polne mere brez denarja.

3.3.46 Členki s podstavo *-seb-*

CM: posobe, Volk.: poſebno, posebno, Met.B.: sosebno, Dajn.: posebno, zoseb, zosebno, KRN: posebno, Kremp.: zosebno, posebno, Jur.: posebno, sosebno, Preš.: posebno, Šerf.: posebno, zoseb.

Zaradi številnih izraznih variant, od katerih sta kar dve (*posebej*, *posebno*) v rabi še v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku, govorim o členkih s podstavo *-seb-*. *Posebno* in *posebej* izvirata iz praslovanskega **posebьnъ* 'ki je sam zase, ločen od ostalih' (prim. Bezlaj 1995: 90, Snoj 2003: 548). O etimološkem izvoru *zoseb*(*no*) oz. *sosebno* je več možnih razlag, tu sta podani dve. Lahko izvira iz praslovanske **so,-sob-ьnъ-o.* V tem primeru ima predpono *so-* (<**sǫ*) (enako kot pri npr. *sosed*) namesto *po-* . Zakaj bi šel *o* v *u*, pa je problematično, ker gre za nosniški *o*, ki naj ne bi šel v *u*, razen po ukanju, ki ga dolenjščina nima.Verjetno gre za naliko po premeni za cirkumflektirani *ô* (Ramovš 1924). Bezlaj (1995: 293) izhaja iz oblike **zôsob*, ki izhaja iz **vъz-osob-ь.* Predpona *vz-* naj bi dala *z-.* Spremembo v *s-* Bezlaj navezuje na *zopet – spet*, torej *zosob – sosob*. Pleteršnik v Cafovem gradivu evidentira tudi varianto *osebi*, v prekmurskem prostoru *osebe*, v Pajkovih črticah (1884) *posebič* in v slovenskogoriškem narečju *posebeh*.
V slovenskem knjižnem jeziku so tovrstni členki v različnih glasoslovnih oz. besedotornih variantah prisotni od 16. stoletja do sodobnosti. Varianta *sosebno* je v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku časovno zaznamovana.

V SSKJ 2 in SP 2001 sta *posebej* in *posebno* v vseh v nadaljevanju navedenih pomenih označena kot prislova. Po *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 53) členek *posebej* izraža, da dejanje poteka ločeno glede na prostor, čas in kvaliteto, npr. *Seminarji bodo* ***posebej*** *za dijake in študente*, in izraža visoko stopnjo oz. mero, npr. ***Posebej*** *naj poudarinmo koristnost tega načrta za kmetijstvo*, medtem ko *posebno* kot členek poudarja dodano, npr. *Tu je zelo vroče,* ***posebno*** *poleti*. Če navedena izraza izražata visoko stopnjo oz. mero, sta določena kot členka, saj se po njima ni možno vprašati in torej nista določena kot prislova.[390] Kot načinovni prislov je določen *posebej*, ki izraža ločen potek dejanja in pomeni 'na ločen način' ter *posebno*, ki poudarja drugačnost dejanja, stanja oz. lastnosti, tj. pomeni 'na poseben način', npr. *Znala je tako posebno pogledati*.

[390] Enako velja za ostale členke s podstavo *-seb-*.

V vseh primerih iz obravnavanega gradiva členki s podstavo -*seb*- nastopajo kot poudarno-povezovalni členki, ki (tako kot je navedeno v sodobnih slovarjih) izražajo visoko stopnjo oz. poudarjajo dodano. Ker med pravkar navedenima pomenskima odtenkoma ni ostre meje, so vsi primeri obravnavani skupaj. Če ni opozorjeno drugače, tovrstni členki stojijo tik pred skopusom.

V spodnjem primeru se obravnavani členek navezuje na premi predmet.

(1) /S/e lepu perporotzim se cupeia no vas i000 crat cusnem **posobe** moiga lubiga gobrieltza/./ (Merkù 1980: 32.)
Kontekst: Gre za zaključni pozdrav iz pisma. Mati piše hčeri, da njo in njeno družino lepo pozdravlja, med njimi pa najbolj vnuka Gabriela.

V naslednjem primeru se navezuje na premi predmet. Med *posebno* in njegovim skopusom stojijo povratni osebni zaimek *si*, pomožni glagol in osebek.

(2) Bog ſi je te zirkve ſa ſe isvolio, Bog v-nyh prebiva. **Posebno** ſi je on vaſho zirkvo isvolio, dabi v-nyoj prebivo. (Volkmer 1778: 4.)
Kontekst: Tvorec naslovnikom najprej pove, da si je bog izbral cerkve za svoja prebivališča. Nato jih opozori, da je zanje najpomembnejša izmed izbranih njihova cerkev.

V spodnjem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(3) Чi ste kaj dobrega vꙋinili, ali se vam kako poſteꙗe priloxilo je, se naj pri vas tiho shrani; to je dosta lepſe, kak se veliko okoli hvaliti. – **Posebno** gerdo pa je, reꙋe Izidor k'svoji xeni, ꙋi starſi svoje otroke povsodik hvalijo ino z velikim hirom vedoꙋ davajo, da so le ꙗihovi naj verleſi, naj lepſi, najrazumneſi. (Rajh 1998: 58.)
Kontekst: Izidor meni, da je opravljena dobra dela lepše shraniti pri sebi, kot se z njimi hvaliti. Slednje je mišljeno kot moralno negativno ravnanje. Kot najbolj negativno ravnanje pa izpostavi, če starši pretirano hvalijo svoje otroke.

V naslednjem primeru se navezuje na povedkov prilastek.

(4) Чloveku **sosebno** teꙍko de, ako spoʒna, de mu resniꙗo pɾrkrivajo, inɾ ga zɾ lɾꙍjo tolaꙍɾjo. (Metelko 1825: 285.)
Kontekst: Človeku je med vsemi stvarmi, ki mu denejo slabo, nekaj najhujšega, če mu prikrivajo resnico in ga tolažijo z lažjo.

V Prešernovem primeru se navezuje na predmet v orodniku, vmes pa stoji še povedek.

(5) Jeri se **posebno** zahvalim za nje pisemce, v katerimo mi Vaše želje in po nje misle tudi želje stricov na znanje da. (Kidrič 1936: 273.)
Kontekst: Prešeren v pismu staršem poroča, da se svoji sestri Jeri najbolj izmed vsega zahvali za njeno pismo, v katerem mu je razkrila želje staršev in po njenem mnenju tudi želje stricev.

V Šerfovem primeru se navezuje na premi predmet.

(6) /K/erѕaɲska cirkva nas povsodik k'totemi veɥnemi veselji ravna no napelava s'svojimi naredbami v'priliɥnih ɥasih, kde nas **posebno** na pokoro no kreposti opomiɲa. (Šerf 1835: 2.)
Kontekst: Cerkev ob priložnostih, ko vernike v največji meri opominja na pokoro in kreposti, napeljuje k večnemu življenju.

V Jurčičevem primeru se navezuje na pojasnilo osebka.

Eni – **sosebno** stari ljudjé, so ga hvalili, da je moder. (Jurčič 1864: 134.)[391]

V naslednjem primeru se navezuje na pojasnilo levega prilastka.

(7) Nemškim vitezom so se slovenska imena zeló dopadla, tako da so pridevali nemškim **posebno** ženskim imenom slovenske sufikse.(Bleiweis 1881: 4.)
Kontekst: Primer je iz zgodovinske črtice o vojvodi Valkunu[392] iz 8. stoletja. Avtor v dani črtici veliko razpravlja tudi o srednjeveških imenih. Med drugim navede, da so bila nemškim vitezom zelo všeč slovanska imena, in da so imenom, najbolj izmed vseh ženskim, pritikali slovenske pripone.

3.3.47 Potem(takem)
Vod.B.: po tem takim, KRN: po tem takem, Jur.: potem.

Potem je nastal iz predpone **po* in orodnika kazalnega zaimka **tъ*, v *potemtakem* je dodana še oblika kazalnega pridevniškega zaimka **takъ*, verjetno v mestniku ednine (prim. Bezlaj 1995: 6, Žele 2014: 54). Različne izrazne variante današnjega knjižnega členka *potemtakem* so tvorjenke iz različnih sklonov zaimkov **tъ* oz. **takъ*. V prekmurskem prostoru je evidentirana varianta *potomtoga* (prim. Pleteršnik 2014), ki vključuje mestnik kazalnega zaimka **tъ*, na koncu pa še njegov rodilnik, katerega končni *-a* je nastal

[391] Za razlago konteksta gl. primer (38) pri *pa*.
[392] V Prešernovem Krstu pri Savici je poimenovan Valjhun, do česar so v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* kritični.

analogno po moški o-sklanjatvi (prim. Ramovš 1952: 87). Pri Trubarju je evidentirana varianta *potemtoga*, ki vsebuje mestniško obliko z *ě*, nastalo analogno po orodniku (prim. prav tam) in omenjeni analogni rodilnik **tъ* ter *potomtega*, ki vsebuje mestnik **tъ*, ki mu sledi rodilnik, v katerem je osnova nastala analogno po oblikah z *ě* oz. s kasnejšim ê (prim. prav tam).

Nastopa kot povezovalni členek in izraža sklep na prej povedano. Blizu je pomenu ‘torej’. Navadno stoji na neprvem mestu v stavku.

V Vodnikovem primeru stoji na prvem mestu stavka, vendar ne točno med povezanima deloma besedila. Zato je povezovalni členek in ne priredni veznik.

(1) Kukovza ſama ſe giba, in pa nobena unih koſti medenzhnih/./ /.../ **Po tem takim** jaſno vidimo, de medenzhne koſti ſę v pet krajih med ſeboj terdno ſklepajo/./ (Vodnik 1818: 14.)
Kontekst: Glede na to, da se premika izključno ena kost, je jasno, da se medenične kosti med seboj sklepajo na pet mestih.

V primeru iz *Kmetijskih in rokodelskih novic* stoji za osebkom.

/P/o frišnem iz 4/5 vode obstoječem kravjeku doleti zemlji gnjilca ravno toliko, fosforne kisline pa še več kakor ju je v enaki teži suhe slame. Frišni kravjek **po tem takem** v enaki teži dosto preseže suho slamo/./ (Bleiweis 1854: 214.)[393]

V Jurčičevem primeru stoji za zvezo *je-li*,[394] ki uvaja retorično vprašanje.

(2) Jaz sem vam delal pridno, kakor bi bili moj oče, celó še bolj. Ne vem, kakov sin bi si bil bolj trudil množiti vaše bogastvo ko jaz. Poznate me dobro; je-li **potem** tako nemogoče, da dovolite in jaz in Anka bova srečna. (Jurčič 1864: 137.)
Kontekst: Domen Jurcu predoči, da mu je ves čas pridno delal in se za njegovo bogastvo bolj trudil, kot če bi bil njegov sin. Glede na povedano ne vidi razloga, zakaj ne bi mogel biti srečen z Jurčevo hčerjo Anko.

[393] Za razlago konteksta gl. zgled (110) pri *pa*.
[394] Za razlago konteksta gl. zgled (87) pri vprašalnem *li*.

3.3.48 Prav

CM: prau, ŽM: prov, Vod.P. : prav, Vod.B.: prav, Prim.: prav, Met.R: prav, Cig.: prav, Slom.B.: prav, KRN: prav, Preš.: prov, prou, Levst.: prav.

Izvira iz praslovanskega **pravъ* (Snoj 2003: 559). V prekmurskem prostoru je v pomenu ‘prav’ in ‘pravzaprav’ razen omenjenega *vprav* (Agrež 2015b: 81) prisotna varianta *poprav* (Pleteršnik 2014, Novak 2014). Pojasnila njenega izvora nisem našla, a sklepam, da je korenu **pravъ* dodana predpona *po-*.

V slovenskem knjižnem jeziku je razen kot prislov[395] tudi kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti, v 16. stoletju (Ahačič idr. 2014) je opozorjeno tudi na njegovo povedkovniško rabo, ki je evidentirana tudi v SSKJ (2), npr. *Meni je prav, če je tebi*. V *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 55) je tovrstni *prav* (*Prav je, da se mu opravičiš*) določen kot členek. Strinjam se s povedkovniško določitvijo, saj v takšnih primerih *prav* opravlja vlogo povedkovega določila. Sicer *prav* kot členek oz. prislov v členkovni rabi v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku razen pomenskih odtenkov, ki se pojavijo tudi v obravnavanem gradivu, izraža še rahlo omejitev (*Vaš načrt ni prav premišljen*), enako kot v nadaljevanju predstavljeni *ravno*.

V obravnavanem gradivu *prav* nastopa kot poudarni in modalno-povezovalni členek.

Poudarni členek

Če ni opozorjeno drugače, stoji neposredno pred stavčnim členom, na katerega se navezuje.

Visoka stopnja

Pomensko je soroden prislovu *zelo*. Ker se po njem ni možno vprašati (npr. – *Kako koristno? *– Prav*.), ni prislov stopnje.

V spodnjem primeru se nanaša na povedkovo določilo (*disperat* ‘obupana’). Stavek *sem prav disperat* nastopa kot metabesedilni stavek oz. komentar na prej povedano.

[395] Prislovnih funkcij besede *prav* od členkovnih ni težko ločiti, zato jih nisem natančneje pregledovala, enako velja za *ravno*.

(1) /N/a tem sueti imam dosti mortificatsion ot seh greieh nei bets ot nasiga faria ta mi zollu otze pokopat som **prau** disperat/./ (Merkù 1980: 78.)
Kontekst: Mati toži, da jo na tem svetu povsod ponižujejo, tudi župnik, ki jo je celo pripravljen pokopati (tako kot vsakogar). Zaradi tega je zelo obupana.

V Linhartovem primeru se nanaša na prislovno določilo načina.

(2) Anshe ſe po goſpoſku, pak **prov** narodnu perklana. (Linhart 1790: 21.)
Kontekst: Ko Anže dvori Micki na gosposki način, se priklanja gosposko in zelo nerodno.

V primeru iz Vodnikovih pisem se navezuje na levi prilastek.

(3) Goſpod Rudesh, moj priatel! Hvala lepa sa pet **prav** dobrih beſed/./ (Kos 1988: 289.)
Kontekst: Vodnik se v pismu Jožefu Rudežu zahvali za pet zelo dobrih besed, ki mu jih je poslal (in mu bodo verjetno koristile pri nastajanju nemško-slovenskega slovarja).

V primeru iz *Babiških bukev* se navezuje na povedkovo določilo.

(4) **Prav** koriſtno in dobro je, de babiza piſati sna/./ (Vodnik 1818: 6.)
Kontekst: Da babica zna pisati, je zelo koristno.[396]

V spodnjem primeru je prvi *prav* podvojen, kar pomeni, da je stopnja lastnosti še višja kot pri enem samem *prav*. Torej je blizu pomenu ʻizjemnoʼ.

(5) V kozhiji je ſedel en **prav prav** bogat mosh, kateri je tudi **prav** dober lubesniv mosh bil. (Primic 1813: 13.)
Kontekst: Mož, ki je sedel v kočiji, je bil izjemno bogat in izjemno dober.

Ne so ꞩe skoro strica **prav** pozdravili, je on xe pa od ŋih slovo jemal. (Rajh 1998b: 59.)[397]

V Metelkovem primeru se navezuje na levi prilastek.

(6) Чe sam ɯtejeɯ, raʒdelꞩ skladke, jih posebej ɯtej, in vꞩ ŋel sklad denꞩ: to tꞩ bo **prav** dobꞩr poskuɯlej. (Metelko 1830: 13.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da je najbolje, če več števil seštevata dve osebi. Če pa šteje le ena oseba, pa je najbolje, da razdeli enote, jih šteje posebej (tj. po manjših skupinah) in nato poveže v večjo enoto. Takšen način naj bi bil za naslovnika zelo dobra vaja.

[396] Koristno in dobro je dvojna formula.
[397] Za razlago konteksta gl. zgled (10) pri *skoraj*.

V Ciglerjevem primeru se navezuje na povedkovo določilo. Takšen besedni red je danes zaznamovan, saj bi pričakovali povedkovnik pred pomožnim glagolom (*prav res je*).

(7) **Prav** je reſ, de na tem ſvetu ni prave reſnizhne ſrezhe/./ (Cigler 1836: 8.)
Kontekst: Tvorec meni, da močno drži, da na svetu ni prave sreče.

V Slomškovem primeru se navezuje na povedek.

(8) Na eni rami ſe mu je **prav** posnalo, kako ga je kolo prijelo. (Slomšek 1842: 3.)
Kontekst: Primer opisuje dečka Lojzeta, ki je skoraj utonil pod mlinskim kolesom. Ko so ga rešili, so se mu na eni rami močno poznali sledovi kolesa.

V primeru iz *Kmetijskih in rokodelskih novic* se navezuje na načinovni prislov.

(9) Tudi smo že skušali to [rdečo] deteljo sejati v pollan (povan) in v repo, kader je že okopana, in tudi te skušnje so se pri nas **prav** dobro poterdile. (Bleiweis 1854: 214.)
Kontekst: Dobre izkušnje s sejanjem rdeče detelje v pollan (?)[398] in okopano repo so se zelo dobro potrdile tudi pri slovenskih kmetih.

V Prešernovem in Malavašičevem primeru se *prav* navezuje na prislov stopnje *zelo* in tako še izostri visoko stopnjo.

(10) Meni je **prov** zlo žov, de Vam upanje Vaše spolniti ne morem. (Kidrič 1936: 273.)
Kontekst: Prešeren v pismu staršem zagotavlja, da mu je zelo žal, ker jim ne more izpolniti upov (postati duhovnik).

(11) **Prav** zlo bi mi hasnilo, če bi imenovano število vsaj v šterih tednih prejel/./ (Malavašič 1849: 141.)
Kontekst: Tvorec prosi naslovnika za posojilo denarja. Zagotovi mu, da bi mu res koristilo, če bi vsoto, za katero je prosil, prejel v 4 tednih.

Skladanje z resničnostjo

Tovrstni *prav* se približuje pomenu ‘točno, natanko’. Njegova sopomenka je *ravno*.

(12) Prebito jih je obrenkala;[399] **prav** kakor tacim gre! (Levstik 1858: 28.)

---

[398] Pomena besede *pollan*, ki bi ustrezal danemu kontekstu, mi ni uspelo najti. V SSKJ (2) pridevnik *pollanen* pomeni ‘ki je iz lanene in bombažne preje’ in je označen s kvalifikatorjem tekstilno.
[399] *Obrenkati* = *ošteti* (SSKJ (2)).

Kontekst: Cesarica je pošteno oštela gospodo in jim predočila, da jih je lahko sram, ker je moral Brdavsa premagati kmet namesto njih. Tvorec meni, da jih je oštela točno tako, kot si zaslužijo.

Modalno-povezovalni členek

Izraža soglasje s povedanim v predhodni repliki. V podobni funkciji se pojavi tudi zveza *že prav*. V zvezi *ravno prav* pa je strinjanju dodana informacija, da je točno pravi čas za uresničitev dejanja.

(13) Miz. Ozha, povęjte meni, sakaj vi kiſlu vinu radi nepijete? / Jak. Shema! sato, ke mi ne duſhy. / Miz. **Prov!** jeſt tudi Ansheta nozhem, sa to, ke mi ne dopade. / Jak. Ti ſhęntanu Deklé, sdej ſi me plazhala – ampak zhakej, sdej jeſt tebe praſham, sakaj tebi Anshe nedopade ? / Miz. Sa to, ke mi nedopade – – – / Jak. Imaſh ſpęt prov. (Linhart 1790: 3.)
Kontekst: Ko oče razloži Micki, da ne pije kislega vina, ker mu ni dobro oz. mu ni všeč, Micka z njegovo razlago soglaša oz. jo sprejme in mu pojasni, da se ona z Anžetom noče poročiti iz istega razloga – ker ji ni všeč. Jaka ji nato prizna, da ga je dobro ukanila in jo vpraša, zakaj ji Anže ni všeč. Micka mu nato odgovori, da zato, ker ji ni všeč. Na to ji Jaka prizna, da ima ponovno prav.[400]

Jak. /.../ /P/ojdi Anshe, poglej ſkusi okno, al ſo vshę na prelasu, inu pridi mi povędat. /Ansh. **Vshę prov**, (grę, Mizka prineſse vino.)[401]

(14) Sliſhati, de ſe pervoſholzi pred kerſhanſkim naukam jako lepih peſem uzhijo, bi rada tudi po poldne v'ſholo ſhla. Proſita goſpod kaplana. »**Ravno prav**!« jima rezhejo. »O boshizhi pojdeta oſkerbnik in oſkerbniza ſlushit. Ako ſe zhedno privadita, lehko na njuno meſto ſtopita. Le koj doneſ pridita.« (Slomšek 1842: 10.)
Kontekst: Ko Blaže in Nežica povesta, da bi želela hoditi k verouku, se kaplan strinja, in obenem pove, da sta se odločila točno pravi čas. Dva izmed učencev gresta namreč služit, zato lahko prideta na njuno mesto.

Sklep: Kot **poudarni** členek vedno stoji tik pred stavčnočlenskim skopusom. Največkrat poudarja visoko stopnjo lastnosti, redkeje pa skladanje z resničnostjo oz. natančnost, torej ima enak pomen kot členek *ravno*. Kot **modalno-povezovalni** členek izraža soglasje s prej povedanim in je lahko rabljen tudi v kombinaciji s členkoma *že* in *ravno*. V kombinaciji s prvim je povedano, da soglasje ni povsem prostovoljno, medtem ko kombinacija z drugim pove, da je povedano prišlo točno ob pravem času.

3.3.49 Pravzaprav
Jur., Levst.[402]

[400] Drugi *prav* v podanem primeru nastopa kot povedkovo določilo.
[401] Za razlago konteksta gl. zgled (3) pri *in*.

Pravzaprav je sklop iz dveh *prav*, ki jima je dodan predlog *za* (Žele 2014a: 56). V gradivu pred 19. stoletjem ni evidentiran ne kot besedna zveza ne kot sklop. Izgleda, da zapis sklopljeno oz. narazen ni kronološko pogojen. V Levčevem pravopisu (1899: 148) je naveden zgolj sklopljen zapis, v Breznikovem (1920: 81) in Breznik-Ramovševem (1935: XVII) zgolj narazen, v Ramovševem (1950: 40) in Bajčevem (1962: 78) pravopisu pa sklopljen, ki je edini normirani zapis tudi danes (prim. SSKJ (2), SP 2001). Pleteršnik navaja tudi varianto *zaprav*, ki jo evidentira pri Janežiču.

Pojavi se kot povezovalni členek, ki poudarja ugotovitev oz. presojo stanja.

(1) Če se to [da bi dobil cesarjevo hčer za ženo] prav do dobrega vse premisli, menda bo nar bolje, da vam ostane cesarična, meni pa udovstvo, čeravno **prav za prav** dosti ne maram zanje/./(Levstik 1858: 27.)
Kontekst: Krpan meni, da je najbolje, da cesarjeve hčere ne vzame za ženo in tako cesarju ostane hči, medtem ko njemu vdovstvo,[403] za katerega ugotovi, da mu ni dosti mar.

V Jurčičevem primeru stoji na zadnjem mestu v stavku, kar je glede na sodobni slovenski knjižni jezik zaznamovano. Pričakovali bi stavo tik za podrednim veznikom *ki* (*ki pravzaprav ni bil napačen mož*)

(2) »Še ta večer grem!« odgovori hlapec. »Bog me varuj, da bi vam bil za nadlego, rajši nečem živeti pri ljudéh kakor po sili; in verjemite mi, za zdaj-le bi bili vi meni večo dobroto storili, ko bi me bili pustili, da bi se bil rodil v resi sredi gozda in tam umerl.« Jurcu, ki ni bil napečen mož **prav za prav**, segle so te besede v serce. (Jurčič 1864: 157.)[404]

3.3.50 Ra(j)mno, rameno
Bas.: raminu, Poh.: rajmno

Pri Pohlinu je evidentiran izraz *rajmno*, ki ima v njegovem slovarju nemško ustreznico *eben* (Agrež 2013: 14). Možno je, da gre za naslonitev na nemško podstavo, kot v *rajmati se* ʻskladati seʼ (Bezlaj 1995: 14). *Rajmno* tako pomeni ʻprimerno, enakoʼ in pomensko sovpade z *ravno* ʻtočno, natanko, pravʼ. Varianta *ramno* oz. *ra(u)mnu* v pomenu ʻravno, prav oz. eben, rechtʼ je v slovarju jezika Svetokriškega (Snoj 2014) razen pri Svetokriškem

[402] V obeh besedilih je zapis narazen – *prav za prav*.
[403] Zanje je bil zaimek za tožilnik ednine srednjega spola.
[404] Za razlago konteksta gl. primer (6) pri *no*.

evidentirana še pri Gutsmanu. Kot *rameno* (*raminu*) *ramno* (*ramnu*) in *naramno* (*naramnu*) pa je zabeležena tudi v Kastelec-Vorenčevem slovarju.

V spodnjem primeru *rajmno* nastopa kot poudarni členek. Navezuje se na prislov *tako* in stoji tik pred njim.

(1) Kaj je tu per vas ſana Xtijana, katira je spręd, inu ſad glih, ter tebi, koker otshesh, **rajmno** toku lohka naprej koker naſaj grede? Ama, ima spred, inu ſad A, ter se predsej inu ritnesku Ama bere. (Pohlin 1788: 12–13.)
Kontekst: Tvorec v uganki sprašuje naslovnika, katera kristjanka je spredaj in zadaj enaka, tj. se bere enako v obe smeri. Rešitev uganke je *ama*, tj. varuška.

Ramno je lahko rabljen tudi v pomenu ʻnatančno'ali ʻzelo' (prim. Snoj 2014). V pomenu ʻzelo, nadvse', z nemškimi ustreznicami *sehr*, *überaus*, *ungemein*, ga evidentira tudi Pleteršnik pri Miklošiču, Cigaletu in Janežiču ter v Cafovem slovarskem gradivu. Varianto *rameno* zabeleži pri Schönlebnu (*Moji grehi so mi* ***rameno*** *zlo žal*), Kastelcu, Skalarju (*Vsa zemlja je* ***rameno*** *opuščena*), Basarju (***rameno*** *velik razloček med ljudmi*) ter v narodnih pesmih, ki jih je zbral E. Koritko (*Al' mi je daleč* ***rameno****, V kranjski dežel' na Belem Kamenu*).

Pri Basarju se *rameno* (*raminu*) pojavi tudi v obravnavanem gradivu. Težko je presoditi, ali gre za členek ali prislov, saj beseda danes ni več v rabi. Glede na današnjo vzporednico *zelo* pa lahko sklepamo na prislovno rabo.

(2) O Isvelizhanje! Merces magna nimis, **raminu** veliko plazhillo! (Basar 1734: 9.)
Kontekst: Tvorec označuje zveličanje kot zelo veliko plačilo, za katerega se naslovniki premalo trudijo, da bi ga dosegli.

3.3.51 Ravno

Kast.: ravnu, Volk.: ravno, Bas.: raunu, ŽM: raven, LN: ravno, Prim.: ravno, Met.R.: ravno, Cig.: ravno, Slom.P.: ravno, Slom.B.: ravno, Kremp.: ravno, Levst.: ravno, Jur.: ravno.

Nastal je iz praslovanskega pridevnika **orьvnъ*, torej po metatezi likvid in podaljšavi, ki je bila vidna že v starocerkvenoslovanskem **ravьnъ* (prim. Bezlaj 1995: 155, Snoj 2003: 604). V slovenskem knjižnem jeziku je razen kot prislov tudi kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. Pleteršnik v Murkovem jeziku evidentira tudi varianto *ravnički*. V gradivu nastopa kot poudarni in časovni členek. V SSKJ 2 je kot členek naveden v vseh

funkcijah, ki se pojavijo v danem gradivu, v *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 58) pa ni evidentiran v časovnem pomenu.

Poudarni členek

Pojavi se v pomenu ʻtočno, natančnoʼ in izraža skladanje z resničnostjo, enako kot prej predstavljeni *prav*. Če ni opozorjeno drugače, stoji neposredno pred stavčnim členom, na katerega se navezuje. Skopus členka ravno je večkrat beseda *tako* oz. vsebuje dano besedo (1, 2, 8, 11, 12). V takšnih primerih je težko presoditi, ali gre za stalno besedno zvezo *ravno tako* ʻenako, tudiʼ ali pa za prosto besedno zvezo v smislu navezovanja besede *ravno* na besedo *tako* oz. na besedno zvezo, ki omenjeno besedo vsebuje. V danem poglavju bo takšno navezovanje upoštevano kot prosta besedna zveza, je pa kombinacija besed *ravno* in *tako* vredna nadaljnjega raziskovanja.

Pri Kastelcu in Basarju se pojavljajo primeri, kjer se *ravno* najprej navezuje na primerjalni odvisnik in nato na prislov *tako* kot na njegov koreferirajoči izraz.

(1) **Ravnu** kakor ta kir ſe po murji vosi, kadar per kraju morja enu malu na ſuhu ſtopi, te nesnane kamnize, lipinize, inu druge rizhy pobera; ali s miſſeljo je vſe skusi v'barki, inu fliſſih merka, kadai ta mornar ali goſpodar ga poklizhe: inu tadai sdaizi vſe per kraju morja popuſty, inu notar v'barko tezhe. **Ravnu** taku moresh ti s'tvoim shiveniem ſturiti, de vſelei ſerzhnu miſlish na Goſpudi Boga/./ (Kastelec 1684: 6.)
Kontekst: Mornar pride na kopno in pobira neznane kamne, lupine ipd., a je v mislih vedno pri bogu. Na točno tak način mora biti tudi ogovorjeni z mislimi vedno pri bogu, ne glede na to, kaj počne.

(2) Premiſhluy uſsakateri ſam per ſebi, de **raunu** koker en imenitni deshelski Gospod, kadar vezh hlapzov gori usame, uſſakimo poſebno ſlushbo naloshy /…/ Inu ſupet: **raunu** koker en zimpermanski Moiſter leſs, hlode, no brune ogleduje, inu uſſakimo poſebni kraj ugane /…/ **Raunu** toku Bug uſsigamogozhni, kir je ſama vezhna modruſt, ny zhloveka, inu te druge rezhy u'en dan ſtuaril, ampak je uſsaki ſtuari en poſebni zil, inu konz naprej poſtavel/./ (Basar 1734: 2.)
Kontekst: Točno na enak način, kot da gospodar vsakemu hlapcu svojo nalogo, in kot tesarski mojster vsakemu kosu lesa, hlodu oz. brunu najde svoje mesto, je bog postavil vsemu, kar je ustvaril, določen konec oz. cilj.

V Linhartovem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(3) /M/eni ſe sdy, de je **raven** tvoj shęnen, doli per prelasi v'rinke hodi, koker de bi ſerſhęne v'ſebi imel, inu sdihuje –klizheozh: Mizka, Mizka, al ſi ti Mizka? (Linhart 1790: 25.)

Kontekst: Anže pove Micki, da se mu dozdeva, da je točno njen ženin (Tulpenheim) tisti, ki hodi pri prelazu, kot da ga nekaj priganja (*v rinke hodi*), in nemirno vzdihuje »Micka«.

V primeru iz Vodnikovih *Novic* se navezuje na prislovno določilo časa, ki je koreferirajoči izraz za informacije v predhodni povedi. Stoji znotraj sestavin skopusa – za predlogom in pred samostalniško besedno zvezo.

(4) Sheſti dan je imenvani general ſhuſtek predane ſoldate ob Panaro do S. Vianka in ob Reko inu Po di Primaro do Armento raſſhiril. // Per **ravno** ti perloshnoſti je pod napelvanjam viſhjiga ofizira Greffen inu hauptmanna Herdlizka 61tiga peſhzov regimenta ſovrashnik iſ Ko di Fiume iſgnani bil/./ (Vodnik 1800: 5.)
Kontekst: Točno ob razširitvi vojske generala Schustka po krajih blizu današnje Reke je avstrijska vojska pod vodstvom oficirja Grefna in kapetana Herdlizka izgnala sovražnike (Francoze) iz reške pokrajine.

V Volkmerjevem primeru se navezuje na samostalniški kazalni zaimek *to*, ki je koreferirajoči izraz za prej predstavljen dogodek (razširitev grehov).

Nah potem ſe je ta greh po vsem ſveiti kak eno morie rasleio, da je ta duh boshy ne mogo vezh med ludmi prebivati, je blo potrebno, da je toti duh Bogi eno hiſho poſvetio, gde bi ſe nyegovo ime zhestilo: **ravno** to je blo kakaj vurshah da je ta ſtara ſapoved prepovedala Bogi gde [???] offrati, le gviſhne meſta ſo ſa offrange ble odlazhene. (Volkmer 1778: 3.)[405]

V Primčevem primeru se navezuje na prislovno določilo namena, ki je koreferirajoči izraz za informacijo, znano iz predhodnega dela besedila.

(5) Drugo jutro oba sopet (ſpet) **ravno** sa to [zaradi nabiranja rož] vun greſta/./ (Primic 1813: 10.)
Kontekst: Soseda Matevžek in Jožek gresta naslednji dan ven točno z istim namenom, kot sta šla prejšnji dan (zaradi nabiranja cvetlic).

V spodnjem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(6) Zima je za zemlo **ravno** to, kar je spanje za ɥloveka. (Rajh 1998: 53.)
Kontekst: Zima pomeni zemlji točno to, kar spanje pomeni človeku.

V primeru iz Metelkovih basni se navezuje na povedkovo določilo.

(7) 3de je **ravno** pol leta, kar se me ti opravlalo. (Metelko 1825: 281.)
Kontekst: Volk jagnjetu očita, da je v trenutku govorjenja natanko pol leta, odkar ga je opravljalo.

[405] Za vsebinsko razlago gl. zgled (1) pri *le*.

V primeru iz Metelkove računice se navezuje na prislovno določilo načina, ki je koreferirajoči izraz za informacije v predhodni povedi.

(8) Dalej vzrh sto wtejemo rekoų: sto in edzn, sto in dva, in tako dalej do dve sto. **Ravno** tako wtejemo nad dve sto: tri, wtirz, pet, west, sedzm, oszm, devet sto. /.../ Tako wtejemo tudz od tisuqa do deset tisuqev/./ (Metelko 1830: 4.)
Kontekst: Na enak način kot od več kot sto do dvesto se šteje tudi nad dvesto.

V Ciglerjevem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(9) Ob enim lepim ſpomladanſkim dnevu, **ravno** nedelja je bila, ko prideta Franze in Neſha popoldne is zerkve, rezhe Franze: Pojdi po bokal vina, de vſak malo pijeva. Nikoli ne greva v'oſhtarijo, bodiva doma veſela ſama, in Boga hvaliva, ker nama nizh ne manka. (Cigler 1836: 7.)
Kontekst: Lep pomladni dan, na katerega sta prišla France in Neža iz cerkve, je bila natanko nedelja. Zato se je France odločil, da se bosta doma malo poveselila, glede na to, da kot zgledna pobožna človeka ne gresta nikoli v gostilno. Veselje pa bo seveda vključevalo hvaljenje boga.

V naslednjih treh primerih se navezuje na prislovno določilo časa.

(10) **Ravno** zdaj, kda se Jezuſovega rojstva qas priblixava, zdaj nas kerſanska cirkva zoseb na ŋegovo vqloveqeŋe spominꝛa. (Šerf 1835: 3.)

/R/avno v'tem ſv. Adventnim zhaſu, ki ga obhajamo sdaj, ſo ſe ſvete nebeſa odperle, ſo njega, miloſti polniga, na semljo roſile. (Slomšek 1835: 4.)[406]
Kontekst : Tvorec predoči naslovniku, da se je Jezus učlovečil točno v adventnem času, ki ga praznujejo v trenutku govorjenja.

»**Ravno** preteklo nedelo ſmo v'ſholi ſliſhali, vtoplenih ne na glavo poſtavljati/.«/ (Slomšek 1842: 2.)[407]

V Kremplovem primeru se navezuje na povedkovo določilo tako resnično ʻdo te mere resnično’.

(11) Tak resnično pa, kak so neke iz starinskih ludstvih tak na malo ali celo na nič prišle, **ravno** tak resnično je, da so vsi zdajni narodi europejski od gerčkega, latinskega, nemškega, slovenskega ino litevskega pokolenja že

[406] Zgleda sta navedena pod eno številko, ker imata isti kontekst.
[407] Za razlago konteksta gl. zgled pri *nikar(te)*.

v' nepomlivi starodavnosti tu imeli svoje preddedeke, ino so vsi rodovje od indoeuropejske velike rodbine že pred tri jezero letmi skoro po vsoj Europi razprestraneni bili. (Krempl 1845: 8.)
Kontekst: Enako resnično kot dejstvo o zmanjšanju ali celo izumrtju nekaterih starejših ljudstev je dejstvo, da so imeli evropski narodi, ki so obstajali v trenutku govorjenja, in vsi ostali indoevropski narodi svoje prednike že pred 3000 leti po vsej Evropi.

V Malavašičevem primeru se navezuje na prislovno določilo načina, ki je koreferirajoči izraz za povedano v predhodni povedi.

(12) Ničesar tadaj bolj ne želim, kakor de bi kmalo priložnost imel, Vam **ravno** tako postrežen[408] biti. (Malavašič 1849: 143.)
Kontekst: Tvorec se zahvaljuje naslovniku za poslano blago in mu pove, da upa, da bo imel priložnost biti na enak način ustrežljivdo naslovnika, kot je on do njega.

V spodnjem primeru se nanaša na prislovno določilo mere, sestavljeno iz količinskega prislovnega zaimka in prilastkovega odvisnika, ki ga pojasnjuje. Soodnosnica in odvisnik sta v danem primeru ločena s stavkom, ki povedka nima posebej izraženega, saj je isti kot v predhodnem stavku (glagol *doleteti*).

/P/o frišnem iz 4/5 vode obstoječem kravjeku doleti zemlji gnjilca **ravno** toliko, fosforne kisline pa še več kakor ju je v enaki teži suhe slame.[409]

V Levstikovem primeru se navezuje na prislovni časovni zaimek *tačas*, ki označuje dogodek v predhodni povedi, ki se je zgodil sočasno z dogodkom v naslednji.

(13) Poslali so veliko, lepo kočijo po Kerpana. Ta je bil **ravno** tačas natovoril nekoliko soli pred svojo kočo/./ (Levstik 1858: 2.)
Kontekst: Natanko takrat, ko so s cesarskega dvora poslali po Krpana, je ta natovoril nekaj soli pred svojo kočo.

V Jurčičevem primeru se navezuje na prislovno določilo vzroka in stoji tik za njim.
(14) Zavoljo te prikritosti [nepoznavanja dejstva, kdo je Domnov oče] **ravno** ga ni mogel nikdar ljubiti prav, kakor bi ga bil sicer ljubil/./ (Jurčič 1864: 138– 139.)
Kontekst: Natanko zaradi dejstva, da ni bilo znano, kdo je Domnov oče (tj. prikritosti) Jurec Domna ni mogel imeti tako rad, kot bi ga drugače lahko.

[408] *Postrežen* je časovno zaznamovan izraz za *uslužen* oz. *ustrežljiv* (prim. SSKJ (2)).
[409] Za razlago konteksta gl. primer (110) pri *pa*.

V zvezi z zanikanim povedkom *ravno* omili zanikanje dejanja, stanja oz. lastnosti oz. ga izniči. V obeh podanih primerih stoji za zanikanim pomožnim glagolom *biti* in pred povedkovim določilom.

(15) Ta mu je bil skoraj edini izmed kmetov (gospode tako ni bilo blizo), da se je pomenkoval ž njim še o kaki drugi reči, ki ni bila **ravno** potrebna. (Jurčič 1864: 140.)
Kontekst: Jurec je bil eden izmed zelo redkih kmetov, ki se je z gospodom Sovo pogovarjal tudi o stvareh, ki niso bile čisto nujne.

(16) L/e toliko je gotovo, da so koncem 6. stoletja tu [v slovenskih ter nekaterih avstrijskih, italijanskih in madžarskih deželah] prebivali. Da so pa Slovenci uže pred onim stoletjem tù stanovali, ni **ravno** neverjetno. (Bleiweis 1881: 3.)
Kontekst: Dokazano je, da so Slovenci na predstavljenem ozemlju prebivali konec 6. stoletja, medtem ko njihova prisotnost na tem ozemlju ni potrjena, toda tudi ne čisto neverjetna.

Pri Kremplu se pojavi zveza *ravno tudi – pa vendar*. Del *ravno tudi* pomeni ‘enako’, medtem ko *pa vendar* izraža nasprotje. Zveza je vedno rabljena v kontekstu zgodovine ljudstev in označuje, da je neko ljudstvo še ohranjalo določene stare navade, a je obenem že imelo nove.

(17) Njihov [Ilirov, Noričanov in Toriščanov] živež je še **ravno tudi** bil od zverjadi ino živine, od rib ino lošine,[410] so **pa vender** že proso, oves ino ječmen sejali, ino do z prosa imeli kašo, z ovsa močnik, z ječmena pivo. (Krempl 1845: 13.)
Kontekst: Živež Ilirov, Noričanov in Toriščanov je bil (enako kot v preteklosti) sestavljen iz živine, rib in gozdnih sadežev. Toda kljub temu so imeli že žita (proso, ječmen, oves) in izdelke iz njih.

Časovni členek

Tovrstni *ravno* pomeni enako kot prislov *ravnokar* oz. *pravkar*. Torej izraža, da se je dejanje zgodilo v najbližji oz. neposredni preteklosti. Toda za razliko od navedenih besed se je po *ravno* težko vprašati. Zato je prej časovni členek kot prislov. Stoji na neprvem (navadno drugem ali tretjem) mestu v stavku.

V spodnjem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom *biti*.

[410] *Loščina = gozdni sadeži* (Pleteršnik 2014).

(18) Panonci so **ravno** hitro svojo vojsko vkupspravili, tudi Bojare ino Toriščane na pomoč vzeli; ali kak so tote vojske v'Panonii vkupvdarile, je takšo grozno kervavo vmarjanje nastalo, da so Bojari ino Toriščani skoro na nič djani. (Krempl 1845: 10.)
Kontekst: Panonci so pravkar sestavili vojsko in vanjo vključili tudi Bojarje in Toriščane. Toda, ko so bili napadeni in je prišlo do spopadov, so si z obojimi ljudstvi lahko pomagali malo manj kot nič.

V naslednjem primeru stoji za nepremim predmetom in pred povedkom.

(19) Ne pustite me v negotovosti, ne prikrivajte mi nič; zakaj v tej reči mi je na vsim ležeče. Ako je Vaš drugi list ravno tako negotov, kakor ta, na kteriga Vam **ravno** odgovarjam, zapustim vse in hitim k Vam, k postelji preljube matere preljubega očeta/./ (Malavašič 1849: 148.)
Kontekst: Otrok piše zdravemu staršu, naj mu ne prikriva bolezni drugega starša. Če bo naslednje pismo enako negotovo kot pismo, na katerega mu pravkar odgovarja, bo ne glede na ostale opravke sam prišel pogledat, kako je z bolnim staršem.

V naslednjem primeru stoji za podrednim veznikom *ko*, pogojnikom pomožnega glagola *biti* in pred ostalimi sestavinami časovnega odvisnika.

(20) Nesla sva bila z Marjeto v opertnih košeh enkrat grozdje v Terst. Nazaj grede mi je bila pa ona zbolela na potu. Tako se mi je sitno zdelo, da vam ne morem povedati! Raje bi bil imel, da bi se mi bile utergale v cerkvi naramnici obe kmalo, takrat ko bi **ravno** bil sveče prižigal. (Levstik 1858: 27.)
Kontekst: Ko je Krpanu na poti domov iz Trsta zbolela žena, da jo je moral prenašati v košu, mu je bilo bolj neprijetno, kot če bi se mu v cerkvi utrgali naramnici točno v trenutku, ko bi prižigal sveče.

Sklep: Kot **poudarni** členek izraža skladanje z resničnostjo in stoji tik pred stavčnim členom, na katerega se navezuje in je sopomenka istovrstnemu *prav*. Največkrat izraža točnost oz. natančnost. Skupaj z zanikanim povedkom omili zanikanje. Lahko se pojavi kot sestavni del zveze *ravno tudi – pa vendar*, pri kateri prvi del izraža enakost, medtem ko drugi del nasprotje. V časovni rabi je kljub pomenu ʻravnokar, pravkarʼ **časovni členek** in ne prislov, saj ne more biti odgovor na dopolnjevalno vprašanje. Časovni *ravno* izraža, da se je dejanje zgodilo v najbližji oz. neposredni preteklosti.

3.3.52 Členki s podstavo *-res-*

EL: riſnizhnu, Kast.: riſnizhnu, sa riſnizu, Volk.: reſnizhno, Poh.: ręs, ŽM: sa reſs, ręſs, LN: sarę̨ſs, Dajn.: resen, resniɥno, rasniɥno (?),[411] Met.B.: vꙁ resniɳꙁ, KRN: res, Preš.: zares, Levst.: res, res da, Jur.: res, zares.

Ker se v zgodovini jezika pojavi veliko izraznih variant, pri čemer jih je več prisotnih še v sodobnem knjižnem jeziku (npr. *res*, *resnično*, *zares*, *v resnici*), je težko izbrati en členek za rabo v metajeziku. Zato govorim o členkih s podstavo *-res-*. Vsi tovrstni členki izvirajo iz praslovanskega **rěs(k)ъ* oz. **rěs(k)ьnъ* (prim. Bezlaj 1995: 173, Snoj 2003: 617). V slovenskem knjižnem jeziku so prisotni od 16. stoletja do sodobnosti. Za natančne podatke, katere variante točno se pojavijo v posameznem stoletju, bi bilo treba pregledati še več gradiva. Pri Dajnku se pojavi varianta *resen*, ki je etimološko starejša od knjižne *res* in tudi starejša slovenska knjižna varianta, rabljena kot členek pri Krelju in Juričiču, kot povedkovnik pa še pri Dalmatinu, medtem ko je v Megiserjevem tezavru evidentirana kot pridevnik (Ahačič idr. 2011: 438). Pleteršnik varianto *resen* evidentira v vzhodnoštajerskem prostoru na splošno, posebej pa izpostavi Murka, ravno tako jo zabeleži v koroškem prostoru (Gutsman, Janežič, Jarnik) ter pri Levstiku, kjer rabo evidentira kot z današnjega stališča izrazito prislovno (namesto *resno*).[412] Kasneje je *resen* ostala vzhodnoslovenska besedotvorna varianta sodobne knjižne (*za*)*res*, pri protestantih pa je evidentirana še varianta *resem*.

V *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 59) je kot členek določen tudi *res* v primerih tipa *Ne morem verjeti, da je* ***res***. V SP 2001 je tovrstni res označen kot povedkovnik, v SSKJ 2 pa kot členek v povedni rabi. Glede na to, da se v največ primerih pojavi kot členek, se mi zdi zadnja določitev najboljša, sprejemljiva določitev pa je tudi povedkovnik. V takšnih primerih namreč *res* očitno nastopa v stavčnočlenski funkciji povedkovega določila. V povedkovniški rabi pa danes lahko nastopata le varianti *res* ali *resnično*, medtem ko *zares* ne. Slednja pa se razen kot členek lahko po SSKJ 2 pojavi tudi kot prislov ʻzavzeto, odgovornoʼ (*Vsake stvari so se lotili* ***zares***). Ta raba je v *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 75) ravno tako določena kot členkovna. Sama se strinjam s prislovno določitvijo, saj gre za jasno izražanje načina. Enako je kot prislov v SSKJ 2 evidentirana varianta *resnično*, pri čemer gre tudi za izražanje načina (*resnično obveščati javnost*). V takšnih primerih se ne more pojaviti niti *res* niti *zares*. Varianta *resen* je danes evidentirana le kot pridevnik. Kot sodobna knjižna členkovna varianta je evidentiran še

[411] Zaradi izvora *e* iz *ě* je rasnično napaka.
[412] Za ostale navedene vire ne poda zgledov, zato je samo iz slovarja težko ugotoviti, ali se pojavlja členkovno ali prislovno oz. povedkovniško. Pridevniški *resen* navede kot samostojno geslo.

sklop *resda*, ki sem ga v nesklopljeni obliki zasledila pri Levstiku. Sklopljen zapis *resda* v pomenu ʻres' je normiran od Breznik-Ramovševega pravopisa (1935: 213) dalje.

Za potrebe pričujoče disertacije sicer zadošča obravnava navedenih členkov v okviru ene skupine, saj pri členkovnih funkcijah nisem opazila bistvenih razlik v rabi. Zgoraj predstavljeno stanje pa kaže, da je raba posameznih izrazov vredna nadaljnjega raziskovanja, saj se vsi ne morejo pojaviti v vseh možnih nečlenkovnih funkcijah.

V danem gradivu se tovrstni členki pojavijo kot modalni, modalno-povezovalno, modalno-poudarni in povezovalni členki. Vedno so povezani z izražanjem oz. poudarjanjem resničnosti povedanega.

Modalni členki

S tovrstnimi členki tvorec izraža prepričanost v resničnost povedanega, o kateri želi prepričati tudi naslovnika. Lahko so rabljeni samostojno ali kot sestavni deli ustaljenih fraz.

Samostojna raba

Samostojno rabljeni lahko ti členki stojijo na prvem (1, 5) ali še večkrat na neprvem (navadno drugem ali tretjem, redkeje tudi četrtem) (2–4, 6, Jurčičev primer) mestu v stavku.

V Volkmerjevem primeru stoji za osebkom in prislovnim določilom kraja.

(1) Naſhe Zirkve, v katerih ſe ta boshia ſhluſhba opravi ſo hiſhe te molitve /…/ Bog v-nyh **reſnizhno** prebiva, da bi ga tam molili /./ (Volkmer 1778: 1–2.)
Kontekst: Tvorec naslovniku zagotovi, da bog prebiva v cerkvah z namenom, da bi ljudje tam molili k njemu.

V Linhartovem primeru je sestavni del odločevalnega vprašanja. Stoji za povezovalnim členkom *tako*, ki izraža sklep na prej povedano z elementom začudenja, prostim glagolskim morfemom *se* in pomožnim glagolom *biti*.

(2) Tok ſe je **reſs** vun pelala? –/ Monk. Reſs Bratez , eno uro pred tabo. (Linhart 1790: 12.)
Kontekst: Tulpenheima vpraša Monkofa, ali (verjetno glede na to, kar je videl oz. slišal) drži, da se je Sternfeldovka peljala domov. Monkof mu potrdi.

V Dajnkovem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom *imeti*. Navezuje se na dobesedni navedek, ki je pretrgan s spremnim stavkom.

(3) Ja mam **resen** malo ɥasa, je enkrat rekel, moje otroke vyɥiti ino moji dryxini hasnovite navyke davati; mojo delo mi ne dovoli, da bi si, kak ſolni vyɥitel k'mizi ſel ino mojim otrokom ino druxini naprej bral, ino je na dobro opomiɲal. To zmorem xmetno le po svetkih ino veɥerah vyɥiniti, ino te pa sem ja s'svojimi lydmi red od dnevnega dela tryden ino zaspan ino tydi ɲih vsih v'kyp ne spravim. (Rajh 1998: 51.)
Kontekst: Izidor je prepričan, da nima veliko časa za poučevanje svojih otrok. Svoje prepričanje utemelji z dejstvom, da mu tega ne dopušča njegovo delo, ob nedeljah in praznikih pa utrujenost in težava zbrati skupaj vse družinske člane.

V Malavašičevem primeru stoji za premim predmetom, pomožnim glagolom *biti* in prislovnim določilom načina.

(4) Blago, za ktero sim se Vam priporočil, sim po včerajšni pošti **res** prejel/./ (Malavašič 1849: 143.)
Kontekst: Tvorec naslovniku zagotovi, da je po pošti prejel blago, za katerega ga je prosil.

(5) **Zares** je treba dramilov mojim Kranjcam. // V četertih bukvah bučelice bote vidili, de se število naših tovaršov manjša, in de tih nekaj, kar nas je ostalo, smo pešati začeli. – Poezija je do zdaj per nas večidel neobdelana ledina, z prozo se sami duhovni vkvarjajo. (Kidrič 1936: 291.)
Kontekst: Prešeren v pismu Čelakovskemu predoči, da je prepričan, da je treba Kranjce spodbuditi k pisanju. Svoje stališče v naslednjem stavku utemelji z dejstvi, da je vse manj avtorjev za *Čebelico*, poezija je neobdelana, prozo pa pišejo samo duhovniki.

V spodnjem primeru stoji za pomožnim glagolom *biti* in pred ostalimi sestavinami glavnega stavka v podredju s pogojnim odvisnikom.

(6) Če spomladi pri tihem vremenu, kadar se za dež napravlja, pepel potrosimo po senožeti, bomo **res** čudeže vidili: trava bo gosta, čversta, in kjer popred ne cemperca detelje ni bilo viditi, je izraste po pepelu vse polno/./ (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Tvorec naslovniku zagotovi, da je pepel izjemno dobro gnojilo, kar se vidi pod pogojem, da se ga potrosi na zemljo spomladi, ko se pripravlja k dežju.

V Jurčičevem primeru stoji za povezovalnim členkom in pred ostalimi sestavinami stavka.

Lej ga šenta, **res** ga sovraži Sova že od svojih dni, kar se je zlegel in zgódil. (Jurčič 1864: 142–143.)[413]

[413] Gl. razlago konteksta pri *lej ga šenta*.

Sestavni deli ustaljenih fraz

V nabožnih besedilih se pojavi metabesedilni stavek tipa *resnično povem vam*, ki sodi med slogovne značilnosti Kristusovih evangelijev. Z njim tvorec naslovnikom zagotavlja resničnost svojih besed.[414]

(7) V'vnim iſtim zhaſsu, je JEſus k'ſvojim Iogrom dejal: Se bodo zhudeſa godila na Sonci, inu na Luni, inu na Svesdah, inu na Semli bo Ludem britku pred tem ſhumenjem tiga Morja, inu Valuvi: Inu Ludje bodo na shivotu ſahnili od ſtraha, inu zhakajnja teh rezhy, katere imajo priti zhes vuſs volen Svejt: sakaj **tudi** Nebeſke mozhy ſe bodo gibale: inu tedaj bodo ony vidili Synu tiga Zhloveka prideozhiga v'oblakih s'veliko oblaſtjo, inu s'velizhaſtvom. /…/ **Riſnizhnu jeſt vam povem**, de leta rod nemyne, dokler ſe letu vſe bo sgodilu. (Schönleben 1672: 2–3.)

Kontekst: Jezus svojim učencem pove, da se bodo ob razodetju gibale zemeljske oz. naravne, tj. sonce, luna, zvezde, morje, enako pa nebeške moči – Jezus bo prišel na svet in sodil človeštvu. Dogajanje bo strah zbujajoče. Nato jim zagotovi, da človeški rod ne bo minil, dokler se ne bo zgodilo vse opisano.

V Volkmerjevem primeru je zagotovitev parafraza povedanega. Torej si mora naslovnik vsebino res dobro zapomniti.

(8) Moji Lubesnivi! Ti boshji otrozi majo dosta shaloſti, ti Otrozi tega ſveita doſta Veselia, tak pravi Kristus v gneshnem Evangeliji: **Resnizhno resnizhno vam jas povem**, vi ſe bote shaluvali no jokali, ta ſveit pa se bo veselia/./ (Volkmer 1792a: 3.)

Kontekst: Pridigar sledi Kristusovim besedam in vernikom pove, da tisti, ki sledijo bogu (božji otroci) veliko žalujejo, medtem ko se tisti, ki živijo posvetno življenje, veliko veselijo. Nato jim še enkrat zagotovi, da bodo (kot božji otroci) veliko žalovali, medtem ko se bo posvetni svet veselil.

V spodnjem primeru je s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovan besedni red (*res se moramo čuditi*). V kombinaciji z glagolom *čuditi se* tvorec izraža ogorčenost nad v nadaljevanju povedanim.

(9) Vlada je zbornici poslancev predložila v obravnavo načrt nove postave o hišnem davku po mestih in na kmetih. Ta postava je za kmeta in male obrtnike (rokodelce) tak hud udarec, da »Novice« , katerim je od nekdaj skrb bila za to, da se kmetijstvo in obrtnijstvo reši popolnega propada, morajo odločno svoj glas povzdigniti zoper nova bremena, ki jih nova postava namerava naložiti ravno kmetu in malemu obrtniku, ki sta uže zdaj v velikih stiskah. **Res čuditi se moramo**, kako da sedanja vlada, o kateri mislimo, da ima blago voljo, v političnem, narodnem in materijelnem obziru Avstriji zdraviti rane, po poprejšnji vladi jej vsekane, je mogla načrtati tako postavo, ki ni pravična in vrhu tega državi sami jako nevarna zato, ker obupne mora

[414] Kot tvorec je lahko mišljen Jezus, ki zagotavlja resničnost svojim učencem, ravno tako pa pridigar, ki zagotavlja resničnost svojim vernikom.

narediti ravno tiste vrste ljudstva, ki so konservativni steber države, pa jih gnati v naročje socijalizmu! (Bleiweis 1881: 2.)
Kontekst: Avtor časopisnega članka je ogorčen nad vlado, ki je uvedla nov hišni davek. Ta je namreč obremenilen za kmete in obrtnike, ravno tako pa jih odvrača od konzervativne (s stališča pisca) prave doktrine in jih spodbuja v socializem.

V Malavašičevem primeru je modalni *res* sestavni del ustaljene fraze *res ne vem, kako bi ti/vam povrnil*, katere smisel je izražanje zahvaljevanja.

(10) **Res skorej ne vem, s čim bi Vam to postrežnost povernil**, ker ste mi že vsako mojih prošinj spolnili. (Malavašič 1849: 143.)
Kontekst: Tvorec se naslovniku zahvaljuje za poslano blago.

Kombinacije z ostalimi funkcijskimi besedami

Kombinacija s protivnim prirednim veznikom

V takšni kombinaciji tvorec potrdi, da povedano drži, toda z določenimi omejitvami oz. pod določenimi pogoji.

V Pohlinovem primeru je *res* rabljen v kombinaciji z zvezo *sicer – ali*.[415]

(11) Te buqve so na Kraynski ſemli **szer reſ** kaj novega; **al** uganke goridajati, inu kunshtne, umętne rezhy shpogati je ſhe tudi na Kraynskemu ena ſtara navada. (Pohlin 1788: 5.)
Kontekst: Drži, da so uganke na Kranjskem novost, če so zbrane v knjigi. Kot ustno izročilo pa so med ljudmi, tako kot v ostalih deželah, na Kranjskem prisotne dolgo (tj. so ena stara navada).

(12) **/R/es** je vojvoda Hotemar bil ves vnet kristijan, **vendar** po Hotemarovi smrti je narod sopet se povrnil k svojim poganskim bogovom/./ (Bleiweis 1881: 4.)
Kontekst: Drži, da je bil knez Hotimir zelo krščanski, toda po njegovi smrti je bil karantanski narod spet zelo poganski.

(13) Kaj pa da si konjiča tako lahko prestavil? **Res** nima dosti mesa; **pa** ima vsaj kosti. (Levstik 1858: 2.)
Kontekst: Cesar se je čudil, ko je videl, s kakšno lahkoto je Krpan prestavil svojo kobilico. Drži namreč, da nima mesa, toda najmanj, kar ima, so kosti (zato najbrž ne more biti tako lahka).

V Jurčičevem primeru je rabljen v kombinaciji z zvezo protivnega prirednega veznika *pa* in členka *vendar*.

[415] Več o tem gl. pri *sicer*.

(14) **Res** sem ti jaz nekterokrat pravil, **pa vendar** si nisi v glavo vtisnil. (Jurčič 1864: 136.)
Kontekst: Jurec ve, da je Domnu večkrat pravil o tem, da je iz usmiljenja sprejel njegovo mater in njega kot nezakonskega otroka, toda očitno si Domen tega ni zapomnil (glede na to, da se želi kot nezakonski otrok poročiti z Jurčevo hčerjo, kar bi bila zanjo in za očeta sramota).

Z vezalno-stopnjevalnim veznikom in

Z zvezo *in res* tvorec usmerja naslovnikovo pozornost na nadaljnje pomembne informacije in mu obenem zagotavlja, da so te resnične.

(15) O preseljevanji narodov drle so čete proti lepi Italiji, proti Rimu, da bi podrle črvivo drevo nekdaj slavnega rimskega cesarstva. **In res** mogočni Rimljani morajo se ukloniti ptujim narodom in odstopiti prvaštvo onim, ki zidajo kraljestva svoja na podlago krščanstva in ne na podlago malikovalstva. (Bleiweis 1881: 3.)
Kontekst: Ko je Rimsko cesarstvo začelo slabeti, so ga ogrožali drugi narodi (Germani in Huni). Drži, da je sledilo to, da so se morali poganski Rimljani podrediti ostalim, krščanskim (s perspektive avtorja članka pravovernim) narodom.

Kombinacija s členkom že

Z zvezo *že res* tvorec sprijaznjen ugotavlja, da negativno vrednoteno dejstvo drži. *Res* lahko razumemo kot modalno-povezovalni členek. Če upoštevamo elipso pomožnega glagola *biti* (*je že res*), pa ga lahko razumemo tudi kot povedkovnik oz. stavčnočlensko povedkovo določilo.

»Kaj ti ne trešči v glavo, hlapče!« zagermi stari. »Kaj še; jaz bi ti dajal hčer! **Že res**, ako psu ponudiš grizo kruha, šavsne te za roko. Kam človek zaide!« (Jurčič 1864: 137.)[416]

Modalno-povezovalni členki

V takšnih primerih tvorec naslovniku zagotovi resničnost odgovora na postavljeno vprašanje.

(16) Eni ſe savupajo inu saneſſo na ſvojo saſtopnoſt, inu modruſt; ſe ne ahtajo, inu malu marajo s'en dobr navuk, rekozh: letu vſe kar ti meni govorysh, jeſt ſam dobru snam: kai nuza, de tu kar vshe snam, meni naprei kashesh? **sa riſnizo**, doſti. (Kastelec 1684: 17.)
Kontekst: Nekateri se zanesejo na lasten razum in pamet in jim ni veliko mar za krščanski nauk, saj menijo, da do trenutka govorjenja poznajo vse, o čemer govori. Zato jih zanima, kaj jim koristi, da poslušajo o že znanem. Odgovor takšnim je zagotovilo, da jim takšno poslušanje dovolj koristi.

[416] Gl. razlago konteksta pri *kaj še*.

V spodnjem primeru obravnavani členek potrjuje nikalnost in stoji pred veznikom *da*, ki uvaja predmetni odvisnik in prosti glagolski morfem *ne*, pri čemer moramo upoštevati elipso glagola.

(17) Upraſhei eniga nazhiſtnika, aku mo meſsenu dianje njega shele utalashi? **sa resnizo**, de ne. (Basar 1734: 9.)
Kontekst: Vprašanje je hipotetično. Tvorec spodbuja naslovnika, naj vpraša grešnika, ki nečistuje, ali mu telesni (meseni) užitki prinesejo zadovoljstvo in mu potem v hipotetičnem odgovoru kar zagotovi, da mu ne.

Lahko je tudi pritrdilni odgovor na odločevalno vprašanje. V Linhartovem primeru razen potrditve uvede še pojasnilo o času resničnega dogodka.

Tok ſe je ręſs vun pelala? –/ Monk. **Ręſs** Bratez , eno uro pred tabo. (Linhart 1790: 12.)[417]

V Dajnkovem primeru potrdi resničnost predhodnega stavka in uvede naslednjega, ki je stopnjevanje predhodnega. Tudi ta vloga je podobna členku *ja*.

(18) /N/e morejo ſe hoditi, neti letati, ino bi mogle zagladiti, ųi jih ne bi stari skerbno kermili. // Vy ſte tydi ne veų bili, **resniųno** ſe dosta meņe kak toti vtiųeki ſte bili; dve, tri leta so vam mogli ſtarſi jesti ino piti davati, ino vas na rokah okoli nositi. (Rajh 1998: 56)
Kontekst: Izidor otrokom pokaže nebogljene mlade ptičke, ki jih krmijo starši in potem otrokom pove, da so tudi sami bili kot ptički, kar povsem drži. Še več, bili so precej slabši kot ptički, saj so jih morali starši hraniti in nositi dve oz. tri leta.

Modalno-poudarni členek

Tovrstni *res* še vedno izraža prepričanost v resničnost povedanega. Obenem pa se navezuje na posamezen stavčni člen in ga izpostavlja kot pomembno informacijo.

Pojavi se pri Malavašiču, kjer se navezuje na trpnopretekli deležnik na *-n* v vlogi levega prilastka.

Moj sosed je pa kmalo previdil Vaše misli, in tako sim ostal opravičen pred njim, Vi pa v svoji pravi podobi. De se Vam ni po Vaši volji izšlo, nej Vam je to za Vašo hudobijo nekaj **res** zaslužene kazni (štrafe)/./ (Malavašič 1849: 150–151.)[418]

[417] Za razlago konteksta gl. primer (2).
[418] Za razlago konteksta gl. primer (34) pri *naj*.

Povezovalni členek

Z rabo tovrstnega *res* se tvorec spomni, da mora povedanemu še nekaj dodati pred zaključkom.

(19) S bogam, sdravi Vſi! // **Ref:** kako pravio per njih? S'Bogom , al s'Bogam? 24. (Kos 1988: 290.)
Kontekst: Vodnik pismo Jakobu Rudežu že konča z zaključnim pozdravom, potem pa se spomni, da ga mora vprašati še glede orodniške končnice besede *bog*.

Sklep: Kot **modalni členki** lahko členki tipa *res* stojijo na prvem ali neprvem mestu v stavku in izražajo prepričanost v resničnost povedanega oz. prepričevanje naslovnika o njej. Lahko so rabljeni samostojno ali kot sestavni deli ustaljenih fraz (*resnično povem vam*, *res čuditi se moramo, res skoraj ne vem, s čim bi vam to postrežnost povrnil*). Družijo se tudi z ostalimi funkcijskimi besedami, in sicer s protivnimi prirednimi vezniki oz. kombinacijami protivnega veznika in členka (npr. *sicer – ali*, *pa*, *pa vendar, vendar*), z vezalno-stopnjevalnim veznikom *in*, s členkom *že*. Kot **modalno-povezovalni členki** zagotavljajo resničnost odgovora na postavljeno vprašanje. **Modalno-poudarni** *res* razen tega, da izraža resničnost povedanega, stavčni člen, na katerega se navezuje, izpostavlja kot pomembno informacijo, z rabo **povezovalnega** *res* pa se tvorec spomni, da mora povedanemu še nekaj dodati.

3.3.53 Samo

Bas.: ſamu, Volk.: ſamo, Dajn.: samo, LN: samo, Kremp.: samo, Mal.: samo, Levst.: samo.

Izvira iz praslovanskega **samъ* (Bezlaj 1995: 215, Snoj 2003: 639). V slovenskem knjižnem jeziku je prisoten od 16. stoletja do sodobnosti.

Njegova raba je podobna členku *le*. Torej vedno členkovna, razen v primerih tipa *Vsi so odšli, samo on je ostal* vezniška.[419] Vedno nastopa kot poudarni izvzemalni členek.

[419] Za razlago, zakaj, gl. pri *le*.

Izvzem

V vseh primerih rabe je povezan z izražanjem izvzema. Če ni opozorjeno drugače, stoji neposredno pred stavčnim členom, na katerega se navezuje.

V Volkmerjevem primeru se navezuje na premi predmet (*ene gvišne mesta*).

(1) Gviſhno je ali, zhi glih zeli ſveit Bogi sliſhi, [420] ta te je denog **ſamo** ene gviſhne meſta ſa ſe obderſho, dabi ga tam moliti mogli. (Volkmer 1778: 3.)

Kontekst: Drži, da cel svet pripada bogu. Toda slednji po razširitvi greha zase ni obdržal nič drugega kot zanesljiva mesta, namenjena molitvi.

V Vodnikovem primeru se navezuje na samostalniško besedno zvezo, sestavljeno iz kazalnega zaimka kot jedra in prilastkovega odvisnika. Členek *samo* stoji neposredno pred jedrom, medtem ko prilastkov odvisnik stoji za glavnim stavkom.[421]

(2) /N/oben v'shold [avstrijsko vojsko proti Francozom] vsęt neſme domu jit. **Samo** taiſti ſmęjo doma biti, katerim je bilo po poſtavah perpuſheno/./ (Vodnik 1797: 8.)

Kontekst: Vojske ne sme zapustiti nihče izmed vpoklicanih. Doma ne sme biti nihče drug kot tisti, ki jim to dopuščajo zakoni.

V Metelkovem primeru se navezuje na prislovno določilo načina.

(3) Gad vꙁ bǿji [z belouško] premaga, inꙁ pǿtle ꙫabe krega, de mu neso po storjenꙁ obƖubꙁ pomagale; alꙁ odgovore mu: Sej smo pomagale, naɯa navada je namreɥ **samo** zꙁ glasam pomagatꙁ, inꙁ ne drꙁgaɥꙁ. (Metelko 1825: 290.)

Kontekst: Ko se je gad razjezil na žabe, da mu niso nič pomagale v boju z belouško, so mu te zagotovile, da so mu, in pojasnile, da so mu pomagale z glasom.

V Šerfovem primeru se navezuje na prislovno določilo načina.

/Z/ ŋene xalosti no bridkosti pride, ino se **samo** skoz zadno sodbo v'popunoma svojꙅino boxjih otrokov, ino v'svojo dugo si xe voꙅeno domovino, v nebeꙅko kralestvo, s'telom no z'dyꙅoj postavijo/./ (Šerf 1935: 2.)[422]

(4) Kriſtjani! mi ſtojimo sdaj tukaj pred boshjim oblizhjam, ino ſtraſhen ſodni den pred nami ſtoji. Ure in dne ne vemo, tudi nebeſhki angelzi ne; **ſamo** to vemo, de ſe nam perblishuje, ino de njemu vjiti ne moremo. (Slomšek 1835: 9.)

---

[420] *Slišati = pripadati* (Ahačič idr. 2014).
[421] Enako velja za primer (4).
[422] Za razlago konteksta gl. zgled (8) pri *le*.

Kontekst: Tvorec naslovnikom predoči, da o poslednji sodbi ne vedo nič drugega kot to, da se bliža, in da je neizbežna.

V naslednjem primeru se navezuje na prislovno določilo ozira.

(5) Kmet, ki bi ſamo po vlaſtnoſti naverhne njivne perſti mozh semlje ſodil, ne gledezh na vlaſtnoſt ſpodne perſti in osrazhja, bi ſe marſikadaj smotiti vtegnil. (Bleiweis 1843: 2.)
Kontekst: Kmet, ki ne bi sodil zemlje po drugih kriterijih kot po lastnostih vrhnje njivne zemlje in ne po lastnostih spodnje prsti, bi se pri ocenjevanju zelo verjetno zmotil.

V Malavašičevem primeru se navezuje na načinovni prislov *tako*, ki je soodnosnica povedanemu v predhodnih stavkih.

(6) Boj se vedno Boga, de se ti ni treba nikogar druziga bati; spolnuj natanko svojo dolžnost in bodi si svest, de se Ti bo vedno dobro godilo, in de boš **samo** tako svojim staršem veselje delal, kteriga boš tudi Ti sam (sama) deležen (deležna). (Malavašič 1849: 145.)
Kontekst: Starši v pismu povedo otroku, da jih ne bo razveseljeval drugače, kot da bo bogaboječ, in da bo temeljito spolnjeval svojo dolžnost.

V Jurčičevem primeru se navezuje na premi predmet.

(7) /K/o bi bil kedaj ljubil ktero, bil bi **samo** tebe. (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Domen Anki predoči, da ne more ljubiti drugega dekleta kot njo.

Majhnost oz. omalovaževanje

V naslednjih primerih je izražanju izvzema dodano izražanje majhnosti oz. omalovaževanja.

V spodnjem primeru se navezuje na tvornopretekli deležnik kot predmetnopomenski del povedka. Informaciji o edinosti je dodana informacija o majhnosti oz. nepomembnosti.

(8) /Ч/i ravno doxivimo sedemdeset, ali osemdeset let, se nam le zdi, kak da bi se na sveti **samo** obernuli. (Rajh 1998b: 60.)
Kontekst: Kljub temu, da ljudje doživijo oz. doživimo sedemdeset ali osemdeset let, kar ni tako malo, se jim oz. nam zdi, kot da ne bi naredili nič več kot se obrnili, kar je zelo malo.

V Kremplovem primeru se navezuje na osebek.

(9) Od nekda tak imenitnih ino močnih Gerkov so zdaj **samo** nekeri milioni v'Gerčkoj. (Krempl 1845: 8.)
Kontekst: Od Grkov, ki so bili nekoč zelo močna civilizacija (številčno in geografsko), jih zdaj ni ostalo več kot nekaj milijonov in ne drugje kot v Grčiji.

V Malavašičevem in Levstikovem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(10) Nepokojin bi [ne][423] bil zavoljo tega, če bi bil **samo** kter Tvojih znancov, ki te je le malokdaj vidil. če se pa nanje prijazne družbe veselih ur, ki sva jih skup preživela, posebno pa serčniga zagotovljenja večniga prijatelstva spomnim, se mi milo stori, de s svojim molčanjem tako mlačno z mano ravnaš. (Malavašič 1849: 149.)
Kontekst: Tvorec v pismu predoči naslovniku, da zaradi njegovega zanemarjanja ne bi bil nemiren, če bi mu bil nič več kot bežni znanec. Glede na to, da mu je bil prijatelj, ki je z njim preživel veliko časa in mu obljubil večno prijateljstvo, pa ga je njegovo nejavljanje zmotilo.

(11) Deržala je **samo** ozka gaz, ljudem dovoljna, od vasi do vasi/./ (Levstik 1858: 1.)
Kontekst: Tvorec opisuje prometno prehodnost slovenskih dežel pozimi v času Martina Krpana. Cest ni bilo, med vasmi ni bilo nič drugega kot ozka gaz, po kateri so ljudje lahko hodili peš.

V spodnjem primeru se *samo* nanaša na prislovno določilo namere, izražanju izvzema je dodano izražanje očitanja.

(12) Si shivil, koker deb' bil ſvet ſtuarjen **ſamu** h'temo, deb tuojim pozhutkam gori ſtregel/./ (Basar 1734: 4.)
Kontekst: Tvorec naslovniku očita, da ni živel za drugo, kot da bi stregel svojim posvetnim užitkom.

Kombinacije z ostalimi funkcijskimi besedami

Lahko je sestavni del zveze *in ne samo*, ki zanika omejevanje.

V Basarjevem primeru obravnavana zveza povezuje sestavini predložne zveze *pruti vsem, **inu ne samu** pruti tebi*, ki nastopa kot desni neujemalni prilastek priredno zloženi pridevniški besedni zvezi *dobrutliv inu milostiv*.

Reiſs je, prov praviſh, al sraven moreſh vedit, de je dobrutliv, inu miloſtiv pruti uſsem, **inu ne ſamu** pruti tebi, tar vuner je gune savergel u'ta vezhni ogen, kateriga ſe moreſh ti tudi bati. (Basar 1734: 17–18.)[424]

[423] V besedilu je naveden nezanikan stavek *Nepokojin bi bil*, ki je glede na kontekst nesmiseln.
[424] Za razlago konteksta gl. primer (3) pri *ja*.

Enako kot *le* se lahko pojavi kot členkovni del protivno-stopnjevalnih zvez tipa *ampak/temveč samo* in poudarja izvzemalni element.

(13) Enaka navada je per Soudatih, kadar nyh veliku sholnerſka sapovid prelomijo, neſo uſi, **ampak** je **ſamu** ta deſseti k'ſmerti obſojen. (Basar 1734: 14.)
Kontekst: Če vojaki prelomijo eno od svojih zapovedi, na smrt niso obsojeni vsi, ampak ne več kot vsak deseti. Iz nadaljevanja besedila je jasno, da tako tudi bog zaradi upora ni zavrgel vseh angelov, ampak izključno tiste, ki so začeli upor.

Večkrat se pojavi tudi v kombinaciji s časovnim členkom *še*. Zveza *samo še* poudari ostanek izključno enega elementa do trenutka govorjenja.

V Basarjevem primeru se zveza *samo še* navezuje na predmetni odvisnik. Med navedenima členkoma stoji nepremi predmet in pomožni glagol biti med členkom še in skopusom pa še tvornopretekli deležnik. Besedni red je s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovan. Pričakovali bi *manjkalo jim je samo še*, *da.* Torej stavo obeh členkov skupaj in najverjetneje *samo* pred *še* ter stavo zveze *samo še* tik pred skopusom.

Samu jim je **ſhe** mankalu, de ſhe neſso bili noter perpuſheni u'to vezhnu isvelizhanje/./ (Basar 1734: 12–13.)[425]

V naslednjih dveh primerih člena stojita skupaj in tik pred skopusom.

(14) Od Iberov, keri so nekda po vsoj Španjolskoj, po zahodni Galiji ali Aquitanii, po Korziki, Sardinii ino Sicilii i. t. d. razširjeni, so zdaj **še samo**[426] pyrenejski Baski. (Krempl 1845: 7–8.)
Kontekst: Od Iberov, ki so nekoč zasedali celotno Španijo, zahodno Galijo, Korziko, Sardinijo in Sicilijo, v trenutku govorjenja ne obstaja več nihče drug kot Baski.

(15) Lepa hvala vam bodi nar popred za pisemce, da ga bom v zobe vergel vsacemu, kdor me bo vstavljal na cesti; pa tudi zavoljo mošnjička se ne bom kerčil. /.../ **Samo še** nekaj bi vas rad prosil, ko bi mi dali človeka, da bi me spremil do ceste.« (Levstik 1858: 31.)
Kontekst: Krpan je do trenutka govorjenja cesarja prosil za vse, kar je nameraval (za dovoljenje tovoriti sol), razen, da bi mu cesar dal človeka, ki bi ga spremil do ceste.

[425] Za razlago konteksta gl. zgled (43) pri *pa*.
[426] Pri Kremplu se pojavi tudi zaporedje, kjer *samo* stoji pred *še*.

Sklep: Vedno se pojavi kot **poudarni členek** in navadno stoji tik pred stavčnim členom, na katerega se navezuje. V vseh primerih rabe izraža izvzem. V nekaterih primerih je izvzemu dodano tudi omalovaževanje. Lahko se pojavi kot sestavni del protivne vezniške zveze *in ne samo* in zvez tipa *ampak/temveč samo*. Druži se tudi s členkom *še*.

3.3.54 Samoč

Možno je, da gre za tvorjenko iz praslovanskega *samô* in prislovnega *-č* (Agrež 2011a: 125, po pripovedovanju prof. dr. A Šivic Dular). M. Snoj (2014) zapiše, da je beseda *semveč* »nastavljena po etimološkem načelu, saj /.../ izvira iz zveze **sěmь vě̑t'e.*«

Bajec (1954: 203) izpostavi izrazno varianto *semuč* in po Miklošiču navede izvor iz *sem več*. Tako se v 16. stoletju pojavlja varianta *samuč*, kasneje pa še razokrožena varianta *samoč* ter variante z vokalno redukcijo *a* v *e* oz. *ə* (prav tam). Pleteršnik varianto *samoč* navede s slovensko ustreznico *samo* in z nemško ustreznico *nur*. Evidentira jo pri Cigaletu (***samoč*** *vino piti*) in v *Domu in svetu* kot belokranjsko varianto. Izrazno varianto *samuč* navede predvsem pri protestantih: pri Megiserju z nemško ustreznico *außer* ‘razen’, pri Dalmatinu (*Ne jedo,* ***samuč*** *da se umijejo*) in v Trubarjevi *Hišni postili* (*Nikar en lasec od naše glave ne more pasti,* ***samuč*** *ako je božja volja*), pri Megiserju, Trubarju, Krelju in Dalmatinu pa tudi kot sestavni del tipa veznika tipa *ne – temveč*: *ne samuč – temuč tudi*; ***Nikar lesamuč*** *z vodo,* ***temuč*** *z vodo in krvjo* (Dalmatin).[427] Varianto *samoč* v pomenu ‘razen’navaja tudi pri Kastelcu (*Nesmo tam obenega človeka našli,* ***s.*** *konjče in osle*).[428] Izrazno varianto *samuč* z ustreznicama *temuč* in *temveč* navede pri Miklošiču. Kot sestavni del veznika tipa *ne – temveč* (*nikar – samuč*) ga evidentira v Recljevih *Gorskih bukvah* in pri Schönlebnu (***Nikar le*** *pred Bogom,* ***samuč tudi*** *pred vsemi ljudmi*). Kot protivni priredni veznik pa v Pohlinovem priročniku *Kmetam za potrebo inu pomoč* (*Ne more se reči: tukaj je ali tamkaj,* ***samuč*** *on je povsod*).[429] Varianto *semuč* navede skupaj z ustreznico *temveč*. Po Miklošiču navede izvor iz *sem več*. Evidentira jo v zgledu iz stare cerkvene pesmi, ki ga je našel v Levstikovem rokopisnem slovarskem gradivu. Varianto *samič* zabeleži pri Raiču in Cafu, pri prvem kot prekmursko, pri drugem kot vzhodnoštajersko, ter v Zori.

[427] Pleteršnik v podanih zgledih iz protestantskih besedil navaja izrazni varianti *samoč* in *temveč*, dejansko pa se v jeziku 16. stoletja pojavita varianti *samuč* in *temuč* (prim. Ahačič idr. 2014).
[428] V podanem zgledu ne navede, katera izrazna varianta se pojavi, tudi sama v obravnavanem Kastelčevem besedilu besede *samoč* oz. *samuč* nisem zasledila. A glede na znano stanje v jeziku 17. stoletja menim, da se pojavi varianta *samuč*.
[429] Sama besede *samuč* oz. *samoč* nisem zasledila niti pri Schönlebnu niti v omenjenem Pohlinovem priročniku.

Pri Svetokriškem je pod geslom *samveč* evidentirana izrazna varianta *samuč* (Snoj 2014). Označena in rabljena je kot veznik, pripisana pa ji je ustreznica *temveč*. Glede na podane zglede, npr. *Obeden nej mogal odprejti,* ***ſamuzh*** *ſam Bug* (prav tam), ji ustreza pomen ‘razen’. Pod geslom *semveč* je evidentirana izrazna varianta *semuč* (prav tam). Označena je kot veznik in navedena z ustreznicami *temveč* (*Nei zhlovik,* ***semuzh*** *li ena podoba zhloveska*), *(drugega) kakor* (*Jest ſe ne boijm drugu,* ***semuzh*** *moje matere*) in *ampak samo* (*Obena shena nej ſmejla slatiga guanta noſsit,* ***ſemuzh*** *krajliza*) (prav tam).

V obravnavanem gradivu sem izrazno varianto *samuč* večkrat opazila pri Skalarju, a le v vezniški funkciji. Glede na do sedaj znano stanje, je v besedilih kasnejših obdobij obravnavana beseda v vseh izraznih variantah zelo redka.

Zasledila sem le osamljen primer v Vodnikovem *Babištvu*, v katerem se *samoč* pojavi v kombinaciji z izvzemalnim poudarnim členkom *zgolj*. Zveza *zgolj samuč* se navezuje na prislovno določilo vzroka (predložno zvezo *po njih* ‘zaradi njega’). Tvorec Vodnika predstavi kot pomembno avtoriteto, kar se razen po tem, da ga onika, vidi z rabo dveh poudarnih izvzemalnih členkov.

Dali ſo mi ſe pregovoriti goſpod vuzhenik Balant Vodnik snani ſlovenzhan de ſo mojo Nemſhko ino Zheſko beſedo tolmazhiti ſe lotili. **Sgol ſamozh** po njih ſe je sgodilo, de v devetnajſtimu veku pride na dan Porodnizhba v pokmetſhki Krajnſhini, sa ktero oni ſo vſi shivi ino vneti. (Vodnik 1818: I.)
Kontekst: Tvorec (pisec predgovora) poudari, da je izključno Valentin Vodnik zaslužen za to, da je priročnik za babištvo preveden v slovenščino.

3.3.55 Seveda

ŽM: to ſe ve, de, Prim.: to ſe ve de, Levst.: se ve da, Jur.: to se ve, (da).

Sestavljen je iz prostega glagolskega morfema *se*, 3. osebe ednine glagola *vedeti* in veznika *da* (Žele 2014a: 60). Najstarejše gradivo, kjer sem ga zasledila, je iz druge polovice 18. stoletja. Do konca 19. stoletja z izjemo že omenjenega Pohlina prevladuje zapis narazen. Pleteršnik navede obe varianti (z nemškima ustreznicama *freilich* in *natürlich*), pri čemer je kot geslo, torej nadrejeni zapis, naveden sklop. Od Levčevega pravopisa (1899: 92) dalje pa je normiran le sklopljen zapis. V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku je *seveda* vedno rabljen kot členek in se pojavlja v podobnih funkcijah kot v tu obravnavanem gradivu. Torej je povezan z izražanjem soglasja oz. samoumevnosti.

V Primčevem primeru je *seveda* modalno-povezovalni členek, ki izraža soglasje s prej povedanim. Element samoumevnosti je pri *seveda* močnejši kot pri istovrstnem *ja*.

To more pazh pravo veſelje biti, eno tako poslazheno kozhijo ino take urne konje, ino tako lepo oblezhene lakaje imeti, ino ſam tako napravlen biti, kakor je ta Goſpa bila, kaj ne, Katinka? / **To ſe ve de** (kaj pa de, bershzhaſ). (Primic 1813: 18.)[430]

V Levstikovem primeru je modalni členek, ki izraža samoumevnost povedanega. Stoji na zadnjem mestu prvega stavka priredja. Takšna stava se pojavi tudi v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku, čeprav je stava na neprvem in nezadnjem mestu res pogostejša.

Bilo je po zimi, in sneg je ležal krog in krog. Deržala je samo ozka gaz, ljudem dovoljna, od vasi do vasi, ker takrat še ni bilo tako cest, kakor dan danes. V naših časih je to vse drugače, **se ve da**; saj imamo, hvalo Bogu, cesto do vsacega zelnika. (Levstik 1858: 1.)[431]

Pri Linhartu in Levstiku je zveza *(to) se ve, da* rabljena stavčno (prim. Agrež 2014c). Pomensko enako kot modalni členek *seveda* izraža samoumevnost povedanega. V Jurčičevem primeru je samoumevnosti dodan element zagotavljanja.

(1) Shternf. Schönheim ! Tok je ſvoje imę satajil! –(k' Mizki) Tu je enu lepu imę –al je sa reſs toku lep, koker imę kashe? / Miz. **To ſe vę, de** je lep/./ (Linhart 1790: 8.)
Kontekst: Sternfeldovka vpraša Micko, ali je prepričana, da drži, da je t. i. Schönheim tako lep, kot pravi njegovo (seveda lažno) ime. Micka pritrdi in obenem poudari, da je to logično.

(2) /T/udi si je v glavo vtepel, da ga vi sovražite in mu povsodi nagajate in stave stavite. **To se vé, da** sem mu jaz izbijal te misli iz glave, pa on je termast in svojeglav, ne da si dopovedati. (Jurčič 1864: 142.)
Kontekst: Jurec Sovi pove, da si je Domen vbil v glavo, da ga Sova sovraži in ga želi onemogočiti. Obenem mu zagotovi, da je logično, da mu je sam hotel navedene misli izbiti iz glave.

[430] Za razlago konteksta gl. zgled pri *bržčas*.
[431] Za razlago konteksta gl. zgled (2) pri členkovnih frazemih tipa *hvala bogu*.

3.3.56 Sicer

Skal.: sezer, ſezer, EL: ſicer, Kast.: ſicer, Bas.: ſizer, Poh.: szer, ŽM: ſizer, LN.: ſizer, Vod.P.: ſizer, Vod.K.: ſizer, Dajn.: sicer, Met.B.: sɑŋer, Slom.P.: ſzer, Slom.B.: ſzer, KRN: sicer, Preš.: scer, Mal.: sicer.

Izvira iz **sice že*, ki je nastal po 3. palatalizaciji iz praslovanskega **siko* 'tako' (Snoj 2003: 653, prim. Bezlaj 1995: 233).

V slovenskem knjižnem jeziku je *sicer* kot veznik in kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. V 16. stoletju, pri Murku in v Miklošičevem gradivu, je evidentirana tudi varianta brez poudarne členice *-r* (*sice*), v prisegah 17. stoletja pa varianta s poudarno členico *-j* (*secej* (Pleteršnik 2014)).

V *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 61–62) so kot členkovni označeni tudi primeri, kjer je *sicer* v SSKJ (2) označen kot vzročni priredni veznik, npr. *Zdaj pomagaj,* ***sicer*** *bo prepozno*; *Danes ni razpoložen,****sicer pa*** *je prijeten*. V takšnih primerih se zaradi stave med povezanima deloma strinjam z vezniško določitvijo, toda ne ravno vzročno, ampak bolj pojasnjevalno-protivno. Ne strinjam pa se, da je veznik v primerih ***Sicer*** *je še mlad in neizkušen, vendar zelo spreten*. V takšnih primerih menim, da gre za povezovalni členek. Ne stoji namreč med povezanima deloma besedila, ravno tako pa ne uvaja odvisnika, ampak stavek priredno zložene povedi. Kot členek tovrstni *sicer* določa tudi *Slovar slovenskih členkov* (Žele 2014a: 61). Členkovnih funkcij besede *sicer*, ki se ne pojavljajo tudi v obravnavanem gradivu, v omenjenih slovarjih nisem zasledila.

Povezovalni členek

Izraža splošno veljavnost povedanega, ki je lahko skladna s trenutno situacijo ali v nasprotju z njo.

Skladnost s trenutno situacijo

Tovrstni *sicer* je rabljen v kombinaciji s primerjalnim podrednim veznikom *kakor*. Vedno stoji za njim. Navezuje se lahko na cel stavek ali na posamezen stavčni člen.

V Pohlinovem primeru stoji neposredno za primerjalnim veznikom. Navezuje se na povedkovo določilo pristavčnega pojasnila. Danes bi bil besedni red predvidoma drugačen, in sicer bi pojasnilo stalo na koncu povedi *(Uganke so vse sorte: pridne in poredne, kot* ***sicer*** *vse druge reči na svetu*).

(1) /U/ganke so, **koker szer** use druge rezhy na svejtu use sorte: pridne, inu poredne.[432] (Pohlin 1788: 5.)
Kontekst: Uganke imajo enake lastnosti kot elementi predmetnosti na splošno. Lahko so koristne in dobre (*pridne*) ali pa slabe (*poredne*) (prim Pleteršnik, SSKJ 2).

Med veznikom *kakor* in členkom *sicer* stoji pomožni glagol *biti*. Kot v prejšnjem primeru, gre tudi v tem za pristavčno pojasnilo, le da v besednem redu ni opaziti posebnosti glede na sodobni slovenski knjižni jezik.

(2) Kader je uno [goveje] meſo v' kaſtroli pezheno, perlivaj od tę kuhane Shupe v' kaſtrolo, **kakor** je **ſizer** navada de ſe rumena shupa naredî. (Vodnik 1799: 1)
Kontekst: Pri pripravi rumene juhe s cmoki iz saga[433] je treba kot na splošno pri pripravi rumene juhe juho prilivati v posodo potem, ko je meso pečeno.

Nasprotje s trenutno situacijo

Tudi tovrstni *sicer* navadno stoji na neprvem (navadno drugem ali tretjem) mestu v stavku.

V spodnjem primeru stoji v drugem stavku pojasnjevalnega priredja – za veznikom *zakaj*, osebkom in zanikanim pomožnim glagolom *biti*. Danes bi pričakovali stavo členka *sicer* pred povedkom (*oni sicer niso*) ali osebkom (*sicer oni niso*).[434]

(3) /O/na je rodila ſvojga pervorojeniga Synu, inu ga je povila v'plenize, inu ga je poloshila v'ene Iaſli: sakaj ony neſo **ſicer** meſta imeli v'Oſhteryi. (Schönleben 1762: 15.)
Kontekst: Marija je rodila in povila Jezusa v jaslih. Tako je bilo zato, ker niso dobili prenočišča v gostišču.

V Linhartovem primeru stoji za vprašalnim zaimkom *kdo*, pomožnim glagolom *biti* v pogojniku in povratnim osebnim zaimkom *si*.

(4) Tulp. De le moja vdova nizh ne svej. Ti vejſh, de ſim s'tabo vred en ſromak. Zhe jo dobim, bova dobru ſtala, me saſtopiſh –Monk. Prov imaſh! Kdu bi ſi **ſizer** ta kriſh na glavo natępel/./ (Linhart 1790: 13.)
Kontekst: Tulpenheim se zaveda, da se bosta z Monkofom dobro finančno opomogla, če se bo poročil z vdovo Sternfeldovko. Zato meni, da je dobro, da Sternfeldovka ne izve ničesar o njegovem osvajanju Micke. Monkof se strinja s Tulpenheimom in v obliki retoričnega vprašanja doda, da si v drugačnem primeru nihče ne bi natepel na glavo takšne težave.

---

[432] Pridevnik *priden* v danem primeru pomeni ʻkoristen in dober', *poreden* pa ʻslab' (SSKJ (2), Pleteršnik 2014).
[433] *Sago = moka ali zdrob iz stržena tropskega drevesa sagovca* (SSKJ (2)).
[434] Enaka stava kot v primeru je izražena tudi v Dalmatinovem prevodu Svetega pisma, ki je bil tudi osnova za izdajo lekcionarja *Evangelia inu lystuvi*: *sakaj ony neſo **ſicer** proſtora iméli v'Oſhteriji* (Lk. 2.7.), v Trubarjevem prevodu Nove zaveze in v kasnejših prevodih *Svetega pisma* pa se členek *sicer* ne pojavi.

V Malavašičevem primeru stoji znotraj prilastkovega odvisnika za oziralnim zaimkom *katere* v vlogi veznika, preteklikom pogojnika glagola *biti* in modalnim glagolom *moči*.

Njih človekoljubnost mi je mogoče storila, svoje opravke, ktere bi bil mogel **sicer** po nesreči, ktera me je zadela in ktera Vam je znana, še dalje prideržati in z božjo pomočjo si spet pomagati. (Malavašič 1849: 143.)[435]

V Jurčičevem primeru stoji znotraj primerjalnega odvisnika – za primerjalnim veznikom *kot*, pomožnim glagolom in premim predmetom.

Zavoljo te prikritosti ravno ga ni mogel nikdar ljubiti prav, kakor bi ga bil **sicer** ljubil/./ (Jurčič 1864: 138–139.)[436]

Kombinacija s protivnimi prirednimi vezniki

Pogosto je rabljen v kombinaciji s protivnimi prirednimi vezniki, npr. *ampak*, *temveč*, *vendar*. V takšnih primerih poudarja splošno dejanje, stanje oz. lastnost, ki je nasprotno enkratnemu dejanju, stanju oz. lastnosti, izraženi v stavku brez *sicer*. Stoji lahko na prvem ali neprvem mestu v stavku.

V spodnjem primeru stoji za pomožnim glagolom *biti* in pred ostalimi sestavinami stavka.

(5) /O/ nar vikshi inu millostiuishi Bug, ie **sezer** vſse risnizhnu kar ie prauiza gouorila, **vender** skusi suetiga Dauida tudi gouoril de tuoia millost bode zhes nash[437] inu zhes tuoie diane poteriena: ia ti si she uezh gouoril rekozh: kader se bodesh reſserdil taku ozhesh na tuoio millost spumnit. (Skalar 1633: 004v–005r.)

Kontekst: Milost ogovori boga. Pove, da na splošno drži vse, kar je govorila pravica (da je treba pogubiti grešnike). V nasprotju s tem pa boga opomni, da je po Davidu govoril, da bo človeštvu in njegovim dejanjem potrdil svojo milost. In govoril je celo, da bo milost izkazoval prav ob svoji jezi.

V Basarjevem primeru stoji za prostim glagolskim morfemom *se* in pred ostalimi sestavinami stavka.

/J/eſt neuredna ſtuar ſe **ſizer** letej tuoji ſodbi ſoper napoſtavim, **temuzh** ſamu odprem miſli mojga ſerza, inu rezhem, de be morebiti sadoſti bilu, keb' ne uſse, ampak ly nikatere, namrezh tih drugih sapelvavze pogubil. (Basar 1734: 14.)[438]

[435] Za razlago konteksta gl. zgled (2) pri *pač*.
[436] Za razlago konteksta gl. zgled (14) pri *ravno*.
[437] Verjetno gre za napako in je *nas*.
[438] Za razlago konteksta gl. zgled (71) pri *le*.

Pri Pohlinu stoji na četrtem mestu v stavku – za osebkom, pomožnim glagolom in prislovnim določilom kraja, zveza je rabljena v kombinaciji z modalno-povezovalnim členkom *res*.

Te buqve so na Kraynski ſemli **szer ręs** kaj novega; **al** uganke goridajati, inu kunshtne, umętne rezhy shpogati je ſhe tudi na Kraynskemu ena ſtara navada. (Pohlin 1788: 5.)[439]

V Linhartovem primeru tovrstni *sicer* stoji na prvem mestu v stavku.

(6) Bratez, tak je, vidiſh, koker ſi ga le voſhit moreſh –srękl sa obęſit –**ſizer** je na kmętih per tęh graſhinah doktaril –**ampak** ene lęjta ſèm ſo mo prepovędali. (Linhart 1790: 13.)

Kontekst: Glažek si je prizadeval učeno govoriti (tj. je *dohtaril*) kmetom (verjetno ji je ščuval k uporu), toda nekaj let nazaj so mu to prepovedali.

V naslednjem primeru stoji na četrtem mestu v stavku: za nepremim predmetom, prostim glagolskim morfemom *se* in pomožnim glagolom *biti*.

(7) Miniſtram ſe je **ſizer** perpuſtilo, de ſmęjo na poſodo vsęti, **al** kaj perpuſhenje pomaga, zhe ni zvenka v'salogi? (Vodnik 1797: 5.)

Kontekst: Ministri so si načeloma lahko izposodili denar (da bi plačali državne uslužbence), toda to ni bilo smiselno, saj v državni blagajni ni bilo denarja.

V Metelkovem zgledu stoji za predmetom v rodilniku.

(8) Ɜaklada **sɐɳer** nesta naɯla, **alɐ** vɐ dɷbro okopanɐm nogradɐ inɐ vɐ zemɻɐ ʒrahlanɐ so jima tɐrte bogato rodile. (Metelko 1825: 284.)

Kontekst: Sinova načeloma nista našla zaklada (kot jima je obljubil oče), toda zaradi skrbnega okopavanja zemlje so jima dobro obrodile vinske trte.

V Dajnkovem primeru stoji za celotnim povedkom (*znajde se*). Sicer je rabljen v kombinaciji s protivnim veznikom *alipa* ʻtodaʼ, ki sodi med Dajnkove »nove oblike oz. pomene« (Rajh 2002: 150).

Znajde se **sicer** tudi veų knig, iz katerih bi se take vednosti dobivati znale, **alipa** neke njih so prevelike ino za dexelaka predrage, /…/ (Rajh 1998a: 89.)[440]

V primeru iz Prešernovih pisem stoji za povedkom.

[439] Za razlago konteksta gl. zgled (11) pri *res*.
[440] Za razlago konteksta gl. zgled (1) pri *blizu*.

(9) Vem **scer**, de hvala, ki ste me z'njo tako bogato obdarovali ni zaslužena, **vunder** nam ni bla perjatlam slovenske literature za to neperjetna/./ (Kidrič 1936: 290–291.)
Kontekst: Prešeren se načeloma zaveda, da velika pohvala s strani Čelakovskega ni bila zaslužena. Toda kljub temu ne njemu ne ostalim prijateljem slovenske literature ni bila neprijetna.

V Slomškovem primeru stoji za osebkom, prostim glagolskim morfemom *se* in pomožnim glagolom *biti*.

(10) Greſhnik ſe bo **ſzer** isgovarjal, de je bil ſlab ino k'hudimu nagnjen, **ali** Jesuſ mu bo vſe gnade naſhtel, ki jih je od njega prijel. (Slomšek 1835: 8.)
Kontekst: Grešnik se bo načeloma opravičeval, da je bil slab in nagnjen k hudemu. Toda Jezus mu bo naštel milosti, ki jih je prejel od njega.

V Jurčičevem primeru stoji za osebkom, pomožnim glagolom *biti* in nepremim predmetom.

(11) Tvoj oče so me **sicer** nehvaležnega imenovali, **pa** videli bodo, da nisem tak, kakor jim je govoril Sova in kakor ljudjé govoré. (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Domen Anki pove, da ga je njen oče načeloma označil kot nehvaležnega (za kakršnega ga imajo tudi gospod Sova in ostali vaščani), toda kljub temu mu bo dokazal, da ni takšen.

Kombinacija členka sicer in povezovalnega členka pa

Funkcija *sicer* v kombinaciji s povezovalnim členkom *pa* za izražanje nasprotja je enaka kot pri kombinacijah členka *sicer* s prirednimi vezniki.

V Vodnikovem primeru *sicer* stoji za osebkom.

(12) Doſti goſpodarjov **ſizer** ſmręke, jagnede, inu verbe obſękujejo; gojsde ſnashjo, kar je hvale vrędnu, ſadnu dręvje **pak** v'nemar puſte/./ (Vodnik 1795: 2)
Kontekst: Kmetje (tj. gospodarji oz. lastniki kmetij) načeloma pogosto sekajo smreke, topole in vrbe, kar je pohvalno. Toda sadno drevje zanemarjajo.

V primeru iz Slomškovih pridig stoji za povedkovim prilastkom.

(13) Teshko **ſzer** poſvetneshu hodi, to sapuſtiti, kar ljubi; lehko **pa** je bogoljubni duſhi ſe tvegati vſiga, ako ſe ſpomni Jesuſove obljube/./ (Slomšek 1835: 12.)

Kontekst: Prikazani sta nasprotji med dvema poloma človeške osebnosti. In sicer je človek načeloma grešnik, ki ceni predvsem posvetne dobrine in zato težko zapusti, kar ima rad. Toda po drugi strani ljubi boga in je zato pripravljen tvegati vse, ko se spomni Jezusove obljube.

V primeru iz *Blažeta in Nežice* stoji za osebkom in nepremim predmetom.

(14) Moj ozhe me **ſzer** niſo v'ſholo dali, kar je meni ſhkoda, nauzhil ſim ſe **pa** teh naukov per neki ſholſki pridigi, ko ſo njo rajni goſpod fajmoſhter imeli. (Slomšek 1842: 5–6.)
Kontekst: Oče Blažetu in Nežici predoči, da ga njegov oče načeloma ni dal v šolo, kar mu je škoda. Toda naukov, ki jima jih posreduje in se nanašajo na obnašanje v šoli, se je naučil pri neki šolski pridigi.

Sestavni del pojasnjevalnega prirednega veznika *in sicer*

Zveza *in sicer* je s stališča (pragmatične) frazeologije zraslek. Torej njenega pomena ni možno uganiti iz sestavin (prim. Toporišič 1974b: 276– 277). *Sicer* v dani zvezi nima nobene funkcije, ki jo ima kot členek, ampak je povsem spojen z *in* v pojasnjevalni priredni veznik. Zato ga je težko določiti kot členek. Če ni opozorjeno drugače, stoji tik za *in*.

V Kastelčevem primeru med *in* ter *sicer* stojita še osebek in povedek.

(15) /D/oſti je oſliplenih, de popuſte to pravo vezhno dobruto, inu to narvekſho inu ſe podvershejo, inu poſtavjo yskati to folsh, ſapelavo, inu poſvitno. **Inu** lety menio **ſicer** jmeti narvekſho dobruto, kadar nyzh ne potribujejo, nyzh neſo dolshny, nemajo obeniga pomankania, inu letu jmenujo tu poſvitnu bogaſtvu. (Kastelec 1784: 2.)
Kontekst: Veliko je zaslepljenih, ki nehajo iskati pravo, večno dobroto, ampak podležejo (skušnjavi) in začno iskati napačno, zapeljivo in posvetno.To pomeni, da želijo imeti največjo dobroto, ko nič ne potrebujejo, niso nič dolžni in nimajo nobenega pomanjkanja, kar imenujejo posvetno bogastvo.

(16) /S/ta temzhaſi na zęſti zhakala, de bi ga ludje neſliſhali vpiti, potle sa nim ſhla, inu ga ſręd poti med Groblami inu Menguſham po deveti uri oba na enkrat **inu ſizer** Sabo od leve ſtrane ſprędaj, inu Koſma sadaj bres beſedo rezhi popadla/./ (Vodnik 1798: 6.)
Kontekst: Primer je iz novice o dveh hlapcih (Mihaelu Sabu in Janezu Kozmi), ki sta bila zaradi cestnega ropa potem obsojena na smrt. Žrtev ropa sta napadla oba naenkrat. To pomeni, da jo je prvi (Sabo) od leve spredaj in drugi (Kozma) od zadaj, oba pa sta bila čisto tiho.

(17) Velika dobrota za kmetovavce je rudeča ali laška detelja (Incarnatklee), ktero pri nas večidel v ajdo sejejo **in sicer** takrat kakor ajdo. (Bleiweis 1854: 214.)
Kontekst: Tvorec naslovniku najprej navede, da se rdeča detelja seje v ajdo in nato pojasni, da to pomeni tudi v istem času kot ajdo.

Sklep: Kot **povezovalni** členek izraža splošno veljavnost povedanega, ki je lahko skladna s trenutno situacijo ali v nasprotju z njo. Pri izražanju skladnosti se druži s primerjalnim veznikom *kakor*. Pri izražanju nasprotja pa je večkrat rabljen v korelaciji s protivnimi prirednimi vezniki ali s povezovalnim členkom *pa*, ki izraža nasprotje. Lahko je tudi sestavni del pojasnjevalnega prirednega veznika *in sicer*, kjer je povsem spojen v izražanje pojasnjevanja in zato vprašanje, če je sploh še lahko določen kot členek.

3.3.57 Skoraj

Bas.: skorej, Dajn.: skoro, ŽM: ſkorej, Linh.Ž.: ſkoraj, LN: ſkoraj, Vod.P.: ſkoraj, Prim.: ſkoraj, KRN: ſkoraj, skor, skoro,[441] skoro, Preš.: skori, Kremp.: skoro, Mal.: skorej, Jur.: skoraj, Levst.: skoraj.

Izvira praslovanskih prislovov **skoro* in **skorě* (s primernikom **skoréje*), ki sta nastala iz praslovanskega pridevnika **skorъ* ʻhiter, urenʼ (Bezlaj 1995: 245, Snoj 2003: 663). V slovenskem knjižnem jeziku je kot členek in prislov prisoten od 16. stoletja do sodobnosti, pri čemer je prislovna raba v pomenu ʻkmaluʼ danes časovno zaznamovana. Razen izrazne variante *skoraj* je v slovenskem knjižnem jeziku vseh obdobij evidentirana tudi etimološka varianta *skoro*, katere raba danes peša, varianta *skor* pa je danes izključno nadnarečno pogovorna. V 16. stoletju je evidentirana tudi varianta *skora*.Členkovne funkcije besede *skoraj* so v obravnavanem gradivu enake kot v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku.

V vseh podanih primerih nastopa kot poudarni členek, ki izraža približevanje polni meri/stopnji povedanega oz. uresničenju dejanja/stanja. Če ni opozorjeno drugače, se navezuje na posamezen stavčni člen in stoji tik pred njim.

V Basarjevem primeru se navezuje na povedek (*bi rekel*) in predmetni odvisnik, ki je ravno tako podredno zložen (s/s/s+s). Med pomožnim glagolom *biti* ter *skoraj* in ostalimi sestavinami skopusa stoji še osebek.

[441] V izdaji 1854 je *skor*, v 1881 pa *skoro*.

(1) Toku ſe bere, de je Pharaona poprej skuſi Moyseſa opominjal, prejden ga je ſhtraffal. Na to visho be jeſt skorej rekal, deb' prov bilu, kadar be ſe Angelam nikuliku zhaſſa pregledalu, deb' mei tim bili pokura delali, inu sa odpuſhanje proſſili. (Basar 1734: 15.)
Kontekst: Glede na to, da je bog opominjal faraona s pomočjo Mojzesa, preden ga je kaznoval, ne manjka veliko, da bi tvorec menil, naj da bog grešnim angelom malo časa, preden jih kaznuje.

V primeru iz *Županove Micke* se navezuje na povedkovo določilo.

(2) Ob oſmih ſim jęj oblubil priti! Sdej je vshę ſkorej devęt! (Linhart 1790: 15.)
Kontekst: Tulpenheim se zaveda, da je Micki obljubil, da bo prišel ob 20.00, toda v trenutku govorjenja ne manjka več veliko do 21.00.
V naslednjem primeru se navezuje na prislovno določilo mere.

(3) Gmajn junzi[442] inu krave vaſs koſhtajo ſkoraj toliku, kolikur ti shlahtni; oboje morete ohraniti: oboje morete vardevati, inu oſkerbeti: obojim klajo i/n/u[443] paſho dati/./ (Linhart 1792: 12.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da ga nepasemski (gmajn) junci in krave ne stanejo veliko manj kot pasemski (tj. žlahtni). Nato pojasni, da to pomeni, da je oboje treba vzdrževati, npr. jim dajati krmo (tj. *klajo*) in jih voditi na pašo.

V primeru iz Vodnikovih *Novic* se navezuje na tvornopretekli deležnik kot polnopomenski del povedka.

(4) Nekidaj je bila sakonſka svetoſt med ſlovenzi na krajnſkim tako velika, de ſe je ime te ſumnivoſti[444] ſkoraj sgubilo. (Vodnik 1798: 7.)
Kontekst: Na Kranjskem je bila v času pred trenutkom govorjenja zakonska svetost tako velika, da ni veliko manjkalo in ne bi poznali besede ljubosumje.

V primeru iz Vodnikovih pisem se navezuje na prislovno določilo časa.

(5) Vzheraj ſim sa te ſkoraj zel dan sgubil/./ (Kos 1988: 281.)
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju poroča, da ni manjkalo veliko, da bi celoten dan pred trenutkom govorjenja izgubil za usluge njemu.

V naslednjem primeru se navezuje na zvezo člena *celo* ‘popolnoma’ in nikalni zaimek *nič*.

[442] Kot junec je lahko mišljen mlad skopljen goveji samec, goveji mladič ali pa bik (prim. SSKJ (2)).
[443] V besedilu je tiskarska napaka (*iuu*).
[444] *Sumnivost* = *ljubosumje* (Pleteršnik 2014).

(6) /O/d tam ſe je vidilo, de je tolkanj tukej, sdaj pak nej **ſkoraj** zelo nizh! (Primic 1813: 17.)
Kontekst: Primer je iz poučne zgodbice, v kateri oče in hči najprej od daleč, potem pa od blizu opazujeta slap (ali dim). Hči očetu pove, da slap oz. dim od daleč zgleda zelo velik, medtem ko od blizu ne manjka veliko, pa se ne bi videlo popolnoma nič.

V Dajnkovem primeru se navezuje na cel stavek in stoji za zanikanim pomožnim glagolom *biti* in časovnim členkom *še*, ki izraža nedopolnjenost dejanja. Med členkom *skoraj* in tvornopreteklim deležnikom stoji še premi predmet in poudarni členek *prav*, ki izraža visoko mero in se ravno tako navezuje na povedek. Takšna stava je danes zaznamovana. Pričakovali bi ***Skoraj*** *še niso strica prav pozdravili.*Členek *skoraj* je torej rabljen v kombinaciji s členkoma *še* in *prav*, v naslednjem stavku pa sledi zveza *že pa* ʻže spet'. Dana kombinacija členkov pove, da je malo manjkalo, da se dejanje v prvem stavku niti ne bi dopolnilo in je že sledilo drugo, ki je pripeljalo do enakega stanja, kot je bilo pred izvršitvijo prvega.

(7) Ne so ſe **ſkoro** strica prav pozdravili, je on **xe pa** od ŋih slovo jemal. (Rajh 1998b: 59.)
Kontekst: Izidorjevi družini ni veliko manjkalo, pa do trenutka govorjenja ne bi strica niti dodobra pozdravili in je že moral oditi.

Prvi *skoraj* se navezuje na povedkovo določilo. Drugi je rabljen v kombinaciji s členkom *že*, ki informacijo o skorajšnji dopolnjenosti dejanja še izostri. Zveza *že skoraj* se navezuje na zvezo povedka in prislovnega določila kraja (*v srcu skleniti* ʻodločiti se pri sebi').

(8) /J/est sim **ſkori** previžan[445] de mi je bil ta [duhovniški] stan namenen, ker sim bil v'Lublani, tok nisim nič praviga veselja do tiga stanu imel, pa me je vender nekej jest sam na vem kaj na Dunej gonilo, in ker sim do konca perviga leta **že ſkori** v serci sklenil, ja že tovaršam pravil, de bom nazaj šu, je na enkrat štiftenga prišla, sim berš dobro službo dobil, in vse se je tako naključilo, de sim druge misli ratal/./ (Kidrič 1936: 273.)
Kontekst: Prešeren v pismu staršem poroča, da ni manjkalo veliko, da bi bil prepričan, da mu je namenjen študij teologije oz. duhovniški stan, do katerega že v Ljubljani ni imel veselja, a je kljub temu tudi iz sebi neznanih razlogov odšel na Dunaj. Ko je manjkalo čisto malo, da bi se odločil vrniti k študiju teologije, je dobil štipendijo (iz zunajbesedilne dejanskosti jasno, da za študij prava) ter dobro službo, zato se ni več nameraval vrniti k študiju teologije.

Zveza *že skoraj* je rabljena tudi v Malavašičevem primeru, kjer se navezuje na trpnopretekli deležnik.

---

[445] *Previžati = prepričati* (Pleteršnik 2014).

(9) Dan, v kterim sim to Tvoje pisanje prejel, mi je bil dan radosti in veselja; zakaj prijatla mi je zopet nazaj dal, kteriga sim **že skorej** zgubljeniga menil. (Malavašič 1849: 146.)
Kontekst: Tvorec v pismu izrazi veselje, da je prijatelj, za katerega do trenutka govorjenja ni manjkalo veliko, da bi umrl, okreval po dolgi bolezni.

V Kremplovem primeru se navezuje na predmet v mestniku.

(10) /N/aglojeznost je bila **skoro** per vseh navadna/./ (Krempl 1845: 13.)
Kontekst: Nagla jeza je bila značilna za malo manj kot vse prvotne prebivalce Štajerske.

V Levstikovem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(11) Kerpan se je pa derzal, da je bil **skoraj** hudemu vremenu podoben. (Levstik 1858: 28.)
Kontekst: Ko je cesarica Krpanu za nagrado premagati Brdavsa dala toliko hrane, da je ne bi mogel pritovoriti domov, se je ta držal tako (jezno), da ni manjkalo veliko, pa bi bil podoben slabemu vremenu.

3.3.58 Spet

Skal.: supet, EL: supet, CM: spat, Kast.: supet, ſupet, Bas.: ſupet, Poh.: ſupet, ŽM: ſpęt, supet, Linh.Ž.: ſpęt, Vod.K.: supęt, ſupęt, LN: ſpęt, Vod.P.: ſpet, Vod.B.: ſpet, Prim.: sopet, ſpet, Met.B.: spet, Met.Š.: spet, Cig.: ſpet, Preš.: spet, Slom.P.: ſpet, Slom.B.: sopet, Kremp.: zupet, Mal.: spet, zopet,
Levst.: spet, zopet,[446] **Jur.: zopet.**

Izvira iz praslovanskega **vъzpętь*, sklopa iz **vъz* ‘od spodaj, navzgor, na’ in **pętь*, ki izvira iz indoevropskega **pénth₂ (i)* ‘na pot’. *Opet* je beseda **pętь*, sklopljena s predpono **ò-,* ki pomeni ‘pri, na’. Celotna beseda *opętь* pomeni ‘spet, nazaj’, varianta *zopet* pa je sklop iz **pętь* in obeh navedenih predpon (Bezlaj 1995: 297, Snoj 2003: 685). Beseda je v izraznih variantah *spet* in *zopet*[447] v slovenskem knjižnem jeziku prisotna od 16. stoletja do sodobnosti. V 16. stoletju se v osmih knjigah kot členek in v 20 knjigah kot prislov pojavi varianta *zopet*, pogostejša pa je varianta *spet*, ki se kot prislov pojavi v 45 knjigah, kot členek pa v 16 knjigah. Glede na stanje v pregledanem gradivu je težko presoditi, katera varianta je prevladujoča v katerem obdobju med 17. in 19. stoletju, saj je primerov v besedilih malo in bi bilo treba problem še natančneje raziskati.

[446] V Krpanu sta za ponovitev dejanja rabljeni varianti *spet* in *zopet*, za poudarjanje zanikanja pa *spet*.
[447] Upoštevana je tudi labializirana varianta *zupet*.

Varianti *spet* in *zopet* sta v vseh funkcijah, ki se pojavijo v gradivu, prisotni še danes. Obe sta v SSKJ (2) in SP 2001 nezaznamovani. Po podatkih korpusa Gigafida pa je *spet* (439.595 zadetkov) občutno pogostejša varianta od *zopet* (41.358 zadetkov). Razen navedenih dveh variant Pleteršnik za belokranjski prostor in Murka navaja varianto *opet*, za vzhodnoštajerski prostor *vznapet*, za prekmurski pa *zavzpet*.

Spet oz. *zopet*, ki se pojavlja 1) v časovnem pomenu in izraža ponovitev dejanja, npr. ***Spet*** *sem tukaj*,[448] 2) v kombinaciji z *in* ter *pa* in izraža intenzivnost dejanja, npr. *On čaka* ***in spet*** *čaka*, ali visoko stopnjo oz. količino, npr. *Potrebuje denar* ***in spet*** *denar,* je v SSKJ 2 označen kot prislov. V SP 2001 je *spet* predstavljen mnogo manj obširno, kot kratnostni prislov v omenjenem časovnem pomenu in kot poudarni prislov v zvezi *spet in spet*, npr. *Govorniku so* ***spet in spet*** *ploskali*, pri čemer je prislovna raba utemeljena s prislovno ustreznico *pogosto* ter v primerih tipa *Tega ne bom plačal, ne pa* ***spet*** *ne*, kjer je prislovna raba utemeljena z ustreznico *gotovo ne*. V *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014: 62) so kot členkovni izmed navedenih pomenov označeni izražanje začudenja oz. nejevolje, nenehnega ponavljanja ter intenzivnosti dejanja – torej primeri čustveno obarvane časovne rabe. Glede na to, da se v nobenem izmed navedenih primerov rabe po *spet* ni mogoče vprašati, in da ga je težko določiti kot prislovno določilo časa, se s prislovno določitvijo ne strinjam in ga v vseh zgoraj navedenih primerih in njim sorodnim določam kot členek.

Kot členkovna raba pa je tako v SSKJ 2 in SP 2001 kot v *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2013: 63) označeno izražanje nasprotja, npr. *Nekateri so bili za odločno dejanje, drugi pa* ***spet*** *niso hoteli tvegati*, oz. nasprotne zanikane trditve ali ugotovitve, npr. *Tako hudo pa* ***spet*** *ni*. V takšnih primerih se strinjam s členkovno določitvijo.

Časovni členek

V tej vlogi izraža ponovitev dejanja. Če ni opozorjeno drugače, je težko presoditi, ali se navezuje na cel stavek ali na povedek kot vodilni stavčni člen. Stoji na neprvem mestu v stavku, le redko tik pred povedkom.

V Skalarjevem primeru stoji za glagolsko predpono, korenski del glagola stoji pred predpono, vmes stoji še premi predmet, pri čemer se vidi vpliv nemščine na skladnjo.

[448] K izražanju ponovitve dejanja štejem tudi izražanje nejevolje zaradi ponovitve (*Kaj je že* ***spet***) in nenehno ponavljanje, izraženo z zvezo *spet in spet* (*V življenju se to dogaja* ***spet in spet***) (prim. SSKJ 2).

(1) /V/nebeſsih uſuoyem skriunim ratu uſame tega zhloueka gori **supet** usuoio gnado/./ (Skalar 1633: 008v.)
Kontekst: Bog človeka v nebesih ponovno sprejme v svojo milost.

V primeru iz pisem 17. stoletja stoji za besedo *dokler*, v vlogi časovnega podrednega veznika in prislovnega določila časa, in za osebkom. Med *spet* in povedkom stoji prislovno določilo kraja (*v Lublana*).[449]

/I/est nih Firstua Gnada prossim, de bi nikar nedali unkai taku dolgu dokler oni **spet** Vlublana prideio. (Mejač 1995: 65.)[450]

V naslednjem primeru stoji za pomožnim glagolom *biti* v prvi osebi preteklika ednine (*sem*). Med členkom in tvornopreteklim deležnikom stoji prislovno določilo časa (*danes*).

(2) /O/b S Filip Jacobe sam gosput bider cera denarie sa mosallan poslalla sa nasha nuna ni masallan ni denaria sam **spat** danes poslalla/./ (Merkù 1980: 30.)
Kontekst: Primer ni povsem koherenten. Mati je na dan, ko godujeta sv. Filip in Jakob, poslala nekemu gospodu denar za mezlan (tj. tkanino iz lanene osnove in volnenega votka, navadno v platneni vezavi) za svojo drugo hčer (redovnico s Maksimilijano). Izgleda, da hči ni prejela niti denarja niti mazalana, zato je na dan pisanja ponovno poslala (ni jasno, ali denar ali mezlan ali oboje).

V Kastelčevem primeru se navezuje na nedoločniški polstavek (*zdrav biti*) in stoji tik pred njim.

(3) Vſe ſturysh kar ti rezhe, kir ſe troshtash skusi tu **supet** sdrou biti. (Kastelec 1684: 20–21.)
Kontekst: Tvorec predoči naslovniku, da vedno uboga ukaze zdravnika (telesnih bolezni), da bi bil ponovno zdrav.

V Basarjevem primeru stoji za nepremim predmetom in pred ostalimi sestavinami stavka (premim predmetom in povedkom). Med členkom in povedkom stoji še jedro osebka (*naznanu*), ki je soodnosnica za naslednjo poved oz. stavek.[451]

Prov je tedej: uſsi ſo greſhili, nej tudi uſſi bodo pogubleni. Kir jeſt to premiſhlujem, meni **ſupet** nasnanu naprei pride: Sakaj je Goſpod Bog ſuoje Angele k'malu ſhtrafal, koker ſo hitru greh ſturili? (Basar 1734: 15.)[452]

[449] Končnica *-a* v tožilniku je posledica akanja (Mejač 1995: 26).
[450] Za razlago kontekst gl. zgled (5) pri *nikar(te)*.
[451] V starejših besedilih je večkrat težko presoditi, ali gre za poved ali stavek, saj raba ločil in velikih začetnic še ni dovolj raziskana.
[452] Za razlago konteksta gl. zgled (2) pri *naj*.

V Linhartovem primeru stoji med pomožnim glagolom *imeti* in povedkovim določilom.

Jak. Ti ſhęntanu Deklé, sdej ſi me plazhala - ampak zhakej, sdej jeſt tebe praſham, sakaj tebi Anshe nedopade? / Miz. Sa to, ke mi nedopade --- / Jak. Imaſh ſpęt prov. (Linhart 1790: 3.)[453]

V Vodnikovem primeru iz *Novic* stoji za vezalnim prirednim veznikom in prislovnim določilom načina. Med členkom *spet* in povedkom stoji prislovno določilo kraja.

Viſhi vajvoda Johan[454] pravi v'ſvojeh piſmih naſha sguba ſe iſtezhe v'novo perzhęti vojſki na 918 moſh mertlih, 3514 moſh ranenih, 5396 moſh ujętih, inu sgublenih, kader pak ſe sgubleni najdujejo, inu pozhaſi ſpęt k'armadi zępajo, on tedaj sgube nemore na tanko popiſati. (Vodnik 1800: 4.)[455]

V *Kuharskih bukvah*, ki seveda temeljijo na opisu postopkov, so pogosti členki, ki izražajo ponavljanje (*spet*) ali dodajanje (v nadaljevanju predstavljena *še* in *tudi*). Členek *spet* v podanem primeru stoji tik pred povedkom oz. stavkom priredja, na katerega se navezuje.

(4) /V/' en piſker deni dvę shlize zvętne moke[456] inu en maſsélz ſmętane, dobro smęſhaj; potlej perdeni dvanajſt rumenakov, oſoli, supęt rastepi. (Vodnik 1799: 5.)
Kontekst: Za pripravo cesarskega ješprenja je treba najprej ubiti jajca in stepsti 12 rumenjakov. Potem je treba dati dve žlici čiste bele moke, dodati 12 rumenjakov, posoliti in ponovno stepsti.

V primeru iz *Babiških bukev* gre za ponovitev načina, zato se členek *spet* navezuje na prislovno določilo načina.

(5) /K/rishniza po ſvojimu ploſku notrainmu ſpuſha poveshno proti ſvoji ſredi, in ta rezh narbolj rasproſorja duplov ſredek: od ſvoje ſrede krishniza ſpet ſtiſka poveshnno[457] vnaprej. (Vodnik 1818: 18.)
Kontekst: Križnica se po notranji strani upognjeno spušča proti sredini, od sredine pa se ponovno upognjeno stiska dalje.

V primeru iz Vodnikovih pisem se navezuje (tudi) na povedek, ki v stavku, kjer stoji, ni izražen.

[453] Za razlago konteksta gl. zgled (13) pri *prav*.
[454] Gre za nadvojvodo Janeza, sina cesarja Leopolda II., ki je se je leta 1800 kot feldmaršal podal v Napoleonove vojne (http://www.steiermark.at/cms/beitrag/10042575/1947/).
[455] Za razlago konteksta gl. zgled (94) pri *pa*.
[456] *Cvet = čista bela moka*.
[457] *Povežno = upognjeno* (Pleteršnik 2014).

(6) /J/es morem krog letat, kakor bi nizh opravit ne imel. Sdaj letim po vſi ſtari Emoni inu nje nad- inu podsemliſkih kotih, **ſpet** po Trojanah inu Atrantovih podertijah; sdaj po Igu napiſe po rimſkih kamnih preberat/./ (Kos 1988: 281.)
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju poroča, da mora (zaradi ukvarjanja z arheologijo) nenehno ponavljati dejanje potovanja po različnih krajih in našteje, kam vse je šel.

Stoji za podrednim veznikom *da*, ki uvaja predmetni odvisnik, zanikanim pomožnim glagolom *biti* v drugi osebi prihodnjika dvojine ter pred prislovnim določilom kraja in tvornopreteklim deležnikom na *-l*.

(7) Sdaj vaji ne ſmem en drugi krat vezh puſtiti na verti igrati, ker nevem sa terdno, de ne bota **ſpet** tje vun letela. (Primic 1813: 8.)
Kontekst: Oče sinovoma predoči, da ju ne sme več pustiti igrati se na vrtu, saj ni povsem prepričan, da ne bosta ponovno šla izven ograde.

V spodnjem primeru stoji na prvem mestu v stavku, kamor sodi.

(8) Le ɯe bol se napeŋa, ter vpraɯa: Sam ʒde vandar velakamu volu enaka? **Spet** ji odgovore, de ne. (Metelko 1825: 281.)
Kontekst: Ko so ostale žabe prvič povedale žabi, ki se je napihovala, da ni enaka kot vol, ta ni naredila drugega, kot da je povečala moč napihovanja in vprašala žabe, ali je zdaj enaka volu. Te so ji vnovič povedale, da ne.

Ponovitev določenega postopka je izražena tudi v Metelkovi računici. *Spet* je rabljen v kombinaciji s povezovalnim členkom *pa*. Zveza *pa spet* izraža večkratno ponavljanje dejanja. Danes je v navedeni funkciji običajnejša v nadaljevanju predstavljena zveza *in spet*. Zveza *pa spet* stoji za premim predmetom in pred časovnim prislovom *dalje* (seveda v vlogi prislovnega določila časa), ki izraža nadaljevanje dejanja.

(9) /T/ega prenesemo va zaɥetak une strani, in mu besedo ʒaskladek predpiɯemo, kjer mu **spet** vso stran parɯtejemo, ta nova predskladak **pa spet** dale ʒskladnemo. (Metelko 1830: 11.)
Kontekst: Gre za opis postopka seštevanja več kot ene strani številk. Rezultat z ene strani je treba po seštevanju prepisati na drugo stran in ponovno začeti s seštevanjem – torej mu prišteti vsa števila na naslednji strani.

V naslednjem primeru stoji znotraj predmetnega odvisnika, za podrednim veznikom *da*, prislovnim določilom časa, ki je sestavljeno iz jedra (*po tem*) in prilastkovega odvisnika (*ko sovražnika premagamo*) ter pred prislovnim določilom kraja in povedkom.

(10) Ne jokaj prevezh, ampak moli sa – me, de ſrezhno po tem ko ſovrashnika premagamo **ſpet** nasaj pridem. (Cigler 1836: 9.)
Kontekst: Franc Svetin pove svoji ženi Neži, naj ne joka, ampak naj raje moli zanj, da se, ko v vojski premaga sovražnika, vrne domov.

V Prešernovem primeru ravno tako stoji znotraj predmetnega odvisnika – za podrednim veznikom *da*, pogojnikom pomožnega glagola *biti* in nepremim predmetom ter pred premim predmetom, prislovnim določilom časa in tvornopreteklim deležnikom na *-l*.

(11) Jero prosim, de bi mi **spet** kej kmalo pisala. (Kidrič 1936: 274.)
Kontekst: Prešeren v pismu staršem pove, da prosi sestro, da bi mu kmalu ponovno pisala.

V naslednjem primeru stoji za povedkom in pred prislovnim določilom kraja, ki je sestavljeno iz jedra (*tam*) in prilastkovega odvisnika, ki ga uvaja beseda *kjer*, ki hkrati nastopa kot podredni veznik in prislovno določilo kraja.

(12) Na mokre leta je vezh ſuſih ſledilo, grabni ſo ſe podſuli, prihodni kmet koriſti ni ſposnal, iti ker je miſlil, de ſo nepotrebni, jih je dal saſuti. Oralo ſe je **sopet** tam, kjer poprej ni bilo mogozhe. (Bleiweis 1843: 2.)
Kontekst: V sušnih letih so kmetje zasipane grabne zasuli (s prstjo). Tako je bilo ponovno možno orati, kjer prej (zaradi vode) ni bilo možno.

V naslednjih treh primerih stoji neposredno pred povedkom.

V spodnjem primeru stoji znotraj nedoločniškega polstavka: za nepremim predmetom in pred nedoločnikom.

(13) Sklenila je neisrezhena ljubesn Ozheta nebeſhkiga, sgubleno zhloveſhtvo **ſpet** isvelizhati, ſvojiga laſtniga Sina na semljo poſlati, de bi ljudi is smote na pravo pot proti nebeſam obernil/./ (Slomšek 1835: 3.)
Kontekst: Bog je ljudem iz ljubezni želel, da bi kljub izvirnemu grehu vnovič dobili možnost postati deležni večne sreče. Zato je na svet poslal svojega sina.

V naslednjem primeru stoji za podrednim veznikom *ki*, ki uvaja prilastkov odvisnik.

(14) Lojseta ravno toplo odenejo, ki **sopet** shivi, ko sdravnik is Kamnika perſopejo, bolnizheka oſkerbet. (Slomšek 1842: 2.)

Kontekst: Deček Lojze je po utopitvi ponovno živel. To se pravi, da so ga morali oživljati. Potem so ga dali na toplo, nato pa je prišel zdravnik, da bi ga oskrbel še on.

V Kremplovem primeru povedek vsebuje povedkov prilastek (*k prazni pušavi*). Členek *spet* stoji v drugem stavku vezalnega priredja: za prislovnim določilom načina (*tak*), ki je soodnosnica dogodkov v predhodnem stavku (požiganje vasi, uničevanje mest), in za premim predmetom.

(15) Dakovje so njim mesta razvergli, vesnice požgali, ino tak njih deželo (v'gornjoj Štajerskoj ino gornjoj Rakoskoj) **zupet** k'prazni pušavi napravili (deserta Bojorum). (Krempl 1845: 10.)
Kontekst: Ko so Daki prišli na ozemlje gornje Štajerske in Avstrije, so deželo tako opustošili, da je ponovno izgledala kot puščava. Torej je bila čisto prazna, kot pred poselitvijo.

Stoji znotraj druge sestavine priredja predmetnih odvisnikov: za vezniško zvezo *in da*, prostim glagolskim morfemom se in pomožnim glagolom *biti* v drugi osebi prihodnjika ednine ter prislovnim določilom časa in pred premim predmetom ter zvezo modalnega glagola *moči* in nedoločnika.

(16) /K/ako sim se razveselil, zvedši, de si popolnamo ozdravel in de se boš v nekih dnevih **zopet** svojih opravkov mogel lotiti. (Malavašič 1849: 146.)
Kontekst: Tvorec v pismu naslovniku poroča, da ga res veseli, da je ozdravel, in da se bo lahko ponovno lotil svojih opravkov.

Stoji znotraj predmetnega odvisnika: za podrednim veznikom *da*, pogojnikom pomožnega glagola *biti* in pred tvornopreteklim deležnikom ter premim predmetom, ki sestoji iz jedra (*zvon*) in prilastkovega odvisnika, ki ga uvaja podredni veznik *ki*.

(17) /M/udi se mi domu za peč: znaj, da komaj čakam, da bi **zopet** slišal zvon, ki poje na Verhu pri sveti Trojici. (Levstik 1858: 26.)
Kontekst: Krpan Brdavsu predoči, da ga želi čim prej premagati. Kot razlog navede, da se mu mudi domov, in da se že nestrpno veseli, da bo ponovno slišal zvon domače cerkve.

Navezuje se na predmetni odvisnik. Stoji za premim in nepremim predmetom ter modalnim glagolom *morati* in pred osebkom (*on prvi*), v katerem vrstilni številnik *prvi* določam kot prilastek, ter pred nedoločnikom. Izražanju ponovitve dejanja je dodano izražanje jeze.

(18) Gospod Sova me ni mogel videti pri vas že, kar sem vzrastel iz otročjih hlač, tega sem se prepričal. Dobro vem, kako je pazil na-me, še ko sem bil pastir; tudi vem, da je lansko leto pregovarjal župana, naj mene ulovi in da gosposki za vojaka. In zdaj je menil, da me vam mora **zopet** on pervi tožiti! (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Domen se zaveda, da ga gospod Sova ni nikoli maral in je bil vedno prvi (ali edini), ki ga je zatožil. V trenutku govorjenja je Sova svoje dejanje ponovil, zaradi česar je Domen zelo jezen.

Pojavi se tudi v kombinaciji z vezalnim prirednim veznikom *in* in stoji tik za njim. Členek *spet* v takšnih primerih poudarja, da je dodano dejanje ponovitev predhodnega.

(19) Bratje, Veſſelite ſe v'Goſpudu vſelej, **inu supet** pravim, veſſelite ſe. (Schönleben 1672: 7.)
Kontekst: Tvorec nagovarja naslovnike, naj se veselijo v gospodu in jim to reče dvakrat, da res poudari spodbudo.

V Basarjevem primeru zveza *in spet* stoji med dvema primerama, sestavljenima iz primerjalnih odvisnikov, ki ju uvaja oziralni zaimek *kakor* v vlogi veznika. *Zopet* kot členkovni del poudari ponovitev v smislu, da vse navedene primere prikazujejo natanko isto idejo.

Premiſhluy uſsakateri ſam per ſebi, de raunu koker en imenitni deshelski Gospod, kadar vezh hlapzov gori usame, uſſakimo poſebno ſlushbo naloshy /…/ **Inu ſupet**: raunu koker en zimpermanski Moiſter leſs, hlode, no brune oglеduje, inu uſſakimo poſebni kraj ugane /…/ Raunu toku Bug uſsigamogozhni, kir je ſama vezhna modruſt, ny zhloveka, inu te druge rezhy u'en dan ſtuaril, ampak je uſsaki ſtuari en poſebni zil, inu konz naprej poſtavel/./ (Basar 1734: 2.)[458]

V Pohlinovem in Linhartovem primeru zveza *in spet* nima ponavljalnega elementa, ampak samo dodajalnega in je torej blizu pomenu ‘tudi’.

(20) /E/ne v'sami besedi: druge v'govorjenju, inu ſrekanju, ali v'ſaſtopnoſti te besede: **inu ſupet** druge sorte uganke v'obojemu skupej obſtoje. (Pohlin 1788: 5.)
Kontekst: Poudarjeno je naštevanje različnih tipov istega elementa: nekatere uganke vsebujejo le eno besedo, druge izgovor ali razumevanje te iste besede, tretje pa oboje (tj. izgovor in razumevanje).

(21) Skusi leto mnogu ſmęſhanje ſte vy vaſhe ſorte ſkasili. Leto ſkashejo tę mnogitere farbe, ta neſparjena ſorta, tę prevelike, **inu ſpet** pokvęzhene shivali v'vaſhih zhędah. (Linhart 1792: 16.)
Kontekst:. Tvorec utemeljuje lastnost, izraženo v predhodni povedi. Skaženost slabe živine se vidi v mnogih barvah, v živalih, ki jih ni možno dalje pariti, so prevelike in skažene oz. pokvečene.

[458] Za razlago konteksta gl. zgled (2) pri *ravno*.

Modalno-povezovalni členek

Navezuje se na cel stavek in poudari izražanje nasprotja s prej povedanim. Implicira pa tudi izražanje omilitve situacije.

V podanem primeru stoji na tretjem mestu v stavku: za protivno-dopustno zvezo veznika *pa* in členka *saj* ter za prislovnim določilom kraja. Nasprotje izraža že zveza *pa saj*, medtem ko ga *spet* še okrepi.

(22) Dobrote res da je navajena, tistega ne bom djal, ker je od bogate hiše doma; **pa saj** na Verhu pri sveti Trojici **spet** nismo zgolj berači/./ (Levstik 1858: 27.)
Kontekst: Krpan cesarju predoči, da je njegova hči navajena dobrega življenja. Toda v tem ne vidi težave, da je ne bi mogel vzeti za ženo. Kot argument izpostavi dejstvo, da na Vrhu pri Sveti Trojici ne živijo izključno reveži.

Sklep: Kot **časovni členek** izraža ponavljanje dejanj. Za tovrstni *spet* je težko presoditi, ali se navezuje na cel stavek ali na povedek kot vodilni stavčni člen. Večkrat se pojavi kot sestavni del zveze *in spet*, ki izraža večkratno ponavljanje ali pa samo dodajanje. Pri Metelku se za izražanje večkratnega ponavljanja pojavi danes manj običajna zveza *pa spet*, katere rabo bi bilo treba natančneje raziskati na večjem obsegu gradiva. Kot **modalno-povezovalni** členek *spet* poudarja nasprotje s prej povedanim in izraža omilitev situacije.

3.3.59 Sploh

KRN: ſploh, Kremp.: sploh, Mal.: sploh.

Izvira iz praslovanske predložne zveze **sъ ploxòmь* ‘z udarcem na plosko’ (Snoj 2003: 685–686), Bezlaj (1995: 300) navaja izvor iz prislovov **sъ- plòchъ in *sъ- plošь,* ki sta poprislovljena pridevnika iz samostalnika **plòchъ* ‘kar je ravno, povsod enako, gladko’.

V obdobjih pred 19. stoletjem sem ga z ustreznico *vsesploh*, označeno kot pridevnik ‘splošen’, zasledila v Kastelec-Vorenčevem slovarju (*vsehsploh besedy Buque*) (Stabej 2014). V omenjenem slovarju sem zasledila tudi varianto *splohom*, ki je označena kot prislov z latinsko ustreznico *universus* ‘na splošno’. Kot zgled je podana tvorjenka *vsisploham* z ustreznico *vsečihernu*, ki je ravno tako nisem zasledila drugod kot v Kastelec-Vorenčevem slovarju.[459] Pleteršnik *sploh* navede z nemško ustreznico *allgemein* in zgledoma *sploh znan*/*allgemein*, *bekannt* ter *Ta teden bodo* ***sploh*** *začeli trgati*. V SSKJ (2) je slednji primer časovno zaznamovan, besedi *sploh* pa je dodana ustreznica ‘povsod’.

[459] Enako velja tudi za pridevnik *vesčiherni*.

Kot nemške ustreznice Pleteršnik navaja tudi *immer*, *gewöhnlich* z zgledom ***Sploh*** *tako delajo*/*Sie thun es* ***immer*** *so*; in *überhaupt* z zgledom *Ti* ***sploh*** *nimaš nič govoriti*. S slovensko ustreznico *na sploh* ga evidentira pri Erjavcu.

V SP 2001 je *sploh* vedno označen kot prislov. In sicer je kot načinovni prislov označen v primerih tipa *To so* ***sploh*** *znane besede*, kot knjižni pogovorni prislov v primerih tipa *Rekel ji je, da je neumna gos, koza in* ***sploh***, v katerih po podatkih SSKJ (2) izraža naštevanje oz. obstajanje česa, razen že povedanega. V primerih tipa ***Sploh*** *ji delamo krivico* je v SP 2001 označen kot poudarni prislov. Po podatkih SSKJ (2) v takšnih primerih izraža ugotovitev oz. spoznanje resničnega stanja. V primerih tipa *Kar naprej se boji,* ***sploh*** *si samo domišlja, da ga zasledujejo* je v SP 2001 označen kot prislov v vezniški rabi. V SSKJ 2 pa kot členek v vezniški rabi.

V SSKJ 2 je sploh v vseh navedenih primerih rabe, vključno s tistimi, ki se nahajajo tudi v SP 2001, označen kot členek. Z določitvijo se strinjam v vseh primerih, razen v primerih tipa *To so* ***sploh*** *znane besede*, kjer bi ga označila kot načinovni prislov ʻna splošnoʼ ter v časovno zaznamovanih primerih tipa *Ta teden bodo* ***sploh*** *začeli trgati*, kjer sploh pomeni ʻpovsodʼ in je torej krajevni prislov. Razen v že predstavljenih primerih iz SP 2001 je po podatkih SSKJ 2 členek *sploh* rabljen še v vprašalnih (*Kako je to* ***sploh*** *mogoče*), kjer poudarja pomen besede, na katero se nanaša, in nikalnih (*Tega takrat* ***sploh*** *še ni bilo*) povedih, kjer poudarja zanikanje.

V *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014: 63) so pomeni členka *sploh* enaki kot v SSKJ 2. Kot sopomenka pa mu je naveden členek *vobče*, ki je označen kot starinski, razen v pravkar omenjenem slovarju tudi v SSKJ (2) in SP 2001. Evidentiran je le v pomenu ʻnasplošnoʼ, npr. ***Vobče*** *lahko trdimo, da je delo dobro*. Torej ga sama ne določam kot členek, ampak kot načinovni prislov. V starejšem gradivu besede *vobče* nisem zasledila, ravno tako je po podatkih korpusa Gigafida (279 zadetkov) redka v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku. Etimološko gre za tvorjenko iz predloga *v-* in prislova *obče*, ki je konvertiran iz pridevnika *obči*, ki izvira iz praslovanskega **obьštь* (Žele 2014a: 71). Čeprav prislov *vobče* in pridevnik *obći* obstajata v srbohrvaškem jezikovnem prostoru, ne gre za prevzeto besedo iz jezikov omenjenega prostora. Besede, ki izvirajo iz omenjene praslovanske osnove, namreč obstajajo tudi v ostalih slovanskih jezikih, osnova pa je vidna tudi v krajevnih imenih slovenskega ozemlja, npr. Opčine (prim. Bezlaj 1982: 233).

V obravnavanem gradivu *sploh* vedno nastopa kot poudarni členek.

V spodnjem primeru je rabljen kot poudarni vprašalni členek. Med *sploh* in skopusom stoji še povedek s povedkovim določilom. Stava je za sodobni slovenski knjižni jezik neobičajna. Pričakovali bi namreč stavo členka *sploh* neposredno za skopusom (***Kaj*** *sploh je njih namen*).

(1) Kaj je njih [obrtniških združb] namen **ſploh** in koliko dobriga ſe ſme slaſti naſha deshela od notrajno – avſtrijanſke drushbe sa obertnoſt nadjati/./ (Bleiweis 1843: 2.)
Kontekst: Tvorec se sprašuje po namenu množice obrtniških družb, in koliko koristi lahko pričakuje dežela Kranjska od večje notranjeavstrijske družbe.

V naslednjem primeru izraža splošno veljavnost povedanega. Navezuje se na predmet v rodilniku in stoji neposredno za njim.

(2) Da pa se poleg Celtov v'podunajskih zemlah, v'Panonii ino Noriki, med kerivi naša Štajerska spada od Starih **sploh** tudi Ilirci imenujejo, tak tudi nje za perve naše zemle naselnike deržimo/./ (Krempl 1845: 8.)
Kontekst: Kot prvotni prebivalci štajerske dežele so znani Kelti. Na ozemlju Panonije in Norika, kamor je spadala Štajerska, pa so od starejših ljudstev na splošno živeli tudi Iliri. Zato so tudi oni obravnavani kot prvotni prebivalci Štajerske.

V naslednjem primeru je sestavni del zveze *in sploh*, ki izraža naštevanje oz. omenjanje česa že povedanega. Omenjena zveza uvaja predložno zvezo v vlogi premega predmeta in jo povezuje s predhodno.

(3) Bodi tadaj tako dober in vzemi ga v svojo hišo, skerbi za njegovo podučenje **in sploh** za vse, česar je mladimu človeku v mestu treba. (Malavašič 1849: 154.)
Kontekst: Tvorec (nek kmet) piše svojemu bratu in ga prosi, naj sina, ki se bo šolal, sprejme k sebi, skrbi za njegovo učenje in za vse, kar človek potrebuje v mestu.

3.3.60 Še

CM: se, she, sho, P17: ſhe, she, Poh.: she, ŽM: ſhe, LN: she, ſhe, Vod.K.: ſhe, Vod.P.: ſhe, Vod.B.: ſhe, Prim. ſhe, Met.B.: ɯe, Cig.: ſhe, **Volk.: ſhe, Slom.P.: ſhe, Slom.B.: ſhe, KRN: ſhe, še, Mal.: še, Levst.: še, Jur.: še.**

Predvsem zaradi variantnega vzglasja **(j)e-* in **(j)o-* je težko podati enotno praslovansko izhodišče (Snoj 2003: 722, Bezlaj 2005: 27). V slovenščini in ostalih slovanskih jezikih se *še* pojavi v številnih izraznih variantah. Praslovanski varianti sta **ešče* in **ošče*, starocerkvenoslovanska varianta je **ješte*, npr. v srbohrvaškem jezikovnem prostoru se

pojavi *još*, v bolgarščini *jošte*, v makedonščini *ušte*, v češčini *ješte* in v slovaščini *ešte* (Bezlaj 2005: 27). Varianta z nemehčanim *št* se je pojavila že v *Brižinskih spomenikih* (*este*). Velja omeniti, da varianto *išče* razen že omenjenih protestantov, predvsem Krelja navaja tudi Kastelec-Vorenčev slovar (prim. Bezlaj 2005: 27). V prekmurskem knjižnem jeziku je bila v rabi varianta *ešče*, ki je poleg *šče* še danes prisotna v prekmurskem narečnem prostoru, v Reziji se pojavi *šće*, v bovškem in južnonotranjskem prostoru *šje* (Bezlaj 2005: 27). Danes knjižna in v zgodovini slovenskega knjižnega jezika najpogostejša izrazna varianta je *še*, ki je razen v slovenščini rabljena tudi v ukrajinščini (prav tam). V slovenskem knjižnem jeziku se v podobnih funkcijah pojavi od 16. stoletja do sodobnosti in je vedno rabljen kot členek.

Časovni in časovno-poudarni členek

Bistvenih pomenskih razlik med časovnim in časovno-poudarnim *še* nisem opazila. Razlika je le v obsegu skopusa. Časovno-poudarni *še* se navezuje na posamezen stavčni člen (večinoma časovni prislov v vlogi prislovnega določila časa), medtem ko je za časovnega težko presoditi, ali se navezuje na cel stavek ali na povedek kot vodilni stavčni člen.[460]

Trajanje dejanja oz. stanja

S tovrstnim *še* tvorec poudari, da dejanje oz. stanje, ki se je začelo v preteklosti, traja tudi v trenutku govorjenja.

Navezovanje na časovni prislov

Če ni opozorjeno drugače, časovno-poudarni *še* stoji direktno pred skopusom.

(1) /K/ader se bodesh reſserdil taku ozhesh na tuoio millost spumnit. Dokler si se tedai toku dolgu zhes to zhlouestuu reserdel inu **she** doſsega mallou vſsellei[461] reserdish, toku se sedei utuoy serdi na to troshtlivo oblubo, namuzh tuoie millosti, spumni. Taku ostani tudi tuoia beseda kar si gouoril od millosti: Perpusti tudi de ta zhlouik do vekoma shiui inu utaperui suoi stari stan tuoie millost inu gnade pride/./ (Skalar 1633: 005r.)
Kontekst: Tvorec ogovori boga, ki se je v daljni preteklosti (tedaj toku dolgu, tj.ob izvirnem grehu), razjezil na človeštvo in njegova jeza traja večno. Zato naj se v trenutku govorjenja spomni na obljubo, da bo ob svoji jezi izkazoval milost.

(2) Mi bodega bug qualem smo sdraue, ma nas Gosput strizh ie **se** sdai u postele iz soiem Putegrom/./ (Merkù 1980: 25.)

[460] Enaka razlaga velja tudi za razliko med časovnimi in časovno-poudarnimi *šele*, *več* in *že*.
[461] Prislovna besedna zveza *dosega malo vselej* 'do sedaj vselej' je frazeološka in pomeni 'večno'.

Kontekst: Hči piše materi, da so ona in njena družina zdravi; edino stric v trenutku govorjenja ni prebolel putike.

(3) On je **ſhe** sdaj per nas, no zhe do konza ſveta per nas ostati. (Volkmer 1778 : 2.)
Kontekst: Bog je do vključno trenutka govorjenja prisoten in bo ostal pri nas do zadnjega trenutka na svetu (do konca sveta).

(4) **/S/he** dan danaſhni tukaj v'Lublani pravio: na tiga ſum (verdacht) leti. (Vodnik 1798: 7.)
Kontekst: Primer je iz razprave o besedi *sum* in njeni iz nemščine prevzeti sopomenki *ajfer*. Tvorec naslovniku razloži, da je na kranjskem ozemlju večkrat uporabljena prevzeta sopomenka. Toda kljub temu je do trenutka govorjenja v Ljubljani ohranjena fraza *na tega sum leti*.

(5) /P/uſti **ſhe** en zhaſ vręti. (Vodnik 1799: 7.)
Kontekst: Tvorec veli naslovniku, naj prej opisano rumeno juho v trenutku govorjenja pusti nekaj časa vreti.

(6) /O/na ga noſi, ga shivi do sreliga, porodi ga, in ga redi[462] mu hrano in ſtreshbo daja[463] **ſhe** dolgo po ſvojmu porodu/./ (Vodnik 1818: 9)
Kontekst: Mati otroka preživlja, hrani in neguje dolgo po danem trenutku (porodu).

(7) Drygi den je Izidor pred svojim hramom drevo podiral. Xe pri pervemi zamahneŋi so otroki pitali: Oųa, de skoro padnulo? – Oųa je malo poheŋal ino rekel: **še** dugo ne, moji otroki. (Rajh 1998: 55.)
Kontekst: Dogodek, po katerem so otroci spraševali očeta Izidorja, se dolgo ne bo zgodil – drevo, ki ga je sekal oče, dolgo ne bo padlo.

(8) Kar ſo pa pred letmi le poſameſni moshovi v malim ſtorili, sa to ſe je v danaſhnim zhaſu v vézhji obſhirnoſti drushba od vêzhih mosh sbrala, ktero naſh dragi in viſokozhaſteni zeſarſki knes ali prinz, Nadvojvoda Joan v Gradzu prezhuva in vlada, in kteriga naj nam Bog **ſhe** dolgo dolgo ohrani! (Bleiweis 1843: 3.)
Kontekst: Tvorec želi nadvojvodi Janezu kot uspešnemu vodji obrtniške družbe, da bi od trenutka govorjenja dalje dolgo živel.

(9) Spervega, kak **še** tudi potli so toti [Iliri, Noričani in Toriščani] vsi bili vsemu navajeni, vročini ino zimi, nagoti ino stradanji. (Krempl 1845: 13.)
Kontekst: Navajenost na slabe pogoje (vročino, zimo, goloto, stradanje) je bila pri Ilirih, Noričanih in Toriščanih prisotna od začetka njihove prisotnosti na štajerskem ozemlju in je potem trajala dolgo po navedenem trenutku.

(10) Dolžnik prosi, **še** nekaj časa poterpeti. (Malavašič 1849: 141.)

[462] *Rediti = preživljati* (SSKJ (2)).
[463] Samostalniku *strežba* Pleteršnik navede tudi nemško prevodno ustreznico *Pflege* ‘nega’. Torej *dajati strežbo* pomeni ‘negovati’.

Kontekst: Gre za naslov pisma, v katerem tvorec kot dolžnik prosi naslovnika, da bi v trenutku govorjenja malo potrpel, saj bi mu dolg vrnil kasneje, kot je obljubil.

(11) Cesar, zastran lipe **še** zmirom nekoliko nevšečen, pravi: »Pojdi, pa vzemi konja, kterega hočeš./«/ (Levstik 1858: 5.)
Kontekst: Cesarjeva jeza na Krpana, ki je posekal cesaričino najljubšo lipo, je v trenutku govorjenja trajala, a ni bila zelo intenzivna.

(12) /M/oraš razvideti, da ne sme dalje pod mojo streho spati, saj si ga **še** dozdaj v oči bodla in on tebe. (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Jurec hčeri predoči, da je spogledovanje z Domnom trajalo do trenutka govorjenja. Ker je bil Domen nezakonski otrok, bi bila to sramota za hišo. Zato ga je moral spoditi.

Navezovanje na povedek oz. stavek

Z izjemo primera (25), stoji znotraj stavka, kamor spada, največkrat v okolici povedka oz. njegovih sestavin.

V spodnjem primeru *še* stoji pred tvornopreteklim deležnikom v drugi osebi ednine ženskega spola in za ostalimi sestavinami stavka.

(13) /S/he be enkrat rada per meni billa gader be me **she** imolla.(Merkù 1980: 34.)
Kontekst: Mati je prepričana, da bi hči želela enkrat ponoviti obisk pri njej, če bi do trenutka govorjenja oz. vsaj nekaj časa živela.

Stoji med sestavinama prireDno zloženega povedka – za prvim glagolom in pred veznikom *in* ter drugim glagolom. Danes bi bila pričakovana stava pred obema sestavinama (*še govorim in slišim*).

(14) Jeſt govorim **she**, inu shlishem; le svejta, inu svitlega ermenega sonza jeſt navidem/./ (Pohlin 1788: 12.)
Kontekst: Oseba, na katero se nanaša uganka (Jona v ribjem trebuhu) do trenutka govorjenja govori in sliši. Edino, kar je, ne vidi zunanjega sveta.

Stoji za nagovorom in pred osebkom ter povedkom.
(15) Dèkle, **ſhe** ti ena ſkuſhnava napréj ſtoji – al ſi mo vupaſh pred uzhi ſtopit? (Linhart 1790: 24.)
Kontekst: Sternfeldovka Micki predoči, da njena skušnjava do Tulpenheima traja do trenutka govorjenja, in meni, da se mu ne upa pojaviti pred oči.

Stoji za osebkom, modalnim glagolom in prislovnim določilom časa ter pred premim predmetom in povedkom.

(16) /P/riden gospodar more ob ſvezhenzi ſhe polovizo ſimſke klaje imęti! (Vodnik 1795: 2.)
Kontekst: Dober gospodar mora ob svečnici imeti ohranjeno polovico zimske krme za živali.

Stoji za osebkom in preteklikom pomožnega glagola *biti* ter pred povedkovim določilom.

(17) Drugo jutro ga je hotel dobri Goſpod k'njegovim ſtariſham poſlati; pak fantizh je bil ſhe tako majhin, de ſvoje ſtariſhe ino vaſ (veſ), kjer ſo prebivali, ni vedil imenovati. (Primic 1813: 14.)
Kontekst: Gospod je v gozdu našel dečka. Deček je bil v trenutku govorjenja tako majhen, da ni znal imenovati svojih staršev in vasi, iz katere je prihajal. Zato ga je gospod obdržal pri sebi.

V Ciglerjevem primeru stoji za modalnim delom povedka, ki izraža željo, ter pred osebkom, prislovnim določilom kraja in tvornopreteklim deležnikom. Lahko se navezuje le na povedek in prislovno določilo kraja, ki nastopa kot določilo glagola *hoditi*,[464] lahko pa na cel stavek.

(18) Po devet let ſta bila dvojzhika ſtara, rada bi bila ſhe oba v'ſholo hodila/./ (Cigler 1836: 12.)
Kontekst: Svetinova dvojčka sta bila v trenutku govorjenja stara 9 let in sta želela, da bi se v danem trenutku in dalje njuno šolanje nadaljevalo.

V Prešernovem primeru stoji za prislovnim določilom časa in pred prislovnim določilom mere, premim predmetom ter povedkom. Gotovo se navezuje na zvezo prislovnega določila mere (*tako malo*), premega predmeta (*vaš jezik*) kot določila glagola *umeti*, in pravkar omenjenega glagola v vlogi povedka, seveda pa lahko tudi na cel stavek.

(19) Do zdaj še tako malo Vaš jezik umem, de Vas morem prositi, Vaše liste, če me, kar si upati prederznem, še z'katerim bote osrečili, po nemško pisati. (Kidrič 1936: 292.)
Kontekst: Prešeren v pismu Čelakovskemu sporoči, da njegovo nerazumevanje češčine v trenutku govorjenja traja do te mere, da mu mora naslednjič (če mu bo seveda poslal kakšno dodatno pismo) pisati v nemščini.

V Šerfovem primeru stoji za prislovom *doklič*, ki je hkrati v vlogi prislovnega določila načina in podrednega veznika, ki uvaja časovni odvisnik ter pred premim predmetom in povedkom. Lahko se navezuje na celoten časovni odvisnik, gotovo pa na glagol imeti v

[464] Določila so obvezno dodana glagolu, medtem ko so dopolnila neobvezna.

vlogi povedka in osebni zaimek *jo* v vlogi premega predmeta in določila omenjenega glagola.

(20) Zdaj se more skerbeti vsaki kerſenik za svojo dyſo, dokliȕ ſe jo ma/./ (Šerf 1835: 7.)
Kontekst: Tvorec naslovnika opozori, naj skrbi za svojo dušo, dokler jo ima (kasneje bo prepozno).

V Slomškovem primeru stoji za nepremim predmetom in pred povedkom.

(21) Pravizhen ni sapuſhen, tudi v'shelesje sakovan, sakaj Bog je per njemu; pa tudi njegovi prijatli, zhe ſo pravi, mu ſhe sveſti oſtanejo/./ (Slomšek 1835: 10.)
Kontekst: Pravični ni zapuščen, saj je pri njem bog, ravno tako pa zvestoba pravih prijateljev v trenutku govorjenja traja (in bo trajala).

V naslednjem primeru stoji pred povedkom in obenem na prvem mestu v stavku.

(22) Primi ga nekdo zhedno sa noſ. Hvala Bogu! ſhe je shiv. (Slomšek 1842: 2.)
Kontekst: Ko so dečka Lojzeta potegnili iz vode, ga je nekdo prijel za nos in k sreči opazil, da v trenutku govorjenja njegovo življenje traja.

V spodnjem primeru se prvi *še* navezuje na tvornosedanji deležnik na *-č*, drugi pa na glagol *potrebovati*, modificiran s prislovom stopnje *zelo*, in samostalniško besedno zvezo *očetove moči* kot dopolnilom omenjenega glagola. Torej na zvezo predmeta v rodilniku in povedka, modificiranega z levim prislovnim prilastkom.

(23) /D/obro storite, če svoji britkosti mejo stavite, ker Vaši **še** živeči otroci **še** očetove moči tako zlo potrebujejo. (Malavašič 1849: 147.)
Kontekst: Tvorec v pismu naslovniku svetuje, naj za pokojnim sinom kljub vsemu pretirano ne žaluje. Otroci, ki v trenutku govorjenja nadaljujejo življenje, bodo namreč nadalje potrebovali očetovo moč.

V Levstikovem primeru stoji za vprašalnim členkom, premim predmetom in pred povedkom.

(24) Cesar ga vpraša: »Kerpan z Verha! Ali me **še** poznaš ?« (Levstik 1858: 4.)
Kontekst: Ko Krpan pride na Dunaj, da bi premagal Brdavsa, ga cesar vpraša, ali v trenutku govorjenja velja dejstvo, ki je veljalo pred njim – da Krpan cesarja pozna.

Stoji pred povedkom in obenem na prvem mestu v drugem stavku vezalnega priredja.

(25) Ako si starega Oralka prašal: »Kedaj so bili Turki na zadnje v deželi«, odgovarjal ti je: »Tačas, ko jih je bil tisti Domen pripeljal –Bog mu grehe odpusti!« In če si mu bil siten in dalje popraševal: »Vi, oče Oralkov, kedaj pa je bilo to«, odgovoril je stari zgubani in sključeni možiček vselej: »I kaj meniš, to je že davno. Ko sem jaz pastirčeval in **še** bos hodil/.«/ (Jurčič 1864: 2.)
Kontekst: Stari Oralek (pripovedovalec, po katerem je Jurčič prevzel povest o Domnu) pove, da so bili Turki nazadnje v deželi, ko jih je pripeljal Domen. To pa je bilo v času, ko je trajalo otroštvo starega pripovedovalca.

Nedopolnjenost

Tovrstni *še* poudari, da se določeno dejanje v trenutku govorjenja ni izvršilo oz. dopolnilo.

Najpogostejši so primeri, v katerih je težko presoditi, ali se *še* navezuje na povedek ali na cel stavek.

V spodnjem primeru stoji znotraj predmetnega odvisnika – za podrednim veznikom in pred zanikanim povedkom.

(26) Na sa meri sa bolle baia da **she** ni porsla/./ (Merkù 1980: 78.)
Kontekst: Mati se opravičuje hčeri zaradi pestunje, ki do trenutka govorjenja ni prišla na obisk.

Pri Basarju v prvem primeru prvi *še* stoji za členkom *samo*, ki se navezuje na osebkov odvisnik, premim predmetom in pomožnim glagolom *biti* ter pred tvornopreteklim deležnikom, medtem ko drugi *še* stoji za podrednim veznikom *da*, pred povedkom (*neso bili noter perpušeni*) in prislovnim določilom kraja (*u to večno izveličanje*).

Samu jim je **ſhe** mankalu, de **ſhe** neſso bili noter perpuſheni u'to vezhnu isvelizhanje, pak be skorej, inu hitru bili noter useti u'domvanje tiga isvelizhanja, keb'ne bili greſhili. Kaj sa en greh pak ſo ſturili? (Basar 1734: 12–13.)[465]

V Linhartovem primeru stoji za osebkom in pred povedkom.
(27) Ony **ſhe** nevedó vſe – Dones ob oſmih ima ta gerdeſh ſhe s'enim drugim, inu s'enim ſhribarjam priti – de bodo shenitnu piſmu gori poſtavili, inu v' treh dneh ima poroka biti – (Linhart 1790: 9.)
Kontekst: Sternfeldovka v trenutku govorjenja ne ve vseh Tulpenheimovih namenov. In sicer ne ve, da bo na dan govorjenja ob 20.00 prišel še z enim plemičem in pisarjem, da bodo podpisali ženitno pismo, in da bo potem v treh dneh poroka Micke in Tulpenheima.

[465] Za razlago konteksta gl. zgled (43) pri *pa*.

Stoji znotraj pogojnega odvisnika za veznikom *ako* in premim predmetom ter pred povedkom.

(28) Ledenizo s'lędam napolni, aku ga ſhe niſsi navosil. (Vodnik 1795: 1.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predstavlja hišna oz. kmečka opravila v februarju. Razen ostalega mora naslovnik navoziti led v ledenico, če navedenega opravila do trenutka govorjenja ni opravil.

Stoji za zanikanim pomožnim glagolom *biti* in pred povedkovim določilom in osebkom.

(29) Ni ſhe kmalo babiza, ktera ve in sna, kdaj shenſka je noſhezha, kdaj ne/./ (Vodnik 1818: 5.)
Kontekst: Ženska, ki prepozna nosečnost, se do trenutka govorjenja ne približuje izpolnjevanju pogojev za babico.

Stoji za oziralnim zaimkom *kar*, ki opravlja vlogo podrednega veznika in osebka znotraj osebkovega odvisnika hkrati.

(30) /K/ar ſhe ne bom vedel, jih bom po nemſhkih imenih zhes nekaj kednov praſhal. (Kos 1988: 289.)
Kontekst: Vodnik v pismu Jožefu Rudežu napove, da ga bo po nemških imenih, ki jih do trenutka govorjenja ne bo vedel, vprašal po nekaj tednih.

Stoji za zanikanim pomožnim glagolom *biti*. V naslednjem stavku je rabljen členek *že*, ki izraža dopolnjenost. Torej se je dejanje v drugem stavku dopolnilo v trenutku, ko je trajalo stanje v prvem stavku.[466]

(31) Niſta bila ſhe po ſedem let ſtara, jih je she mati nauzhila brati/./ (Cigler 1836: 10.)
Kontekst: Dvojčka v trenutku govorjenja nista dopolnila sedem let, mati pa je do tega istega trenutka izpolnila to, da ju je naučila brati. Torej ju je brati naučila zgodaj.

V Slomškovem primeru se navezuje na desni prilastek (*od posvetniga veselja slepi*) in stoji za samostalniškim prilastkom in pred pridevniškim jedrom. Velja omeniti, da je stava sestavin omenjene pridevniške zveze zaznamovana. Pričakovali bi namreč pridevnik na levi in samostalniško zvezo na desni strani.

(32) Le ljudje od poſvetniga veſelvanja she ſlepi ne ſpolnujejo ſvojih dolshnoſti/./ (Slomšek 1835: 13.)

[466] Na podoben način funkcionira tudi korelacija *še skoraj – že pa* (za več o tem gl. zgled (10) pri s*koraj*).

Kontekst: Svojih dolžnosti do boga ne izpolnjujeho edino ljudje, katerih zaslepljenost s posvetnim do trenutka govorjenja ni prenehala.

Stoji za povedkovim določilom in pred ostalimi sestavinami stavka.

(33) Boln **še** nisim bil kar sim na Duneju/./ (Kidrič 1936: 274.)
Kontekst: Prešeren v pismu staršem poroča, da odkar je na Dunaju, do trenutka govorjenja ni bil bolan.

Navezuje se na časovni prislov *nikoli* in stoji pred njim.

(34) /V/este, de **še** nikoli nisim denarjev nemarno si sposojeval/./ (Malavašič 1849: 141.)
Kontekst: Tvorec naslovnika v pismu prosi, če mu posodi denar. Zagotovi mu, da si do trenutka govorjenja ni nikoli sposodil denarja za slabe namene.

Stoji za prislovnim določilom časa in pred ostalimi sestavinami stavka. Gotovo se navezuje na zvezo zanikanega glagola *biti* 'obstajati' v vlogi povedka in predmeta v rodilniku kot njegovega določila. Lahko pa razen na navedeno še na omenjeno prislovno določilo časa in na prislovno določilo primere (*kakor dan danes*).

(35) /T/akrat **še** ni bilo tako cest, kakor dan danes. (Levstik 1858: 1.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predstavi prehodnost poti v slovenskih deželah v času dogajanja Martina Krpana. In sicer pove, da v času dogajanja Martina Krpana ni bilo toliko cest, kot jih je v trenutku govorjenja.

V Jurčičevem primeru stoji na zadnjem mestu vzročnega odvisnika. Navezuje se na celoten odvisnik, ki vsebuje glagol poznati v vlogi povedka in osebni zaimek *me* v vlogi premega predmeta oz. določila omenjenega glagola. Stava na zadnjem mestu je s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovana. Pričakovali bi premi predmet na prvem, členek na drugem in povedek na tretjem mestu (*me še ne pozna*).

(36) /G/leda naj, kod bom zdaj hodil, ker ne pozna me **še**/./ (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Domen je jezen na gospoda Sovo, ker mu ves čas želi škoditi. Ko ga je zaradi njega Jurec spodil od doma, obljubi, da se mu bo maščeval, kot verjetno ne bi pričakoval od njega, saj ga do trenutka govorjenja ne pozna dovolj dobro.

Ponovitev dejanja

Tovrstni *še* se navezuje na časovni kratnostni prislov *enkrat* ali *zadnjič*. Če ni opozorjeno drugače, stoji neposredno pred omenjenim prislovom.

Navezovanje na prislov enkrat

V takšnih primerih je poudarjeno, da je ponovitev dejanja (vsaj) ena. Če ni opozorjeno drugače, členek stoji tik pred prislovom.

V spodnjem primeru med členkom in skopusom stoji še pogojnik glagola *biti*.

(37) /**S/he** be enkrat rada per meni billa gader be me she imolla/./ (Merkù 1980: 34.)
Kontekst: Mati hčeri predoči, da bi si ta želela (vsaj) enkrat ponoviti obisk k njej, pod pogojem, da bi njeno življenje trajalo (kar verjetno zaradi starosti in bolezni ne bo dolgo).

(38) Perſtavi tri polizhe vode k' ognju, kadar vrè, perſuj sribane shęmle notri; puſti kuhati tako dolgo, de poſtane kakor en goſt ſok. Potęm perli en frakel bęliga vina, en frakel kuhane vode od zherneh zhęſhen, lup od lemone, eno treſhizo ſladke ſkone; puſti, de to vkup **ſhe** enkrat savrè. (Vodnik 1799: 2.)
Kontekst: Za pripravo postne juhe je treba najprej zavreti vodo, nato dodati navedene sestavine in nato enkrat ponoviti vretje.

V Dajnkovem primeru med obravnavanima členkom in prislovom stojijo povedkov prilastek (*resserdena*) prosti glagolski morfem *se* in pomožni glagol *biti*.

Na to rasserdena **se** se je enkrat ze vsimi moꝗami napeti htela, ino je raspoꝗena smert najſla. (Rajh 1998b: 150.)[467]

(39) **Še** enkrat Vas za zamero prosim, in upam, de je med nama vse poravnano. (Malavašič 1849: 152.)
Kontekst: Tvorec se naslovniku v pismu opravičuje, ker mu je storil krivico. Da bi zvenel vljudneje, dejanje opravičevanja ponovi.

(40) Gospodar sname kožuh s peči, ogerne ga in **še** enkrat opominjevaje hčer, naj se odpravi spat, odide za hlapcem. (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Jurec je svoji hčerki Anki enkrat ponovil, naj gre spat (potem ko ji je prepovedal, da se zapleta z Domnom).

[467] Za razlago konteksta gl. zgled pri *itak*.

Navezovanje na časovni prislov zadnjič

V takšnih primerih je poudarjeno, da je ponovitev dejanja zadnja, oz. da gre za zadnjo priložnost. Če ni opozorjeno drugače, *še* stoji tik pred omenjenim prislovom.

V Šerfovem primeru stoji neposredno za prislovom, kar je z današnjega stališča zaznamovano.

(41) Zadniu̯ **se** nas opomiŋa kerſanska cirkva skos advenski u̯as, zmisliti po besedah dneſnega Evangelja na soden den, ino se k'Jezuſovemi prihodi k'sodbi za konec naſega xivleŋa vseli dobro pripravlati. (Šerf 1835: 7.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da je Cerkev zadnjič ponovila opomin, da mora v adventnem času premisliti o besedah evangelija navedenega dne in se dobro pripraviti na Jezusov prihod in konec svojega zemeljskega življenja.

(42) Deveti dan[468] gre Nesha **ſhe** sadnikrat ſvojiga mosha obiſkat in od njega slovo vset, ker po tistim ga nikoli vezh ni vidila. (Cigler 1836: 8.)
Kontekst: Neža je na dan, ko je Franc odšel v boj, zadnjič ponovila obisk pri njem v vojašnici. Po danem trenutku se je končal čas, ko ga je videvala.

Poudarjanje navedenega časa in izključevanje poznejšega

Tvorec z rabo tovrstnega *še* poudari, da se naj dejanje ne bi zgodilo kasneje kot v določenem trenutku, ki je časovno zelo blizu trenutku govorjenja. V takšnih primerih se *še* navezuje na prislovno določilo časa. Če ni opozorjeno drugače, stoji tik pred njim.

(43) Tukej ny trẹba, de bi moj Ozha rekal –lubi ga Mizka –vsemi ga! Mizka, vsèmi ga, pole, moji laſsje vshę ſivi ratujejo – Dones, lubesnivi Ozha, **ſhe** dones, inu ke bi moglu biti, sdej per tẹj prizhi – (Linhart 1790: 6.)
Kontekst: Micka v monologu prizna, da se ji glede odločitve, ali vzeti t. i. Schönheima ali ne, ne bi bilo treba dolgo odločati. Če bi bilo mogoče, ga ne bi vzela nič kasneje kot v trenutku govorjenja.

(44) /Z/akaj ne izletavajo toti mladi vtiqi z'red starimi. Na to je Izidor **se** k'u̯asi novi navyk otrokom priloxil rekoų: Prej kak se letati ųe, se morejo peroti meti. (Rajh 1998b: 57.)
Kontekst: Ko so otroci vprašali, zakaj mlajši ptički ne letijo iz gnezda skupaj s starejšimi, jim je Izidor takoj (nič kasneje) pojasnil, da je tako zato, ker nimajo peruti.

(45) Zdaj je prevzetni zemlogleden Rimlan šel nad Panonio, ino je Panonce prez vsega zroka **še** tisto leto [34 pr. n. št.] zalegel. (Krempl 1845: 11.)
Kontekst: Ko so Rimljani napadli Panonijo, so vse Panonce brez odloga (ali dogovora) zajeli v istem letu.[469]

[468] Franc Svetin je bil, preden se je šel borit proti Francozom, 8 dni v vojašnici.

(46) **Še** ta večer grem! (Jurčič 1864: 137.)
Kontekst: Domen se je odločil, da Jurca ne bo zapustil kasneje kot večer po trenutku govorjenja.

Poudarno-povezovalni členek

Tovrstni *še* je pomensko oz. funkcijsko soroden v nadaljevanju predstavljenemu členku *tudi*. Izraža lahko dodajanje, stopnjevanje, v kombinaciji z nikalnimi izrazi pa se približuje pomenu ʻniti'.

Dodajanje

Svoj skopus doda ostalim sorodnim elementom (znanim iz konteksta).

Navezuje se na premi predmet (*ena kopuni*).

(47) /I/mam **she** ena copuni sa te/./ (Merkù 1980: 40.)
Kontekst: Mati piše hčeri, da ima (iz pisem kot celote je jasno, da razen ostalih dobrin, npr. hrane in pijače, obleke) meso kopuna zanjo.

V Pohlinovem primeru se navezuje na osebek.

Mi imamo 2. vekshe, inu 2. majnshe seſtre, katire so ali use 4. glih per myru, inu pokoju: ali, zhe se le ena pregane, tok **ſhe** te druge ſa njo teko. /.../ So 4 Kolęsa v'voſu. (Pohlin 1788: 10.)[470]

V Linhartovem primeru se navezuje na premi predmet.

(48) **/S/he** en glashek, zhe ſmęm proſit –de ſe roka ne bo tręſla – (Linhart 1790: 29.)
Kontekst: Pisar Glažek prosi Jako za dodaten kozarec vina, da se mu ne bo tresla roka.

V naslednjem primeru se navezuje na osebek.

(49) Bandera noſio dobrovolzi[471] kateri ſo ſe k'tim novimo batallioni she podali, oblezheni s'lepim oblazhilam ali banduro, sraven ſo **she** lepi mladi junaki, kateri kashejo pot drugim dobro ſerzhnim deshelnikam. (Vodnik 1800: 6.)

---

[469] Pleteršnik kot ustreznico zveze *zrok si dati* navaja *übereinkommen* ʻdogovoriti se', besedi *zaleči* pa *umlagern* (*oblegati*). Torej *zrok* pomeni *dogovor* in *zaleči* pomeni ʻoblegati' (Pleteršnik 2014).
[470] Za razlago konteksta gl. zgled (17) pri *le*.
[471] *Dobrovoljec* je časovno zaznamovano poimenovanje za prostovoljca v vojski (prim. SSKJ (2)).

Kontekst: Tvorec poroča o javnem pozivu moškim, da se pridružijo vojski proti Napoleonu v Gradcu. Prostovoljci, ki so se do trenutka govorjenja podali v vojsko, nosijo bandera. Poleg njih so na procesiji prisotni mladi junaki, ki (moškim) prebivalcem kažejo pravo pot.

Zelo pogost je dodajalni *še* v Vodnikovih *Kuharskih* in *Babiških bukvah*. V prvi zaradi opisa postopkov, v drugih pa zaradi opisa sestavnih delov telesa in navajanja znanj, ki se jih pričakuje od babice.[472]

V primeru iz *Kuharskih bukev* se navezuje na predmet v rodilniku.

(50) /Z/he je pregoſta, perlij ſhe goveje shupe, inu jo daj na miso. (Vodnik 1799: 10.)
Kontekst: Gre za recept za t. i. olio juho, ki se dela iz različnih vrst mesa in zelenjave,[473] potem pa se zalije z govejo juho. Če je predstavljena zmes pregosta, je treba dodatno priliti govejo juho.

V spodnjem primeru se navezuje na premi predmet.

(51) Babizi je na tanko vediti, kakſhina ſo porojila in materni dejli ob ſvojimu sdravimu ſtanu, kaj pravſhniga ſe na njih pogreſha, kaj ſe najde nenavadniga, nesdraviga, neredovniga, de take pogreſhke bo snala povedati vuzhenim sdravnikam. Babiza naj sna ſhe nektere lekarſke in zelniſhke snanja, opravila, in dela. (Vodnik 1818: 5.)
Kontekst: Babica mora poznati, kako izgledajo zdravi in bolni ženski spolni organi. Razen tega mora obvladati nekatera lekarniška in zeliščarska znanja.

V naslednjem primeru se navezuje na osebek.

(52) /S/ramovi koſti ſe na ſvojimu ſtiku med ſeboj ſklepate nepremikama. pri medenzhnih ſklepih ſo pomiſlika vredne ſhe vesila, ki svirajo is ſklepa med krishnizo in kukovzo. (Vodnik 1818: 14.)
Kontekst: Opisana je zvezanost sramnih kosti in medeničnih sklepov. Sramnici se sklepata nepremično. Pri medeničnih kosteh je treba biti (razen ostalega) pozoren na vezi, ki izhajajo iz povezave med križnico in kukovico.

V spodnjem primeru stoji med jedrom (*kaj*) in desnim prilastkom (*drugiga*). Takšna stava je danes zaznamovana, pričakovali bi stavo členka pred celotno besedno zvezo (*še kaj drugiga*).

(53) Linhartove peſme, inu kaj ſhe drugiga imam Wildetu[474] dati? (Kos 1988: 280.)

[472] Enako velja za dodajalni členek *tudi*.
[473] Za natančnejše informacije, katero meso in zelenjavo vsebuje olio juha gl. (Vodnik 1799: 10).

Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju poroča, da mora Wildu izročiti Linhartove pesmi, obenem pa ga sprašuje, kaj mu mora dati poleg tega.

V Primčevem primeru stoji pred osebkom.

(54)Ta bart (ta pot) je ſhel s'njima [z Jožkom in Matevžkom] **ſhe** en drugi fantizh, te mali Valentin. (Primic 1813: 10.)
Kontekst: Ko sta soseda Jožek in Matevžek šla drugič nabirat cvetlice, je poleg njiju šel dodatno mali Valentin.

Pogosto se pojavi v Dajnkovem *Velikem katekizmu* kot del vprašanj, ki zahtevajo dodatno informacijo, povezano s prej povedanim. V spodnjem primeru se prvi *še* navezuje na vprašalni zaimek *kako* in stoji tik za njim, medtem ko je drugi rabljen v kombinaciji s členkom *tudi* in se skupaj z njim navezuje na povedkovo določilo (*osobni greh*), ki predstavlja odgovor na vprašanje oz. remo stavka. Med členkoma *še* in *tudi* stoji povedek (*se imenuje*), skopus zveze (samostalniška besedna zveza *osobni greh*) pa stoji za členkom *tudi* oz. na koncu stavka.

(55) Pit. Kaj je lasten greh? // Odg.: Lasten greh je prelomeŋe Boxje zapovedi, kero greꞩnik sam prestopi. // Pit.: Kak **ꞩe** se lastni greh naɥi imenyje? // Odg. Lastni greh **ꞩe** se imenyje tydi osobni greh/./ (Dajnko 1826: 170.)
Kontekst: Opredelitvi lastnega greha, tj. da gre za kršitev božje zapovedi, sledi vprašanje po drugem imenu lastnega greha. Sledi odgovor, da je drugo ime osebni greh.

Prvi *še* stoji pred osebkom, drugi pa za premim predmetom, pri čemer vmes stoji še prihodnjik pomožnega glagola *biti*.

(56) Pisaje ɯtevila piɯe ɯtevke, kakor tꞩ jih narekvajo; po besedꞩ miljon nadstave reʒ vꞩ znamne, de **ɯe** ɯest ɯtevilk pride; ko reɥejo tisuɥ, nadstave piko, de veɯ, tri ɯtꞩvilke bo **ɯe** pisatꞩ. (Metelko 1830: 5.)
Kontekst: Predstavljeno je zapisovanje števil. Tvorec naslovniku predoči, da bo pri zapisu milijona moral dodati šest, medtem ko pri zapisu tisočice osem številk.

[474] Gre za F. Wilda, do leta 1788 profesorja na ljubljanskem liceju in nato bibliotekarja licejske knjižnice do leta 1809, ko se je pred Francozi umaknil na Dunaj in tam dobil dosmrtno mesto na univerzi (Kos 1988: 476). Ko je Vodnik pisal pismo, iz katerega je podani primer, je bil Wilde še v Ljubljani in v stiku s slovenskimi kulturnimi delavci, ki so se radi obračali nanj, saj je imel pomembno mesto v avstrijski prosvetni upravi, ravno tako pa je poznal kranjske razmere, osebnosti in zmožnosti (prav tam).

V spodnjem primeru stoji pred predmetom v orodniku.

(57) Vſak vezher ſo vſi trije vkup glaſno vezherne molitev opravili, in mati je vſęlej konz molitve rekla: Molimo ſhe sa vajiga ozheta, de bi ſrezhno nasaj priſhel, de bi mu Bog ſrezho dal v'daljnih krajih. (Cigler 1836: 11.)
Kontekst: Mati Neža je s svojima sinovoma vsak večer molila. Med drugim so molili tudi za njunega očeta oz. njenega moža, da bi bil srečen v krajih, kjer se je vojskoval.

V primeru iz Prešernovega pisma stoji neposredno pred predmetom v orodniku (*z katerim*).

Do zdaj še tako malo Vaš jezik umem, de Vas morem prositi, Vaše liste, če me, kar si upati prederznem, še z'katerim bote osrečili, po nemško pisati. (Kidrič 1936: 292.)[475]

V naslednjem primeru se navezuje na premi predmet in stoji tik pred njim.

(58) Tako blodi mož še veliko druzega/./ (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Primer je iz članka o t. i. kmetijskem sleparju, za katerega želi tvorec naslovniku predočiti, da piše nebuloze, npr. da je rastlinam najbolje v negnojeni zemlji, da večinoma črpajo vodo iz zraka. V tekstu navedene nebuloze pa niso edine, razen navedenih piše veliko drugih.

Stoji pred povratnoosebnim zaimkom v vlogi premega predmeta.

(59) Metulianci[476] pa, videči, da bodo premagani, so sami svoje hrame spovužgali, svoje žene ino otroke, zadnič še sebe spomorili, ino tak svojemi velkemi ter močnemi mesti strašen ognjeni ino kervavi konec naredili (34 pred Kr.). (Krempl 1845: 11.)
Kontekst: Ko so Metulijanci videli, da so premagani, so razen svojih domov, otrok in žena zažgali sebe. To je pomenilo konec velikega in močnega mesta Metulum.

V Jurčičevem primeru se navezuje na predmet v mestniku (*še o kaki drugi reči*).

Ta mu je bil skoraj edini izmed kmetov (gospode tako ni bilo blizo), da se je pomenkoval ž njim še o kaki drugi reči, ki ni bila ravno potrebna. (Jurčič 1864: 140.)[477]

[475] Za razlago konteksta gl. primer (19).
[476] Prebivalci mesta Metulum, ki je domnevno stalo v okolici Trojan pri vasi Zide (http://www.lukovica.si/opis-občine/naši-kraji/133).
[477] Za razlago konteksta gl. zgled (15) pri *ravno*.

Stopnjevanje

Če ni opozorjeno drugače, se tovrstni *še* navezuje na posamezen stavčni člen in stoji tik pred njim. Večkrat se približuje pomenu ʻcelo’. Meja med dodajanjem in stopnjevanjem pogosto ni povsem jasna.

V Skalarjevem primeru se navezuje na prislov stopnje *več* v vlogi prislovnega določila mere.

/O/ nar vikshi inu millostiuishi Bug, ie sezer vſse risnizhnu kar ie prauiza gouorila, vender skusi suetiga Dauida tudi gouoril de tuoia millost bode zhes nash[478] inu zhes tuoie diane poteriena: ia ti si **she** uezh gouoril rekozh: kader se bodesh reſserdil taku ozhesh na tuoio millost spumnit. (Skalar 1633: 004v–005r.)[479]

V naslednjem primeru se navezuje na premi predmet.

(60) /K/oko nas ie sam robil uosil shouane u shelese po turskim sakone ij sbel takai **she** uarossa[480] nasoga sreanskoga rihtara ni kriuoga ni dushnoga g. Stefana Kosca/./ (Mejač 1995: 69.)

Kontekst: Tvorci (središčanski tržani oz. meščani) naslovnikom (štajerskim deželnim stanovom) poročajo o neprijetnih dogodkih, med drugim, kako jih je rabelj po turškem navodilu vse, celo mestnega sodnika, vozil vklenjene v železo.

V primeru iz pisem se navezuje tudi na cel stavek, sestavljen iz povedka in posledičnega odvisnika. Stoji za pomožnim glagolom *biti* v prvi osebi prihodnjika ednine (*bom*).

(61) /S/aksuaia n/u/tz nat mono sgusa ino bom **she** morlla da mi na bo obedan vtsi stis()u. (Merkù 1980: 52.)

Kontekst: Mati toži, da jo vsi skušajo izkoristiti, in da bo na koncu celo umrla, ne da bi ji kdo zatisnil oči.

V Kastelčevem primeru se navezuje na vezalno priredje dveh stavkov (*ga zahvališ inu ga daruješ za ta dobr svit*). *Še* razen stopnjevanja izraža tudi nasprotje s prej povedanim, v smislu, da omenjeno dejanje ni skladno s pričakovanji, ampak je celo nasprotno z njimi.

/T/i jmaſh eno mozhno merslizo, danas je potreba malu jeſti, inu vodo piti, inu enumalu pulferza notarvseti, taku ta mersliza te bo puſtila: sa letú ti neſi ſerdit na tega Arzata, aku lih ta pulferz je grenak, aku lih je tebi teshku ſtradati inu kuhano vodo pyti; **ſhe** ga sahvalish, inu ga darujesh sa ta dobr ſvit, inu rad volnu vſe ſturysh kar ti rezhe, kir ſe troshtash skusi tu supet sdrou biti. (Kastelec 1684: 20–21.)[481]

[478] Verjetno gre za napako in je *nas*.
[479] Za razlago konteksta gl. zgled (5) pri *sicer*.
[480] *Varoš* oz. *varaš* = *mesto* (prim. Pleteršnik 2014).
[481] Za razlago konteksta gl. zgled (93) pri *pa*.

V Volkmerjevem primeru se navezuje na primernik stopnjevanega prislova *ostro* (*bol oistro*) in stoji pred njim.

(62) Kaj bi guzho, no kaj bi ſtoro, zhi bi v-naſhe zirkve priſho, no vido, kak ſe mi v-nyh ſaderſhimo? Nebi on vurſhah meo nas ſhe bol oistro ſe spotati, kak negda te judie? (Volkmer 1778: 1.)
Kontekst: Tvorec se sprašuje, kaj bi rekel Jezus, če bi videl, kaj se v trenutku govorjenja dogajav cerkvah. Meni, da bi vernike trenutka govorjenja celo bolj zmerjal, kot je nekdaj Jude.

V Linhartovem primeru se navezuje na primernik pridevnika *lep* v vlogi povedkovega določila.

(63) /B/om lepe gvante noſila, koker Goſpoda doli v' Lublani – ſhe lepſhi, koker ſo njih. (Linhart 1790: 8.)
Kontekst: Micka sanjari, da bo po poroki s Tulpenheimom nosila tako lepa oblačila kot ljubljanska gospoda ali celo lepša.

V naslednjem primeru se navezuje na premi predmet in povedkov prilastek.[482]

(64) Medenza dela porod al lahek, al teshek, al pa ſhe porod po redu nemogozh. (Vodnik 1818: 11.)
Kontekst: Tvorec predstavi vlogo medenice pri porodu. In sicer ta porod olajša ali oteži, lahko pa celo onemogoči porod brez zapletov.

V naslednjem primeru se navezuje na količinski pridevnik v vlogi levega prilastka (če upoštevamo elipso samostalnika *izvodov* v vlogi jedra premega predmeta).

(65) Korn je prodal Adelunga inu Shadeta; inu bi jih she vezh, ko bi jih vezh blo. (Kos 1988: 282.)
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju poroča, da je knjigotržec Korn prodal nemška slovarja Adelunga in Shadeta in doda, da bi prodal celo več slovarjev, če bi obstajali.

V spodnjem primeru se navezuje na premi predmet.[483] Med členkom in skopusom pa stoji nepremi predmet (*nam*).

(66) Otroki! verxte gnilo jaboko v'kraj ovaqi ſe nam ove pogybi. (Rajh 1998: 52.)
Kontekst: Izidor nagovarja otroke, naj vržejo stran gnilo jabolko, da ne bo dodatno pogubilo (teh) drugih, ki niso gnila.

[482] Povedek je isti kot v predhodnem stavku in ni vnovič izražen (kot je to osebek).
[483] *Ove* je vzhodnoslovenski izraz za *te*, *tiste* in *druge*.

V Dajnkovem primeru se navezuje na povedkovo določilo ((*še*) *dosta menje kak toti vtičeki ste bili*).

/N/e morejo ſe hoditi, neti letati, ino bi mogle zagladiti, qi jih ne bi stari skerbno kermili. // Vy ste tydi ne veq bili, resniqno ſe dosta menje kak toti vtiqeki ste bili; dve, tri leta so vam mogli starſi jesti ino piti davati, ino vas na rokah okoli nositi. (Rajh 1998: 56.)[484]

V naslednjem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(67) O kak zveliqani jas bodem, kda mo jas vesele zbore nebeſke , kda mo jas naj viſeſi Trojno edinosti sliſeqo hvalo v'najsladkeſih hvalnih pesmah poslyſal! Ali pa ſe zveliqaneſi, kda mo jes sam povrednen, mojemi Gospodi Jezuſi Kristuſi edno naj sladkeſih Sionskih pesmi popevati. (Šerf 1835: 16–17.)
Kontekst: Tvorec vzklika, da bo zveličan, ko bo v hvalnicah poslušal hvalo troedinosti. Celo bolj zveličan pa bo, ko bo hvalnice prepeval sam.

V primeru iz Metelkovih basni stoji pred premim predmetom.

Ko bꝛ jo boꝛ obilno redila inꝛ pasla, sꝛ misꝛ ӕena, bꝛ na dan po dve, morebitꝛ ꝏe po tri jajna od ŋe dobivala/./ (Metelko 1825: 284.)[485]

V naslednjih dveh primerih se navezuje na prislovno določilo načina.

(68) Lepo ſta ſkerbela Franze in Nesha sa fantizha, in s'sdrusheno mozhjo ſi persadevala vezh perſlushiti, de bi fantizha mogla poſhteno in dobro srediti. Sato ſta ſhe bolj pridno delala in bolj sveſto molila. (Cigler 1836: 7.)
Kontekst: France in Neža Svetin sta si prizadevala, da bi lahko bolj kvalitetno vzgajala svoja sinova. Zato sta povečala intenzivnost svojega dela in molitve.

(69) De nas Kopitar morebiti še bolj, ko zaslužimo zaničuje vemo iz njegovih pisem Čopu pisanih. (Prešeren 1936: 291.)
Kontekst: Prešeren v pismu Čelakovskemu poroča, da je na podlagi Kopitarjevih pisem Čopu možno, da Kopitar Prešerna in njegov krog (npr. Matijo Čopa, Miha Kastelca) zaničuje celo bolj, kot si zaslužijo.

V naslednjem primeru se navezuje na levi prilastek.

(70) /T/o Jerusalemſko rasdjanje je bila le podoba ſhe ſtraſhnejiga ſodniga dne, kateriga Bog s'zelim ſvetam imel bo. (Slomšek 1835: 6.)

[484] Za razlago konteksta gl. zgled (18) pri *res*.
[485] Za razlago konteksta gl. zgled (10) pri *morebiti*.

Kontekst: Razdejanje mesta Jeruzalem, o katerem piše Biblija, ni drugega kot podoba sodnega dne, ki bo celo hujši, saj bo imel razsežnosti po celem svetu.

V spodnjem primeru se navezuje na prislov stopnje *bolj* v vlogi levega prilastka, ki določa povedek.

(71) Bil je, kakor njegovo pismo priča, pri velikem tergovcu Peregrinu Rodiču celih sedem let v službi, in zapustil je po lastni prošnji to službo, ker ga mika, po svetu popotovati in se **ſe** bolj omikati. (Malavašič 1849: 154.)
Kontekst: Tvorec naslovniku priporoča imenovano osebo (Janeza Rožanca) za trgovskega pomočnika. Pove, da je sedem let delal pri pomembnem trgovcu, potem pa je službo prostovoljno zapustil, saj je želel potovati po svetu in izboljšati svojo omiko.

V naslednjem primeru se navezuje na prislovno določilo kraja.

(72) /D/eržal se je na svoji kobilici, kakor bi šel v gostje vabit. Saj se je tudi lahko; **ſe** tu med nami, če kdo kacega slepca ali belouško ubije, še ne ve, na kteri grm bi jo obesil, da bi jo vidilo več ljudi. (Levstik 1858: 26–27.)
Kontekst: Ko je Krpan premagal Brdavsa, se je postavil na kobilico, kot bi vabil na gostijo, torej je želel, da čim več ljudi izve za njegovo dejanje. Tvorec komentira, da je bilo to upravičeno in doda, da celo na podeželju, med kmeti (na kar se najverjetneje nanaša zveza med nami), nekdo, ki ubije slepca ali belouško, poskrbi, da to izve čim več ljudi.

V spodnjem primeru se navezuje na nepremi predmet.

(73) Gospod Sova mi je torej tudi to srečo naklonil da me izganjate na zimo in na mraz iz hiše, po noči, ko **ſe** psu ljudjé pod klopjo privošijo gorko mestice! (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Domen pove Jurcu, da je gospod Sova »poskrbel«, da ga izganja iz hiše pozimi in ponoči, ko so celo psi na toplem na klopi.

Stopnjevalni *še* se pojavi tudi v pomenu ‘niti’ in krepi zanikanje z izključevanjem pričakovanega. Vedno stoji tik pred stavčnim členom, na katerega se navezuje.

V spodnjem primeru se navezuje na osebek.

(74) Ni ſila, ni potreba, **ſhe** sdrava pamet ne ſvetova, de babiſhtva ſe bi vuzhiti satojne[486] bile ſame vdove, al omoshenke, al ktere ſo vſaj omaterile. (Vodnik 1818: 6.)

[486] *Zatojen = sposoben*. Pomen Pleteršnik navaja prav za *Babiške bukve*.

Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da niti po zdravi pameti ni priporočeno, da so se babištva sposobne učiti izključno vdove, poročene ženske in ženske, ki so že najmanj rodile.

V naslednjem primeru se navezuje na nedoločnik, ki izraža namen.

(75) /V/'kerzhmo (litoſh alj oſhterijo) ne hodite; na pleſ alj raj **ſhe** gledati ne. (Slomšek 1842: 7.)
Kontekst: Šolarji ne smejo v krčmo ali na ples niti pogledat.

V naslednjem primeru se navezuje na predmet v zanikanem rodilniku.

(76) Ne bojim se ne meča ne sulice, ne drugega velikanovega orožja, ki vsemu **še** imena ne vem, če ga ima kaj veliko na sebi. (Levstik 1858: 4.)
Kontekst: Krpan se Brdavsovega orožja, ki ga ne zna niti poimenovati, ne boji.

V Jurčičevem primeru se *še* pojavi v pomenu ‘ne pretirano’, s katerim je izraženo neodločno zanikanje. Težko je presoditi, ali se navezuje na povedek glavnega stavka ali na celoten stavek. Stoji za osebkom in pred povedkom.

/G/ospod Sova **še** ne bi bil prenapečen mož, ko ne bi bil tako neznano skop, in tako malo z ljudmi. Pečal se namreč ni z nikomur razun s sosedom Jurcem. (Jurčič 1864: 140.)[487]

S stopnjevalnim *še* lahko tvorec poudari, da niti najvišja stopnja določene lastnosti ni izvzeta oz. ne vpliva na spremembo v predhodnem stavku oz. delu besedila predstavljenega stanja. Navezuje se na posamezen stavčni člen in stoji tik pred njim.

(77) Vſak vezher ſta pokleknila in glaſno vezherno molitvizo opravila, ko bi bila **ſhe** tako trudna.
(Cigler 1836: 3.)
Kontekst: Niti največja stopnja utrujenosti ni vplivala na zakonca Svetin do te mere, da bi izpustila večerno molitev.

Večkrat je rabljen v kombinaciji s prislovom stopnje *tako*. Zveza *še tako* izraža visoko stopnjo lastnosti, ki jo glagol spreminja v svoje nasprotje.

V naslednjem primeru se navezuje na levi prilastek.

(78) Rasodete bodo vſe **ſhe tak** ſkrivne hudobije/./ (Slomšek 1835: 7.)

[487] Za razlago konteksta gl. zgled (7) pri *namreč*.

Kontekst: Tvorec predoči naslovniku, da bodo ob razodetju razkrita vsa hudobna dejanja (tj. hudobije), pri čemer ne bodo izvzeta niti najbolj skrita.

V spodnjem primeru se navezuje na prislovno določilo kraja.

(79) /N/azadnje ponuja na prodaj semena, že tako napravljene (preparirane), da morajo kaliti, če grejo **še tako** daleč po svetu. (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Kmetijski slepar (razen že predstavljenih nebuloz) ponuja semena, na katerih uspevanje ne vpliva niti zelo velika oz. največja oddaljenost od matične dežele.

Časovno-povezovalni členek

S tovrstnim *še* tvorec poudari, da bo že obdelanemu elementu dodal sorodnega (verjetno v bližnji prihodnosti). Navezuje se na cel stavek in stoji znotraj njega.

V podanem primeru stoji za povedkom in pred predmetom v rodilniku in prislovnim določilom mere.

(80) Imam she beſedi okol 25 tavshent, inu jih bom **ſhe** nabral, ne smiſhlenih temozh navadnih inu snanih. (Vodnik 1988: 285.)
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju poroča, da je za svoj nemško-slovenski slovar do trenutka govorjenja zbral okrog 25.000 besed ter obljublja, da bo dani množici dodajal nove – znane in ne izmišljene.

Časovno-modalni členek

S tovrstnim *še* je izražena možnost uresničitve določenega dejanja oz. stanja v prihodnosti. V vseh primerih se navezuje na cel stavek. Če ni opozorjeno drugače, stoji na neprvem (največkrat drugem ali tretjem) mestu v stavku in pred polnopomensko glagolsko obliko.

(81) /B/om da som prebets nadlesna vonder agu bugh da **she** bo se ot bargnenu. (Merkù 1980: 100.)
Kontekst: Mati se zaveda, da je nadležna, a meni, da obstaja možnost, da se bo situacija spremenila na bolje, če bo tako hotel bog.

(82) Mizko bi **ſhe** posabil, ampak bogate vdove ſe nepobęrajo na zęſti. (Linhart 1790: 15.)
Kontekst: Tulpenheim dopušča možnost, da bi pozabil Micko (najverjetneje zato, ker se zaveda, da se lahko poigra tudi z drugimi mladimi dekleti). Obenem pa se zaveda, da bo težko našel drugo bogato vdovo (zato se mora prilizovati Sternfeldovki).

Pri Slomšku stoji za prislovnim določilom izvora in pred prislovnim določilom časa (*kdaj*) ter povedkom s povedkovim določilom (*kaj bo*).

Is pridnih otrok **ſhe** kdaj kaj bo. Od nog do glave ju bom oblekel, pa jima vſiga omiſlil, zheſar sa ſholo potrebujeta./« (Slomšek 1842: 4.)[488]

Pri Dajnku dopustitev dejanja izraža zveza *še že tudi*. Stoji za prislovnim določilom časa (*enkrat*) in kratko narečno obliko pomožnika (*de*) ter pred osebkom (*čas*), knjižnim tvornopreteklim deležnikom na *-l* (*prišel*) in prilastkovim odvisnikom, ki pojasnjuje osebek.

(83) Enkrat de **se xe tydi** qas prišel, kde mo veq viditi smeli ino tydi veq viditi znali. (Rajh 1998: 55.)
Kontekst: Tvorec dopušča možnost, da bo v prihodnosti prišel čas, ko bodo ljudje smeli in znali videti več kot trenutno.

V podanem primeru stoji na četrtem mestu v stavku: za prislovnim določilom načina (*tako*), pomožnim glagolom *biti* v tretji osebi ednine in povezovalnim protivnim členkom *pa* ter pred povedkovim določilom.

(84) Ke bi štiftenge na blo, bi mi blo prov hudo šlo, toko je pa **še** za prestati. (Prešeren 1936: 274.)
Kontekst: Prešeren v pismu staršem poroča, da v trenutku govorjenja lahko finančno shaja, ker dobiva štipendijo.

Kombinacije z ostalimi funkcijskimi besedami

Z veznikom in

Poudarno-povezovalni členek *še* je lahko rabljen tudi v kombinaciji z vezalnim prirednim veznikom *in*. V tem primeru je dodajalni element izražen že z navedenim vezalnim veznikom, poudarno-povezovalni členek *še* pa izostri stopnjevalni element. Če ni opozorjeno drugače, *še* stoji tik za veznikom *in* ter pred sestavino stavka, na katero se navezuje.

Še se navezuje na drugo sestavino priredno zloženega premega predmeta (*kej od buga želiste*).

(85) Boszem tebi moia luba gospa htsi ino tuaimo lubimo gospuda is dem mallem e()[489]i sdrauu beselli bositzni prasnigi **no se** gei o/d/ buga sheliste/./ (Merku 1980: 48.)
Kontekst: Mati želi hčeri in njeni družini vesele božične praznike in dodatno karkoli si želijo od boga.

[488] Za razlago konteksta gl. zgled (10) pri *pač*.
[489] V papirju se pojavi luknja, zato zapis ni povsem čitljiv. Če sledimo fonetičnemu prepisu (Merkù 1980: 49) gre za nedoločni zaimek *eni*, ki pripada samostalniški besedni zvezi *zdravi, veseli božični prazniki* in znotraj nje pod vplivom nemščine nastopa kot nedoločni člen.

V spodnjem primeru se navezuje na premi predmet. *Še* svoj skopus izpostavlja kot pomembno informacijo.

(86) Katiri so ti naruzhenejshi Svetniki? Katiri buqve ſaperte derſhe, **inu ſhe** use odſvunej ſnajo. (Pohlin 1788: 8.)
Kontekst: Navedena uganka sprašuje po najbolj učenih svetnikih. Sledi rešitev – najbolj učeni svetniki so tisti, ki držijo zaprte knjige in, kar je najpomembnejše, vedo vse brez pomoči knjig.

V spodnjem primeru se navezuje na nedoločniški polstavek, ki je druga sestavina priredno zloženega osebka. Izpostavlja ga kot informacijo, do katere je tvorec kritičen.

(87) Eno tako lępo udovo imęti, **inu ſhe** druge deklęta salesuvati, to je vunder prevèzh, to! (Linhart 1790: 20.)
Kontekst: Jaka je kritičen do tega, da Tulpenheim razen tega, da je že zaročen z vdovo Sternfeldovko, zalezuje druga dekleta, med njimi tudi njegovo Micko.

Zveza *in še* se lahko druži tudi z dodajalnimi prislovnimi izrazi (npr. *zraven*, *na vrh* ‘povrh’, *vred*). Ta pojav je posebej pogost pri Linhartu. V podanem primeru zveza *in še zraven* uvaja tretjo sestavino pristavka, ki pojasnjuje povedkovo določilo.

(88) Tukej ny tręba, de bi moj Ozha rekal –lubi ga Mizka –vsemi ga! Mizka, vsèmi ga, pole, moji laſsje vshę ſivi ratujejo —Dones, lubesnivi Ozha, ſhe dones, inu ke bi moglu biti, sdej per tęj prizhi –Pak ſi tudi druge ſorte fantezh –lep –bogat –**inu ſhe sraven** en shlahten Goſpod/./ (Linhart 1790: 6.)
Kontekst: Micka v svojem monologu utemeljuje, da lahko brez težav ljubi in vzame t. i. Schönheima. Ta je namreč lep, premožen in, kar je zelo pomembno, plemič.

V spodnjem primeru se navezuje na drugo sestavino priredno zloženega osebka.

(89) /K/rishniza in s'njo vred **ſhe** kukovza[490] ſe v plitev lok krivita v ſloko. (Vodnik 1818: 18.)
Kontekst: Primer je iz opisa zgradbe medeničnih kosti. In sicer se kost križnica skupaj s kolčnim sklepom krivi v lok.

V Dajnkovem primeru se zveza *in še* navezuje na nedoločniški polstavek, ki nastopa kot druga sestavina priredno zloženega povedkovega določila.

[490] Najverjetneje gre za kolčni sklep.

Znajde se sicer tudi veu knig, iz katerih bi se take vednosti dobivati znale, alipa neke njih so prevelike ino za dexelaka predrage, polek tega blizo vse le nemſke, **ino ſe** dostakrat vu previsokemi jeziki, ali ne vu primerjeni razumetni slovenſini spisane. (Rajh 1998b: 89.)[491]

Zveza *in še* lahko uvaja tudi posamostaljeno pridevniško besedo *drugo*, ki je lahko modificirana tudi s primernikom pridevnika *veliko* (*več*). Zveze tipa *in še (več) drugega* stojijo na koncu seznama naštetih elementov in poudarijo, da ta ni končen.

V spodnjem primeru zveza *in še* uvaja zadnjo sestavino dodatnega pojasnila osebka (*nektire zablode*), ki ga uvaja glagolski konektor[492] *postavim* 'na primer'.

(90) V'krajnſki hiſtorii ſo nektire sablode, poſtavim: Veohnika nameſt Verhnika; prej: Ptolom, potlej Ptolem, uno je po Linhartu, to po reſnizi; auktorji niſo s'svesdizo klizani, **inu ſhe** vezh drugiga. (Kos 1988: 285.)[493]
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju navaja pomanjkljivosti Linhartove zgodovine. Najprej našteje nekaj konkretnih (zapisovanje imen Ptolem in Vrhnika, neoznačevanje avtorjev) in nato poudari, da je razen naštetih prisotnih več ostalih pomanjkljivosti.

V Kremplovem primeru obravnavana zveza uvaja zadnjo sestavino priredno zloženega premega predmeta.

(91) Rimlani so najmre razvun že rečenih dežel zdaj tudi Macedonio, Syrio, Gerčko, ter Španjolsko, **ino še** druge deželi v'otokih ali osredkih si bili perbojuvali/./ (Krempl 1845: 10.)
Kontekst: Naštetih je nekaj dežel, ki so si jih Rimljani pribojevali na svojih osvajalnih pohodih (Makedonija, Sirija, Grčija, Španija). Te pa niso edine, pribojevali so si več drugih dežel tako na otokih kot na celini.

V primeru iz Malavašičevega pisma se zveza *in še* pojavi v kombinaciji s prislovom *več* in ima stopnjevalni pomen.

(92) /Z/lo se vdeležujem Vaše žalost; zakaj rajnci je bil moj žlahtnik, **in še več**, moj prijatel. (Malavašič 1849: 147.)

[491] Za razlago konteksta gl. zgled (1) pri *blizu*.
[492] Termin je na tem mestu po smislu uvedla avtorica disertacije. O glagolskem konektorju govorim zato, ker predvidevam, da se lahko pojavi tudi v drugih številih (npr. *postavimo*). Izraza *recimo* in *denimo* določam kot pojasnjevalna priredna veznika, saj sta okameneli obliki in se pojavljata le v prvi osebi množine. V slovarjih nista navedena in opremljena s kvalifikatorji, ravno tako je npr. naveden le kot okrajšava. Problem izrazja, ki služi za uvajanje natančnejše ponazoritve povedanega je vsekakor vreden nadaljnjega raziskovanja.

[493] Zveza *po resnici* je v podanem primeru prislovna, in sicer nastopa kot prislovno določilo ozira 'glede na resnico'.

Kontekst: Nečak kot tvorec piše stricu, ki je izgubil sina, sožalno pismo. Pove mu, da tudi on žaluje, saj pokojni ni bil le njegov sorodnik (bratranec), ampak tudi njegov prijatelj, kar je še pomembnejše.

S členkom tudi

Poudarno-povezovalni *še* se pojavi tudi v kombinaciji s *tudi*. V takšnih primerih je izpostavljeni stavčni člen še bolj poudarjen, kot bi bil samo z enim izmed navedenih členkov.

V naslednjih treh primerih *tudi* stoji tik za *še*.

V Kastelčevem primeru se zveza *še tudi* navezuje na cel stavek in stoji neposredno pred njim. Gre za nizanje pomensko zelo sorodnih elementov. Torej bolj kot za naštevanje, za ponavljanje podobnih informacij z istim sporočilom, ki ga je treba poudarjati, da bi si ga naslovnik lažje zapomnil.

(93) /P/er tem sa tu vezhnu veſſelje, inu isvelizhanie ſe nyzh ne ahtajo, inu na nie ne ſpumnio, **ſhe tudi** veliku na nie ne premiſlio/./ (Kastelec 1684: 3.)
Kontekst: Sporočilo podanega primera je, da tisti, ki so jim pomembni predvsem posvetni užitki, niso pozorni na večno veselje in zveličanje.

V Dajnkovem primeru se navezuje na premi predmet in stoji neposredno pred njim.

Kda sta si belice xe lyꙁiti zaɥela, najdeta, da so v ŋih xe piꙁanci. Eden ny zato straꙁno zaɥne prekliŋati, ino se ɥe moɥno nad kerɥmarico odserditi; drygi pa jemi v'vyho reɥe: Tiho bodi, norc! Midva sva le kerɥmarico, ne pa ona naju vkanula. Чi ji povejva, da so v'belicah piꙁanci, bova zvyn belic, **ꙁe tydi** piꙁance plaɥati mogla. (Rajh 1998b: 154.)[494]

V spodnjem primeru med *še* in *tudi* stoji kazalni zaimek *to*, ki je soodnosnica za nedoločniški polstavek v vlogi premega predmeta.

(94) Ker sim prepričan, de v moje besede vero stavite, ponovim svojo prošnjo. **Še** to **tudi** prosim, mi kmalo odgovoriti/./ (Malavašič 1849: 142.)
Kontekst: Gre za zaključek pisma, v katerem tvorec prosi naslovnika za vračilo denarja. Zato smisel povedi, kjer se nahajata členka *še* in *tudi*, ni izražanje dodatne prošnje, ampak gre za ustaljeno frazo tipa *V upanju na hiter odgovor Te/Vas lepo pozdravljam*.

[494] Za razlago konteksta gl. zgled (67) pri *le*.

Pri Levstiku *tudi* stoji tik pred *še*, kar je s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovano, saj je navadno obratno. Pomensko pa se ta primer od primerov s stavo *še* pred *tudi* bistveno ne razlikuje.

(95) Vašega dekleta sem uže vidil. Če je **tudi še** tako pametna, kakor je lepa, potlej naj se le skrije moja babnica pred njo v vsih rečeh. (Levstik 1858: 27.)
Kontekst: Krpan cesarju pove, da je do trenutka govorjenja videl njegovo hčer, in da se mu zdi lepa. Če ima lepoti dodano pamet, potem prizna, da je boljša od njegove pokojne žene.

S členkom že

Če členku *še* za izražanje nedopolnjenosti v naslednjem stavku sledi časovni členek *že*, ki izraža dopolnjenost, se je določeno dejanje začelo vršiti, preden se je predhodno dopolnilo.

V spodnjem primeru *še* stoji za zanikanim pomožnim glagolom *biti* v prihodnjiku, *že* pa na prvem mestu drugega stavka.

(96) Ne bode **ſhe** perviga ſtrahu konez, **she** bo jim sagermelo, ſe trepetaje obernit v'dolino Josafat,[495] v'dolino ozhitne ſodbe boshje. (Joel. 3, 2 – 12.) (Slomšek 1835: 7.)
Kontekst: Ob razodetju se prvi strah ne bo dodobra končal, ko se bo začelo grmenje in se bo grozljivo obrniti v dolino Jozafat, ki ji je usojena božja sodba.

Sestavni del ustaljene fraze *še tega (mi) je manjkalo*

V enem izmed Linhartovih primerov se pojavi fraza tipa *še tega mi je manjkalo*. Tvorec jo izreče kot nejevoljen vzklik, ko je negativni element dodan ostalim negativnim elementom.

(97) Shternf. To je sa nevęſto –Vidiſh Mizka, to le tębi ta Goſpod k'doti perloshę –kaj pak ony Monkof? / Monk. **She tęga mi je mankalu** – (tiho) to je hudizh od ene shene! – tukej – (vershe moſhno kje.) (Linhart 1790: 35.)
Kontekst: Ko Sternfeldovka pozove Tulpenheima in Monkofa, naj Micki izročita del dote, je Monkof zelo nezadovoljen. Razen tega, da je ženin Anže, Tulpenheim in Monkof pa sta oba le priči, morata namreč oba nevesti dati doto (kar je zelo slabo za njuno siceršnjo obubožanost).

Sklep: Pogosto nastopa kot **časovni oz. časovno-poudarni členek**. V navedenih funkcijah izraža trajanje dejanja oz. stanja ali nedopolnjenost dejanja. Časovno-poudarni *še* se navezuje na cel stavek oz. povedek, medtem ko se časovno-poudarni *še* navezuje na

[495] Dolina Josafat je omenjena v Bibliji v Joelovi knjigi. V tej dolini je kralj Josafat združil kraljestva Moab, Ammon in Edom. Dolina je bila s strani boga Jehove obsojena na propad (http://www.myetymology.com/encyclopedia/Valley_of_Josafat.html).

posamezen stavčni člen, ki ni povedek. Če izraža ponovitev dejanja, se lahko navezuje na časovni prislov *enkrat* ali *zadnjič* in stoji tik pred njim. *Še*, ki poudarja navedeni čas in izključi kasnejšega, je vedno časovno-poudarni členek in se navezuje na prislovno določilo časa in največkrat stoji tik pred njim. **Časovno-povezovalni** *še* se navezuje na cel stavek in stoji znotraj njega. Poudari, da bo že omenjenemu v prihodnosti dodan sorodni element. Stava in skopus **časovno-modalnega** *še* sta enaka kot pri časovno-povezovalnem. Pomensko pa tovrstni *še* izraža možnost uresničitve dejanja v prihodnosti. **Poudarno-povezovalni** *še* se navadno navezuje na posamezen stavčni člen in stoji tik pred njim. Izraža dodajanje in stopnjevanje, torej je blizu pomenu ʻtudiʼ, medtem ko se v kombinaciji z nikalnimi besedami približuje pomenu ʻnitiʼ. Od ostalih funkcijskih besed se *še* večkrat druži z veznikom *in*, veznikom oz. členkom *pa* (gl. pri *pa*) ter s členkom *že*. V enem izmed Linhartovih primerov se pojavi tudi kot sestavni del ustaljene fraze *še tega mi je manjkalo*, ki izraža nejevoljen vzklik.

3.3.61 Šele

Poh.: shelej, ŽM: ſhe le, Met.B.: ɯe le, Dajn.: ſe le, ſe li, Slom.P.: ſhe le, (KRN: ſhe le, ſhele, še le, šele),[496] Kremp.: še le, Jur.: še le.

Nastal je iz členka *še* in členice *-le* (Bezlaj 2005: 30). Od 17. stoletja dalje (prim. Kastelec-Vorenc 2014, Snoj 2014) je razen variante s členico *le* prisotna še varianta *šeli*.[497] Bajec (1954: 197) meni, da gre enostavno za varianto s členico *-li,* medtem ko Bezlaj (2005: 30) meni, da varianta *šeli* tako kot Pohlinova *šelej* vsebuje poudarjalno členico *-jь*. Velja omeniti, da Pohlin navaja tudi varianto s poudarjalno členico *-r* (*šeler*), ki v gradivu ni prisotna, je pa navedena v njegovem slovarju (prim. Bezlaj 2005: 30).

V slovenskem knjižnem jeziku je *šele* prisoten od 16. stoletja do sodobnosti in kot členek nastopa v vseh funkcijah, ki so prisotne še danes. V 16. stoletju je evidentiran zgolj zapis narazen, ki je ravno tako prisoten v besedilih med 17. in 19. stoletjem. Razen pri omenjenem Pohlinu pa sem sklopljen zapis kot dvojnico zapisu narazen zasledila pri Svetokriškem (Snoj 2014) ter zgolj sklopljen zapis v Kastelec-Vorenčevem (Stabej 2014) in Murkovem slovarju (1833). V Levčevem pravopisu (1899: 92) in v kasnejših normativnih priročnikih, vključno z današnjimi, sem zasledila zgolj sklopljen zapis.

[496] Podatki so preverjeni v jezikovnih virih IMP, v odlomkih iz časopisa, ki sem jih obravnavala, besede *šele* nisem zasledila.
[497] Glede na stanje v navedenih slovarjih je v jeziku 17. stoletja prisotna zgolj varianta s členico *-li*. Za potrditev pravkar omenjene teze bi bilo treba pregledati večji obseg gradiva danega časovnega obdobja. Se pa pri Kastelcu pojavi izraz *šelej*, za katerega ni povsem jasno, ali gre (manj verjetno) za dajalnik samostalnika *želja*, prislov *vselej* ali členek *šele*.

Pleteršnik navaja izključno zapis narazen. *Šele* ne navede kot geslo, ampak pri členku *še* izpostavi kombinacijo *še le* z nemško ustreznico *erst* in zgledoma ***Še le*** *zdaj si prišel* ter *Tam* ***še le*** *bo veselje*. Ravno tako neskloplјen zapis *še le* navede kot ustreznico omenjenim *stopram*, *stoprav* in *stoprv.*

Časovno-poudarni členek

Izraža, da je čas dejanja kasnejši od pričakovanega. Navezuje se na časovni prislov oz. prislovno določilo časa. Večkrat je to prislov *zdaj* (2, 3, 5,7). Lahko stoji pred (3, 4, 6) ali za (1, 2, 5, 7) skopusom, pri čemer je zapostavljena stava s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovana.

(1) Kam je narpoprej is ſhlizo shl? V'sklędo; potęm **shelej** v' uſta. (Pohlin 1788: 12.)
Kontekst: Dejanje (zajemanje z žlico) se je pred ciljem, na katerega bi naslovnik najprej pomislil (v usta), usmerilo na drug cilj, ki je sicer logičen, a se naslovnik morda ne bi spomnil nanj (v usta).

(2) Monk. Kė bi jo eden v' krishem svęta iſkal, tok take punzhke ne najde, koker je vaſha Mizka – / Jak. Pak ne, de bi ſe ony norza dęlali ! – / Glash. Ta je roshza! Ta je zvęt! ta je krajliza shęnſkiga ſpola! / Jak. Dèklé, sdej **ſhe le** vęjm, kaj nad tabo imam/./ (Linhart 1790: 28.)
Kontekst: Jaka se dejansko zave pokvarjenosti gospode in uradništva v trenutku, ko pridejo vasovat Micki in to vidi v živo, njegovo spoznanje se mu zdi relativno pozno.

(3) /K/aj bɐ ɯe le poɥel, ko bɐ mogɐl tolɐko ɥasa vɐ mlakɐ leɔɛatɐ, kakor dolgo me vɐ nej prebivamo, ker je **ɯe le** ʒde kɐ nam pɐrɯɐl, pa ɔɛe tako neusmileno tulɐ? (Metelko 1825: 283.)
Kontekst: Ko je osel padel v mlako, je takoj začel vpiti. Žabe se niso mogle prečuditi takšni reakciji, saj je prišel v mlako kasneje od njih. Niso si mogle predstavljati, kaj bi osel počel, če bi bil v mlaki tako dolgo, kot so one.

(4) /N/eki med ŋimi **ɛele** na smertni posteli drygoɥ k sebi pridejo, ino svojo serce zesnaxiti ɥejo/./ (Rajh 1998: 54.)
Kontekst: Za grešnike je pričakovano, da bi se zavedli svojih grehov (prišli k sebi) in se skesali (snažili svoje srce) prej, vendar mnogi tega ne storijo prej kot na smrtni postelji, kar je (pre)pozno.

(5) /S/daj **ſhe le** poſlam Janesovim odgovori, ino na vſe ſtorjeno v'prizho vſih s'perſtam pokashe, rekozh: Povejte Janesu, de kar ſo od Meſija preroki napovedvali, vſe to ſta mene delati ſliſhala ino vidila, ino to prizha, de pravi obljublen Meſija ſim jes. (Slomšek 1835: 10.)
Kontekst: Ko sta Janezova apostola prišla k Jezusu in ga vprašala, ali je on odrešenik, jima ta ni potrdil prej kot takrat, ko je pred njima naredil nekaj čudežev.

(6) Rečejo, da so Slavjani, tak velki narod, ino od nekda tak velki kak ker drugi od indoevropejske rodbine, še le v'petem stoletji iz nepoznatih znotrenjoaziatskih pustin prek drugih že davno tu naseljenih narodov se prekupicnoli. (Krempl 1845: 8.)

Kontekst: Slovani se iz daljnih pokrajih na ozemlje Štajerske niso priselili prej kot v petem stoletju, kar je pozno, glede na to, da so nekateri drugi narodi na danem ozemlju živeli prej.

(7) Zdaj še le vem in razumem, zakaj ti ni bilo na volji možiti se po mojem izbiranji/./ (Jurčič 1864: 136.)
Kontekst: Jurec pove Anki, da razloga, zakaj se ne želi možiti po njegovi izbiri, ni vedel prej kot v trenutku govorjenja (ko je izvedel za njeno ljubezen do hlapca Domna).

Poudarni členek

Poudarja visoko stopnjo oz. mero, višjo v primerjavi z že visoko. Torej pomeni ʻše veliko več'. Navezuje se na posamezen stavčni člen in stoji za njim.

V naslednjih treh primerih se navezuje na vprašalni zaimek *kaj*. V Dajnkovem in Slomškovem primeru stoji tik za njim, medtem ko v Metelkovem primeru vmes stoji še pomožni glagol *biti* v pogojniku. Fraza *kaj šele* uvaja retorično vprašanje, ki pove, da je stopnja naslednjega elementa višja od že tako visoke. V Dajnkovem in Slomškovem primeru se fraza *kaj šele* pojavi v korelaciji s poudarnim členkom *že*, ki izraža zadostnost, in stoji v predhodni povedi.[498]

Kaj li lybav xe pri toti nerazumni stvari vse velikega ne zmore! Iz lybavi se rodi skerblivost, dobrotlivost ino moų. Kaj **ꙅe li** ne bi mogla lybav za otroke pri lydeh opraviti? (Rajh 1998: 59.)[499]

/K/aj bɜ **ɯe le** poɥel, ko bɜ mogɜl tolɜko ɥasa vɜ mlakɜ leɔɛatɜ, kakor dolgo me vɜ nej prebivamo, ker je ɯe le ʒde kɜ nam pɜrɯɜl, pa ɔɛe tako neusmileno tulɜ? (Metelko 1825: 283.)[500]

(9) She pravizhni bodo pred prihodam trepetali, kaj **ſhe le** bo sa krivizhne! (Slomšek 1835: 6.)
Kontekst: Ob poslednji sodbi bo strah pravičnih zelo oz. dovolj močan, torej bo strah krivičnih veliko močnejši.

V Kremplovem primeru se navezuje na prislovno določilo kraja in stoji tik za njim. Stava je s stališča sodobnega knjižnega jezika zaznamovana. Pričakovali bi namreč stavo tik pred skopusom (*šele pri Metulii*).

(10) Krez najvekše gore je [Gaj Oktavijan] z'svojoj vojskoj mogel iti, v'doleh so ga povsod nazaj zbili, ino kelko je z'velkoj težavoj naprej prišel, je per vsaki stopinji od svojih vojšakov zgubil. Pri Metulii **še le** ga je najhujšo čakalo. (Krempl 1845: 11.)
Kontekst: Primer govori o osvajalnih pohodih Gaja Oktavijana, kasnejšega cesarja Avgusta. Na osvajalnem pohodu skozi slovenske dežele je imela njegova vojska dovolj velike izgube, pri čemer so bile najhujše (veliko hujše kot kadarkoli prej) bile pri mestu Metulum.

[498] Gl. tudi pri *že*.
[499] Za razlago konteksta gl. zgled (35) pri vprašalnem *li*.
[500] Za razlago konteksta gl. zgled (3).

Sklep: Kot **časovno-poudarni členek** izraža, da je čas dejanja kasnejši od pričakovanega. Navezuje se na prislovno določilo časa (pogosto časovni prislov *zdaj*) in lahko stoji takoj pred ali za njim, pri čemer je druga navedena varianta stave danes neobičajna. Kot **poudarni členek** se navezuje na posamezen stavčni člen (pogosto vprašalni zaimek *kaj*) in stoji tik za njim. Pomensko poudarja višjo stopnjo oz. mero v primerjavi z že visoko.

3.3.62 Tako

Bas.: tok, ŽM: tok, toku, [501] **Dajn.: tak.**

Izvira iz praslovanskega **takъ* ʻtak’, torej gre prvotno za kazalni pridevniški zaimek (Snoj 2003: 747, Bezlaj 2005: 148). V obravnavanih besedilih je še pogostejši v vlogi načinovnega prislova, a te rabe nisem natančneje pregledovala, saj je meja s členkovnim *tako* zelo jasna. Kot členek in v (pogostejših) nečlenkovnih funkcijah je v slovenskem knjižnem jeziku prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. Evidentirani členkovni funkciji (sklep, utemeljevanje dejstva brez nadaljnjih podatkov) sta v starejših besedilih enaki kot v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku. V *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 67) je kot členek določen tudi *tako*, ki poudarja izrečeno oz. po SSKJ (2) poudarja veliko mero ali stopnjo (*Zakaj se ga* ***tako*** *bojite?*), izraža da se dejanje zgodi brez določenega vzroka oz. namena (*Pogovarjali so se kar* ***tako***), način glede na okoliščine (*Pomahaj, da ne boš šla kar* ***tako*** *mimo*), nedoločenost (***Tako*** *za spremembo gre včasih tudi v hribe*), poudarja znano, ki se noče poimenovati (*Obnašal se je* ***tako in tako****, pa kaj naj zdaj storimo.*), nedoločeno mero oz. nezadovoljstvo (*Uči se bolj* ***tako***), prehod k novi misli (*Prihajale so nove možnosti in novi ljudje in* ***tako*** *je čas tekel dalje*), uvaja ustreznost povedanega (*Naj bo* ***tako*** *ali drugače, pomoč rabijo v vsakem primeru.*), vzročno-posledično razmerje (*Bil je nekaj let brez redne službe, in* ***tako*** *se je odločil za samostojno podjetništvo*), nasprotje s prej povedanim (*Če bi bil dovolj mlad, bi še sprejel,* ***tako*** *pa ne more*), poudarja približnost (*Od tega je* ***tako*** *deset let*). Kot členek je v SSKJ 2 določen tudi *tako* v zvezi *prav tako*, ki uvaja dodajanje k prej povedanemu (*Oče mu je umrl, ko je bil še mlad. Matere* ***prav tako*** *ni imel.*). Od vseh navedenih primerov rabe se s členkovno določitvijo strinjam le v zadnjih dveh, pri čemer zvezo *prav tako* določam kot členkovni frazem ʻenako, tudi’. Za ostale primere rabe pa menim, da gre za prislov oz. prislovni zaimek, saj je v vseh primerih lahko odgovor na vprašanje o načinu, namenu ali pogoju.

[501] Pri Linhartu se v pomenu ʻitak’ in kot prislov pojavi *toku*, za izražanje sklepa pa *tok*.

V obravnavanem gradivu nastopa kot povezovalni ali modalno-povezovalni členek.

Povezovalni členek

Izražanje sklepa na prej povedano je najpogostejša funkcija členka *tako*. V takšnih primerih pomeni ‘torej’. Stoji na neprvem, pri medrepličnem povezovanju pa tudi na prvem mestu v stavku.

Občutno najpogostejši je členkovni *tako* pri Linhartu,[502] kjer navadno stoji na prvem mestu v stavku.

(1) Shternf. Zhe mi poveſh, koko ſe imenuje – / Miz. Schönheim – / Shternf. Schönheim! **Tok** je ſvoje imę satajil! (Linhart 1790: 7.)
Kontekst: Glede na povedano ime snubca, Sternfeldovka takoj ve, da Tulpenheim Micki ni povedal niti pravega imena.

Pri Dajnku se pojavi vzhodnoslovenska narečna varianta *tak*. Stoji znotraj retoričnega vprašanja: za vprašalnim členkom *jeli* in osebkom (*nebeški ogradnik*).

(2) Premislite le prevzetnega ųloveka, kaj on od sebe vse misli ino kak se hvali! /.../ Jeli nebeśki ogradnik[503] **tak** neprav vųini, ųi s texavnim noxom pride, ino takemi prevzetŋaki peroti odrexe? (Rajh 1998: 56.)
Kontekst: V predhodni povedi tvorec spodbuja naslovnike, naj premislijo o prevzetnem človeku in njegovem ravnanju (lastni hvali). Glede na prevzetno obnašanje, ima nebeški vrtnar (bog) prav, če mu s težkim nožem odreže peruti, kar metaforično pomeni, da ga kaznuje s peklom.

Kombinacije z ostalimi (funkcijskimi) besedami

Rabljen je v kombinaciji s povezovalnimi členki, ki izražajo sklep na prej povedano. V takšnih primerih je poudarjen čustven element.

[502] Pojavi se na več kot 7 mestih, medtem ko gre pri Dajnku in Basarju za osamljene primere.
[503] *Ogradnik* = *vrtnar* (prim. Pleteršnik 2014).

S tedaj

Gorenjska labializirana varianta *tok* v kombinaciji s *tedaj*, ki stoji direktno za njo, stoji za zvalniškim pastavkom in pred celotno vprašalno povedjo. Sklepu je dodan element prestrašenosti.

(3) Bog ny saneſsil tem greſhnim Angelam, temuzh je nje s vervijo, al sketnami te temnize doli u'paku potegnil, inu isdal k'vezhni martri. O veliki Bog! **Tok tedej** nigdar ne bodo reſheni? (Basar 1734: 15.)
Kontekst: Glede na to, da bog ni prizanesel angelom, ampak jih je poslal v temnice pekla in jih obsodil na večno trpljenje, tvorec ogovori naslovnika (boga) in ga prestrašeno vpraša, ali angeli ne bodo nikoli rešeni. V nadaljevanju besedila sledi razširjen nikalni odgovor.

Med obravnavanima členkoma stojijo prosti glagolski morfem *se*, prihodnjik glagola *biti* in osebek. Sklepu je dodan element navdušenja.

(4) Glash. Lubizhek, vejſt, inu Doktarſtvu ſe nizh kaj naglihata.Tulp. **Tok** ſe bomo my terję **tedej** bol glihali. (Linhart 1790: 14.)
Kontekst: Glede na to, da se uradništvo ne sklada z vestjo, Tulpenheim navdušeno meni, da se bosta z Monkofom (kot predstavnika plemstva, ki ravno tako večkrat ne ravnata skladno z vestjo) še toliko boljše ujela s pisarjem Glažkom.

Kombinacija s členkoma no in pa

Tako stoji med členkoma *no* in *pa*. Sklepu je dodan element rahlega razočaranja in nasprotovanja ukazu, ki ga bo naslovnik sicer upošteval.

(5) Jak. Anshe, boſh enkrat molzhal ? / Ansh. **No, tok pak** nebom nizh vezh rekal/./ (Linhart 1790: 22.)
Kontekst: Glede na to, da Jaka veli Anžetu, naj se neha norčevati iz gospode, ta sklene, da bo res nehal, nad čimer ni ravno navdušen in Jaki rahlo nasprotuje. Toda ukaz vseeno upošteva, saj se boji, da drugače ne bo dobil Micke za ženo.

Modalno-povezovalni členek

Tovrstni *tako* se pojavi v pomenu ‘itak’. Torej poudarja dejstvo, ki je neodvisno od predstavljene situacije in znano brez nadaljnjih podatkov.

V spodnjem primeru stoji v drugem stavku pojasnjevalnega priredja: za veznikom *saj* in osebkom.

(6) Naj le pridejo – ſei moj ozha **toku** vſe vedó – (Linhart 1790: 27.)
Kontekst: Micka brez odlašanja povabi Tulpenheima s spremstvom naprej in doda, da ne glede na to, kaj misli, oz. kaj se je dogovoril z njo, njen oče ve vse.

V naslednjem primeru stoji za osebkom, pomožnim glagolom *biti* in povezovalnim členkom *pa*, ki izraža dodajanje.

(7) Segestanci (v'Siseki) so najpervi se spuntali, ino rimske vojšake 'z mesta pregnali. Solasje[504] so se tudi zdignoli, Dalmatinci so pa **tak** rimskega gospodstva ne mogli terpeti, ino so zato tudi ne mira dali. (Krempl 1845: 12.)

Kontekst: Navedeni so upori Rimljanom po posameznih mestih oz. pokrajinah. Upirali so se jim Siščani, Lahi in Dalmatinci. Slednji ne glede na okoliščine niso mogli trpeti vlade Rimljanov in so se jim stalno upirali.

Sklep: Največkrat se pojavi kot **povezovalni členek** in izraža sklep na prej povedano. Stoji na neprvem, pri medrepličnem povezovanju pa tudi na prvem mestu v stavku. Od ostalih funkcijskih besed se druži z istovrstnim členkom *tedaj*, v enem izmed primerov pa tudi s členkoma *no* in *pa*. Kot **modalno-povezovalni členek** stoji na neprvem mestu v stavku in pomeni 'itak'. Se pravi, da poudarja dejstvo, neodvisno od predstavljene situacije in znano brez nadaljnjih podatkov.

3.3.63 Tako rekoč

Bas.: toku rekozh[505]

Gre za deležniški polstavek v členkovni funkciji, ki je tako v starejših obdobjih kot v sodobnosti zapisan izključno narazen.V 16. stoletju ga nisem zasledila. Na vprašanje, kdaj se v slovenskem knjižnem jeziku pojavi prvič, je težko odgovoriti. Najstarejše (in razen jezuitskih pridig edino) besedilo, kjer sem ga našla, so pridige Svetokriškega. Se pa v starejših besedilih pojavlja v enaki funkciji kot danes. Torej nastopa kot poudarni členek, ki omejuje popolno, dobesedno ustreznost pomena stavčnega člena, na katerega se navezuje.

V podanem primeru se navezuje na povedek in stoji tik pred njim.

Si sa malu dershal ſamiga Boga, de, **toku, rekozh**, shaluje, ſervire me feciſti in peccatis tuis. Iſ. 43.[506] de je mogel tebi ſlushit u'tuojih grehih. (Basar 1734: 8.)

Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da se je do boga obnašal neprimerno, in da Bog zato obžaluje, ker ga je moral podpirati v njegovih grehih. Dobesednost dejanja je rahlo omejena, zato ker je bog to povedal skozi preroka Izaija. Avtor dani citat iz Biblije tudi navede.

[504] Verjetno gre za napako in je *so* pomožni glagol biti v 3. osebi množine, *Lasje* pa so Lahi.
[505] Členek *tako rekoč* sem našla tudi v neznanem rokopisu 18. stoletja, ki sem ga pretipkovala v okviru projekta *Neznani rokopisi*. Omenjeni rokopis je zelo verjetno Basarjev in ga prav zaradi prevelike jezikovne in vsebinske podobnosti z Basarjevimi pridigami nisem vključila v obravnavo.
[506] Prevod biblijskega citata po SSP3: *Le usužnjeval si me s svojimi grehi*. Is. 43. 24.

3.3.64 Tedaj

EL: tedaj, Bas.: tedaj, tedej, Poh.: tedej, ŽM: tedej; LN: tedej, tedaj,[507] Vod.B.: tedaj, Prim: tedaj, Met.R.: tədej, Met.B.: tədej, KRN: tedaj, Kremp.: tedaj, Mal.: tadaj, Jur.: tedaj.

Gre za splošnoslovansko besedo, nastalo iz praslovanskega **tъda*, ki temelji na zaimenski osnovi **tъ* (prim. Bajec 1954: 201, Snoj 2003: 753, Bezlaj 2005: 159). V slovenskem (knjižnem) jeziku je v različnih izraznih variantah, s poudarjalno členico *-j* ali brez (prim. Bezlaj 2005: 159), tudi kot členek, ki izraža sklepalno razmerje,[508] prisoten od 16. stoletja do sodobnosti.

Nastopa kot povezovalni členek v sklepalnem pomenu ʻtorej, potemtakemʼ. Največkrat stoji na neprvem (najpogosteje drugem ali tretjem), redkeje pa tudi na zadnjem ali prvem mestu v stavku, pri čemer je na slednjem členek le pri medrepličnem povezovanju.

V Schönlebnovem primeru stoji na zadnjem mestu dopolnjevalnega vprašanja.

V'vnim iſtim zhaſsu, ſo Judje bily poſlali is Jerusalema Farje inu Levite k'Joannesu, de bi njega vpraſhali: Gdu ſi ti? Inu on je ſposnal, inu ny tayl, inu on je ſposnal, Ieſt neſim Chriſtus. Inu ony ſo niega vpraſhali: Kai ſi **tedaj**? Si li ti Elias? On je djal: Ieſt neſim. Si li ti en Prerok? Inu on je odgovuril: Nikar. (Schönleben 1672: 7–8.)[509]

V Basarjevem primeru stoji za nedoločnikom v vlogi povedkovega določila.

(1) /T/i, kir ſi s'pametjo, inu s'umam obdan, tuojga zil, inu konza ſlushbo naopraveſh? Sramovati **tedej** ſe moresh, inu ponishat pred tuojim Bogam/./(Basar 1734: 5.)
Kontekst: Človek, obdarjen s svojo pametjo, ne opravlja naloge, ki mu jo je naložil bog. Torej se mora sramovati in se ponižati pred bogom.

V naslednjem primeru stoji znotraj retoričnega vprašanja na predzadnjem mestu: za vprašalnim zaimkom *kako*, premim predmetom, prihodnjikom glagola *biti* in osebkom ter pred tvornopreteklim deležnikom na *-l*.

[507] Varianta *tedaj* se pojavi v izdaji iz leta 1800, *tedej* pa iz leta 1797.

[508] Kot sklepalni *tedaj* upoštevam tudi *tedaj*, ki po *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 67) izraža nejevoljo, presenečenje, začudenje (*Nič nočeš delati, sprašujem se, kaj **tedaj** sploh iščeš tukaj?!*). Za takšne primere menim, da je res sklepu na prej povedano dodano izražanje prej navedenih pomenskih odtenkov. V osnovi pa je še vedno sklepalno razmerje in zato *tedaj* pomeni ʻtorejʼ.

[509] Za razlago konteksta gl. zgled (83) pri vprašalnem *li*.

(2) De je moje pętje toku lepu, koker od ene tizheze – od tęga on meni nikoli nizh nepovę, koku ga bom jeſt **tedej** lubila? (Linhart 1790: 5.)
Kontekst: Glede na to, da Anže ne zna opevati ljubezni z lepimi primerami, Micka v obliki retoričnega vprašanja pove, da ga nikoli ne bo mogla ljubiti.

V primeru iz *Lublanskih novic* stoji za osebkom in modalnim glagolom *morati*.

(3) To ſe drugazhi ne dopolni, svunej de tiſti, kir v'kloſhtre ſtopajo, ſvoje dolshnoſti dobro posnajo, inu de ſe popred ojſtro poſkuſio, al bodo ſtanovitni, preden vezhno oblubo doli poloshe, de jih potlej ne gręva, kader ſo shę na kloſhter pervęsani. Mi moremo **tedej** ſkerbeti, de kloſhterſki ne bodo pohujſhlivo shivęli, temuzh dobro premiſlili v'kaj sa en ſtan ſtopio. Inu de ga bodo dobro dershali. (Vodnik 1797: 3.)
Kontekst: Kandidati za samostan morajo dobro poznati svoje dolžnosti, da svoje odločitve ne obžalujejo po trenutku, ko so vstopili v samostan. Torej mora duhovščina[510] skrbeti, da kandidati ne smejo živeti pohujšljivo, in da pred vstopom v samostan dobro premislijo svojo odločitev in se, če se odločijo, držijo svojih dolžnosti.

V podanem primeru iz *Babištva* stoji za osebkom.

Moshu je dal rojila, porojila pa sheni. Raslozhik **tedaj** je vſtvarjen med porojili shenſkimi in med rojili moshkimi/./ (Vodnik 1818: 9.)[511]

V Primčevem primeru stoji za osebkom in prostim morfemom za zanikanje glagola.

/T/e mali fantizh je bil she vſe potergal. // Matevshik nej **tedaj** ta bart zelo nizh rosh dobil. (Primic 1813: 11.)[512]

V primeru iz Metelkovih basni stoji za glagolom *začeti* kot sestavnim delom povedka.[513]

(4) ƷƇaba je vidƨla vǿla na travnƨkƨ, inƨ ƨƈeli nemu enaka bitƨ. Zaɥne **tƶdej** svǿjo gƨrbasto koƨƈo napihƨvatƨ/./ (Metelko 1825: 281.)
Kontekst: Glede na to, da je žaba želela bito enaka volu, je začela napihovati svojo grbasto kožo.

V primeru iz Metelkove računice stoji za povedkom.

(5) Niɥle protƨ lƨviɥƨ brez ɯtevke so praʒne, in torej nepotrebne. // Piɯemo **tƶdej** tole ɯtƨvilo goldinarjev: //[514] ɯtirdeset sƨ ... 40 / trideset in devet .. 39 / devetdeset in devet . 99 (Metelko 1830: 4.)

[510] Glede na to, da je bil Vodnik duhovnik, in glede na kontekst predvidevam, da se osebni zaimek *mi* nanaša na duhovščino.
[511] Za razlago konteksta gl. zgled (34) pri *pa*.
[512] Za razlago konteksta gl. zgled (17) pri *celo*.
[513] Nedoločnik *napihovati* nastopa kot povedkovo določilo.

Kontekst: Ničle v levo brez druge številke spredaj nimajo vrednosti, zato so nepotrebne. Glede na pravkar navedeno dejstvo tvorec navaja zapis določenih števil oz. vrednosti goldinarjev brez ničle spredaj.

V naslednjem primeru stoji za velelno-želelnim skladenjskonaklonskim členkom *naj*.

(6) Da se prešiči dobro ino hitro spitajo, se: 1) morajo čedno[515] deržati; snažnost pospešuje pitanje; naj **tedaj** gospodar ne bo skop s steljo/./ (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Da se prašiči dobro in hitro zredijo (tj. spitajo) in so posledično primerni za zakol, morajo biti čisti. Pitanje pa čistočo pospešuje. Glede na pravkar povedano, je gospodarju odsvetovano skopariti s steljo.

V spodnjem primeru stoji za povedkom.

(7) Nikogar ni na svetu, komur bi bil več spoštovanja dolžan, kakor Vam. Za svojo pervo in nar veči dolžnost spoznam **tadaj** to, de Vam svoje spoštovanje in svojo hvaležnost za Vašo ljubezin pokažem. (Malavašič 1849: 144.)
Kontekst: Tvorec se v svojem pismu naslovniku zahvaljuje za priporočilo.[516] Naslovnik ga je dobro priporočil, zato si je tvorec izboljšal družbeni položaj. Glede na povedano se tvorec zaveda, da je njegova največja dolžnost naslovniku izkazati spoštovanje, hvaležnost in ljubezen.

V naslednjem primeru stoji na zadnjem mestu velelne povedi, katere smisel je usmerjanje naslovnikove pozornosti na v nadaljevanju povedano.

(8) Cesar pravi: »Le ti meni povedi, če bi morda še kaj rad. /.../« Kerpan odgovori: »Poslušajte me **tedaj**! /.../ Če je vaša draga volja dajte mi tedaj pismo, ki bo veljavno pred vsako duhovsko in deželsko gosposko; pa tudi svoj pečat morate udariti, da bom brezi skerbi nosil angleško sol po svetu./.../« (Levstik 1858: 29.)
Kontekst: Glede na to, da je cesar Krpana vprašal, če si kaj želi za plačilo, ker je premagal Brdavsa, ga ta prosi za dovoljenje za legalno tovorjenje angleške soli.

V spodnjem Levstikovem primeru stoji za kazalnim zaimkom *tega*, ki je soodnosnica predmetnemu odvisniku, in za prostim glagolskim morfemom *se*.

(9) Moje obnašanje ni za vas uže vidm, da ne. Tega se **tedaj** ne menimo, da bi jaz tukaj ostal. (Levstik 1858: 29.)

---

[514] Dve poševnici v danem primeru označujeta prehod k preglednici primerov. Dvopičje je rabljeno skladno z originalnim besedilom.

[515] Časovno zaznamovan pomen prislova čedno je 'čisto' (SSKJ (2)).
[516] V besedilu ni natančno pojasnjeno, za kaj točno je bilo priporočilo, a glede na to, da si je tvorec zaradi priporočila izboljšal družbeni položaj, predvidevam, da je bilo za neko dobro delovno mesto.

Kontekst: Glede na to, da Krpanovo obnašanje (polno neposredne hudomušnosti) ni za olikano gospodo brez pravega smisla za humor, Krpan sam meni, da ni dobro, če ostane na Dunaju.

V Jurčičevem primeru prvi *tedaj* stoji na prvem mestu in uvaja retorično vprašanje, katerega smisel je izražanje čustvene prizadetosti oz. jeze na naslovnika. Drugi *tedaj* stoji na koncu vzklične povedi, ki ravno tako izraža čustveno prizadetost.

(10) »Jaz sem hotel k gospodu Sovi, pa sem tebe naletel tukaj. Prosim te, pojdi spat; prehladil se boš, ves razgaljen si. Saj te nisem gonil še to noč iz hiše; tudi sem ti rekel, da ti bom že toliko dal, da boš brezi skerbi živel. Pojdi nazaj v konjski hlev pa se vlezi!« »**Tedaj** k Sovi greste?« reče hlapec. »To se vé povedat, da ste me izpodili, kakor je on svetoval. Le pojdite le, pa mu povejte, da sem bil jaz ravno na poti k njemu, zahvalit se mu. Zdaj pa ne grem z vami, pridem drugo pot. – Kola ne potrebujem **tedaj**!« Rekši verže drog po snegu in odide. (Jurčič 1864: 139–140.)
Kontekst: Domen je čustveno prizadet oz. jezen na gospoda Sovo. Prepričan je namreč, da je on svetoval Jurcu, naj ga spodi od doma. Glede na to, da je k Sovi že namenjen Jurec, pa se Domen odloči, da ne bo šel k njemu. Torej kola (da bi napadel Sovo, ki mu ves čas skuša škoditi) ne potrebuje.

V naslednjih dveh primerih je *tedaj* smiselno razumeti kot povezovalni sklepalni členek ali kot časovni prislov, ki izraža čas oz. trenutek v preteklosti ali prihodnosti, določen glede na sobesedilo. V obeh primerih stoji na tretjem mestu v stavku.

V spodnjem primeru stoji za osebkom in povedkom.

(11) Franzik ino njegov brat Tonzhik ſta en vezher ſvojiga Ozheta proſila, de bi njima perpuſtil (dovolil) na vertu igrati. To snata ſturiti, odgovori Ozha, pak moreta na vertu (v'ogradi) oſtati ino ne tje (ta) vun leteti. / Ona greſta **tedaj** na vert (v'ograd), ino en zhaſ prav veſelo igrata. (Primic 1813: 7.)
Kontekst: Če upoštevamo prvo razlago: oče je sinovoma dovolil, da sta se šla igrat na vrt (pod pogojem, da vrta ne zapustita). Torej sta se sinova šla igrat in se tam nekaj časa res zelo veselo igrala. Če upoštevamo drugo razlago: sinova sta se šla igrat na vrt in se nekaj časa res zelo veselo igrala potem, ko jima je oče dovolil (pod pogojem, da ne hodita z vrta).

V naslednjem primeru stoji znotraj drugega predmetnega odvisnika − za podrednim veznikom *da* in premim predmetom.

(12) Ko pa laſtovǝno ʒagleda, ktera je bila prevred pǝrletela, inǝ menǝ, de se je ǽe leto pǝrbliǽalo, de mu **tǝdej** ſukne ne bo veu treba, jo proda. (Metelko 1825: 291.)
Kontekst: Če upoštevamo prvo razlago: glede na dejstvo, da se je bližalo poletje, je mladenič menil, da mu ne bo treba več nositi suknje. Če upoštevamo drugo razlago, je *tedaj* koreferirajoči izraz informaciji o času

(predmetnemu odvisniku *de se je že leto*[517] *prbližalo*). Torej je mladenič ugotovil, da mu v času, ko se že bliža poletje, ne bo treba nositi suknje.

3.3.65 Torej

Met.R., KRN, Slom.B., Jur.[518]

Izvira iz praslovanskega zaimka **to* in členice *–že*. Varianti *torej*, ki je nastala po rotacizmu, je dodana še poudarjalna členica *-jъ* (Snoj 2003: 774, Bezlaj 2005: 203–204). Izhodiščni pomen ʻprav to, tudiʼ (prav tam) se pojavi v *Brižinskih spomenikih*. V slovanskih jezikih ima zato ta beseda dve funkciji, istovetno in vzročno-pojasnjevalno (prim. Snoj 2003: 774, Bezlaj 2005: 203–204), oz. sama menim, da bolj sklepalno kot vzročno-pojasnjevalno, pri čemer se zavedam, da med izražanjem vzročno-pojasnjevalnega in sklepalnega (tudi posledičnega) razmerja ni ostre meje. Obe funkciji sta prisotni tudi v slovenščini, in sicer je *torej* v pomenu ʻenakoʼ evidentiran že v *Brižinskih spomenikih*. V slovenščini se *torej* pojavi tudi s predponama *za-* in *o-* (*zatorej*, *otorej*) (Bezlaj 2005: 203–204). Pleteršnik za Miklošičevo gradivo navaja tudi varianto brez poudarjalne členice *-j* (*tore*).

V 16. stoletju je evidentirana zgolj varianta *zatorej* v vezniški funkciji. V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku istovetnost izraža zgolj *zatorej* ʻtako, dovolj dober oz. dobroʼ, ki je rabljen prislovno (*Odšel bo, ko bo* ***zatorej*** *okreval*) ali pridevniško oz. kot povedkovnik (*Fant ni bil* ***zatorej****, da bi vzdignil tako breme*.) (prim. SSKJ (2)). Izrazna varianta *torej* je prvič evidentirana v 19. stoletju. Pleteršnik jo z nemško ustreznico *von gleichem Werte* in zgledom *To vino ni* ***torej*** *kot ono* označi kot dolenjsko in gorenjsko, v sklepalnem pomenu pa jo označi kot prislov in ji doda le nemške ustreznice *deshalb*, *darum*, *daher*, *also*. Glede na povedano menim, da je raba besede *torej* v starejših besedilih vredna nadaljnjega raziskovanja.

Vzročno-pojasnjevalno oz. sklepalno razmerje[519] danes izražata varianti *torej* (*Zmagali so v svoji skupini in bodo* ***torej*** *igrali v finalu*) in *zatorej* (*Kar je dobrega, lepega, poštenega, a* ***zatorej*** *redkega na svetu, izginja*). V SSKJ (2) in SP 2001 je *torej* v primerih, kjer stoji med povezanima deloma besedila (*Pozni smo, torej gremo čim prej dalje*) označen kot veznik, medtem ko je v primerih, kjer stoji znotraj stavka (*Vse je negotovo, kako naj* ***torej***

[517] *Leto* je časovno zaznamovan izraz za *poletje* (SSKJ (2)).
[518] V vseh primerih se pojavi izrazna varianta *torej*.
[519] K sklepalnemu razmerju sodi tudi *torej*, ki po SSKJ (2) in *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 68) izraža navezovanje na prej povedano (*Kaj torej še hočeš?*), začudenje, nejevoljo, nestrpnost ali zavrnitev (*Tako torej, mi te čakamo, tebe pa od nikoder*.), SSKJ (2) pa še spodbudo oz. poziv: *Torej, le pojdi*. Je pa res, da je v takšnih primerih v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku rabljena izključno varianta *torej*.

komu zaupamo) členek. V enakih primerih ga kot členek določa tudi *Slovar slovenskih členkov* (Žele 2014a: 68). Z določitvijo se strinjam. Varianta *zatorej* v *Slovarju slovenskih členkov* ni navedena, medtem ko je v SSKJ 2 v sklepalnem pomenu navedena z ustreznico *zato* in določena kot prislov (*Njegov govor je bil kratek in jedrnat in je* ***zatorej*** *ugajal večini*). V takšnih primerih je težko presoditi, ali gre za členek ali prislov. Glede na etimologijo bolj prvo, saj je, kot je že bilo omenjeno omenjeno, *zatorej* beseda *torej* s predpono *za-*, medtem ko je *zato* sklop iz predloga *za* 'zaradi' in kazalnega zaimka *to* (Snoj 2003: 849).

Kot členek je v vseh navedenih priročnikih določen tudi *torej* v primerih tipa ***Torej*** *povej, kaj misliš*. V takšnih primerih bi bilo za določitev členkovne oz. vezniške funkcije potrebnega več konteksta. Če bi pred navedenim primerov stala poved, ki bi bila podlaga za oblikovanje sklepa v naslednji povedi oz. vzrok za navedeno posledico (npr. *Časa ni več veliko.Torej povej, kaj misliš*.), in bi jo izrekel isti govorec, bi bil *torej* veznik. Če bi bila obravnavana poved sestavni del dialoga in bi se pojavila kot sklep na predhodno repliko, ki bi jo izrekel drugi govorec, pa bi bil členek.

V obravnavanem gradivu nastopa kot povezovalni členek in izraža sklep na prej povedano. Stoji na neprvem (drugem ali tretjem) mestu v stavku.

V spodnjem primeru stoji za povedkom.

(1) Vſako nedelo ſe vaſ je nekoliko vezh nabralo. V'prihodno sa letaſ med drugoſholze nobeniga **vezh** ne vsemem. Odlagal ſim **torej** na doneſ, kar vam povedati imam. (Slomšek 1842: 6.)
Kontekst: Glede na to, da se je v trenutku govorjenja povečala skupina šolarjev in se je sprejemanje novih zaključilo, je gospod kaplan sklenil, da bo šolarjem predstavil nekatere napotke.

V naslednjem primeru stoji za osebkom.

(2) /B/ogat je, lep je, premlad ni ne on ni ti; jaz **torej** ne vem in ne vidim, zakaj bi se tak ženin odganjal. (Jurčič 1864: 135.)
Kontekst: Glede na to, da je ženin, ki ga je Jurec izbral za hčer Anko, zanjo primeren po vseh kriterijih (je bogat, lep in dovolj star), Jurec ne razume, zakaj bi ga Anka zavračala.

Torej je lahko rabljen tudi v kombinaciji z veznikom *in*, ki je v dani zvezi vezalni oz. dodajalni, medtem ko je členek *torej* sklepalni element. *Torej* vedno stoji takoj za *in*.

Niɥle protə lɜviɥə brez ɯtevke so praʒne, **in torej** nepotrebne. (Metelko 1830: 4.)[520]

V spodnjem primeru je zvezi *in torej* dodan poudarno-povezovalni členek *tudi*, ki poudarja najpomembnejšo informacijo.

(3) Pa zhe ſo poprave v naſhim kmetovanju ſhe tako mnoge in tudi biti snajo, bodete vunder naſhih miſel, de vſaka poprava le v dolgo terpezhim poboljſhanju semljé, v pomnoshenju in poshlahtnenju (vſake ſorte) pridelkov **in torej tudi** v tem leshí, de vſe kmetovanje tudi vezh vershe. (Bleiweis 1843: 2.)
Kontekst: Nič ni narobe, če so pri kmetovanju potrebna mnoga popravila. Čeprav so številna, namreč prispevajo k izboljšanju zemlje, povečanju in izboljšanju vsake vrste pridelkov in posledično, kar je najpomembnejše, k dobri letini.

3.3.66 Tudi

Skal.: tudi, EL: tudi, CM: tude, tudi, P17: tudi, Kast.: tudi, Bas: tudi, Volk.: tudi, ŽM: tudi, Linh.Ž.: tudi, LN.: tudi, Vod.P.: tudi, Vod.B.: tudi, tud, Prim: tudi, Met.B.: tudə, Dajn.: tydi, tudi, Šerf: tydi, KRN: tudi, Slom.P.: tudi, Slom.B.: tudi, Kremp.: tudi, Mal.: tudi, Levst.: tudi.[521]

Izvira iz praslovanskega krajevnega prislova **tu* ʻtukajʼ, ki izvira iz indoevropskega **to-u* v časovni funkciji, in poudarne členice **dy* oz. **dě* (Snoj 2003: 790, Bezlaj 2005: 244). Praslovanski **tudy* naj bi prvotno pomenil ʻtukajʼ (Snoj 2003: 790). Pomen slovenskega *tudi* se je razvil iz časovnega pomena ʻsedajʼ, ki je viden na območju Ribnice kot ʻpravkar, pred kratkimʼ ter v Reziji kot ʻdavnoʼ (Bezlaj 2005: 244). V vzhodnoslovenskem prostoru je razen preglašene variante *tydi*, ki se pojavi v danem gradivu, evidentirana še varianta *tudik(a)*. V koroški različici slovenskega knjižnega jezika sem v *Kolomonovem žegnu* zasledila varianto *tudej* (prim. IMP).

Slovenski *tudi*, ki je povezan z izražanjem dodajanja, je nedvomno eden najpogostejših in najbolj večfunkcijskih členkov v vseh obdobjih zgodovine slovenskega knjižnega jezika, vključno s sodobnostjo. Šolar (1958: 158) poudari, da je (dodajalni) *tudi* »slovenska posebnost«. Mnogi jeziki (npr. hrvaščina in srbščina) kot ustreznico *tudi* uporabljajo kar veznik *in* oz. *i*, latinščina ima razen *et* ʻinʼ še *etiam* ʻžeʼ, grščina *kai*, francoščina *aussi*, nemščina *auch* (prav tam). Čeprav je *tudi* v slovanskih jezikih res redek, dejansko ni specifičen za slovenščino, saj se tudi v poljskih narečjih pojavi varianta *tudyż* ʻenako, prav takoʼ (Bezlaj 2005: 243–244). V ostalih slovanskih jezikih oz. njihovih narečjih pa je

[520] Za razlago konteksta gl. zgled (5) pri *tedaj*.
[521] V Martinu Krpanu je rabo členka *tudi* obdelal že J. Šolar. Ker v besedilu ni nobenih posebnosti v rabi niti glede na ostalo tu obravnavano gradivo niti na sodobni slovenski knjižni jezik, zgledi iz danega besedila v pričujočo analizo niso vključeni.

rabljen v časovnem in krajevnem pomenu, npr. hrvaški *tudjer* ‘tukaj’, ukrajinski narečni *tudyjka* ‘tam’, poljski narečni *tudzież* ‘takoj’ (prav tam).

V vseh primerih rabe *tudi* določam kot poudarno-povezovalni členek. Vedno je namreč povezan z izražanjem pridruževanja, dodajanja ali enačenja, ravno tako pa informacijo, na katero se navezuje, izpostavlja kot pomembno oz. jo rematizira (Šolar 1958, Oven 1999). Po podatkih upoštevane strokovne literature in normativnih priročnikov je v vseh primerih rabe določen kot členek. Sama menim, da je določitev v večini primerov ustrezna. Edino v primerih, kjer stoji med povezanima deloma besedila (*Vsi so prišli,* ***tudi*** *on.*), ga določam kot stopnjevalni priredni veznik, saj tej določitvi ustreza tako skladenjsko (stava med povezanima deloma) kot pomensko (izražanje stopnjevanja).

Členek *tudi* se navezuje na posamezen stavčni člen. Lahko stoji pred ali za njim. J. Šolar (1958: 158– 159) ugotavlja, da je stava pred skopusom[522] v vseh obdobjih zgodovine slovenskega knjižnega jezika tako pogosta, da je postala »šolsko pravilo«. V jeziku pa je prisotna tudi stava za skopusom (prav tam). Pri prvem tipu stave je pomensko težišče na stavčnem členu, medtem ko je pri drugem na členku *tudi* (prav tam). Med *tudi* in skopusom lahko stojijo še ostali stavčni členi, toda takšni primeri so lahko dvoumni (prav tam). Če bo le mogoče, bodo torej izbrani primeri, kjer *tudi* stoji ob skopusu. [523]

Stava pred skopusom

V naslednjih dveh primerih se navezuje na povedkovo določilo.

(1) Poklizhe ta mogozhni Bug to nar vikshi modrust, katera potem kader ie uprashana billa, ie toku odgouorila: leta strit, o mogozhni Bug, kateri ie mei prauizo inu millostio, nemore niuli sglihan biti, sakai obedue imata prau, samuzh ima eden mei teiste tu ie glih leta priti, kateri je **tudi** edini inu nar lubishi sin. (Skalar 1633: 005r–005v.)

Kontekst: Takoj, ko je bog zastavil vprašanje o kazni in milosti pravici, je ta odgovorila, da se milost in pravica ne bosta mogli nikoli zediniti, ker imata obe prav. Mora pa med ljudi priti nekdo, ki je (razen tega, da je človek) edini in najljubši božji sin (torej Jezus Kristus).

V pismih 17. stoletja je *tudi* občutno najpogostejši členek. Zavzema okrog 20 mest, kar je približno toliko kot vsi ostali členki v omenjenih besedilih skupaj.

[522] Šolar termina skopus ne uporablja, govori o izpostavljenem oz. dodanem stavčnem členu.
[523] Dvoumnosti v primerih, kjer med *tudi* in skopusom stojijo ostale sestavine stavka, bodo zanemarjene. Gre namreč za zelo zahteven problem, potreben samostojne raziskave.

(2) /D/okler ie sadai leta perlosnost tega Benefitium kateru nih Firstuoa Gnada sami imaio unkai daiati, taku mam tu uupanie de ga oni bodeio meni peruolili sa im iest hozem **tudi** suestu slusit. (Mejač 1995: 65.)
Kontekst: Ljubljanski vikar kot podrejeni tvorec želi od škofa Hrena kot nadrejenega naslovnika pridobiti beneficij, tj. cerkveno službo z mnogimi ugodnostmi. Pove mu, da mu bo, če mu bo škof dal možnost za dani beneficij oz. mu ga dal, on v zameno enako zvesto služil.

V naslednjem primeru se navezuje na osebek.

Se bodo zhudeſa godila na Sonci, inu na Luni, inu na Svesdah, inu na Semli bo Ludem britku pred tem ſhumenjem tiga Morja, inu Valuvi: Inu Ludje bodo na shivotu ſahnili od ſtraha, inu zhakajnja teh rezhy, katere imajo priti zhes vuſs volen Svejt: sakaj **tudi** Nebeſke mozhy ſe bodo gibale: inu tedaj bodo ony vidili Synu tiga Zhloveka prideozhiga v'oblakih s'veliko oblaſtjo, inu s'velizhaſtvom. (Schönleben 1672: 2–3.)[524]

V naslednjem primeru se navezuje na premi predmet (*dečico za žival*).

(3) Moia luba sartze poslem tiste 2 petize sa leonartobega sinu /…/ poslem **tudi** datziza sa sibau/./ (Merkù 1980: 58.)
Kontekst: Izpostavljena samostalniška besedna zveza je pomensko eden izmed elementov, ki jih mati pošilja hčeri, razen dveh petic (denarnih enot) za Leonardovega[525] sina.

V spodnjem primeru se navezuje na ločno priredno zvezo treh predmetnih odvisnikov.

(4) S enim takim modrim, saſtopnim, Bogabojezhim vuzhenikom, doſtikrat ſe imaſh pomeniti, s nym pogovariti, inu niemu odpreti, karkuli v'ſebi skasheniga imash, karkuli tebi v'tvoim ſerzi inu v'tvoji veſti teshy: karkuli ſi ti pregreſhil ali samudil: **tudi** karkuli ſi dobriga ſturil, karkuli dobriga miſlish, ali karkuli je od Boga dobriga tebi v'tvoje ſerze notardanu/./ (Kastelec 1864: 16.)
Kontekst: Moralno negativnim dejanjem oz. lastnostim so dodane moralno pozitivne. Ogovorjeni se mora pogosto pogovoriti s spovednikom o svojih negativnih dejanjih in lastnostih (napakah, tegobah vesti, grehih in zamujenih priložnostih), ravno tako pa o pozitivnih (dobrih delih, mislih ali dobrih lastnostih, danih od boga).

V spodnjem primeru se navezuje na osebek.

(5) Gospod vslishi nas! Pusti te potalashiti! Oberni tvoje ozhi na nas, no ſtori to, kaj te prosimo. Tak je molo David. Ne bi **tudi** mi tak moliti mogli, zhi ſe na naſhe Grehe, no na gospodovo jeso ſpomnimo.
(Volkmer 1792a: 1.)
Kontekst: Tvorec pove, da bi morali verniki, vključno z njim, moliti enako kot David. Torej naj jih bog vsliši, potolaži in gleda nanje, če se spomnijo na svoje grehe in božjo jezo.

[524] Za razlago konteksta gl. zgled (7) pri členkih s podstavo *-res-*.
[525] Podatkov, kdo je bil Leonardo, v pismih in razpravah o njih nisem zasledila.

V naslednjih dveh primerih se navezuje na premi predmet.

(6) /D/e vas bodo veselile, ſlaſti: ke se njeh boſte ſamirkali, inu skus tu pozhasi **tudi** druge uganiti navadeli, inu nauzhili/./ (Pohlin 1788: 5.)
Kontekst: Tvorec meni, da bodo do vsebine dobrih, tj. moralno neoporečnih, ugank naslovniki imeli pozitiven odnos, tj. jih bodo veselile. Predvsem pa je pomembno, da si jih bodo zapomnili in razen sebe reševanja ugank naučili še ostale.

(7) Kokuſhi sazhnejo neſti, torej njęm nove gnesda napravi, inu tę ſtare poſnashi. Tako ſkerb **tudi** sa golobe imaj. (Vodnik 1795: 1–2.)
Kontekst: Avtor kot tvorec veli bralcu kot naslovniku, naj razen za kokoši poskrbi za golobe.

V spodnjem primeru se navezuje na predmet v mestniku (*v lubezni*).

/K/aj ſe vshę v' trideſéjtih lęjtih ny prebernilu! morebiti je **tudi** v'lubesni ena nova ſhęga gori priſhla. (Linhart 1790: 5.)[526]

V naslednjem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(8) Kęr je ta shlahtna shivina mozhnejſhi inu bol sdrava, kakor ta gmajn, taku je sa volo bolſhi nature **tudi** majn kushnim bolęsnam podvershena, kakor una. (Linhart 1792: 13.)
Kontekst: Razen tega, da je pasemska živina močnejša in bolj zdrava, je zaradi boljše narave podvržena manj boleznim od nepasemske.

V naslednjem primeru se navezuje na prislovno določilo kraja.

(9) Naſh Kral [Karel IV.][527] je isvolil dva pooblaſtena sa dokonzhanje glihanja na mir s'franzosimi. Konzhno glihanje ſe bode dershalo v'enim sbiraliſhi, ker bodo perſhli vkup poſlaniki **tudi** od drugih dvorov Evrope. (Vodnik 1797: 4.)
Kontekst: Pogajanja za mir s Francozi se bodo odvijala na enem izmed španskih dvorov, kjer bodo razen španskih poslancev prisotni poslanci z drugih evropskih dvorov.

Zaradi pogostega izražanja naštevanja in sosledja dogodkov je pogost v *Kuharskih* in *Babiških bukvah*.

V spodnjem primeru se navezuje na nedoločniški polstavek v vlogi povedkovega določila.

[526] Za razlago konteksta gl. zgled (2) pri *morebiti*.
[527] Nanaša se na španskega kralja Karla IV (https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_state_leaders_in_1797).

(10) /S/kuhaj na ti [rumeni mesni] shupi, kar zheſh; jo snaſh **tudi** k'ajmohtu perlivati. (Vodnik 1799: 4.)
Kontekst: Primer je zaključek recepta za rumeno mesno juho. Tvorec naslovniku pove, da na omenjeno juho lahko zakuha karkoli, ravno tako pa jo lahko prilije k obari (ajmohtu).

V spodnjem primeru se navezuje na premi predmet. Za sodobni slovenski knjižni jezik je stava členek *tudi*, povedek, osebek, premi predmet nenavadna. Bolj običajno bi bilo osebek, povedek, členek *tudi*, premi predmet (*vsaka ima tudi svoj rob, zgornji in spodnji*).

(11) Sramnizi imate po dva ploſka eden je notrin obokan, gladek; eden pa vunajin oblokaſt in reſaſt; **tudi** imate vſaka ſvoj rob sgorin in ſpodin. (Vodnik 1818: 12.)
Kontekst: Opisani sta kosti sramnici. Vsaka ima dve ploskvi – notranjo, ki je gladka in obokana, ter zunanjo, ki je upognjena in resasta. Razen tega imata vsaka svoj zgornji in spodnji rob.

V naslednjem primeru se navezuje na prislovno določilo kraja.

(12) Slok posnam, pomeni bogenförmig, ſlokaſt wäre also bogenformicht! – Slok je **tudi** po gorenſkim in dolenſkim doma. (Kos 1988: 289.)
Kontekst: Vodnik v pismu Jožefu Rudežu navaja, katere lastnosti besede *slok* 'upognjen' pozna. Razen nemške prevodne ustreznice *bogenförmig* navede prostor rabe slovenske besede *slok* (Dolenjska, Gorenjska).

V spodnjem primeru se nanaša na prislovno določilo časa.

(13) Tako je **tudi** deneſ Joshik veliko vezh rosh (zvetov) dobil, kakor Matevshik. (Primic 1813: 10.)
Kontekst: Tako kot dan prej je na dan trenutka govorjenja Jožek dobil več rož kot Matevžek.

V naslednjih dveh primerih se navezuje na osebek.

(14) /V/se ɯtironoge ɜɛvalɜ ga hodɜjo obiskat inɜ milɜvat, alɜ ʒaporedama jih je davil inɜ ɜɛrl. Ko je ɜɛe veliko ɜɛval poɔɛrl, pride **tudi** lɜsiɥɜca kɜ bɜrlogu, pa vne obstoji, tɜr skɜrbno okolɜ sebe ogledava. (Metelko 1825: 286.)
Kontekst: Ko je lev, ki se je živalim smilil zaradi obnemoglosti, pojedel že mnogo živali, ki so ga obiskale v brlogu, je razen ostalih živali k njegovemu brlogu prišla lisica.

(15) Zima je za zemlo ravno to, kaj je spaŋe za ɥloveka. V'zimi se poɥiva zemla pod snexnim odevalom ino si nabira nove moɥi. Na dale je zima za zemlo to, kaj je za nas smert; po vsem deli ino trydi **tydi** mi zaspimo ino se poɥinemo od naɜih opravil, dokeliɥ ne pride protiletje – vustaneŋe. (Rajh 1998: 53.)
Kontekst: Tako kot zemlja pozimi zaspi in se zbudi spomladi, zaspijo ljudje ob smrti in se potem zbudijo ob vstajenju.

V naslednjem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(16) Sraven navadniga ſuknarſkiga dela je mogel Svetin **tudi** vert obdelovati. (Cigler 1836: 1.)
Kontekst: Razen suknarskega dela je bila obveznost Franca Svetina obdelovanje vrta.

V naslednjem primeru se navezuje na slovnični osebek, ki je pomensko predmet dejanja, in rabljen v kombinaciji z glagolom *izmiti* v trpniku s prostim morfemom *se*.

(17) /N/aj svinjak tako napravljen ima, da živina zamore zmiraj na suhi in čedni stelji ležati. **Tudi** korito naj se vsak dan čedno izmije, ker čedno korito stori, da prešič raji je. (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Razen za čistočo svinjaka je treba skrbeti za čistočo korita.

V Prešernovem primeru se navezuje na pridevniško besedno zvezo, ki sestoji iz pridevniškega jedra (*ljudske*), pojasnjenega z nedoločniškim postavkom (*od njega zbrane*) in prilastkovim odvisnikom (*kar jih ni prekosmatih*). Celotna zveza je sestavni del pristavčnega pojasnila premega predmeta (*Vodnikove pesmi*).

Kastelic že dva leta Vodnikove pesmi, vse kar jih je rajnki zložil, med njimi **tudi** ljudske od njega zbrane, kar jih ni prekosmatih na svitlobo dati obeta, kdaj pa obljubo spolnil bo, se ne ve. (Kidrič 1936: 291.)[528]

V nasledenjem primeru se navezuje na premi predmet.

(18) Shtiri poſebno lepe zhednoſti, kakor ſhtiri ſvetle svesde pravizhnoſti, ſo obdajale ſv. Janesa; oj de bi obdajale **tudi** naſ! (Slomšek 1835: 11.)
Kontekst: Tvorec si želi, da bi štiri zvezde pravičnosti (vzdržnost, zvestoba, potrpežljivost, skrb za večnost) enako kot Janeza Krstnika obdajale vse ljudi.

V naslednjih dveh primerih se navezuje na osebek.

(19) Shola sa novinze ſe je pervo nedelo po vſih Svetih sazhela. Goſpod kaplan ſo jo ſami imeli. Na zente je bilo ſholarjev ino ſholarz. **Tudi** nekoljko sakonſkih je prishlo ſe branja uzhit. (Slomšek 1842: 9.)
Kontekst: Navezuje se na osebek v rodilniku. Razen otrok se je v nedeljsko šolo prišlo učit branja nekaj zakonskih parov.

[528] Za razlago konteksta gl. zgled (27) pri *pa*.

(20) Od Litvanov, k'kerim so **tudi** stari Prusi (Prajzi) slišali, je zdaj ne več, kak dva miliona. (Krempl 1845: 7.)
Kontekst: Litavcev, h katerim so pred trenutkom govorjenja razen ostalih narodov sodili stari Prusi, v trenutku govorjenja ni več kot 2 milijona.

V naslednjem primeru se navezuje na prislovno določilo časa.

(21) Ko še prosim, mi **tudi** v prihodnje svojo blagovoljnost ohraniti, ostanem z vsim čislanjem in spoštovanjem/./ (Malavašič 1849: 146.)
Kontekst: Tvorec ob koncu voščila za god svojega dobrotnika prosi, da mu tako kot mu je do trenutka govorjenja, po njem izkazuje svojo dobrohotnost in mu zagotovi, da ga bo cenil in spoštoval.

V naslednjem primeru se navezuje na nepremi predmet.

(22) V tej revi se je usmilil Jurec, nič napečen mož, in vzame dete za rejenca. Imel je potem dečka skoraj kakor svojega. Ko je dorastel, bil mu je hlapec in na pol gospodar. **Tudi** njegovi materi je dal kočo na koncu vasi, ko se je postarala, da jej ni bilo več delati kakor dekli. (Jurčič 1864: 134.)
Kontekst: Tako kot za Domna, ki ga je vzel za rejenca, je Jurec poskrbel za njegovo mater, ki ji je dal kočo na koncu vasi.

Stava za skopusom

Če ni opozorjeno drugače, stoji neposredno za skopusom. V vseh podanih primerih se navezuje na osebek, le pri Linhartu se navezuje na premi predmet.

Pri Skalarju se navezuje na osebek trpnika, ki je pomensko prizadeti od dejanja. Med členkom in skopusom stoji pomožni glagol *biti* v tretji osebi preteklika ednine.

Ta millost ie **tudi** poklizana inu sashlishana billa, vender ni toku supernu samuzh zellu troshtlivu odgouorila. (Skalar 1633: 004v.)[529]

[529] Za razlago konteksta gl. zgled (1) pri *celo*.

Med členkom *tudi* in njegovim skopusom stoji pomožni glagol *biti* v 3. osebi preteklika ednine.

(23) /P/otle ie taku pruti meni dial, iest sem nih Firstue Gnade suest priatel inu slusabnik iest sim tudi sa nih uola per Gospud Patriarhu inu per Jesuuiterih inu drugih sourastuu prisal, sakai iest nih rezi inu prauize kulikur ie meni mogoze terdim/./ /.../ Gospud Visitator ie **tudi** pruti meni dial, Gospud Patriarcha ie pissal inu se silnu slobi sa uolo Fare Crainsche/./ (Mejač 1995: 65.)
Kontekst: Generalni vikar ljubljanske škofije Adam Sontner je zaradi vdanosti škofu Hrenu prišel v sovraštvo pri patriarhu in jezuitih, enako pa pri vizitatorju.

V naslednjem primeru med *tudi* in skopusom stoji povedek.

(24) /S/am billa se glaue no brat se tegla sdei sa me pa sem glidi no shiuota spustillu da nitz na morem nasa tsata[530] margeitz lesi **tudi** na smartni postelli/./ (Merkù 1980: 72.)
Kontekst: Mati se pritožuje, da je zatečena po vratu, glavi in celotnem trupu ter ostalih delih telesa (*glidih*).[531] Tako kot ona pa je zelo slaba oz. tik pred smrtjo šepasta Marjeta oz. Mergec.

Reiſs je, prov praviſh, al sraven moreſh vedit, de je dobrutliv, inu miloſtiv pruti uſsem, inu ne ſamu pruti tebi, tar vuner je gune savergel u'ta vezhni ogen, kateriga ſe moreſh ti **tudi** bati. (Basar 1734: 17–18.)[532]

(25) Miz. Kaj me reſs toku mozhnu lubijo? – / Tulp Jeſt bom ſhe od lubesni obnoril – / Miz. Ony ſo vshę gviſhnu Lublanske punze **tudi** ſhtmali[533] – / Tul. Jeſt? – En kamen ratej, zhe ſim kedaj katęro drugo ſhtmal, koker tebe – (Linhart 1790: 16.)
Kontekst: Čeprav Tulpenheim Micki zagotavlja, da je v življenju ljubil samo njo, mu ona da vedeti, da je razen nje gotovo ljubil ljubljanska dekleta.

V Primčevem primeru med členkom *tudi* in skopusom stojijo povratni osebni zaimek, premi predmet in pomožni glagol *biti*.

(26) Matevshik[534] ſi jih je **tudi** hotel natergat; pak nej bilo nobenih vezh najti/./ (Primic 1813: 11.)
Kontekst: Iz predhodnega dela besedila je jasno, da je deček prijaznemu Jožku, ki ga je nahranil, nabral velik šopek rož. Matevžek si je ravno tako želel nabrati rože. Toda v trenutku govorjenja so prenehale biti na voljo.

[530] *Čota = šepasta ženska* (Pleteršnik 2014). Šepasta Marjeta oz. Mergec je bila podložnica na gradu Hallerstein, morda tudi služabnica E. M. Coraduzzi (Merkù 1982: 140).
[531] *Glid = del telesa* (Stabej 2014, Snoj 2014).
[532] Za razlago konteksta gl. zgled (3) pri *ja*.
[533] *Štimati* je časovno zaznamovani izraz za *ljubiti* (prim. SSKJ (2)).
[534] Predhodni odstavek govori o tem, da je deček, ki mu je Jožek dal kos kruha, zanj natrgal šopek rož.

(27) One xe same znajo, da si zdaj po leti delati ino spravlati morejo, ovaꝙi ne bi v'zimi ali hujdemi vremeni mele kaj jesti. // Rasniꝙno, lydje **tydi** znajo, da bi mogli delati ino sraŋuvati, dokeliꝙ so zdravi ino pri moꝙah. (Rajh 1998b: 57.)
Kontekst: Tvorec je prepričan, da ljudje enako kot mravlje vedo, da bi morali delati in shranjevati (najverjetneje dobra dela in pobožno življenje), dokler so zdravi in močni.

(28) Zato pa vyꝙi sveti Joan Kerstitel: »Nadalavajte Gospodovo pot, ravnajte ŋegove steze.« Lyk 3, 4. Sveti Gregor **tydi** govori: »Naꞩ gospod no zveliꝙar nas xeli pripravlene najti, ino osnanyje, kaki zlegi do na svet priꞩli, da bi nas od ŋegove lybezni zavyzdal.« (Šerf 1835: 6.)
Kontekst: Tvorec navede citata dveh pomembnih avtoritet za krščanstvo. Sporočilo citata Janeza Krstnika kot prve avtoritete je, naj verniki sledijo bogu. In enako velja za citat svetega Gregorja kot druge.

V naslednjem primeru med členkom *tudi* in njegovim skopusom stojita nepremi predmet in prihodnjik pomožnega glagola *biti*.

(29) Nima veliko dnarjev, pa je pridna, in jeſt ji bom **tudi** nekaj dal in pomagal. (Cigler 1836: 2.)
Kontekst: Gospodar suknarije dobremu delavcu Francu Svetinu predlaga, naj vzame za ženo kuharico Nežo Trpinc. Zanjo pove, da ni premožna, ampak je delovna. Obenem poudari, da bo dodatno on sam finančno pomagal tako, da ji bo dal nekaj dote.

V Kremplovem primeru med prvim *tudi* in njegovim skopusom stojita preteklik pomožnega glagola *biti* in prosti glagolski morfem *se*. Drugi *tudi* stoji v zadnjem stavku vezalnega priredja – za veznikom *in*, preteklikom pomožnega glagola *biti* in vzročnim prislovom *zato*, medtem ko njegov skopus stoji v enem stavku prej.

Segestanci (v'Siseki) so najpervi se spuntali, ino rimske vojšake 'z mesta pregnali. Solasje so se **tudi** zdignoli, Dalmatinci so pa tak rimskega gospodstva ne mogli terpeti, ino so zato **tudi** ne mira dali. (Krempl 1845: 12.)[535]

Pomen ‘niti’

Tudi v kombinaciji z zanikanim glagolom je blizu pomenu ‘niti’. V vseh tovrstnih primerih stoji tik pred skopusom.

V spodnjem primeru se navezuje na osebek.

(30) De porędneh terpeti namorete, imate prov; al takeh, katireh **tudi** jeſt terpęti namorem, naboſte v' teh bukuvzah narajmali. (Pohlin 1788: 5.)

[535] Za razlago konteksta gl. zgled (7) pri *šele*.

Kontekst: Slabih, moralno oporečnih, ugank, ki jih ne morejo trpeti niti naslovniki niti tvorec, v besedilu ne bo.

V naslednjem primeru se navezuje na predmet v zanikanem rodilniku.

(31) Ansh. /.../Mizka, koku ti ta ſukna dopade ? / Miz. Prezh mi jo vèrſi, kmętiſhka je gorſhi; nemorem te vidit takiga: / Ansh. Kaj rękſs, Mizka? ne verjamem, ni mogozhe – / Jak. Anshe, zhe ne boſh tihu, ti bom jesik odręsal –/ Ansh. Klobuk imam tudi nov; ſim dal sân ſedemnajſt reparjov – koku ti dopade Mizka – / Miz. **Tudi** klobuka na tri deshęle nezhem/./ (Linhart 1790: 22.)
Kontekst: Micka pove Anžetu, ki se šaljivo baha pred njo, da ne želi niti njegove gosposke suknje niti klobuka.

V naslednjem primeru se navezuje na prislovno določilo ozira.

(32) /T/oshili kriſtjane neverniki, de ſo tak lepo priloshnoſt imeli, pa dobriga **tudi** v'pravi veri niſo ſtorili/./ (Slomšek 1835: 7.)
Kontekst: Neverniki bodo tožili kristjane, da niso storili nič dobrega, niti glede na to, da so bili prave vere.

Pomen ʻcelo’

V naslednjih primerih ima tudi izrazit stopnjevalni element in je blizu pomenu ʻcelo’.

V spodnjem primeru se navezuje na povedkovo določilo in stoji tik pred njim.

Kaj ſte vy vunkaj hodili gledat? /…/ Eniga Preroka! Ja jeſt vam povem, kateri je **tudi** vezh, kakor en Prerok. (Schönleben 1672: 6.)[536]

V naslednjem primeru se navezuje na premi predmet.

Peter je bil hudoben fant, on je bil lakomen, len ino potuhnjen. Janes pak je bil lubesnivo dobro dete, krotak ko ovzhiza, ino priden ko zhebelza (zhmelza). Tudi je rad dal polovizo ſvojmu bratu od vſiga kar je imel; doſti krat **tudi** zel ſvoj koſ kruha. (Primic 1813: 12.)[537]

V spodnjem primeru se navezuje na nepremi predmet.

(33) /N/jih kervave orožja k'postrašenji drugih Panoncov da v'Savo ino Dravo zmetati, na to se drugi Panonci pripravleni deržijo, nimar **tudi** Rimlanom se podati, ino Oktavian višišega Gemina v'totih novo perdoblenih deželah namesto sebe postavi, on pa odide v'Rim. (Krempl 1845: 12.)

[536] Za razlago konteksta gl. zgled (10) pri *ja*.
[537] Za razlago konteksta gl. zgled (20) pri *pa*.

Kontekst: Ko je Oktavijan Panoncem odvzel in vrgel orožje, so bili ti pripravljeni se predati celo Rimljanom (ki so se jim prej najbolj upirali). Oktavijan je tako postavil v deželo svojega namestnika in odšel v Rim.

Kombinacije z ostalimi funkcijskimi besedami

Kombinacija z veznikom in

V tovrstnih primerih je *tudi* poudarni členkovni element, ki se običajno navezuje na posamezen stavčni člen in ga izpostavlja kot pomembno informacijo, v primeru (34) pa se približuje pomenu ‘niti’. Če ni opozorjeno drugače, *tudi* stoji takoj za *in* ter neposredno pred stavčnim členom, na katerega se navezuje.

V spodnjem primeru *in* uvaja cel stavek vezalnega priredja, medtem ko je za *tudi* težko presoditi, ali se navezuje zgolj na zanikan povedek (ki vsebuje nedoločniški polstavek *ludi dobit* v vlogi povedkovega določila) kot vodilni stavčni člen ali na cel stavek.

(34) /J/est be rada bets crat ktebi poslalla pa sam slisalla da tui(?) gosput rat na bidi gader gei noter poslem **ino tudi** sdei ni ludi dobit. (Merkù 1980: 38.)
Kontekst: Mati bi hčeri želela kaj poslati, a ji ne more iz dveh razlogov: 1) hčerin mož nerad vidi, če ji kaj pošlje; 2) kar je še pomembnejše, v trenutku govorjenja je težko dobi ljudi (verjetno tovornike, ki bi s konji pretovorili dobrine z gradu Koča vas pri Ložu v Trst).

V naslednjem primeru *in* uvaja cel stavek vezalnega priredja, medtem ko se *tudi* navezuje na osebek in stoji za njim. Med *tudi* in skopusom stojita nepremi predmet in pomožni glagol *biti*.

(35) Anshe! sadershi ſe, koker en mosh – ſej vęjſh kaj imaſh ſtriti. Jeſt ſim ti vshę povędal, **inu** Goſpá ti je **tudi** povędala. Ne bodi grob s' njimi, kader pridejo – (Linhart 1790: 22.)
Kontekst: Jaka ukaže Anžetu, naj se brzda pred gospodo in doda, da mu je enako kot on povedala vdova Sternfeldovka kot morda pomembnejša avtoriteta.

V Dajnkovem primeru zveza *in tudi* uvaja drugi stavek vezalnega priredja, pri čemer je težko presoditi, ali se *tudi* navezuje na zanikani povedek ali na cel stavek. Med *tudi* in povedkom stoji predmet v zanikanem rodilniku.

(36) To zmorem xmetno le po svetkih ino veɥerah vɥiniti, ino te pa sem ja s'svojimi lydmi red od dnevnega dela tryden ino zaspan, **ino tydi** ɲih vsih v'kyp ne spravim. (Rajh 1998b: 52.)
Kontekst: Izidor navaja razloge, zakaj težko pripoveduje zgodbe svoji družini: ob praznikih in večerih mu je to težko, saj je takrat utrujen od dnevnega dela, ravno tako pa ne more zbrati vseh skupaj, kar je še pomembnejše.

V spodnjem primeru je zvezi *in tudi* dodan členek *že*, ki dodaja informacijo o zadostnosti. Zveza *ino tudi že* uvaja zadnjo sestavino priredno zloženega osebkovega odvisnika.

(37) Vyɥite se zato od mravel – delo ino skerb za pridoɥe ɥase; ɲih nikdo ne primarja, vas pa opomiɲajo starꞩi ino vyɥiteli, **ino tydi xe** vaꞩa lastna vest. (Rajh 1998b: 58.)
Kontekst: Tvorec spodbuja naslovnike, naj se od mravelj naučijo delati in skrbeti za prihodnost ter doda, da mravelj v takšno ravnanje nihče ne prisili, medtem ko ljudi opominjajo starši, učitelji in enako njihova lastna vest, ki je lahko že sama po sebi zadosten pogoj za odločitev za pravilno ravnanje.

V naslednjem primeru celotna zveza *in tudi* uvaja drugo sestavino levega prilastka.

(38) /P/avꞩ so kmalꞩ spoʒnalꞩ svѡjo last, inꞩ ʒaɥno klꞩvatꞩ srako: vse posojeno perje so ji iʒpulilꞩ. Osramotena se vꞩrne kꞩ svѡjim sestram, ktere jo pa silno ɥerte, pregaɲajo, inꞩ tako hudo oklujejo, de ɯe svѡje perje ʒgubi; po tem takꞩm jo zaniɥujejo ɲenꞩ domauꞩ, **inꞩ tudꞩ** vsꞩ drugꞩ ptiɥꞩ. (Metelko 1825: 283.)
Kontekst: Pavi so okljuvali srako, ki se je začela kititi z njihovim perjem. Enako so naredile ostale srake, ko se je osramočena vrnila k njim. Torej so jo zaradi njenega ravnanja zaničevale srake in vse ostale ptice.

V naslednjem primeru *in* uvaja celoten stavek vezalnega priredja, medtem ko se *tudi* navezuje na zadnjo sestavino priredno zloženega prislovnega določila časa.

(39) Sveti Ivan kerstitel je terpel dosti pregaɲaɲa, je zadniɥ bil v'vozo djani no vmorjen. Alipa v'vsem terpleɲi no v'vseh texavah, prej v pyꞩavi, potle v'vozi, je bil poterpliv, se v'vseh totih terpleɲah **no tydi** v'smerti podal v'boxjo volo no se zanesel na ɲegovo previdnost/./ (Šerf 1835: 10.)
Kontekst: Janez Krstnik je bil ves čas mučenja in, kar je najpomembnejše, v smrti predan bogu.

V Ciglerjevem primeru zveza *in tudi* uvaja drugi stavek vezalnega priredja, pri čemer se *tudi* navezuje na premi predmet.

(40) Lepo Bogu ſluſhi, **in tudi** fantizha uzhi Boga ſę bati in njemu ſlushiti. (Cigler 1836: 9.)
Kontekst: Preden je Franc Svetin odhajal v vojsko, je ženi Neži naročil, naj služi bogu, in naj enako bogu služiti in se ga bati uči njuna sinova.

V naslednjem primeru med *in* ter *tudi* stoji prosti glagolski morfem *se*. *In* uvaja celoten nedoločniški polstavek, ki vključuje še predmetni odvisnik. *Tudi* dodatno poudarja prav omenjeni predmetni odvisnik. Med *tudi* in skopusom stoji dvojna formula nedoločnikov (*nadjavati se ino troštati*).

(41) /K/edar sazhne figovo, kakor vſako drugo drevo, she berſt poganjati, ſi leto bliso obetamo. Tak morjo gledati vſi ſlushabniki boshji, kedar bode ſvet ſvoje snamnja ſodniga dne poganjal, **ino** ſe **tudi** nadjavati ali troſhtati, de je she bliso boshje krajleſtvo vezhne pravize ino reſnize. (Slomšek 1835: 5.)

Kontekst: Božji služabniki morajo opaziti znamenja razodetja na enak način kot opazijo znamenja pomladi (brstenje dreves). Razen tega morajo, kar je najpomembnejše, upati oz. se tolažiti, da je do trenutka govorjenja blizu božje kraljestvo pravice in resnice.

V naslednjem primeru *in* uvaja drugi stavek vezalnega priredja. *Tudi* dodatno izpostavlja osebek omenjenega stavka.

(42) Kakor so ime Hotĕmar letopisci skazili, **in tudi** slovenski pisatelji celó v Kajtimar(!) prelili/./ (Bleiweis 1881: 4.)

Kontekst: Po mnenju tvorca pravilen zapis imena Hotemar so skazili kronisti in, kar je še huje, slovenski književniki, ki so ime skazili v Kajtimar.

V Prešernovem primeru zveza *in tudi* povezuje sestavini prireden zloženega premega predmeta prilastkovega odvisnika, ki sta med seboj ločeni s prislovnim določilom ozira. *Tudi* poudarja drugo izmed naštetih samostalniških besednih zvez (*želje stricov*).

Jeri se posebno zahvalim za nje pisemce, v katerimo mi Vaše želje **in** po nje misle **tudi** želje stricov na znanje da. (Kidrič 1936: 273.)[538]

V naslednjem primeru *in* uvaja celoten drugi stavek vezalnega priredja, ki vključuje predmetni odvisnik. Za *tudi* je težko presoditi, ali se navezuje le na povedek ali na cel stavek.

(43) Tvoje hvaležno in otroško vošilo me je zlo razveselilo. Zahvalim se ti **in tudi** vošim, de bi bilo tudi za Tebe to leto tako srečno/./ (Malavašič 1849: 145.)

Kontekst: Tvorec izvrši dve dejanji: 1) naslovniku se zahvali (za voščilo); 2) naslovniku vošči (srečno novo leto).

[538] Za razlago konteksta gl. zgled (5) pri *posebej*.

V naslednjem primeru *in* uvaja drugi stavek vezalnega priredja z neponovitvijo povedka, *tudi* dodatno poudarja prislovno določilo časa, ki v podanem primeru prispeva k predstavitvi trajanja lastnosti omenjene osebe.

(44) /K/aj bi bil storil, saj se že dvajset let ni pečal z ljudmi **in tudi** v mlajših letih le po malo! (Jurčič 1864: 143.)

Kontekst: Sova se niti zadnjih 20 let niti v mladosti ni veliko družil z ljudmi. Torej je bil nedružaben že od nekdaj.

Izražanje primerjave

Tudi je večkrat sestavni del zvez, ki primerjajo lastnosti dveh elementov. In sicer pove, da so lastnosti predhodnega elementa enake oz. podobne lastnostim naslednjega. Lahko je sestavni del zvez tipa (*ravno*) *kakor tudi* oz. *tako – kot tudi* ali pa je rabljen v kombinaciji s predložno prislovno zvezo *v glihi viži* 'na enak način'.

V podanem primeru celotna zveza *kakor tudi* povezuje sestavine priredno zloženega premega predmeta in uvaja zadnjo, ki je najpomembnejša oz. najhujša od vseh naštetih.

(45) /A/ku nepride tudi nar lubishi sin dolli od nebes na semlo, inu ne uſame to zhlouestuo naturo na se inu na terpi trideſseti leth uſe ſorte nadluge inu reue **koker tudi** to grenko smert, toku se nemore timu zhlouestvu pomagati/./ (Skalar 1633: 005v–006r.)

Kontekst: Če na svet ne pride božji sin in ne prevzame nase človeške narave in na enak način trpi vse težave in smrt, si človeštvo ne more pomagati.

V podanem primeru zveza *v glihi viži* nastopa kot povedkovo določilo in skupaj s členkom *tudi* poudarja podobnost kompleksno zloženega osebka s povedanim v predhodni povedi.

(46) En Arzat ne more skusi piſmu posnati puls ali tu Klukanie per tega bolniga shili; ali uro poſtaviti, kadai bi bilu dobru arznio notarvseti, inu to shilo odpreti, ampak je potreba tega Arzata v'prizho jmeti. **V glihi vishi tudi** ſo ene rizhy per ozhisheniu te veſti, katere ſe ne morejo ſturiti, ampak de ſe gre k enimu vuzhenimu ſpovidniku, inu mu vſe zhiſtu pokashe, kai to veſt matra inu kole. (Kastelec 1684: 12.)

Kontekst: Zdravnik ne more le prek pisma poznati pritiska oz. utripanja žile pri bolniku, ampak mora biti pri njem prisoten osebno. Na enak način se mora grešnik za čiščenje duše osebno oglasiti pri spovedniku in mu povedati, kaj teži njegovo vest.

V spodnjem primeru zveza *tako tudi* uvaja glavni stavek, ki pojasnjuje prej predstavljeni primerjalni odvisnik.

(47) **Ravnu koker** en bolnik si nasbira mei arznijami, tar napravi, deb raiſhi usel to sladko, koker grenko /…/ **toku tudi** my nemamo rezhi, deb raiſhi imelli bogaſtuo, koker boſhtuo/./ (Basar 1734: 4.)
Kontekst: Na enak način kot si bolnik ne more zbrati, da bi raje sladko kot grenko zdravilo, si naslovniki[539] ne morejo izbrati, da bi raje bogastvo kot uboštvo.

V spodnjem primeru zveza *kakor tudi* povezuje prislovni določili izvora.

(48) V' S. Pismu se uganke najdejo: **koker tudi** v' buqvah teh Modrijanov ſtarega svejta/./ (Pohlin 1788: 6.)
Kontekst: Uganke so prisotne v *Svetem pismu* in enako v ostalih najstarejših pomembnih virih (*bukvah teh modrijanov starega sveta*).[540]

V naslednjem primeru se navezuje na priredno zloženo povedkovo določilo.
(49) Tę dni imajo vſaki dan ſoldatje dohajat leſem od Zela inu Kraſhine;[541] **kakor tudi** ſilno veliko perprave sa ſtręl, praha, kanonov, inu kugel. (Vodnik 1797: 1.)
Kontekst: Vojaki[542] prihajajo v Ljubljano iz vzhodnejših delov (Celja, Krašnje) ter se urijo in oborožujejo, kar je še pomembnejše.

Pri Dajnku se pojavita narečni varianti prislova (*tak*) in veznika (*kak*). Zveza *kak tudi* skupaj z načinovnim prislovom *dobro* povezuje predložni zvezi (*za delavne čele*, *za trote*) v vlogi premih predmetov.

(50) Чi je matica od ɥelakov plodna vɥinjena, te nalexe k'zaɥetki protiletja, naj berxej xe vu Februari jajca **tak dobro** za delavne ɥele, **kak tudi** za trote/./ (Rajh 1998b: 96.)
Kontekst: Če trot oplodi matico, ta izleže jajčeca enako dobro za delavke in trote začetek pomladi, lahko pa februarja, kar je še bolj zgodaj.

V Šerfovem primeru med vzhodnoslovensko varianto primerjalnega veznika *kakor* (tj. *kakti*) in členkom *tudi* stoji pomožni glagol *biti*. Zveza uvaja primerjalni odvisnik.

(51) Hodte v'lybezni, **kakti** je **tydi** Kriſtuſ nas lybil/./ (Šerf 1835: 3.)
Kontekst: Naslovniki se morajo med seboj ljubiti na enak način, kot je Kristus ljubil njih.

V Malavašičevem primeru omenjena zveza uvaja predmetni odvisnik.

[539] Naslovniki so množica vernikov, kamor sodi tudi pridigar, ki je obenem tvorec in naslovnik. Enaka razlaga velja tudi za zgled (51).
[540] Kateri viri konkretno so mišljeni, ni navedeno. Verjetno gre za ostale svete knjige (npr. Koran, Vede, Avesta) ali spise antičnih učenjakov ali pa za cerkvene očete.
[541] Verjetno gre za Krašnjo pri Lukovici.
[542] Iz zunajbesedilne dejanskosti je znano, da gre za zbiranje vojske proti Napoleonu.

(52) Po Vaši dobrotljivosti mi je zdaj mogoče; si svoj prihodnji stan zboljšati, in to bi Vam vtegnilo porok biti, de sim Vam vedno hvaležnosti dolžan, **kakor tudi**, de se bom vedno prizadeval, Vaše zaupanje si zaslužiti/./ (Malavašič 1849: 144.)

Kontekst: Tvorec naslovniku ob koncu pisma še enkrat poudari, da mu je hvaležen za priporočilo (ki mu je pomagalo izboljšati družbeni status) in doda, da si bo v enaki meri, kot se je on potrudil, da ga je priporočil, potrudil upravičiti njegovo zaupanje.

Podobno kot pri Basarju se v Slomškovih pridigah pojavi zveza tipa *kakor – tako tudi,* kjer veznik *kakor* uvaja primerjalni odvisnik, zveza načinovnega prislova *tako* in členka *tudi* pa glavni stavek. Varianta prislova *tako* (*tak*) je v podanem primeru vzhodnoslovenska narečna. Sicer pa je zveza *tako tudi* nadnarečna in prisotna v sodobnosti.

(53) **Kakor** sa hudo simo nahaja[543] lubesniva ſpomlad ali vigred, **tak tudi** pravizhne sa terplenjam veſelje dojde. (Slomšek 1835: 5.)

Kontekst: Na enak način kot se za hudo 'neprijazno' zimo nahaja prijazna pomlad, trpljenju pravičnih sledi veselje.

Kombinacija s predložno zvezo vrh tega

Tudi je lahko še danes rabljen v kombinacijah s prislovnimi konektorji tipa *poleg tega*, ki izražajo dodajanje. Med tovrstne konektorje sodi tudi zveza *vrh tega*. Če sledimo korpusu Gigafida, *tudi* najpogosteje stoji takoj za omenjenimi konektorji. Najpogostejši tovrstni konektor v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku je po podatkih omenjenega korpusa *poleg tega tudi* (1801 zadetek), mnogo redkeje sta rabljeni zvezi *razen tega tudi* (56 zadetkov) in obravnavana *vrh tega tudi* (26 zadetkov). Za odgovor na vprašanje, ali celotna zveza *vrh tega tudi* poudari isti del besedila ali *tudi* posebej izpostavlja posamezen stavčni člen, bi bilo treba natančneje raziskati več primerov. Podani primer, v katerem med konektorjem *vrh tega* in členkom *tudi* stoji glagol *jeti* 'začeti' (SSKJ (2)) v pretekliku in prislovno določilo časa, kaže na drugo možnost. Členek *tudi* namreč izpostavlja nedoločniški polstavek v vlogi povedkovega določila, ki se nahaja v remi.

(54) Vzheraj ſim sa te ſkoraj zel dan sgubil, ki ſim sadni poben noviga teſtamenta noſil inu iſkal, danaſ pa na novo hodi Tinzhe inu Krishovo pot delaj za krishov pot, inu kaj vem sa kakſhine Extrajte, Shade[544] inu take ropotie. **Verh tiga** ſim jel vzheraj **tudi** ſtare dnarje pregledvat/./ (Kos 1988: 281.)

[543] Glagol *nahajati* je v besedilu naveden brez prostega glagolskega morfema *se*.
[544] *Ekstrajt* je francoski posnetek nemške Adelungove slovnice, ki ga je imel na voljo knjigotržec Korn, *Schade* pa je Schadejev nemški slovar (Kos 1988: 479).

Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju poroča o delu, ki ga je opravljal v zadnjem času. Razen opravkov z raznovrstnimi knjižnimi deli je v okviru arheoloških raziskav skupaj z arheologom Siauvejem pregledoval stari denar.

Sklep: Nastopa kot **poudarno-povezovalni** členek. V vseh primerih rabe je povezan z izražanjem pridruževanja, dodajanja ali enačenja, ravno tako pa dotično informacijo izpostavlja kot pomembno oz. jo rematizira. Največkrat se navezuje na posamezen stavčni člen, redkeje na večji del besedila. Stoji lahko pred ali za skopusom. Pogosto se druži z veznikom *in* ter z besedo *pa* (gl. pri *pa*). Ravno tako je večkrat sestavni del ustaljenih fraz, ki izražajo primerjavo *(ravno) kakor – tako tudi*, *tako – kot tudi*, *v glihi viži tudi*. Skupaj s predložno zvezo *vrh tega* izraža dodajanje.

3.3.67 Več

CM: bets, betz,[545] Volk., ŽM., Vod.K., Vod.P., Prim., Dajn., Šerf, Cig., Preš., KRN, Slom.P., Slom.B., Kremp., Mal., Levst.

Je splošnoslovanski izraz, ki izvira iz praslovanskega prislova**vę̋ťe* ‘več’, nastalega iz primernika pridevnika *vę̋ťьjь* ‘večji’ (Snoj 2003: 809, Bezlaj 2005: 287). V slovenskem knjižnem jeziku je kot številnik, prislov in členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. V 16. stoletju je evidentiran tudi kot samostalnik (Ahačič idr. 2014).

V časovnem pomenu ‘že’ je evidentiran v goriškem prostoru (Bezlaj 2005: 287).V obravnavanem gradivu in še danes pa nastopa kot časovni členek, ki izraža oz. poudarja prenehanje določenega dejanja oz. stanja. Lahko se navezuje na večji del besedila ali na posamezen stavčni člen.

Časovni členek

V nekaterih primerih je težko presoditi, ali se navezuje na cel stavek ali na povedek kot vodilni stavčni člen (1–9, 1–14, Jurčičev primer). Medtem ko se v nekaterih navezuje le na povedek, ki je obenem stavek (10). Večinoma stoji sredi stavka, predvsem v okolici povedka oz. njegovih sestavin.

[545] V vseh ostalih navedenih besedilih v bohoričici se pojavi izrazna varianta *vezh*, v metelčici oz. dajnčici *veɥ* in v gajici *več*.

V spodnjem primeru stoji za modalnim (*ni mogoče*) in pred nedoločnikom (*trpeti*) kot predmetnopomenskim delom povedka.

(1) /T/sem en clostor alli spitau it da se miera bom morla se gei me /n/i mogotze **bets** darpet/./ (Merkù 1980: 44.)
Kontekst: Mati želi iti v ubožnico ali samostan, kjer bo lahko mirno umrla. To je minimalni pogoj, ki jo lahko osreči, saj na tem svetu samo trpi. Čas, ko je lahko prenašala svoje trpljenje, se je namreč iztekel.

V Volkmerjevem primeru stoji za modalnim delom povedka (*ne mogo*)[546] in pred ostalimi sestavinami stavka. Med členkom *več* in predmetnopomenskim delom povedka (*prebivati*) stoji še prislovno določilo kraja (*med ludmi*).

Nah potem ſe je ta greh po vsem ſveiti kak eno morie rasleio, da je ta duh boshy ne mogo **vezh** med ludmi prebivati, je blo potrebno, da je toti duh Bogi eno hiſho poſvetio, gde bi ſe nyegovo ime zhestilo /…/(Volkmer 1778: 3.)[547]

V primeru iz *Kuharskih bukev* stoji znotraj namernega odvisnika – za podrednim veznikom *da*, zanikanim pomožnim glagolom *biti* in pred tvornopreteklim deležnikom na *-l*.

(2) /P/okrij, poſtavi od delezh k' ognu, de nebode **vezh** vręla, ampak lę en malo poganjala. (Vodnik 1799: 7.)
Kontekst: Primer je iz recepta za rumeno mesno juho. Tvorec naroči naslovniku, naj pripravljeno zmes pokrije in postavi daleč od ognja, da bo prenehalo vretje in ostalo le še rahlo kipenje.

V primeru iz Vodnikovih pisem stoji za zanikanim pomožnim glagolom *imeti* (*nima*) in pred povedkovim določilom (*potrpljenja*).

(3) Staviz inu sakladoviz ſta she nevolna; pervi nima **vezh** poterplenja, drugiga je ſkerb sa papir. (Kos 1988: 280.)
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju poroča o težavah pri tisku njegove slovnice. Med drugim sta do trenutka govorjenja nestrpna stavec in založnik. In sicer se je pri prvem izteklo potrpljenje, medtem ko drugega skrbi za papir.

V Primčevem primeru med modalnim delom povedka (zanikanim glagolom *smeti*) in členkom *več* stoji še prislovno določilo časa (*en drugikrat*). Za členkom *več* stoji

[546] Gre za narečno obliko tvornopreteklega deležnika II (*mogel*) glagola *moči*.
[547] Za razlago konteksta gl. zgled (1) pri *le*.

nedoločnik *pustiti*, ki mu sledi zahtevano določilo (nedoločniški polstavek *na verti igrati*) v vlogi predmeta v rodilniku.

(4) Sdaj vaji ne ſmem en drugi krat **vezh** puſtiti na verti igrati/./ (Primic 1813: 8.)
Kontekst: Ko sta sinova zapustila ograd na vrtu in se izgubila, je oče ugotovil, da mora v trenutku govorjenja prenehati z dovoljenjem igrati se na vrtu.

V Dajnkovem primeru je *več* sestavni del nedoločniškega polstavka in stoji znotraj njega, in sicer za prostim morfemom *ne* in pred nedoločnikom (*doteknuti*).
(5) Nekdo je htel plavati, ino bi se skoro vtopil; zato je prisegnul, se vodę tak dugo ne **vęч** doteknuti, dokelių ne bi plavati znal. (Rajh 1998b: 152.)
Kontekst: Nekdo, ki je želel plavati, bi se skoraj vtopil. Posledično je prisegel, da bo prenehal z dotikanjem vode, do trenutka, ko bo znal plavati.

V Šerfovem primeru stoji za zanikanim glagolom *upati* v vlogi povedka in pred določilom danega glagola, tj. nedoločniškim polstavkom v vlogi predmeta v rodilniku.

(6) Kral se straſi nad takoj proſnej, alipa za volo nazoųix gosti nevypa **vęч** svoje reųi nazajvzeti no Ivani da glavo odsekati. (Šerf 1835: 10.)
Kontekst: Kralj Herod je bil očaran nad plesom nekega dekleta in jo je vprašal, kaj si želi. Ko je dekle vprašalo svojo mater, kaj naj si zaželi, jo je ta nagovorila, naj zahteva glavo Janeza Krstnika. Takšne prošnje se je ustrašil, a v trenutku govorjenja se je zaradi prisotnosti gostov iztekel čas, ko bi lahko svoje besede preklical. Zato je izpolnil željo plesalke in dal Janezu Krstniku odsekati glavo.

V Ciglerjevem primeru stoji za povedkom, tj. zanikanim glagolom *biti* v pomenu ‘nahajati se’, osebkom v zanikanem rodilniku osebnega zaimka in pred prislovnim določilom kraja (*nazaj*).

(7) Tiſti dan je ſhel na laſhko, in ni ga bilo **vezh** naſaj. (Cigler 1836: 8.)
Kontekst: Ko je Franc Svetin odšel v vojsko v Italijo, se iz nje ni vrnil (tj. je prenehal bivati z ženo in otrokoma).

V Prešernovem primeru stoji za zanikanim glagolom *moči* kot modalnim delom povedka in pred povedkovim določilom s časovnim prislovom, na katerega se navezuje časovni odvisnik, ki omejuje nezmožnost vrnitve (*nazaj pred pridti, predem /.../*).

(8) Ker toko reči stoje, toko bote sami lohko zapopadli, de na morem **več** nazaj pred pridti, predem[548] na bom duželsko službo v'Lublani iskal. (Kidrič 1936: 274.)
Kontekst: Prešeren v pismu staršem poroča, da so se zaključile možnosti vrnitve z Dunaja v domovino do trenutka, ko bo iskal službo v Ljubljani.

V naslednjem primeru stoji pred celotnim povedkom (zanikanim glagolom *gledati*).

(9) Obertnik (rokodelnik) sdaj **vezh** negléda po navadi v pervi ſoſejſki ſvoje dela ſpezhati/./[549] (Bleiweis 1843: 2–3.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da se je v trenutku govorjenja iztekel čas, ko je bil cilj obrtnikov oz. rokodelcev zgolj to, da bi prodali svoje izdelke v najbližji vasi.

V naslednjem primeru se navezuje na pristavčno pojasnilo in ravno tako stoji znotraj njega – za prostim glagolskim morfemom *ne* in pred povedkovim prilastkom (*ponižen hlapec*).

(10) /S/odni den, kedar ſe bode Jesuſ ſpet ozhitno v'ſvojim velizhaſtvu perkasal; ne **vezh** ponishen hlapez/./ (Slomšek 1835: 4.)
Kontekst: Tvorec poudari, da bo na dan poslednje sodbe dokončno jasno, da se je iztekel čas, ko se je Jezus prikazoval kot človek (*ponižen hlapec*), ampak se bo prikazal kot bog (*v vsem svojem veličastvu*).

V Slomškovem primeru stoji za zanikanim pomožnim glagolom *biti* in pred tvornopreteklim deležnikom.

(11) Mlinarizh perdirjajo, mladenzheta is pod koleſa potegnejo, ki ni **vezh** dihal. (Slomšek 1842: 2.)
Kontekst: Do trenutka, ko je Blažetov in Nežičin oče potegnil Lojzeta izpod mlinskega kolesa, je slednji prenehal z dihanjem.

V Kremplovem primeru stoji za osebkom in prostim morfemom *ne* ter pred povedkovim določilom.

(12) Per totih ludeh [Keltih] je bila velka nesnaga, nevumnost, ino skoro ne nikakega reda. // Vse to je pa per potlanjih Panoncih ino Noričanih se ponačilo, toti so ne **več** tak divji bili. (Krempl 1845: 13.)
Kontekst: V predhodnem odstavku so predstavljeni Kelti, za katere tvorec ob koncu odstavka povzame, da so bili precej necivilizirani (nagnjeni k nesnagi, neumnosti in neredu). V naslednjem odstavku preide k Panoncem in Noričanom in na začetku izpostavi, da se je izjemna neciviliziranost pri njih prenehala.

[548] Varianta *predem* je rabljena skladno z originalom.
[549] *Spečati* je starejši izraz za glagol *prodati* (SSKJ (2)).

V Malavašičevem primeru stoji za zanikanim pomožnim glagolom *biti* v prihodnjiku. Med členkom in tvornopreteklim deležnikom (*storil*) stoji še predmet v rodilniku (*tako gerdiga djanja*).

(13) Tisti, ki je zdražbo med nama storil, je pokaran (štrafan) in mislim, de mu je v tem dovolj stvaritve, in de se prihodnje ne bo **več** tako gerdiga djanja krivičniga storil, [550] ker bo spoznal, de tako prizadetje nič ne pomaga. (Malavašič 1849: 152.)
Kontekst: Tvorec naslovniku v opravičilnem pismu sporoči, da je tisti, ki je povzročil spor med njima do trenutka govorjenja kaznovan. Ravno tako mu pove, da upa, da bo ta oseba od trenutka govorjenja dalje prenehala biti kriva za tako grdo dejanje.

V Levstikovem primeru stoji za pogojnim odvisnikom, ki nastopa kot retorično vprašanje, katerega smisel je izražanje grožnje. Stoji za podrednim veznikom *ko*, pogojnikom glagola *biti* in predmetom v zanikanem rodilniku ter pred zanikanim tvornopreteklim deležnikom glagola *biti* in prislovnim določilom kraja (*nazaj*) kot določilom glagola *biti*.

(14) Pošljite mi hitro po kobilo; ali pa naj grem sam po njo. Toda potlej ne vem ? – Ko bi mene **več** ne bilo nazaj? – – Bogu je vse mogoče! (Levstik 1858: 6.)
Kontekst: Krpan na Dunaju prosi, naj pošljejo po njegovo kobilico, da se bo lahko spopadel z Brdavsom. Če ne bodo, pove, da gre lahko tudi sam. Toda nato z retoričnim vprašanjem poudari, da je v tem primeru možno, da se ne bo vrnil. To je za Dunajčane grožnja, saj potem ne bo premagal velikana.

V Jurčičevem primeru stoji znotraj posledičnega odvisnika: za podrednim veznikom *da*, nepremim predmetom in zanikanim tvornopreteklim deležnikom glagola *biti* ter pred nedoločniškim polstavkom v vlogi povedkovega določila.

Tudi njegovi materi je dal kočo na koncu vasi, ko se je postarala, da jej ni bilo **več** delati kakor dekli. (Jurčič 1864: 134.)[551]

Časovno-poudarni členek

Vedno stoji tik za skopusom. Največkrat se navezuje na časovni prislov *nikoli* oz. *nikdar*, redkeje tudi na nikalni samostalniški zaimek *nihče* oz. *noben*.

[550] *Krivičnega se storiti = zakriviti*.
[551] Za razlago konteksta gl. zgled (22) pri *tudi*.

Navezovanje na časovni prislov

Vedno stoji za omenjenim prislovom v vlogi prislovnega določila časa. V takšnih primerih členek *več* poudari dokončni iztek dejanja oz. stanja.

(15) Miz. /.../ /O/n je mene toku reshalil, de mo jeſt nigdar **vezh** dobra ne bom. / Shternf. Vunder ſe jeſt bojim, de bi nam ti kaj neſpazhila. (Linhart 1790: 24.)
Kontekst: Micka Sternfeldovki zagotovi, da jo je Tulpenheim tako razžalil, da se je njena naklonjenost do njega za vedno prenehala. Sternfeldovka se kljub temu boji, da bi Micka pokvarila načrt razkrinkati Tulpenheima (verjetno ne verjame, da je ljubezen čisto minila).

(16) Prelybleni Zveliqar, daj meni milost, naj te nikoli **veq** nerazxalim. (Šerf 1935: 4.)
Kontekst: Primer je citat, ki ga je izrekla Sv. Margareta Kortonska.[552] In sicer je boga prosila za milost, in mu obljubila, da ga od trenutka govorjenja dalje ne bo nikoli razžalila.
Deveti dan gre Nesha ſhe sadnikrat ſvojiga mosha obiſkat in od njega slovo vset, ker po tistim ga nikoli **vezh** ni vidila. (Cigler 1836: 8.)[553]

(17) Kakor sem uboren človek, ali tako peklensko ga bom premikastil, da se mu nikdar **več** ne bodo vernile hudobne želje po Dunaji razsajati/.«/ (Levstik 1858: 4.)
Kontekst: Krpan zagotovi cesarju, da bo premagal Brdavsa in tako za vedno zaključil njegove zlobne želje razsajati po Dunaju.

(18) Žal mi je, pa to naj ti nikdar **več** v misel ne pride, da bi vzel mojo Anko. (Jurčič 1864: 137.)
Kontekst: Jurec opozori Domna, naj za vedno preneha misliti, da bi se poročil z njegovo hčerko Anko.

Navezovanje na nikalni zaimek

V obeh podanih primerih je nikalni zaimek v vlogi predmeta v rodilniku. Pri Primcu je tako izraženo prenehanje stanja z določeno vsebino (cvetov je zmanjkalo), pri Slomšku pa prenehanje dejanja z določenim predmetom (vpisovanje novincev v nedeljsko šolo se je zaključilo).

Matevshik ſi jih je tudi hotel natergat; pak nej bilo nobenih **vezh** najti/./ (Primic 1813: 11.)[554]

Vſako nedelo ſe vaſ je nekoliko vezh nabralo. V'prihodno sa letaſ med drugoſholze nobeniga **vezh** ne vsemem. (Slomšek 1842: 6.)[555]

[552] Sv. Marjeta Kortonska (1247–1297) je po nesrečnem ljubezenskem življenju delovala v Cortoni v Italiji kot članica Frančiškovega svetnega reda, namenjenega laikom. Med drugim je ustanovila bolnišnico za uboge. Leta 1728 jo je papež Benedikt XIII kanoniziral (https://en.wikipedia.org/wiki/Margaret_of_Cortona).
[553] Za razlago konteksta gl. zgled (42) pri *še*.
[554] Za razlago konteksta gl. zgled (26) pri *tudi*.
[555] Za razlago konteksta gl. zgled (1) pri *torej*.

Sklep: V vseh primerih rabe nastopa kot časovni oz. časovno-poudarni členek, ki izraža prenehanje dejanja oz. stanja. Časovno-poudarni *več* se vedno navezuje na časovni prislov *nikoli* oz. *nikdar* ali na nikalni zaimek *nihče* oz. *noben* in stoji tik za skopusom.

3.3.68 Vendar

Skal.: vender, vanner(?), CM: bunder, vonder, P17: vender, Bas.: vuner, vener, Poh.: vonder, ŽM: vunder, Linh.Ž.: vender, Vod.Pr.: vender, LN: vender, Vod.P.: vuner, Prim.: vender, Met.B.: vandar, Met.R.: vandar, Cig.: vender, Preš.: vender, KRN: vunder, vendar,[556] Slom.P.: vender, Slom.B.: vendar, Kremp.: vender, Mal.: vunder, Levst.: vender, Jur.: vendar.

Najverjetneje se je razvil iz praslovanskega **vənr*, ki se je prek *vinir* razvil iz **viny* ‘seveda, vsekakor’ in členice **že* po rotacizmu, manj verjetna pa je Miklošičeva razlaga, ki jo navaja tudi Pleteršnik, da gre za slovenski prislov, sklopljen iz *věmь da že* (Bezlaj 2005: 297, Snoj 2003: 813, prim. Bajec 1954: 221, Suhadolnik 1958: 297). V slovenskem knjižnem jeziku je beseda *vendar* prisotna od 16. stoletja do sodobnosti in se do vključno 19. stoletja pojavlja v številnih izraznih variantah (prim. Suhadolnik 1958: 297). Najstarejša evidentirana varianta je *vini*, ki se pojavi v Trubarjevem prevodu Matejevega evangelija, medtem ko je prvi vir, kjer se pojavi knjižni *vendar*, Trubarjev prevod *Novega testamenta* iz l. 1557 (prim. Suhadolnik 1958: 297, Ahačič idr. 2014).[557] Razen variant, ki se pojavijo v obravnavanem gradivu, velja omeniti še varianto *vinder*, ki sem jo kot osamljen primer zasledila pri Jarniku. V Pleteršnikovem slovarju je *vendar* z nemško prevodno ustreznico *dennoch* (*vendar le*), v zvezi *dasi – vendar*/*obgleich – dennoch* in z nemško ustreznico *doch* (*Bodi vendar pameten*) označen kot veznik, kot prislov pa je naveden *vendar*, ki mu je pripisana vzhodnoštajerska varianta *venda*.

Raba besede *vendar* oz. njenih izraznih variant v 16. stoletju je vsekakor vredna nadaljnjega raziskovanja. Varianta *vener* je evidentirana kot členek, veznik in prislov, *veni* le kot prislov, omenjeni *vini* kot veznik in prislov, enako *viner*, *vinir* le kot prislov, *vunder* le kot členek, *vuner* kot veznik, členek in prislov (Ahačič idr. 2014). Posebno pozornost bi zahtevala dela, kjer je *vendar* označen kot prislov, saj primera rabe, kjer bi ga označila kot prislov, nisem zasledila. Najverjetneje so avtorji omenjenega popisa besedja pri določitvi sledili SP 2001, ki *vendar* v primerih, kjer ne stoji neposredno med povezanima deloma besedila in izraža protivno-dopustno razmerje s prej povedanim (npr. *Oglasi se, morda se bo vendar kaj našlo*), označuje kot dopustni prislov. Sama za prislovno določitev ne vidim

[556] *Vunder* se pojavi v varianti 1843, *vendar* pa 1854 in 1881.
[557] V *Besedju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* izrazna varianta *vendar* ni evidentirana, čeprav je v omenjenem jeziku prisotna. Tudi sama sem jo zasledila v *Hišni postili*.

smiselne razlage. Tovrstni *vendar* namreč nima stavčnočlenske funkcije, ravno tako pa se po njem ni možno vprašati. SSKJ (2) in *Slovar slovenskih členkov* (Žele 2014a: 70) v takšnih primerih *vendar* določata kot členek in z določitvijo se strinjam.
V SSKJ 2 je *vendar* v vseh možnih funkcijah označen kot členek. Razen omenjenega izražanja protivno-dopustnega razmerja oz. nasprotja s prej povedanim, lahko izraža še nejevoljo oz. nestrpnost (*Odpri vendar*) ali veselje oz. presenečenje (*O, si vendar prišla*), poudarja samoumevnost povedanega (*Svoje kolo bom vendar poznal*).[558] Kot členek v vezniški rabi je določen v primerih, kjer izraža nasprotje s prej povedanim (*Težave niso velike,* ***vendar*** *obstajajo.*).[559] V *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014: 70) je v vseh pravkar navedenih primerih določen kot členek. V primerih, kjer ne stoji med povezanima deloma besedila, ga določam kot členek, medtem ko ga v primerih, kjer stoji med povezanima deloma, določam kot veznik. Glede na izvorni pomen 'seveda' menim, da je prvotno in torej tudi besednovrstno členek. Zato je v primerih, kjer stoji med povezanima deloma najbolj smiselna prav določitev členek v vezniški rabi (prim. Smolej 2015).[560]

Povezovalni členek

Izraža oz. poudarja protivno-dopustno razmerje s prej povedanim. Stoji na neprvem, navadno drugem ali tretjem mestu v stavku.

V spodnjem primeru stoji znotraj prilastkovega odvisnika – za oziralnim zaimkom v tožilniku množine *katere*, ki hkrati nastopa kot podredni veznik in predmet stavka.

(1) /P/red peklam ie on pustil shraiat te stare ozhake, inu na semli lete kir so billi eniga krotkiga serza, katere **vanner** on ni ueliku taushent leth vslishal. (Skalar 1633: 007v.)
Kontekst: Bog je pred peklom pustil vpiti stare prednike, medtem ko ljudi, ki jih je pustil na Zemlji, kljub krotkosti ni uslišal več tisoč let.

V spodnjem primeru stoji za premim predmetom (*sirup*).

(2) /S/om otla plutza is sebi brets /…/ mrot me ni mogotza se gei natura netze serop **vonder** piem druga na morem/./ (Merkù 1980: 64.)
Kontekst: Mati je zelo kašljala in bi najraje umrla, a to ni možno, ker narava ne želi. Kljub želji po smrti pije sirup, ker ji drugega ne preostane.

[558] K samoumevnosti povedanega štejem tudi poudarjanje povedanega na sploh (*On mi je vendar brat*).
[559] K izražanju nasprotja štejem tudi izražanje omejevanja povedanega (*Vlaki prihajajo, vendar prepozno*).
[560] Takšnih primerov v analizi gradiva nisem upoštevala, saj gre za vezniško funkcijo, ki je ni težko ločiti od členkovne.

V enem izmed primerov iz *Župnanove Micke* je zaradi menjave govorca *vendar* povezovalni členek kljub stavi med povezanima deloma besedila.

Miz. /.../ /O/n je mene toku reshalil, de mo jeſt nigdar vezh dobra ne bom. Shternf. **Vunder** ſe jeſt bojim, de bi nam ti kaj neſpazhila. (Linhart 1790: 24.)[561]

V spodnjem primeru stoji za pomožnim glagolom *biti*.

(4) Kakor ſe koli shivina na farbi, podobi, velikoſti, inu ſorti lozhi, je **vender** vſa od lejpe inu shlahtne ſorte/./ (Linhart 1792: 17.)
Kontekst: Pasemska živina je prava pasemska kljub temu, da se med seboj loči po barvi, obliki, velikosti in seveda pasmi.

V spodnjem primeru stoji za celotnim povedkom.

(5) Al da kak časnik, če tudi le v versti naznanil, pripusti kaj tacega natisniti, je čudo, prečudo!! Nadjati se je **vendar**, da prederzni slepar[562] ne bo nikogar na svoje preneumno nastavljene limance vjel. (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Četudi časopisi objavljajo nebuloze t. i. kmetijskega sleparja, tvorec upa, da le-tem ne verjame čisto vsakdo.

Modalno-povezovalni členek

Razen protivno-dopustnega implicira čustvenostni element, zato meji na modalni členek. Enako kot prej predstavljeni povezovalni členek stoji na neprvem (navadno drugem ali tretjem) mestu v stavku. Meja s povezovalnim *vendar* je zelo zabrisana. Za njeno določitev je potrebna subjektivna interpretacija.

V primeru iz *Župnanove Micke* implicira izražanje razburjenja. Stoji pa za osebkom in pomožnim glagolom *biti*.

(6) Eno tako lępo udovo imęti, inu ſhe druge deklęta salesuvati , to je **vunder** prevèzh, to! (Linhart 1790: 20.)
Kontekst: Oče Jaka razburjeno pove, da je Tulpenheimovo ravnanje, tj. da je zaročen z bogato vdovo in obenem zalezuje druga dekleta, nedopustno (kljub temu da je plemič).

V spodnjem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom *biti*. Izraža presenečenje nad povedanim.

[561] Za razlago konteksta gl. zgled (15) pri *več*.
[562] Za razlago, kdo je bil t . i. kmetijski slepar gl. zgled (6) pri *gotovo*.

(7) Lisabona 15. Liſtagnoja. Dvor je **vender** enkrat ſklenil, mir s'Franzosam poterditi. (Vodnik 1798: 1.)
Kontekst: Na navedeni datum (15. oktobra 1798) je portugalski dvor končno sklenil mir s Francozi. Glede na Evropi vedno bolj nevarno Francijo v času revolucionarnih vojn,[563] je bilo to nepričakovano. Zato je tvorec presenečen nad povedanim.

V Metelkovem primeru stoji za prislovnim zaimkom *kako*, ki izraža veliko mero. Pomensko izraža čudenje in hkrati ogorčenje.

(8) Lɐsiɳa je gɐrdemu pɐrliʒɐvavɳu podobna, krokar pa bebastɐmu ɥloveku, ktereɐ pɐrliʒvavɳe rad posluɯa, dokler ga ne ganejo. Kako **vendɐr** preslepi lastna ɹubeʒɐn! (Metelko 1825: 282.)
Kontekst: Lisica, podobna priliznjenemu človeku, je hvalila krokarja, podobnega bedastemu človeku, in ga nato pojedla. V nauku basni tvorec pove, da se ne more prečuditi oz. je neprijetno presenečen nad dejstvom, da lahko samoljubje zelo zaslepi človeka, čeprav naj ga glede na razum ne bi.

V Malavašičevem primeru stoji za pogojnikom glagola *biti* in nepremim predmetom. Izraža zaskrbljenost.

(9) Tri mesce je že, kar si očetovo hišo zapustil, pa ne vem, ali si srečen prišel tje, kamor si bil namenjen ali ne, ali kaj se Ti je sicer primerilo. To dela meni, tvoji materi, bratam in sestram nepokoj; in ker veš, kako zlo Te vsi ljubimo, bi nas **vunder** ne smel toliko časa v nevednosti pustiti. (Malavašič 1849: 150.)
Kontekst: Tvorec v pismu bratu poroča, da celotno družino skrbi zanj, ker se jim nič ne javi, in mu očita, da jih ne bi smel pustiti v negotovosti (čeprav ima verjetno veliko opravkov, novih znancev ipd.).

V Levstikovem primeru stoji za samostalniško besedno zvezo *presneta reč*, ki skladenjsko nastopa kot povedkovo določilo,[564] pomensko pa izraža zaskrbljenost in jezo, ki jo členek *vendar* še poudari.

(10) Usmertil mi je uže vso naj večo gospodo! Presneta reč **vender**, da mu nihče ne more biti kos! (Levstik 1858: 2.)
Kontekst: Cesar opaža, da je velikan Brdavs do trenutka govorjenja usmrtil najimenitnejšo gospodo na Dunaju. Čudi se in obenem boji, da Brdavsa nihče ne more premagati (kljub gosposkemu stanu).

[563] Gre za vojne pred vzponom Napoleona (1792–1802).
[564] Zveza *presneta reč* je vredna nadaljnjega raziskovanja. V danem primeru sem jo kot povedkovo določilo označila, ker sem jo označila kot sestavni del glavnega stavka z elipso pomožnega glagola, ki mu sledi osebkov odvisnik (*Presneta reč je, da nam nihče ne more biti kos*). Zaradi izrazito ekspresivne funkcije bi jo bilo možno določiti tudi kot medmetni frazem, saj je lahko samostojna pomensko zaokrožena enota, ravno tako pa je z vejico ločena od ostalega dela besedila.

Vendar kot del vprašanj

Tovrstni *vendar* se pojavlja zgolj v leposlovnih besedilih, ki od vseh pregledanih besedil vsebujejo največ dialogov.

V naslednjih primerih je poudarni členek in se funkcijsko približuje členku *neki* (prim. Suhadolnik 1958: 297). Torej se navezuje na vprašalni zaimek in poudarja željo po nadaljnjih informacijah. Za razliko od primerov z *neki* pa primeri z *vendar* v večji meri implicirajo izražanje nejevolje, nestrpnosti oz. neučakanosti, skratka čim hitrejše želje po nadaljnjih informacijah, lahko pa tudi začudenosti (prim. Žele 2014: 47, 70). Tako kot *neki* tudi *vendar* stoji za skopusom, toda nikoli ne neposredno za njim.

V naslednjih dveh primerih *vendar* stoji na zadnjem mestu v stavku, medtem ko vprašalni zaimek stoji na prvem.

(11) Monk. Je vshę tukej; pak je v'oſhtariji doli ſtopil – bo kmalu priſhal – / Tulp. Kaj je sa en mosh **vunder**? / Monk. Bratez, tak je, vidiſh, koker ſi ga le voſhit moreſh – srę̨l sa obę̨ſit – ſizer je na kmętih per tęh graſhinah doktaril – ampak ene lę̨jta ſèm ſo mo prepovędali. Sdej pak na tihim kmęte podpihuje, inu te Suplike mashe. Ny davnu tęga, kar ſo ga na grad djali. De mo le dnar pokasheſh, ti bo ſturil, kar boſh hotel. – (Linhart 1790: 12–13.)
Kontekst: Tulpenheim se čudi Glažku, predvsem njegovemu pijančevanju, in je nad tem ogorčen. Monkof nato pojasni, da je Glažek res moralno pokvarjen, toda podkupljiv, kar je pozitivno zanj in za Tulpenheima, saj jima tako lahko pomaga pri njunem norčevanju iz Micke.[565]

(12) Ljuba dobra moja Nesha! Povej mi, kako je to de niſi nikoli veſela, kar ſva vkup; nikoli te ne vidim ſe naſmejati, ali sapeti, ampak vedno ſi samiſhljena in shaloſtna, in pa vezhkrat te sdihvati ſliſhim. Kaj ti je **vender**? (Cigler 1836: 7.)
Kontekst: Ko Franc Svetin opazi, da je njegova žena Neža žalostna, ga zelo zanima, zakaj. V njunem zakonu namreč ni bilo nič narobe.

V naslednjih dveh primerih *vendar* stoji sredi stavka. Med vprašalnim zaimkom in *vendar* pa stoji pomožni glagol *biti*.

(13) Ljuba mati! Povejte nama, kakſhin ſo **vender** naſh ozhe, ki jih niſva nikoli posnala/./ (Cigler 1836: 11.)
Kontekst: Svetinova dvojčka zelo zanima, kakšen je njun oče, ki ga nista poznala, saj je odšel v vojsko, ko sta bila še zelo majhna.

[565] Primer (11) Suhadolnik (1958: 297) izpostavi kot primer neustrezne rabe *vendar*. Navede, da je že Koštial predlagal *neki* ali *pa* namesto *vendar*.

(14) Rajnica je umerla, druge pa nisem iskal. Sam ne vem, kako bi **vender**, da bi ne bilo meni napek, Bogu in dobrim ljudem pa všeč. (Levstik 1858: 27.)
Kontekst: Krpan po smrti prve žene ni iskal nove. Ni namreč vedel, kako bi zadostil svojim željam ter zahtevam boga in dobrih ljudi.

V naslednjem primeru se *vendar* navezuje na povedek. Tako je poudarjeno, da tvorec naslovnika spodbuja k dejanju. Med *vendar* in povedkom stoji nepremi predmet.

(15) Lubesniva Mizka, povęj mi **vùnder**, sakaj Anshęta nozhesh? Ali ni on en lepi sali fant? – ali nima lepo hiſho, lępe njive; shivinzo pak tako, de ſe enimu ſerzę ſmeja, kader jo vidi. (Linhart 1790: 3.)
Kontekst: Oče Jaka spodbuja Micko, naj mu pove, zakaj ne želi Anžeta za ženina, saj mu je dejstvo nenavadno, glede na to, da je lep fant in skrben kmet.

Kombinacije z ostalimi funkcijskimi besedami

S protivnimi prirednimi vezniki

Z in

Kombinacije z *in* so v gradivu najpogostejše. Če ni opozorjeno drugače, *vendar* stoji takoj za *in*.[566]

V Basarjevem primeru med *in* ter *vendar* stoji še nepremi predmet (*mu*).

/T/ebe pak je isvolil h'temo viſsokimo zil' inu konzu: deb' tukei niemo ſlushil, potem pak ſe ſhnim veſselil u'nebeſhkim kraileſtvi na vezhne zhaſſe, **inu** mu **vuner** naſlushiſh. (Basar 1734: 5.)[567]

(16) Okoli teh kolov se en mosh, inu ſhena useskuſi dreveta, **inu vonder** se nigdar ujęti namoreta. (Pohlin 1788: 9.)
Kontekst: Mož in žena v zastavljeni uganki nenehno drvita okrog kolov, toda kljub temu se ne moreta ujeti. Iz nadaljevanja besedila je jasno, da gre za noč in dan.

(17) Slode me vsemi, zhe ſim jeſt tvoji ranzi materi kaj takiga povędal – **inu vùnder** ſim jo lubil/./ (Linhart 1790: 5.)
Kontekst: Jaka Micki pove, da svoji pokojni ženi, torej Mickini materi, ni povedal ničesar, kar Micka pričakuje, da bi ji moški moral, npr. da bi opeval njeno lepoto s primerami iz narave. Toda kljub temu meni, da jo je ljubil.

[566] Iz tu obravnavanega gradiva ni mogoče razbrati, da bi bila zveza značilna za konkretno besedilno vrsto oz. avtorja. Suhadolnik (1958: 300) pa ugotavlja, da v sicer mlajših besedilih od obravnavanega gradiva, zvezo *in vendar* najraje uporabljajo »umetniki, ki ljubijo nasprotja«, npr. Tavčar, Gregorčič, Kosovel.
[567] Za razlago konteksta gl. zgled (16) pri *pa*.

(18) Lepe oblazhila, lepe kozhije ino lepi konji, lepe hiſhe, ino veliko bogaſtvo naſ nesamorejo ſrezhne ſturiti, mi snamo vſe to v'poſeſtvi imeti, **ino vender** per vſim tim prav nesadovolni biti. (Primic 1813: 19.)
Kontekst: Četudi imajo ljudje ogromno posvetnega bogastva, npr. lepe kočije, konje, hiše, so lahko nesrečni.

(19) Prepisovalci listin so iz prvotnega Valchunus napravili Valtuncus, Valtunus, nekateri Vattunus, Prešeren ga je presukal v Valjhun, **in vendar** se ima ch nemških letopiscev kot k brati, toraj: Valkunus-Valkun. (Bleiweis 1881: 4.)
Kontekst: Tvorec razpravlja o imenu Valchunus.[568] Za dano ime obstaja mnogo slovenskih variant. Kljub temu tvorec zagovarja branje nemškega *ch* kot *k* in zato kot edino pravilno varianto navaja Valkunus oz. Valkun.

V spodnjem primeru med *in* ter *vendar* stoji še oziralni zaimek *kateri* v vlogi premega predmeta.

(20) Mlada mati, preganjevana in psovana, ni vedela kam z malim červičkom, ki se ni bil druzega zadolžil, kakor da se je roditi prederznil, **in** kterega, **vendar** nihče ni hotel pod streho. (Jurčič 1864: 134.)
Kontekst: Domen ni naredil nič slabega, samo rodil se je. Toda kljub temu ga nihče ni želel sprejeti pod streho. Bil je namreč nezakonski otrok seveda.

S protivnima prirednima veznikoma *ali*[569] in *ampak*

V kombinaciji z navedenima veznikoma je rabljen pri Levstiku. V vseh primerih stoji takoj za enim izmed navedenih veznikov.

(21) Minister se ni branil, **ali vender** je bil zavoljo pisma ves zelen od jeze. (Levstik 1858: 29.)
Kontekst: Minister Gregor se cesarjevemu ukazu ni upiral. Toda kljub temu je bil jezen, da je moral Krpanu izdati dovoljenje, da je lahko legalno tovoril angleško sol.

(22) Morda bodo postavači še celo skladali pripovedovavke in pesmi, da se bo govorilo, ko ne bo ne vas ne mene, kosti ne persti, če ne bo magister Gregor dal drugače v bukve zapisati. Pa naj stori, kakor če; meni se ne bo s tim ne prikupil, ne odkupil. **Ampak vender** je vsaki delavec vreden svojega plačila, to sem v cerkvi slišal. (Levstik 1858: 30.)
Kontekst: Krpan cesarju predoči, da ga ne zanima, ali bo zaradi svojega junaškega dejanja omenjen v ljudskem slovstvu in morebitnih zapisih ministra Gregorja. Toda kljub temu se zaveda, da si za svoje dejanje zasluži plačilo (kar pove z izjavo, da je vsak delavec vreden svojega plačila).

[568] Gre za sina kneza Hotimirja, gorečega pokristjanjevalca, ki je vladal in deloval v 8. stoletju. V slovenskem literarnem prostoru je danes najbolj znan kot Valjhun v Prešernovem epu *Krst pri Savici*.
[569] Suhadolnik (1958: 299) kot najpogostejša »dvočlenska protivna veznika« navede *ali vendar* in *pa vendar*. Obravnavani korpus ugotovitve ne more niti potrditi niti ovreči, saj je primerov premalo in bi bilo treba pregledati še večji obseg gradiva.

Z vezalnim prirednim veznikom *ter*

Zveza *ter vendar* se pojavi v enem izmed Basarjevih primerov. *Ter* nastopa kot dodajalni, medtem ko *vendar* kot protivno-dopustni element.

Reiſs je, prov praviſh, al sraven moreſh vedit, de je dobrutliv, inu miloſtiv pruti uſsem, inu ne ſamu pruti tebi, **tar vuner** je gune savergel u'ta vezhni ogen, kateriga ſe moreſh ti tudi bati. (Basar 1734: 17–18.)[570]

S podrednimi vezniki, ki uvajajo dopustne odvisnike

V vseh tovrstnih primerih *vendar* stoji na neprvem (drugem ali tretjem) mestu glavnega stavka in poudarja dopustitev tega, čemur bi bilo treba ugovarjati (prim. Suhadolnik 1958: 299). V obravnavanem gradivu so tovrstne strukture prisotne v besedilih 19. stoletja, Suhadolnik (prav tam) pa njihovo prisotnost zasledi že pri Svetokriškem.

(23) **/D/esɐravno** koʒji glas posnemaɯ, te **vɐndɐr** po tvøji podobɐ poʒnam, in vem, de sɐ volk, inɐ le po møjim mesɐ hrepeniɯ. (Metelko 1825: 283.)
Kontekst: Kljub temu da je volk (ki je trkal na vrata) meketal, je kozica poudarila, da mu ne verjame, saj ga je spoznala po videzu.

(24) **Чe tudɐ** skladvɐne ravnala døbro veɯ, se tɐ **vɐndɐr** lahko pɐrgodi, de neprav sklad alɐ znesɐk dobiɯ. (Metelko 1830: 12.)
Kontekst: Tvorec naslovniku poudari, da se kljub poznavanju pravil pri seštevanju lahko zmoti.

(25) **Če tudi** pepel ni ravno dober kup,[571] se **vendar** splača na travniku obilno, ker ga za 3 leta gnoji. (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Tvorec poudari, da je pepel kljub ne pretirano nizki ceni na travniku vredno uporabljati v večjih količinah, saj zemljo gnoji tri leta.

(26) **Če ravno** so [Kelti] iz Azie ne tak celo divji prišli, so **vender** v'europejskih divjih krajih ino med divjimi stvarmi tudi obdivjili/./ (Krempl 1845: 13.)
Kontekst: Tvorec poudari, da so Kelti ob prihodu v Evropo podivjali, kljub temu da iz Azije niso prišli tako divji.

(27) **Če ravno** ni upati, de bo pri Vas dolgo v službi, je **vunder** gotovo, de bote ta čas dovoljni ž njim. (Malavašič 1849: 155.)
Kontekst: Tvorec v priporočilnem pismu naslovniku poudari, da bo z uslužbencem, ki ga priporoča, zadovoljen, četudi ta verjetno ne bo dolgo v službi pri njem (verjetno zato, ker bo zaradi sposobnosti napredoval).

[570] Za razlago konteksta gl. zgled (3) pri *ja*.
[571] Beseda *dober kup* je rabljena v pomenu ʻpoceni’.

S členki

S saj

V Linhartovem primeru je rabljen z modalno-povezovalnim členkom *saj*, ki pove, da dejstvo proti pričakovanjem drži. Modalno-povezovalni *vendar* resničnost proti pričakovanjem še poudari.

(28) Monk. Vshę piſhem – (podpiſhe) od togote ne vęjm, kaj dęlam – / Ansh. **Sej** ſe je roka **vùnder** ſhé sadoſti vdala – (Linhart 1790: 35.)
Kontekst: Čeprav Monkof meni, da od jeze ne ve, kaj dela, mu Anže pove, da se je čisto dobro podpisal na ženitno pogodbo.

Z že

Že nastopa kot časovni členek v pomenu 'končno'. *Vendar* izostri čustveni element. Možno je, da *že* stoji pred *vendar* ali *vendar* pred *že*.

V spodnjem primeru tvorec z omenjeno kombinacijo izraža neučakanost.

(29) Zhe Jakop Shopan[572] nasaj priti hozhe, naj **she vuner** ſkoro pride, de bomo kaj svedili: per naſ ne vemo nizh. Lashi je vſe kote polno, dnarjov pa nobeden sadoſti nima. (Vodnik 1988: 282.)
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarju pove, da naj se omenjeni Jakob Zupan končno vrne domov, če si to želi. Tako se bo morda izvedelo, kam je šel potreben denar.

V naslednjem primeru je izraženo veselje, da se je nekaj zgodilo, četudi kasneje, kot je tvorec prvotno želel.

(30) »Res to sem vam ravno povedati hotel. – Precej, ko sem prišel domu, odpravil sem fanta od hiše, kakor ste mi svetovali.« »**Vendar že**; to si storil prav. Popred bi ga bil že moral.« (Jurčič 1864: 142.)
Kontekst: Sova je vesel, da je Jurec Domna končno nagnal od doma, čeprav bi ga po njegovem mnenju moral že prej.

Z da

Vendar skupaj s členkom *da* tvori frazo *da te vendar*, s katero tvorec izraža razburjenje oz. neprijetno presenečenje. Vsekakor gre za pragmatični frazem, težko pa je presoditi, ali

[572] Verjetno se primer navezuje na Kopitarjevo pismo Zoisu. Kopitar naj bi (v nemščini) Zoisu poročal, da se je omenjeni Jakob Zupan odpravil z Dunaja (kjer je študiral teologijo) proti domu. Poudaril je Zupanove sposobnosti in znanje, obenem pa izrazil skrb, da bo njegova pretirana ambicioznost pokvarila njegov značaj (Kos 1988: 480).

členkovni ali medmetni. Ker je ločen z vejico od ostalega dela povedi, je dopustna tudi medmetna razlaga (prim. Černelič 1991: 83). Glede na to, da zveza ni onomatopoetski izraz, in da se pomensko navezuje na predhodno repliko ter ne more stati kot samostojna pomensko zaokrožena enota, ampak je izrazito vpeta v sobesedilo, pa je ustreznejša členkovna določitev.

(31) Jak. Vshę prov – (k' Glashku) meni ni tręba roko pęlat – jeſt ſim vshę bol navajen – (naredy kriſh) Sdej pak prizhe – (k' Tulp. Nar pervizh ony, Goſpod shlahtni! – /Tulp. Jeſt? – sdej, sdej – **De te vùnder**, meni je roka saſpala – – (Prime sa pero s' jęso , inu mo nizh kaj od rok ne grę.) (Linhart 1790: 33.)
Kontekst: Ko je Tulpenheim seznanjen, da se mora podpisati kot Mickina poročna priča in ne kot ženin, je zelo jezen in se skuša najprej izgovoriti, da mu je zaspala roka.

Sklep: *Vendar* se izmed vseh členkov v zgodovini jezika pojavlja v največ (več kot 10) različnih izraznih variantah. Kot **povezovalni členek** izraža protivno-dopustno razmerje s prej povedanim in stoji na neprvem (navadno drugem ali tretjem) mestu v stavku. **Modalno-povezovalni** *vendar* ima enako stavo kot povezovalni, razen protivno-dopustnega razmerja pa implicira še čustvenostni element. Kot **poudarni členek** se *vendar* pojavlja v vprašanjih in se navezuje na vprašalni zaimek. Za razliko od primerov s pomensko sorodnim členkom *neki*, primeri z *vendar* implicirajo izražanje nejevolje oz. neučakanosti. Tovrstni *vendar* se nahaja v leposlovnih besedilih, kar je logično, saj ta vsebujejo največ dialogov. *Vendar* je večkrat rabljen v kombinaciji z ostalimi funkcijskimi besedami, in sicer z veznikom *in*, z besedo *pa* (gl. pri *pa*), s protivnima prirednima veznikoma *ali* in *ampak*, z vezalnim prirednim veznikom *ter*, z dopustnimi podrednimi vezniki ter s členki *saj*, *že* in *da*.

3.3.69 (V)saj

CM: se, sei, sa, Kast.: vſai, Bas.: uſaj, Dajn.: se, ŽM: sej, ſaj, LN.: saj, Vod.P.: ſej, sej, vſaj, Vod.B.: vſaj, KRN: ſaj, saj, Slom.P.: ſaj, Slom.B.: saj, ſaj, Mal.: saj, vsaj, Levst.: saj, vsaj, Jur.: saj, vsaj.

Besedi *saj* in *vsaj* izvirata iz praslovanskega **vьsā-jь*, ki vsebuje kolektivno obliko zaimka**vьxъ* ‘ves’ in anaforični zaimek *-jь* (Bezlaj 1995: 214, Snoj 2003: 637).V slovenskem knjižnem jeziku sta obravnavani besedi v členkovni in vezniški funkciji prisotni od 16. stoletja (prim. Premk 2002) do sodobnosti.

Pleteršnik kot nemški prevodni ustreznici *saj* navede *ja* in *doch* (***Saj*** *si vedel*/*Du hast es* ***ja*** *(doch) gewusst*), kot drugo ustreznico pa navaja *mindestens* oz. *zum wenigsten* ‘najmanj’,

ki jo evidentira pri Murku in Cigaletu in pripiše, da se za navedeno ustreznico navadno uporablja *vsaj*. Varianti *vsaj* kot prvo ustreznico navede *wenigstens*, kot drugo pa *vendar* z nemškima ustreznicama *dennoch* in *doch*. V pomenu ʻvendar' varianto *vsaj* evidentira pri Megiserju, Trubarju in Dalmatinu ter pri Kastelcu. Torej je bil *vsaj* v zadnjem navedenem pomenu časovno zaznamovan že konec 19. stoletja.

V SSKJ (2) je členek oz. prislov *vsaj* povezan z izražanjem minimalnosti[573] (*Tukaj sta možni* ***vsaj*** *dve poti*). V pomenu ʻsaj', ki je v grobem skladen s Pleteršnikovim *vendar/dennoch*, *doch*, pa je časovno zaznamovan (***Vsaj*** *ste me včeraj videli*) *Saj* pa je po SSKJ (2) časovno zaznamovan, če izraža minimalnost (*Povej mi* ***saj*** *to, zakaj molčiš.*).

Nezaznamovano členek *saj* po SSKJ 2 izraža podkrepitev trditve (***Saj*** *če bi povedal le polovico, bi bilo dovolj*), ugotovitev oz. spoznanje resničnega stanja (*–Obleko si boš zmočila*. *–* ***Saj*** *je vseeno*.), samoumevnost (***Saj*** *si slep, da ne vidiš, kaj delaš.*), soglasje oz. zadržano pritrjevanje (***Saj****, a takrat se nam je mudilo.*), v zvezi z *res* opozarja na trditev v dostavku
(*– Kaj pa ona? –* ***Saj*** *res, nje ne smemo pozabiti*.), členek *saj* z oznako ekspresivno pa poudarja zanikanje povedanega (*– Se ga je končno odkrižala? –* ***Saj*** *to je tisto, sploh se ga ni.*), zadržano sprejemanje česa (*– Bi še en kos potice? –* ***Saj*** *ni treba.*), zadržano oz. nejevoljno izpopolnjevanje dejanja (*– Pridi no brž. –* ***Saj*** *že grem.*), poudarja omilitev povedanega (***Saj*** *nič ne rečem, odgovoril bi ji pa že lahko*). Kot veznik je povezan z izražanjem vzročno-posledičnega razmerja[574](*Takoj bom vse uredil,* ***saj*** *je to moja dolžnost*) in nasprotja (*–Daj mu kozarec vina. –* ***Saj*** *je že pil*., *Nejevoljen boš, pa* ***saj*** *si hotel vedeti resnico*., *Pravite, da so užaljeni.* ***Saj*** *nimajo biti za kaj.*). Za *saj*, ki izraža nasprotje, menim, da v prvih dveh podanih primerih ni veznik, ampak povezovalni členek – v prvem zaradi menjave govorca, medtem ko v drugem zaradi stave za protivnim prirednim veznikom *pa*. V tretjem primeru pa stoji med povezanima deloma in je zamenljiv z ostalimi protivnimi prirednimi vezniki (npr. *ampak*, *toda*). Torej je vezniška določitev smiselna.

V SP 2001 je *saj* predstavljen poenostavljeno, kot vzročni priredni veznik (*Takoj bom vse uredil,* ***saj*** *sem obljubil*) in kot členek zadržka (***Saj*** *je bilo lepo, a ne za vse*) in navezovalni

[573] Kot minimalnost je mišljeno omejevanje na najmanjšo količino ali mero in omejevanje na posamezen stavčni člen.
[574] Menim, da pod vzročno-posledično razmerje sodi tudi utemeljevanje oz. pojasnjevanje prej povedanega.

členek (– *Tega ji nikakor ne povej. – Pa* ***saj*** *bo izvedela od drugih*.). Kot protivni priredni veznik ni naveden.

Saj je nedvomno členek v primerih, kjer ne stoji med povezanima deloma besedila. Večinoma pa stoji na prvem mestu v stavku in posledično večkrat med povezanima deloma besedila. Meja med veznikom in členkom je lahko v takšnih primerih zelo tanka. V primerih, kjer je vidno pojasnjevalno razmerje, *saj* določam kot pojasnjevalni priredni veznik (*Ne smej se,* ***saj*** *veš, kakšne so stvari v resnici*), medtem ko ga v primerih, kjer povezana dela nista v pojasnjevalnem razmerju, določam kot členek (*To je pravil tisti burkež,* ***saj*** *vem, da ga poznate*), ker pomensko ne ustreza nobeni skupini prirednih veznikov.

Modalni členek

Tovrstni *saj* je sestavni del metabesedilnega stavka tipa *saj veš* in izraža samoumevnost. Skladenjsko gre za glavni stavek, ki mu sledi predmetni odvisnik. Stoji vedno na prvem mestu v stavku.

(1) **/Se/i bes** gei je da grat kmeti nits na bolleia luba moia dete/./ (Merkù 1980: 36.)
Kontekst: Mati hčer seznani s samoumevnim dejstvom, da grad in tlačani v trenutku govorjenja nimajo nobene vrednosti.

V Levstikovem primeru *saj* sicer stoji med povezanima deloma. Vendar med njima ni argumentacijskega razmerja, tj. razmerja vzrok – posledica, ravno tako pa nista v nasprotju. Zato je *saj* možno razložiti zgolj kot modalni členek, ki izraža samoumevnost.

(2) Ko bi se spet oglasil kak Berdavs ali kdo drugi, **saj veste**, kje se pravi na Verhu pri sveti Trojici. (Levstik 1858: 31.)
Kontekst: Če se bo na Dunaju spet pojavil Brdavs ali kdorkoli drug, ki je nevaren, je samoumevno, da cesar ve, kje je Vrh pri Sv. Trojici, in da lahko seveda pošlje po Krpana.

Povezovalni členek

Izraža nasprotje s prej povedanim in zaradi menjave govorca ni veznik.
(3) Miz. Ob oſmih boſh priſhal? ob oſmih? – ti ſi ſizer oblubil – zhe beſędo ne dershiſh – – Sonze bo ſkorej doli –(okoli poględa , sagleda Shternfeldovko, saupije, inu puſty perſtan paſti.) / Shternf. perſtan hitru pobere. Lubka, kaj ſi ſe vſtraſhla? – **Sej** bo priſhal: ob oſmih bo priſhal – – – (Linhart 1790: 7.)

Kontekst: Micka čaka Tulpenheima in že dvomi, ali bo prišel ali ne. Namesto Tulpenheima nato pride Sternfeldovka in ji zagotovi, da bo, v nasprotju z njenimi dvomi, prišel ob dogovorjenem času, tj. ob osmih zvečer.

(4) /»Z/adnjo mi je naredil. O naj odgovarja, kjer hoče, ako bom napravil eno, ki si je ni v svesti.« »**Saj** mi ni Sova povedal/.«/(Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Domen je zelo jezen na gospoda Sovo. Zaveda se namreč, da je on tisti, ki je Jurcu poročal o njegovi ljubezni do Anke in ga predvsem ščuval, naj ga spodi. Jurec pa želi Domna prepričati v nasprotno, torej da mu Sova ni nič povedal.

Modalno-povezovalni členek

Tovrstni *saj* je sestavni del retoričnih vprašanj. Izraža samoumevnost z zadržkom. Tvorcu se torej zdi samoumevno, da naslovnik dano dejstvo pozna, a v to še vedno ni povsem prepričan.

(5) Jak. /.../ Kaj neki Anshé dęla, de toku dolgu ne pride, – **ſej** boſh dobra s'njim, kader pride? kaj ne Mizka? Miz. Koku pak, prov dobra ! – Jeſt vidim sdej, de on dobru smano miſli, inu de me prov is ſèrza lubi – (Linhart 1790: 20.)
Kontekst: Glede na to, da Micka v trenutku govorjenja že ve, da se je želel Tulpenheim le poigrati z njo, se Jaki zdi samoumevno, da bi morala lepo sprejeti Anžeta. Micka mu nato potrdi, da bo in pojasni, da v trenutku govorjenja vidi, da jo Anže res ljubi.

(6) »Kaj pomaga ljubo zdravje, ko pa drugo vse na robe gre! **Saj** si uže slišal od velikana? Kaj deš ti, kaj bo iz tega, če se kako kaj ne preonegavi? Sina mi je ubil, lej!« Kerpan, odgovori: »Koga bo druzega? Glavo mu bomo vzeli, pa je!« (Levstik 1858: 4.)
Kontekst: Cesar je prepričan, da Krpan ve, da Brdavs zavojuje Dunaj, in da gre zato vse narobe. Toda še vedno želi preveriti, ali res ve.

V naslednjem primeru *vsaj* izraža nasprotje, obenem pa je tesno povezan z izražanjem želje oz. ukaza. Zato ravno tako sodi med modalno-povezovalne členke. Blizu je pomenu ʻvendar’.[575]

(7) Martin, poterpi no! **Vsaj** ne bodi tako neučakaven. Ti ne pojdeš od naše hiše, verjemi, da ne. Saj sem jaz gospodar, veš! (Levstik 1858: 29.)
Kontekst: Ko želi Krpan oditi, mu cesar nasprotuje njegovi odločitvi in mu ukaže, naj potrpi.

Kombinacije z ostalimi funkcijskimi besedami

[575] Drugi *saj* v podanem primeru je pojasnjevalni priredni veznik.

Z vzročnim podrednim veznikom

V Kastelčevem primeru je rabljen v kombinaciji z vzročnim podrednim veznikom *kir* ʻkerʼ in stoji takoj za njim in pred povedkom (*si dolžan se vus njemu podati*). *Vsaj* je v podanem primeru modalni členek, ki izraža samoumevnost.

(8) S fliſſam, inu prou pomiſli, kuliku zhaſſa tvoiga shivenia ti niemu offrash? **Kir vſai** ſi dolshan ſe vus niemu podati. (Kastelec 1684: 5.)
Kontekst: Naslovnik mora z vnemo in korektno premisliti, koliko svojega življenja posveti bogu. Samoumevno je namreč, da se mu mora predati v celoti.

Z medmetom o

V zvezi z omenjenim medmetom *saj* nastopa kot povezovalni členek, s katerim tvorec izraža nasprotje s prej povedanim, medtem ko medmet *o* poudari vzklik, ki je lahko znak tvorčeve čustvene prizadetosti.

(9) Miz. Kaj jim kaj faly? – Naj bodo dobre vole – dones, ke je moja obluba – Tulp. (Jęso nasajdershy) **O ſej** ſim dobre vole – prov dobre vole – (sa ſe) – De bi te slode – (Linhart 1790: 30.)
Kontekst: Tulpenheim Micki zagotavlja, da je dobre volje, čeprav ne izgleda tako in dejansko ni, glede na to, da mu ni uspelo, da bi se poigral z njo.

S členkom res

Zveza *saj res* pomeni ʻprav imašʼ. Torej z njeno rabo drugi govorec potrdi resničnost dejstva, na katerega ga je prvi govorec spomnil v trenutku govorjenja.

(10) / »/Če ne bo Kerpan Berdavsa premogel, drugi tudi ne, tako vam povem.« »**Saj res**,« pravi cesar, »precej se mora ponj poslati.« (Levstik 1858: 2.)
Kontekst: Ko po Dunaju grozi velikan Brdavs, kočijaž cesarja spomni na Martina Krpana (ki je prestavil svojo kobilico v snegu). Cesar se v trenutku govorjenja spomni nanj in se strinja z idejo. Zato naroči, naj takoj pošljejo ponj.

Poudarni členek

Nastopa kot izvzemalni členek, ki izraža minimalnost. Če ni opozorjeno drugače, stoji tik pred stavčnim členom, na katerega se navezuje.

V spodnjem primeru se navezuje na prislovno določilo časa (prislov *malo* ʻza kratek časʼ).

(11) /G/ei bos sama **sa/j** ma/lla be … luhgu tem tsasi per meni billa/./ (Merkù 1980: 34.)

Kontekst: Mati hčeri piše, da bi lahko, ko bo sama (tj. ko bo njen mož odsoten) minimalno za kratek čas prišla k njej (torej domov, na grad Koča vas pri Ložu).

V naslednjem primeru se navezuje na premi predmet.

(12) Meni ie tudi eden pouedal kateri ie na suoie osesha slichal de ie Gospud Archidiakonus na Laskim pruti Gospud Visitatoriu Kadar ie per nemu sadai bil, taku dial, Gornigranski kmetizi, nisa tedai kadar ie sam Skof tamkai bil hoteli napre priti, ali sadai bodo napre prishli, inu toschili, sauolo Britofa, desetiga Ploha, inu sauolo primsine, inu dokler ie on to sadai gouoril kakor ie guisnu, taku ie tudi niegoua Sestra bil nauzil de ie kmetize nareiale, on ie **sai** tu use kar ie snal inu uedel ſturil/./ (Mejač 1995: 65.)
Kontekst: Če nič drugega, je laški arhidiakon naredil, kar je vedel in znal oz. zmogel (v smislu, da je skupaj s sestro naščuval podložnike k uporu).

V Basarjevem primeru se prvi *vsaj* navezuje na premi predmet, medtem ko se drugi na glavni stavek podredja s pogojnim odvisnikom, ki je kot celota drugi element ločnega priredja. Drugi *vsaj* stoji takoj za ločnim veznikom *ali* in pred vsemi ostalimi sestavinami podredja oz. drugega elementa ločnega priredja.

P/erpuſti jim [angelom] **uſaj** zhas te pokure, al **uſaj**, aku jih ozhes ſhtrafat, nikar jih naſtrafei s'vezhnim pogublenjam. (Basar 1734: 13.)[576]

V spodnjem primeru se navezuje na prislovno določilo vzroka.

(13) Naj ſe podpiſhejo, **ſaj** sa volo mene, – jih proſim – (Linhart 1790: 34.)
Kontekst: Sternfeldovka zbadljivo spodbuja Tulpenheima in Monkofa, naj se podpišeta (kot poročni priči Micke in Anžeta) – če ne iz drugega razloga, njej na ljubo.

V naslednjem primeru se navezuje na povedkovo določilo.

(14) /V/ſaku polſku ali vertnu ſejme ima **vſaj** vlanſku, aku ne predvlanſku biti/./ (Vodnik 1795: 3.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da mora biti vsako seme najmanj iz preteklega, če ne celo iz predpreteklega leta.

V naslednjem primeru se navezuje na povedek.

Ni ſila, ni potreba, ſhe sdrava pamet ne ſvetova, de babiſhtva ſe bi vuzhiti satojne bile ſame vdove, al omoshenke, al ktere ſo **vſaj** omaterile. (Vodnik 1818: 6.)[577]

[576] Za razlago konteksta gl. zgled (7) pri *nikar*.

V naslednjem primeru se navezuje na predmet v orodniku.

(15) Skerbi lepo sa fantizha, in ne posabi jih uzhiti, de boſh **vſaj** nad otrozi veſelje imela, zhe tudi mene na vojſki ubijejo. (Cigler 1836: 9.)

Kontekst: Preden gre Franc Svetin v vojsko, naroči svoji ženi Neži, naj lepo skrbi za njuna sinova, da bo najmanj, kar jo bo osrečilo, to, da bo vesela svojih sinov, če bo že on padel v vojni.

V naslednjem primeru se navezuje na osebek.

(16) Oj ljube duſhe! ako vaſ nizh pred hudim ne obvarje, naj vaſ plaſhi **ſaj** grosoviten ſodni den/./ (Slomšek 1835: 9.)

Kontekst: Tvorec naslovnika opominja, naj se boji grozne poslednje sodbe, če se že ničesar drugega ne.

V naslednjem primeru se navezuje na prislovno določilo časa.

(17) **/S/aj** vſake kvatre k'ſpovedi ino k'ſvetemi obhajilu jiti. (Slomšek 1942: 6.)

Kontekst: Šolarji, ki obiskujejo nedeljsko šolo, naj bi šli najmanj občasno (če ne redno) k spovedi.

V naslednjem primeru se navezuje na povedek, ki dejanje v predhodnem stavku predstavlja kot fiktivno. Stoji takoj za omenjenim povedkom.

(18) /S/i je shé ſleherni kaj popravil, ali domiſhljuje ſi **ſaj**, de ſi je. (Bleiweis 1843: 2.)

Kontekst: Vsak kmet si je na svoji kmetiji do trenutka govorjenja kaj popravil. Če ne, pa si najmanj domišlja, da si je.

V naslednjem primeru se navezuje na nedoločnik *tolažiti* v vlogi povedkovega določila.

(19) /P/išite mi resnico, de v nar hujšim prigodku – kteriga nej nas Bog obvarje – če ravno ne pomagati, **saj** tolažiti zamorem. (Malavašič 1849: 148.)

Kontekst: Otrok kot tvorec v pismu zdravega starša kot naslovnika prosi, naj mu piše resnico glede bolezni drugega starša. Če ne bo mogoče nič drugega, ga bo v najhujšem dogodku, tj. ob smrti, lahko tolažil.

Sklep: V **vseh navedenih funkcijah** se lahko v starejših besedilih pojavita varianti ***saj*** in ***vsaj***. Za odgovora na vprašanji, katera varianta je pogostejša v katerem časovnem obdobju, in v katerih funkcijah, bo treba pregledati še več gradiva. Beseda *(v)saj* v obravnavanem gradivu nastopa kot **modalni členek** za izražanje samoumevnosti, pri čemer je sestavni del metabesedilnega stavka *Saj veš*, in kot **povezovalni členek** za izražanje nasprotja s prej

[577] Za razlago konteksta gl. zgled (74) pri *še*.

povedanim. Kot **modalno-povezovalni členek** največkrat izraža samoumevnost z rahlim zadržkom, v enem izmed primerov pa tudi nasprotje z dodanim ukazom oz. željo. Kot modalni oz. povezovalni členek se lahko druži tudi z ostalimi funkcijskimi besedami (npr. z medmetom *o*, vzročnim podrednim veznikom *kir*, členkom *res,* z besedo *pa*[578]). Kot **poudarni členek** izraža minimalnost. Izjemna pomenska kompleksnost in stava na prvem mestu v stavku oz. med povezanima deloma besedila večkrat otežkočata razmejitev med členkom in veznikom. Beseda *(v)saj* je zaradi omenjene kompleksnosti in razmeroma pogostega pojavljanja v vseh časovnih obdobjih potrebna nadaljnjega raziskovanja.

3.3.70 Vseglih

CM: selli

Gre za tvorjenko iz splošnoslovanskega izraza *vse* (prim. Bezlaj 2005: 302) in omenjenega nemčizma *glih*. Današnja knjižna varianta je *vseeno*, ki sem jo v starejšem gradivu zasledila le pri Svetokriškem, zapisano kot *vsenu* (Snoj 2014), v tu obravnavanem gradivu pa ne. SSKJ 2 besedo *vseeno* določa le kot prislov, medtem ko ga *Slovar slovenskih členkov* (Žele 2014: 72) v vseh primerih rabe določa kot členek. S členkovno določitvijo se strinjam v primerih, kjer *vseeno* izraža neupoštevanje oz. zavrnitev prej povedanega (*Zelo si je prizadeval. Vseeno, ni naredil*, *pa konec!*) ter v primerih, kjer izraža nasprotje s prej povedanim (npr. *Nimam časa za zabavo. Pa vseeno hvala za povabilo*.). V primerih, kjer izraža, da kaj koga ne prizadeva oz. vznemirja (*Meni je vseeno, kako živi*), pa menim, da gre za povedkovnik, saj pojasnjuje pomožni glagol *biti* in torej ima stavčnočlensko funkcijo povedkovega določila.Tudi SP 2001 tovrstni *vseeno* določa kot povedkovnik, SSKJ (2) pa kot prislov v povedni rabi. Nemčizen *vseglih* je danes rabljen le v pogovornem jeziku (v več narečjih).

V edinem primeru, ki se pojavi v obravnavanem gradivu, *vsegli*h nastopa kot povezovalni členek, ki izraža nasprotje s prej povedanim in pomeni ‘kljub temu’. Tvorec z njim poudarja, da je stanje drugačno, kot bi ga pričakovali glede na okoliščine, navedene v predhodnem delu.

V spodnjem primeru stoji znotraj stavka, kamor spada, in sicer za povedkom (*sem se skazala*).

[578] Gl. pri *pa*.

/J/est se netzem tosit alli lemontat olli sa dosti sposnam da ste na me posobilli. Gagor be taia matti na billa ino gogor at drugih slisem da se basi hise gobori da nitz sa me netzeste vadet bodi bosie imo da mi le bugh na bo sa pustu vrsah ni sam dalla sam se sgosella **selli** gagor ena suesta matti/./ (Merkù 1980: 50.)
Kontekst: Mati toži, da je hči s svojo družino pozabila nanjo, in da se obnaša, kot da ne bi bila njena mati. To je slišala tudi od drugih. Meni, da si takšnega odnosa kot dobra mati ne zasluži in upa, da je bog ne bo zapustil.

3.3.71 (Za)gvišno

CM: (sa) gbisna, Kast.: gviſhnu, Volk.: sagviſhno, ŽM: gviſhnu, Preš.: gvišno

Gvišno je nemčizem, izposojen iz srednjevisokonemške besede *gewis* (Bezlaj 1976: 189, Snoj 2003: 197). Ponekod mu je dodana še splošnoslovanska predpona *za-* (prim. Bezlaj 2005: 374). V slovenskem jeziku je prisoten od 16. stoletja dalje, danes le v pogovornem jeziku (v več narečjih).

Nastopa kot modalni členek za izražanje gotovosti oz. zagotavljanja. Lahko se navezuje na cel stavek. Kot modalni členek pa ga je možno določiti tudi, če se navezuje na posamezen stavčni člen, saj je izražanje gotovosti funkcija, izrazito značilna za modalne členke.

V spodnjem primeru se navezuje na celotno priredje in stoji neposredno pred njim.

(1) Dabi vadla du ti alli tuaia gosput se pristaua na boste selli,[579] **gbisna** je bom sratzila inu gniue no grunti zierkbem dala. (Merkù 1980: 42, 44.)
Kontekst: Mati hčeri zagotavlja, da bo njive in posestva dala cerkvi, če jih ne bosta vzela hči in njen mož.

V Kastelčevem primeru je *gvišno* rabljen v kombinaciji s predložno zvezo *brez vsega cvibla* ʻbrez vsega dvoma oz. nedvomnoʼ. *Gvišno* v danem primeru lahko razumemo kot modalni členek ali kot povedkovnik. Vidna razlika med danima interpretacijama je zgolj skladenjska. Če sledimo prvi razlagi, *gvišno* pomensko modificira omenjeno predložno zvezo, ki nastopa v vlogi povedkovega določila, in tako okrepi njeno gotovost. Če ga določimo kot povedkovnik, pa omenjena predložna zveza nastopa v vlogi desnega prilastka, ki določa povedkovnik, in dodatno poudari samoumevnost. Pomensko gre torej v obeh primerih za izražanje nedvomne samoumevnosti.

(2) De vuzhenik hozhe nuzati, tu je **gviſhnu pres vſiga zvibla**, de li ta greſhnik ta vuk rad gorivsame, inu de obdershy inu dopernesſe vſe tu, kar je niemu dobriga naprej poſtavlenu, inu danu. (Kastelec 1684: 18.)

[579] Glagolska oblika *vzeli* (*selli*) se v obravnavanih pismih pojavi kot homonim členku *vseglih* (*selli*).

Kontekst: Samoumevno oz. zelo gotovo je, da želi učitelj imeti koristi od svojega učenja, učenec (grešnik) pa rad sprejme nauke in prispeva k vsemu, kar mu je vnaprej določeno in je zanj dobro.

V Volkmerjevem primeru se navezuje na načinovni prislov (*ojstro*) v funkciji prislovnega določila načina in stoji neposredno pred njim.

Sagviſhno oistro, pa denog reſnizhno je to ſin boſhji guzho, dare je v'jerusalemskemu templni ludi naiſho, teri ſo tam ſvojo kerstvo derſhali. Moja hiſha je ena hiſha te molitve, vi pa ſte nyo napravli k eni rasbojniski jami. (Volkmer 1778: 1.)[580]

V naslednjem primeru stoji za osebkom, pomožnim glagolom *biti* in časovnim členkom *že*. Navezuje se na cel stavek.

(3) Tulp. Jeſt bom ſhe od lubesni obnoril – / Miz. Ony ſo vshę **gviſhnu** Lublanske punze tudi ſhtmali – (Linhart 1790: 16.)
Kontekst: Tulpenheim pove Micki, da je noro zaljubljen vanjo. Micki je v trenutku govorjenja jasno, da se želi z njo le pozabavati. Zato mu hudomušno odgovori, da je prepričana, da je do omenjenega trenutka hodil tudi k ljubljanskim dekletom.

V naslednjem primeru stoji na prvem mestu v stavku, ki je replika na predhodno poved. Gre za stavek *gvišno da ne* 'gotovo ne', s katerim drugi govorec zagotovi prvemu, da se pričakovani dogodek ne bo zgodil.

(4) Shternf. Vunder ſe jeſt bojim, de bi nam ti kaj neſpazhila. – / Miz. **Gviſhnu** de ne, Goſpa shlahtna– (Linhart 1790: 24.)
Kontekst: Micka zagotovi Sternfeldovki, da ne bo pokvarila načrta, po katerem bodo razkrinkali Tulpenheima.

V Prešernovem primeru stoji za kazalnim zaimkom *tako* v vlogi sklepalnega prirednega veznika, pogojnikom pomožnega glagola *biti* in za osebkom. Navezuje se na cel stavek.

Meni je prov zlo žov de Vam upanje Vaše spolniti ne morem. Ja ke bi bil od konca to vedil, kar zdej vem, to skusil, kar zdej skusim, toko bi jest **gvišno** na bil vidil Duneja; al zdej je prepozno. (Kidrič 1936: 273.)[581]

[580] Za razlago konteksta gl. zgled (3) pri *deno(k)*.
[581] Za razlago konteksta gl. zgled (8) pri *ja*.

3.3.72 Zgolj

CM: sgoll, Vod.B.: sgol, Met.Š.: ʒgol., KRN: zgolj.[582]

Tvorjen je iz rodilnika ednine praslovanskega pridevnika **golъ* in iz predloga **sъ* (Bezlaj 1976: 177, Snoj 2003: 855). Kot členek se v slovenskem knjižnem jeziku pojavlja od 16. stoletja do sodobnosti. V SSKJ (2) in *Slovarju slovenskih členkov* (Žele 2014a: 75) je naveden kot sopomenka členku *samo*. Pomensko po podatkih navedenih slovarjev izraža omejenost oz. omejeno vrednost glede na navedeno,[583] npr. *zasaditi zemljišče* ***zgolj*** *s sadnim drevjem*. Ravno tako je v navedenih slovarjih predstavljen kot sestavni del večbesednega veznika *ne zgolj – ampak tudi* (*Tukaj* ***ne*** *gre* ***zgolj*** *za denar*, ***ampak tudi*** *za poštenje.*), ki ga v obravnavanem starejšem gradivu nisem zasledila.

V SSKJ (2) je razen členkovne navedena tudi pridevniška raba, ki je označena kot ozko knjižna. Pridevniški *zgolj* pomeni ʻgol, čistʼ, npr. *Bilo je* ***zgolj*** *naključje, da sta se srečala*. Menim, da je za razumevanje takšnih primerov potrebnega več konteksta. V izoliranem primeru pa je *zgolj* smiselno določiti tako kot nesklonljivi pridevnik ʻgolo (naključje)ʼ ali kot poudarni izvzemalni členek ʻnič drugega kot (naključje)ʼ.

V vseh primerih rabe *zgolj* nastopa kot poudarni izvzemalni členek. Če ni opozorjeno drugače, se navezuje na posamezen stavčni člen in stoji neposredno pred njim.

V spodnjem primeru se navezuje na povedkovo določilo (*mortifikacjone* ʻponižanjeʼ).

(1) /S/e gei bi edan dosti de narie imu sa eni glasobe gomine ino ena molla srebru tulgei sa brets olli jest dobra sa stopem gagu to gre sa **sgoll** mortificatsione/./ (Merkù 1980: 84, 86.)
Kontekst: Mati meni, da je nekdo zapravil denar za steklene kamine in srebro ne zaradi drugega kot zato, da bi jo ponižal.

V spodnjem primeru se navezuje na zaimek *sam*. Omenjeni zaimek nastopa kot povedkovo določilo, pri čemer je treba upoštevati elipso glagola *biti*.

(2) Sdaj koſti, ke ſo tukaj med ſeboj ſklenene, ſi miſlimo **sgol** ſame, bres vſih mehkih dejlov, in to le vſeſkup je medenza. (Vodnik 1818: 11.)
Kontekst: Medenične kosti so sklenjene med seboj izključno same, torej brez mehkih delov.

[582] Pojavi se v izdaji iz leta 1881.
[583] V nalogi govorim o izražanju izvzema.

V naslednjih dveh primerih se navezuje se navezuje na povedkovo določilo.

(3) Rimske ɯtevilke so **ʒgol** цerke/./ (Metelko 1830: 6.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da rimske številke niso drugega kot črke.

(4) Kónj ne podkovati! – tako kliče angleški hipolog Cox v nekem časniku. /.../ Čeravno je res, da podkev ni dobrota kopitu in neumni kovači marsikakega konja pokvarijo, je Coxova misel **zgolj** anglešk švindel.[584] (Bleiweis 1881: 2.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da omenjena ideja angleškega hipologa Coxa, da se konj ne sme podkovati, ni drugega kot angleška prevara, četudi je res, da podkve niso dobre za kopito, in da lahko slabi kovači tudi uničijo konja.

V naslednjem primeru se navezuje na predmet v rodilniku.

Kerpanu se je to vele malo zdelo; polič vina tacemu junaku; pa je vender molčal, kar je preveliko čudo. Kaj pa je hotel? Saj menda je uže slišal, da gospoda so vsi malojedni zato, ker jedo, kader hoče in kolikor hoče kteri, **zgolj** dobrih jedi. (Levstik 1858: 4.)[585]

3.3.73 Zlasti

Bas.: slaſti, Poh.: ſlasti, Vod.P.: slaſti, Vod.B.: slaſti, KRN: slaſti.

Izvira iz praslovanske zveze **jьz volsti*, ki je domnevno pomenila ʻiz volje, iz oblastiʼ (Snoj 2003: 855, Bezlaj 2005: 413). Tudi Bajec (1954: 215) ga označi kot okamenel sklon s predlogom *iz*-. Pleteršnik v Miklošičevem gradivu evidentira še varianto *izlasti*, pri Cigaletu, Janežiču in v Cafovem slovarskem gradivu pa *izvlasti*. V slovenskem knjižnem jeziku je *zlasti* samo kot členek prisoten od 16. stoletja do sodobnosti.

V obravnavanem gradivu v vseh primerih rabe nastopa kot poudarno-povezovalni členek, ki poudarja, da je kaj na prvem mestu glede na ostalo. V vseh primerih se navezuje na posamezen stavčni člen in stoji tik pred njim.

V spodnjem primeru se navezuje na kompleksen pogojni odvisnik, ki sestoji iz povedka in predmetnega odvisnika in stoji na začetku povedi.

Reiſs je, prov praviſh, al sraven moreſh vedit, de je dobrutliv, inu miloſtiv pruti uſsem, inu ne ſamu pruti tebi, tar vuner je gune savergel u'ta vezhni ogen, kateriga ſe moreſh ti tudi bati. **Slaſti**, zhe premiſliſh, de ſi ti sa vol'

[584] *Švindel = prevara* (SSKJ (2)).
[585] Za razlago konteksta gl. zgled (54) pri pa.

tuoje ſlabotne nature raunu, koker ena perſtena poſsoda, lohku tedej ſe tegne pergoditi, de boſh tok' hitru, koker oni, al pak ſhe hitreſhi pogublen. (Basar 1734: 17–18.)[586]

V naslednjem primeru se navezuje na priredno zloženi časovni odvisnik in stoji neposredno pred njim.

D/e vas bodo veselile, **ſlaſti**:[587] ke se njeh boſte ſamirkali, inu skus tu pozhasi tudi druge uganiti navadeli, inu nauzhili/./ (Pohlin 1788: 5.)[588]

V naslednjem primeru se navezuje na osebek.

Na uni ſtrani vidite vſe teshave, ktire imam, kako bi imena v'eno hlevo ſpravil, **slaſti** jes, ki hrovatam, inu ſhe vezh konzu tativom dajem, ko vi. (Kos 1988: 281.)
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarja opozori, da na hrbtni strani pripisa navaja težave pri združevanju besed. Obenem ga opozori, da ima omenjene težave predvsem on sam, ki je do prevzetih besed iz hrvaščine in drugih jezikov bolj toleranten kot purist Kopitar (?).
V naslednjem primeru se navezuje na nepremi predmet.

Uzhenoſti, umetnoſti in snajdenja ſo ſe v kratkih letah tako raſſhirile, de kdorkoli s njimi naprej ne hiti, ne poſnema, kar ſo drugi koriſtniga snajdli, ampak ſe terdovratno ſtariga dershi, gre rakovo pot, vſaki dan mèjn sna, ſe v sdanjim obrasenji ſvetá ne snajde, v ſredi ſvojih rojakov, snanzov ino prijatlov ſi nesnan ptuj deshélez sdi, in ſi ne more nikakor pomagati. **Slaſti** krajnſkim kmetam ino rokodelzam, kteri ſe ptujih jesikov niſo uzhili, ſe tako godi/./ (Bleiweis 1843: 1.)[589]

3.3.74 Zlomka
Vod.P.: slomka

Z oblikoslovnega stališča je rodilniška oblika samostalnika *zlomek* ‘hudič’ (prim. Žele 2014a: 76). V SSKJ (2) je oblika označena kot ekspresivna, v SP 2001 pa kot medmet. Z medmetno določitvijo se vsaj za podani primer iz gradiva in za primere tipa *Kje zlomka pa se skrivajo* ne strinjam, saj obravnavani izraz stoji znotraj stavka in komentira njegovo vsebino. V primerih tipa *Zlomka, so že na vrhu* pa ga lahko razumemo tudi kot samostojno enoto, ločeno od stavka in torej kot medmet, lahko pa tudi kot komentar, ki stoji na prvem mestu v stavku in torej kot modalni členek, ki izraža začudenje. Glede na to, da komentira

[586] Za razlago konteksta gl. zgled (3) pri *ja*.
[587] Dvopičje je rabljeno skladno z originalom.
[588] Za razlago konteksta gl. zgled (6) pri *tudi*.
[589] Za razlago konteksta gl. zgled (1) pri *nikak(or)*.

stavek, in da ne gre za izraz z zvočnim posnemanjem (npr. *ah*, *oh*), se mi zdi bolj smiselna členkovna določitev.

V primeru iz Vodnikovih pisem je rabljen kot modalno-poudarni členek, ki se navezuje na vprašalni zaimek in poudarja ugibanje oz. radovednost. Stoji takoj za vprašalnim zaimkom, ki mu sledi pomožni glagol *biti* in nato istovrstni členek *neki*. Z rabo dveh členkov tvorec dvojno poudari začudenje.

Kaj **slomka** bo **neki** kdo rezhi mogel Ribnizhenam, ako oni poſvodim namest poſodim pravio? Smiſhleno ni; al druga je: imam li jes po njih pisati, al po Gorencih? to je po bolj sbruſhenimu jesiku? al v'beſediſhu po obojimu? (Kos 1988: 286.)
Kontekst: Vodnik v pismu Kopitarja sprašuje, kaj lahko reče Ribničanom, če uporabljajo besedotvorno varianto *posvodim* namesto *posodim*. Nato mu poudari, da omenjena varianta ni izmišljena in mu parafrazira oz. pojasni postavljeno vprašanje – ne želi vedeti, kaj očitati ljudem zaradi (za Koptarja predvidoma napačne) rabe, ampak katero varianto naj rabi v slovarju, oz. ali naj rabi obe.

3.3.75 Znabiti

Dajn.: zna biti.

Gre za sklop 3. osebe sedanjika ednine glagola *znati* in nedoločnika glagola *biti* (prim. Žele 2014a: 76). V jeziku 16. in 17. stoletja ga nisem zasledila. V slovenskem knjižnem jeziku je kot členek prisoten vsaj od konca 18. stoletja. V obdobju do 19. stoletja sem zasledila zapis narazen. Sklopljen zapis se po podatkih jezikovnih virov IMP pojavlja že od leta 1845 in potem v celotni sredini in drugi polovici 19. stoletja. Naveden je tudi v Pleteršnikovem slovarju (zgolj s kazalko k *morebiti*) in Levčevem pravopisu (1899: 142) ter vseh ostalih mlajših normativnih priročnikih, vključno s sodobnimi. Glede na stanje v pregledanem gradivu *znabiti* v slovenskem knjižnem jeziku ni bil nikoli pogost. V vseh starejših slovenskih pravopisih je označen kot nezaželen, medtem ko je v SSKJ (2) in SP 2001 časovno zaznamovan. Današnje nezaznamovane ustreznice so *morda*, *menda* in *morebiti* ter *mogoče* in *verjetno*, ki ju v starejšem gradivu nisem zasledila.

V podanem primeru nastopa kot modalni členek, ki izraža verjetnost povedanega, in se navezuje na celoten predmetni odvisnik. Stoji znotraj njega – za veznikom *jeli* in pomožnim glagolom *biti*.

Postalo je sunqno omraqeŋe; deca ino dryxina sta ne vedle, kaj bi to bilo, ino vso so bojeq oqo pitali, zakaj bi zdaj tako temno biti zaqelo, jeli bi, **zna biti**, celo sodni den xe prišel. (Rajh 1998: 61.)[590]

3.3.76 Že

EL: vshe, CM: sha, shia, shi, P17: she, Kast.: vshe, Volk.: ſhe, Poh.: ſhe, ŽM.: vshę, vshe, ſhe, Linh.Ž.: vſhę, LN: shę, she, Vod.Pr.: vshę,Vod.K.: shę, Vod.P.: she, Prim.: she, vshe, Dajn.: xe, Met.R.: ɜce, Cig.: she, Slom.P.: she, Slom.B.: she, Kremp.: že, Bleiw.: she, že, uže,[591] Levst.: uže.

Izvira iz praslovanskega oz. starocerkvenoslovanskega **uže* (prim. Bezlaj 2005: 440, Pleteršnik 2014). V slovenskem knjižnem jeziku je samo kot členek in v podobnih funkcijah, kot so predstavljene spodaj pri obravnavi zgledov, prisoten od 16. stoletja do sodobnosti. V jeziku 16. (prim. Ahačič idr. 2011)[592] in 17. stoletja sta etimološka varianta *uže* in današnja knjižna varianta *že* zastopani v približno enaki meri. V besedilih od 18. do prve polovice 19. stoletja je pogostejša varianta *že*. *Uže* se spet pogosteje pojavi v besedilih druge polovice 19. stoletja, kar je posledica arhaizacije jezika (prim. Orožen 1996: 207–225). Pleteršnik varianto *uže* označi kot rezijansko in značilno za Murka ter t. i. starejše pisatelje,[593] za katere poudari zapis s črko *v*, torej *vže*. Razen dobro znane nemške prevodne ustreznice *schon* navede še zvezo *nikoli uže* ʻnikoli večʼ, ki jo evidentira v mladinskem časopisu *Vrtec*. Varianto *že* navede brez virov, le z nemško ustreznico *schon* in nekaj zgledi, npr. ***Že*** *velja*/*Es gilt schon*. Velja omeniti, da so v slovenskem (knjižnem) jeziku prisotne tudi glasoslovne variante, nastale po rotacizmu, npr. *vre* pri Alasii, v ribniškem prostoru in prekmurskem knjižnem jeziku (prim. Agrež 2014c, 2015b: 78),[594] *jur* se pojavi v tretjem (vzhodnoslovenskem oz. kajkavskem) stolpcu Dalmatinovega registra (Ahačič idr. 2014), Pleteršnik ga navaja v kajkavskih *Szvetih evangeliomih* (1694) iz Trnave po Miklošiču. V (južno)notranjskem prostoru se pojavita varianti *ure* in *urje* (Bezlaj 2005: 440). Bajec (1954: 225) navede, da se nerotirane variante rabijo tam, kjer se je *u* delabializiral v *u̯*. V besedilih koroške različice sem zasledila izrazno varianto *žje*.

Časovni in časovno-poudarni členek

Dopolnjenost

Tovrstni *že* pove, da se je dejanje oz. stanje do trenutka govorjenja uresničilo.

[590] Za razlago konteksta gl. zgled (12) pri *celo*.
[591] *Uže* se pojavi v izdaji 1881, *že* pa v 1854.
[592] *Že* se pojavi v 10, medtem ko *uže* v 8 delih.
[593] Katere pisatelje konkretno misli, ne navede.
[594] V Pleteršnikovem in Bezlajevem slovarju ter v Bajčevem prispevku (1954: 225) je navedeno, da se pri Alasii pojavi izrazna varianta *vure*, v njegovem pogovoru pa sem zasledila samo *vre* (Agrež 2014c).

Tovrstni *že* običajno stoji znotraj stavka, kamor spada. Z izjemo primera 15, je v vseh podanih primerih težko presoditi, ali gre za navezovanje na povedek kot vodilni stavčni člen ali na cel stavek.
Vsebina podanih primerov iz Schönlebnovega lekcionarja in Slomškove pridige je enaka. Ravno tako je v obeh primerih *že* del časovnega odvisnika. Vendar se primera razlikujeta v oblikoskladenjskem in besednem oz. besedotvornem smislu. Pri Schönlebnu *že* stoji za oziralnim zaimkom *kadar* v vlogi podrednega veznika. Pri Slomšku pa med istovrstnim *kadar* in členkom *že* stoji pomožni glagol *začeti* in osebek, za *že* pa nedoločniški polstavek v vlogi povedkovega določila.

(1) Pogledajte na Figoyu drivu inu na vſe driveſsa: kadar **vshe** berſt naprej poganjajo, taku vy posnate, de je lejtu blisu. (Schönleben1672: 3.)

/K/edar sazhne figovo, kakor vſako drugo drevo, **she** berſt poganjati, ſi leto bliso obetamo. (Slomšek 1835: 5.)
Kontekst: Če figovo drevo in vsa ostala drevesa v trenutku govorjenja začno brsteti, je poletje blizu.

V Kastelčevem primeru stoji znotraj prilastkovega odvisnika, ki pojasnjuje kazalni zaimek *to* v vlogi soodnosnice, in sicer za oziralnim zaimkom *kar* v vlogi podrednega veznika in obenem osebka odvisnika ter pred povedkom (*znam*).

/K/ai nuza, de tu kar **vshe** snam, meni naprei kashesh? (Kastelec 1684: 17.)[595]

V spodnjem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom *biti* ter pred nepremim predmetom kot določilom glagola *ofrati* ‘darovati’ in tvornopreteklim deležnikom na *-l* (*ofrala*).

(2) /M/oia sdrauie sam **sha** bogu ofrolla/./ (Merkù 1980: 38.)
Kontekst: Mati pove hčeri, da je do trenutka govorjenja svoje zdravje darovala bogu, kar verjetno pomeni, da je opravila zakrament svetega bolniškega maziljenja.

V spodnjem primeru prvi *že* stoji za pomožnim glagolom in povezovalnim dodajalnim členkom *pa* ter pred povedkom, medtem ko drugi za oziralnim zaimkom *kateri* v vlogi podrednega veznika, ki uvaja prilastkov odvisnik kot pojasnilo samostalniškega jedra *človek*, ter pred povedkom.

[595] Za razlago konteksta gl. zgled (16) pri členkih s podstavo *res*.

(3) Ta zheterte je bil rojen, je pak ſhe tudi umerl? /.../ /U/ſak zhlovek, katir je ſhe umerl.(Pohlin 1788: 11.)
Kontekst: Uganka spraſuje po entiteti, ki je bila rojena in je do trenutka govorjenja umrla. Rešitev je vsak človek, ki je umrl do trenutka govorjenja.

V Linhartovem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom *biti* ter pred modalnim členkom *gvišno*, premim predmetom s členkom *tudi* ter tvornopreteklim deležnikom.
Ony ſo vshę gviſhnu Lublanske punze tudi ſhtmali – (Linhart 1790: 16.)[596]

V naslednjem predmetu znotraj podredja z osebkovim odvisnikom – za omenjenim odvisnikom in njegovo soodnosnico, pomožnim glagolom *biti* in nepremim predmetom ter pred tvornopreteklim deležnikom.

(4) Kaj imate per sbęranji vaſhih junzov inu krav męrkati, to ſim vam vshę povędal. (Linhart 1792: 20.)
Kontekst: Tvorec naslovnikom predoči, da jim je do trenutka govorjenja povedal, na kaj morajo biti pozorni, ko izbirajo junce in krave.

V primeru iz Vodnikovih *Lublanskih Novic* stoji za oziralnim zaimkom *kadar* v vlogi podrednega veznika in soodnosnice prislova *potlej*, ki se nahaja v glavnem stavku, in pomožnim glagolom *biti* ter pred povedkovim določilom.

To ſe drugazhi ne dopolni, svunej de tiſti, kir v'kloſhtre ſtopajo, ſvoje dolshnoſti dobro posnajo, inu de ſe popred ojſtro poſkuſio, al bodo ſtanovitni, preden vezhno oblubo doli poloshe, de jih potlej ne gręva, kader ſo shę na kloſhter pervęsani. (Vodnik 1797: 3.)[597]

V spodnjem primeru stoji znotraj pogojnega odvisnika – za podrednim veznikom *če* ter pred prislovnim določilom načina in povedkom.

(5) Zhe shę lepo diſhí, jo prezędi ſkus ſitize. (Vodnik 1799: 3)
Kontekst: Primer je iz recepta za zelenjavno juho. Pod pogojem, da zelenjavna juha do trenutka govorjenja lepo diši, naj jo naslovnik precedi skozi sito.

V primeru iz Vodnikovih pisem stoji za osebkom in pomožnim glagolom *biti* ter pred povedkovim določilom.

Staviz inu sakladoviz ſta she nevolna/./ (Kos 1988: 280.)[598]

[596] Za razlago konteksta gl. zgled (3) pri *gvišno*.
[597] Za razlago konteksta gl. zgled (3) pri *tedaj*.

V naslednjem primeru stoji znotraj časovnega odvisnika, ki ga uvaja vzhodnoštajerska narečna varianta časovnega prislovnega zaimka *kdaj* v vlogi podrednega veznika ʻko'. Stoji za omenjenim veznikom, pomožnim glagolom *biti* in premim predmetom ter pred tvornopreteklim deležnikom.

(6) Kda so delo **xe** spoꝉeli, se je skazalo dosta blata ino gnysobe, dosta ꝉervov, ino vse puno gniladi. (Rajh 1998: 54.)
Kontekst: Do trenutka, ko je Izidor s svojo družino začel čistiti vodnjak, se je izkazalo, da je ta poln raznovrstne umazanije.

V Šerfovem primeru stoji znotraj glavnega stavka, ki sestoji samo iz povedka. In sicer med pomožnim glagolom *biti* in tvornopreteklim deležnikom.

(7) Sdaj se more skerbeti vsaki kerꞩenik sa svojo duꞩo, dokliꝉ ꞩe jo ma, kajti kda jemi jo smert vzeme, je **xe** prepozno. (Šerf 1835: 7.)
Kontekst: Vsak kristjan mora skrbeti za dušo pred smrtjo. V trenutku, ko umre, je namreč prepozno.

V naslednjem primeru stoji znotraj osebkovega odvisnika, in sicer med sestavinami povedka: za pomožnim glagolom in samostalnikom *štetev* v rodilniku, ki nastopa kot samostalniški prilastek k trpnopreteklemu deležniku *vajen* kot jedru povedkovega določila, in pred pridevnikom *dobro* kot pridevniškemu prilastku k omenjenemu deležniku in seveda omenjenim deležnikom.

(8) Kdor je ɯtetve **ɔꞓe** dɵbro vajen, lahko med ɯtetvɜjo po dve alꞩ tri ɯtɜvila ob enɜm vʒame, ktere nad deset ne ʒnesejo. (Metelko 1830: 11.)
Kontekst: Do trenutka govorjenja vajeni (pisnega) seštevanja lahko seštevajo dve ali tri števila naenkrat.

V Ciglerjevem primeru stoji na prvem mestu drugega stavka brezveznega vezalnega priredja, ki vsebuje glagol *znati* v vlogi povedka in priredno zloženi premi predmet v vlogi določila omenjenega glagola.

(9) Janes in Paul ſta tri leta v'ſholo hodila, **she** ſta snala po nemſhko brati, piſati, in rajtati. (Cigler 1836: 10–11.)
Kontekst: V trenutku, ko sta dvojčka Janez in Pavel hodila 3 leta v šolo sta znala brati in pisati po nemško ter računati.

[598] Za razlago konteksta gl. zgled (3) pri *več*.

V Prešernovem primeru stoji znotraj povedka s priredno zloženim povedkovim določilom. Stava sestavin povedka je s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovana. Pričakovali bi pomožni glagol *biti* na prvem mestu, pridevnik *star* za členkom *že* in prislovom *dosti*, v enoti, ki sledi prirednemu vezniku *in*, pa predložno zvezo *do vratu* pred pridevnikom sit, za katerim bi potem stala samostalniška besedna zveza *šolskega prahu*, torej bi pričakovali *sem že dosti star in do vratu sit šolskega prahu*.

(10) Tri leta bi mogel zgubiti, dva leta dalej studirati, star sim **že** dosti in šolskiga prahu sit do vrata.
Kontekst: Prešeren v pismu staršem poroča, da se ne bo vrnil na študij teologije. Tako bi izgubil cela tri cela leta in bi še dve leti več študiral. Pa je v trenutku govorjenja dovolj star (da bi študij zaključil) in ravno tako naveličan šolanja.

V naslednjem primeru stoji znotraj prilastkovega odvisnika, ki se navezuje na premi predmet glavnega stavka (*Lojzeta*). In sicer stoji za veznikom *ki*, prostim glagolskim morfemom *se*, nepremim predmetom (*jima*), pomožnim glagolom *biti* ter pred tvornopreteklim deležnikom, torej na predzadnjem mestu.
(11) Goſpoda [gospod kaplan in učitelj] Lojseta prijasno posdravita, ki ſe jima je **she** pomusal. (Slomšek 1842: 3.)
Kontekst: Gospod kaplan in učitelj sta prijazno pozdravila dečka Lojzeta, ki se jima je v trenutku govorjenja nasmehnil.

V naslednjem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom ter pred predložno zvezo *na to vižo* kot načinovno prislovno soodnosnico za prej predstavljen način dejanja ter pred tvornopreteklim deležnikom.

(12) Pogostoma se vidi, če gospodar drevju veje reže, da jih ne odreže tikoma pri deblu, ampak da pusti še dolgo rogovilo. To je napačno, sila napačno! /.../ Marsikako lepo drevo je **že** na to vižo poginilo. (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Tvorec naslovnika opozori, da je pustiti celotno rogovilo pri sadnem drevju zelo narobe in mu predoči, da je do trenutka govorjenja že marsikatero drevo zaradi takšnega načina obrezovanja umrlo.

V spodnjem primeru stoji znotraj osebkovega odvisnika: za predpreteklikom pomožnega glagola *biti* ter pred premim predmetom in tvornopreteklim deležnikom ter pogojnim odvisnikom, ki je podrejen osebkovemu.

(13) Vaše dobrotljivo opomnjenje, zapadene obresti plačati, me je zlo osramotelo; ker me je dolžnosti opomnilo, ki mi je zlo pri sercu. Tode tolažba mi je, de bi bil **že** obresti poplačal, ako bi mi bilo mogoče. (Malavašič 1849: 152.)
Kontekst: Tvorec se naslovniku opravičuje, ker mu še ni plačal obresti in pove, da se sramuje, da ga je moral naslovnik opomniti. V nasprotju s pravkar povedanim izpostavi, da se tolaži s tem, da bi do trenutka govorjenja obresti plačal, če bi to bilo mogoče.

V naslednjem primeru stoji za premim predmetom in pomožnim glagolom *biti* ter pred tvornopreteklim deležnikom.

(14) Dosti vojščakov in gospode je **uže** pobil/./ (Levstik 1858: 3.)
Kontekst: Do trenutka govorjenja je Brdavs pobil veliko dunajskih vojakov in gospode.

V naslednjem primeru se navezuje na trpnopretekli deležnik na *-t*, ki stavčnočlensko nastopa kot povedkov prilastek, in stoji tik pred njim.

(15) Dobro je tudi na notrajno stran korita majhno bakreno (kufreno) plošo na kakošno vižo pribiti, ker zeleni volk (Grünspan), ki se na kotlovini malo po malem nareja in ga malo po malem prešiči poližejo, jim tekne na posebno vižo, da se jih marsikatera bolezen ne loti ali **že** začeta odpravi. (Bleiweis 1854: 1.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da se lahko zečleni volk pri prašičih odpravi marsikatero bolezen, ki se je do trenutka govorjenja začela.

Zgodnost, predčasnost

Tovrstni *že* pove, da se je določeno dejanje zgodilo zgodaj oz. prej, kot bi bilo pričakovano. Največkrat se navezuje na prislovno določilo časa, redkeje tudi na osebek oz. predmet ali pa na cel stavek. Če ni opozorjeno drugače, stoji tik pred skopusom.

Navezovanje na prislovno določilo časa

V takšnih primerih se je dejanje izvršilo v točno določenem času (glede na trenutek govorjenja zgodaj). V vlogi prislovnega določila časa je pogosto predložna zveza (16, 17, 19; 50 (pri *tudi*)) ali časovni prislov (18, 20, 21, 22, 23). Če ni opozorjeno drugače, *že* stoji tik pred skopusom.

(16) Piſheta tiga mejſsiza [marca] ſo sa pleme[599] dobre, inu **vshę** na jeſen noſsjo. (Vodnik 1795: 2.)
Kontekst: Piščanci, ki se izležejo marca, so dobri za razplod in lahko nosijo jajca jeseni, kar je očitno pred pričakovanji za povprečno perutnino.

Ч̨i je matica od ų̨elakov plodna vų̨injena, te nalexe k'zaų̨etki protiletja, naj berxej **xe** vu Februari jajca tak dobro za delavne ų̨ele, kak tudi za trote/./ (Rajh 1998b: 96.)[600]

V Prešernovem primeru med členkom *že* in njegovim skopusom stojita še modalni členek *morebiti* in pomožni glagol *biti*.

(17) Koroški Slovenci bodo z'enim zvezikam ljudskih pesem na noge stopili, katere vam **že** morebiti bomo z'perhodnjo bučelico poslati zamogli. (Kidrič 1936: 291.)
Kontekst: Prešeren v pismu Čelakovskemu poroča, da je možno, da mu bodo čbeličarji pesmi koroških Slovencev poslali v naslednji številki *Kranjske čbelice*, kar je kmalu, lahko tudi prej, kot Čelakovski pričakuje.

(18) Dela mu ni bilo mar, ampak nosil je od morja na svoji kobilici angleško sol, kar je bilo pa **uže** tistikrat ostro prepovedano. (Levstik 1858: 1.)
Kontekst: Tovorjenje angleške soli je bilo v času Martina Krpana (v daljni preteklosti glede na trenutek govorjenja) prepovedano.

Če se vlogi prislovnega določila časa pojavi časovni prislov *davno* oz. *zdavnaj*, se je dejanje zgodilo res daleč v preteklosti, tj. veliko pred trenutkom govorjenja.

(19) Nam je nemogozhe ſlushabnike, ſhpitale, ſoldate, inu mornarje plazhuvat, katęrih saſlushik je **shę** od davno saſtal inu ſe njim dolg natekel. (Vodnik 1797: 5.)
Kontekst: Primer je sestavni del odgovora francoske vlade na pritožbo državnih uslužbencev, da ne dobijo plače. Vlada poroča, da ne zmore plačevati državnih uslužbencev, ki niso bili plačani zdavnaj pred trenutkom govorjenja. V nadaljevanju je pojasnjeno, da zato, ker je zmanjkalo denarja.

(20) Peter je bil hudobijo ſvoje mladoſti **vshe** sdavno obshaloval/./ (Primic 1813: 16.)
Kontekst: Peter je v mladosti pustil svojega brata, da se je izgubil v gozdu. Svoje hudobno dejanje, ki ga je naredil v mladosti, je obžaloval zdavnaj pred trenutkom govorjenja.

(21) Mnoge turske ludstva so se **že** davno z'mongolskimi ino čudskimi[601] ali finskimi vurodile/./ (Krempl 1845: 7.)

[599] *Pleme = razplod* (SSKJ (2)).
[600] Za razlago konteksta gl. zgled (50) pri *tudi*.
[601] Poimenovanje Čudi označuje raznovrstna ugrofinska ljudstva (http://www.termania.net/slovarji/slovar-slovenskih-eksonimov/8263049/cudsko-jezero?query=ki).

Kontekst: Mnoga turška ljudstva so se zdavnaj pred trenutkom govorjenja spojila z mongolskimi, različnimi ugrofinskimi in finskimi.

Če se v vlogi prislovnega določila časa pojavi prislov *zdaj* oz. *takoj*, se je dejanje zgodilo točno v trenutku govorjenja. Razen v podanem primeru iz pisem 17. stoletja *že* tudi v takšnih primerih stoji tik pred skopusom. Stava za skopusom je s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovana.[602]

/T/akoi **sche** mo ie bilo narucheno de bi imal en ordentlih extrat uen suoiga vrbariuma dati on pak sato orsasgo sapoued nistar nemara, semuch ie posemtoga supet gwalt uchinil. (Mejač 1995: 69.)[603]

(22) Kriſtjani! odprimo raji **she** sdaj ſvoje ozhi, ino poglejmo ſtrah ſodniga dne, de ſe nam ga enkrat bati potreba ne bo. (Slomšek 1835: 6.)

Kontekst: Tvorec naslovnike poziva, naj se v trenutku govorjenja (in ne kasneje) zavedo in prestrašijo sodnega dne, da se jim ga ne bo treba bati potem, ko bo res prišel.

(23) Ta postava[604] je za kmeta in male obrtnike (rokodelce) tak hud udarec, da »Novice«, katerim je od nekdaj skrb bila za to, da se kmetijstvo in obrtnijstvo reši popolnega propada, morajo odločno svoj glas povzdigniti zoper nova bremena, ki jih nova postava namerava naložiti ravno kmetu in malemu obrtniku, ki sta **uže** zdaj v velikih stiskah. (Bleiweis 1881: 2.)

Kontekst: Kmetje in mali obrtniki so v trenutku govorjenja, tj. pred sprejetjem zakona o hišnem davku, kar je zgodaj, v velikih (finančnih) težavah. Zato morajo *Kmetijske in rokodelske novice* kot časnik na njihovi strani navedenemu zakonu nasprotovati.

Navezovanje na osebek, nepremi predmet ali povedek oz. stavek

V primerih, kjer se že navezuje na osebek (25) oz. nepremi predmet (24), je povedano, da je prvi prejemnik oz. vršilec dejanja živel davno pred trenutkom govorjenja in prej, kot bi naslovnik pričakoval.

(24) Po tem ſvojim isvelizharji, ki ga je Bog pervim ſtariſham **she** obljubil, ſo sdihovali vſi brumni ozhaki zelih 4000 let; tega ſo napovedali ſſ. Preroki, njega ſo bile vſe bogoljubne duſhe vesele, ino ſo ga perſerzhno shelele. (Slomšek 1835: 4.)

Kontekst: Bog je prihod Jezusa Kristusa obljubil t. i. prvim staršem človeštva (tj. Adamu in Evi), torej res zelo zgodaj.

[602] Enako velja za primer (24), kjer se že navezuje na premi predmet.
[603] Za razlago konteksta gl. zgled (14) pri *pa*.
[604] Mišljen je nov zakon o hišnem davku v mestih in na podeželju, ki je bil v času navedene številke novic ravno v postopku sprejemanja.

(25) Nekaj vina so pa **že** tedašni Celtovje ino Iliri si tu v'dolnjem Štajeri perpravlali. (Krempl 1845: 14.)
Kontekst: Vino so na Štajerskem proizvajali Kelti in Iliri kot prvotni prebivalci. Torej se je vinarstvo začelo zelo zgodaj.

V spodnjem primeru je zgodnost mišljena, da se je dejanje v glavnem stavku, kamor sodi *že*, zgodilo, preden se je predhodno dejanje (izraženo v odvisniku), dodobra izteklo. Zato je primer tudi umeščen k primerom izražanja zgodnosti oz. predčasnosti. Glede na to, da že, ki izraža omenjeni pomenski odtenek seveda implicira izražanje dopolnjenosti, in glede na obseg skopusa je primer smiselno umestiti tudi k izražanju dopolnjenosti.

(26) Kome odide, **же** tȓka volk na vrata/./ (Metelko 1825: 282.)
Kontekst: Takoj ko je koza odšla, je volk začel trkati na vrata stanovanja (kjer je bila mala kozica).

Ponovitev

Tovrstni *že* poudari informacijo o (večkratni) ponovitvi dejanja do trenutka govorjenja. Navezuje se na kratnostni časovni prislov *večkrat*, *tolikokrat* ali *dostikrat* in stoji tik pred njim.

(27) /L/epo prosem da bi me pustilli i por beligi fioltlne (?) forbi stunfi kupet gagor **shi** betskrat/./ (Merkù 1980: 68.)
Kontekst: Mati prosi, da bi ji hči in njena družina pustili kupiti par vijoličnih nogavic, kot so ji do trenutka govorjenja večkrat.

(28) S gorẹzhimi shelami zhaka velka armada prinza Korelna, kateri je nje **shę** tolkukrat poshelenje iſpolnil, zesarjo, ino zeli desheli voiſko dobil/./ (Vodnik 1800: 1.)
Kontekst: Princ Karl je do trenutka govorjenja res pogosto izpolnil velike želje cesarja in države v smislu, da je zbral (dobro) vojsko.

(29) /K/er me je nesreča **že** tolikrat zadela, de nisim v stani svoje otroke v šolo pošiljati in šolski denar zanje plačevati, me ta žalostni stan k prošnji prisili/./ (Malavašič 1849: 142.)
Kontekst: Tvorec naslovniku v pismu pojasni, da je imel do trenutka govorjenja (pre)pogosto smolo in ima posledično finančne težave. Zato otrokom ne more omogočiti šolanja in ga prosi za pomoč.

(30) Ugašeno apno zoper trtno uš je nek dunajsk učenjak priporočil c. k. ministerstvu kmetijstva. Ministerstvo pa je to vlogo rešilo tako le: Ugašeno apno se je **uže** večkrat skušalo, a vselej brez vspeha. (Bleiweis 1881: 2.)
Kontekst: Kmetijsko ministrstvo je na predlog dunajskega strokovnjaka o gašenem apnu kot sredstvu proti trtni uši odgovorilo, da se je to do trenutka govorjenja skušalo (kot sredstvo proti škodljivcem) uporabiti večkrat, a vedno neuspešno.

(31) »Domen! Tvojo mater je vse preganjalo, nihče je ni maral. Morala bi te bila v rési poroditi, kakor divja neumna žival, in vihar bi ti bil boter in sova bi ti bila pela pesem v zibeli na dežji! A jaz sem bil tisti, ki se je usmilil, dá, tebe in njo pod streho sprejel.« »**Že** dostikrat ste mi pravili vi in mati moja«, hlapec odgovori. (Jurčič 1864: 136.)
Kontekst: Domen Jurcu pove, da sta mu tako on kot njegova mati do trenutka govorjenja večkrat pravila, kako se je Jurec usmilil njega in njegove matere.

Dolgo trajanje

V takšnih primerih *že* poudari, da dejanje oz. stanje traja res dolgo, še dlje, kot bi bilo pričakovano. Največkrat se navezuje na prislovno določilo časa, ki označuje določeno dolgo časovno obdobje in je izraženo v obliki besede oz. besedne zveze. Če ni opozorjeno drugače, stoji tik pred njim.

(32) /Z/ępe ali trake sa zęplenje vsami od drevęſs, katere **vshę** narmajn deſset lęjt ſadje noſsjo, ne pak od mlajſhih. (Vodnik 1795: 2)
Kontekst: Tvorec naslovniku svetuje, naj pri cepljenju dreves (ki naj bi ga opravil v marcu) vzame trakove pri tistih drevesih, ki obrodijo minimalno 10 let (kar je še vedno dolgo) in ne od mlajših.

(33) Timzhaſi ſe je doſti ſoldatov okoli Lisabone nabralo, de bodo anglese permorali prozh potęgnit, kateri **shę** od jeſęni leſęm leshe v'tim brodi, inu vſę terdnave v'rokah imajo. (Vodnik 1798: 2.)
Kontekst: Angleži, ki jih nameravajo pregnati iz Lizbone, zavzemajo omenjeno pristanišče in trdnjave od jeseni do začetka januarja,[605] kar je (pre)dolgo.

(34) »Oh! Lubi moj pobizh, rezhe shena Matevshiku, podeli mojmu vbogimu otroku sa en saloshej (eno troho) kruha, on **she** od vzheraj jutra nej (ni) nizh jedel.« (Primic 1813: 9.)
Kontekst: Mati ubogega dečka pove Matevžku, da njen sin od dneva pred trenutkom govorjenja ni nič jedel, kar je seveda dolgo.

(35) **Xe** veu let je ųakal Izidor na svojega brata/./ (Rajh 1998b: 59.)
Kontekst: Izidor in njegovi otroci so se res dolgo, tj. več let, veselili prihoda strica oz. Izidorjevega brata.

(36) Asekuranca za živino v Predarelskem,[606] ki **uže** 15 let obstojí, je preteklo leto štela 3913 gospodarjev, ki so živine zavarovali 11.002 repa (konj in goved) za 1 milijon in 139.001 gold, in vplačali za to 17.759 gold., odškodovanja pa dobili za crkneno živino 20.006 gold. (Bleiweis 1881: 2.)
Kontekst: Zavarovalnica za živino v Voralbergu obstaja 15 let, kar je dolgo. V primeru je predstavljeno njeno finančno stanje oz. poslovanje.

[605] Datum izdaje časopisa je 6. januar 1798.
[606] Mišljena je današnja avstrijska dežela Vorarlberg.

Kastelic **že** dva leta Vodnikove pesmi, vse kar jih je rajnki zložil, med njimi tudi ljudske od njega zbrane, kar jih ni prekosmatih na svitlobo dati obeta, kdaj pa obljubo spolnil bo, se ne ve. (Kidrič 1936: 291.)[607]

V spodnjem primeru stoji za skopusom. Vmes pa stoji še pomožni glagol *biti*.

(37) Dvanajſt let ſta **she** v'sakoni. (Slomšek 1842: 1.)
Kontekst: Starša Blažeta in Nežice sta v zakonu 12 let, kar je dolgo.

(38) Tam stoji straža vedno pri vratih noč in dan, v letu in zimi, naj bo še tako mraz; in berž je zavpila o Kerpanovem prihodu, kakor imajo navado, kader se pripelja kdo cesarske rodovine. Bilo je namreč naročeno **uže** štirinajst dni dan za dnevom, da naj se nikomur in nikoli ne oglasi, samo tačas/./ (Levstik 1858: 4.)
Kontekst: Cesarjevi straži je bilo 14 dni zapored, kar je dolgo, dnevno naročeno, naj se ne oglaša ob prihodu članov cesarske družine na Dunaj (zaradi žalovanja za junaki, ki jih je premagal Brdavs). Prvič je straža spet zavpila, ko je na Dunaj prišel Krpan kot potencialni junak, ki bi lahko premagal Brdavsa.

(39) Moral si je priterditi, da se je tudi njemu **že** od nekdaj hlapec Domen grozno čuden človek zdel/./ (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Jurec si je priznal, da se mu je Domen, odkar ga je poznal, torej od rojstva, kar je dolgo, zdel izjemno čuden.

Večkrat je v vlogi prislovnega določila, na katerega se navezuje tovrstni *že*, tudi prislov *dolgo* oz. *davno*. V takšnih primerih je poudarjeno le, da dejanje oz. stanje traja dolgo. Torej je časovno obdobje definirano manj natančno kot v predhodnih primerih.

(40) Jeſt ſim **vshę** davnu voſhil, Ozhęta te lepe Dekèlze posnati – (Linhart 1790: 28.)
Kontekst: Tulpenheim pravi oz. se norčuje, da je njegova želja spoznati Mickinega očeta trajala dolgo.

V spodnjem primeru je stava členka *že* s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovana. Skopus *že* se pojavi v prvem delu dobesednega navedka, členek *že* pa stoji v drugem delu za pomožnim glagolom *biti*.

(41) En bogatec je vidil, da mu vraqitel proti pride, ino se je hitro skril. Nekdo je to vidil, ino ga za zrok pital. Dugo, je odgovoril bogatec, sem **xe** ne bolen bil, ino sram me je zato pred vraqitela priti. (Rajh 1998: 152.)
Kontekst: Bogati človek pojasni, da res dolgo ni bil bolan in ga je bilo zato sram priti pred zdravnika.

V Šerfovem primeru *že* ravno tako stoji za skopusom, vmes pa stoji pomožni glagol *biti*. Razlika z Dajnkovim primerom je le, da vsi omenjeni elementi stojijo v enem stavku nepremega govora.

[607] Za razlago konteksta gl. zgled (27) pri *pa*.

Jezuſ ųe praviųne ſ tem ſpomenuti, da ſkos ŋega le ŋim kak jeųnikom odreſeŋe od nevole tote zemle, z ŋene xalosti no bridkosti pride, ino ſe samo skoz zadno ſodbo v'popunoma ſvojſino boxjih otrokov, ino v'ſvojo dugo ſi **xe** voſeno domovino, v nebeſko kralestvo, s'telom no z'dyſoj poſtavijo/./ (Šerf 1935: 2.)[608]

(42) Lubi starši! Zlo me je veselilo, de ste se per ti perložnosti na me spovnili, zato ker mi to naznanje da, de vaša lubezen do mene, des sim glih **že** tok dolgo od Vas ločen, ni še vgasnila. (Kidrič 1936: 273.)
Kontekst: Prešeren v pismu staršem poroča, da je vesel, ker so se mu oglasili. Tako so namreč pokazali, da se do trenutka govorjenja kljub temu, da res dolgo živi ločeno od njih, njihova ljubezen do njega ni nehala.

(43) Na to [razprtije med Panonci], ter na prijatne ino rodovitne panonske zemle, na lepe ino močne panonske ludi, so nedositnih Rimlanov oči **že** dugo obernjene bile/./ (Krempl 1845: 10.)
Kontekst: Rimljani so bili dolgo pozorni na razprtije med Panonci in na rodovitnost panonske zemlje (v interesu jim je seveda bilo osvojiti Panonijo).

V spodnjem primeru je v vlogi prislovnega določila oz. skopusa *že* časovni odvisnik.

(44) Gospod Sova me ni mogel videti pri vas **že**, kar sem vzrastel iz otročjih hlač, tega sem se prepričal. (Jurčič 1864: 138.)
Kontekst: Domen se zaveda, da si je Sova želel, da bi ga Jurec nagnal iz svojega doma, zelo dolgo, tj. odkar je odrasel.

Poudarni členek

Izraža zadostnost. Če ni opozorjeno drugače, stoji tik pred stavčnim členom, na katerega se navezuje.

V Dajnkovem primeru se navezuje na prislovno določilo časa (*pri toti nerazumni stvari* ‘ko se zgodi dogodek, na katerega ne vpliva razum’).

Kaj li lybav **xe** pri toti nerazumni stvari vse velikega ne zmore! Iz lybavi se rodi skerblivost, dobrotlivost ino moų. (Rajh 1998: 59.)[609]

V naslednjem primeru se *že* navezuje na prislovno določilo časa, sestavljeno iz soodnosnice *za tega voljo* in kompleksnega prilastkovega odvisnika, ki razen vzroka vsebuje še primerjavo.

[608] Za razlago konteksta gl. zgled (8) pri *le*.
[609] Za razlago konteksta gl. zgled (8) pri *šele*.

Frišni kravjek po tem takem v enaki teži dosto preseže suho slamo in je tedaj boljši gnoj, **že** tudi za tega voljo, ker se v kravjeku zapopadeni gnjilec veliko veliko hitrejše raztopi in razkroji, kakor tisti, ki ga ima suha slama v sebi. (Bleiweis 1854: 214.)[610]

V Levstikovem in Jurčičevem primeru se navezuje na osebek.

(45) Minister Gregor, ti ga pa le pusti! **Uže** jaz vem, kako je! (Levstik 1858: 29.)
Kontekst: Cesar ukaže ministru Gregorju, naj se neha znašati nad Krpanom in mu da vedeti, da njegovo lastno poznavanje situacije zadošča, da ve, kako ga bo nagradil. Cesar seveda ve, da je Krpan ilegalno tovoril sol, toda ve tudi, da je premagal Brdavsa. Zato meni, da si nagrado nedvomno zasluži.

V Jurčičevem primeru je osebek koreferirajoči izraz za v predhodni povedi opisano lastnost (stiskaštvo).

(46) /V/sa okolica je vedela, da gospod Sova rad spravlja, nerad pak daje iz rok. **Že** ta lastnost bi vtegnila komu misel zbuditi, da je bil gospod bogat/./ (Jurčič 1864: 140.)
Kontekst: V okolici dobro znano stiskaštvo gospoda Sove je zadoščalo, da je marsikdo pomislil, da je ta bogat.

Modalni členek

S tovrstnim *že* tvorec izraža prepričanost v resničnost povedanega oz. o njej prepričuje naslovnika. Stoji na neprvem (navadno drugem ali tretjem, redkeje četrtem) mestu v stavku.

V spodnjem primeru stoji za osebkom.

(47) Anshe, jeſt tęj povem, mojo dekle ima vezh pameti, koker mi dva oba vkup – ona **vshę** vęj, koku more biti – toku ti salubleni ludję v'Lublani med ſabo govorę – (Linhart 1790: 11)
Kontekst: Jaka je prepričan oz. prepričuje Anžeta, da Micka ve, kako mora izgledati ljubezen v trenutku govorjenja in pojasni, da tako, kot si ona želi, govorijo zaljubljenci v Ljubljani.

V naslednjem primeru stoji za osebkom in pomožnim glagolom *biti*.

(48) Bolnika je vpraɯal ʒdravnik, kako mu je kej bilo po noɥ. ɳelo noɥ, mu odgovori, sam se potil. To je ӕe dɷbro, pravа ʒdravnik. (Metelko 1825: 284.)
Kontekst: Zdravnik bolnika prepričuje, da je potenje celo noč dober znak skorajšnje ozdravitve.

[610] Za razlago konteksta gl. zgled (110) pri *pa*.

V Prešernovem primeru stoji za prislovnim zaimkom *tako*, ki je soodnosnica pogojnemu odvisniku v istem primeru.

Ke bi stiftenge na blo, bi mi blo prov hudo šlo, toko je pa še za prestati. Ke bi me imelo kaj na enkrat pertisnit, toko **že** od Gospod Naboisa al pa od drugih perjatlov pomoč dobim. (Kidrič 1936: 274.)[611]

V spodnjem primeru stoji za premim in nepremim predmetom, pomožnim glagolom *biti* in osebkom.

(49) Nekaj mu je fant **že** naredil/./ (Jurčič 1864: 143.)
Kontekst: Jurec je prepričan, da je Domen Sovi nekaj naredil (glede na Sovino sovraštvo do Domna).

V spodnjem primeru lahko *že* razumemo kot poudarni členek, ki izraža zadostnost. V tem primeru je stava s stališča sodobnega slovenskega knjižnega jezika zaznamovana. Navezuje se na osebek in stoji za njim, vmes pa stoji še nepremi predmet. Zaradi stave lahko *že* v tem primeru razložimo tudi kot modalni členek, ki izraža gotovost, in se seveda navezuje na cel stavek, v katerem stoji za osebkom in nepremim predmetom.

(50) Njena naravnost ji **xe** povej, kake jajce bode nalegla, zato se ona v'ogledi na lexnice nikoli ne prestopi. (Rajh 1998: 96.)
Kontekst: Če sledimo prvi razlagi: Nagon čebelji matici zadošča, da ve, kakšna jajca bo izlegla (in v kateri panj bodo padla), zato se ob pogledu na panj nikoli ne premakne. Če sledimo drugi razlagi: Tvorec je prepričan, da matici nagon pove, kakšna jajca bo izlegla (in v kateri panj jih bo dala), zato se ob pogledu na panj nikoli ne premakne.

Kombinacije z ostalimi funkcijskimi besedami

S protivnimi prirednimi vezniki

V takšnih primerih je *že* modalno-povezovalni členek, ki pove, da povedano načeloma drži. Protivni priredni veznik pa uvaja dejstvo oz. pogoj, za katerega oz. pod katerim resničnost povedanega ne velja.
V Linhartovem primeru je *že* rabljen v korelaciji z zvezo protivnega prirednega veznika *pa* in povezovalnega členka *vendar*, ki izraža nasprotje. Bistvenih pomenskih razlik s primeri, kjer je rabljen le v korelaciji s protivnim prirednim veznikom, nisem opazila.

[611] Za razlago konteksta gl. zgled (68) pri *pa*.

(51) Jak. Py ga en glashek – de boſh korásho dobil – / Ansh. Kaj menite, de je nimam ? / Jak. **Vshę** vęjm, **pak vunder**, vidiſh, nęsná vſaki s' Goſpodo, inu s' timi Shribarji v' zakèr hodit/./[612] (Linhart 1790: 26.)
Kontekst: Jaka ve, da je Anže res pogumen. Toda zaveda se, da vsakdo (tudi Anže) ne zna ravnati z gospodo in uradniki oz. pisarji.

V spodnjem primeru možnosti, izraženi s členkom *že*, sledi pojasnilo, zakaj je dano stanje možno. Nato pa je naveden protiargument.

(52) Izhajal bi **uže** bil; saj Mretačka je bila tako majhna, kakor deklina trinajstih let – pa jih je nadloga vender imela uže trideset, ko sva se jemala – težka tedaj ni bila: **ali** kamor sem prišel, povsod so me vprašali, kakšno kramo prodajam? (Levstik 1858: 27.)
Kontekst: Krpan zagotovi cesarju, da bi lahko shajal s svojo ženo v košu (v smislu da bi zdržal pot) in pojasni, da je bila pokojna žena lahka in majhna. Toda kljub temu mu je bilo neugodno, saj so ga povsod vprašali, kaj prodaja.

S pogojnim podrednim veznikom če

Zveza *če že* izraža neželeno možnost oz. nujnost.

(53) To lahko razvidiš, da v moji hiši ne moreš dalje živeti zavoljo Anke ne, **če že** zavoljo jezikov. (Jurčič 1864: 137.)
Kontekst: Jurec Domnu predoči, da v njegovi hiši ne more več živeti vsaj ne zaradi Anke, tudi če bi prenesel obrekovanje s strani ljudi.

Zveza nikar že 'kaj šele'

Zveza členkov *nikar* in *že* se v obravnavanem gradivu v pomenu 'kaj šele' na več mestih pojavi pri Levstiku. Evidentirana je tudi pri Svetokriškem (Snoj 2014). V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku dane zveze nisem zasledila. Zato je raba zveze *nikar že* vsekakor vredna nadaljnjega raziskovanja.

Z obravnavano zvezo tvorec izraža, da je zanikanje oz. zavrnitev skopusa še močnejše od zanikanja oz. zavrnitve predhodnega elementa. *Nikar* stoji med povezanima deloma in ima stopnjevalni pomen (v negativno smer). Torej je vezniški del, medtem ko je *že* členkovni del, ki močno zanikanje še izostri.
Povezani sta dve prislovni določili kraja (*do praga*, *čez prag*).

[612] *V caker hoditi = ravnati* (SSKJ (2)).

(54) Moje kobilice, kakor je viditi slaba, vender nihče ne potegne do praga, **nikar uže** čez prag! (Levstik 1858: 6.)

Kontekst: Krpan predoči cesarju in ostalim dvorjanom, da je njegova kobilica kljub slabemu izgledu močna (in se zato želi boriti proti Brdavsu na njej). Svoje prepričanje podkrepi z dejstvom, da je nihče (razen seveda njega) ne potegne niti do praga, čez prag pa sploh ne.

Sestavni del fraze tipa bo(m) že

Kot sestavni del navedene fraze, pogoste še danes, je *že* modalno-povezovalni členek. V edinem primeru iz gradiva tvorec z njegovo rabo izraža upanje, da bo zdržal prej predstavljeno situacijo.

(55) Jak. Shenenovo, kaj ne? (nalije) – Jeſt bom ta pervi – potler pak ti drugi sa mano – Juhe! Na sravle Anshęta! / Tulp. Anshęta? / Monk. Anshęta ? / Glash. Anshęta? *Se grosnu zhudijo*.[613] / Jak. Tok naj pijejo, no! – kaj jim ne duſhy? / Ansh. Kaj jih morebiti glava boly? / Tulp. **Bom vshę** – **bom vshę** – (na ſtrani) Meni ny dobru per tęj rężhi.(Linhart 1790: 30.)

Kontekst: Tulpenheim upa, da bo prenesel dano situacijo (počasi se začne zavedati, da so se ponorčevali iz njega in bo zato ob bogato vdovo oz. njen denar, ravno tako pa se ne bo mogel poigrati z Micko). Zaenkrat vidi, da vse skupaj prenaša slabo, čeprav tega ne želi pokazati navzočim, ki so družbeno večinoma nižje od njega.

Sklep: V obravnavanem gradivu je *že* najpogosteje **časovni oz. časovno-poudarni členek** in izraža oz. poudarja dopolnjenost dejanja oz. stanja, zgodnost oz. predčasnost, večkratno ponovitev in dolgo trajanje dejanja. Če izraža dopolnjenost, je največkrat težko presoditi, ali se navezuje na cel stavek ali na povedek. Pri vseh ostalih pomenskih odtenkih pa se največkrat navezuje na posamezen stavčni člen in stoji tik pred njim. Nekoliko redkeje se pojavi kot **poudarni členek**, ki izraža zadostnost, in **modalni členek**, ki izraža prepričanost v resničnost povedanega. Poudarni *že* največkrat stoji tik pred stavčnim členom, na katerega se navezuje, medtem ko modalni stoji na neprvem (največkrat drugem ali tretjem) mestu v stavku, kamor spada. Členek *že* je lahko rabljen tudi v korelaciji s protivnimi prirednimi vezniki, pogojnim podrednim veznikom *če* ter členkom *nikar* ali pa je sestavni del ustaljene fraze *bo že*. Posebej zanimiva in nadaljnjega raziskovanja je vredna zveza *nikar že* 'kaj šele', ki se na več mestih pojavi pri Levstiku, in je za sodobni slovenski knjižni jezik neobičajna.

[613] Poševni tisk v podanem primeru označuje didaskalije.

3.3.77 Členki kot sestavni deli protivno-stopnjevalnega prirednega veznika tipa *ne – temveč*

Vezniki tipa *ne – temveč* so od 16. stoletja dalje prisotni v številnih izraznih variantah (prim. Agrež 2011a: 109–116, 2011b). V prvem delu se vedno pojavi nikalni členek *nikar* oz. redkeje *ne*,[614] ki mu v nekaterih primerih sledi izvzemalni členek (najpogosteje *le* ali *samo*, redkeje tudi *zgolj*). V delu, ki ga uvaja protivni veznik (najpogosteje *temveč* ali *ampak*, redkeje *samuč* ali *marveč*[615]), se večkrat nahaja poudarno-povezovalni členek *tudi*, ki v sporočilo vnese dodajalno-stopnjevalni element.

Tovrstni vezniki so vsekakor vredni natančnejše skladenjsko-pomenske analize. Za potrebe pričujoče disertacije, ki mora med drugim prikazati dejstvo, da so členki lahko razen ostalih funkcij tudi sestavni deli večbesednih veznikov, zadošča poenostavljena analiza rabe z delitvijo na dve krovni skupini rabe: 1) primere, ki vsebujejo izvzemalni členek in 2) primere brez izvzemalnega členka. Katere oz. kolikšne dele besedila povezuje dana zveza, bo opozorjeno sproti ob obravnavi zgledov.

Tako kot v diplomskem delu (prim. Agrež 2011a: 110) se je tudi v disertaciji izkazalo, da je obravnavani tip veznikov pogost v besedilih z versko-didaktično vsebino in primeren zanje, saj omogoča prehod od znanih oz. manj pomembnih informacij k novim oz. pomembnejšim.

Primeri z izvzemalnim členkom

Predmetnost, na katero se navezuje zveza *nikar le*, je še vedno resnična, le njen izvzem je zaradi prisotnosti nikalnega členka zanikan. Predmetnost, ki jo uvaja protivni priredni veznik, večkrat v kombinaciji z dodajalno-stopnjevalnim členkom, je namreč ravno tako resnična in večkrat pomembnejša.

---

[614] V nekaterih primerih je *ne* tudi prosti morfem za zanikanje glagola.

[615] *Marveč* je kot protivni priredni veznik evidentiran od 19. stoletja dalje (prim. Pleteršnik, IMP). V SSKJ (2) je kot protivni veznik označen kot ozko knjižen, v SP 2001 pa je časovno zaznamovan. Glede na število zadetkov v korpusih (Gigafida 22.458, Kres 1.913) je *marveč* težko označiti kot časovno zaznamovan, ampak je glede na odsotnost v korpusu Gos prej ozko knjižen. Vsekakor je kot večfunkcijska beseda vreden nadaljnjega raziskovanja. Že površen pregled stanja v korpusih sicer pokaže, da se odločno najpogosteje pojavlja kot protivni priredni veznik. Za problem členkov pa bi si posebno pozornost zaslužili primeri iz konkordančnika ZRC SAZU O'beseda tipa *pri ljudeh je marveč vzrok le za malo stvari*, kjer se pojavi v pomenu ‘namreč’, saj navedena raba v sodobnih normativnih priročnikih ni zabeležena, ravno tako pa je nisem zasledila v starejšem gradivu.

V spodnjem primeru veznik povezuje predložno zvezo (*za volo grehov tega človeka*) v vlogi prislovnega določila vzroka in priredno zloženi namerni odvisnik, ki ga uvaja veznik *da*.

(1) /S/a zhes vollo se ie on toku mozhnu reserdel? Odguuor. **Nikar le** sa uollo grehou tiga zhloueka, **samuzh tudi** de imam iest en vrshoh useti, inu se imam pred boshio serdio vstrashit, od moih grehou ustati, ta iste sapustiti, inu pred timystimi se varuati. (Skalar 1633: 008r.)
Kontekst: Bog se ni razjezil izključno zaradi človeških grehov, ampak se je ravno tako zato, da bi človeka prestrašil in odvrnil od greha.

V naslednjem primeru povezuje predložni zvezi (*z besedo ali z dejanjem* in *z mislijo*) v vlogi prislovnega določila sredstva oz. orodja.

(2) /U/zhi ſe tukej O zhlovek, de **nikar ly** s'beſsedo, al' s'dianjam, **ampak** de ſe **tudi** s'miſlio ſmertni greh dopernesſe/./ (Basar 1734: 14.)
Kontekst: Tvorec (pridigar) opozori naslovnika (človeka na splošno), da za smrtni greh niso pomembne zgolj besede in dejanja, ampak razen tega še misli.

V Volkmerjevem primeru glagol ni izražen, zato se beseda *ne* lahko določi kot poudarno-povezovalni nikalni členek ali kot prosti morfem za zanikanje glagola, če upoštevamo elipso. Ne glede na določitev besede *ne*, veznik povezuje predložni zvezi v vlogi prislovnih določil načina.

(3) Bog ſi je te zirkve ſa ſe isvolio, Bog v-nyh prebiva, **ne ſamo** v-ti ſpodobi tega kruha no vina, **temozh tudi** v-tem gnadlivem pildi, ker nam to ſpodobo enega gaishlanega Boga pred ozhi postavi. (Volkmer1778: 4.)
Kontekst: Bog v cerkvah, ki si jih je izbral sam zase, ne prebiva izključno v podobi kruha in vina, ampak ravno tako v sliki, ki predstavlja bičanega boga (Kristusa pred križanjem).

V spodnjem primeru povezuje predložne zveze v vlogi prislovnih določil namena. Razen *tudi* se v podanem primeru pojavi *še*, ki izostri dodajalno-stopnjevalni element.

(4) K' ugankam so perſtavlene zhudne kunshte, katire doſtikrat **ne le** k' smehu, inu shpasu, ali ſa kratkè zhas: **temuzh she tudi** k' pridu, inu k' nuzu sluſhejo/./ (Pohlin 1788: 5.)
Kontekst: Prvi, a ne edini, namen t. i. čudnih kunšt, ki so dodane ugankam, je razvedrilo, drugi, pomembnejši, pa je uporabnost.

V spodnjem primeru povezuje predmetni odvisnik prvega stavka s celotnim drugim stavkom.

(5) Zhe ſi pak shlahtne junze inu krave sberete, obvarujete vy **ne ſamu**, de ſę ſorta ne svershe, **ampak** saprete pot **tudi** vſęm kuſhnim inu drugim bolesnam/./ (Linhart 1792: 14.)
Kontekst: Tvorec poziva naslovnike, naj kupujejo pasemsko živino. Pojasni, da ohranitev pasme ni edini in najpomembnejši razlog za takšno ravnanje. Z nakupom pasemske živine je namreč preprečena marsikatera bolezen, kar je seveda pomembnejše od prvega navedenega razloga.

Znotraj dane zveze se pojavi členkovna dvojna formula *tudi in ravno tako*. Veznik povezuje predložni zvezi v vlogi prislovnih določil posledice.
(6) /S/dravje vaſhe shivine **ne** pride **ſamu** od dobre klaje, inu postręshbe, **ampak tudi inu ravnu taku** od vſhafanja tih hlęvov. (Linhart 1792: 20.)
Kontekst: Krma ni edini faktor, ki vpliva na zdravje živine, ampak je razen nje enako ali še bolj pomembno vzdrževanje hlevov.

V spodnjem primeru veznik povezuje priredno (*vašega strica ino mene ino mater*) in podredno (*dosta jezero drugih dobrih ludi*) zloženo samostalniško besedno zvezo. Obe sta v funkciji premih predmetov.

(7) Veselte se, otroki! tam **ne** bote **samo** vaſega strica, ino mene, ino mater vidli, **temoų tydi** dosta jezero drygih dobrih lydi. (Rajh 1998b: 60.)
Kontekst: Izidor nagovori svoje otroke, naj se veselijo nebes, saj tam ne bodo srečali izključno njega in matere ter njihovega strica (ki so ga videli le na kratkih obiskih), ampak razen njih še tisoč drugih dobrih ljudi.

V naslednjem primeru povezuje predložni zvezi, ki obe vsebujeta tudi prilastkov odvisnik, in tvorita prislovno določilo časa.

(8) Bodi poterpliv, **ne samo** v'velkih teſkoųah, kere kres te pridejo, **ampak tydi** v'skrajdnih no menſih prigodnostah, kere z'ovimi zaviti biti znajo. (Šerf 1835: 16.)
Kontekst: Tvorec naslovniku svetuje, naj ne bo potrpežljiv izključno v večjih, ampak razen tega še v manjših težavah.

V spodnjem primeru povezuje samostalniški besedni zvezi.
(9) **Ne le** ſami fantje, **ampak tudi** mladi moshje, kteri niſo imeli sadoſti semlje ali grunta, ſo mogli iti na vojſko. (Cigler 1836: 8.)
Kontekst: Razen mladih fantov (neporočenih moških) so morali iti v vojsko mladi možje (poročeni moški), ki niso imeli dovolj zemlje.

V naslednjem primeru povezuje predložni zvezi v vlogi prislovnih določil načina.

(10) Raſtite kakor Jesuſ, **ne le** na ſtaroſti, **temuzh tudi** v'modroſti per Bogu ino per poſhtenih ljudeh. (Slomšek 1842: 8.)
Kontekst: Rast oz. razvoj v smislu starosti ni edino, v čemer morajo naslovniki zrasti, oz. to sploh ni pomembno. Pomembno pa je, da naslovniki (razen v starosti, kar je dejstvo, da bodo) zrastejo v svoji modrosti.

V naslednjem primeru povezuje dela besedila na stavčni ravni.

(11) /Č/e Vam bi bilo mogoče, namen doseči, bi me **ne** bili **samo** ob moje dobro ime pripravili, **ampak tudi** ob upanje boljšiga prihodnjiga življenja bi me bili djali. (Malavašič 1849: 150.)
Kontekst: Tvorec v pismu naslovniku očita obrekovanje. Predoči mu, da ni edino, kar bi želel doseči, če bi bilo mogoče, da bi ga spravil ob dobro ime. Razen tega bi mu namreč onemogočil boljšo prihodnost, kar je še huje.

V spodnjem primeru povezuje predložni zvezi v funkciji prislovnih določil kraja, pri čemer druga vsebuje dodatno pojasnilo, ki ga uvaja vezniški *to je*.

(12) Ker so se sosedje novih naseljencev uže bili pokristijanili, so skušali pridobiti tudi Slovence krščanski veri in zato **niso** prihajali učeniki **samo** od zahoda, **marveč tudi** od severa – to je, od Nemcev. (Bleiweis 1881: 3.)
Kontekst: Pokristjanjevalci Slovanov oz. prednikov Slovencev niso prihajali izključno z zahoda. Razen tega so prihajali še s severa (torej iz Nemčije).

Brez izvzemalnega členka

V takšnih primerih je resničnost predmetnosti, ki jo uvaja *nikar* oz. *ne* zanikana, medtem ko protivni priredni veznik uvaja predmetnost, ki je (proti pričakovanjem) resnična.

V spodnjem primeru povezuje samostalniške besedne zveze, ki jih lahko obravnavamo tudi kot stavke z izpuščenim povedkom *(ne) biti srdit*, ki se pojavi le v zadnji enoti. Prvi *nikar* je rabljen v kombinaciji s členkom *pa*, ki poudari, da podatek ne drži in je to v nasprotju s pričakovanji.

(13) /K/ateri ie leta kir ie serdit? Odgouor iest uidim de ie serdit**, nikar pak** en zhlouik, **nikar** en posuetni gospud, **nikar** en krail ali Ceſsar pred katerim se ſezer en zhlouik mozhnu vstrashi **samuzh** ie serdit nar ta vikshi Bug. (Skalar 1633: 006v.)
Kontekst: Tvorec naslovniku predoči, da ni jezen niti običajen človek niti nihče od navedenih vplivnih oz. premožnih ljudi (gospod, cesar, kralj), ampak je jezen bog kot najvišja avtoriteta.

V naslednjem primeru veznik povezuje predmet v rodilniku v prvem delu s podredjem predmetnih odvisnikov (S/s) v drugem delu, v katerem je treba upoštevati elipso glavnega stavka.

/I/est sadai **ne**bodem drusiga Gospud Caspario Anduort dal, **temuz** de iest nih Firstua Gnada prossim, de bi nikar nedali unkai taku dolgu dokler oni spet Vlublana prideio. (Mejač 1995: 65.)[616]

V naslednjem primeru povezuje predložni zvezi, pri čemer prva vsebuje še prilastkov odvisnik. Obe pa nastopata v vlogi prislovnih določil vzroka.

(14) Prelubesnivi, ſe je perkasala dobruta inu priasnivoſt Bogà naſhiga Isvelizharja: **nikar** sa volo dell te pravice, katere ſmo my ſturili, **temuzh** po ſvoji miloſti, je on naß isvelizhane ſturil/./ (Schönleben 1672: 17.)
Kontekst: Bog ni dober zato, ker je poskrbel, da bi ljudje kot grešniki postali deležni večne sreče (tj. jih je zveličal) zaradi njihovih del, ampak zaradi svoje milosti.

V Basarjevem primeru obravnavani veznik povezuje na medstavčni ravni.

(15) **/N/y** ſadoſti greha ſe ognyti, **ampak** je **tudi** potreba dobru ſturiti. (Basar 1735: 2.)
Kontekst: Ogniti se greha ne zadošča, ampak je razen tega treba delati dobra dela.

[616] Za razlago konteksta gl. zgled (5) pri *nikar(te)*.

4 Sklepni del

4.1 Glavne ugotovitve

Pri raziskovanju členkov sem v obdobju med 17. in 19. stoletjem naštela 116 členkov.[617] Analiza je pokazala, da se največ obravnavanih členkov (76/116) pojavi tudi v sodobnem slovenskem knjižnem ali v neknjižnem pogovornem jeziku (ne glede na pokrajinsko različico oz. narečje), za katerega velja izpostaviti nemčizme z morebitnimi slovanskimi besedotvornimi sestavinami (*ja*, *(za)gvišno*, *(g)lih*, *vseglih*). Teh 76 členkov je glede na stoletje prve pojavitve sistematično prikazano v tabeli 1. V posameznih časovnih obdobjih in pri posameznih avtorjih se večinoma razlikujejo le izrazno na ravni grafije, glasoslovja in besedotvorja.[618] Največ izraznih variant (več kot 10) ima členek *vendar*. Veliko izraznih variant (predvsem besedotvornih) pa ima tudi členek *res* (npr. *res*, *zares*, *resnično, resen*). Razen izraznih variant na besedni ravni se lahko v funkcijah omenjenega členka pojavljajo tudi samostalniške predložne zveze (*v resnici*, *za resnico*). Torej v tem primeru členek z različnimi izraznimi variantami preraste v skupino členkov s podstavo *-res-*.

Tabela 1: Členki, prisotni v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku

Členki, prisotni od 16. stoletja do sodobnosti	*ali, amen, blizu, celo* (stopnjevanje), *(g)lih, hvala bogu, in, ja, kaj, komaj, le, mar, morebiti, naj, ne, neki, nikakor, nikar, no, pa, pač, popolnoma, -seb-, potemtakem, prav, ravno, -res-, samo, sicer, skoraj, spet, še, šele, tako, tedaj, tudi, več, vendar, (v)saj, (za)gvišno, zgolj, zlasti, že*
Prva pojavitev v 17. stoletju	*ampak, da* (pritrdilnica), *namreč, poleg tega, tako rekoč, vseglih*
Prva pojavitev v 18. stoletju	*gotovo, kajne, kajpada, kakopa, morda, nasproti, nič, predvsem, seveda, za božjo voljo*
Prva pojavitev v 19. stoletju	*baje, bržčas, dobro, edino, itak* 'tako in tako', *kaj še, menda, moj bog, moje veselje, nikdar, po pravici, pravzaprav, sploh, torej, vešda*

Več kot polovica členkov (46/76), predstavljenih v tabeli 1, se v slovenskem knjižnem jeziku pojavi med 16. stoletjem in sodobnostjo. Tovrstni členki se v besedilih pojavljajo ne glede na avtorja oz. besedilno vrsto.[619] Med členki, ki se začnejo v slovenskem knjižnem jeziku pojavljati šele v 18. ali celo v 19. stoletju, velja izpostaviti večino členkov za izražanje verjetnosti, ki ni gotovost, npr. *baje*, *bržčas*, *menda*, *morda*. Pojavljanje tovrstnih izrazov od 18. stoletja dalje je verjetno povezano s porastom posvetnih besedil, v katerih povedano ni vedno samoumevno resnično. Od 18. stoletja, predvsem od razsvetljenstva, dalje pa se začno pojavljati tudi členki, vezani predvsem na dialoge vprašanj in odgovorov, npr. *seveda*, *kajpa(da)*, *kakopa*, *kajne*, kar je povezano s porastom besedil, ki vsebujejo

[617] V navedeno število niso vključeni členki, evidentirani izključno v 16. stoletju.
[618] Različnih izraznih variant je preveč, da bi jih lahko pregledno in predvsem natančno povzeli na enem mestu. Zato za natančnejše informacije, katere izrazne variante se pojavijo pri katerem členku in za katero obdobje, avtorja oz. narečni prostor so značilne, gl. uvodne predstavitve pri posameznem členku v jedrnem delu.
[619] Gl. seznam členkov po avtorjih oz. besedilih v nadaljevanju.

veliko dialogov. Pri večini takšnih členkov v 18. in 19. stoletju prevladuje zapis narazen, lahko so rabljeni tudi stavčno, medtem ko je v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku normiran sklopljen zapis.

V tabeli 2 navajam ostalih 40 členkov. Ti so v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku odsotni oz. redki. Težko jih je natančno razdeliti na časovno zaznamovane in narečne oz. bi bilo za natančno uvrstitev treba pregledati še več sodobnega narečnega gradiva. Kot časovno zaznamovani so upoštevani tisti, ki so v SSKJ (2) označeni s kvalifikatorjem zastarelo oz. starinsko, ali tisti, ki jih nisem zasledila ne v omenjenem slovarju ne v gradivu, vezanem na sodobna slovenska narečja. Kot narečni so označeni tisti členki, ki sem jih zasledila v posameznem sodobnem narečju. Narečni členki so razdeljeni na vzhodnoslovenske kot največjo množico in ostale, ki zajemajo členke, vezane na vsa ostala narečja.[620] Nekateri členki lahko sodijo med časovno zaznamovane in narečne. Pri vsakem členku je s sopomenskim sodobnim knjižnim členkom ali opisno pripisana pomenska razlaga. Če razvrstitev ni vezana na točno določen pomen, je ta pripisan le pri prvem izpisu. Pri časovno zaznamovanih členkih je v oklepajih navedeno stoletje prve in zadnje pojavitve,[621] pri narečnih pa narečni prostor, kjer se nahajajo.

[620] Katera narečja konkretno so mišljena, je navedeno sproti v oklepajih. Med ostale členke so uvrščeni tudi tisti, ki se razen v vzhodnoslovenskem prostoru pojavljajo še v ostalih narečjih.
[621] Samo eno stoletje je navedeno, če gre za edino stoletje, v katerem sem členek sploh opazila.

Tabela 2: Časovno zaznamovani in narečni členki

Tabela 2: Časovno zaznamovani in narečni členki

Časovno zaznamovani členki		*ančeš* 'češ' (19. st.), *baš* 'točno, ravno, seveda' (19. st.), *Bogu se smili* (16.–18. st.), *istina* 'res' (16. st.), *itak* 'kljub temu, vendar' (19. st.), *javalne* 'verjetno ne' (19. st.), *jedva* 'komaj' (16. st.), *jeli* 'ali' (16. st.), *kali* 'menda, kajne' (19. st.), *lej ga šenta* (19. st.), *leprav* 'le, samo', *listo* 'le, samo'(16. st.), *natirleh* 'seveda' (18. st.), *nemara* 'mogoče' (19. st.), *onakajše* 'tudi, enako' (19. st.), *poimemnoma'*namreč' (19. st.), *povsakoma* 'vsekakor' (19. st.), *povse* 'popolnoma' (19. st.), *rajmno* 'enako, ravno' (18. st.), *samoč* 'samo' (16.– 19. st.), *stoprav* 'šele' (16. st.), *ta* 'ja, vendar' (19. st.), *znabiti* 'verjetno, morebiti' (18. st.), *znamda* 'nedvomno' (19. st.)
Narečni členki	**Vzhodnoslovenski**	*ali* 'torej', *bar* 'vsaj', *da* 'vendar', *deno* 'vendar', *der* (krepitev velelnika), *drugoč* 'spet', *inda* 'sicer', *-istina-* 'res', *itak* 'še vedno, kljub temu, vendar', *jalno* 'menda', *jeli*, *leprav* , *listo*, *nanč* 'niti', *ovak* 'drugače', *pa* 'spet', *tolikajše* 'tudi', *toti* 'sicer', *praj* 'govori se, pravijo', *veli* 'govori se, pravijo', *venda* 'ja,vendar; verjetno'
	Ostali	*ančeš* (gor.), *anti* 'menda, vendar' (blkr., dol., notr., vzhsln.), *dor* 'dobro'(kor.), *končí* 'vsaj' (vzhsln., blkr.), *kor* '(ni)kar'(kor., zahšt.), *listo* (vzhsln.), *olik* 'nikar' (kor.), *ta* (goriš.), *toti* 'sicer' (vzhsln., sršt., kor.), *zbilja* 'v resnici' (blkr.)

V pisanih besedilih so vsi v tabeli 2 navedeni členki redki, večkrat osamljeni primeri. Največ sem jih prvič zasledila šele v 19. stoletju,[622] ki je največkrat tudi edino stoletje, v katerem sem jih opazila. Pleteršnik več kot 20 zgoraj navedenih členkov evidentira v Cafovem slovarskem gradivu, zbranem med ljudmi v različnih krajih, predvsem v vzhodnoslovenskem prostoru in Reziji (prim. Pleteršnik 2006: VI). Torej so bili vsaj v 19. stoletju gotovo pogosti v govorjeni besedi, mnogi pa so prisotni še v sodobnih slovenskih narečjih. Največ navedenih členkov je vezanih na vzhodnoslovenski narečni prostor oz. na avtorje, ki so pisali v vzhodnoštajerskem oz. prekmurskem knjižnem jeziku. Od avtorjev osrednjeslovenskega prostora so zgoraj predstavljeni členki najpogosteje evidentirani pri Levstiku, kar je posledica njegove izrazite težnje po pisanju v ljudskem jeziku (prim. Orožen 1996: 209). Posebej velja izpostaviti tudi izraza *natirleh* in *rajmno*, ki se kažeta kot specifični lastnosti Pohlinovega jezika.

[622] Za odgovor na vprašanje, ali se v danem stoletju pojavijo tudi zadnjič, bi bilo treba pogledati še gradivo začetka 20. stoletja.

Spodaj navajam seznam členkov, rabljenih v besedilih, obravnavanih v disertaciji. Členki so načeloma razvrščeni abecedno, skupaj pa so navedeni tisti, ki izražajo enake ali zelo podobne pomenske odtenke.

Skal.: *bogu se smili*, *celo*, *glih*, *ja*, *nikar*, *pa*, *sicer*, *spet*, *tudi*, *vendar*. **Skupaj:** 10.

EL: *ja*, *li*, *nikar*, *pa*, *pole*, *-res-*, *sicer*, *spet*, *tedaj*, *tudi*, *že.* **Skupaj:** 11.

Korespondenca CM: *ali*, *amen*, *celo*, tip *hvala bogu*, *komaj*, *le*, *morebiti*, *naj*, *nikar*, *pa*, *pač*, *-seb-*, *prav*, *spet*, *še*, *tudi*, *več*, *vendar*, *(v)saj*, *vseglih*, *(za)gvišno*, *zgolj*, *že.* **Skupaj:** 23.

P17: *amen*, *nikar*, *pa*, *še*, *tudi*, *vendar*, *že.* **Skupaj:** 7.

Kast.: *celo*, *(g)lih/ravno*, *ja*, *le*, *li*, *nikar*, *popolnoma*, *-res-*, *sicer*, *spet*, *tudi*, *(v)saj*, *(za)gvišno*, *že.* **Skupaj:** 15.

Bas.: *amen*, *ja*, *komaj*, *le*, *li*, *morebiti*, *naj*, *namreč*, *pole*, *popolnoma*, *ravno*, *samo*, *sicer*, *skoraj*, *spet*, *tako/tedaj*, *tako rekoč*, *tudi*, *vendar*, *(v)saj*, *zlasti.* **Skupaj:** 23.

Volk.: *ali*, *amen*, *celo*, *deno*, *(g)lih*, *le*, *morebiti*, *nikar*, *pa*, *pali*, *-seb-*, *ravno*, *resnično*, *samo*, *še*, *tudi*, *več*, *(za)gvišno*, *že.* **Skupaj:** 19.

Poh.: *celo*, *ja*, *le*, *nikar*, *pa*, *pač*, *rajmno*, *-res-*, *sicer*, *spet*, *še*, *šele*, *tedaj*, *vendar*, *zlasti*, *že.* **Skupaj:** 16.

ŽM: *ali*, *da*, *in*, *ja*, *kaj*, *kajne*, *kakopa*, *komaj*, *le*, *morebiti*, *naj*, *ne*, *neki*, *nikar*, *no*, *pa*, *pač*, *pole*, *prav*, *ravno*, *-res-*, *seveda*, *sicer*, *skoraj*, *spet*, *še*, *šele*, *tako/tedaj*, *tudi*, *več*, *vendar*, *(v)saj*, *(za)gvišno*, *zlasti*, *že.* **Skupaj:** 36.

Linh.Ž.: *le*, *namreč*, *nič*, *nikar*, *pa*, *skoraj*, *spet*, *tudi*, *vendar*, *že*. **Skupaj:** 10.

Vod.Pr.: *le*, *nikar*, *pa*, *vendar*, *že*. **Skupaj:** 5.

LN: *gotovo*, *komaj*, *morebiti*, *naj*, *namreč*, *pa*, *ravno*, *-res-*, *samo*, *sicer*, *skoraj*, *spet*, *še*, *tedaj*, *tudi*, *vendar*, *(v)saj*, *že*. **Skupaj:** 18.

Vod.K.: *le*, *pa*, *sicer*, *spet*, *še*, *več*, *že.* **Skupaj:** 7.

Vod.P.: *kaj*, *komaj*, *le*, *li*, *morebiti*, *naj*, *neki*, *pa*, *pač*, *prav*, *sicer*, *skoraj*, *spet*, *še*, *tudi*, *več*, *vendar*, *(v)saj*, *zlasti*, *zlomka*, *že.* **Skupaj:** 21.

Vod.B.: *le*, *mar*, *naj*, *neki*, *pa*, *posebno*, *potemtakem*, *prav*, *samoč*, *spet*, *še*, *tedaj*, *tudi*, *(v)saj*, *zgolj*, *zlasti.* **Skupaj:** 16.

Prim.: *ali*, *bržčas*, *celo*, *in*, *ja*, *kajne*, *kajpada*, *komaj*, *le*, *ne*, *nikar*, *no*, *pa*, *pač*, *prav*, *ravno*, *seveda*, *skoraj*, *spet*, *še*, *tedaj*, *tudi*, *več*, *vendar*, *že.* **Skupaj:** 25.

Dajn.: *blizu*, *celo*, *deno*, *drugoč*, *gotovo*, *itak*, *jeli*, *le*, *naj*, *nikakor*, *pač*, *-seb-*, *-res-*, *samo*, *sicer*, *skoraj*, *šele*, *tako*, *tudi*, *več*, *(v)saj*, *znabiti*, *že.* **Skupaj:** 24.

Šerf: *ali*, *amen*, *deno*, *ja*, *le*, *li*, *naj*, *pa*, *pač*, *-seb-*, *tudi*, *več*. **Skupaj:** 12.

Met.Š.: *le/zgolj*, *pa*, *prav*, *ravno*, *spet*, *tedaj/torej*, *vendar*, *že.* **Skupaj:** 10.

Met.B.: *ali*, *da*, *gotovo*, *le*, *mar*, *morebiti*, *namreč*, *ne*, *pa*, *pač*, *-seb-*, *-res-*, *sicer*, *spet*, *še*, *šele*, *tedaj*, *tudi*, *vendar.* **Skupaj:** 19.

Cig.: *ali*, *komaj*, *le*, *ne*, *nikar*, *prav*, *ravno*, *spet*, *še*, *več*, *vendar*, *že*. **Skupaj:** 12.

Preš.: *ja*, *le*, *morebiti*, *naj*, *nikar*, *pa*, *-seb-*, *prav*, *-res-*, *sicer*, *skoraj*, *spet*, *več*, *vendar*, *(za)gvišno*. **Skupaj:** 15.

KRN: *ali*, *gotovo*, *le/zgolj*, *li*, *morda*, *naj*, *nikakor*, *pa*, *pač*, *-seb-*, *potemtakem*, *prav*, *-res-*, *sicer*, *skoraj*, *sploh*, *še*, *šele*, *tedaj/torej*, *tudi*, *več*, *vendar*, *(v)saj*, *zlasti*, *že.* **Skupaj:** 28.

Slom.P.: *ali*, *le*, *morebiti*, *naj*, *pa*, *ravno*, *sicer*, *spet*, *še*, *šele*, *tudi*, *več*, *vendar*, *(v)saj*, *že*. **Skupaj:** 15.

Slom.B.: *amen*, *gotovo*, *le*, *naj*, *nikar*, *pa*, *pač*, *prav*, *ravno*, *sicer*, *spet*, *še*, *torej*, *tudi*, *več*, *vendar*, *(v)saj*, *že.* **Skupaj:** 18.
Kremp.: *celo*, *le/samo*, *namreč*, *pa*, *pali/spet*, *-seb-*, *ravno*, *skoraj*, *sploh*, *šele*, *tedaj*, *tudi*, *več*, *vendar*, *že*. **Skupaj:** 17.
Mal.: *ali*, *gotovo*, *le*, *morda*/*morebiti*, *naj*, *namreč*, *nikar*, *pa*, *pač*, *popolnoma*, *samo*, *sicer*, *skoraj*, *spet*, *sploh*, *še*, *tedaj*, *tudi*, *več*, *vendar*, *(v)saj*. **Skupaj:** 22.
Levst.: *ali*, *anti*, *celo*, *da*, *gotovo*, tip *hvala bogu*, *in*, *kaj*, *kajne*/*kali*, *komaj*, *le*, *li*, *menda*/*morda*, *naj*, *namreč*, *ne*, *nič*, *nikakor*, *no*, *pa*, *prav*, *pravzaprav*, *ravno*, *-res-*, *samo*, *seveda*, *skoraj*, *spet*, *še*, *tudi*, *več*, *vendar*, *(v)saj*, *že.* **Skupaj:** 36.
Jur.: *ali*, *baje*, *blizu*, *edino*, *kaj še*, *kratkomalo*, *le*, *li*, *lej ga šenta*, *menda*, *namreč*, *ne*, *neki*, *nikdar*, *no*, *pa*, *-seb-*, *potem*, *pravzaprav*, *ravno*, *-res-*, *seveda*, *skoraj*, *spet*, *še*, *šele*, *tedaj*, *torej*, *tudi*, *vendar*, *(v)saj*, *že*. **Skupaj:** 32.

Iz zgornjega seznama je razen prej omenjenih dejstev razvidno še, da je največ členkov (več kot 30 v posameznem besedilu) uporabljenih v večini besedil, ki danes predstavljajo slovenski literarni kanon (Linhartova *Županova Micka*, Jurčičev *Domen*, Levstikov *Martin Krpan*), veliko (okrog oz. več kot 20) pa jih je uporabljeno tudi v večini poučne proze (Primic, Dajnko, Metelkove basni, Slomškova *Blaže in Nežica v nedeljski šoli*). Torej je najvišja frekvenca členkov v besedilih, ki vsebujejo veliko dialogov. Veliko (15–20 v posameznem besedilu) se jih pojavi tudi v večini pisem (korespondenca Coraduzzi–Marenzi, Vodnik, Prešeren, Malavašič), časopisih (*Lublanske novice*, *Kmetijske in rokodelske novice*) ter v nekaterih pridigah (Basar, Volkmer). Najmanj (10–15 ali manj) se jih pojavi v meditativni verski prozi 17. stoletja (Skalar, Kastelec), lekcionarju *Evangelia inu listuvi* ter v večini strokovnih besedil oz. priročnikov (Linhartov priročnik *Od kug inu bolezni goveje živine*, Vodnikova *Velika pratika* in *Kuharske bukve*, Metelkovo *Številstvo*, Kremplove *Dogodivšine štajerske zemle*). Takšno stanje kaže, da frekvenca rabe členkov ni povezana z avtorjem oz. obdobjem, ampak predvsem z besedilno vrsto. Pri različnih besedilnih vrstah istih avtorjev (Linhart, Vodnik, Metelko) namreč večkrat prihaja do velikih odstopanj v frekvenci členkov. Na osnovi znanega stanja je razvidno, da besedila, ki so bliže govorjeni besedi oz. subjektivna besedila (besedila z veliko dialogi, pisma, pridige, publicistična besedila), vsebujejo večje število členkov kot besedila, ki težijo po zapisovanju v asketskem in resnobnem slogu (meditativna proza),[623] ali objektivna besedila (strokovna besedila oz. priročniki). V analizi zgledov je nakazanih še nekaj drugih značilnosti rabe členkov, povezanih s posamezno besedilno vrsto, npr. večje število dodajalnih poudarno-povezovalnih členkov (npr. *še*, *tudi*) v praktičnih priročnikih, pogosta raba členkov kot sestavnih delov protivno-stopnjevalnega veznika tipa *ne – temveč* v

[623] Slog meditativne proze kot asketski in resnoben označi M. Ogrin (2010: 131).

versko-didaktičnih besedilih, členek *pole* kot usmerjevalec pozornosti v nabožnih besedilih.

Analiza gradiva potrjuje tezo, da se v vseh obdobjih zgodovine slovenskega (knjižnega) jezika, ne glede na pokrajinsko različico in besedilno vrsto, večinoma pojavljajo isti členki v podobih funkcijah. Členki, odsotni v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku, so v besedilih na splošno redki, pogosto vezani na osamljene primere. Posledično jih je pri ročnem iskanju v besedilih večkrat težko najti oz. njihova odsotnost v posameznem besedilu na podlagi večinoma 10 do 20 strani dolgega odlomka ni zanesljiva. Torej bi bilo za zanesljivejše ugotovitve treba prebrati celotna, večinoma zelo obsežna, besedila, kar bi zahtevalo veliko časa. Zato bi bilo za nadaljnje, učinkovitejše, raziskovanje členkov dobro zgraditi korpus starejših besedil, ki bi omogočil prepoznavo časovno in pokrajinsko zaznamovanih iztočnic.[624]

Predstavljena funkcijska delitev na **modalne** (s **skladenjskonaklonskimi**), **povezovalne**, **poudarne** in **časovne** členke se je izkazala kot primerna teoretska osnova za analizo rabe členkov v obravnavanih besedilih. Nekateri členki imajo enakovredno zastopane lastnosti dveh krovnih skupin, zato sem razen že omenjenih uvedla **modalno-povezovalne**, **modalno-poudarne**, **poudarno-povezovalne** in **časovno-poudarne** členke. Členek *še* pa lahko nastopa tudi kot **časovno-povezovalni** in **časovno-modalni** členek. Vse pomenske odtenke, s katerimi so povezane navedene krovne skupine členkov, je težko povzeti na enem mestu. Ker členki v stavkih večinoma nimajo stalne stave, jih je tudi glede na lego v stavku težko sistematizirati. Zato so na spodnjem seznamu le abecedno navedeni členki, ki zastopajo posamezno krovno skupino, pomenski odtenki in variante stave pa so pri večfunkcijskih členkih povzeti v sklepih ob koncu poglavja, ki se nanaša na posamezen členek. Za seznamom so navedeni le nekateri pomenski odtenki z nekaj primeri členkov, ki jih izražajo, in najbolj tipične variante stave za posamezno skupino.

Modalni členki: *anti*, *baje*, *bogu se smili*, *deno*, *gotovo*, tip *hvala bogu*, *ja, le*, *menda*, *morda*, *morebiti*, *nikakor*, *nikar*, *nikdar, pač*, *-res-*, *(v)saj*, *(za)gvišno*, *znabiti, že.*

Skladenjskonaklonski členki: *ali*, *da*, *jeli, kaj, li*, *mar*, *naj.*

Povezovalni členki: *ali* 'torej', *amen*, *deno*, *in*, *kajne*, *kali*, *le*, *lej ga šenta*, *namreč, pa, pač, pole, potemtakem*, *pravzaprav*, *-res-*, *sicer*, *tako*, *tedaj*, *torej*, *vendar*, *(v)saj*, *vseglih.*

[624] Problem jezikovnih virov IMP je, da temeljijo na sodobnih iztočnicah, ravno tako pa v besedilih prisotna beseda v njih ni vedno evidentirana.

Poudarni členki: *blizu*, *celo* ʻpopolnomaʼ, *edino*, *kaj*, *komaj*, *le*, *ne*, *neki*, *nič, pa*, *popolnoma*, *prav*, *rajmno*, *ravno*, *samo*, *samoč*, *skoraj*, *sploh*, *šele*, *tako*, *tako rekoč*, *vendar, (v)saj*, *zgolj, že.*

Časovni členki: *drugoč*, *itak*, *pali* ʻspetʼ, *ravno*, *spet*, *še*, *več, že.*

Modalno-povezovalni členki: *bržčas*, *da, deno(k)*, *ja*, *kaj*, *kajpada*, *kaj še, kakopa*, *kratkomalo*, *mar*, *ne*, *nikar*, *no*, *pač*, *prav*, *-res-*, *seveda*, *spet*, *tako*, *vendar*, *(v)saj.*

Modalno-poudarni členek: *morda*, *morebiti*, *nikar*, *-res-*, *zlomka.*

Poudarno-povezovalni členki: *celo*, *pa*, *seb-*, *še*, *tudi*, *zlasti.*

Časovno-poudarni členki: *še*, *šele*, *že*, *več.*

Časovno-povezovalni členek: *še.*

Časovno-modalni členek: *še.*

Najmočnejše množice so poudarni, povezovalni in modalni členki, ki vsebujejo 20 ali več elementov. Od členkov, ki vsebujejo lastnosti dveh množic, je največ **modalno-povezovalnih** členkov, ki se navadno pojavljajo v dialogih in izražajo (ne)strinjanje s predhodno repliko.

Modalni členki največkrat stojijo znotraj stavka, na katerega se navezujejo, lahko pa tudi na prvem mestu v stavku. V največji meri so povezani z izražanjem verjetnosti, npr. *anti*, *baje*, *bojda, menda*, *morda*, *morebiti*, *znabiti*, oz. gotovosti*,* npr. *ja, gotovo, (za)gvišno*, *že*, nekoliko redkeje z izražanjem čustvenega razmerja do povedanega, npr. členki oz. členkovni frazemi s sestavino *bog*, zanikanja oz. odvrnitve od dejanja, npr. *(kratko)nikar*, *nikakor*. **Skladenjskonaklonski členki** kot posebna skupina modalnih členkov so se tudi v primeru obravnavanega gradiva izkazali kot edini členki, ki vplivajo na strukturo povedi. Uvajajo oz. poudarjajo vprašalne, npr. *ali*, *jeli*, *kaj*; *li*, *mar*, ali velelno-želelne povedi, npr. *le*, *naj*. Stojijo lahko na prvem ali neprvem mestu v stavku, pri čemer ima večina tovrstnih členkov, ki uvaja vprašanja, stalno stavo (*jeli* in *ali* vedno na prvem, *li* in *mar* pa vedno na neprvem mestu).[625] **Poudarni členki** navadno stojijo pred stavčnim členom, na katerega se navezujejo. Največkrat izražajo stopnjo oz. mero, npr. *kmalu*, *skoraj*, *celo*, *popolnoma*, ali izvzem posameznega dela iz celote, npr. *le*, *samo*, *zgolj*. **Časovni** in **povezovalni členki najpogosteje stojijo znotraj stavka**, kamor sodijo. Prvi največkrat izražajo oz. poudarjajo trajanje oz. nedopolnjenost (*še*, *itak*), dopolnjenost (*že*) ali iztek (*več*), zgodnost (*že*) ali ponovitev (*spet*, *drugoč*, *pa(li)*) dejanja do trenutka govorjenja. Drugi pa najpogosteje usmerjajo pozornost bralca na v nadaljevanju povedano, npr. *pole*, *no*, ali izražajo pomenska razmerja med deli besedila, npr. pojasnilo z *namreč*, sklep z *ali*, *potem(takem)*,

[625] Načrtno nisem omenila členka *ali*, saj ta pri Šmigocu stoji na neprvem mestu vprašalne povedi (Agrež 2014c) in ga je možno razumeti kot *ali* v pomenu ʻtorejʼ ali kot vprašalni členek ʻliʼ.

tedaj, *torej*, nasprotje z *deno(k)*, *pa*, *vendar*, dodajanje oz. naštevanje z *in*, *pa*. **Poudarno-povezovalni** členki največkrat izražajo dodajanje, npr. *še*, *tudi*, ali stopnjevanje, npr. *celo*, in se navezujejo na posamezen stavčni člen. **Modalno-povezovalni členki** navadno stojijo v repliki, ki se navezuje na predhodno in izražajo (ne)strinjanje s prej povedanim. **Časovno-poudarni** členki se vedno navezujejo na posamezen časovni prislov in najpogosteje stojijo tik pred njim. Pomensko poudarjajo informacijo o času. **Časovno-povezovalni** in **časovno-modalni** *še* se navadno navezujeta na cel stavek oz. povedek in stojita znotraj stavka. S prvim tvorec poudari, da bo že obdelanemu elementu verjetno v bližnji prihodnosti dodal sorodnega, medtem ko je z drugim izražena možnost uresničitve dejanja v prihodnosti. Iz zgornjega seznama je razvidno, da se nekateri členki pojavijo znotraj dveh ali več krovnih skupin, torej so večfunkcijski in posledično tudi večpomenski, saj je pogoj za uvrstitev v drugo krovno skupino razen stave oz. obsega skopusa tudi izražanje pomenskega odtenka. Iz analize gradiva in sprotnih sklepov po obravnavi posameznega členka pa je razvidno, da so nekateri členki večpomenski tudi znotraj ene krovne skupine. Kot najbolj večfunkcijske in večpomenske členke velja izpostaviti *ja*, *le*, *še*, *pa*, *že*, izrazito večpomenski pa je še poudarno-povezovalni členek *tudi*.

Členki se pogosto družijo z ostalimi členki ali (funkcijskimi) besedami. Tudi primeri tovrstnega druženja so natančneje povzeti v sprotnih sklepih. Največ kombinacij tvorijo *le*, *nikar*, *pa*, *še*, *tudi*, *vendar*, *že*, od narečnih členkov pa *deno(k)*. Členki so v takšnih kombinacijah sestavine večbesednih vezniških, npr. *nikar – nikar*, tip *ne – temveč*, *in sicer, in tudi, in pa*, prislovnih, npr. *potem pa*, *zato pa*, *zdaj pa*, in členkovnih izrazov, npr. *le samo*, *še celo, pa vendar, nikar že* ‘kaj šele’. Lahko pa so rabljeni tudi v korelacijah s (funkcijskimi) besedami v sosednjih stavkih, npr. *čeravno – vendar*, ali pa so sestavni deli ustaljenih fraz, npr. *resnično in gotovo*.

Pomen in smisel rabe obravnavanih členkov sta v veliki večini primerov skladna. Do neskladij pride predvsem v povedih s skladenjskonaklonskimi členki, npr. v retoričnih vprašanjih. Redkeje se neskladje vidi tudi v rabi modalno-povezovalnih členkov (npr. izražanje nestrinjanja s *kajpada*).

Razmejitev med členki in ostalimi nepregibnimi besedami je težavna predvsem zaradi istih pomenov, ki jih ima posamezna funkcijska beseda v različnih funkcijah. Najlažje je členke razmejiti od veznikov in predlogov, saj so razmejitveni kriteriji (stava, povezovanje v priredja oz. podredja; (ne)narekovanje sklona) izključno skladenjski in torej objektivni.

Posebej težavno je razmejiti členke in prislove stopnje. Stopnjo lastnosti lahko namreč izražajo oboji, ravno tako oboji stojijo pred delom besedila, na katerega se navezujejo, (ne)možnost odgovora na odločevalno vprašanje pa je subjektiven kriterij. Predvsem v pisnih besedilih pa je zelo težko razmejiti tudi členke in medmete (prim. Stramljič Breznik 2014b: 26–27). Medmeti so namreč za razliko od členkov onomatopoetski izrazi in intonacijsko ločeni od ostalega dela povedi. Predvsem v starejših besedilih je prepoznavanje intonacijske ločenosti na osnovi ločil (največkrat vejice) (prim. Černelič 1991: 83) nezanesljivo. Tako je večkrat edini možni razmejitveni kriterij med členki in medmeti pomenska zaokroženost, katere določanje je subjektivno.

Tipološka razdelitev členkov je v disertaciji zgolj okvirna, saj gre za kompleksen problem, vreden samostojne raziskave. Zaradi že omenjenih istih pomenov pri različnih nepregibnih besednih vrstah, večkrat nepojasnjenega etimološkega izvora in soobstoja funkcij iste besede v vseh časovnih obdobjih je najtežje prepoznati prav **prave** oz. **besednovrstne** členke. Razen dokazano prvotnega členka *pa* množica slednjih implicira tiste funkcijske besede, ki se najpogosteje pojavijo kot členki oz. nastopajo samo kot členki, npr. *ja*, *denok*, *le*, *nikar*, *samo*, *še*, *tudi*, *zgolj*, *že.* Med **veznike** oz. **prislove v vlogi členkov** pa sodijo besede, ki se občutno večkrat pojavljajo kot vezniki, npr. *ali*, *ampak*, *da*, *in*, ali prislovi, npr. *blizu*, *gotovo*, *potem*, *skoraj*, *tako*, *tedaj*, *več.* Razen omenjenih besednih vrst se kot funkcijski členki pojavijo še **oblike pregibnih besednih vrst**, npr. samostalnik *zlomka*, vprašalni zaimek *kaj* in tudi (pol)stavki, npr. *bogu se smili*, *hvala bogu*, *tako rekoč*. Posebej velja izpostaviti izraze, kot so *kajne*, *kajpada, kakopa(k), kratkomalo, pravzaprav, seveda, znabiti.* Takšni izrazi so v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku večkrat sklopi in torej že sodijo med prave členke, medtem ko so v starejših besedilih besedne zveze v členkovni funkciji ali pa so rabljeni stavčno in torej ne sodijo med členke. Najtežje je besednovrstno določiti oz. med prave ali funkcijske členke uvrstiti besede, ki so v besedilih vseh časovnih obdobij v približno enaki meri zastopane kot členki in kot vezniki, npr. *namreč*, *saj*, *torej*, *vendar*, in besede, ki se v enaki meri kot členki pojavljajo kot povedkovniki, npr. *mar*, *res*. Torej so ti izrazi še posebej vredni nadaljnjega raziskovanja.

4.2 Sklep

Disertacija dopolnjuje že obstoječe in prinaša nekatere nove ugotovitve o naboru in rabi členkov v različnih časovnih obdobjih slovenskega knjižnega jezika, s težiščem na času med 17. in 19. stoletjem. Členke sistematizira kronološko, pokrajinsko ter po avtorjih oz.

besedilih, s čimer prikaže časovne, pokrajinske in besedilnovrstno pogojene podobnosti in razlike v njihovi rabi. Ravno tako analizira rabo členkov na osnovi funkcijske delitve in jih razmeji od ostalih funkcijskih besed ter opozori na razmejitvene kriterije, ki jih bo treba še dodelati. Izpostavi tudi večfunkcijskost oz. večpomenskost posameznih členkov. Členke okvirno razdeli tipološko in predstavi težave pri uvrščanju besed med prave oz. funkcijske členke. Ker je disertacija zastavljena precej široko, je opozorjeno tudi na nekatere kompleksne probleme, vredne bolj poglobljenih raziskav. Razen že navedenih v glavnih ugotovitvah je posebnega raziskovanja potreben problem sopomenskosti oz. pomenske sorodnosti členkov.

Kljub v predhodnem odstavku navedenim pomanjkljivostim je v disertaciji izpostavljen teoretično ne dovolj obdelan in diahrono s semantičnega in pragmatičnega vidika slabše raziskan jezikoslovni problem členkov. Vse to prispeva k teoretičnemu vedenju o členkih v slovenskem jezikoslovju in k poznavanju rabe členkov v zgodovini slovenskega knjižnega jezika in je tudi solidno izhodišče za nadaljnje raziskovanje.

5 Viri in literatura

5.1 Viri

5.1.1 Besedila

ALASIA da Sommaripa, Gregorio, 1979: Ragionamento famigliare del viandante col paesano delle cose piu necessarie. *Slovar italijansko-slovenski*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 193–201.

BASAR, Jernej, 1734: *Pridige iz bukvic imenvanih Exercitia s. očeta Ignacija.* Ljubljana: Adam Friderici Reichardt. 2–19. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZXFAJNVP>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

BLEIWEIS, Janez (ur.): *Kmetijske in rokodelske novice*, 5. 7. 1843. Jezikovni viri IMP <http://nl.ijs.si/imp/nuk/dl/NUKP14041-1843.html>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– –: *Novice kmetijskih, rokodelskih in narodnih reči*, 30. 12. 1854. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9RWHC21F>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– –: *Novice gospodarskih, obrtniških in narodnih stvari*, 5. 1. 1881. Jezikovni viri IMP. <http://nl.ijs.si/imp/nuk/dl/NUKP14041-1881.html>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

CIGLER, Janez, 1836: *Sreča v nesreči, ali Popisvanje čudne zgodbe dveh dvojčikov podučenje starim in mladim, revnim in bogatim.* Ljubljana: Jožef Blaznik. 1–13. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-RYEPKMDU>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

DAJNKO, Peter, 1824: Neki pogovori. *Lehrbuch der Windischen Sprache.* Gradec: Johann Andreas Kienreich. 209–311.

– –, 1826: *Veliki katekizem*. Radgona: Alojz Waicinger. 170–181.

GUTSMAN, Ožbalt, 1770: *Kristijanske resnice*. Celovec: Kleinmaierski dediči. 155–175.

JAPELJ, Jurij, 1794: *Pridige za vse nedele skuzi lejtu 1*. Ljubljana: Ignacij Kleinmaier. 17–25, 89–92. <http://dlib.si:?URN:NBN:SI:DOC-HM R4P4UY>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

JARNIK, Urban, 1814: *Zber lepih ukov za Slovensko mladino iz Nemškiga ino Latinskiga prestavlenih*, *iz Staro-Slavenskiga ino Pemskiga preravnanih, nikoterih pa novo zloženih.* Celovec: Joanes Leon. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-RQOKLGUZ>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– – , 1817: *Sadje-Reja ali Navuk, kako se more prav lehko, ino v kratkem času nikar ko veliko dobreh, ino zdraveh dreves podrediti, temoč tudi naržlahtnejši sadje zadobiti*. Celovec: Joanes Leon. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-5JXBEITE>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

JURČIČ, Josip: Domen. *Slovenski glasnik*, 1. 5. 1864. 134–143. <http://nl.ijs.si/imp/wikivir/dl/WIKI00212-1864.html>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

KASTELEC, Matija, 1684: *Nebeški cil, tu je Teh svetih očakov zvejstu premišlovanje*. Ljubljana: Jožef Tadej Maier. 1–18. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-U0VV9HMW>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

KIDRIČ, France (ur.), 1936: Korespondenca. *Prešeren I. Pesnitve, pisma*. Ljubljana: Tiskovna zadruga. 273–363.

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika. Rokopisno gradivo in dragoceni stari tiski. <http://www.rav.sik.si/sl/e-knjiznica/rokopisno-gradivo-in-stari-tisk>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

KOS, Janko (ur.), 1988: Pisma. *Valentin Vodnik*. *Zbrano delo*. Ljubljana: DZS. 259–302.

KOŠIČ Jožef, 1833: *Kratki navuk vogrskoga jezika za začetnike*. Gradec: Lejkam Andras. III–XVI. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-KUVOB9JI>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

KOTNIK, France (ur.), 1933: Drabosnjakov Izgubljeni sin. *Etnolog (Ljubljana) 5–6.* 259–276. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-HVEESWHS>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

KREMPL, Anton, 1845: *Dogodivšine Štajerske zemle*. Gradec: Franz Ferstl. 6–14. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-B79YB3GY>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

KÜZMIČ, Mikloš, 1851: Pridavek. Kratki krsčanski navuk za malo deco. *Slovenski silabikar*. Gradec: Weitzinger J. A. [28–39]. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-8LM2CAMR>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

KÜZMIČ, Štefan, 1999: *Nouvi zakon ali Testamentom gospodna našega Jezusa Kristusa*. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar. 10–21.

LEVSTIK, Fran: Martin Kerpan z Verha. Anton Janežič (ur.): *Glasnik slovenski*, 1. 7. 1858, 15. 7. 1858. 1–6, 25–31. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SLJ4L94G>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

LINHART, Anton Tomaž, 1790: *Županova Micka ena komedia v'dveh akteh prenarjena po tej nemški: Die Feldmühle, inu v Lublani jegrana v lejti 1790. Ta veseli dan, ali Matiček se ženi: ena komedia v pet aktih, obdelana po ti francoski: Le folle journée, ou le mariag e de Figaro par M. de Beaumarchais.* Ljubljana: Joanes Friderik Eger. Jezikovni viri IMP. <http://nl.ijs.si/imp/nuk/dl/NUKR10214-1790.html>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – , 1792: *Bukve od kug inu bolezen goveje živine, tih ovaz inu svin*. Ljubljana: Ignacij Kleinmaier. 1–24.

MALAVAŠIČ, Franc, 1849: Listi. *Slovenska slovnica za prve slovenske šole v mestih in na deželah*. Ljubljana: J. Giontini. 137–155. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-NKROR9JO>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

MEJAČ, Lucija, 1995: Priloge: Pisma iz 17. stoletja. *Jezikovna analiza slovenskih pisem iz 17. stoletja. Diplomsko delo*. Mentorica Martina Orožen. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 61–79.

MERKÙ, Pavle (ur.), 1980: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

METELKO, Franc Serafin, 1825: Ezopove basne. *Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Ljubljana: Leopold Eger. 281–294. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4V2HLYMI>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

– –, 1830: *Številstvo za slovenske šole po ces. kralj. deržavah*. Ljubljana: Bukvarnica za ljudske šole Ljubljanskega poglavarstva. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-IROOFG0O>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

MURKO, Anton, 1843: Gespräche. *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache*. Gradec: Verlag der Franz Ferstlschen Buchhandlung. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZW8FNGJU>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

O. Rogerij, 1731a: *Palmarium empyreum*. [1.zvezek]. Celovec: Joan. Frid. Kleinmaier. 164–174. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ELFKR9C8>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – , 1731b: *Palmarium empyreum*. [2.zvezek]. Celovec: Joan. Frid. Kleinmaier. 586–596. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ELFKR9C8>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

O. Romuald, 1725–1727: *Škofjeloški pasijon.* <http://nl.ijs.si/e-zrc/sp/html/sp_dt.html.> Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

POHLIN, Marko, 1768: Anhang einiger Gespräche. *Krajnska grammatika*. Ljubljana: Lorenz Bernheder, Burgerl. 188–196.

– –, 1781a: *Bukuvce za Rajtengo*. Ljubljana: J. F. Eger. 2–25. <http://dlib.si: URN:NBN:SI:DOC-FU7E7FMB>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– –, 1788: *Kratkočasne uganke inu čudne kunšte*. Ljubljana: Vincenc Ružiček. 3–14. Jezikovni viri IMP. <http://nl.ijs.si/imp/nuk/dl/NUK_13057-1788.html>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – , 1789: *Kmetam za potrebo inu pomoč*. Dunaj: Christian Grosser. 106–119.

PREMRU, Jožef, 1850: VIII.–XII. Pogovor. *Nova nabera laških, nemških ino slovenskih pogovorov*.

Gorica: Verlag der PATERNOLLI'SCHEN Buchhandlung und Buchdruckerey. 129–139. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-H2K8DLZG>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

PRIMIC, Janez Nepomuk, 1813: Pogovori. Pravlice. *Nemško-slovenske branja*. Gradec: Josef Milerz. 7–13, 42–53. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-0CAW5NBY>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

RAJH, Bernard (ur.), 1998a: *Dajnkovo berilo*. Maribor: Slavistično društvo. 13–23, 51–62, 87– 97, 107–122, 149–157.

SKALAR, Adam, 1633: *Šulla tiga premišluvana zložena skuzi brata Joannesa Wolfa reformiraniga Franciscarneria iz povella tiga visoku častitiga Firsta inu Gospuda, Gospuda Wilhelma škoffa v' Prisxni*. Innsbruck: Johann Jachen. 002r– 009v. <http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_040/VIEW/>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

SLOMŠEK, Anton Martin, 1835: *Hrana evangeljskih naukov, bogoljubnim dušam dana na vse nedelje ino zapovedane praznike v leti*. Gradec: Franz Ferstl. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-MW74KAKO>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – ,1842: *Blaže ino Nežica v nedelski šoli.* Gradec: nasledniki Andreja Lajkama. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-PMM0IQWC>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

[Sobočanec], 1904: Božična zgodba. Jožef Klekl (ur.): *Nevtepeno poprijeta devica Marija*. *Pobožen mesečen list* 1/1. 11– 17. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-PVYGKD36>. Zadnji dostop 16. 9. 2015.

SVETOKRIŠKI, Janez, 1691a: *Sacrum promptuarium singulis per totum annum dominicis, et festis solemnioribus Christi Domini et B. V. Mariae, praedicabile.* Benetke: Zacharia Conzatti. [1. knjiga]. 26–40. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-JDE4RVAA>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– – ,1691b: *Sacrum promptuarium singulis per totum annum dominicis, et festis solemnioribus Christi Domini et B. V. Mariae, praedicabile.* Benetke: Zacharia Conzatti. [2. knjiga]. 32–45, 280–296. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-JNDHE597>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

ŠERF, Anton, 1835: *Predge na vse Nedele no Svetke celega keršansko-katolškega cirkvenega leta, kak tydi za vse farne cirkvene varihe Sekovske škofije po slovenskem kraji no neke priložnosti*. Gradec: J. A. Kienreich.

ŠMIGOC, Janez Leopold, 1812: Gespräche im Umgange. *Windische Sprachlehre.* Gradec: Aloys Tusch. 195–204. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-498IC5B5>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

SCHÖNLEBEN, Janez Ludvik idr., 1672: *Evangelia inu lystuvi*. Gradec: Joannes Helm. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-F1MRGD0K>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

ŠUSTER, Andrej Drabosnjak, 1811: *Pasion tu je popisvanje od terplejnja Jezusa Kristusa inu njegove žalostne matare Marie Deviza*. [Ni podatka o kraju in založbi]. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-GT1ITJNP>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

Tržne in poklicne prisege. Središče ob Dravi. <http://nl.ijs.si/e-zrc/prisege2/html/SRE-1.4.html>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

VODNIK, Valentin, 1795: Hišne opravila za vsaki mejsic. *Velika pratika ali kalender*. Ljubljana: J. F. Eger. [1–9.]. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-EUW8JRS8>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – (ur.): *Lublanske novice*, 2. 9. 1797. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-0EUYH4IK>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – (ur.): *Lublanske novice*, 6. 1. 1798. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-FPVV5UPV>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – (ur.): *Lublanske novice*, 27.12.1800. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-6FM7YZ9Q>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – ,1799: *Kuharske bukve*. Ljubljana: Kleinmaier. 1–12. <http://nl.ijs.si/imp/nuk/dl/NUKR10221-1799.html>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – ,1818: *Babištvo ali Porodničarski vuk za babice*. Ljubljana: Joshep Skarbina. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-8FKNVC7Y>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

VOLKMER, Leopold, 1778: Concio pro Fest. Dedica'ois. Univerzitetna knjižnica Maribor, Ms 43/1.

– –, 1785: Concio pro Festo Transfigurationis D. N. J. C. Univerzitetna knjižnica Maribor, Ms 43/1.

– –, 1792a: Expositio Evangelii pro D'nca 5ta post Pascha. Univerzitetna knjižnica Maribor, Ms 43/1.

– –, 1792b: Expositio Evangelii pro D'nca 3ta post Pascha. Univerzitetna knjižnica Maribor, Ms 43/1.

5.1.2 Ostali viri

Annibale Marchese di Sommariva: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Annibale_Marchese_di_Sommariva>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

[Annon.], 1758: *Grammatica oder Windisches Sprach-Buch*. Celovec: Kleinmaier. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4WK5PCGL>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

Aguntum: <https://de.wikipedia.org/wiki/Aguntum>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

AHAČIČ, Kozma idr., 2014: *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. <www.fran.si.> Zadnji dostop, 14. 9. 2015.

ALLAN, Robin idr., 2000: *Danish. An Essential Grammar*. London and New York: Routledge. < ftp://c-bc9de555.018-278 73746f44.cust.bredbandsbolaget.se/disk2/N2/LIBRARY/MY%20LIB/TOPICAL/Collections/Language%20and%20Linguistics%20Collection%20(Updated!)/04.%20Language%20Reference%20Books/An%20Essential%20Grammar%20Series/Danish%20an%20essential%20grammar.pdf>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

Anglo-Spanish War: <https://en.wikipedia.org/wiki/Anglo-Spanish_War_(1796%E2%80%931808)>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

BAJEC, Anton idr., 1956: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: DZS. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/BAJEC_idr_1956_Slovenska_slovnica.pdf >. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

– –, 1962: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: DZS. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Slovenski-pravopis-1962.pdf>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

– – idr., 1964: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: DZS. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/BAJEC_idr_1964_Slovenska_slovnica_N.pdf>.

BABIČ, Vanda, 2003: *Učbenik stare cerkvene slovanščine*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slavistiko.

BARIĆ, Eugenija idr., 1995: *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

– – , 2005: *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Bernard of Clairvaux: <https://en.wikipedia.org/wiki/Bernard_of_Clairvaux>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

BEZLAJ, France, 1976: *Etimološki slovar slovenskega jezika I.* Ljubljana: Mladinska knjiga.
– –, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika II*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika III*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika IV*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

BIBLIJA.net. Sveto pismo na internetu. <http://www.biblija.net/biblija.cgi?lang=sl>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

BRADLEY, T. Peter, McKENZIE, Ian, 2004: *Spanish. An Essential Grammar*. New York, London: Routledge. <https://nosoloele.files.wordpress.com/2015/06/spanish_essential_grammar.pdf>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

BREZNIK, Anton, 1916: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec: tiskarna Družbe sv. Mohorja. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/BREZNIK_1916_Slovnica_srednje_sole.pdf >. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

– –, 1920: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Slovenski-pravopis-1920%20(1).pdf >. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

– –, 1934: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celje: Mohorjeva družba.

– –, RAMOVŠ, Fran, 1935: *Slovenski pravopis.* Ljubljana: Znanstveno društvo. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Slovenski-pravopis-1935.pdf>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

CIGALE, Matej, 1860: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*. Ljubljana: J. Blaznik.

Cyprian: <https://en.wikipedia.org/wiki/Cyprian>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

Čudsko jezero: <http://www.termania.net/slovarji/slovar-slovenskih-eksonimov/8263049/cudsko-jezero?query=ki>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

DERGANC, Aleksandra, SEVER, Jože, 2010: *Ruska slovnica po naše*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

ENCYCLO.CO.UK: <http://www.encyclo.co.uk/>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

Enohova knjiga in kako jo je mogoče uporabiti. <http://www.marasirako.info/index.php/sirako/blog/razmislek/83-enohova-knjiga>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

Francisco Suárez: <https://en.wikipedia.org/wiki/Francisco_Su%C3%A1rez>. Zadnji dostop, 17. 10. 2015.

Gigafida: <http://www.gigafida.net/>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

Gos: <http://www.korpus-gos.net/>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

GREENOUGH, J. B. idr. (ur.), 1903: *Allen and Greenough's New Latin Grammar*. Boston and London: GINN & COMPANY.
<
http://pubman.mpdl.mpg.de/pubman/item/escidoc:402223/component/escidoc:402222/latin_allen1903_o.pdf >. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

GUTSMAN, Ožbalt, 1777: *Windische Sprachlehre*. Celovec: Kleinmaier. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-3JI2UHGK>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

– –, 1789: *Deutsch-windisches Wörterbuch*. Celovec: Kleinmaier. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-2BLNQRYN>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

– –, 1829: *Windische Sprachlehre*. Celovec: Kleinmaier. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-2BLNQRYN>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

HAMM, Josip, 1958: *Staroslavenska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

HÁVRANEK, Bohuslav, Jedlička, Alois, 1960: *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

JANEŽIČ, Anton, 1850: *Vollständiges Taschen-Wörterbuch der slovenischen und deutschen Sprache. Deutsch-slovenischer Theil*. Celovec: J. Sigmund. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-DR0BZNOX>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– –, 1854: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirliskim in glagoliškim berilom za Slovence*. Celovec: Eduard Liegel. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-8IZLTXUH>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– –, 1851: *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika*. *Slovensko-nemški del*. Celovec: J. Sigmund. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-CHHXROCF>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– –, 1857: *Slovenska slovnica za učence gimnazijalnih in realnih šol*. Celovec: Eduard Liegel. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-IV1MUA7Q>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

– –, 1864: *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. Celovec: Eduard Liegel. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-RXWASX9P>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– –, 1867: *Vollständiges Taschen-Wörterbuch der slovenischen und deutschen Sprache. Deutsch-slovenischer Theil* / *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika*. *Slovensko-nemški del.* Celovec: J. Sigmund.

– –, 1874: *Slovensko-nemški slovar*. Celovec: Mohorjeva družba. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-X4OMJFE8>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

– –, 1889: *Deutsch-slovenisches Hand-Wörterbuch*. Celovec: St. Hermagoras Bruderschaft. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-PDGDDQVP>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

JAWORSKI, Michał, 1974: *Podręczna gramatyka języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Jezikovni viri starejše slovenščine IMP. <http://nl.ijs.si/imp/>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

JOS: <http://nl.ijs.si/jos/>

KARNIČAR, Ludvik (ur.), 1999: *Deutsch-windisches Wörterbuch*. Graz: Institut für Slawistik der Universität.

KONČNIK, Peter, 1886: *Slovenska slovnica za občne ljudske šole*. Dunaj: Cesarska kraljevska založba šolskih knjig. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/KONCNIK_1886_Slovenska_slovnica.pdf>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

KOPEČNÝ, František idr., 1980: *Etimologicky slovnik slovanskych jaziku*. Praha: Academia.

KOPITAR, Jernej, 1808: *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. Ljubljana: Korn. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-MHA8ZZD1>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

Kres: <http://www.korpus-kres.net/>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

LEAFGREN, John [Ni evidentirane letnice].: *A Concise Bulgarian Grammar*. <http://www.seelrc.org:8080/grammar/pdf/stand_alone_bulgarian.pdf >. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

LEŠKA, Oldřich idr., 2001: *Mluvnice současné ukrajinštiny*. Praha: Slovanský ústav.

LEVEC, Fran, 1899: *Slovenski pravopis*. Dunaj: Cesarska in kraljeva založba šolskih knjig. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Slovenski-pravopis-1899.pdf>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

List of State Leaders 1797: <https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_state_leaders_in_1797>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

LUNT, Horace, 1952: *Grammar of the Macedonian Literary Language*. Skopje. <http://damj.manu.edu.mk/pdf/0013%20Horace%20Lunt_Macedonian%20grammar%201952.pdf>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

Manipulativne besede. *Jezikovni pogovori*, 25. 8. 2015. <http://4d.rtvslo.si/arhiv/jezikovni-pogovori/174354213>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

MALAVAŠIČ, Franc, 1849: *Slovenska slovnica za prve slovenske šole v mestih in na deželah*. Ljubljana: J. Giontini. 137–155. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-NKROR9JO>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

Margaret of Cortona: <https://en.wikipedia.org/wiki/Margaret_of_Cortona>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

MAREŠ, František Václav, 1994: *Makedonská gramatika*. Skopje: Makedonská akademie věd a umění.

MARETIĆ, Tomo, 1963: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.

METELKO, Franc Serafin, 1825: *Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Ljubljana: Leopold Eger. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4V2HLYMI>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

– –, 1830: *Slowenische Sprachlehre*. Ljubljana: Joseph Blaznik. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QDL3GEED>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

METRICH, R. idr., 1992: *Les invariables difficiles: dictionnaire allemand-français des particules, connecteurs, interjections et autres »mots de la communication«*. Nancy: L'Université de Nancy.

MURKO, Anton, 1833a: *Deutsch-Slowenisches und Slowenisch-Deutsches Handwörterbuch*. *Deutsch-Slowenischer Theil.* Gradec: Franz Ferstl. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-T28EEL0U>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – , 1833b: *Slovensko-Nemški in Nemshko-Slovenski ročni besednik. Slovensko-Nemshki del.* Gradec: Franz Ferstl. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-T28EEL0U>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – , 1832: *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und dem illyrischen Küstenlande.* Gradec: Franz Ferstl. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZW8FNGJU>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– – , 1843: *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und dem illyrischen Küstenlande.* Gradec: Franz Ferstl. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZW8FNGJU>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

MURŠEC, Jožef, 1847: *Kratka slovenska slovnica za pervence*. Gradec: Lajkmanovi nasledniki. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9NVNXDQK>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

Nadvojvoda Janez: <http://www.steiermark.at/cms/beitrag/10042575/1947>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

Narečna bera: <http://www.narecna-bera.si/>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

NEKRASOVA, Eugenia, 2002: *A Basic Modern Russian Grammar*. <http://www.ceng.metu.edu.tr/~e1394618/Rus%E7a%20Kitaplar/A%20Basic%20Modern%20Russian%20Grammar.pdf >. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

NOVAK, Franc, NOVAK, Vilko, 1985: *Slovar beltinskega prekmurskega govora.* Murska Sobota: Pomurska založba.

NOVAK, Vilko, 2014: *Slovar stare knjižne prekmurščine*. <www.fran.si.> Zadnji dostop, 14. 9. 2015.

O'beseda: <http://bos.zrc-sazu.si/O_beseda.html>. Zadnji dostop, 6. 11. 2015.

Občina Lukovica: <http://www.lukovica.si/opis-obine/nai-kraji/133>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

PAULINY, Eugen idr., 1968: *Slovenská gramatika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateĺstvo.

PAVEL, Avgust, 2013: *Prekmurska slovenska slovnica*. Marko Jesenšek (ur.). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

PETR, Jan idr., 1986: *Mluvnice češtiny 2*. Praha: Academia.

PLETERŠNIK, Maks, 2014: *Slovensko-nemški slovar*. <www.fran.si.> Zadnji dostop, 14. 9. 2015.

POHLIN, Marko, 1768: *Krajnska grammatika*. Ljubljana: Lorenz Bernheder, Burgerl.

– – , 1781b: *Tu malu besedishe treh jesikov*. Ljubljana: J. F. Eger. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-FU7E7FMB>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

RAJH, Bernard, 2010: *Gučati po antujoško*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

RAMOVŠ, Fran idr. 1950: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: DZS. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Slovenski-pravopis-1950.pdf >. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

SILIĆ, Josip, PRANJKOVIĆ, Ivo, 2005: *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Sinjsko polje: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Sinjsko_polje, https://en.wikipedia.org/wiki/Setovia>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

SKET, Jakob, JANEŽIČ, Anton, 1894: *A. Janežičeva slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec: Mohorjeva družba. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SBWEX4J4>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

– –, – –, 1900: *A. Janežičeva slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec: Mohorjeva družba. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/JANEZIC_1900_Slovenska_slovnica.pdf>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

Slovenska biografija: <http://www.slovenska-biografija.si/>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

SP 2001. <www.fran.si.>. Zadnji dostop, 14. 9. 2015.

SSKJ. <www.fran.si.> Zadnji dostop, 14. 9. 2015.

SSKJ 2. <www.fran.si.> Zadnji dostop, 14. 9. 2015.

SNOJ, Marko, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.

– –, 2014: *Slovar jezika Janeza Svetokriškega*. <www.fran.si.> Zadnji dostop, 14. 9. 2015.

STABEJ, Jože (ur.), 2014: *Matija Kastelec in Gregor Vorenc: Slovensko-latinski slovar po Dictionarium Latino-Carniolicum (1680–1710).* <www.fran.si.> Zadnji dostop, 14. 9. 2015.

STANKOVSKA, Petra, 2009: *Češka slovnica za bohemiste*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

ŠMIGOC, Janez Krstnik Leopold, 1812: *Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre.* Gradec: Aloys Tusch. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-498IC5B5>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

TEŽAK, Stjepko, BABIĆ, Stjepan, 2000: Gramatika hrvatskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga.

TIMBERLAKE, Alan, 2004: *A Reference Grammar of Russian*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press. <http://d15ormzb35khq6.cloudfront.net/Reference%20Grammar%20Russian.pdf>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

TOMŠIČ, France, 1943: *Starocerkvenoslovanska slovnica in čitanka za višje razrede srednjih šol*. Ljubljana: Pokrajinska šolska založba.

TOPORIŠIČ, Jože (ur.), 1987: *Adam Bohorič: Arcticae horulae succisivae = Zimske urice proste*. Maribor: Obzorja.

– –, 1976: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

– –, 1984: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

– –, 1991a: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

– –, 2000. *Slovenska slovnica.* Maribor: Obzorja.

VAŇKO, Juraj, 2004: *Slovaška slovnica za slovence*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slavistiko.

Valley of Josafat: <http://www.myetymology.com/encyclopedia/Valley_of_Josafat.html >. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

VODNIK, Valentin, 1811: *Pismenost ali gramatika za perve šole* . Ljubljana: Leopold Eger. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-DU5DNOB1>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

ZAGAJŠEK, Mihael, 1791: *Slovenska grammatika oder Georg Zelenko's Wendische Sprachlehre*. Celje: mit Fr. Jos. Jenkoschen Schriften. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-16GEKBP8>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

ŽELE, Andreja, 2014a: *Slovar slovenskih členkov*. Ljubljana: Založba ZRC.

5.2 Literatura

AGREŽ, Maruška, 2011a: *Prevajalski in skladenjsko-pomenski vidik členkov ja, le in samuč v Trubarjevem prevodu Lutrove Hišne postile. Diplomsko delo.* Mentorja Irena Orel in Jochen Raecke. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

– – , 2011b: Povezovalna funkcija besede le v Trubarjevem prevodu Lutrove Hišne postile. Boža Krakar Vogel (ur.): *Slavistika v regijah - Maribor. Zbornik Slavističnega društva Slovenije.* Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 233–236.

– – , 2012a: Pragmatični frazemi v Linhartovi dramatiki. Mateja Pezdirc Bartol (ur.): *Slovenska dramatika. Obdobja 31.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 11– 21. <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp%2031/zbornik/Agrez.pdf>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– – , 2012b: Odgovori na vprašanja v pogovorih v slovenskem knjižnem jeziku med 17. in 19. stoletjem. Ewa Komorowska idr. (ur.): *Komunikacja międzyludzka: leksyka, semantyka, pragmatyka 3.* Szczecin: Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe Zapol. 11–25.

– – , 2013: Raba členkov v verskih in posvetnih didaktičnih besedilih 2. polovice 18. stoletja. Andreja Žele (ur.): *Družbena funkcijskost jezika. Obdobja 32*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 11–17. <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp32/zbornik/Agrez.pdf>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– – , 2014a: Poudarni in modalni členki v slovenskih pridigah in pasijonski igri s konca 17. in začetka 18. stoletja. Aleksander Urkom (ur.): *Fiatal szlavisták Budapesti nemzetközi konferenciája II*. Budimpešta: István Lukács. 5–10. <http://szlavintezet.elte.hu/conf/youngslav/anyagok/2nd%20Conference%20for%20Youn...>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– – , 2014b: Te pa po štajersko – besedi pa in te v delih Petra Dajnka in v slovenskogoriškem narečju. Nina Ditmajer (ur.): *Philoslovenica – mednarodno znanstveno srečanje doktorskih študentov slovenistike in slavistike. Zbornik Slavističnega društva Slovenije*. 33–43. <http://641.gvs.arnes.si/zsds_kv.pdf> . Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– – , 2014c: Pet vrst členkov v slovenskih pogovorih in dramatiki med 17. in 19. stoletjem. [Prispevek na 4. mednarodnem znanstvenem srečanju mladih slavistov, Budimpešta, 25.–26. 4. 2014. V postopku objave.]

– – , 2015a: Medosebni metadiskurzivni elementi v slovenskih plemiških pismih s konca 17. stoletja. Danila Zuljan Kumar in Helena Dobrovoljc (ur.): *Škrabčevi dnevi 8. Zbornik prispevkov s simpozija*. 31–43. <http://www.ung.si/media/storage/cms/attachments/2015/04/23/14/09/33/Skrabcev_zbornik8_zbornik.pdf>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– –, 2015b: Prekmurski členki v Pleteršnikovem slovarju. *Slavia Centralis* VIII/1. 75–89.

– – , 2015c: Prevodoslovni in funkcijski vidik besede *pa* v slovenskih pogovorih in dramatiki 18. in 19. stoletja. Konteksti II. Zbornik radova. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2015/978-86-6065-338-5>. Zadnji dostop, 24. 12. 2014.

AHAČIČ, Kozma, 2007: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: Založba ZRC.

– –, 2012: *Zgodovina misli o jeziku na Slovenskem: katoliška doba (1600–1758).* Ljubljana: SAZU.

ALTMANN, Hans, 1976: *Die Gradpartikeln im Deutschen.* Tübingen: Niemeyer.

AUTENRIETH, Tanja, 2002: *Heterosemie und Grammatikalisierung bei Modalpartikeln*. Tübingen: M. Niemeyer.

BAJEC, Anton, 1954: Prislovni paberki. *Slavistična revija* 5/7. 195–226.

BALAŽIC BULC, Tatjana, 2015: Členek v slovenskem jezikoslovju in slovarju. Vojko Gorjanc idr. (ur.): *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 524–538.

BAŽEC, Helena 2012: Gramatikalizacija nedoločnega člena v slovenščini. *Annales* 22/2. 461–470. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-3AN3Y8KN>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

BEERBOM, Christiane, 1992: *Modalpartikeln als übersetzungsproblem: eine kontrastive Studie zum Sprachenpaar Deutsch-Spanisch*. Frankfurt (Main): Lang.

BERGER, Tilman, 1998: Partikeln und Höflichkeit im Russischen. *Referate des XIII. Konstanzer Slavistischen Arbeitsrefferenz, Blaubeuern, 26.–28. 8. 1997*. München: Sagner. 29–53.

BRODNJAK, Dolores, 2012: *Prislov in členek v slovensko pisanih slovnicah 19. in 20. stoletja*. Diplomsko delo. Mentorica Melita Zemljak Jontes. Maribor: Filozofska fakulteta.< http://dkum.uni-mb.si/Dokument.php?id=49324>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

BRODY, Jill, 1987: Particles Borrowed from Spanish as Discourse Markers in Mayan Languages. *Mayan Languages and Their Speakers* 29/4. 507–521. <http://www.jstor.org/stable/30028119>. Zanji dostop, 15. 9. 2015.

BUBLITZ, Wolfram, 1978: *Ausdrucksweisen der Sprechereinstellung im Deutschen und Englischen*. Tübingen: Niemeyer.

CATALANI, Luigi, 2004: *Deutsch, Französisch und Spanisch im Kontrast mit dem Italienischen: vier Beiträge zum Sprachvergleich; Komposition.* Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Wien: Lang.

COLLINS, Peter, 2009: *Modals and quasi-modals in English*. Amsterdam, New York: Rodopi.

CONIGLIO, Marco 2009: Deutsche Modalpartikeln in Haupt- und Nebensätzen. *Modalität. Epistemik und Evidetialität bei Modalverb, Adverb, Modalpartikel und Modus.* Stauffenburg: Verlag Brigitte Narr. 191–221.

ČERNELIČ, Ivana, 1991: Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezikoslovni zapiski* 1. 73–85.

– –, 1993: O delitvi členkov. *Vprašanja slovarja in zdomske književnosti*. Ur. Milena Hajnšek Holz. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport. 213–227.

De BEIJER, Wies Elisabeth Bernardina, 2009: *The emergence of Dutch modal and aspectual particles*. *MA delo*. Mentorici Lotte Hogeweg in Helen de Hoop. Nijmegen: Radboud University. <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/wiestotaal.pdf>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

DEDAIĆ N., Mirjana, MIŠKOVIĆ LUKOVIĆ, Mirjana (ur.), 2011: *South Slavic Discourse Particles*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

DIEWALD, Gabriele, 1999: *Die Modalverben im Deutschen : Grammatikalisierung und Polyfunktionalität*. Tübingen: M. Niemeyer.

DOMÍNGUEZ GARCÍA, Ma. Noemí, 2007: *Conectores discursivos en textos argumentativos breves*. Madrid: Arco/Libros.

DŽANKO, Minka, 2010: *Modalne partikule eben, halt i wohl u njemačkom i njihovi prijevodni ekvivalenti u bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo. <http://www.bfd.ba/wp-content/uploads/2013/09/MinkaDzanko_Partikule_2010_knjizniblok_v4_KOMPLETAN.pdf >. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

FRASER, Bruce, 1976: *The verb-particle combination in English*. New York: Academic Press.

FUENTES RODRÍGUEZ, Catalina, 2009: *Diccionario de conectores y operadores del español*. Madrid: Arco/Libros.

GORJANC, Vojko, 1998: Konektorji v slovničnem opisu znanstvenega besedila. *Slavistična revija* 46/4. 367–388.

GORNIK GERHARDT, Hildegard, 1981: *Zu den Funktionen der Modalpartikel schon und einige ihrer Substituentia*. Tübingen: Naar.

GROCHOWSKI, Maciej, 1986: *Polskie partykuły*. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.

HEINRICH, Werner, 1981: *Die Modalpartikeln im Deutschen und Schwedischen.* Tübingen: Niemeyer.

HELBIG, Gerhardt, 1988: *Lexikon Deutscher Partikeln.* Leipzig: Langenscheidt.

HENTSCHEL, Elke, 1986: *Funktion und Geschichte deutscher Partikeln: ja, doch, halt und eben.* Tübingen: Niemeyer.

HINRICHS, Uwe, 1991: *Linguistik des Hörens.* Wiesbaden: O. Harrassowitz.

HOGEWEG, Lotte [letnica ni navedena]: The interpretation of the Dutch particle wel. <http://roa.rutgers.edu/files/825-0506/825-HOGEWEG-0-0.PDF>. Zadnji dostop, 9. 11. 2015.

IACOBINI, Claudio, MASINI, Francesca, 2007: Verb-particle Constructions and Prefixed Verbs in Italian: Typology, Diachrony and Semantics. <http://www3.lingue.unibo.it/mmm2/wp-content/uploads/2012/09/157-184-Iacobini-Masini.pdf>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

JESENOVEC, France 1944*:* Pomenske funkcije slovenskih členic. *Zbornik zimske pomoči*. 529–536.

IKOMA, Miki, WERNER, Angelika, 2009: Prosodische Eigenschaften der modalen und temporalen Funktionen der Partikel schon. *Modalität. Epistemik und Evidetialität bei Modalverb, Adverb, Modalpartikel und Modus*. 223–247.

ILC, Gašper, 2014: Gramatikalizacija prostorskih členic v angleščini in slovenščini. *Slavistična revija* 62/3. 309–319. <http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2014_3_04.pdf>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

IVANŠEK, Aleksandra, 2009: *Leksika tradicionalnih in prazničnih jedi, običajev in kmečkih opravil v Bakovcih. Diplomsko delo.* Mentorici Vera Smole in Mojca Horvat. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

JAKOP, Nataša, 2000: Vezanost poudarnih členkov na določeno besedno vrsto oziroma stavčni člen. *Jezikoslovni zapiski 6*. 67–80. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WZZG3TSZ>. Zadnji dostop, 23. 11. 2015.

– –, 2001: Funkcijska delitev členkov: značilnosti naklonskih členkov. *Jezik in slovstvo* 46/78. 305–316. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SI4C339V>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– –, 2006: *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC.

KALIN GOLOB, Monika, 2002a: Začetki slovenskega poročevalstva: sklicevalni avtomatizmi glede na nezanesljivost o dogodku. *Slavistična revija* 50/3. 295–317.< http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-DIOFLIJZ>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– –, 2002b: Členkovna zveza le-ta: slovenščina v pravni praksi. *Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja* 21/554 (11. julij 2002). 35.

– –, ČERV, Gaja, 2012: Sporočanjske vloge in raba dvodelnega členka naj bi z deležnikom na -l v sodobnem tiskanem poročevalstvu. *Slavistična revija* 60/2. 131–149. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-6KCYSYSW>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

KENDA, Jana, 2008: *Segnali discorsivi italiani: le loro funzioni in testi non letterali e il loro ruolo nell'insegnamento di L2. Magistrsko delo.* Mentorica Martina Ožbot. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

KLANČAR KOBAL, Apolonija, 2002: *Razpomenjeni glagoli v angleškem in slovenskem jeziku*. *Doktorska disertacija*. Mentorici Irena Kovačič in Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Filzofska fakulteta.

KOLETNIK, Mihaela, 1995: *Severozahodni goričanski govori. Magistrsko delo.* Mentorici Zinka Zorko in Martina Orožen. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

– –, 2001: *Slovenskogoriško narečje*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.

KOMAR, Smiljana, 2007: The interface between Intonation and Function of Discourse Markers in English. Smiljana Komar, Uroš Mozetič (ur.): *Studies in the English Language and Literature in Slovenia*. Ljubljana: Slovensko društvo za angleške študije.

KOROŠEC, Tomo, 2009: Členki v Trubarjevem Katekizmu 1550. *Slavistična revija* (Trubarjeva številka). 222–230. <http://www.srl.si/arhiv/2010-01/pdf/Letno%20kazalo%202009.pdf>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

KOSI, Mateja, 2010: Poudarjalni členkovni konektorji v govoru prleške vasi Cven. Vera Smole (ur.): *Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. *46. seminar slovenskega jezika, literature in kulture.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. <http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/46%20SSJLK/Kosi.pdf>. Zadnji dostop, 23. 9. 2015.

KOTNIK, Sabina, 2009: *Členki v govornem besedilu. Diplomsko delo.* Mentor: Drago Unuk. Maribor: Filozofska fakulteta.

KÖNIG, Ekkehard, 1991: *The Meaning of Focus Particles*. London: Routledge.

KRAMER, Christina [brez letnice]: Analytic Modality in Literary Macedonian. <http://sites.utoronto.ca/slavic/kramer/Kramer%20PDF/AnalyticModalityInLiteraryMac.PDF>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

KREK, Simon, 2014: Prva in druga izdaja SSKJ. *Leksikografija* 2/2. 114– 160. <http://www.trojina.org/slovenscina2.0/arhiv/2014/2/Slo2.0_2014_2_08.pdf>. Zadnji dosttop, 26. 11. 2015.

KRIVONOSOV, Aleksej T. ,1977: Deutsche Modalpartikeln im System der unflektierten Worklassen. Harald Weydt (ur.): *Aspekte der Modalpartikeln*. Tübingen: Niemeyer. 176–216.

KRŽIŠNIK, Erika 1994: *Slovenski glagolski frazemi: ob primeru frazemov govorjenja. Doktorska disertacija.* Mentorica Breda Pogorelec. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

KUNST GNAMUŠ, Olga, 1983: *Govorno dejanje – družbeno dejanje*. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja.

KUNZMANN MÜLLER, Barbara, 1988: *Konfrontative Untersuchungen zu Funktionwörten*. Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Sprachwissenschaft.

KUSTEC, Barbara, 2014: *Nepolnopomenske besedne vrste v izbranih slovenskih slovnicah in pravopisih 20. in 21. Stoletja*. *Diplomsko delo*. Mentorica Melita Zemljak Jontes. Maribor: Filozofska fakulteta. <http://dkum.uni-mb.si/IzpisGradiva.php?id=44633>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

LIPAVIC OŠTIR, Alja, 2004: *Gramatikalizacija rodilnika v nemščini in slovenščini*. Maribor: Slavistično društvo.

LIPOVŠEK, Alenka, 2012: *Členek in veznik kot konektorja. Diplomsko delo*. Mentorica Mojca Smolej. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

LUŠIN, Justina, 2013: *Vloga členkov v kolumnah Marcela Štefančiča jr. Diplomsko delo*. Mentorica Mojca Smolej. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

MARKOJA, Darja, 2004: *Oblikoslovna podoba besedil prekmurskega knjižnega jezika od 18. do 20. stoletja. Magistrsko delo.* Mentorica Irena Orel. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

MIHALIČ, Maja, 2011: *Füllwörter und ähnlicher »Unrat«: Aneignung und Gebrauch von Abtönungspartikeln*. *Diplomsko delo*. Mentor Teodor Petrič. Maribor: Filozofska fakulteta. <http://dkum.uni-mb.si/Dokument.php?id=27247>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

MONTOLÍO, Estrella, 2001: *Conectores de la lengua escrita : contraargumentativos, consecutivos, aditivos y organizadores de la información*. Barcelona: Ariel.

MURKO, Matija, 1891: Enklitike v slovenščini. Oblikoslovje in skladnja. Anton Bartel (ur.): *Letopis Matice slovenske*. Ljubljana: Slovenska matica. 1–65.

– –, 1892: Enklitike v slovenščini. II. del: Skladnja. Anton Bartel (ur.): *Letopis Matice slovenske*. Ljubljana: Slovenska matica. 51–86.

NEKULA, Marek, 1996: *System der Partikeln im Deutschen und Tschechischen*. Tübingen: Niemeyer.

OGRIN, Matija, 2010: Skalarjev rokopis, 1643. Meditativna proza v kontekstu katoliške obnove. Aleksander Bjelčevič (ur.): *Reformacija na Slovenskem. Ob 500-letnici Trubarjevega rojstva*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 129–146.

OROŽEN, Martina, 1965: *Zgodovinski razvoj futuralnih in modalnih gramatičnih oblik v knjižni slovenščini od 16. do 19. stoletja. Doktorska disertacija.* Mentor Anton Bajec. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

– –, 1996: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika (od Brižinskih spomenikov do Kopitarja)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

– –, 2003*: Razvoj slovenske jezikoslovne misli.* Maribor: Slavistično društvo Maribor.

OVEN, Jacqueline, 1999: *Skladenjsko vedenje francoskih ustreznikov slovenskega členka*. *Magistrsko delo*. Mentor Vladimir Pogačnik. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

– –, 2009: *Francoski ustrezniki slovenskih poudarjalnih členkov s skladenjskega, pragmatičnega in pomenoslovnega vidika*. *Doktorska disertacija*. Mentor Vladimir Pogačnik. Ljubjana: Filozofska fakulteta.

PALMER, Frank Robert, 2001: *Mood and modality*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

PETRIČ, Teodor, 1993: Stavki z naklonskimi členki kot okrepljene skladenjske zgradbe. *Jezik tako in drugače.* Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 252–262.

– –, 1995: *Naklonski členki v nemščini*. *Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

PISANSKI PETERLIN, Agnes, 2001: Koncept metabesedilnih elementov v uporabnem jezikoslovju. *Vestnik* XXXV/1–2. 283–291.

POLAJNAR, Janja, 2012: Ja, is' denn heut schon Weihnachten?. Janja Polajnar (ur.): Emotionen in Sprache und Kultur. 280–292.

POLJAKOVA, Svetlana [brez letnice]: Fokusdomäne von Gradpartikeln im Deutschen und Russischen. <*http://www.linguistik-online.com/2_00/poljakov.html*>. Zadnji dostop, 23. 9. 2015.

POTOČNIK, Alenka, 2008: *Razvoj zaimkovnega ogovornega sistema v slovenskih pisnih virih do leta 1850*. *Diplomsko delo.* Mentorica Irena Orel. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

PREMK, Francka, 2002: Besedice sa, saj, vsaj v besedišču slovenskih protestantskih piscev v soočanju z izvirnikom in prevodi. Marko Jesenšek idr. (ur.): *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika: ob življenjskem in strokovnem jubileju prof. dr. Martine Orožen*. Maribor: Slavistično društvo. 271–284.

RAJH, Bernard, 1998b: *Knjižnojezikovno delo Petra Dajnka kot poskus standardizacije vzhodnoslovenskega narečja. Doktorsko delo.* Mentorici Zinka Zorko in Martina Orožen. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

– – , 2002: *Od narečja do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika*. Maribor: Slavistično društvo.

QUIRK, Randolph idr., 1985: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London and New York: Longman.
<http://www.geotek.or.id/BOOKS/A%20Comprehensive%20Grammar%20of%20the%20English%20Language.pdf >. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

RAJNAR, Suzana, 1998: *Prekmurski govori na Goričkem. Magistrsko delo.* Mentorica Zinka Zorko. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

RAMOVŠ, Fran, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika 2. Konzonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.

– –, 1952: *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS.

RAECKE, Jochen, 2001: Deiktika als Partikeln im Bosnischen/Kroatischen/Serbischen. *Slavistische Linguistik 2000: Referate des XXVI. Konstanzer Slavistischen Arbeitstreffens, Hamburg, 26.–28.9.2000*. München: Sagner. 179– 214.

SKUBIC, Andrej E., 1999: Ogled kohezijske vloge členka. *Slavistična revija* 47/2. 211–238.
<http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf>. Zadnji dostop, 23. 11. 1999.

SEVER TORKAR, Jaro, 2013: *Obravnava slovenskih naslonk*. *Diplomsko delo.* Mentorica Mojca Smolej. Ljbljana: Filozofska fakulteta.

SMOLEJ, Mojca, 1999: Polskie partykuły Macieja Grochowskega in nemško-francoski slovar Les invariabiles difficiles. *Slavistična revija* 47/3. 369–379.

– –, 2001: *Členek v slovenskem knjižnem jeziku. Pomenoslovni in skladenjski vidiki. Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

– –, 2004a: Obvezni in neobvezni členki. *Slavistična revija* 52/2. 141–155.
<http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2004_2_2.pdf>. Zadnji dostop, 23. 11. 2015.

– –, 2004b: Členki kot besedilni povezovalci. *Jezik in slovstvo* 49/5. 46–57.
<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-25RXY8HV>. Zadnji dostop, 23. 11. 2015.

– –, 2007: La classification des particules en français et en slovène. *Linguistica 47*. 109–120.

– –, 2009: Češki vplivi na Toporišičevo teorijo členkov. [separat]. Hradec Králové: Gaudeamus, Brno: Sdružení na podporu brněnské slavistiky.

– –, 2015: Členek v sodobnem slovenskem jezikoslovju. Mojca Smolej (ur.): *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis. 2. del. Obdobja 34.* 671–678.
<http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp34/zbornik%202/Smolej.pdf>. Zadnji dostop, 23. 11. 2015.

SUHADOLNIK, Stane, 1958: Vendar in sorodni vezniki. *Jezik in slovstvo* 3/7. 296–301.
<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-IQ9YCE39>. Zadnji dostop, 17. 9. 2015.

ŠIMČUK, Èmma Grigor′evna, ŠČUR, Marina, 1999: *Slovar′ russkih častic*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

ŠOLAR, Jakob, 1958: Vloga in mesto členka *tudi*. *Jezik in slovstvo* 3/4, 158–161.

– –, 1959: Veznik *in*. *Jezik in slovstvo* 5/2, 14–18.

SCHIFFRIN, Deborah, 2001: *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.

SCHLAMBERGER BREZAR, Mojca, 2011: Slovenski členki v luči Ducrotove integrirane pragmatike. Simona Kranjc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki. Obdobja* 30. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 405–411. <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp30/Zbornik/Schlamberger.pdf>. Zadnji dostop, 18. 9. 2015.

SOON CHEON, Eom, 2013: Analiza spremembe besedotvornosti pri ruskem vprašalnem zaimku čto. *Slavistična revija 61/2*. 377–393. <http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2013_2_03.pdf >. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

SVETEC, Luka, 1862: O členkih. *Novice*. 407, 415, 427.

SZULC-BRZOZOWSKA, Magdalena, 2002: *Deutsche und polnische Modalpartikeln und ihre Äquivalenzbeziehungen*. Lublin: Tow. Naukowe Katolickiego Uniw. Lubelskiego.

TOPOLINSKA, Zuzanna, 1998: Polish że – all powerful introducer of new clauses. Maciej Grochowski, Gerd Hentschel (ur.): *Funktionswörter im Polnischen*. Oldenburg: BIS-Bibliotheks- und Informationssystem der Universität. 219–237.

TOPORIŠIČ, Jože, 1974a: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika. Matjaž Kmecl idr. (ur.): *Slovenski jezik, literatura in kultura*. *10. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. 29–50. Ljubljana: Ljudska pravica.

– –, 1974b: K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije. *Jezik in slovstvo* 19/8. 273–279. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-KG6QYDCX>. Zadnji dostop, 16. 11. 2015.

– –, 1991b: Členki in njihovi stavčni ustrezniki. Darinka Počaj Rus idr. (ur.): *27. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. *Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 3–16.

TURCO, Giuseppina idr., 2013: When contrasting polarity, the Dutch use particles, Germans intonation. <http://pubman.mpdl.mpg.de/pubman/item/escidoc:1850221:4/component/escidoc:2021462/turco_etal_2014.pdf> . Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

ULČNIK, Natalija, 2009: *Začetki prekmurskega časopisja*. *Besedje Agustičevega časopisa Prijatel*. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti

UNUK, Drago, 1995: *Zahodni prleški govori*. *Magistrsko delo*. Mentorici Zinka Zorko in Martina Orožen. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

van der VOUDEN, Ton, FOOLEN, Ad, 2009: Dutch particles in the right periphery. <http://www.tonvanderwouden.nl/index_files/papers/fipa-2011-05b.pdf>. Zadnji dostop, 15. 9. 2015.

VASTENIUS, Anu, 2011: *Expressive Particles in Serbian, Bulgarian, Greek and Kurdish*. *BA delo*. Mentorja Jordan Zlatev, Junichi Toyota. Lund: Lunds Universitet, Centre for Languages and Literature. <http://www.sol.lu.se/doc/1306323164.calendarEvents.3512.pdf.0.Anu_Vastenius_linguistics_BA_Essay.pdf />.

VERDONIK, Darinka, 2007: *Jezikovni elementi spontanosti v pogovoru*. Maribor: Slavistično društvo.

VIČAR, Branislava, 2005: *Izrazne skladenjske zgradbe v delih Antona Šerfa*. Maribor: Slavistično društvo.

– – , 2011: *Parenteza v novinarskem in parlamentarnem diskurzu*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

VOJVODIĆ, Dojčil P., 2012: *Problematika razvoja futura i njegove gramatikalizacije u slovenskim jezicima*. Ruse: Leni-An.

WEYDT, Harald, 1969: *Abtönungspartikel. Die deutschen Modalwörter und ihre französischen Entsprechungen.* Bad Homburg: Gehlen.

– –, 1981 (ur.): *Partikeln und Deutschunterricht*. Heidelberg: Groos.

ZULJAN KUMAR, Danila, 2001: *Interference v skladnji beneškoslovenskih besedil*. *Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

– –, 2002: Stava členkov v beneškoslovenskih govorih. Marko Jesenšek idr. (ur.): *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika. Ob življenjskem in strokovnem jubileju prof. dr. Martine Orožen*. Maribor: Slavistično društvo. 98–107.

– –, 2007: *Narečni diskurz.* Ljubljana: Založba ZRC.

ŽELE, Andreja, 2008: Členki in členkovna raba v časopisnem naslovju. *Jezikovna prepletanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 85–93.

– –, 2011: Povedkovnik kot skladenjska in slovarska kategorija. *Jezikoslovni zapiski* 17/1. 27–34. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-HAHVFFBE>. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

– –, 2014b: Členki tudi kot vnašalniki novih prostorskih razmerij v obstoječe sporočilo. *Slavistična revija* 62/3. 321–330. <http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2014_3_05.pdf >. Zadnji dostop, 16. 9. 2015.

SEZNAM OKRAJŠAV

Okrajšave besedil oz. avtorjev

Al. = pogovor v slovarju Alasia da Sommaripa (1607)

Bas. = Basarjeve pridige (1734)

Cig. = Ciglerjeva povest *Sreča v nesreči* (1836)

CM = Korespondenca matere E. M. Coraduzzi in hčere M. I. Marenzi

Dajn. = Dajnkova dela (prva polovica 19. stoletja)[626]

EL = Schönlebnova priredba Evangelia inu lystuvi (1672)

Gut. = Gutsmanove *Kristjanske resnice* (1770)

Jap. = Japljeve pridige (1794)

Jur. = Jurčičeva povest *Domen* (1864)

Kast. = Kastelčeva meditativna proza (1684)

Kremp. = Kremplove *Dogodivšine Štajerske zemle* (1845)

KRN = *Kmetijske in rokodelske novice* (1843–1902)

Levst. = Levstikova povest *Martin Krpan* (1858)

Linh.Ž. = domnevni Linhartov ali Fanton de Brunnov prevod Wolsteinovega priročnika *Bukve od kug inu bolezen goveje živine, tih ovac inu svin* (1792)

LN = *Lublanske novice* (1797–1800)

Mal. = vzorci pisem v Malavašičevi slovnici (1849)

Met.B. = Basni v Metelkovi slovnici

Met.Š. = Metelkovo *Številstvo* (1830)

Mur. = Pogovori v Murkovi slovnici (1843)

MŽ = Linhartova komedija *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* (1790)

P17 = pisma 17. stoletja (1598–1699)[627]

pkm. = gradivo v prekmurskem knjižnem jeziku (18.–20. stoletje)

Poh. = Pohlinova dela (druga polovica 18. stoletja, obdobje razsvetljenstva)[628]

Prem. = Premrujevi pogovori (1850)

Preš. = Prešernova pisma (prva polovica 19. stoletja)[629]

Prim. = Primčeve poučne zgodbice in pogovori (1813)[630]

Rog. = pridige o. Rogerija (1731)

---

[626] V prispevku (Agrež 2014b, c) so bili obravnavani Dajnkovi pogovori, v disertaciji pa vsa ostala izbrana Dajnkova dela. Zaradi vsebinske in jezikovne enoličnosti zadošča le ena oznaka. Slednje velja tudi za Primčeva dela.

[627] S prvo letnico je datirano pismo župnika N. Koprivca škofu T. Hrenu, z drugo pa pismo I. B. Tombschicha (prim. Mejač 1995: 9–10)

[628] Za natančno informacijo, katera dela so bila upoštevana, gl. seznam virov. Razen *Kratkočasnih ugank in čudnih kunšt* (1788) so bila vsa besedila obravnavana v prispevkih (Agrež 2013, 2014c). Četudi so besedila vsebinsko raznolika, so stališča nabora in rabe členkov zelo podobna. Zato za dela M. Pohlina zadošča ena oznaka.

[629] Prešeren se je veliko dopisoval v nemščini. Izmed vseh pisem sem natančneje obdelala pismo staršem (1824) (Kidrič 1936: 273–274), in pismo Čelakovskemu (1833) (prav tam: 290–292), ki sta napisani v slovenščini.

[630] V prispevku (Agrež 2014c) so bili obravnavani členki v pogovorih, v disertaciji pa v poučnih zgodbah.

Skal. = Skalarjev rokopis (1633)

Slom.B. = Slomškova *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* (1842)

Slom.P. = Slomškove pridige (1835)

Svkr. = pridige Svetokriškega (1691)

Šmig. = Šmigočevi pogovori (1812)

ŠP = *Škofjeloški pasijon* (1725–1727)

Vod.B. = Vodnikovo *Babištvo* (1818)

Vod.K. = Vodnikove *Kuharske bukve* (1799)

Vod.P. = Vodnikova pisma (1. polovica 19. stoletja)[631]

Vod.Pr. = Vodnikova *Velika pratika* (1795)

Volk. = Volkmerjeve pridige (1778–1792)

ŽM = Linhartova komedija *Županova Micka* (1790)

Okrajšave narečnih prostorov

blkr. = belokranjski narečni prostor

dol. = dolenjski narečni prostor

gor. = gorenjski narečni prostor

goriš. = goriški narečni prostor

kor. = koroški narečni prostor

notr. = notranjski narečni prostor

sršt. = srednještajerski narečni prostor

vzhsln. = vzhodnoslovenski narečni prostor

zahšt. = zahodnoštajerski narečni prostor

Splošne okrajšave

st. = stoletje

gl. = glej

[631] Vodnik se je dopisoval tudi v nemščini in latinščini. Za potrebe disertacije sem pregledala le pisma v slovenščini. Največ obravnavanih pisem je naslovljenih na J. Kopitarja, ostali naslovniki so navedeni sproti ob obravnavi zgledov.

POVZETEK

Doktorsko delo obravnava členke v slovenskem knjižnem jeziku med 17. in 19. stoletjem. Členki so opredeljeni kot jezikovna sredstva, ki pomensko modificirajo svoj skopus (del besedila, na katerega se navezujejo) ali povezujejo dele besedila na pomenski ravni.. Členki niso stavčni členi. Ravno tako nimajo nobenih drugih skladenjskih funkcij na strukturni ravni. Gre za večpomenska jezikovna sredstva s sporočanjsko-pragmatičnim pomenom. Množica členkov vsebuje prave členke, tj. členke v smislu nepregibne besedne vrste z omenjenimi lastnostmi, in funkcijske členke, tj. ostale besedne vrste in skladenjsko višje jezikovne enote v funkciji členkov.

V teoretskem delu so predstavljeni različni pogledi na členke v slovenskem in tujem jezikoslovnem prostoru, s pomočjo katerih so oblikovana teoretska izhodišča za analizo gradiva. Analitični del obravnava nabor in rabo členkov v vseh štirih različicah slovenskega knjižnega jezika (kranjskem knjižnem jeziku s koroško različico, vzhodnoštajerskem in prekmurskem knjižnem jeziku) med 17. in 19. stoletjem. Izpostavljene so časovno, pokrajinsko in besedilno pogojene razlike v naboru in rabi členkov. Sklepni del predstavlja glavne ugotovitve analize obravnavanega gradiva in podaja predloge za nadaljnje raziskovanje problema členkov v zgodovini slovenskega (knjižnega) jezika.

Izkazalo se je, da se največ členkov v različnih izraznih variantah, a v podobnih funkcijah pojavi v vseh obravnavanih časovnih obdobjih, ne glede na pokrajinsko različico oz. besedilno vrsto (npr. *ja*, *le, nikar*, *res*, *še*, *tudi*, *že*). Večina takšnih členkov je v slovenskem knjižnem jeziku prisotna že v 16. stoletju in se je ohranila do sodobnosti. V 18. ali celo 19. stoletju v slovenski knjižni jezik vstopi večina členkov, ki izražajo različne stopnje verjetnosti ali strinjanje s prej povedanim (npr. *baje/bržčas/morda/menda*, *kajpada/seveda*). To je posledica porasta posvetnih besedil, kjer povedano ni vedno samoumevno resnično, ter literarnih besedil z velikim številom dialogov. Največ členkov se pojavi v besedilih, ki so blizu govorjenemu jeziku (v pridigah, literarnih besedilih in pismih), najmanj pa v resnobno in asketično zapisani meditativni prozi ali v objektivnih strokovnih besedilih (v priročnikih). Najopaznejše razlike v naboru in rabi členkov so pokrajinsko pogojene. Največ členkov, odsotnih v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku, se pojavi v vzhodnoslovenskem (tj. vzhodnoštajerskem in prekmurskem) jezikovnem prostoru (npr. *denok* ‘vendar’, *ovak* ‘sicer’, *drugoč/pa* ‘spet’, *nanč* ‘niti’).

Skladenjsko-pomenska analiza rabe členkov vključuje skladenjski, semantični in pragmatični vidik ter razmejitev členkov od ostalih funkcijskih besed (veznikov, prislovov, predlogov in medmetov). Teoretska osnova zanjo je funkcijska delitev členkov na modalne (s podmnožico skladenjskonaklonskih), poudarne, povezovalne, časovne, modalno-poudarne, modalno-povezovalne, poudarno-povezovalne, časovno-poudarne, časovno-modalne in časovno-povezovalne členke. Raba členkov z lastnostmi omenjenih krovnih skupin po funkcijski delitvi je v vseh obdobjih med 17. in 19. stoletjem podobna kot v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku.

Modalni členki v večini obravnavanih besedil stojijo znotraj stavka, na katerega se navezujejo, redkeje tudi na prvem mestu v stavku. Najpogostejši odtenki, ki jih izražajo v danih besedilih, so verjetnost oz. gotovost (npr. *ja*, *menda/morda/morebiti/znabiti*, *res*), čustveno razmerje do povedanega (npr. *hvala bogu*), zanikanje oz. odvrnitev od dejanja (npr. *nikar*). Skladenjskonaklonski členki so se izkazali kot edini členki, ki vplivajo na strukturo povedi v smislu skladenjskega naklona in imajo pogosto stalno stavo. Torej uvajajo oz. poudarjajo vprašalne (npr. *ali*, *li*, *kaj*) ali velelno-želelne povedi in stojijo na prvem ali drugem mestu v stavku. Poudarni členki v večini obravnavanih primerov stojijo tik pred stavčnim členom, na katerega se navezujejo, nekoliko redkeje tudi tik za njim. V gradivu največkrat izražajo stopnjo lastnosti (npr. *popolnoma*, *ravno/prav*, *skoraj*) ali izvzem (npr. *le/samo/zgolj*). Časovni členki v večini primerov stojijo znotraj stavka, kamor sodijo, ali tik pred stavčnočlenskim skopusom. Največkrat izražajo oz. poudarjajo trajanje oz. nedopolnjenost (npr. *še*), dopolnjenost (npr. *že*) ali iztek (npr. *več*), zgodnost (npr. *že*), poznost (npr. *šele*) in ponovitev (npr. *spet*, *pa*) dejanja oz. stanja do trenutka govorjenja. Povezovalni členki največkrat stojijo znotraj stavka, kamor sodijo. Večinoma usmerjajo pozornost naslovnika na v nadaljevanju povedano (npr. *pole*) ali izražajo pomenska razmerja med deli besedila (npr. *in*, *namreč*, *pa*, *potem/tako/tedaj/torej*, *vendar*).

Poudarno-povezovalni členki v večini primerov izražajo dodajanje (npr. *še*/*tudi*) ali stopnjevanje (npr. *celo/še/tudi*) in stojijo tik pred stavčnim členom, na katerega se navezujejo. Modalno-povezovalni členki navadno stojijo v repliki, ki se navezuje na predhodno in izražajo (ne)strinjanje s prej povedanim (npr. *ja/seveda/kajpada*, *ne/nikar*). Časovno-poudarni členki se vedno navezujejo na prislovno določilo časa in navadno stojijo tik pred njim. Pomensko poudarjajo informacijo o času. Časovno-povezovalni in časovno-modalni členek *še* se običajno navezujeta na cel stavek in stojita znotraj njega. S prvim tvorec poudari dodajanje sorodnega elementa, medtem ko je z drugim izražena možnost

uresničitve dejanja v prihodnosti. Členki se v obravnavanih besedilih večkrat pojavijo tudi kot sestavine večbesednih členkovnih (npr. *le samo*, *še celo, pa vendar*), vezniških (npr. *nikar – nikar*, *ne (le) – temveč (tudi)*) in prislovnih (npr. *potem pa*, *zdaj pa*) izrazov ter ustaljenih fraz (npr. *resnično in gotovo*) ali pa so rabljeni v korelaciji s funkcijskimi besedami v sosednjih stavkih (npr. *čeravno – vendar*). Pomen in smisel rabe členkov sta v veliki večini obravnavanih primerov skladna. Do neskladij pride predvsem v povedih s skladenjskonaklonskimi členki.

Razmejitev med členki in ostalimi nepregibnimi besedami se je izkazala kot težavna predvsem zaradi istih pomenov, ki jih ima posamezna beseda v različnih funkcijah. Analiza je pokazala, da najzanesljivejši razmejitveni kriteriji med členki in ostalimi funkcijskimi besedami temeljijo na skladnji, saj so skladenjski razmejitveni kriteriji povsem objektivni. Tako je členke najlaže razmejiti od veznikov na osnovi vprašanja tvorjenja priredij oz. podredij in lege v stavku ter od predlogov na osnovi vprašanja narekovanja sklona. Posebej težavno pa je razmejiti členke in prislove stopnje. Stopnjo lastnosti lahko namreč izražajo oboji, ravno tako oboji stojijo tik pred skopusom, možnost odgovora na odločevalno vprašanje pa je subjektivni kriterij. Predvsem v pisnih besedilih je izjemno težko razmejiti členke in medmete, saj sta onomatopoetskost izraza in intonacijska ločenost od ostalega dela besedila vezani na govorjena besedila. Posledično je v pisnih besedilih večkrat edini možni razmejitveni kriterij med členki in medmeti pomenska zaokroženost, katere določanje je subjektivno.

Tipološka razdelitev členkov na prave in funkcijske členke je zgolj okvirna. Analiza je pokazala, da je zaradi omenjenih istih pomenov pri različnih nepregibnih besednih vrstah, pogosto nepojasnjenega etimološkega izvora in soobstoja različnih funkcij iste besede v vseh časovnih obdobjih najtežje prepoznati prave členke, med katere so v pričujočem delu razvrščene funkcijske besede, ki se v gradivu najpogosteje pojavijo kot členki oz. nastopajo samo kot členki (npr. *ja*, *denok*, *le*, *nikar*, *samo*, *še*, *tudi*, *zgolj*, *že*), medtem ko so kot vezniki oz. prislovi v funkciji členkov določene besede, ki se občutno večkrat pojavljajo kot vezniki ali prislovi (npr. *ampak*, *in*). Razen omenjenih besednih vrst se kot funkcijski členki v obravnavanih besedilih pojavijo še oblike pregibnih besednih vrst, npr. samostalnik *zlomka*, vprašalni zaimek *kaj*, in predvsem stavki (npr. *bog se usmili*). Nekateri izrazi (npr. *seveda*, *kajpada*, *znabiti*) so v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku sklopi in torej sodijo med prave členke, medtem ko so v obravnavanih časovnih obdobjih besedne zveze v členkovni funkciji ali pa so rabljeni stavčno in torej ne sodijo med členke.

SUMMARY

This Phd dissertation discusses particles in Standard Slovene between 17th and 19th centuries. Particles are defined as linguistic units, either modifying their scope (a part of a text, to which they relate) or connecting parts of a text in a sense of semantics. Particles are not sentence elements and do not have any other syntactic functions in a sense of structure, either. They are polysemic linguistic units with only pragmatic meaning. The group of particles includes true particles, i. e. particles as an uninflected part of speech, and functional particles, i.e. other parts of speech and syntactically higher linguistic units, functioning as particles.

Theoretical part presents different views on particles in Slovene and foreign linguistics. With the help of these theoretical views theoretical bases, used in analytical part, are formed. Analytical part presents the inventory and use of particles in different text types and other material in all four variants of Standard Slovene, i.e. the Carniolan (with the Carinthian variant), the Eastern Styrian and the Prekmurian standard languages, between 17th and 19th centuries. Appropriate attention is devoted to temporally, regionally and textually arranged differences in the inventory and use of particles. In conclusion there are the main findings summarized and possibilities for further research of particles in Slovene historical linguistics are unfolded.

It is shown that the majority of particles appear in different phonological and graphical variants, but in similar functions in all the periods between 17th and 19th centuries, regardless of local variant or text type (e.g. *ja* ‘yes, of course’, *le* ‘only’, *ne* ‘no’, *nikar* ‘no, not at all’, *res* ‘really’ *še* ‘yet, also’, *tudi* ‘also’, *že* ‘already, of course’). Most of such particles already appear in 16th century and still exist in contemporary Standard Slovene. Particles, expressing different degrees of possibility or agreement (e.g. *baje/bržčas/morda/menda/znabiti* ‘probably’, *kajpada/seveda* ‘of course’), most often appear in Standard Slovene for the first time in 18th or even in 19th century because in these two centuries secular texts, whose content is not always taken for granted, and literary texts with plenty of dialogues are on the increase. The maximum number of particles in general appear in the texts, close to spoken language (sermons, literary texts, letters). On the other hand, there are very few particles in meditative prose, written in severe, ascetic style, and in objective professional texts (guide books). The most obvious differences in the inventory and use of particles are arranged regionally. Most of the particles, not existing in

contemporary Standard Slovene, appear in Eastern Slovene (i.e. Eastern Styrian and Prekmurian) linguistic area.

The analysis of the use of particles includes syntactic, semantic and pragmatic analysis and distinction between particles and other functional words (i.e. conjunctions, adverbs, prepositions and interjections). It is theoretically based on functional classification of particles, according to which particles are divided into modal (with mood), emphatic, temporal, modal-emphatic, modal-cohesive, emphatic-cohesive, temporal-emphatic, temporal-modal and temporal-cohesive particles. The use of particles in Standard Slovene in all the periods between 17th and 19th century is similar to their contemporary use.

In the majority of examples modal particles are placed inside a particular clause. More rarely they also take the first place. The majority of modal particles express possibility or certainty (e.g. *ja*, *menda/morda/morebiti/znabiti*, *res*) . Some of them also express emotional attitude to proposition (e.g. *hvala bogu* 'thank God') , negation or discouragement from an action (e.g. *nikar* 'don't'). Mood particles is the only group of particles, appearing in the texts, which has an influence on structure and mood of a sentence. They introduce or emphasize interrogative (e.g. *ali*, *li*, *kaj*) or imperative sentences and take either the first or the second position in a clause. The majority of emphatic particles relate to a particular sentence element. They are usually placed directly in front of it and sometimes also behind it. In the majority of examples they express degree of a quality (e.g. *popolnoma* 'totally', *ravno/prav* 'exactly', *skoraj* 'almost', *vsaj* 'at least') or exception (e.g. *le/samo/zgolj* 'only'). The majority of temporal particles are placed inside a particular clause or directly in front of a particular sentence element. Most often they express or emphasize duration or incompletion (e.g. *še* 'still, yet'), completion or end (e.g. *več* 'anymore'), earliness (e.g. *že* 'already'), lateness (e.g. *šele* 'only') and repetition (e.g. *pa/spet* 'again') of a state or an action. Cohesive particles are usually placed inside a particular clause. The majority of them either focus the attention of the addressee to the following proposition (e.g. *pole* 'look') or express semantic relations between the text elements (e.g. *in* 'and', *namreč* 'namely', *pa* 'and, but', *potem/tako/tedaj/torej* 'so', *vendar* 'but in spite of').

Emphatic-cohesive particles most often express addition (e.g. *še/tudi* 'also') or gradation (e.g. *celo/še/tudi* 'even') and are situated before a particular sentence element. Modal-cohesive particles are usually situated in a dialogue sequence, relating to the previous one,

and express (dis)agreement to a previous statement (e.g. *ja/seveda/kajpada* ‘yes, of course’, *ne/nikar* ‘no, not at all’). Temporal-emphatic particles always relate to a temporal adverbial adjunct and are situated in front of it. They emphasize information about time. Temporal-cohesive and temporal-modal particle *še* are mostly situated inside a particular clause. The former emphasizes addition of an element, whereas the latter expresses the possible realization of an action in the future.

The meaning and sense of particles, used in the texts, are mostly the same. However they are different in some cases of mood particles. Many particles are either elements of particles (e.g. *le samo* ‘only’, *še celo* ‘even’*, pa vendar* ‘in spite of’), conjunctions (e.g. *nikar – nikar* ‘neither – nor’, *ne (le) – temveč (tudi)* ‘not (only) – but (also)’ or adverbs (e.g. *potem pa* ‘then’, *zdaj pa* ‘now’), consisting of more words. They are also combined with functional words in the adjacent clauses (e.g. *čeravno – vendar* ‘despite – but’) or are elements of set expressions (e.g. *resnično in gotovo* ‘for sure’).

The analysis shows that distinction with particles and other functional words is difficult because of the same meaning of functional words in different functions. The most reliable distinction criteria are based on syntax because they are completely objective. Therefore it is easy to distinguish particles from conjunctions according to the question of forming coordination or subordination and position in a clause and from prepositions according to the question of influence on the case of a noun. On the other hand, it is difficult to distinguish particles from adverbs of degree because both express degree of a quality and are situated in front of their scope (usually a particular sentence element). However, the possibility to be an answer to a Wh-question is a subjective method. It is often very difficult to distinguish particles and interjections, as well. The questions of onomatopoeia and independent intonation unit are connected to spoken texts. Therefore the only possible criterion to distinguish particles and interjections in written texts is the question of being an independent semantic unit, which is again subjective.

An overview of typological division of particles into true and functional particles is also done. The group of true particles is very difficult to define because of the aforementioned same meaning of particles and other functional words and also because of often unexplained etymological origin of a particular word and coexistence of one word in different functions in all the historical periods od Standard Slovene (including the present). According to this Phd disertation true words, functioning either only or mostly as particles

in all the texts (e.g. *ja*, *denok*, *le*, *nikar*, *samo*, *še*, *tudi*, *zgolj*, *že*), are treated as true, whereas words, functioning mostly as conjunctions (e.g. *ampak* ‘but’, *in*) or adverbs (e.g. *blizu* ‘near’, *potem/tedaj* ‘thereafter’, *tako* ‘in such a way’, *več* ‘more’), are treated as functional particles. Besides the aforementioned parts of speech functional particles include some forms of flective parts of speech (e.g. noun *zlomka* ‘what the hell’, interrogative pronoun *kaj* ‘what’) and clauses (e.g. *bog se usmili* ‘god have mercy’). There are some words that are compounds according to the contemporary Standard Slovene (e.g. *seveda*, *kajpada*, *znabiti*). Therefore they are defined as true particles. On the other hand, in earlier historical periods they are either phrases in particle function and therefore belong to the group of true particles. In some cases they also function as clauses, which means that they are not defined as particles at all.

PRILOGA: Seznam vseh v disertaciji omenjenih členkov

Ali

Amen

Ampak

Ančeš

Anti

Baje

Bar

Baš

Blizu

Bogu se smili

Bržčas

Celo

Da

Deno

Der

Dobro (tudi *dor*)

Drugoč

Edino

Frajle

Gar

(G)lih

Gotovo

Tip *hvala bogu*

In

Inda

-istina-

Itak

Item

Ja

Jalno

Javalne

Jedva

Jeli

Kaj

Kajne

Kajpada

Kaj še

Kakopa

Kali

Konči

Komaj

Kor

Le

Lej ga šenta

Leprav

Listo

Mar

Menda

Moj bog

Moje veselje

Morda

Morebiti

Naj

Namreč

Nanč

Nasproti

Natirleh

Ne

Neki

Nego

Nemara

Neka

Nič

Nikakor

Nikar

Nikdar

Niki

No

Olik

Onakajše

Ovak

Pa

Pač

Pake

Poimenoma

Popolnoma

Po pravici

Poleg tega

Povsakoma

Pravzaprav

Predvsem

Členki s podstavo -seb-

Potemtakem

Povsakoma

Povse

Praj

Prav

Predvsem

Rajmno

Ravno

Členki s podstavo -*res*-

Samo

Samoč

Se

Členki s podstavo -*seb*-

Seveda

Si

Sicer

Skoraj

Spet

Sploh

Stoprav

Še

Šele

Ta

Takaj

Tako

Tako rekoč

Tedaj

Ter

Tolikajše

Torej

Toti

Tudi

Varle

Več

Veli

Venda

Vendar

Vešda

Vlasti

Vner oz. uner

(V)saj

Vseglih

Za božjo voljo

(Za)gvišno

Zbilja

Zgolj

Zlasti

Znabiti

Znamda

Že